Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

22
Ա-55

208.21
U-59

ԱՒԵՏԱՐԱՆ

ԿԱՄ

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆ

ՀԱՆԴԵՐՁ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԲՆԱԳՐԻՒ ԵՒ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՅԱՇԽԱՐՀԻԿ ԼԵԶՈՒ

ՁԱՐԴԱՐԵԱԼ

ՆԱԽԱԴԻՏԵԼԵՕՔ, ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՄԲԲ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԴՐԱԿԱՆ ՈՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԵԱՄԲԲ

2842
1004
18845

ԱԼԷՔՍԻԱՆՈՍ Վ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆԷ
(ԿԻՕԶԻՒՊՕՑԻՒՑԵԱՆ)

Գ. ՄԱՍՆ
ՍՈՒՐԲ ՂՈՒԿԱՍ

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԳԱՆԵԱՆ
Կալաթա, Գուրճուլու խան, թիւ 7
1905

31 JUL 2013

4124

ՏՊԱՐԱՆ
ԵՒ
ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ
ՍԱԳԱԵԱՆ
ԿԱԼԱԹԱ

ԱԶԳԱՅԻՆ
ՀԱՄԱՐ

4014-2009

معارف نظارت جليله‌سنك ٥٨ نومرولى و ف ١٢ نيسان ٣٢١
تاريخلو رخصتنامه‌سيله طبع اولنمشدر

ԱՌ ԱՌԱՔԵԼԱՇՆՈՐՀ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆ

ՊՕՂՈՍ ՊԵՏՐՈՍ ԺԲ. ՍԱՊՊԱՂԵԱՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ-ՊԱՏՐԻԱՐԳ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻԱՅ

Զօնէ ևուիրէ

ՀԱՅՕՒ ՄԱՏԵԱՆ

ՎԱՐՈՒՑ ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՓՐԿՉԻՆ

Ի ՆՇԱՆ ՈՐԴԻԱԿԱՆ ՍԻՐՈՑ ԵՒ ԽՈՐԻՆ ՄԵԾԱՐԱՆԱՑ

ԱԼԵՔՍԻԱՆՈՍ Վ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ
(ԿԻՕԶԻԿՈՊՕՑԻՔԵԱՆ)
Ծննեալ ՅԱրաբկիր

20821
U-59

ԱՒԵՏԱՐԱՆ

ԿԱՄ

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆ

ՀԱՆԴԵՐՁ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԲՆԱԳՐԻՒ ԵՒ ՔԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՅԱՇԽԱՐՀԻԿ ԼԵԶՈՒ

ՁԱՐԴԱՐԵԱԼ

ՆԱԽԱԴԻՏԵԼԵՕՔ, ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՄԲՔ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԵԱՄԲՔ

1008
37334

ԱԼԷՔՍԻԱՆՈՍ Վ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆԷ
(ԿԻՒԶԻԿՊԷՕՅԻՓԵԱՆ)

Գ. ՄԱՍՆ
ՍՈՒՐԲ ՂՈՒԿԱՍ

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԳԱՆԵԱՆ
Կալաթա, Գուրճուլու խան, թիւ 7
1905

31 JUL 2013

4125

معارف نظارت جليله‌سنك ٥٨ نومرولى و ق ١٢ نيسان ٣٢١ تاريخلو رخصتنامه‌سيله
طبع اولنمشدر

Ս. ՂՈՒԿԱՍ

Կենսագրութիւն. — Ղուկաս՝ Աւետարանիչներուն մէջէն միակն է որ ծննդեամբ հեթանոս էր։ Թերեւս իր անունը կրճատումն էր Ղուկիանոս [Lucianus = Λουκιανός], կամ Ղուկիլիոս [Lucilius = Λουκιλιός], և կամ Ղուկանոս [Lucanus = Λουκανός] անուանց՝ ինչպէս սովոր էին Յոյնք և Լատինք ընելու այսպիսի կրճատումներ։ Ազգաւ Ասորի էր, և ծնած՝ Անտիոքայ մէջ [Եւսեբ. Պատ. Եկեղ. Գ. 4։ Ս. Հերոն. Նախաբան Ս. Մատթէի։ Ոսկեբերան, Մեկն. Մատթ. Ա.]։ Կը կարծուի թէ կանուխէն յարած էր հրէական կրօնքին, և նոյն իսկ նորադարձներուն կարգին կը պատկանէր։ Սրդէն իր կարգին մեկնած ենք թէ ի՛նչ էր ան հեթանոսներուն պարտականութիւնները որոնք հրէական կրօնքին կը յարէին [Մատթ. ԻԴ. 15]։ Այս նորադարձներն երկուքի կը բաժնուէին, Դրնակեաց՝ որոնք հրաժարելով կատարեալ կերպով հեթանոսական սովորութիւններէ՝ միայն Նոյեանցոյս ամէն պատուիրանները կը պահէին, որք էին՝ փախչիլ կռապաշտութենէ, հայհոյութենէ, սպանութենէ, չնութենէ, գողութենէ, խղդուած անասնոց արիւնէն կամ մսէն, և հնազանդութիւն խոստանալ։ Իսկ երկրորդ կարգին պատկանողներն՝ որ Արդարութեան նորադարձ անուամբ ճանչցուած էին, կը թլփատուէին ու կը հետեւէին հրէական բոլոր սովորութիւններուն ըլլա՛ր կրօնական, ըլլա՛ր քաղաքական։ Շատ հաւանական է որ, Ս. Ղուկաս առջի դասակարգին կը պատկանէր, որովհետեւ, Ս. Պօղոս իր առ Կողոսացիս գրած թուղթին մէջ [Դ. 10 . . .] իր երեք բարեկամներն ու գործակիցները յիշատակելէ ետքը, անմիջապէս կը յարէ թէ անոնք թլփատուած էին «որք են ի թլփատութենէ անտի»։ Ու եառքը ուրիշ երեք բարեկամները ևս յիշատակելով, այսինքն՝ Եպափրաս, Ղուկաս բժիշկ և Դեմաս, այսպիսի յիշատակութիւն մը աւելցնելէն չընար, որմէ կ'ենթադրուի թէ հեթանոս ծնողքէ էին ասոնք։

Արդեսիւ բժիշկ ըլլալով [Կողոս. Դ. 14], Փրկչին բժշկած հիւանդութիւնները՝ տարբեր միւս Աւետարանիչներէն, նոյն առնուազն դիտական անուններովը կը յիշատակէ։ Եւ ասոր իր արդեսին բերմամբ՝ ըստ բաւականի մասնաւորական կրթութիւն մը առացած կ'երեւի, մանաւանդ իր քով աւելի մեծ յատկութիւն մը կը տեսնուի պատմչի։ Բայց ի սակի իր ըրած նկարագրութիւններն այն

աստիճան կենդանի են որ արուեստագէտի հոգի մըն ալ ցոյց կուտան հեղինակին քով, այնպէս որ՝ աւանդութեան մը համաձայն, որու արձագանք եղած են Ս. Թովմ. Ագուինացի [Summa, p. III. q. 25, a. 3.], Սիմոն Մետափրաստոս Ժ. դարուն [Vita Luc', c. VI.], Ս. Ղուկաս նկարիչ ալ էր միանգամայն: Ժ.Դ. դարուն՝ Նիկեփորոս ալ նոյն բանը կը կրկնէ [Պատմ. Եկեղ. Բ. 43], և կը յաւելու թէ գծած է նա Բրիստոսի, Աստուածածնայ ու գլխաւոր առաքեալներուն պատկերները, բան մը՝ որու աստուածութեանը վկայել անչուշտ մեծ յանդգնութիւն մը պիտի ըլլար մեզ համար. բայց որմէ կրնանք առ եղրակացութեան յանգիլ՝ թէ անժխտելի է Գ. Աւետարանի ունեցած արուեստագիտական տազանդը:

Բրիստոսի Համբարձումէն ետքը, Առաքելոց ձեռամբ ընդգրկեց Ս. Ղուկաս Բրիստոնէութիւնը: Տերտուղիանոս կ'ըսէ թէ Ս. Պօղոսի ձեռամբ նա դարձաւ [Ընդդ. Մարկիոնի. Դ. 2.], ուսոի և անոր հետ խիստ մտերիմ յարաբերութեան մէջ էր: Թէպէտ կան մէկ քանի հեղինակներ՝ որոց պարագլուխն է Ս. Եպիփանոս [Ընդդ. Հերես ԾԱ. 6.], որք սա կէտին վրայ վստահած թէ ան է միայն որ կը պատմէ 72 աշակերտաց քարոզութեան ղրկուիլը և անոր յարակից դէպքերը [Ղուկ. Ժ. 1...], կը պնդեն թէ Ս. Ղուկաս ալ Յիսուսի 72 աշակերտաց չարքէն էր, բայց Ս. Ղուկաս անձամբ կը հերքէ անոնց սա կարծիքը՝ երբ իր Աւետարանին սկիզբը կ'ըսէ թէ՝ ինք ականատես վկայ եղած չէ իր պատմելիք բաներուն:

Ս. Ղուկաս Բրիստոնէութեան յարելէ ետքը՝ Ս. Պօղոսի ղրկեթէ անբաժան ընկերն եղաւ: Պօղոս Առաքեալ, առաջին անգամ Եւրոպա անցնելուն իր հետ առաւ Ս. Ղուկասն ալ, և այսպէս մեկնելով Տրովադայէ հասան Փիլիպպէ [Մակեդոնիա] [Գործ. Ժ.Զ. 10-17]: Բաւական ատեն վերջը կրկին կը վերադառնան ի միասին Տրովադա, և ասկէ կը մեկնին Երուսաղէմ՝ անցնելով Մելիտոսէ, Տիւրոսէ և Կեսարիայէ [Գործ. Ի. 5, ԻԱ. 17]: Այս պահուն ձերբակալուելով Պօղոս Առաքեալ և առ կայսր ըրած բողոքին վրայ Հռոմ ղրկուելով, Ղուկաս ալ չուզեց ձգել իր սիրելի վարպետը և անոր հետևեցաւ [Գործ. ԻԷ. 1—ԻԸ. 16]:

Ս. Պօղոսի երկրորդ բանտարկութեան պահուն՝ կրկին անոր քով կը գտնուի Ս. Ղուկաս [Բ. Տիմ. Դ. 11]: Եւ սա առենէն կ'ըսկսի այլևս թանձր խաւար մը պատել իր կենաց միւս պարագաներուն վրայ: Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ չատ մը տեղեր քարոզելէ

վերջը, նոյն իսկ Գաղղիա անցաւ [Ս. Եպիփանոս, Հերես. ԾԱ. 11], բայց աւելի հաւանական կ'երեւի որ ի մանուածոյ Յունաստանի Ս. քայլա գաւառին մէջ քարոզեց [D. Calmet; Préface sur S. Luc]:

Նիկեփորոս կ'ըսէ թէ, Յունաստանի մէջ՝ ձիթենիէ մը կախելով մեռցուցին զՍ. Ղուկաս [Պատ. Եկեղ. Բ. 43]: Իսկ Ս. Իսիդորոս կը պատմէ թէ Պիւթինիոյ մէջ զանի մեռցուցին: Սա չափը մեզ ստոյգ կ'երեւի թէ մարտիրոսական մահուամբ մեռած է նա բաւական յառաջացած հասակի մը մէջ: Սեդուլիոսի պատմութեան նայելով [Sedulius. «Argument. in Lucam.» Collect. nov. Vol. ix. p. 177] Ս. Ղուկաս ալ իր վարպետին օրինակին հետեւելով, մշանջենաւոր կուսութիւն մը պահած էր: Անոր մարմինը 357ին փոխադրուեցաւ Կոստանդնուպոլիս [Ս. Հերոն. Ջերեզեի Սրանց. Գլ. Է]:

Բոլորովին սխալ ու աստպելական կ'երեւի այն աւանդութիւնն՝ ըստ որում Եփեսոսի մէջ կը կարծուի անոր գերեզմանը: Տե'ս, Wood, «Discoveries at Ephesus»; Green, Pictures from Bible Lands, էջ 100:

Հարազատութիւն ճեպիւակին.—Գ. Աւետարանին՝ Ս. Ղուկասի ձեռամբ գրուած ըլլալուն վկայութիւնները թէպէտ երկրորդ դարէն են, սակայն կուռ ապացոյց մը կրնան սեպուիլ անոնք հեղինակին հաստատութեանը: Արդարև, սոյն Աւետարանի գրուած ըլլալուն թուականէն [55-60 Յ. Ք.] մինչեւ Ս. Իրենէոս [140-202], որ Ս. Հարց մէջէն առաջինն է յիշատակողը Ս. Ղուկասու Աւետարանին՝ մէկ դարէն քիչ մը աւելի է, որ ժամանակամիջոցին մէջ Քրիստոնէութիւնը ընդհանուր Հռոմէական կայսրութեան մէջ ծաւալած ըլլալով, անչուշտ ճանչցուած ալ էր Ս. Ղուկասու Աւետարանը որ մինչեւ Գաղղիոյ Լիոն քաղքին եպիսկոպոսն՝ իրը ծանօթ հեղինակութիւն մը կը յիշատակէ զանի ըսելով. Ղուկաս՝ Պօղոսի հետեւորդը գրի անցուց անոր քարոզած Աւետարանը [Հերես. Գ. 1]: Բայց ի սկսի, նոյն Ս. Հայրը ուրիշ տեղ կ'ըսէ թէ անոնք աւելի անդամներ վկայութիւններ յառաջ կը բերէ իր գրուածոց մէջ Ս. Ղուկասի Աւետարանէն:

Նմանապէս Օրինադիրք Մուրաթորիի ըսուած հեղինակութիւնն, որ երկրորդ դարու վերջերը գրուած է, ու մեծ հեղինակութիւն մը սեպուած է եկեղեցական մատենագրաց քով, կը գրէ Աւետարանի հեղինակին մասին թէ Ղուկաս բժիշկը, Քրիստոսի հետոյ գիրկն է ըստ Ս. Ղուկասու: Ան

ու բնաւ չտեսաւ Տէրն իր մարմնովը [կենդանութեան առեն] եւ իր պատուիրանն սկսաւ Յովհաննու ծննդենեն:

Ա.յսպէս ալ Տերտուղիանոս [160-240] կը գրէ. Կարճ խօսելու համար, եթէ յայտնի բան մըն է թէ աւետեն ստոյգն այն է որ առեն առջինն է, եւ աւետեն առաջինն այն է որ աւետեն սկիզբնին է, աւետեն առաքելականն է. նմանապես ալ պէտք է յայտնի բան մը նկատել թէ այն բանն Առաքեալներեն առնուծած է մեզի, որ բանը նուիրական հանգամանք մը ունի առաքելական եկեղեցիներուն մով . . . : Մրդ կ'ըսեմ թէ ո՛չ միայն Առաքեոց հաստատած՝ այլ նաեւ ընդհանուր Տորհուրդի ընկերութեան [Ս. Հաղորդութեան] համանակցող եկեղեցեաց մով Ս. Դուկասու ձեռամբ գրուած կը դանեն իր Աւետարանը, եւ զոր մեք ալ կը պաշտպանենք [Ընդդ. Մարկիոնի, Դ. 5]:

Սակէ բացայայտ կ'երեւի որ, ո՛չ թէ առանձնական կարծիք էր թէ Դ. Աւետարանի հեղինակը Ս. Դուկաս էր, այլ ընդհանուր եկեղեցւոյ համոզումն էր ան:

Սոյն ուղղակի և ամենահամոզիչ վկայութեանց վրայ կրնանք աւելցնել նաև Որիգինէսի [Եւսեբ. Պատմ. Եկեղ. Զ. 25], Եւսեբիոսի [Պատմ. Եկեղ. Դ. 4], Ս. Հերոնիմոսի [Զուտ. Սուրբ, Գլ. Է.], և ուրիշ աւելի յետագայ դարերու հեղինակաց վկայութիւններն, որք անխափոր միևնոյն բանին կը վկայեն:

Ոչ նուազ թուով ունինք նաեւ չատ մը անուղղակի փաստեր ալ, որոց ընդ ամենը չախչախիչ ապացոյց մը են Գ. Աւետարանի հաստատութեանը: Եւ սա ան պատճառաւ որ նախ աւելի հին են, և յետոյ, չէ թէ սոսկ Ուղղափառ Եկեղեցւոյ այլ նաեւ անոր հակառակ եղող դիրքերու ևս կը պարտինք:

Ա.յսպէս, Ս. Յուստինոսի [114-168] գրուածոց մէջ՝ գրեթէ ամէն մի քայլի կը հանդիպինք Ս. Դուկասու Աւետարանին միայն յատուկ եղող անցքերուն, զորս բառ առ բառ կը յիշատակէ չատ անգամ: Զոր օրինակ երբ կը գրէ առ իր Խօսակցութեանց ճ. Գլխոյն մէջ, «Կոյսն Մարիամ, երբ Գաբրիէլ հրեշտակն աւետեց անոր թէ Տիրոջ Հոգին իր վրայ պիտի գար, և Բարձրելոյն զօրութիւնը հովանի պիտի ըլլար անոր վրայ, և հետեւաբար իրմէ ծնանելիք սուրբ էակը Աստուծոյ Որդին պիտի ըլլար, պատասխանեց. Քու խօսքիդ համեմատ թո՛ղ ըլլայ ինծի»: Բաղդատէ՛ Դուկ. Ա. 26-30:

Նմանապէս կը. Գլխոյն մէջ կը գրէ. «Առաջին աշխարհագիրը

Կիւրենոսի օրով եղած ըլլալով այն առեն Հրէաստանի մէջ, [Յովսէփ] Նազարեթէն եկած էր Բեթղեհէմ իր ծննդավայրը և ուր այժմ կը գտնենք զինք, աշխարհագրին մէջ մտնելու համար: Եւ յիրաւի ինք Յուդայի ցեղէն էր, և հոն եղած էր ընտանութիւնը»: Բաղդատէ՛ Դուկ Բ. 2:

Հարիւր հինգերորդ Խօսակցութեան մէջ ալ այսպէս կ'ըսէ. «Ասկին վրայ հոգին ասանդած պահուն ըսաւ. Հայր, քու ձեռքդ կ'աւանդեմ իմ հոգիս»: Բաղդատէ՛ Դուկ. ԻԳ. 46:

Մի առ մի յառաջ բերել սոյն անձուկ էջերուն մէջ, Յուստինոսի Ս. Դուկասէ քաղած անցքերը անհամեմատ պիտի աւելորդացնէր մեր առ փոքր կենսագրականը, ուստի բաւական կը սեպենք առ մասին յառաջ բերելու մէկ քանի նշանաւոր բանապաշտ հեղինակաց կարծիքն ալ: «Դուկասի Աւետարանի մասին Յուստինոսի ունեցած ծանօթութիւնը, կ'ըսէ Ծէլլէր, տպագուցուած է անոր յիշատակած այն չատ մը անցքերէն, որոց մէկ մասը անժխտելի կերպով, մէկ մասը հաւանականօրէն ցոյց կուտան թէ Դուկասէն ընդօրինակած է [Zeller, «Apostelgeschichte, էջ 26]: «Բացի Մատթէոսէն ու Մարկոսէն . . . , Յուստինոս օգտուած է նաեւ Դուկասէն» [Hilgenfeld, Der Kanon, էջ 25]: Տե՛ս նաեւ, Volkmar, Ursprung unserer Evangelien:

Ա.սոնց Դարերու Հերոսխոսքաք անգամ, ինչպէս էին Մարկիոն, Վաղենտինեանք, որոնք կը ճանչնային Ս. Դուկասու Աւետարանը, մանաւանդ սոսկումէ աւաջինը փախաքելով որ Քրիստոսնէութենէն ջնջէ վերցնէ ամէն հրեական չնչորդ, Նոր Կտակարանի գրուածոց մեծ մասը յապաւելէ կամ ջնջելէ վերջը, միակ Դուկասի Աւետարանն ու Ս. Պօղոսի Թուղթերէն մէկ քանին ընդունիլ ուզեց [Տե՛ս, Իրենէոս, Յաղագս Հերես. Ա. 27, 2: — Տերտուղ, Ընդդ. Մարկիոնի, Դ. 2: — Որիգինէս, Ընդդ. Կելսոսի, Բ. 27: Եւն. Եւն.]:

Ե՞րբ եւ ո՞ւր գրուած է.—Մեր Հայերէն Թարգմանութեան Դուկասի յառաջաբանին մէջ կը կարդանք թէ «Փրկչին համբարձումէն 17 տարի ետքը գրուած է» Գ. Աւետարանը: Որով, ըստ ընդհանուր կարծեաց, Փրկիչն իր 33երորդ տարուան ու չորքջ 4½ ամսուան մէջ համբարձած ըլլալով, Դուկասու Աւետարանը գրուած պիտի ըլլայ, 50-51երորդ թուականին:

Մի քանի հին Թարգմանութիւններ, և Յոն հեղինակներ ալ՝

ինչպէս են Թէոփիլակտոս ու Եւթիմիոս, Փրկչին համբարձումէն 15 տարի վերջը կը դնեն: Սակայն կարծիքը խիստ քննադատուած է արդի հեղինակներէն [Տե՛ս de Valroger, l. c., էջ 86]:

Բնագրայ դպրոցի հեղինակներն ալ, սակայն հիմ մը դնելու իրենց կարծեաց, մէկ ոստումով մը կ'ըսեն թէ 100 թուին գրուած է [Volkmar], կամ 110ին [Hilgenfeld]. կամ չուրջ 115ին [Davidson], կամ 130ին [Baur], եւն. եւն.:

Հաստատ ապացոյց մը չունենալով ի ձեռին, կարելի չէ ուրեմն, հչդրիւ գիտնալ սոյն Աւետարանի չարադրութեան ստոյգ թուականը. բայց երեւելի մեկնիչներու և ժամանակագիրներու ըրած է'ն վերջի ոստմունքներէն յայտնի կը թուի թէ Փրկչի, 55-63 թուոյն պէտք է դրուած ըլլայ [Տե՛ս Gilly, «Précis d'introduction générale et particulière á l'Ecriture Sainte», t. III.— P. de Valroger, Introduction histor. et crit. t. II.]:

Նոյն անստգութիւնը կը տիրէ նաև Գ. Աւետարանի ուր գրուած ըլլալու մասին: Հերթնիոս ու Գրիգոր Նազիանզացի՝ Ալքայեա [Յունաստան] կը դնեն: Հին աստրակոն Փէշիթօ ըսուած Թարգմանութիւնը՝ Սղէքսանդրիա կը կարծէ: Մեր Հայերէն Թարգմանութեան մէջ «Անտիոք քաղքին մէջ գրուեցաւ» կը կարդանք: Արդի հեղինակներն ալ, բոլորովին չհաւատան ստոյգ տեղիի մը պահպանութենէն ու կարծեաց տարբերութիւններէն, Եփեսոս, Հռոմ, Կեսարիայ [Պաղեստինացւոց] եւս հաւանական կը կարծեն: Շատեր՝ արդի քննադատներէն, կ'ըսեն թէ. անշո՛ւշտ այնպիսի տեղ մը ընտրած է Ս. Ղուկաս իր Աւետարանը գրելու որ առաքելական պատճառի վերաբերող անհատներ գտնելու դադար մէկ տեղը եղած ըլլայ: Ա՛րդ, այսպիսի յարմար առիթ մը այն տեղն միայն ունեցաւ՝ որ տեղն իր սիրելի վարպետ երկիցս Հռոմ բանտ գրուեցաւ, և ուր ինք եւս ընկերացած էր անոր: Ուստի խիստ հաւանական կը կարծեն տեղը թէ Հռոմ գրած է իր Աւետարանը:

Ինչ տղբիւրի հետեւած է, որոնց ուղղած է եւ ի՛նչ նպատակաւ—Ս. Ղուկաս ականատես ու ականջալուր եղած չըլլալով Փրկչին գործերուն ու վարդապետութեանց, անհրաժեշտ էր որ դիմեր ընդ ստոյգ աղբիւրներու: Արդ, սոյն աղբիւրներն կրկին էին իրեն համար, նախ բերանացի աւանդութիւնը, և երկրորդ գրաւոր յիշատակարանները: Բերանացի աւանդութեանց համար «եթէ ուզենք վիճաւել, թէ Առաքելոց չըլլանալէն որ անձերը կրնան անոր հաղորդած ըլլալ անհրաժեշտ տեղեկութիւնները, պատմութիւնը ցոյց պիտի տայ մեզի նախ՝ զՍ. Բառնաբաս, Անտիոքայ Եկեղեցւոյ հիմնադիրը, յետոյ զՍ: Յակոբոս Տիրոջ եղբայրը, որու հետ յարաբերութեան մէջ գտնուեցաւ մեր Աւետարանիչը [Գործ. ԻՍ. 18], և որ՝ Ս. Ընտանեաց անդամին ըլլալով, կրնար հաղորդել անոր Փրկչին կենաց առաջին չրջանին վերաբերեալ է'ն ստոյգ տեղեկութիւնները իսկ» [De Valroger, «Introd. hist. et crit. aux livres du N. T. X. II. p. 77 et 55]: Բայց ասոնք, գոնեայ չեղաւ անոր, միշտ բազմաթիւ ականատես չակերտաց հետ չփման մէջ գտնուելով, քաղել չատ մը ուրիշ տեղեկութիւններ: Մանաւանդ որ, Երուսաղէմ, Անտիոք, Կեսարիայ [Պաղեստինացւոց], Յունաստան ու Հռոմ ըրած ճամբորդութեանց մէջ, կրցաւ նոյն տեղի Եկեղեցիներու բերնէն լիուլի տեղեկութիւններ առնել: Բայց անոր աւելի մեծ օժանդակն էր նոյն ինքն Ս. Պօղոս, որու միշտ կ'ընկերանար իբր օգնական ու աչակերտ, ինչպէս յիշատակած ենք կենսագրականին մէջ: Ս. Հարք միաբերան կը վկայեն թէ Ս. Պօղոս եղած է Ս. Ղուկասի մեծ առաջնորդն իր Աւետարանին մէջ: Եւ իրաւամբ, վասն զի չատ տեղեր սոյն երկուքին միտքը ու մտածելու եղանակները կը չօչափեն զիրար, ու չատ մը տեղեր ալ կարծես զիրար կ'ընդօրինակեն [Տե՛ս, Ղուկ. ԻԲ. 19... և բաղդատէ՛. Ա. Կոր. ԺԱ. 23... եւն. եւն. եւն.]: Ասկէ ներչնչեալ, չատ մը Ս. Հայրեր կ'ըսեն թէ Պօղոս Առաքեալ, Ղուկասու Աւետարանին կ'ակնարկէ՝ ամէն անգամ որ կը գրէ Իմ Աւետարանս, Տե՛ս, Հռոմ. Բ. 16: ԺԶ. 25: Բ. Տիմ. Բ. 8...:

Ս. Ղուկաս ունեցաւ նաև իր տրամադրութեան տակ չատ մը գրաւոր յիշատակարաններ ալ՝ որոց ինք իսկ կ'ակնարկէ ըսելով. «Որովհետեւ չատեր ձեռնարկեցին կարգաւ պատմելու առ մեզ պատահած իրերն, անոնց վկայութեան համաձայն, որոնք սկիզբէն ականջալուր գտնուելով այն բաներուն, իրենք իսկ եղան պաշտօնեայ բանին, ես ալ պարտ յանձին համարեցայ, ա՛վ քաջ Թէոփիլէ, լաւ մը դայնս ուսումնասիրելով սկիզբէն ի վեր, կարգաւ պատմել քեզի այն բաները...»: Սոյն գրաւոր աղբիւրներն էին՝ բացի Մատթէոսի և Մարկոսի Աւետարաններէն, մանաւանդ գրուածքներ մը աւելի կամ նուազ ընդարձակ, որոց մէջ կային անչուշտ Յիսուսի վարուց պատմութիւնը միայն բովանդակող գրուածքներ, կամ նորա հրաչից, կամ կենաց մէկ մասին, կամ քարոզութիւններուն վերաբերեալ գրուածքներ: Ա՛ս կարգի գրութիւնէ մը անչուշտ քաղած է Ս. Ղուկաս՝ Յիսուսի աշդարանութիւնը, Զաքարիայի և Աստուածածնայ ղբրցած սուսի ազգաբանութիւնը, Զաքարիայի և Աստուածածնայ ղբրցած երգերը. Ա՛րդ արձակեալ եւն. [Տե՛ս, Maier, «Einleitung», էջ 107]:

Ս. Ղուկաս կ'սկսի իր Աւետարանն ուղղելով իր խօսքերը Թէոփիլոս անուն անձի մը։ Իր տեղը պիտի զուրցենք այդ անձի մասին։ Սա ստոյգ է որ, այսպիսի գիրք մը կարելի չէր որ մէկ անձի մը գործածութեան համար գրուած ըլլար։ Տեսակ մը Ջօն է որ կ'ընէ հեղինակն՝ ինչպէս սովորութիւն էր ընել նոյն ատենները Հռովմայեցւոց քով։ Ա՛րդ, եթէ լաւ մը միտ դնելու ըլլանք գիրքին ընդհանուր թէ մասնաւոր դիծերուն, կը տեսնենք որ անոր հեղինակը մասնաւոր խնամքով մը կը հրաժարի յաւաչ բերելէ ո՛և է մէկ արուեստական կամ եբրայական բառ, ասանց անոնց յունական մեկնութիւնը տալու. միտ կը դնէ խնամքով սահմանելու աշխարհագրական անուանները. Ռաբբի ըսելու տեղ՝ Վարդապե՛տ բառը կը գործածէ. Փրկչին ազգաբանութիւնը չէ թէ մինչեւ Աբրահամ կը ծանի՝ այլ մինչեւ Ադամ... ուր ուրիմն գ'Բրիստոս ո՛չ թէ սոսկ Մեսիան կը ներկայացնէ, այլ իբր ընդհանուր աշխարհի Փրկիչը։ Այս խորհրդածութիւններէն կրնանք ապահով կերպով եզրակացնել թէ Ս. Ղուկաս իր Աւետարանը գրած է՝ Բ. Աւետարանչին նման՝ ծագմամբ ոչ-Հրեայ եղող Քրիստոնեից համար։ Կանուխէն, արդէն, Ս. Հարք կը վկայեն այս բանին։ Ս. Հերոնիմոս [Թուղթ Ի. առ Դամասկ.], Ս. Գրիգ. Նազիանզացի [Տաղ ստոյգ գրեանց Ս. Գրոց ԺԲ, 31։ Նոյն ԻԲ. 5, 1] կ'ըսեն թէ ի մասնաւորի Յոյն Եկեղեցիներուն ուղղուած է Գ. Աւետարանը։ Որիգենէս [Եւսեբ. Պատմ. Եկեղեց. Գ. 4] կ'ըսէ թէ բոլոր Հեթանոսապարձ Քրիստոնէից ուղղուած է։ Իսկ Ս. Յովհ. Ոսկեբ. [Մեկն. Մատթ. Ա.]. կը գրէ թէ ընդհանուր Քրիստոնէից ուղղուած է։

Գալով Ս. Ղուկասու իր Աւետարանը գրելու նպատակին՝ իր իսկ ըրած նախաբանէն կը տեսնենք թէ կրկին նպատակ մը գրած է գայն, նախ՝ Աւելի ամրողջ և աւելի կարգաւորեալ եղանակ մը պատմելու Փրկչին վարքը [Ա. 1.3]։ Երկրորդ՝ ասով օգնելու իր ընթերցողաց որ աւելի եւս ամրանդուին իրենց հաւատքին մէջ [Ա. 1.4]։ Եւ յիրաւի, երբ քիչ չատ տեղեկութիւն ունինք առաքելական դարու Քրիստոնէից մասին, գիտենք թէ կրօնական գիտութեան հիմը կը կազմէր այն ատեն Փրկչին վարքն ու քարոզութիւնները, և երբ Ս. Ղուկասու նպատակն էր Քրիստոսի վարուց ու գործունէութեան կարգաւորեալ կերպ պատմութիւնն ընել, ո՛րչափ կը նպաստէր այնու Քրիստոնէութեան ծաւալումին։

Ի՞նչ լեզուաւ գրուած է.— Հակառակ մեր Հայերէն Թարգմանութեան յառաջաբանին մէջ յայտնուած կարծեաց, ըստ որում՝ Ասորի լեզուաւ պէտք է գրուած ըլլայ Ս. Ղուկասու Աւետարանը, նախնի դարերու հեղինակներն և արդի քննադատք ու մեկնիչք միաբերան կը հաստատեն թէ Յոյն լեզուաւ գրուած է։ Աւետարանին ակիզբները, և ի մասնաւորի Մեծացուսցէ, Օրհնեալ Տէր Աստուած Իսրայէլի, Ա՛րդ արձակեա երգերուն մէջ երբայախառն ոճ մ'ունի Ս. Ղուկաս, և ասիկա փաստ մըն է թէ իր առջեւ ունեցած է գրաւոր աղբիւրներ. իսկ միւս մասերուն մէջ աւելի մաքուր ու կոկիկ ոճով մը կը գրէ Յունարէնը, քան միւս Աւետարանիչներն. ուրեմն հարկ կ'ըլլայ որ անոնց ըսած խօսքերն ինք ալ զուրցէ, միշտ կը գտէ և այնպէս յառաջ կը բերէ։ Ս. Ղուկաս լի է գողտրիկ բացատրութիւններով, կենդանի նկարագրութիւններով, և այն ամէն հանգամանքներով որք գրաւական մ'են արուեստագէտի մը հոգւոյն ու հանճարին։ «Մեր ազնուութիւնն այն ատեն է այսօր, կը գրէ Շաթօպրիան [Génie du Christianisme, Liv. v. c. 2], որ կը գտնուին կարելի է չատ մը նշանաւոր գրուածներ տակաւին՝ որոնք պիտի յապուշ կրնային ընել թէ Ս. Ղուկաս մեծ գրագէտ մըն է»։

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ս. Ամբրոսիոս.— Որիգենէս [Տե՛ս, Migne, *Patrol. græc.* t. XIII, col, 1901 et ss.), —Vén. Bède. *In Lucae Evangelium expositio.*— Թէոփիլակտոս. Եւթիմիոս՝ առ Migne (Patrol. græc.).— Իգնատիոս Շնորհալի, Մեկն. Ղուկ. Աւետարանի.— Cornelius a Lapide. – Stella, *comment. in S. Luc.*—

Արդի Հեղինակներէն,

P. Curci, *Il N. T. volgarizzato.*— Mgr. Mac Evilly, *An Expos. of the Gospel of S. Luke.*— Fillion, *St. Luc.*— Vigouroux et Bacuez, *Manuel Biblique Nouv. Test.*—.

Տե՛ս նաև Մատթէոսի ու Մարկոսի մէջ նշանակուած հեղինակները։

Ա Ւ Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ԸՍՏ

Ս. ՂՈՒԿԱՍՈՒ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Նախաբան. — Զաքարիա եւ Եղիսաբեթ.—Գաբրիէլ հրեշտակ կ'աւետէ Զաքարիայի թէ որդի մը պիտի ունենայ.—Յովսէփեայ Յովհ. Մկրտչին:

1. *Քանզի բազումք ջանայեալն վերստին կարգել զպատմութիւնն վասն իրացն հաստատելոյն ի մեզ,*

2. *Որպէս աւանդեցին մեզ՝ որ ի սկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն բանին,*

1. *Որովհետեւ շատեր ուզեցին կրկին կարգի դնել այն բաներուն պատմութիւնը, որոնք կատարուեցան մեր մէջ,*

2. *Ինչպէս որ աւանդեցին մեզի անոնք որ սկիզբէն իրենց աչքով իսկ տեսան ու աւետարանական լսածքին պաշտօնեայ եղան:*

1-2. Քանզի բազումք . . . .—Նոր Կտակարանի զրուածոց մէջէն՝ միայն Ս. Պողոսի առ Եբրայեցիս Թղթոյն մէջ գտնուած քանի մը անցքերը կրնան հաւասարիլ, կ'ըսեն արդի քննադատք, Ս. Ղուկասու Աւետարանի նախաբանին ոճին ու ընտիր բացատրութիւններուն.—Բազումք: Ըստ Որիգենէսի՝ Ս. Ղուկաս կ'ակնարկէ հոս այն կարգ մը անտեղի ու անվաւեր գրուածներուն, որք լոյս տեսած էին Քրիստոնէական առաջին դարերէն իսկ, և որոց մասին խօսած ենք Ս. Մատթէոսի Աւետարանին նախագիտելեաց մէջ [Տե՛ս. Հատ. Ա. Մուտք, էջ ԺԵ.], բայց ճիշդ չէ սոյն կարծիքը, քանի որ նոյն անվաւեր գրուածները տակաւին գոյութիւն չունէին՝ երբ Ս. Ղուկաս հրատարակեց իր Աւետարանը: Ուստի, է՛ն հաւանական ու ընդհանուր կարծիքն այն է որ, Ս. Ղուկաս կ'ակնարկէ իրմէ առաջ հրատարակուած Թերի ու հակիրճ յիշատակարան — գրուածներուն ծուղակեալս, որոնք քիչ քիչ մոռացութեան դատապարտուելով, տեղի տուած էին Հոգւոյ Աւետարաններուն: Շատ հաւանական է որ, յիշեալ համառօտ գրուածներուն հեղինակները, բոլորովին տարբեր անձինքներ էին Յիսուսի բուն իսկ աշա-

3. Կա՛մ եղեւ և ինձ, որ ի ըս-
կզբանէ զհետ երթեալ էի ամե-
նայնի՝ ճշմարտութեամբ կարգաւ
գրել քեզ, քա՛ջդ Թէոփիլէ,

4. Զի ծանիցես զբանիցն՝ ո-
րոց աչակերտեցար, զճշմարտու-
թիւնն:

5. Եւ եղեւ յաւուրս Հերովդի
արքայի Հրէաստանի, քահանայ
մին անուն Զաքարիա, ի դասա-
կարգէ Աբիայ. և կին նորա ի դս-
տերաց Ահարոնի, և անուն նորա
Եղիսաբեթ: Ա. Մնաց. ԻԴ. 10:

6. Եւ էին արդարք երկոքին
առաջի Աստուծոյ. գնային յամե-
նայն պատուիրանս և յիրաւունս
Տեառն անարատք:

3. Ես ալ՝ որ սկիզբէն հետե-
ւած էի ամէն բանի, կամեցայ
ձեզի ճշդով կարգաւ քեզի գրել,
ո՛վ քաջ Թէոփիլոս,

4. Որպէս զի ճանչնաս այն խօս-
քերուն ճշմարտութիւնը զորս դա-
սուիլեցար:

5. Եւ, Հրէաստանի Թագաւո-
րին՝ Հերովդէսի օրով, Աբիայի
դասակարգէն՝ Զաքարիա անուն
քահանայ մը գտնուեցաւ, և ո-
րուն կինը Ահարոնի աղջկան ցե-
ղէն էր և անոր անունը Եղիսա-
բեթ:

6. Եւ երկուքն ալ արդար էին
Աստուծոյ առջեւ. ու անարատ կը
քալէին Տիրոջ ամէն պատուիրան-
ներուն ու օրէնքներուն մէջ:

կերտներէն, վասն զի, ինչպէս կը տեսնուի ստորեւ ըսուածէն, Ս. Ղուկաս ամենեւին չէր օգտուած անոնց գրուածներէն, Այլ իր հետեւած աղբիւրներն եղած էին բուն իսկ այն անձինք՝ որոնք ականատես ու ականջալուր եղած էին Փրկչին քարոզութեանցը [հատոր 2]:— Բանիւ. այսինքն՝ Աւետարանի վարդապետութեանը, Փրկչին քարոզութեանցը: Ս. Հայրերէն՝ Իրէնէոս, Աթանաս, ինչպէս նաև Որիգենէս, և արդի հեղինակներէն՝ Տօգթ. Ուօրտս — Ուօրթ կը կարծեն թէ Բանիւ ըսելով, Ս. Ղուկաս կ'իմանայ Բանն Աստուծոյ համար:

3. Քա՛ջդ Թէոփիլէ.— Արդի մէկ քանի հեղինակներ, Որիգենէսի հետեւողութեամբ կը կարծեն թէ սոյն Թէոփիլոս անուն անձը, մտացածին մէկն էր, որու անուան ներքեւ ամէն անհատի կ'ուղղէր Ս. Ղուկաս իր Աւետարանը. ճիշդ՝ ինչպէս այժմ մեք կը գործածեմք ընթերցող բառը. Բայց ընդհանուր աւանդութիւնն ու մեծագոյն հեղինակաց կարծիքը կը հակառակի սոյն ենթադրութեան: Ասոնց նայելով, Թէոփիլոս նշանաւոր մէկն ըլլալու էր, ծննդեամբ հեթանոս. և ինչպէս կը գրէ Իգնատիոս Շըռորհալի՝ [Մեկն. Ս. Ղուկասու, կ. Պոլիս, 1735. էջ 13] «Սա միայն ստոյգ գիտեմք Զ, նշանաւոր ու երեւելի մէկն էր սոյն Թէոփիլոսը, ու դեռ նոր ընդգրկած էր Քրիստոնէութիւնը. որ պատճառաւ կ'ըսէ [Ղուկաս]. որպէս զի ճանչնաս . . .»:

5. Քահանայ ումն անուն Զաքարիա . . . —Զաքարիայ [Երր. Զագար = յիշեց. և եան [կրճտ. եահուէ բառին] = Աստուծոյ] պարզ քահանայ մըն էր, ու ո՛չ թէ քահանայապետ՝ ինչպէս կը կարծէ Ս. Օգոստինոս և ուրիշներ ալ. Վասն զի, Ս. Ղուկաս միշտ Լերսւս անունը կուտայ քահանայից, իսկ քահանայապետ անուան համար կը գրէ ἀρχιερεύς [Դ. 2. Գործ. Դ. 6. ևն.]. Բաց ի սոսի, Հրէից քով, քահանայապետը և ո՛չ մի դասակարգի կը պատկանէին, մինչ Զաքարիայ՝ Աբիայի դասակարգէն էր.— Դաւթի օրով, Ահարոնի սերունդը 24 ընտանեաց բաժնուած էր, և ասոնք իրենց պետին անուամբ կ'որոշուէին. Աբիայի ընտանիքն ութերորդ դասակարգը կը կազմէր [Ա. Մնաց. ԻԴ. 10]. Սոյն ընտանիքներէն

7. Եւ ոչ դայր նոցա որդեակ, քանզի Եղիսաբեթ ամուլ էր. և երկոքեան անցեալ էին զաւուրսքն իւրեանց:

8. Եւ եղեւ, ի քահանայանալն նորա ըստ կարգի աւուրցն հասանելոյ, առաջի Աստուծոյ.

9. Ըստ օրինի քահանայութեանն՝ եհաս նմա խունկ արկանել մըտեալ ի տաճարն Տեառն:

7. Եւ անոնք զաւակ չունէին, որովհետեւ Եղիսաբեթ ամուլ էր ու երկուքն ալ ծերացած էին:

8. Ու եղաւ որ իր ծառայութեան օրը եկած ըլլալով, երբ քահանայական պաշտամունքները կը կատարէր Աստուծոյ առջեւ.

9. Քահանայութեան օրինաց համաձայն, վիճակն իրեն ելաւ՝ Տիրոջ տաճարը մտնելով խունկ ծխելու:

իւրաքանչիւր, եօթնեակ մը ամբողջ կը ծառայէր տաճարին մէջ շաբաթ օրէն սկսելով մինչեւ միւս շաբաթ օրը [Ա. Մնաց. ԻԴ. 4. Բ. Մնաց. Ը. 14. Բ. Եզր. ԺԴ. 40]. Բաբելոնի գերութենէն ետքը, չորս քահանայական ընտանիք միայն վերադարձան ի Հրէաստան [Ա. Եզր. Բ. 37-39], չորս բաժնեցին բան ու չորս դասակարգերուն՝ անց՝լոյն յիշատակը պահելու համար Յովսէպոս, Հնախ. Ը. 15,7. Lightfoot, Hor. hebr. in Evang. Luc. h. 1]. Արդ, Զաքարիա սոյն 24 դասակարգերուն ութերորդին կը պատկանէր. Այս է միայն անուանին մեր ունեցած ծանօթութիւնն, իր կենաց բոլոր միւս պարագաներն անյայտ են.—Եղիսաբեթ [Երր. Էլիշեպահ = Աստուծոյ պարգեւը]. Ասոր մասին եւս, Ս. Ղուկասու տուած տեղեկութիւններէն գատ ան մը չենք գիտեր. Ահարոնի կինն ալ ա անունը կը կրէր [Ելից. Զ. 23], և ա ա ասպատճառաւ է որ, Հրէայք քահանայից աղջիկներուն սակս սոյն անունը կը սիրեին:

9. Ըստ օրինի հանիանայութեանն՝ Լիսու ա . . .— Գրեթէ բոլոր հին ազգաց մէջ՝ ծ դեր կը խաղար վիճակ ձգելով բան մը ճանմանելը, զի աստ մէջ կը տեսնէին բարձագոյն կամքի մը միջամտութիւնը. Հրէայք ս ի վաղուց կը հետեւէին աս սովորութեան [Յովհ. Ա. 7. Գործ. Ա. 24]. ուստի

փոխանակ կանոնական ու ըստ բնաջնելու տաճարին մէջ ըլլալիք պաշտամունքները, որմէ կրնային ծագիլ շատ մը անպատեհութիւններ. վիճակի կ'ենթարկէին հետեւեալ կերպիւ. քահանայք կը հաւաքուէին կազդիթ կամ Կափաժոյ քարէ շինուած սրահին մէջ. հոն արարողապետը կը հրաւիրէր իր բնկերներն սկսելու վիճակի գործին, հետեւեալ կերպիւ. «Ելէք ու վիճակ ձգեցէք Թէ ո՛վ պիտի գոհէ, ո՛վ պիտի սրակէ արիւնը . . .» [Glos. in Tamid, c. III. hal. 1]. Որմէ ետքը «քահանայք բոլորակ մը կը կազմէին և արարողապետը յառաջ անցնելով անոնց միտն գլխէն կ'առնուր խորը ու կ'սկսէր վիճակ ձգել [Ioma, fol. 25, 1]. «Ու երբ՝ կ'սկսէր խոյր ի ձեռն համրել, ամէն մէկ Քիւր՝ անոնցմէ իւրաքանչիւրը կ'սկսէր մատը վեր առնել. և արարողապետը կը յարէր. Որու վրայ որ աւարտի համրանքը, անոր կը վիճակի աս կամ ան պաշտօնը . . .: Համրանքն անորմէ կ'սկսի՝ որու խոյրը կ'առնուի, ու կը շարունակուի՝ մինչեւ որ որոշուած Քիւերն աւարտին, և ան պաշտօնը, որու համար սկսուած էր սոյն համրանքը, այն անձին կը վիճակի որու վրայ կ'աւարտի վերջին համրանքը.» Տե՛ս. Lightfoot, Horæ hebr. in Evang. Lucæ. h. I. - Խունկ արկանել: Սոյն պաշտօնը բոլոր միւս պաշտօններէն ներէն յարգի սեպուած էր. Խնկարկողն օրը

10. Եւ ահաւասիկ բազմութիւն ժողովրդեանն կային յաղօթս արտաքոյ՝ ի ժամ խնկոցն: Ելից, ՚Լ. 7: Ղեւտ. ԺԶ. 17:

11. Եւ երեւեցաւ նմա հրեշտակ Տեառն, ղի կայր ընդ աջմէ սեղանոյ խնկոցն:

12. Եւ խռովեցաւ Զաքարիա իրրեւ եսաս, և անկաւ ահ ի վերայ նորա:

13. Ասէ ցնա հրեշտակն Տեառն. Մի՛ երկնչիր, Զա՛քարիա, ղի լսելի եղեւ աղօթք քո. և կին քո Եղիսաբեթ ծնցի քեզ որդի, և կոչեսցես զանուն նորա Յովհաննէս:

14. Եւ եղիցի քեզ ուրախութիւն և ցնծութիւն. և բազումք ի ծննդեան նորա խնդասցին.

15. Զի եղիցի մեծ առաջի Տեառն. և գինի և օղի մի՛ արբցէ. և Հոգւով սրբով լցցի անդաստին յորովայնէ մօր իւրոյ.

10. Ու ժողովրդեան բոլոր բազմութիւնը, դուրս աղօթքի կեցած էր խունկի պահուն:

11. Եւ անոր երեւցաւ Տիրոջ հրեշտակը, ոտքի կեցած՝ խնկոց սեղանին աջ կողմն:

12. Եւ երբ Զաքարիա տեսաւ՝ խռովեցաւ, և ահ ու դող մը բռնեց զինքը:

13. Տիրոջ հրեշտակն ըսաւ անոր. Մի՛ վախնար Զա՛քարիա, որ լսուեցաւ քու աղօթքդ. ու քու կինդ Եղիսաբեթ զաւակ մը պիտի ծնանի քեզի, և Յովհաննէս պիտի կանչես անոր անունը:

14. Եւ քեզի ուրախութիւն ու ցնծութիւն մը պիտի ըլլայ. և շատեր պիտի ուրախանան անոր ծնունդին պատճառաւ.

15. Որովհետեւ, մեծ պիտի ըլլայ Տիրոջ առջեւ. և գինի ու օղի պիտի չխմէ, և իր մօր արգանդէն պիտի լցուի Սուրբ Հոգւով.

երկիցս կը մտնէր Սրբութիւն՝ Նաւս ըսուած տեղը. մին՝ առտու, իսկ միւսը՝ իրիկունը, ու կը խնկարկէր խնկոց սեղանը. խնկարկու քահանայն իր հետ կ'ունենար երեք օգնական. առաջինն պաշտօնն էր սեղանը մաքրելով երկրպագել ու դուրս ելնել. երկրորդը՝ գոհերու կրակէն մէկ բանի հատ կը բերէր ու սեղանին վրայ դնելով կ'երկրպագէր ու դուրս կ'ելնէր. Ուր ուրեմն խնկարկուն առանձինն մնալով Սրբութիւն ըսուած տեղը, որոշեալ քահանայութեամբ խունկը կը ձգէր սեղանին վրայ դրուած կրակին մէջ, և երկրպագելով դուրս կ'ելնէր. Տե՛ս. Lightfoot վերը յիշուած անցքին մէջ.

10. Ի ժամ խնկոցն.— Ամէն օր, առտու Ե՛ իրիկուն սովորութիւն կար խնկարկութիւն ընելու մշտնջենաւոր գոհերու առեն [ելից, ՚Լ. 6-8]. Ուստի հարկ չկայ ենթադրելու Ե՛ պէտք էր մեծ ոտնի մը առթիւ զ. օր. Գաւութեան տօնին առթիւ եղած ըլլար, ինչպէս կը կարծէ Իգնատիոս Շնորհալի [Մեկն. Ղուկ. Ա. 9].

11. Ընդ աջմէ սեղանոյ խնկոցն.—Խընկոց սեղանը շինուած էր սերիմ ըսուած փայտէն՝ որ Ակասիայի մէկ տեսակն է հաճակ ոսկեզօծուած էր, ու կը կանգնէր Սրբութեան վայրին մէջ տեղը՝ քիչ մը արեւելակողմը. Հիւսիսային դին կը գտնուէր Առաջաւորաց հացին սեղանը, հարաւային դին՝ եօթնատեղեան աշտանակը, արդ՝ այս աշտանակին քով էր որ Զաքարիայի երեւցեր էր հրեշտակապետը.

13. Յովհաննէս [Եբր. Եղհօհանա՛ն=Աստուած հաշտարար. Աստուած շնորհ ըրաւ], Տե՛ս. Ա. մասն, Գ. 1. Յանօթ.:

16. Եւ զբազումս յորդւոցն Իսրայէլի դարձուսցէ ի Տէր Աստուած իւրեանց:

17. Եւ ինքն եկեսցէ առաջի նորա հոգւով զօրութեամբ Եղիայի, դարձուցանել զսիրտս հարց՝ յորդիս, և զանհնազանդս՝ յիմաստութիւն արդարոց, պատրաստել Տեառն ժողովուրդ կազմեալ: Մաղաք. Դ. 6: Մատթ. ԺԱ. 14:

18. Եւ ասէ Զաքարիա ցհրեշտակն. Եւ ի՞նչ գիտացից զայդ. զի ես ծեր եմ, և կինն իմ անցեալ զաւուրըք իւրովք:

19. Պատասխանի եւս հրեշտակն և ասէ ցնա. Ե՛ս եմ Գաբրիէլ՝ որ կամ առաջի Աստուծոյ. և առաքեցայ խօսիլ ընդ քեզ՝ և աւետարանել քեզ զայդ:

20. Եւ ահա՛, եղիցիս հնար, և մի՛ կարասցես խօսել մինչեւ ցօրն՝ յորում այդ լինիցի. փոխանակ զի ո՛չ հաւատացեր բանից իմոց՝ որք լցցին ի ժամանակի իւրեանց:

21. Եւ ժողովուրդն ակն ունէր Զաքարիայ, և զարմանային ընդ յամենն նորա ի տաճարին:

16 Եւ Իսրայէլի որդիներէն շատերը պիտի դարձնէ իրենց Տէր Աստուծոյն:

17. Եւ ինք պիտի գայ անոր առջեւէն Եղիայի հոգւով ու զօրութեամբ, դարձնելու հայրերու սիրտերն՝ իրենց որդիներուն, և անհնազանդները՝ արդարոց իմաստութեանը, կատարեալ ժողովուրդ մը պատրաստելու Տիրոջ:

18. Եւ Զաքարիա ըսաւ հրեշտակին. Եւ ի՞նչով պիտի գիտնամ այդ բանը. որովհետեւ, ես ծեր եմ, ու կինս ալ անցուցեր է իր տարիքը:

19. Հրեշտակը պատասխանեց ու ըսաւ անոր. Ե՛ս եմ Գաբրիէլ՝ որ կը կենամ Աստուծոյ առջեւ. ու ղրկուեցայ որ քեզի հետ խօսիմ՝ և տամ քեզի այս աւետիսը:

20. Եւ ահա՛, հնար պիտի ըլլաս, ու պիտի չկրնաս խօսիլ մինչեւ այն օրն՝ որ պիտի ըլլայ այդ բանը. որովհետեւ չհաւատացիր իմ խօսքերուս՝ որոնք պիտի կատարուին իրենց ատենին:

21. Եւ ժողովուրդը Զաքարիան կը սպասէր, ու կը զարմանային անոր տաճարին մէջ ուշանալուն վրայ:

19. Ես եմ Գաբրիէլ. – Գաբրիէլ այն եօթն հրեշտակապետներէն մին էր, որոց պաշտօնն էր ընծեռակայ գտնուիլ Աստուծոյ Աթոռին, և անոր հրամանները հաղորդել մարդկանց [Դան. Ը. 13, Տովբ. ԺԲ. 15]. —Գաբրիէլ՝ կը կազմուի կիպպօր = այր, մարդ, և եըօհա = Աստուած բառերէն. ո. րով պիտի նշանակէր՝ այր Աստուծոյ.

21. Մինչ քահանայն կը խնկարկէր Սրբութեան վայրին մէջ, ժողովուրդը կը կենար իրեն յատուկ տեղը, հիւրօրհին մէջ, խնկարկութեան զոհը մէկ՝ կամ երկու վայրկեան միայն կը տեւէր, և իրաւամբ ժողովուրդը ահաբեկած էր դուրսը՝ երբ Զաքարիա ուշացաւ. զի այսպիսի յապաղում մը, ժողովուրդին կողմէն արատաւոր կարգի պատճառի մը կամ զժբաղդութեան մը կը վերագրուէր. Թալմուտի մէջ կը կարդանք Ե՛ «Քահանայապետը միշտ հակիրճ ազօթք մը կ'ընէ Սրբութեան վայրին մէջ... երկար ժամանակ չազօթեր որպէս զի չանհանգիստ ընէ ժողովուրդը.... Օր մը. Սիմոն արդարը երկար ազօթելէ վերջը երբ դուրս ելաւ, անոր ըսին. ինչո՞ւ այդչափ կ'ուշացար, անոր ըսին. ինչո՞ւ այդչափ կ'ուշա-

22. Եւ իրրեւ եկ՝ ոչ կարէր խօսիլ ընդ նոսա. և իմացան թէ տեսիլ եառեալ ի տաճարին: Եւ նա նըշանացի խօսէր ընդ նոսա, և կայր պապանձեալ:

23. Եւ եղեւ, իրրեւ լցան աւուրք պաշտաման նորա, գնաց ի տունն իւր:

24. Եւ յետ աւուրցն այնոցիկ, յղացաւ Եղիսաբեթ կինն նորա, և թագուցանէր զանձն ամիսս հինգ՝ և ասէր.

25. Զինչ գործ գործեաց ընդ իս Տէր յաւուրս՝ յորս հայեցաւ յիս բառնալ զնախատինս իմ ի մարդկանէ:

22. Եւ երբ եկաւ՝ չէր կրնար խօսիլ անոնց հետ. և հասկցան որ տեսիլ տեսած էր տաճարին մէջ: Եւ ան՝ նշանացի կը խօսէր անոնց հետ, ու պապանձած կը կենար:

23. Ու երբ լրացան անոր պաշտօնի օրերը, իր տունը գնաց:

24. Եւ ան օրերէն ետքը, յղացաւ Եղիսաբեթ անոր կինը, և հինգ ամիս ծածկեց ինքզինք ըսելով.

25. Ինչ բան էր որ ինծի ըրաւ Տէրը այս օրերուն մէջ՝ երբ իմ վրաս դարձուց իր ակնարկը մարդկանց մէջէն վերցնելու համար իմ նախատինքս:

Աստուածածնայ Աւետումն ու Բանիւն մարմնացումը:

26. Եւ յամսեանն վեցերորդի, առաքեցաւ Գաբրիէլ հրեշտակ յԱստուծոյ ի քաղաք մի Գալիլեացւոյ, որում անուն էր Նազարեթ,

26. Ու վեցերորդ ամսուն, Գաբրիէլ հրեշտակ ղրկուեցաւ Աստուծմէ Գալիլեացւոց մէկ քաղաքը, որուն անունն էր Նազարեթ,

27. Առ կոյս խօսեցեալ առն, որում անուն էր Յովսէփ՝ ի տանէ Դաւթի. և անուն կուսին Մարիամ:

28. Եւ եկեալ առնա՝ ասէ. Ուրա՛խ լեր, բերկրեա՛լդ, Տէր ընդ քեզ:

29. Եւ նա ընդ բանն խռովեցաւ, և խորհէր ընդ միտս՝ թէ ո՛րպիսի ինչ իցէ ողջոյնս այս:

30. Եւ ասէ ցնա հրեշտակն. Մի՛ երկնչիր, Մա՛րիամ, զի գտեր չնորհս յԱստուծոյ:

27. Կոյսի մը՝ որ նշանուած էր Դաւթի անէն Յովսէփ անուն մարդու մը. և կոյսին անունն էր Մարիամ:

28. Եւ անոր գալով՝ ըսաւ. Ուրախացի՛ր, ո՛վ բերկրեալ, Տէրը քեզի հետ է:

29. Եւ ան խռովեցաւատ խօսքերուն վրայ, ու կը խորհէր իր մտքին մէջ՝ թէ ի՛նչ կրնար ըլլալատ ողջոյնը:

30. Եւ հրեշտակն ըսաւ անոր. Մի՛ վախնար, Մա՛րիամ, զի չըներ գտար Աստուծոյ առջեւ:

նոսա: Նա պատասխանեց Ծէ ես աղաչեցի Աստուծոյ տաճարին համար որ չկործանի, իսկ անոնք ըսին. ի՛նչ որ ըլլայ՝ պէտք չէ այդչափ ուշանաս» Babyl. Ioma, f. 43

23. Իբրեւ լցան աւուրք... : Ինչպէս տեսանք վերը, եօթնեակ մը ամրողջ կը տեւէր քահանայից պաշտօնը: Այս ժամանակամիջոցին մէջ խստիւ արգիլուած էր անոնց տաճարէն դուրս ելնել ու իրենց բնակարանը երթալը. և արդէն անոնցմէ շատերը երուսաղէմէ դուրս կը բնակէին:

25. Բառնալ զնախատինս իմ. Արեւելեան ազգաց, և՛ի մասնաւորի Հրէից քով մեծ նախատինք ու ամօթ սեպուած էր այրիութիւնն ու ամլութիւնը, զի այնպէս կը կարծէին Ծէ Աստուծոյ տեսանելի ըլլալէն յառաջ կուգար այսպիսի պատիժ մը: Տե՛ս Ա. Թագ. Ա. 6, 11։ Եսայի, Դ. 1։ Խէ. 9։ ԾԴ. 4...:

26. Յամսեանն վեցերորդի. այսինքն՝ Ելիսաբեթի յղութեան վեցերորդ ամսուն, — Գալիլիա կը նշանակէ գաղտրակ, շրջանակ: Հազիւ հազ յիշուած է աս քաղաքը Հին Կտակարանի մէջ: Բնակչաց մէջ ստուար Թիւ մը կը կազմէին Հեթանոսները, և աս պատճառաւ՝ ատկէ անոր անունը կ'ըլլէին Գալիլիա Հեթանոսաց [Մատթ. Դ. 15]: Մակաբայեցւոց ժամանակ, աստոնց Թիւը ա՛լ աւելի շատ էր քան Հրէիցը. և որք գլխաւորաբար Փիւնիկէէ գաղթած էին:

Փրկչին ատենները, Գալիլիա առանձինն նահանգ մը կը կազմէր, ու երկուքի էր բաժնուած. Վերին և Ստորին: Գալիլիա Աս վերջինը մեծ համբաւ հանած էր իր

բերրիութեամբ: «Ամէն ուրեք ցանցնկուած էին անթիւ ձորեր, առ հասարակ խիստ բերրի, և որք ժամանակաւ մշակուած էին մինչեւ իրենց կատարները. իսկ կողքերուն վրայ կարկառեալ էին ձիթենիներու, Թզենիներու, որթերու և ուրիշ պտղատու ծառերու գեղեցիկ տնկաստաններ, որք ի վերջոյ մեծաւ մասամբ տեղի տուին մացառներու. և անոնց ստորոտը կ'ածխին, ինչպէս հիմա, ցորեն, գարի և ուրիշ արմտիք» [Վիգո. կէրէն]։ — Նազարեթ՝ որ կը նշանակէ հաւանականօրէն շառաւիղ, Գալիլիոյ աննշան պատանեքէն մին էր, և իր համբաւը պարտեցաւ Փրկչին՝ իր բնակարանը հոն հաստատած ըլլալուն: Աս քաղաքն ամիսիմատրոնաձեւ շինուած է, ու շրջապատուած լեռներով: «Պազեստինու է'ն ախորժելի ու սիրուն տեղերէն մին է աս. եւ որուն՝ տափարակ տանիքներով ու բոլորովին քարուկիր սպիտակ տուները կառուցուած են ծառաստաններու մէջ: Հոմակ զարդարուած է պարտէզներով, ձիթաստաններով, Թզենիներով ու կակաոնիներով:

Բազքին հարաւակողմը, Ս. Կուսին տանը տեղ բարձրացած է Աւետման եկեղեցին՝ որ վերտին կառուցուած է 1730ին: Ս. Ընտանիքին բնակած տունը հրաշալի կերպով փոխադրուած է ի Լօրէօ [Տաս-

---

լիա] ԺԴ. դարուն վերջերը: Աս տունը նախապէս կը գտնուէր վերոյիշեալ եկեղեցւոյ դամբարանին մէջ՝ Աւետման վաստակ տեղը» [Vigouroux. N. Test. Paris 1897]: «Երկուքի բաժնուած է աս մասուն՝ Առաջին մասին մէջ կը գտնուի Աստուած Աւետման պատկերը մ'ունի ու մի քանի ձախակողմը կը տեսնուին կարծրաքարէ երկու սիւներ, որոց քով, ըստ աւանդութեան, կեցած էր Գաբրիէլ Հրեշտակը երբ կ'աւետէր Ս Կուսին: Իր Աստուածամայր ըլլալը, խորանը շատ պարզ է, սոսկ Աւետման պատկեր մ'ունի ու մի քանի արծաթ կանթեղներ, որմին վրայ փակցուած կարծրաքարէ տախտակի մը վրայ կը կարդացուին հետեւեալ խօսքերը. ՀՈՎ՝ ԲԱՆՆ ԱՍՏՈՒԱԾ ՄԱՐՄԻՆ ԱՌԱՒ, խորանին աջ դին կը գտնուի պզտիկ դուռ մը որ կը տանի ներքնատարածը [Ս. Յովսեփայ մատուռը], ուր երկրորդ խորան մը կայ առաջինին յետցած, և որու վրայ կայ եգիպտոսի փախուստը ներկայացնող պատկեր մը, [խորանին վրայ գրուած է հետեւեալը. ՀՈՎ՝ ԱՆԼՈՑ ՀՆԱԶԱՆԴ ԿՐ ԳՏՆՈՒԻՔՐ]: Մէկ քանի աստիճաններով սանդուխ մը ատակ կը տանի պզտիկ սենեակ մը՝ որ յայնժէ Ս. Կուսին խոհանոցը» [Isambert.]

31. Եւ անա յղասցիր՝ և ծնցես որդի. և կոչեսցես զանուն նորա Յիսուս։ Եսայի, է. 14։ Ղուկ. Բ. 21։

32. Նա եղիցի մեծ, և որդի Բարձրելոյ կոչեսցի, և տացէ նմա Տէր Աստուած զաթոռն Դաւթի հօր նորա. և թագաւորեսցէ ի վերայ տանն Յակովբայ ի յաւիտեանս. Դան. է. 14-27։ Միք. Դ. 7։

33. Եւ թագաւորութեան նորա վախճան մի՛ լիցի։

34. Եւ ասէ Մարիամ ցհրեշտակն. Զիա՞րդ լինիցի ինձ այդ, քանզի զայր ոչ գիտեմ։

35. Պատասխանի եւս հրեշտակն և ասէ ցնա. Հոգի սուրբ եկեսցէ ի քեզ, և զօրութիւն Բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քո. քանզի, և որ ծնանելոցն է ի քէն՝ սուրբ է, և Որդի Աստուծոյ կոչեսցի։

36. Եւ անա Եղիսաբեթ ազգական քո, և նա յղի է ի ծերութեան իւրում. և այս վեցերորդ

31. Եւ անա պիտի յղանաս ու պիտի ծնանիս որդի մը. և անոր անունը պիտի դնես Յիսուս։

32. Մեծ պիտի ըլլայ ան, ու Բարձրեալին որդին պիտի կոչուի. ու Տէր Աստուած անոր պիտի տայ իր հօր՝ Դաւթի աթոռը. ու յաւիտեան պիտի թագաւորէ Յակովբայ տանը վրայ.

33. Ու վախճան պիտի չունենայ անոր թագաւորութիւնը։

34. Եւ Մարիամ հրեշտակին ըսաւ. Ինչպէս պիտի ըլլայ ինծի այս բանը, որովհետեւ կոյս չեմ ճանչնար երիկ մարդ։

35. Հրեշտակը պատասխանեց ու ըսաւ անոր. Հոգին սուրբ պիտի գայ քու վրադ, և Բարձրեալին զօրութիւնը պիտի ծածկէ զքեզ իր հովանիով. որովհետեւ, նաև որ պիտի ծնանի քեզմէ՝ սուրբ է, ու Աստուծոյ Որդի պիտի կանչուի։

36. Եւ անա Եղիսաբեթ քու ազգականդ, ա՛ն ալ յղի է իր ծերութեան մէջ. և այս վեցերորդ

31-33. Յիսուս, Եբր. Եհշուա՝ որ կը նշանակէ Փրկիչ, կամ լաւ եւս՝ Եահվէ կը փրկէ։— Որդի Բարձրելոյ կոչեսցի, եբրայաբանութիւն մըն է՝ որ կը նշանակէ Բարձրեալին Որդին պիտի ըլլայ։ — Դաւրի hor Elvrae. Փրկիչն իր աստուածային ու մարդկային բնութեամբ իբր երկու հայր պիտի ունենայ, մին՝ երկինքը Հայր Աստուած, իսկ միւսը՝ երկրիս վրայ, նոյն ինքն Դաւիթ։

34. Զի՞արդ լիցիցի ինձ այդ. Դիտեմք թէ Ս. Կոյսը նշանաւած էր Ս. Յովսեփայ հետ [Տե՛ս վերը հմր. 27], ինչպէս ուրեմն հոս անմիջապէս կ'ասարկէ թէ ինք այր մարդ չճանչնալով՝ անբայսաբելի կը Թուի իրեն այսպիսի ծնունդ մը։ Ընդհանուր եւ-

կեղեցւոյ աւանդութիւնը կը լուսաւորէ զայս կէտին վրայ, երբ կ'ուսուցանէ թէ Մարիամ ու Յովսէփ կուսութիւն ուխտած էին, կամ գէթ կոյս մնալ որոշած էին, և հետեւաբար մտքի կ'երեւար հրեշտակին խօսքերը [Տե՛ս Ս. Օգոստ. Յաղ Կուս. Գլ. Դ։ Ս. Գրիգ. Նիւս. Ճառ յաղագս Ծննդ.]։

35. Հոգի Սուրբ . . . , Հրեշտակը իսկոյն կը փարատէ Ս. Կոյսին երկիւղը անմիջապէս յարելով թէ Ս. Հոգւոյ գործակցութեամբ տեղի պիտի ունենայ այդ ծնունդը։ —Հոգի Սուրբ եկեսցէ ի քեզ, եւ զօրութիւն Բարձրելոյն . . . ծիշդ միեւնոյն զգաստութիւնը կը յայտնեն, և այս երբայաբանութիւն մըն է. զօրութիւն Բարձրելոյն

ամիս է նորա՝ որ ամուլն կոչեցեալ էր։

37. Զի ոչ ակարասցի առ Աստուծոյ ամենայն բան։

38. Եւ ասէ Մարիամ. Ահաւասիկ կամ աղախին Տեառն, եղիցի ինձ ըստ բանի քում։ Եւ գնաց ի նմանէ հրեշտակն։

երբ. Կոպորաթ 'Էլիօ'ն. Տիրոջ ստեղծիչ ու ամենակարող զօրութիւնը, այսինքն՝ Աստուծ։ Հոգին։

39. Գնաց . . . ի հողմն Յուդայ. — Մատեանի կարծիքները զանց ընելով, շատ հեղինակներ կ'ըսեն թէ սոյն նշանակուած քաղաքն էր Եւդդա ըսուածը, որ քահանայական քաղաք մըն էր, ու կը գտնուէր Յուդայի երկրին լեռնային մասանց մէջ [P. Patrizi de Evang. lib. III, Dissert x. c. 1 – Robinson. Palaestina, t. II, p. 417]։ Բայց այժմ, հեղինակաց ստուար մի մասը կը կարծէ թէ Բերքոն քաղաքն էր աս, ուր կը դիմէր Ս. Կոյսը այցելելու իր աղգականին, Ան քաղաքը շինուած էր Յուդայի երկրին ամենաբարձր լերանց մէջ [Riess. Atlas de la Bible. — Ancessi. Atlas géogr.], ու բահանայական ընտանեաց բնակութեան համար, Յիսուսի որոշած քանակութեան համար, 4-5 օր կ'ուզէր և որ երթալու համար, դժուարին ճամբորդ Քեան ձեռնարկեց Մ. Կոյսը միանակուկ, քանի որ Մ. Յովսէփ չէր կրնար իրեն ընկերանայ, մանաւանդ անոր կրնար իրեն ընկերանայ, մանաւանդ անոր յղի ըլլալու մասին կասկածներ ունենալով, ու ինք ալ անոր սսկի նշանածն ըլլալով։

41. Խորաց մանուկն . . . — Յղութեան հինգերորդ ամիսէն սկսեալ, արգանդին մէջ գտնուող մանուկը կրնայ շարժումներ ընել, և ան իսկ զգալի կերպով իր մօրը, բայց հոս Մ. Ղուկաս կ'ուզէ ցոյց տալ թէ, արտաքոյ կարգի շարժում մըն էր Յովհաննու

39. Յարուցեալ Մարիամ յաւուրսն յայնոսիկ, գնաց ի լեռնակողմն փութապէս ի քաղաքն Յուդայ։

40. Եւ եմուտ ի տուն Զաքարիայ, և ետ ողջոյն Եղիսաբեթի։

41. Եւ եղեւ իբրեւ լուաւ զողջոյնն Մարիամ ու Եղիսաբեթ, խաղաց մանուկն յորովայնի նորա. և լցաւ Եղիսաբեթ հոգւով սրբով.

42. Եւ ի ձայն բարձր աղաղակեաց և ասէ. Օրհնեա՛լ ես դու ի կանայս, և օրհնեալ է պտուղ որովայնի քո։

39. Այդ օրերը Մարիամ եղնելով, շտապաւ գնաց լերան կողմը Յուդայի մէկ քաղաքը։

40. Եւ մտաւ Զաքարիայի տունը, ու ողջունեց Եղիսաբեթը։

41. Եւ եղաւ որ, երբ Եղիսաբեթ լսեց Մարիամու ողջոյնը, մանուկը խայտաց անոր որովայնին մէջ. ու Եղիսաբեթ լցուեցաւ սուրբ Հոգւով.

42. Եւ բարձրաձայն աղաղակեց ու բսաւ. Դու օրհնուած ես կիներուն մէջ, և օրհնուած է քու որովայնիդ պտուղը։

43. Եւ ուսո՞ւ է ինձ այս, զի եկեսցէ մայր Տեառն իմոյ առ իս:
44. Զի ահաւասիկ իորեւ եղեւ ձայն ողջոյնի քո յականջս իմ, հաղաց ցնծալով մանուկս յորովայնի իմում:
45. Եւ երանի՛ որ հաւատացեալ է՝ եթէ եղիցի կատարումն առացելոցս նմա ի Տեառնէ:
46. Եւ ասէ Մարիամ. Մեծացուսցէ անձն իմ զՏէր.
47. Եւ ցնծացաւ հոգի իմ յԱստուած Փրկիչ իմ:
48. Զի հայեցաւ ի խոնարհութիւն աղախնոյ իւրոյ. զի ահա յայսմհետէ երանեսցեն ինձ ամենայն ազգք:
49. Զի արար ինձ մեծամեծս Հզօրն, և սուրբ է անուն նորա:
50. Եւ ողորմութիւն նորա ազգաց յազգս երկիւղածաց իւրոց:
51. Արար զօրութիւն բազկաւ

43. Եւ աս ո՞ւրկից է ինձի, զ
իմ քոյս գայ իմ Տիրոջս մայրը
44. Որովհետեւ, ահա երբ ա
կանջիս հասաւ քոյ ողջունի
ձայնը, մանուկս ուրախութենէ
խայտաց որովայնիս մէջ:
45. Ու երանի՛ անոր որ կը հա
ւատայ թէ պիտի կատարուի՛ ին
որ բսուած է անոր Տիրոջմէ:
46. Եւ Մարիամ բսաւ. Թո՛զ
իմ անձս փառաւորէ Տէրը.
47. Եւ իմ հոգիս ցնծաց իմ
փրկիչ Աստուծմով:
48 Զի հայեցաւ իր աղախնոյն
խոնարհութեանը. վասն զի ասկից
վերջը, բոլոր ազգերն երանու-
թիւն պիտի տան ինծի:
49. Վասն զի մեծամեծ բաներ
րբաւ ինծի Հզօրը, և սուրբ է ա-
նոր անունը:
50. Եւ անոր ողորմութիւնը ազ-
գէ ազգ կը տարածուի իր երկիւ-
ղածներուն վրայ:
51. Զօրութիւն գործեց իր բա-

բրածը, որ յառաջ կու գար գերբնական ուրախութենէ մը, զգալով իր մօտ Բանին Աստուծոյ ներկայութիւնը:

43. Մայր Տեառն իմոյ.— «Եղիսաբեթի խօսքերուն մէջ խիստ նշանակելի են ասխօսքերը, ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου= Մայր Տեառն իմոյ: Թող ըսեն ինչ որ ուզեն, մենք չենք կարող պատշաճօրէն բացատրել Տէր տիտղոսը որ կը տրուի տակաւին չծնած մանկան մը, առանց ենթադրելու թէ Եղիսաբեթ Ս. Հոգիէն լուսաւորուած, ճանչցաւ Մեսիային Աստուածային բնութիւնը, ու ողջունեց զՄարիամ իբր Մայր Աստուծոյ» [Olshausen, *Biblischer Commentar*, h. l.]: Ուրիշ շատ մը բողոքական մեկնիչներ ալ, ինչպէս են Պըրտաուն, ևն. ևն. ճիշդ աս կերպ կը պատճառաբանեն:

44. ... խայտաց ցնծալով մանուկս.— Ընդհանուր եկեղեցւոյ դաւանութիւնն ան եղած է որ, այս վայրկենէն սկսեալ, Յովհ. Մկրտիչ սրբուեցաւ սկզբնական մեղաց ա-րատէն:

46. Մեծացուսցէ երգր կրնայ սեպուիլ հիմնապի վերջաբան մը Հին Կտակարանի, և սթանդելի նախաբան մը Նոր Կտակարանի, Նիւթին ու ձեւին մէջ, կր գերազանցէ բոլոր միւս երգերը զորս կր կարդանք այլ Աստուածաշունչի մէջ. Դաւիթ էր սիրուն սաղմոսներուն կը հաւատարի իր հոգեպարար ազդեցութեամբ և իր գողտրիկ բացատրութիւններով:

51. Արար զօրութիւն բազկաւ իւրով.— Բազուկը միշտ ոյժի կեդրոնը սեպուած է, որով սոյն ասացուածքը կը նշանակէ թէ. Աստուած հաւաքեց իր բոլոր ոյժը, ու

հւրով. ցրուեաց զամբարտաւանս
մտօք սրտից իւրեանց: Եսայի, ԾԱ.
ի: Սաղմ. ԼՔ 10:
52. Քակեաց զՀզօրս յաթոռոց,
և բարձրացոյց զխոնարհս:
53. Զքաղցեալս լցոյց բարու-
թեամբ, և զմեծատունս արձակ-
եաց ունայնս: Ա. Թագ. Բ. 5: Սաղմ.
Դ. 11:
54. Պաշտպանեաց Իսրայէլի ծա-
ռայի իւրում՝ յիշել զողորմու-
թիւնս,
55. Որպէս խօսեցաւ առ հարս
մեր՝ Աբրահամու և զաւակի նո-
ա՝ յաւիտեան: Ծննդ. ԺԷ. 9: ԻԲ.
16, Սաղմ. ՃԼԱ. 11: Եսայի, ԽԱ. 8:
56. Եկաց Մարիամ առ նմա իբ-
րեւ ամիսս երիս, և դարձաւ ի
տուն իւր:

զուկովը. ցրուեց իրենց սրտի խոր-
հուրդներով ամբարտաւան եղող-
ները:
52. Տապալեց հզօրներն իրենց
աթոռներէն, և բարձրացուց խո-
նարհները:
53. Բարութեամբ լեցուց անօ-
թութեածներն, և ունայն արձակեց
մեծատուները:
54. Պաշտպանեց իր Իսրայէլ ծա-
ռան՝ որպէս զի իր ողորմութիւն-
ները յիշէ,
55. Ինչպէս որ խօսած էր մեր
հարց՝ Աբրահամու և անոր զաւա-
կին՝ յաւիտեան:
56. Մարիամ անոր քով մնաց
իբր երեք ամիս, և իր տունը վե-
րադարձաւ:

նման այն ըմբիշին որ կազմ պատրաստ է յարձակելու իր ոսոխին վրայ, այդ իր հուժկու բազուկով ցրուեաց զամբարտաւանս մտօք սրտից իւրեանց. Աստուած ցիրուցան ըրաւ, ալեց իր առջեւէն ամպարիշտները:
— Զամբարտաւանս մտօք սրտից իւրեանց, բացատրութիւնը գուտ երրայարանութիւն մըն է, որու իմաստին Յաիանցելու համար պէտք է միտ դնել որ, բուտ Երրայեցւոց հոգեբանութեան, մտածումները կը բոխին սրտէն և ապա կը մտնեն մտքի շրջանակին մէջ: Ս. Գրոց մէջ ալ, սիրան առ հաւարակ նկատուած է, չէ թէ միայն իղձերու՝ այլ նաև մտածումներու կեդրոնը. ուստի ախտ և միտք կամ անոնց հոմանիշներն ստէպ ի միասին կը գործածուին: Որով՝ թէպէտ հրպարտութիւնն ուղղակի առնչութիւն ունի մտքին հետ՝ զամբարտաւանս մտօք, բայց իր անձին վրայ ունեցած այս ծայրայեղ

համարումը՝ յառաջ կուգայ միշտ ինքզինք չափազանց սիրելէն, զամբարտաւանս մտօք սրտից իւրեանց:

56. Եկաց Մարիամ առ նմա . . .:— Տակաւին Աստուածամայրն իր տունը՝ Նազարէթ չվերադարձած, ներկայ գտնուեցաւ զարէթ չվերադարձած, ներկայ գտնուեցաւ Ս. Յովհ. Մկրտչի ծնունդին, թէ զայն արդեօք Յովհ. Մկրտչի ծնուելէն, թէ զայն կայն, եթէ ոմանց հետ մեր ևս չկարծենք Ս. Աւետարանիչը դիտմամբ ուզած ըլլայ թէ Աւետարանիչը դիտմամբ ուզած ըլլայ կանխաւ դնել 56 համարը, պատմութեան պահպանելու համար, պատմաբողջութիւնը պահպանելու համար, պատմաբողջութիւնը պահպանելու համար, պատմաբողջութիւնը

Յովհաննու Մկրտչի ծնունդն ու բլփատումը. Զաքարիայի ՕՐՀՆԵԱԼ ՏԷՐ ԱՍՏՈՒԱԾ ԻՍՐԱՑԵԼԻ երգը:

57. Եւ եղիսաբեթի լցան ժամանակք ծնանելոյ, և ծնաւ որդի:

58. Եւ լուան որ չուրջ զնովաւ էին՝ և ազգատոհմ նորա, զի մեծ արար Տէր զողորմութիւն իւր ընդ նմա. և խնդային ընդ նմա:

59. Եւ եղեւ յաւուրն ութերորդի՝ եկին թլփատել զմանուկն, և կոչէին զնա յանուն հօր իւրոյ Զաքարիա:

60. Պատասխանի եւս մայր նորա և ասէ. Ո՛չ, այլ կոչեսցի Յովհաննէս:

61. Եւ ասեն ցնա. Քանզի ոչ ոք է յազգի քումմէ, որոյ կոչի անուն Յովհաննէս:

62. Ակնարկէին հօրն նորա՝ թէ զի՛նչ կամիցի կոչել զնա:

63. Եւ խնդրեաց տախտակ, գրեաց և ասէ. Յովհաննէս է ա-

57. Եւ լրացան եղիսաբեթի ծնանելու ժամանակները, ու ծնաւ որդի մը:

58. Եւ լսեցին անոր չուրջը գտնուողներն ու ազգականները, թէ մեծ ողորմութիւն մը ըրաւ Տէրն անոր հանդէպ. և ուրախացան անոր հետ:

59. Եւ եղաւ որ ութերորդ օրը եկան մանուկը թլփատելու, ու զանի իր հօր անունէն Զաքարիա կ'անուանէին:

60. Անոր մայրը պատասխանեց ու ըսաւ. Ո՛չ, հապա Յովհաննէս պիտի անուանուի:

61. Եւ անոր ըսին. Որովհետեւ, քու ցեղիդ մէջ չկայ մէկ մը՝ որու անունը Յովհաննէս ըլլայ:

62. Նշանացի անոր հօր կը հարցնէին թէ ի՛նչ անուն կ'ուզէ տալ անոր:

63. Եւ ան տախտակ մը ուզեց, գրեց ու ըսաւ. Յովհաննէս

59. Եւ եղեւ յաւուրն ութերորդի . . .:— Թլփատութիւնն [Երբ. Մռնիղ] անհրաժեշտ էր ամէն հրէի, Աստուծոյ ժողովրդեան կարգն անցնելու համար։ Սոյն արարողութիւնը մեծ շքով կը կատարէին ծննդեան ութերորդ օրը, նոյն իսկ եթէ սոյն օրը շաբաթ հանդիպելու ըլլար։ Սոսկ Քահանայից վերապահուած չէր Թլփատութեան գործողութիւնը կատարելու պաշտօնը, ամէն մարդ, նոյն իսկ կանայք իրաւունք ունէին կատարելու. բայց որովհետեւ գործողութիւնը խիստ փափուկ բան մըն էր, ու մեծ ճարտարութիւն կը պահանջուէր, ատ պաշտօնին անոնք միայն կը կանչուէին որոնք փորձառու էին։ Ամէն տեղ ներեալ էր կատա-

57. Եւ լրացան եղիսաբեթի ծնանելու ժամանակները, ու ծնաւ որդի մը:

58. Եւ լսեցին անոր չուրջը գտնուողներն ու ազգականները, թէ մեծ ողորմութիւն մը ըրաւ Տէրն անոր հանդէպ. և ուրախացան անոր հետ:

59. Եւ եղաւ որ ութերորդ օրը եկան մանուկը թլփատելու, ու զանի իր հօր անունէն Զաքարիա կ'անուանէին:

60. Անոր մայրը պատասխանեց ու ըսաւ. Ո՛չ, հապա Յովհաննէս պիտի անուանուի:

61. Եւ անոր ըսին. Որովհետեւ, քու ցեղիդ մէջ չկայ մէկ մը՝ որու անունը Յովհաննէս ըլլայ:

62. Նշանացի անոր հօր կը հարցնէին թէ ի՛նչ անուն կ'ուզէ տալ անոր:

63. Եւ ան տախտակ մը ուզեց, գրեց ու ըսաւ. Յովհաննէս

րել սոյն արարողութիւնը, և հին աւետարանք առ հասարակ ծնողաց տան մէջ կը կատարէին։ Այժմու Հրէայք Սինակոկայի մէջ կը կատարեն։ Նորածինին մայրն ստիպուած էր քառասուն օր դուրս չելնել։ Տե՛ս, Coypel, *Le judaïsme, esquisse des mœurs juives.*— Léon de Modène, *Cérémonies et coutumes des Juifs.* — Buxtorf, *Synag. judaica.*— Եւ կոչեհի զնա. Առհասարակ հօր վերապահեալ էր իր տղուն անունը դնելը, բայց կը հասկցուի ասպարագային Քէ, ազգականներն ուզեցին հարցնել մ'ընել Զաքարիայի ուզելով նորածինն իր հօր անուամբ կանչել։

63. Եւ խնդրեաց տախտակ.—Ասոնք տախտակներն [Լատ. Փուձիլլարես. Յուն. Փինաքիտիսի] եթէ միտ դնելու ըլլանք յունարէն բառին ստուգաբանութեան՝ շոճիի փայտէ շինուած էին, որոց վրայ կը տաթածէին մեղրամոմի բարակ խաւ մը, ու սրածայր գործիքի մը միջոցաւ կը գրէին [Տե՛ս, A. Rich, *Dict. des antiq. rom. et grecq.*], և որ գործիքին անունն էր Սթիլուս։ — Գրեաց եւ ասէ. Երբայարաբար նշանակէ Գրեաց զայս գրեաւ. այս խօսքերը գրեց։ Ուստի ասոնք անցքէն կարելի չէ հետեւցնել, ինչպէս ոմանք կ'ըսեն. Քէ տախտակին վրայ գրած պահուն մէկէն Զաքարիայի լեզուն ալ բաց-

նուն դորա. և զարմացան ամենեքին։ Ղուկ. Ա. 13։

64. Եւ բացաւ բերան նորա վաղվաղակի և լեզու նորա. և խօսէր, և օրհնէր զԱստուած։

65. Եւ եղեւ ահ ի վերայ ամենեցուն որ լսէին զայս, և որ չուրջ բնակեալ էին զնոքօք. և ընդ ամենայն լեռնակողմն Հրէաստանի պատմէին ամենայն բանքս այսոքիկ։

66. Եւ եդին ամենեքեան որ լսէինն՝ ի սիրտս իւրեանց, և ասէին. Զի՞նչ լինիցի մանուկս այս։ Եւ ձեռն Տեառն էր ընդ նմա։

67. Եւ Զաքարիա հայր նորա լցաւ Հոգւով սրբով. մարգարէացաւ և ասէ.

68. Օրհնեա՛լ Տէր Աստուած Իսրայելի, զի յայց եւ մեզ, և արար փրկութիւն ժողովրդեան իւրում։ Սղմ. ՀԹ. 12։

69. Եւ յարոյց եղջիւր փրկութեան մեզ՝ ի տանէ Դաւթի ծառայի իւրոյ։ Սղմ. ՃԼԱ. 17։

70. Որպէս խօսեցաւ բերանով սրբոց՝ որ յաւիտենից մարգարէքն նորա էին. Երեմ. ԻԹ. 6։ Լ. 10։

տակներն [Լատ. Փուձիլլարես. Յուն. Փինաքիտիսի] եթէ միտ դնելու ըլլանք յունարէն բառին ստուգաբանութեան՝ շոճիի փայտէ շինուած էին, որոց վրայ կը տաթածէին մեղրամոմի բարակ խաւ մը, ու սրածայր գործիքի մը միջոցաւ կը գրէին [Տե՛ս, A. Rich, *Dict. des antiq. rom. et grecq.*], և որ գործիքին անունն էր Սթիլուս։ — Գրեաց եւ ասէ. Երբայարաբար նշանակէ Գրեաց զայս գրեաւ. այս խօսքերը գրեց։ Ուստի ասոնք անցքէն կարելի չէ հետեւցնել, ինչպէս ոմանք կ'ըսեն. Քէ տախտակին վրայ գրած պահուն մէկէն Զաքարիայի լեզուն ալ բացուեցաւ։ Կրնայ ըլլալ որ, այն ատեն միայն բացուեցաւ՝ երբ իր գրածն ամէնուն ծանօթացաւ, և ամէնքն ալ սկսան նոյն անունը տալ մանկան։

64. Ու չուտ մը բացուեցաւ անոր բերանն ու լեզուն. և կը խօսէր ու կ'օրհնէր զԱստուած։

65. Ու վախ մը բնկաւ այդ բանը լսողներուն՝ ու անոնց չուրջը բնակողներուն վրայ. և ասոնք ամէն բաները կը պատմէին Հրէաստանի բոլոր լեռնակողմը։

66. Ու բոլոր լսողները պահեցին զանոնք իրենց սրտին մէջ ու ըսին. Ի՞նչ պիտի ըլլայ այս տղան։ Եւ Տիրոջ ձեռքը անոր հետ էր։

67. Եւ Զաքարիա անոր հայրը լցուեցաւ սուրբ Հոգւով. մարգարէացաւ ու ըսաւ.

68. Օրհնեա՛լ ըլլայ Իսրայելի Տէր Աստուածը, որ այցելութեան եկաւ մեզի, ու փրկութիւն ըրաւ իր ժողովուրդին։

69. Եւ փրկութեան եղջիւր մը հանեց մեզի իր ծառային՝ Դաւթի տունէն։

70. Ինչպէս խօսեցաւ սուրբ բերու բերնովն՝ որք սկիզբէն անոր մարգարէներն էին.

71. *Փրկութիւն ի թշնամեաց մերոց, և ի ձեռաց ամենայն ատելեաց մերոց.*

72. *Առնել ողորմութիւն ընդ հարս մեր, և յիշել զուխտն իւր սուրբ.*

73. *Զերդումն զոր երդուաւ Աբրահամու հօր մերում՝ տալ մեզ, Ծննդ. ԻԲ. 16։ Երեմ. ԼԱ. 33։ Եբր. Զ. 13—17։*

74. *Առանց երկիւղի, ի ձեռաց թշնամեաց մերոց փրկեալս, պաշտել զնա*

75. *Սրբութեամբ և արդարութեամբ առաջի նորա զամենայն աւուրս կենաց մերոց։*

76. *Եւ դու, մանո՛ւկ, մարգարէ Բարձրելոյ կոչեսցի՛ր, զի երթիցես առաջի երեսաց Տեառն պատրաստել զճանապարհս նորա.*

77. *Տալ գիտութիւն փրկութեան ժողովրդեան նորա, ի թողութիւն մեղաց նոցա, Մաղաք. Դ. 5։ Ղուկ. Ա. 17։*

78. *Վասն գթութեանց ողորմութեան Աստուծոյ մերոյ, որով այց արասցէ մեզ Արեգակն ի բարձանց. Զաքար. Դ. 8։ Զ. 12։ Մաղաք. Դ. 2։*

79. *Երեւել՝ որոց ի խաւարի և ի սաստկութ մահու նստէին. ուղղել զոտս մեր ի ճանապարհս խաղաղութեան։*

80. *Եւ մանուկն աճէր, և զօրանայր հոգւով. և էր յանապատս մինչեւ յօր երեւելոյ նորա Իսրայէլի։*

71. *Թէ պիտի փրկէր զմեզ մեր թշնամիներէն և բոլոր զմեզ ատողներուն ձեռքէն.*

72. *Ողորմութիւն ընելով մեր հարց և յիշելով իր սուրբ դաշինքը.*

73. *Այն երդումը զոր երդմնցաւ մեր հօրը Աբրահամին՝ մեզի տալու,*

74. *Մեր թշնամեաց ձեռքէն փրկուած՝ առանց վախի անոր ծառայելու.*

75. *Սրբութեամբ ու արդարութեամբ երթալով անոր առջեւ՝ մեր կենաց բոլոր օրերուն մէջ։*

76. *Ու դուն, ո՛վ մանուկ, Բարձրելոյն մարգարէն պիտի կոչուիս, որովհետեւ պիտի երթաս Տիրոջ երեսաց առջեւէն անոր ճամբաները պատրաստելու,*

77. *Անոր ժողովուրդին տալու փրկութեան գիտութիւնը, անոնց մեղքերուն թողութեան համար,*

78. *Մեր Աստուծոյ ողորմութեան գթութեամբն, որով պիտի այցելէ մեզի Արեգակը բարձրէն.*

79. *Երեւնալու անոնց՝ որ կը նստէին խաւարի ու մահուան սաստկութեան մէջ. ուղղելու մեր քայլերը խաղաղութեան ճամբուն մէջ։*

80. *Ու տղան կ'աճէր, ու կը զօրանար հոգւով. և կը կենար անապատ տեղեր մինչեւ ան օրն որ պիտի երեւնար Իսրայէլի։*

անոնց եղբերաց մէջ, և աս զէնքով անվախ կը պաշտպանեն իրենք զիրենք, կամ կը յարձակին իրենց Թշնամեաց վրայ։ Սոյն այլաբանութիւնը խիստ ազդու ու զեղեցիկ է։

—ի տանէ Դաւթի. այսինքն՝ Դաւթի ցեղէն, յանձին Քրիստոսի։

80. Եւ էր յանապատս.—Մեծ հանճարի տէր եղող անձերու է՛ն սիրական բանն է առանձնութիւն փնտռելը։ Չի այն ատեն կրնայ միտքը ամփոփ մնալ ու գործել։ Աս եղաւ նաև Յովհ. Մկրտչի ընթացքը։ Կանուխէն հեռացաւ նա աշխարհէ ու պատրաստեց ինքզինք իր բարձր կոչման։ Անապատացած տեղն էր Երուսաղէմէ 3-4 ժամ հեռաւորութեամբ հարաւ-արեւմուտք տարածուող ընդարձակ հովիտները։ «Խոր հեղհեղատներով ճեղքուած ընդարձակ լեռնադաշտ մըն է աս անապատ ըսուած տեղը, ուր կը բարձրանան կոնաձև լեռնակներ։ 25 քիլօմէտր լայնութեամբ ու 100 քիլօմէտր երկայնութեամբ, դեղնօրակ ու անչուր անապատ մըն է, ուր աստղին չերմութիւն մը կը տիրէ։» A. Socin. Յովհ. Մկրտիչ ուրեմն, իր տրամադրութեան ներքեւ ունէր ատ անագին տարածութեամբ երկիրը, և հաւանական է որ հոն Քափառական կեանք մ'անցուց, Եէպիտ ըստ աւանդութեան, անոր բնակավայրը եղած է քարայր մը որ այժմ Էյ-Հարիզ անունը կը կրէ, և որ 3 ժամ հեռու է Բեթղեհեմէ։ «Աս քարայրը, կը գրէ Մօնս. Միլէն, կը գտնուի ցից բլուրի մը կատարին վրայ, Հիւսիս-Արեւմուտք դարձած, ու կը նայի Բեւեկնիի ձորին վրայ։ Անոր դիրքը խիստ դժուարամատչելի է, բայց անգամ մը որ մարդ մէջը մտնէ, այնչափ յարմար կը գտնէ զայն անապատական կեանքի, որ կը կարծէ Քէ մասնաւոր կառուցուիլ տրուած է։ Բնութեան ձեռքով շինուած խցիկ մըն է աս, 10-12 ոտք երկայնութեամբ ու 6 ոտք լայնութեամբ. երկու բացուածք ունի, մին՝ դրան տեղ գործածելիք, իսկ միւսը՝ լուսամուտի, որ հիանալի տեսարան մ'ունի ձորին վրայ։ Բարայրին խորը կը գտնուի ժայռ մը, որ կարծես մասնաւոր կերպով ստեղծուած է նստարանի ու պառկելու տեղ ծառայելու համար։ Լերանը մէկ ճեղքէն ղուրս կ'ելնէ զով ու յստակ աղբիւր մը, որ պզտիկ աւազան մը կը ձեւացնէ քարայրին առջեւ, և անկէ վար կը Քափի ձորին մէջ՝ իր շուրջը կանաչ խոտերու նեղ ժապաւէն մը ձեւացնելով։»— Աս անապատին մէջ, որ Յուդայի անապատ անունը կը կրէ, եսայեանան ազանդաւորք բազմաթիւ հաստատութիւններ ունէնալով [Տե՛ս, Գլին. Բնակ. Պատմ. Ե. 17], ատեն մը ոմանք կարծեցին Քէ Յովհ. Մկրտիչ ալ անոնց մօտ առած էր իր կրթութիւնը. բայց այժմ սոյն կարծիքը բոլորովին լքուած է։ Եւ յիրաւի, ի նչպէս կրնար Հրէից քով այնքան վատ անուն կրող Հերետիկոսաց հետ առնչութիւն ունենալ, ինք որ ճշմարիտ Հրէայ մըն էր ու այնքան նախանձախնդիր Հրէայ մըն էր ու այնքան նախանձախնդիր Օրէնաց։ Մենք ապացոյց ենք Քէ, Յովհ. Մկրտիչ իր բոլոր կրթութիւնն պարտեցաւ Հոգւոյն Սրբոյ շնորհաց։

ԳԼՈՒԽ Բ.

Յիսուսի ծնունդն ու հովիւներու երկրպագութիւնը։

1. *Եւ եղեւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ, ել հրաման յԱւգոստոս կայսերէ՝ աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տիեզերս։*

1. Ու եղաւ որ, նոյն օրերը, հրաման մ'ելաւ Օգոստոս կայսրէն՝ Թուառնամար ընելու բոլոր երկիրներուն մէջ։

2. *Այս առաջին աշխարհագիր եղեւ ի դատաւորութեան Ասորւոց Կիւրենեայ։*

3. *Եւ երթային ամենեքեան մտանել յաշխարհագիր յուրաքանչիւր քաղաքի։*

2. *Ա՛ս առաջին թուահամարը տեղի ունեցաւ Կիւրենոսի՝ Ասորւոց վրայ դատաւորութեան ատեն։*

3. *Եւ ամէն մարդ կ՚երթար թուահամարին մէջ մանելու, իւրաքանչիւրն իր քաղքին մէջ։*

անոր աս Թշնամական ընթացքէն, և հակառակ բարեկամաց և իր մօր աղերսնեբուն, ուզեց անձամբ անոր այցելել։ Հոն կրկին ցուրտ ընդունելութիւն մը գտաւ, և ետ ուզեց անկէ Պարթեւաց դէմ պատերազմի ծախուց համար Կեսարու կտրած դրամները, անիկա մի քանի վայրկեան լռելէ ետքը մերժեց ամէն առաջարկ, ու ժխտեց իր քով դրամ կենալն, որով խիստ դժգոհ իրարմէ մեկնեցան։

Երկուստեք ատելութիւնը շատնալով, վերջապէս ստիպուեցան զէնք առնուլ իրարու դէմ։ Օգոստոս Ոկտավիոս կրցաւ իր կողմ շահիլ զինիկերոն և անոր պերճախօսութենէն արբշիռ, ժողովուրդն ու ծերակոյտը յարեցան Ոկտավիոսի կողմն, ու որոշուեցաւ որ ուրիշ շատ մը առանձնաշնորհութիւններէ զատ, ոսկիէ արձան մըն ալ կանգնուէր Ոկտավիոսի, Ծերակոյտը, զԱնտոնիոս Հասարակապետութեան Թշնամի հըրատարակեց, աս ալ ժողվելով իր զօրքերն սկսաւ պատրաստուիլ վրէժ մ՚առնելու։ Ոկտավիոս, Թէպէտ խիստ խորամանկ ու ճարտար էր քաղաքագիտութեան մէջ, բայց ընդհուպ կը կռանցներ իր ոյժը պատերազմի դաշտին վրայ։ Ա՛ս բանն ինք քաջ գիտնալով մւացաւ ուրիշ մի քանի Հիւպատոսաց հետ, և ասոնց շնորհիւ կատարելապէս յաղթեց Անտոնիոսի Ազգիւմի մօտ 31 Ն. Ք.։ Ա՛ս յաղթութեան վրայ ընդունեցաւ Օգոստոս [=մեծափառ] տիտղոսը։ Իմաստութեամբ իր իշխանութեան 40 տարիները վարելէ ետքը 76 տարեկան հասակին մէջ մեռաւ [14 Յ. Ք.] ի Նոլ՝ Կամբանիայի մէջ։ Դիմագծի գեղեցկութեան հետ, աս իշխանն ունեցաւ նաև ճարտասան հոգի մը, ու պատմագէտի հանճարը։ Ունի շատ մը գրուածներ որոց է՛ն երեւելիներն են իր Ցիշատակարանները 13 գրքերու բաժնուած։—40ին Ն. Ք. Հերովդէս Մեծ՝ Հրէաստանի Թագաւոր անուանուած էր Անտոնիոսէ։ Ասոր անկումէն ետքը, Օգոստոս ալ հաստատեց անոր տըրուած տիտղոսը, երբ Հռոդոս կղզին գացած էր Օգոստոսին այցելելու։ Հերովդէս ալ, ի նշան երախտագիտութեան, կեսարիա քաղաքը շինեց Միջերկրականի վրայ, և հոն շատ մը տաճարներ շինեց ի պատիւ անոր, ինչպէս նաև Սամարիայի և այլ քաղաքաց մէջ։ Օգոստոս ալ, քաղաքագիտական դիտումով մը, հիմնադրութիւն մ՚ըրաւ որպէս զի, օրը երկիցս իր ծախքով զոհեր մատուցուէին երուսաղէմայ տաճարին մէջ, որ նոր միշտ կը կատարուէր մինչև հրէական պատերազմի ծագումը 66ին։

2. Օգոստոս կայսեր համար խիստ կարևոր հանգամանք մ՚ունէին վիճակագրական վաւերագրերն ու տեղեկագրութիւնները։ Առձեռն ունինք իր գրուածներէն քանի մը հատակոտորներ որոցմէ կը տեսնուի Թէ, Ս. Ղուկասու հոս նշանակած Թուահամարի գործողութիւնը մինակը չէ որ եղած է անոր օրով։ Սուէտոն կը պատմէ Թէ Օգոստոսի մահուընէ վերջ, անոր կտակին հետ միացած գտնուեցան երեք ատենագրութիւններ։ Ասոնցմէ երկրորդն որ կը բովանդակէ «իր ըրած գործքերուն ցանկը» արձանագրուած գտնուեցաւ Գաղատիոյ մէջ, Օգոստոսի նուիրուած տաճարին վրայ, ուր յիշատակուած են երեք

4. *Եւ և Յովսէփ ի Գալիլէէ, ի քաղաքէ Նազարէթէ՝ ի Հրէաստան ի քաղաք Դաւթի, որ կոչի Բեթղէհէմ. վասն լինելոյ նորա ի տանէ և յազգէ Դաւթի,*
Միք. ե. 2։ Ա. Թագ. Ի. 6։ Մատթ. Բ. 6։

5. *Մտանել յաշխարհագիր Մարեամ հանդերձ՝ զոր խոստացն էր նմա, և էր յղի։*

4. Յովսէփ ալ ելաւ Գալիլեայէն՝ Նազարէթ քաղաքէն՝ դէպ ի Հրէաստան Դաւթի քաղաքն որ Բեթղէհէմ կ՚ըսուի. որովհետեւ, անիկա Դաւթի տունէն ու ցեղէն էր,

5. Թուահամարին մէջ մանելու համար Մարիամին հետ՝ որ նշանուած էր անոր, և յղի էր։

Թուահամարներ։ Ասոնցմէ մին եղած է Հռոմայեցւոց շինուածեան 746 Թուին, այսինքն Քրիստոսի ծննդենէն քիչ տարի յառաջ։ Տակիտոս ալ հետեւեալ կերպիւ կը գրէ յիշեալ ցանկերու մասին «Հասարակաց գործոց վերաբերեալ մասեր կը բովանդակէին. Թէ Ո՛ր չափ բաղաքացի ու դաշնակից կը գտնուէին զինուորական. բանի՛ դասակարգ, թագաւորութիւններ, նահանգներ, հարկեր, բաժեր, ծախսեր ու պարգեւներ։» Ս. Յուստինիոս ալ կը գրէր շուրջ 138ին Անտոնիոս Կայսեր. Ցիսուս Քրիստոս ծրնված է Բեթղեհէմի մէջ։ Կրնաք աս բաներ ստուգել դիմելով ան թուահամարին զոր ըրած է Կուիրինոս Հրեաստանի մէր առաջին կառավարիչը։ Սոյն Թուահամարի մասին Տերտուղիանոս ևս կը գրէր՝ Օգոստոսի մեռնելէն 150 տարի ետքը. Օգոստոսի թուահամարին վերաբերեալ բնագիր վաւերագրերն պահուած են Հռոմի դիւանաներուն մէջ։ Անոնց վկայութիւնն անժխտելի փաստ մըն է Փրկչին ծնընդեան։ Այս հեղինակին նայելով, Սատուռնիոսի վարչութեան օրով տեղի ունեցած է յիշեալ Թուահամարի գործողութիւնը, բայց ան արգելք մը չի կրնար ըլլալ որ Կուիրինոսի հսկողութեան ներքև եղած չըլլայ, — Հնար է որ ոմանց անբացատրելի Թուի ան կէտը Թէ, ի՛նչպէս կրնար Օգոստոս Թուահամար ընել Հրէաստանի մէջ, երբ ան իր ուրոյն վարչութիւնն ունէր ու անկախ էր Հռոմէական պետութենէն, Բայց ինքնին կ՚անհետի ան դժուարութիւնն երբ դիտուի Թէ, սոսկ անուանական էր Հրէաստանի անկախութիւնն ու Հերովդէս արքայ իբր գործիք մըն էր որ կը հնազանդէր կուրօրէն Հռոմի կառավարութեան։ Անգամ մը մինակ Հռոմի կառավարութենէն Անգամ մը մինակ փորձած էր Հերովդէս ինք իր գլխուն գործելու, կը գրէ Յովսէպոս [Հնախ. ԺՋ. 9, 3] ու կշտամբուեցաւ Օգոստոսէ հետեւեալ գրութեամբ. Թէ «Մինչև այն ատեն իբր բարեկամ վարուած էր անոր հետ, բայց յետ այսու իբր իր հպատակը պիտի նկատէր։» Թուահամարի խնդրոյն մասին դիմել հետեւեալ հեղինակաց. H. Wallon, *De la croyance due à l'Evang.*, Paris. — Kitto, *Cyclopœdia of bibl. Litterat.*, — Patritii, *de Evang. lib. III. dissert. XVIII.* — Huschke, *Ueber den zur Zeit der Geburt Jesu Christi gehaltenen Census*, Breslau, 1840.

4. Եւ եւ Յովսէփ. . . :—Երուսաղէմ երթալու համար Հրեայք միշտ ելնել բայց կը գործածէին, որովհետեւ աս քաղաքը բարձր դրից վրայ շինուած ըլլալով [Տե՛ս Ս. Մարկ. Ժ. 32. Ծանօթ.] հոն երթալու համար հարկ էր զառիվեր ելնել։ — Ի բաղամ Դաւթի. այսպէս կ՚անուանուէր Բեթղեհէմ՝ որովհետեւ, հոն ծնած էր Դաւիթ և հոն անցուցած էր իր երիտասարդութեան օրերը։ Բեթղեհէմի մասին՝ Տե՛ս, Ս. Մատթ. Բ. 1. Ծանօթ.։

5. Մտանել յաշխարհագիր. — Շատ մը Ս. Հայրեր ու Մեկնիչներ կը կարծեն Թէ Մարիամ ալ ստիպուած էր Թուահամարին մէջ բրիամ ալ ստիպուած էր Թուահամարին մէջ գրուելու, իր ընտանիքին միասին գրուելու, իր ընտանիքին միասին գրուելուն պատճառաւ ու միմիայն ժառանգն ըլլալուն պատճառաւ։

6. Եւ եղեւ ի հասանել նոցա անդր, լցան աւուրք ծննդելոյ նորա:

7. Եւ ծնաւ զորդին իւր զանդրանիկ, և պատեաց ի խանձարուրս՝ և եդ զնա ի մսուր. զի ո՛չ գոյր նոցա տեղի յիջեւանին:

8. Եւ հովիւք էին ի տեղւոջն յայնմիկ բազմօղեայք, որք պահէին զպահպանութիւնս գիշերոյ հօտից իւրեանց:

9. Եւ հրեշտակ Տեառն եհաւեցաւ նոցա, և փառք Տեառն ծագեցին առ նոսա. և երկեան երկիւղ մեծ:

10. Եւ ասէ ցնոսա հրեշտակն. Մի՛ երկնչիք, զի ահա աւետարանեմ ձեզ ուրախութիւն մեծ, որ եղիցի ամենայն ժողովրդեան.

11. Զի ծնաւ ձեզ այսօր Փրկիչ

Ուրիշներ հակառակը պնդելով կ'ըսեն Թէ անոր ալ ԲԵԹղեհէմ երթալն ուրիշ բանէ չէր գար, եԹէ ոչ իմանալով որ «Նախանձութիւնն այնպէս մը կարգադրած էր դէպքերն որ Յիսուս Քրիստոս ԲԵԹղեհէմի մէջ ծնէր՝ ինչպէս մարգարէք աւետեր էին» [Գալմ]։

7. Եւ ծնաւ զորդին իւր զանդրանիկ.— Եկեղեցւոյ հինաւուրց դաւանութիւնը միշտ ըսած է Թէ, Ս. Կոյսն առանց երկունքի՝ ու կոյս ծնաւ զՅիսուս, ու ծննդենէն ետքն ալ միշտ կոյս մնաց։ Այսպէս կ'երգենք շաբաթնոցին մէջ.

Երիս խորհուրդս սոսկալիս ի բեզ տեսանի Աստուածածին՝ յղութիւն անեղական, ծնունդ անարատ, կոյսութիւն ցեց ծննդեանն Մանաւոյ Անապական։

Անդրանիկ բառը Հրէից բով կը նշանակէր նաև միամօր զաւակ, մեկ հատիկ, որ իմաստով առնուած է հոս, — Իջեւանին, որ է Օծեալ Տէր, ի քաղաքի Դաւթի:

12. Եւ այս նշանակ ձեզ. գտանիցէք մանուկ պատեալ ի խանձարուրս, և եդեալ ի մսուր:

13. Եւ յանկարծակի եղեւ ընդ հրեշտակին ընդ այնմիկ բազմութիւն զօրաց երկնաւորաց, որ գովէին զԱստուած և ասէին.

14. Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն:

15. Եւ եղեւ իբրեւ վերացան նոցանէ հրեշտակքն յերկինս, ասեն ցմիմեանս հովիւքն. Եկա՛յք մինչեւ ցԲեթղեհէմ, և

ծ բլուրի մը վրայ որ կը տարածուի Արեւմտէ Արեւելք։ Հոս կը սնուցանէին ատենօք ոչխարաց հօտերն որ յատկացուած էին ճարին զոհերուն։ ԲեԹղէհէմի արեւելքը կ'երկարի խիստ բերրի ձոր մը Ուադի-Շարապէհ անուամբ։ Հոս կը գտնուէր դերայ աշտարակը [Միխտալ Հէտէր= հարակ հօտից] Ծննդ. Լե. 21, որու ի արածած էր Յակոբ իր ոչխարներն և ր, ըստ Ս. Հերոնիմոսի, կը հակէին, ԲեԹղեհէմէ շուրջ հազար քայլ հեռու, այն վիներն որոց աւետեցին հրեշտակները րիստոսի ծնունդը [Ղուկ. Բ. 14.]։ Ս. եղինեի ձեռամբ հոս շինուեցաւ եկեղեցի ։ Հրեշտակաց նուիրուած։ Այժմ սոյն եկեցւոյ տեղ կը տեսնուի քարայր մը որ մուտի վերածուած է, և ուր կ'իջեցուի ան ու մեկ աստիճան ունեցող քարէ սանդուխ մը։ Սոյն մատրան յատակը միւսիսով զարդարուած է, և իր մէջ՝ մեկ քանի այտի վրայ եղած նկարներէ ու սիւներու եկորներէ զատ ուրիշ բան չնշմարուիր։ «ԲեԹղեհէմի բնակչաց արդուզարդն նոյն գրեԹէ՝ ինչ որ էր Քրիստոսի ժամանակ։ մասնաւորի կանանց արդուզարդն ինծի

ծնաւ Փրկիչ մը՝ որ Օծեալ Տէրն է Դաւթի քաղաքին մէջ:

12. Եւ սա ըղձայ ձեզի նշան. մանուկ մը պիտի գտնէք խանձարուրներով փաթթուած, ու դրուած մսուրի մը մէջ:

13. Եւ յանկարծ, ան հրեշտակին միացաւ երկնային զօրաց բազմութիւն մը, որ կ'օրհնէր զԱստուած ու կ'ըսէր.

14. Փառք Աստուծոյ դէպ ի բարձրերը, և խաղաղութիւն երկրի վրայ, հաճութիւն առ մարդիկ:

15. Ու եղաւ որ երբ հրեշտակներն երկինք վերացան անոնցմէ, հովիւներն ըսին իրարու. եկէ՛ք երթանք մինչեւ Բեթղե-

---

տպաւորութիւն ըրած է։ Նոյն կերպ հագուած են ասոնք՝ որ կերպ որ կը տեսնենք ներկայացուած Ս. Կոյսն նկարներու մէջ։ Ոչ Թէ միայն զգեստներուն ձեւը նոյն է՝ այլ նաև գոյնը. կապտագոյն պարեգօտ ու կարմիր վերարկու. կամ՝ կարմիր պարեգօտ և կապոյտ վերարկու, իսկ գլուխը ճերմակ քօղ մը։ Առաջին անգամուն որ դէմս ելաւ ԲեԹղեհէմցի կին մը՝ որ մանկիկ մը կը կրէր իր բազուկներուն վրայ, չկրցի բռնել իմ ուրախութիւնս, այնպէս մը կարծեցի Թէ Մարիամ և Յիսուս էին որ դէպ ինծի կուգային . . . Դիւղացւոց զգեստն ալ յուզիչ յիշատակներ կ'արԹնցնէ մարդուս մտքին մէջ. քանզի, կը հաւաստուի Թէ, անոնց հագուստն ալ բոլորովին նման է Քրիստոսի ծննդեան ժամանակ եղող հովուաց զգեստներուն, և որ՝ երկու հազար տարուան աւելի հնութիւն մըն է։ Ասոնց զգեստն ուրիշ բան չէ եԹէ ոչ երկայն շապիկ մը՝ մէջքերնէն կապով մը սեղմուած, և վրայէն ալ վերարկու մը։ Ոտնաման չեն կրեր և առհասարակ բոկոտն կը քալեն» Տը Ժերամ: Տե՛ս. Sepp. *Jerusalem U. das heil. Land* T. I.

տեսցուք զի՛նչ է բանս այս որ եղեւ. զոր Տէր եցոյց մեզ։

16. Եւ եկին փութանակի, և գտին զՄարիամ և զՅովսէփ, և զմանուկն եդեալ ի մսուր։

17. Եւ ծանեան վասն բանին՝ որ ասացաւ նոցա զմանկանէն։

18. Եւ ամենեքեան որ լսէին, զարմանային վասն բանիցն՝ զոր խօսեցան ընդ նոսա հովիւքն։

19. Եւ Մարիամ զամենայն զբանս զայսոսիկ պահէր, և խելամտէր ի սրտի իւրում։

20. Եւ դարձան հովիւքն, փառաւորեալ և օրհնելով զԱստուած վասն ամենայնի՝ զոր լուան և տեսին, որպէս պատմեցաւ նոցա։

21. Եւ իբրեւ լցան աւուրք ութ թլփատել զնա, և կոչեցաւ անուն նորա Յիսուս՝ որ կոչեցեալն էր ի հրեշտակէն մինչչեւ յղացեալ էր զնա յորովայնի։ Ծննդ. ԺԷ. 12։ Ղեւտ. ԺՒ. 3։ Մատթ. Ա. 21։ Ղուկ. Ա. 31։

19. Եւ Մարիամ զամենայն... պահէր... ի սրտի իւրում. — Ինչ որ կը դառնային Աստուածածնի շուրջը չէին ապշեցներ զանի. ինք մտքի արձնութեամբ կը դիտէր ամէն ինչ որ կը վերաբերէին իր Աստուածային Որդւոյն. կը պահէր զանոնք իր մտքին մէջ և զորս ապագային պիտի յայտներ անշուշտ աշակերտաց և ի մանաւանդ Ս. Ղուկասու՝ որոնք մեծապէս պիտի օգտուէր անկէ իր Աւետարանը գրած պահուն։ Աստուածածնայ սոյն ընդացքը մէկէ աւելի դասեր կը պարունակէ, և որոց է՝ն գլխաւորն ասկէ է որ, պէտք չէ մարդ անապարձ գտնուի նոյն իսկ ամենափայլուն յաջողութեանց մէջ, և Քէ գիտութիւնը գանձ մըն է որու գաղտնիքն է դիտողութիւնը, և որու զարդն է համեստութիւնը։

Բրիստոսի ծնունդն ու հովիւներու երկրպագութիւնն յիշատակող գլուխ գործոց՝ ներէն առաջին տեղը կը գրաւեն հետեւեալ հեղինակաց նկարները. Ֆիլիփիո Լիփիի, Փէրուճինի, Լօրէնձօ, Տիւրէր, Պօթիչէլլի, Ռաֆայէլ, Գորէճճիո, Տէ՛ւ, W. Ziethe, *Leben Jesu*, Berlin.

21. Թլփատութեան մասին Տե՛ս Գլ. Ա. 59. Ժամեօթ.։ — Խիստ հաւանական է որ նոյ՝ ինքն Ս. Յովսէփ Թլփատեց զՅիսուս մանուկ Բեթղեհէմի անձաւին մէջ, Բեթղեհէմի Ծը

Յիսուս տաճար կ'ընծայուի. — Սիմեոն ծերուկին եւ «Արդ արձակե՛ս» երգը. — Աննա մարգարէն. — Յիսուսի մանկութեան վրայով հեղինակին տեսութիւնը մը։

22. Եւ իբրեւ լցան աւուրք սրբութեան նորա ըստ օրինացն Մովսէսի, առին զնա յերուսաղէմ յանդիման առնել Տեառն. Ղեւտ. ԺՒ. 6։

22. Եւ երբ լրացան անոր սրբութեան օրերը Մովսէսի օրէնքին համաձայն, Երուսաղէմ բերին զանի Տիրոջ ներկայացնելու.

23. Որպէս և գրեալ է յօրէնս Տեառն թէ, Ամենայն արու որ բանայ զարգանդ՝ Սուրբ Տեառն կոչեսցի։ Ելից, ԺԳ. 2։ Թուոց, Ը. 16։

23. Ինչպէս որ գրուած է Տիրոջ օրէնքներուն մէջ թէ, ամէն առջինեկ արու որ ծնի՝ Տիրոջ պիտի նուիրուի։

24. Եւ տալ պատարագս՝ ըստ ասացելոյն յօրէնս Տեառն, զոյգ տատրակաց, կամ երկուս ձագս աղաւնեաց։ Ղեւտ. ԺՒ. 8։

24. Եւ նուէր տալու, ինչպէս որ ըսուած է Տիրոջ օրէնքներուն մէջ, զոյգ մը տատրակներ կամ աղաւնիներու երկու ձագեր։

Ընդհանուր Եկեղեցւոյն դասին մէջ, մեծ խոր բանին հարաւային կողմն է Թլփատութեան խորանն, ուր ըստ աւանդութեան, կը կարծուի Քէ եղած է Թլփատութեան արարողութիւնն ինչպէս կը յիշատակէ նաև Ս. Եպիփան [310—402]։ Գեղեցիկ են Կերշէնի, Պարպիէրիի և Բարբըճանի նկարած Թլփատութեան պատկերները։

22-24. Իբրեւ լցան աւուրք սրբութեան նորա. — Ըստ Մովսէսի Օրէնսդրութեան [Ղեւտ. ԺՒ.], ամէն տղաբեր, եթէ արու զաւակ ծնած ըլլար, 7 օր Օրինական անմաքրութեան ենթարկուած էր. իսկ եթէ աղջիկ զաւակ՝ 14 օր. Բայց այս ժամանակավիջոցը լրանալէ ետքը, տակաւին պէտք էր սպասել 33 օր առջի պարագային, և 66 օր վերջի պարագային՝ և ապա տաճարը երթալ։ Ըստ այսմ, տղաբեր կանայք ան ատեն կատարելապէս սրբուած կ'ըլլային երբ 40 կամ 80 օր ետքը տաճար երթալով, հոն՝ առ այս սահմանուած կրօնական արարողութեան ներկայ գտնուէին։ Օրէնքին ասոր տրամադրութեան համաձայն, Աստուածածնին ալ, Ծննդենէ 40 օր ետքը տաճար գնաց։— Ածին զնա յԵրուսաղէմ. Բեթղեհէմէ Երուսաղէմ շուրջ երկու ժամուան ճամբայ է։ Ս. Յովսէփ ու Աստուածամայրը կը կտրեն հետիոտն ասանկ անջրպետն ու կը փութան առջինեկ զաւակներու մասին Օրէնաց ասոնց երկրորդ տրամադրութիւնն ալ ի գործ դնելու։ Ըստ որում, ամէն արու զաւակ, իր ծննդեան վայրկենէն իսկ, առջինեկն ըլլալուն պատճառաւ Տիրոջ կը պատկանէր, ու պէտք էր Աստուծոյ ծառայէր իբր քահանայ քանի որ կեանք ունէր։ Ապագային, երբ կրօնական պաշտամունքն յանձնուեցաւ Ղեւտական ցեղին, Աստուած բարեփոխեց առջինեկներու վերաբերեալ օրէնքն, ու սակայն միայն պահանջեց ասոնցմէ որ առջինեկ արու զաւակներն Տաճար տարուին, ու հոն իրեն ընծայուելէ ետքը, կրկին ետ առնուին փոխարէն 5 սիկղ վճարելով՝ որ կ'ընէ շուրջ 70 գրկ., և ասոր գումարը Ղեւտացւոց արկղին կը մտնէր։ Միւս զաւակներն այլ ևս չէին Տաճարին ընծայեր, մանաւանդ որ առջինեկներուն մասին ևս խստապահանջ էին Օրէնքներն, այնպէս որ՝ եթէ առջինեկ մը ո՛ և է Քերութիւն մը ունենար իր կազմուածքին մէջ բացարձակապէս կը մերժուէր Տաճար ընդունուելէ, և ասոր բանը Ղեւտացւոց հանդիպեցնել էր։ Ս. Յովսէփ ու Աստուածամայրը իսկ զանոնք ետ առին Տաճարէն։ Ս. Ղուկաս կը կտրէն հետիոտն ասանկ անջրպետն ու կը փութան առջինեկ զաւակներու մասին Օրէնաց ասոնց երկրորդ տրամադրութիւնն ալ ի գործ դնելու։ Ըստ որում, ամէն արու զաւակ, իր ծննդեան վայրկենէն իսկ, առջինեկն ըլլալուն պատճառաւ Տիրոջ կը պատկանէր, ու պէտք էր Աստուծոյ ծառայէր իբր քահանայ քանի որ կեանք ունէր։ Ապագային, երբ կրօնական պաշտամունքն յանձնուեցաւ Ղեւտական ցեղին, Աստուած բարեփոխեց առջինեկներու վերաբերեալ օրէնքն, ու սակայն միայն պահանջեց ասոնցմէ որ առջինեկ արու զաւակներն Տաճար տարուին, ու հոն իրեն ընծայուելէ ետքը, կրկին ետ առնուին փոխարէն 5 սիկղ վճարելով՝ որ կ'ընէ շուրջ 70 գրկ., և ասոր գումարը Ղեւտացւոց արկղին կը մտնէր։ Միւս զաւակներն այլ ևս չէին Տաճարին ընծայեր, մանաւանդ որ առջինեկներուն մասին ևս խստապահանջ էին Օրէնքներն, այնպէս որ՝ եթէ առջինեկ մը ո՛ և է Քերութիւն մը ունենար իր կազմուածքին մէջ բացարձակապէս կը մերժուէր Տաճար ընդունուելէ, և ասոր բանը Ղեւտացւոց հանդիպեցնել էր։

25. Եւ ահա այր մի էր յԵրուսաղէմ, որոյ անուն էր Սիմէոն. և էր այրն այն արդար և երկիւղած, և ակն ունէր մխիթարութեան Իսրայէլի, և Հոգի Սուրբ էր ի նմա:

26. Եւ էր նորա հրաման առեալ ի Հոգւոյն Սրբոյ՝ մի՛ տեսանել զմահ, մինչեւ տեսցէ զՕծեալն Տեառն:

25. Եւ ահա Երուսաղէմի մէջ կը գտնուէր մարդ մը՝ որուն անունն էր Սիմէոն. և արդար ու երկիւղած մարդ մըն էր ան, և կ'ապասէր Իսրայէլի մխիթարութեանը, եւ Սուրբ Հոգին անոր մէջ էր:

26. Եւ ան հրաման առած էր Սուրբ Հոգիէն մահը չտեսնելու՝ մինչեւ որ տեսնէր Տիրոջ Օծեալը:

ԺԳ. 2—15, Թիւ, Ը. 16 - 18, Lightfoot, *Horae hebr.* in Luc. II. - Որ քանիայ զարգանդ. Եբրայաբանութիւն մըն է որ կը նշանակէ առջինեակ զաւակ:-Սուրբ Տեառն, այսինքն՝ Տիրոջ նուիրուած,— Եւ ցաղ պատարագս. Օրինաց աս պատուէրն ալ մայրերուն կը վերաբերէր, որպէս զի ասոնք ալ սրբութեին օրինական անմաքրութենէն, Ահա աս մասին բառ առ բառ Օրինաց տրամադրութիւնը. «Սրբութեան օրերը լրանալէ ետքը, [մայրը] Որդ բերէ մէկ տարեկան գառնուկ մը ողջակէզի համար, կամ աղաւնիի ձագ մը և կամ տատրակ մը քաւութեան զոհին համար, զոր կը յանձնէ քահանային վկայութեան խորանին դրան առջև, և քահանան պիտի ընծայէ զանի Տիրոջ առջև ու պիտի պաօթէ իրեն համար, և այսպէս պիտի սրբուի ան . . . : Եթէ կին մը կարողութիւն չունենայ գառնուկ մը ընծայելու, Որդ երկու տատրակ առնէ կամ երկու աղաւնիի ձագ, մին ողջակէզ ընելու և միւսը քաւութեան զոհին համար» Ղեւտ. ԺԲ. 6—8: Անշո՛ւշտ, ո՛չ Յիսուս ու ո՛չ Աստուածածին ենթակայ էին, կ'ըսեն Ս. Հարք միաբերան, Օրինաց աս տրամադրութիւններուն, բայց խոնարհութեան և հնազանդութեան գեղեցիկ օրինակ մըն էր որ ուզեցին տալ մեզի: Զի Աստուածածինն զՅիսուս ծնաւ բնութեան օրինաց արտաքոյ եղող միջոցներով, ուստի և չէր կրնար ենթակայ ըլլալ օրինական անմաքրութեանց որպէս զի սրբուէր օրինական միջոցներով: Աւելի եւս Յիսուս՝ որ նոյն ինքն Աստուած էր, Հրէից ետեւէն՝ և բոլոր Օրինաց հեղինակը՝ կարելի չէր որ իր սահմանած օրինաց ենթակայ ըլլար: «Ո՛վ խորին իմաստութիւն ու գիտութիւն Աստուծոյ, կը գոչէ Ս. Կիւրեղ, Նա որ նոյն ինքն Օրինաց հեղինակը եղած է իրր Աստուած, Օրինաց հպատակեցաւ իրր մարդ»

25. Սիմէոն Ծերունիի նոյնութեան մասին բան մը չենք գիտեր ստոյգ պատմութենէն, ու սխալ պիտի ըլլար զանի աս կամ այն մարդուն նմանցնելը: Աւետարանը կը ներկայացնէ զանի իրր տիպար ծերունի մը, լուրջ, սրբակեաց, հաւատացեալ. որ կ'ըսպասէ Մեսիայի Գալստեան որ պիտի փրկէր զԻսրայէլ ու զանի մխիթարէր, աս պատճառաւ Ս. Գրոց մէջ ալ շատ անգամ Մեսիա բառին տեղ կը գործածուի Մխիթարուիչն Իսրայէլի:

26. Եւ էր նորա հրամանն առեալ. Մարգարէներու և բոլոր սրբակեաց անձերու փափաքն այն եղած էր որ իրենց աչքով կարենային տեսնել Մեսիան, Սիմէոն Ծերունին ալ կը տոչորէր աս փափաքով, ու հնար է որ, քանի՛ցս խնդրած էր Աստուծմէ որ զինք արժանացնէր աս բանին. իր աղօթքը լսուելով՝ Աստուած ալ յայտնած էր անոր [հրահանգ առեալ] Ք. պիտի հանէր աս իր փափաքին,—զՕծեալն Տեառն. այսինքն Մեսիան կամ լաւ ևս զՓրիստոս:

27. Եւ եկն Հոգւովն ի տաճարըն. և իբրեւ ածին ծնողքն զմանուկն Յիսուս՝ առնել նոցա ըստ սովորութեան օրինացն ի վերայ նորա.

27. Եւ տաճար եկաւ Հոգւոյն առաջնորդութեամբ. ու երբ ծնողքը բերաւ Յիսուս մանուկը՝ որպէս զի ընէին անոր վրայ օրինաց տրամադրութեան համաձայն.

28. Եւ նա ա՛ռ ընկալաւ զնա ի գիրկս իւր, և օրհնեաց զԱստուած և ասէ.

28. Ան իր գիրկն առաւ զանի, և օրհնեց զԱստուած ու ըսաւ.

29. Ա՛րդ, արձակե՛ս զծառայ քո, Տէ՛ր, ըստ բանի քում ի խաղաղութիւն.

29. Հիմայ, Տէ՛ր, արձակէ ծառադ խաղաղութեամբ քու խօսքիդ համաձայն.

30. Զի տեսին աչք իմ զփրկութիւն քո.

30. Զի տեսան իմ աչքերս քու ղրկած Փրկիչդ.

31. Զոր պատրաստեցեր առաջի ամենայն ժողովրդոց,

31. Զոր պատրաստեցիր բոլոր ժողովրդոց առջեւ,

32. Լոյս ի յայտնութիւն հեթանոսաց, և փառս ժողովրդեան քում Իսրայէլի:

32. Լոյս մ'ըլլալու հեթանոսաց լուսաւորութեան համար, և փառք մը Իսրայէլի քու ժողովուրդիդ:

33. Եւ էին հայրն եւ մայրն նորա զարմացեալ ի վերայ բանիցն, որ խօսէին զնմանէ:

33. Եւ անոր հայրն ու մայրը զարմացած էին անոր մասին ըսուածներուն վրայ:

34. Եւ օրհնեաց զնոսա Սիմէոն, և ասէ ցՄարիամ մայր նորա. Ահա սա կայ ի գլորումն և ի կանգնումն բազմաց ի մէջ Իսրայէլի, և ի նշան հակառակութեան: Եւ. Ը. 14: Հռմ. Թ. 33: Ա. Պետ. Բ. 7.

34. Եւ օրհնեց զանոնք Սիմէոն ու ըսաւ անոր մօրը Մարիամին. Ահա դրուած է աս՝ Իսրայէլի մէջ շատերու գլորման ու կանգնումին համար, և իրր նշան մը որ հակառակութիւն պիտի կրէ:

---

27. Եկն Հոգւովն, այսինքն՝ Ս. Հոգւոյն ներշնչմամբ,— Ածին ծնողքն . . . Մայրը տակաւին չսրբուած օրինական անմաքրութենէն, իրաւունք չունենալով տաճարին ներս մտնելու, հիմա որ Ս. Յովսէփայ հետ այլեւս ներս մտած է, կ'երևի Ք. նախապէս մաքրուելով ինք՝ այնպէս եկած է ընծայելու զՅիսուս Մանուկ:

33. Եւ էին հայրն եւ մայրն նորա . . . Աւետարանիչը միշտ զՅովսէփ Յիսուսի հայրը կ'անուանէ, որովհետեւ այսպէս նկատուած էր ամէնուն առջև, մանաւանդ որ իրր հայր կը խնամէր զանի ու կը հսկէր անոր դէն [Հրէից]. ոմանք կ'ըսէին. Ասիկա [Յիվայր,— Ս. Յովսէփին ու Աստուածածնի զարմացումը չէ Ք. Սիմէոն Ծերունւոյն ըրած յայտնութեանց համար էր, քանի որ իրենք աւելի հիանալի բաներ տեսած էին Յիսուսի յղութենէն ի վեր, այլ այն բանին համար էր որ Յիսուսի կենաց ամէն մէկ պարագաները ապշեցուցիչ հրաշալիքներով պատած էին:

34. Սա կայ ի գլորումն եւ ի կանգնումն բազմաց. — Հոս գլորում ու կանգնում բառերն յայտնի է որ իրենց բարոյական իմաստովն առնուած են: «Լսենք ժողովուրդ առնուած են «լսենք ժողովուրդ

35. Եւ ընդ քո իսկ անձն անցցէ սուր, զի յայտնեսցին ի բազում սրտից խորհուրդք։

36. Եւ անդ էր Աննա մարգարէ դուստր Փանուէլի, յազգէ Ասերայ. սա ինքն անցեալ էր զաւուրբք բազմօք, կեցեալ ընդ առն ամս եօթն ի կուսութենէն իւրմէ։

37. Եւ էր այրի ամաց իբրեւ ութսուն և չորից. որ ո՛չ մեկնէր ի տաճարէն, այլ պահօք եւ աղօթիւք պաշտէր զցայգ եւ զկեսրեկ։

38. Եւ սա ի նմին ժամու յարուցեալ դոհանայր Տեառնէ, եւ խօսէր զնմանէ ընդ ամենեսին՝ որ սպն ունէին փրկութեան Երուսաղէմի։

35. Եւ քեզ հոգիդ մէչէն ալ պիտի անցնի սուր մը, որպէս զի յայտնուին շատ մը սիրտերու խորհուրդները։

36. Եւ հոն կը գտնուէր Աննա մարգարէն՝ Փանուէլի աղջիկը, Ասերի ցեղէն. ասիկա շատ յառաջացած էր տարիքով. իր կուսութենէն ի վեր եօթը տարի ապրած էր իր երկան հետ։

37. Եւ այրի մնացեր էր չորջ ութսուն ու չորս տարիներէ ի վեր. նա ամենեւին չէր հեռանար տաճարէն, այլ գիշեր ու ցերեկ պահօք ու աղօթքով կը ծառայէր Տիրոջ։

38. Ան ալ նոյն ժամուն վրայ հասնելով, կը գոհանար Տիրոջմէ ու կը խօսէր մանկան մասին ամէն անոնց՝ որոնք Երուսաղէմի փրկութեան կը սպասէին։

սուս] Բրիստոն է. ուրիշներ՝ Քէ Ո՛չ, ժողովուրդը կը խաբէ . . . ուրիշներ ալ՝ Քէ Միթէ՛ Գալիլիա՞ պիտի գայ Բրիստոս . . . Աս կէտին վրայ մեծ վէճ մը տեղի ունեցաւ ուրեմն . . . . Դիւահար մըն է կ'ըսէին ոմանք, խենդ մըն է. ինչ հարկ կայ անոր լսելու. Ուրիշներ ալ՝ Քէ Դիւահար մը չի կրնար այս տեսակ խօսքեր զուրցել» Bossuet. 12º *Elévat.* de la 18º sem.: Եւ իրաւի, հազիւ հազ կը ծնի Ցիսուս կը տեսնենք որ ամենուստ հակառակութիւն կը կրէ. Հերովդէս կը զայթակղի, մինչ հովիւներն ու Մոգերը կը շնորհեն. ժողովուրդին մէկ մասը կը հետեւի անոր վարդապետութիւններուն, մինչ միւս կէսը կը քամահրէ զանի ու կը հակառակի անոր, Ցեսուսդ դարերուն մէջ ևս քանիներ կը մնան անոր յայտնած ճշմարտութիւններուն՝ ու կը գտնեն իրենց կործանումը, մինչ ուրիշներ կը կառչին անոր ու կը յագեցնեն իրենց քաղցն ու ծարաւը։

35. Եւ քնդ ոն իսկ անձն անցցէ սուր.— Ցիսուսի կրած սոյն հակառակութիւնն՝ որ, ուր ուրեմն պիտի պայթի ու պատճառ պիտի ըլլայ անոր տաժանելի չարչարանքին, Մարիամու սիրտն ալ պիտի խոցէ ծանրապէս, ինչպէս պիտի խոցէր այն երկար ու լայն սուրը [յն. Ռոմֆիա] զոր կը գործածէին Թրակացիք, եթէ երբեք իր կուրծքը մխուէր— Զի յայտնեսցին . . . Մարիամու տառապանքն ու սրտի մորմոքը չափ պիտի չունենայ, քանի որ պիտի տեսնէ ապերախտ ազգի մը իր Աստուածային Որդւոյն դէմ ցոյց տուած ցուրտ ու վայրագ ընդվզումը։ Արդ, աս տաժանելի վայրկենին, յորում ոմանք պիտի հակառակին Ցիսուսի և անկե հեռանան, այլք պիտի լսեն ու պիտի մերձենան, բնականաբար մին թէ միւս կողմը պիտի յայտնեն իրենց է՛ն ներքին ու ծածուկ խորհուրդներն ու փափաքները։

36. Եւ անդ էր Աննա...— Ահա երկրորդ գեղեցիկ դէմք մըն ալ, որու մասին

ԳԼՈՒԽ Բ. ՀԱՄԱՐ 35—39

39. Եւ իբրեւ կատարեցին զամենայն ըստ օրինացն Տեառն, դարձան անդրէն ի Գալիլեա՝ ի քաղաքն իւրեանց Նազարէթ։

39. Ու երբ կատարեցին ամէն բան Տիրոջ օրէնքին համեմատ, կրկին դարձան Գալիլեա՝ իրենց քաղաքը Նազարէթ։

աւելի ընդարձակ տեղեկութիւններ կուտայ մեր Աւետարանիչը։ Աննա մարգարէ մըն էր [ևսկի] ու շուրջ 106 տարեկան. զի գէթ 15 տարեկան հասակին մէջ պէտք էր ամուսնացած ըլլար ըստ Հրէից սովորութեան. 7 տարի ամուսնացած մնալէ վերջը էրիկը մեռնելով՝ ալ չէր ուզած կրկին ամուսնանալ հակառակ իր ազգակցած ընդհանուր սովորութեան և իր օրերն ապօթքով կ'անցուներ յաճախ տաճար երթալով. և կամ տաճարին գաւթին մէջ կանանց վերապահեալ բաժնին մէջ իսկ կը բնակէր. և այսպէս 84 տարի որբեւարի կեանք մ'ունեցեր էր, երբ հասաւ իր միակ փափաքին տեսնելով գՅիսուս մարմնաւոր աչքով։

39. Եւ իբրեւ կատարեցին զամենայն...դարձան... Նազարէթ.— Ս. Գրոց մեկնիչներուն համար խիստ կնճռոտ երևցած է այս անցքը այն պատճառաւ որ հակասութիւն մը կը տեսնուի սոյն անցից ու Ս. Մատթէոսի համանբնան անցից միջև, Քէև Մատթէոս համաձայն է Ղուկասի հետ սոյն հակասութիւն մը չըլլայ ասոնց տարբերութիւնն աւելի դիւրաբ ըմբռնել տալու համար հոս յիշեալ անցքերն զմաս զմաս կը դնեմք։

Ս. Մատթեոս. Գլ. Բ.

1. Յիսուսի ծնունդը.
2. Մոգերու երկրպագութիւնը.
3. Եգիպտոս փախուստը.
4. Մանկանց կոտորածը.
5. Ս. Ընտանեաց Եգիպտոսէ վերադարձն ու Նազարէթ հաստատուիլը։

Ս. Ղուկաս. Գլ Բ.

1. Յիսուսի ծնունդը.
2. Հովիւներու երկրպագութիւնը.
3. Թլփատումը.
4. Մարիամու սրբութիւն ու Յիսուսի տաճար ընծայումը.
5. Ս. Ընտանիքն Երուսաղէմէ Նազարէթ կը վերադառնայ։

Ինչպէս կը տեսնուի սոյն ցանկէն, թոյլ առաջին ու հինգերորդ պարագաներէն՝ միւս բոլոր կէտերուն մէջ կը տարբերին Ս. Մատթէոսի և Ս. Ղուկասու գրութիւնները։ Սակայն կը հասկցուի ասոնք երբ մտածենք Քէ երկու աւետարանչաց կէտ նպատակին տարբեր եղած է [Տե՛ս, Նախաբան Ս. Մատթէոսի և Ս. Ղուկասու], և փոխանակ գիրար ջրելու՝ կ'ամբողջացնեն իրարու պատմութիւնները։ Է՛ն մեծ կէտն հոն է որ, մինչ Ս. Մատթէոս կը պատմէ Քէ Ս. Ընտանիքն Եգիպտոս փախաւ և ի վերադարձին գնաց Նազարէթ հաստատուելու, Ս. Ղուկաս ընդհակառակը բան մը չըսելէ զատ սոյն փաստի մասին, որոշակի կը հաստատէ Քէ Բեթղեհեմէ մեկնելէ ետքը, Ս. Ընտանիքն անմիջապէս գնացած է Նազարէթ, Արդ, սոյն կարևոր տարբերութիւնն ըստ բանականի վէճերու նիւթ մատակարարած է հին Քէ նոր մեկնչաց միջև. այնպէս որ այլազանութիւնն ոմանք ուզած են մինչև իսկ օգուտ քաղել անկէ Աւետարանի դէմ յարձակումներ ընելու. Այսու ամենայնիւ, այսպիսի յարձակումի մը ո՛չյափ նպատակաւոր ու տղայական ըլլալն ինքնին կը տեսնուի. զի ենթադրելով իսկ որ կարելի չըլլայ հա-

40. Եւ մանուկն աճէր և զօրանայր լի իմաստութեամբ. և շնորհք Աստուծոյ էին ի վերայ նորա:

40. Եւ մանուկը կ'աճէր ու կը զօրանար իմաստութեամբ լցուած. և անոր վրայ էր Աստուծոյ շնորհքը:

Յիսուս՝ իր տասներկու տարեկան հասակին մէջ Երուսաղէմ կը տարուի, ու հոն կը կորսուի.—Յիսուս կը վիճի Օրինաց Վարդապետներուն հետ.—Յիսուսի բացուն կեանքը միջնէ իր երեսներորդ տարին:

41. Եւ երթային ծնողք նորա ամի ամի յԵրուսաղէմ ի տօն Զատկին: Ելից, ԻԳ. 15։ ԼԴ. 18։ Բ. Օրհն. ԺԶ. 1։

41. Եւ անոր ծնողքն ամէն տարի Երուսաղէմ կ'երթային Զատկի տօնին:

մաձայնեցնել երկու Աւետարանչաց տարբեր տեսութիւններն, ասոնք չեն կրնար փաստ մը կազմել անոնց անվաւերութեան. դի՛ր որ բոլորովին անհիմն է այսպիսի ենթադրութիւն մը։ Եւ յիրաւի. Յիսուսի ծննդենէն ետքը, անմիջապէս հովիւները կուգան երկրպագելու, ուր օր ետքը ըստ օրինի կը թլփատուի Յիսուս մանուկ, և ասկէ 32 օր ետքը Մարիամ կ'երթայ տաճար սրբութելու և զՅիսուս ընծայելու։ Ս. Յովսէփ ու Ս. Կոյսն ի միասին առնելով զՅիսուս կը վերադառնան Բեթղեհէմ, ուր կուգան Մոգերը երկրպագելու, և ապա իմանալով Յովսէփ Հերովդէսի չար դիտաւորութիւնը եգիպտոս կը փախցընէ զՅիսուս իր Մօր հետ՝ մինչ այս պահուն տեղի կունենայ Բեթղեհէմի մէջ մանկանց կոտորածը. յետոյ հրեշտակին ազդարարութեամբ կը վերադառնան ի Հրէաստան ու կ'երթան հաստատուիլ Նազարէթ։ Ահա ասոնք են պատմութեան ամբողջութիւնն ինչպէս կը հաւաստուի էն նշանաւոր մեկնիչներէ. Տե՛ս. Dehaut, *l'Evangile expliqué, défendu.* t. I; Farrar, *The Life of Christ.* t. I; Maldonatius. *Comment. in Matth.* II.

41. Եւ երթային... ամի ամի.— Օրինաց տրամադրութիւնն ան էր որ, ամէն Հրեայ, բացի հիւանդներէ, ծերերէ, պզտիկ տղաքներէ և կիներէ, պարտաւոր էր տարին երեք անգամ, Զատկին, Պենտեկոստէին ու Տաղաւարահարաց տօնին Երուսաղէմ երթալ տաճարին այցելելու. Տե՛ս, ելից, ԻԳ. 14։ ԼԴ. 23։ Բ. Օրհն. ԺԶ. 16։ Կիներն ալ Թէպէտ պարտաւոր չէին, սակայն բարեպաշտութեան համար սովոր էին զԵՕ ամէն Զատկի Երուսաղէմ այցելելու. Տե՛ս, Ա. Թագ. Ա. 7։ Մաթթ. ԻԷ. 55։ Մարկ. ԺԵ. 4։ Ղուկ. ԻԳ 55։ Հիլլել ուզած էր պարտաւորիչ ընել կանանց համար ալ աս սովորութիւնն ու մասամբ միայն յաջողած էր. Թէև հոս Աւետարանիչը կարծես մէկ պարտաւորիչ այցելութեան կ'ակնարկէ, սակայն իր բուն նպատակն է ցոյց տալ Թէ իր պատմելիք իրողութիւնը Զատկի ատենները հանդիպած է, որ ատեն՝ ըստ Օրինաց տրամադրութեան, Ս. Ընտանիքն ալ կ'երթար Երուսաղէմ. և ոչ Թէ կ'ուզէ ընթերցողաց սորվեցնել Թէ այսպիսի պարտաւորութիւն մը կար, որպէս զի ընդհանուր գաղափար մը տար սոյն պարտաւորութեանց վրայօք. Մեզի աւելի հաւանական կ'երևի որ, Ս. Յովսէփ տարին երեք անգամ Թէև կ'երթար Երուսաղէմ, բայց Մարիամ ու Յիսուս Թերևս միայն Զատկի տօնին կ'ընկերանային անոր, որով հեշտիւ կը հասկցուի Ս. Ղուկասու այս անցքը Թէ «Անոր ծնողքն ամէն տարի Երուսաղէմ կ'երթային Զատկի տօնին.» Տե՛ս, Michaelis, *Mosaisch. Recht.*։

42. Եւ իբրև եղեն նորա ամք երկոտասան, յելանել նոցա յԵրուսաղէմ ըստ սովորութեան տոնին,

42. Ու երբ տասներկու տարեկան եղաւ, նոյն տօնին սովորութեան համաձայն երբ անոնք Երուսաղէմ ելան,

43. Եւ կատարել զաւուրսն, եւ դառնալ անդրէն, մնաց Յիսուս մանուկն յԵրուսաղէմ. և ո՛չ գիտացին ծնողքն նորա:

43. Եւ նոյն օրերը կատարելով ետ կը դառնային, Յիսուս մանուկ Երուսաղէմ մնաց. ու չգիտցան անոր ծնողքը:

44. Կարծէին զնմանէ՝ Թէ ընդ ուղեկիցսն իցէ. եկին իբրև աւուր միով ճանապարհ՝ եւ խնդրէին զնա ընդ ազգսն և ընդ ծանօթս:

44. Կը կարծէին Թէ ուղեկցաց հետ կը գտնուի. իբր մէկ աւուր ճամբայ քալեցին, ու ըսկսան ճամբայ քալեցին, ու ըսկսան փնտռել զանի ազգին և ծանօթներու մէջ:

45. Եւ իբրև ոչ գտին, դարձան անդրէն յԵրուսաղէմ խնդրել զնա:

45. Ու չգտնալով, կրկին Երուսաղէմ դարձան զանի փնտռելու:

46. Եւ եղեւ յետ երից աւուրց՝ գտին զնա ի տաճարին, զի նստէր ընդ վարդապետան. լսէր ի ոտն նոցա, և հարցանէր զնոսա:

46. Եւ երեք օրէ ետքը զանի գտան տաճարին մէջ, որ նստած գտան տաճարին մէջ, որ նստած էր վարդապետներուն հետ. մտիկ կ'ընէր անոնց ու հարցուփ կ'ուղղէր:

42. Եւ իբրեւ եղեն նորա ամք երկոտասան.— Հրէից քով, տղայ մը տակաւին 12 տարեկան չեղած գաթօն [=տղայ, անչահաս] կ'ըսուէր. բայց 12 տարին Թեւաւոր միջոցին կ'ըսուէր իշ [=այր, մարդ], ամ կամ օշ [=մեծ], և այն ատեն ստիպուած էին պահելու Օրինաց բոլոր տրամադրութիւնները՝ ինչպէս են, ծոմ, ուխտագնացութիւն, զոհ ևն. ևն. ասս պատճառաւ 12 տարիքն հասնողներուն երկու տիտղոս կու տային, Պեն-հաթթօ'րահ [=Որդի օրինաց], կամ Պար-միծվահ [=Որդի պատուիրանի], որով ըսել կ'ուզէին Թէ սոյն տարիքն հասնողները ստիպուած էին պահելու ինչ որ կը պատուիրէին Օրէնքները։ —Յիսուս ալ օրինական տարիքն հասած ըլլալով, ինչպէս միշտ, նմանապէս հոս ալ ուզեց օրինակ ըլլալ մարդկութեան իբր պարտաւորութիւն յանձն առնելով կատարելու սոյն ուխտագնացութիւնը։

43. Եւ կատարել զաւուրսն.— Զատկան տօնի հանդէսներն ութ օր կը տեւէին, բայց սոյն հանդէսներուն էական մասը կ'ապահովէր երեք օրուան մէջ, որմէ ետքն ուխտաւորներն ազատ էին ետ դառնալու [ելից, ԺԲ. 15։ Դեւտ. ԻԳ. 3...։ Բ. Օրինաց, ԺԶ. 3]։

44. Եկին իբրեւ աւուր միով ճանապարհ.— Ըստ աւանդութեան՝ Յիսուսի ծնողքն երբ մէկ աւուր ճամբայ [7—8 ժամ քալելէ ետքը] ընելով հասան այժմու էլ-Պիրէհ [Բերովթ, Տե՛ս. Յեսու, Թ. 17.] ըսուած տեղն, այն ատեն նշմարեցին Թէ իրենց հետ չէր Յիսուս, ի հնուց եկեղեցի մը շինուած էր հոս ուր կը տեսնուին դեռ աւերակներն ալ։ Ըստ բաւականի շէն գիւղ մըն է էլ-Պիրէհ ուր կը գտնուի գեղեցիկ աւազան մը առատ ջուրով, Տե՛ս, Միշօն. Ճանապարհորդ. ի Պաղեստին։

46. Յետ երից աւուրց.— Ոչ Թէ երեք օր ետքը գտան զՅիսուս, այլ՝ երբ փնտռելէ ետքը գտան զՅիսուս, Առաջին օրը, սաղէմէ մեկնելնուն երրորդ օրը։

47. Զարմանային աւհնեցքեան որ լսէին ի նմանէ՝ ընդ խոստովթիւնն եւ ընդ պատասխանիս նորա։

48. Եւ իբրեւ տեսին զնա՝ զարհուրեցան։ Եւ ասէ ցնա մայրն իւր. Ո՛րդեակ, զիա՞րդ գործ գործեցեր դու ընդ մեզ. ահաւասիկ հայր քո եւ ես տառապեալք՝ խնդրէաք զքեզ։

49. Եւ ասէ ցնոսա. Ձի՞ խնդրէիք զիս, ո՞չ գիտէիք եթէ ի տան Հօր իմոյ պարտ է լինել ինձ լինել։

50. Եւ նոքա ոչ իմացան զբանն՝ զոր խօսեցաւ ընդ նոսա։

51. Եւ էջ ընդ նոսա, եւ գընաց ի Նազարէթ, և էր նոցա հնազանդ։ Եւ մայր նորա պահէր զամենայն զբանն ի սրտի իւրում։

47. Ամէն անոնք որ անոր մտիկ կ'ընէին՝ կը զարմանային անոր իմաստութեան ու պատասխաններուն վրայ։

48. Ու զանի տեսնելով սքանչացան։ Եւ մայրն ըսաւ անոր. Ո՛րդեակ, սա ի՞նչ բան էր որ մեզի ըրիր. ահա հայրդ ու ես տառապած կը փնտռէինք քեզ։

49. Եւ անոնց ըսաւ. Ինչո՞ւ կը փնտռէիք զիս, չէի՞ք գիտեր որ պէտք է ես իմ հօրս տանը մէջ գտնուիմ։

50. Եւ անոնք չհասկցան անոր ըսածը։

51. Եւ իջաւ անոնց հետ ու գնաց Նազարէթ, եւ անոնց հնազանդ էր։ Եւ անոր մայրը իր սրտին մէջ կը պահէր այս ամէն բաները։

օրը Մարիամ ու Յովսէփ ճամբայ ելան առանց Յիսուսի և Հասան էլ-Պիրէհ. Բ. օրն ասկէ վերադարձան Երուսաղէմ զՅիսուս փնտռելու. Գ. օրը գտան զանի տաճարին մէջ բազմաթիւ շէնքերէն մէկին մէջ ուր սովոր էին Ռաբունիք հակաճառութիւններ ընել կամ Օրինաց բացատրութիւններ տալ բազմաթիւ ունկնդիրներու, —Յիսուսի տարիին մէջ Ռաբունիներուն ուղղած հարցումներու մասին, ան վաւեր հռչակուած Աւետարանի մը մէջ կը կարդանք Թէ Յիսուս սուս սկսեր է հարցնել Ռաբունիներուն երկնային մարմիններուն Թիւը, անոնց բնութիւնը, գործողութիւնները. բացատրութիւններ տուած է բնագիտութեան, բնազանցութեան [մետաֆիզիք] ևն. ևն. գիտութեանց վրայ։ Տե՛ս, Աւետարան մանկութեան արաբերէն, Գլ. Խթ, Sepp, Leben Jesu. I. Հարկ չկայ գիտել տալ հոս Թէ այս ամէն պատմութիւն, անվաւեր Աւետարաններ հեղինակներուն երեւակայութեան արդիւնքն է, լոկ հետաքրքիր ընթերցողաց գոհացում մը տալու համար է որ մերթ ընդ մերթ անոնցմէ յառաջ կը բերենք այլ և այլ անցքեր։

49. Ոչ գիտէիք եթէ ի տան Հօր իմոյ...— Մեր Հայ. Թարգմանութիւնը նոյն է Ասորական հետ. և Ս. Հարցմէ շատերն, Որիգենէս, Ս. Եպիփան, Թէոփիլակտոս, ևն. ևն. ինչպես նաեւ արդի քննադատներէն շատերը, Ռուինել, Մէեեր ևն. ևն. խիստ բնական կը գտնեն մեր Հայ. Թարգմ. իմաստը. զի Յիսուս ի պատասխանի իր մօր, կ'ըսէ Թէ Ի՞նչ հարկ կար որ այդչափ տրտմէիք ու զիս փնտռէիք, չէի՞ք գիտեր որ ես իմ Հօրս տունը, տաճարին մէջ, պէտք էր որ գտնուէի. Միւս Թարգմանութիւններն՝ ընդ որս և Լատինականն այսպէս ունին. Չէի՞ք գիտեր որ ես իմ Հօր վերաբերեալ բաներով պէտք է որ զբաղիմ. Նշանաւոր Մեկնիչներէ շատերն ալ՝ ասս Թարգմանութիւնը լաւ կը գտնեն. սակայն երկու կերպն ալ վաւեր են և կրնան ընդունուիլ։ Տե՛ս, Patrizi, *De Evangeliis libri III.* diss. XXXVIII.

52. Եւ Յիսուս զարգանայր իմաստութեամբ . . . — «Ի՞նչպէս պէտք է իմանալ ասս հասարը, կը գրէ Մ. Գագիւէց (*Nouv. Test.* Paris. 1897. P. 172). Յիսուս կը զարգանար իմաստութեամբ, հասակով ու շնորհիվ։ Իմացականութեան մասին, Ս. Ղուկասու միտքն ան է որ, Փրկիչն ասս աշխարհի վրայ, իբր մարդ մեր ունեցած մտաւորական կարողութիւններով օժտուած ըլլալով ու մեր վիճակին յար նման դիրքի մը մէջ գտնուելով, նոյն տպաւորութիւնները կը կրէր, նոյն առարկաները կը տեսնէր, նոյն գաղափարները կը կազմէր, նոյն գիտութիւնները կ'ստանար. և որովհետեւ սոյն ստացած գիտութիւնն այն չափով ցոյց կու տար զրսէն՝ որչափը կ'ստանար, և աւելին ցոյց չէր տար, օրէ օր նորանոր ցոյցեր կու տար մարդկանց իր ստացած գիտութեանց ու ծանօթութեանց։» Աս գիտութիւնն է որ կ'ըսուի փորձառական, և ասոր հետեւանքով էր որ Յիսուս ալ կը հարցնէ, կը սովրի, կը զարմանայ, Անշուշտ, իբր Աստուած՝ Յիսուս Քրիստոս կը վայելէր միշտ անսահման իմաստութիւնը, իբր մարդ՝ զարձեալ Յիսուս իր յղութեան իսկ վայրկենէն, հրեշտակներուն ու երանելի-

52. Եւ Յիսուս զարգանայր իմաստութեամբ և հասակաւ և չնորհօք, յԱստուծոյ և ի մարդկանէ։

52. Եւ Յիսուս կը զարգանար իմաստութեամբ, եւ հասակով, եւ չնորհքով, Աստուծոյ ու մարդկանց առջեւ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

Յովհաննէս Մկրտիչ կ'ելնէ իր առաքելութեան տեղին ու կուգայ քարոզելու Ցորդանանու կողմերը։

1. Ի հնգետասաներորդի ամի տէրութեանն Տիբերեայ կայսեր, ի դատաւորութեան Հրէաստանի

1. Տիբերիոս կայսեր թագաւորութեան տասնուհինգերորդ տարին, Պոնտացի Պիղատոսի՝ Հրէաս-

Պիղատոսի Պոնտացւոյ, և ի չորրորդպետութեան Գալիլեացւոց Հերովդէի, և ի Փիլիպպոսի եղբօր նորա չորրորդպետութեան Իտուրեացւոյ և Տրաքոնաբիտեայ աշխարհին, և ի չորրորդպետութեան Լիսանեայ Աբիլենացւոյ,

դիոս Տիբերիոս ծնած էր 42 Ն. Ք.։ Ոկտաւիոս Աւգոստոս, իսկ սիրով մը բռնուած ըլլալով Լիվիայէ, լքեց իր կինը Սզրիբոնիա նոյն այն օրն իսկ որ ծնած էր զՅուլիա, ու բռնադատեց Լիվիայի ամուսինը զՏիբերիոս Ներոն, որ իրեն յանձնէր իր կինն երբ աս ալ վեց ամսու յղի էր։ Լիվիա ամուսնանալով ուրեմն Աւգոստոսի հետ 38 Ն. Ք. ծնաւ զՏիբերիոս իր առջի ամուսինէն, երբ սակայն չափահաս եղաւ, Աւգոստոս զանի ամուսնացուց իր աղջկան Յուլիայի հետ [11. Ն. Ք.], ու քանի մը տարի ետքը որդեգրեց զՏիբերիոս [4.Ն.Ք.] ու զանի Տէրութեան ամենաբարձր պաշտօնատարներու կարգն անցուց. ուր ուրեմն, Քրիստոսի 13 Յունյն, Աւգոստոս կցորդ ըրաւ զանի Տէրութեան կառավարութեան գործին մէջ ու անոր յանձնեց գաւառներու վարչութիւնը։ Մէկ երկու տարի ետքը, 14—15 Յունյն Աւգոստոս մեռաւ, ու բոլոր Պետութեան գործերը մնացին Տիբերիոսի ձեռքը։— Արդ, երբ Ս. Ղուկաս կ'սկսի Յովհ. Մկրտչի պատմութեան՝ Տիբերիոսի Յուլիայի հետ ամուսնացուցած տարիները հաշուելէ ոչ Քէ Աւգոստոսի մեռնելէ ետքը, Տիբերիոսի՝ կայսրութեան ղեկը ձեռք առնելէն, այլ՝ Աւգոստոսի մեռնելէն մէկ կամ երկու տարի առաջ, Տիբերիոսի կայսրութեան կառավարչական գործերուն կցորդ հրատարակուելէն, ինչպէս կը հաստատեն արդի նշանաւոր հեղինակները, Զի, եթէ Ս. Ղուկաս Տիբերիոսի առանձինն Քագաւորելէն սկսեր հաշուել տասնուհինգերորդ տարին, այն ատեն չէր կրնար ըսել Քէ Յիսուս շուրջ 30 տարեկան էր [հակառակ 23], քանի որ 32—33 տարեկան պիտի ըլլար այն ատեն, եւ յիրաւի, Հռովմայ շի-

տանի վրայ դատաւորութեան, և Հերովդէսի՝ Գալիլեացիներու վրայ չորրորդապետութեան, և նոր եղբօր Փիլիպպոսի՝ Իտուրացւոյ և Տրաքոնացիներու երկրին վրայ չորրորդապետութեան, և Լիսանիոսի՝ Աբիլենացիներու վրայ չորրորդապետութեան տան,

նուքեան 781—782 Քուէն սկսաւ Տիբերիոս առանձինն Քագաւորել, և Յիսուս, 749ի վերջերը կամ 750ի սկիզբները ծնած ըլլալով, 32 կամ 33 տարեկան պիտի ըլլար իր մկրտութեան տարին։ Մինչդեռ Տիբերիոսի Քագաւորութեան կցորդ հրատարակուած տարին էՔ հաշուի, այսինքն Աւգոստոսի մեռնելէն մէկ երկու տարի առաջ, այն տարին Յիսուս ալ ճիշդ 30 տարեկան կամ քիչ աւելի եղած կ'ըլլար։ Տե՛ս, Wieseler, *Beitraege Zur richtig. Würdigung der Evangelien*, 1869, էջ 191—194։ Patrizi, *de Evangel. lib.* III, Dissert. XXXIX. Wallon, *De la Croyance due à l'Evang.* էջ 355...։ — Ի դատաւորութիւն... Պիղատոսի. Հրէաստան սակայն պահուն կը գտնուէր ուղղակի հռովմէական Պետութեան ներքև, և որ հոն ունէր ներկայացուցիչ դատաւոր մը Procurateur, իսկ Հերովդէսի իշխանութիւնը սոսկ անուանական հանգամանք մ'ունէր։ Պիղատոս վեցերորդ դատաւորն էր որ հոն կարգուած էր, և որու իշխանութիւնը տասը տարի միայն տեւեց, 779էն մինչեւ 789 Հռովմայ շինութեան Քուականը։ Տե՛ս նաև Մատթ. ԺԴ. 2. Ծանօթ.։ — Ի չորրորդպետութեան... Հերովդի. Տե՛ս. Մատթ. ԺԴ. 1. Ծանօթ.։ — Փիլիպպոսի եղբօր նորա. Փիլիպպոս չորրորդապետ, որ կ'ըսուէր նաեւ Հերովդէս Փիլիպպոս, Հերովդէս Մեծին որդին էր ու ծնած էր անոր հինգերորդ կնոջմէն Կղէոպատրայէ, որով եղբայր կ'ըլլար Հերովդէս Անդիպպասին Քէպէտ ասոնց մայրերը տարբեր էին։ Փիլիպպոս անարատ պահեց իր համբաւն ու չնմանեցաւ իր միւս եղբարց, Բաւական յառաջացած էր հասակով երբ ամուսնացաւ Հերովդիադայ աղջկան՝ Սաղոմէի հետ, ան ան ատ-

չիկն էր որ իր մօր դրդումով Յովհ. Մկրտչի գլուխն ուզեց, Տե՛ս, Մատթ. ԺԴ. 8.։ Պէտք չէ շփոթել սոյն Հերովդէս Փիլիպպոսը, նոյն անունը կրող միւս իշխանին հետ որու կինը իր քթինքով յաջողեցաւ Հերովդէս Անդիպպասի կինն ըլլալու և զՅովհ. Մկրտիչ գլխատել տալու, Տե՛ս, Մատթ. ԺԴ. 1. Ծանօթ.։ — Ի չորրորդպետութեան Իտուրացւոց եւ Տրաքոնացւոց աշխարհին. Իտուրիա լեռնային երկիր մըն էր զոր Արիստոպուղոս գրաւած էր Քրիստոսէ շուրջ մէկ դար առաջ, ու կը տարածուէր Պաղեստինու հիւսիս-արեւելեան և Դամասկոսի արեւմտեան դին։ Այդի աշխարհագէտք կը կարծեն Քէ այժմու ձէտուր բուածն ըլլալու է, որ կը տարածուի Յորդանանու արեւելակողմը, Տե՛ս, Riess, *Atlas de la Bible*. Ancessi, *Atlas géogr.*: Այս երկրին հիւսիսային մասը խիստ ժայռուտ է ու անբեր, մինչ հարաւային մասը շատ բերրի։ Ասոր բնակիչները մեծ համբաւ հանած էին իրենց աւազակութեամբ ու նետաձգութեան մէջ իրենց ճարտարութեամբ։ Տե՛ս, Smith, *Diction. of The Bible*.—Տրաքոնիոյ հին անունն էր Արգովբ [Բ. Օրինաց, Գ. 4], իսկ այժմու անունն է էլ-Լէջա, ինչպէս կը հաւաստեն արդի նշանաւոր աշխարհագիրք։ Եռանկիւնաձեւ լեռնադաշտ մըն է ասիկա բասալտաբարի լաւայէ [laves basaltiques] կազմուած, որ շրջտակի 20-30 ոտնաչափ բարձրացած է Բասանի դաշտագետնէն վեր։ Ասոր բնակիչներն ալ անուանի էին իրենց աւազակութեամբ, և կը բնակէին վրաններու տակ։ «Ո՛չ քաղաք ունին, ո՛չ ալ մշակելու դաշտ, կը գրէ Յովսէպոս, Հնուր. ԺԵ, 10, անձաւներու մէջ կը բնակին որ իրր պատըսպարան կը ծառայէ Քէ՛ իրենց և Քէ իրենց

հօտերուն . . . ։ Աս անձաւներուն գոյներն ա՛յնչափ նեղ են, որ երկու մարդ չեն կըրնար իրարու քովէ անցնիլ, բայց ներքնատ շատ ընդարձակ են։ Երկիրը դաշտագետին մը կը կազմէ գրեթէ, միայն Քէ խորտուբորտ ժայռերով պատած է ու անմերձենալի է։ Պէտք է միշտ առաջնորդ մ'ունենալ հազարումէկ դարձուածներն ճամբաներէն ուղղուելու համար։» Տե՛ս նաև, Burckhardt, *Travels in Syria*, էջ, 112։ Wetzstein, *Reisebericht üb. Hauran u. die Trachonen*. Աւգոստոս կայսր սոյն երկիրը Հերովդէս Մեծին տուաւ [+23] որ մաքրէր բովդէս Մեծին տուաւ [+23] որ մաքրէր բոլոր այն երկիրը որ կը տարածուի Անդիլիբանանու հարաւային դին, Յորդանանու և Տիբերիայ լիճին արեւելակողմը՝ մինչեւ Տիւրզիներու լեռները, Փիլիպպոս 37 տարի կառավարեց սա երկիրը, գեղեցկացուց ու կառավարեց սա երկիրը, գեղեցկացուց ու մեծցուց կեսարիա Պաղեստինացւոյն որ իր անուամբ կեսարիա Փիլիպպեայ ըսուեցաւ, և Բեթսայիդա Յուլիասը, և ապա անզաւակ մեռաւ 34+ի։ —Լիսանիոսի նոյնութեան մասին կարելի չէ եղած Քէպէտ կտրողական վճիռ մը տալը՝ սակայն նորանոր գիւտերու շնորհիւ, հաակցուած է որ, հոս որ սպանուեցաւ Մարգ—Անտոնիոսէ+ 3/4ին, այլ Քէ ուրիշ շատ մը Լիսանիոսներ ալ եղած են, և որոցմէ մին էր անշուշտ Քրիստոսի ժամանակակից Աբիլենացւոյ չորրորդապետը, Տե՛ս, Schenkel, *Bibel-Lexicon*; Renan, *Mission de Phénicie*, էջ, 316; Wallon, *De la croyence due à l'Evang.* էջ 393. Würdig. der Evangel. էջ, 196-204.— Արիլայէ որ ձևնիա իր անունն առած էր Աբիլայէ որ

2. Եւ ի ֆահանայապետութեան Աննայի և Կայիափայ, եղեւ բան Աստուծոյ ի վերայ Յովհաննու որդւոյ Զաքարեայ՝ յանապատի անդ։ Դուրծ. Դ. 6:

3. Եւ եկն յամենայն կողմն Յորդանանու քարոզել մկրտութիւն ապաշխարութեան ի թողութիւն մեղաց։ Մատթ. Դ. 1։ Մարկ. Ա. 4։

4. Որպէս եւ գրեալ է ի գիրս պատգամաց Եսայեայ մարգարէի. Ձայն բարբառոյ յանապատի. Պատրաստա՛ցէք զճանապարհ Տեառն, ուղիղ արարէք զշաւիղս նորա։ Եսայ. Խ. 3: Յովհ. Ա. 23։

2. Եւ Աննայի ու Կայիափայի քահանայապետութեան օրով, Աստուծոյ խօսքն իջաւ Զաքարիայի որդւոյն Յովհաննէսի վրայ, անապատին մէջ։

3. Ու եկաւ Յորդանանու բոլոր կողմը քարոզելու ապաշխարութեան մկրտութիւնը մեղքերու թողութեան համար։

4. Ինչպէս որ գրուած է եսայի մարգարէի պատգամներու գիրքին մէջ. Ձայն մը անապատին մէջ. Պատրաստեցէք Տիրոջ ճամբան, շտկեցէք անոր ուղիները։

2. Եւ Աննայի ու Կայիափայի քահանայապետութեան օրով, Աստուծոյ խօսքը եղաւ Զաքարիայի որդւոյն Յովհաննէսի վրայ, անապատին մէջ։

3. Ու եկաւ Յորդանանու բոլոր կողմը քարոզելով մկրտութիւն՝ մեղքերու թողութեան համար։

4. Ինչպէս որ գրուած է Եսայիա մարգարէի պատգամներու գիրքին մէջ. Ձայն մը կ'աղաղակէ անապատին մէջ. Պատրաստեցէք Տիրոջ ճամբան, շտկեցէք անոր ուղիները։

5. Ամեն ձոր պիտի լցուի, ամեն լեռ ու բլուր պիտի ցածնայ, ու ծուռը պիտի ուղիղ ըլլայ, ու խոտոր-խոտորները պիտի հարթուին։

6. Եւ ամէն մարմին պիտի տեսնէ Աստուծոյ փրկութիւնը։

5. Ամեն ձոր լցուի, ամեն լեռ ու բլուր խոնարհի. ու եղիցին դժուարինքն ի դիւրինս, և աւազաքարքն ի հարթ ճանապարհս։

6. Եւ տեսցէ ամենայն մարմին զփրկութիւն Աստուծոյ։

5. Ամեն ձոր լցուի, ամեն լեռ ու բլուր պիտի ցածնայ. և դժուարանցանելի ճանապարհները պիտի շտկուին ու խոտոր-խոտորները պիտի հարթուին։

6. Եւ ամէն մարմին պիտի տեսնէ Աստուծոյ փրկութիւնը։

Յովհաննու ազդարարութիւնները՝ ըլլայ ժողովուրդին, ըլլայ մաքսաւորներուն եւ կամ զօրքերուն։

7. Եւ ասէ ցժողովուրդսն ելեալս մկրտիլ ի նմանէ. Ծնո՛ւցիդ իժից, ո՞ եցոյց ձեզ փախչել ի բարկութենէն որ գալոց է։ Մատթ. Դ. 7: Ի՛գ. 33:

7. Եւ իր քովկողբազմութեան կ'ըսէ. Իժերո՛ւ ծնունդներ, ո՛վ ցոյց տուաւ ձեզի փախչելու այն բարկութենէն որ պիտի գայ։

7. Եւ իր քով կրկտուելու եկող բազմութեան կ'ըսէ. Իժերո՛ւ ծնունդներ, ո՛վ ցոյց տուաւ ձեզի փախչելու այն բարկութենէն որ պիտի գայ։

անոր մայրաքաղաքն էր, կը գտնուէր Լիբանանու և Հերմոնի միջեւ, ու կը տարածուէր Դամասկոսի հիւսիս-արեւմտեան դին, ան քաղքէն 1800 հռովմէական մղոն հեռու։ Աբիլայի [այժմու Սիւք-Ուաեի-Պարատա] աւերակները ցարդ խակ կը տեսնուին, Դամասկոսէ մէկ քանի մղոն հեռու դէպի Հիւսիս-Արեւմուտք, արգաւանդ ու սիրուն երկրի մը մէջ։ Տե՛ս, Bædeker, *Palaestina und Syrien*։

2. Ի ֆահանայապետութեան Աննայի եւ Կայիափայ։ Հրէայք Թէպէտ մէկ քահանայապետ կրնային ունենալ, ան ալ ցկեանս կը պաշտօնավարէր, սակայն Հռովմայ պետութիւնը Հրէից ազգին գործերուն ձեռնմուխ ըլլալէն ի վեր՝ ըստ բաց ինք կ'ընտրէր քահանայապետները կամ կը հրաժարեցնէր։ Սոյն տեղի Հրէից օրինաւոր քահանայապետն էր Աննա, որ իր ընտրութիւնը կը պարտէր Սուրբոց Ընդհանուր կառավարչին Կուիրինոսի, և որ տակաւին էր ատ պաշտօնը Հռովմայ շինութեան 759 Յունականին [7+]։ Սակայն Տիբերիոս Կայսեր իշխանութեան սկիզբները 766ին [14+] հրաժարել տրուեցաւ իր պաշտօնէն Հրէաստանի հռովմէական գործակատար Կայիափա՝ փոխարկի տարի մը մէկը։ տա-

[proqurator] Վաղերիոս Կրատոսի ձեռամբ, և իր տեղ դրուեցաւ Իսմայել որդի Փաբիոսի։ Քիչ յետոյ ասոր տեղ դրուեցաւ Աննայի որդին Եղիազար, Աս ալ հազիւ հազ տարի մը պաշտօնավարեց, ու հրաժարեցուելով՝ անոր յաջորդեց Սիմոն որդի Կամիթի, երկար չտեւեց ասոր պաշտօնն ալ, զի սոսկալուվ հրաժարիլ, հռովմայական պետութեան ձնշման ներքեւ, իրեն յաջորդեց Յովսէփ Կայիափա՝ Քրիստոսի 27-28 Յունականին, ու մնաց իր պաշտօնին վրայ մինչեւ 36-37 Յունականը։ Աննա երկար տարիներ ապրեցաւ, ու տեսաւ իր հինգ զաւակներուն ալ յաջորդաբար քահանայապետական պաշտօնի բարձրանալը— Թէ ինչ՛ւ Աւետարանիչը Աննայի հետ Կայիափայ ալ քահանայապետ ըլլալը կը յիշէ՝ տարբեր են գիտուններու կարծիքը։ Ոմանք կ'ըսեն Թէ, Թէպէտ Աննա դադրած էր քահանայապետ ըլլալէ, սակայն փոխանորդի պաշտօն [Եբր. Սագան] կը վարէր՝ Այլք Թէ՝ Թերեւս Աննա Սանհէդրինի նախագահն [Եբր. Նասի] ըլլալով կրօնական տեսակէտով մեծ ազդեցութիւն ունենալուն պատճառաւ էր։ Ուրիշներ ալ՝ Թէ Աննայ ու Կայիափա՝ փոխորակի տարի մը մէկը։

րի մը միւսը վարելուն համար քահանայապետութեան պաշտօնը [Յովհ. ԺԱ. 49...։ ԺԸ. 13]։ Աւելի հաւանական կերպով արդի մեկնիչներէն շատերը կը կարծեն Թէ. Ս. Ղուկաս ուզած է հեգնական կերպով մը հասկըցնել Թէ ի՛նչ ջուրի վրայ էին նոյն ատենի Հրէից գործերն, այնպէս որ Թէպէտ անուանական կերպով Կայիափա էր բուն քահանայապետը, սակայն իրականապէս Աննա կը վարէր անոր պաշտօնը. կամ՝ Թէ, Թէպէտ Կայիափա էր Քահանայապետը, սակայն կը շարունակէին Աննայի ալ Քահանայապետ տիտղոսը տալը. և կամ՝ Թէ ժողովուրդին համարմունքը միշտ Աննայի վրայ էր, քանի որ ըստ օրինի ան եղած էր նախապէս քահանայապետ, որ պաշտօնը ցկեանս պէտք էր վարէր։ Տե՛ս, Դուրծ. Դ. 6։—Wieseler, *Beitraege*. էջ, 205, Fillion, *Comment. de S Luc*. էջ, 92. Տե՛ս նաև մեր Քարգմանութիւնը Ս. Մատթ. Ի2. 3. Ծանօթ.։—Եղեւ բան Աստուծոյ ի վերայ Յովհաննու. Երբայեցերէնութիւն մըն է որ կը նշանակէ. Աստուած Յովհաննէսի ուղղեց իր խօսքը։ – Յովհաննու և Աննայապետի մասին՝ տե՛ս Մատթ. Գ. 1. Ծանօթ.։

5. Ամեն ձոր լցցին. Եսայեայ սոյն անցից մէջ կը տեսնուին չորս սիրուն նմանութիւններ ան բարեյաղթական արգելքներուն որոնք պիտի հակառակ կենան Աւետարանի քարոզութեան։ Տէրն մեր Քաղաքացի Թագաւորի մը զաւակն ըլլալով դէպի արարածներուն կուգար ըլլալով դէպի արարածներուն կուգար։ Ան ատեն ոգեւորութիւն մըն է որ գայ. և ան ատեն ոգեւորութիւն մըն է որ կը տիրէ ամէն ուրեք, որպէս զի արժանի ընդունելութիւն մը ըլլայ, ուստի կը հարթուին ու կը շտկուին ճամբաները, բայց ահա դժուարութիւններ մը մէջտեղ կրնան գալ։ ա. Ծորձորներ ու ձորեր՝ զորս պէտք է լեցնել քարերով ու հողակոյտերով ու հաւասարեցնել Քաղաքորին անցնելիք ճամբան. բ. Լեռներ ու բլուրներ՝ զորս պէտք է ցածցնել. գ. Դժուարանց ու ծուռ ու մուռ ճամբաներ՝ զորս պէտք է դիւրացնել, կամ լաւ եւս ըստ յոյնին՝ պէտք է հարթ ճամբու վերածել [εἰς εὐθεῖαν լռութեամբ իմացուած է ὁδὸν]։ դ. Խորտուբորտ ճամբաներ՝ զորս պէտք է մաքրել ու հարթել։

6. Ամենայն մարմին, Ս. Գրոց մէջ ատկան մարմինը բառը գործածուած է մարդ իմաստով։

7. Ծնո՛ւցիդ իժից, Յիսուսի այս խօսքերն ուղղուած էին ի մասնաւորի Փարիսեցւոց ու

8. Աբարե՛ք այսուհետեւ պըտուղս արժանի ապաչխարութեան.

9. Բայց ահաւասիկ տապար առ արմին ծառոց կայ: Ամենայն ծառ որ ո՛չ առնէ զպտուղ բարւոք, հատանի և ի հուր արկանի:

10. Հարցանէին զնա ժողովուրդքն և ասէին. Իսկ արդ, զի՞նչ գործեացուք:

11. Պատասխանի եւս և ասէ ցնոսա. Որ իցեն երկու հանդերձ՝ տացէ զմին այնմ որ ոչն ունի. և որ կայցէ կերակուր՝ նոյնպէս արասցէ: Ցակ. Բ. 15: Ա. Յովհ. Գ. 17:

12. Եկին և մաքսաւորք մկրտիլ, և ասեն ցնա. Վա՛րդապետ, զի՞նչ գործեացուք:

8. Ածուհետեւ արժանի պտուղ բերէք ապաչխարութեան. ու մի՛ սկսիք ըսելու թէ Մեր հայրը Աբրահամն է. սա ձեզի կ'ըսեմ թէ կրնայ Աստուած ասոնք քարերէն Աբրահամու որդիներ հանել:

9. Բայց ահա տապարը դրուեր է ծառերու արմատին: Ամէն ծառ որ չի տար բարի պտուղ, պիտի կտրուի ու հուրը նետուի կրակը:

10. Բազմութիւնը կը հարցնէր անոր ու կ'ըսէր. Ուրեմն ի՞նչ ընենք:

11. Պատասխանեց ու ըսաւ անոնց. Ով որ երկու հանդերձ ունի՝ մէկ հատը չունեցողին թո՛ղ տայ. և ո՛վ որ ուտելիք ունի՝ նոյնպէս թո՛ղ ընէ:

12. Մաքսաւորներ ալ եկան մկրտուելու, և անոր ըսին. Վա՛րդապետ, մենք ի՞նչ ընենք:

13. Եւ նա ասէ ցնոսա. Մի՛ ինչ աւելի քան զհրամայեալն ձեզ առնիցէք:

14. Հարցանէին զնա և զինուորքն և ասէին. Եւ մեք զի՞նչ գործեացուք: Ասէ ցնոսա. Մի՛ զոք խուճիցէք, և մի՛ զոք զրպարտիցէք. չասո լիցին ձեզ թոշակքն ձեր:

13. Եւ անոնք ըսաւ անոնց. Աւելի քան մը մի՛ ընէք քան ինչ որ ձեզի հրամայուած է:

14. Զինուորներն ալ կը հարցունէին անոր ու կ'ըսէին. Իսկ մենք ի՞նչ ընենք: Անոնց ըսաւ. Մէկ մը մի՛ չարչրկէք, ու ո՛չ մէկ մը զրպարտեցէք. ձեր թոշակներէն գոհ եղէք:

Յովհ. Մկրտիչ կը վկայէ Յիսուսի Քրիստոսի. Հերովդէս բանտ կը նետէ զանի:

15. Մինչ ան ունէր ժողովուրդն՝ և խորհէին ամենեքեան ի սիրտս իւրեանց վասն Յովհաննու՝ մի՛թէ սա իցէ Քրիստոսն,

16. Պատասխանի եւս ամենեցուն և ասէ. Ես մկրտեմ զձեզ Ջրով. բայց գայ զօրագոյն քան զիս՝ զորոյ չեմ բաւական բառնալ զկօշիկս. նա մկրտեսցէ զձեզ Հոգւով սրբով և հրով: Մատթ. Գ. 11, Մարկ. Ա. 8, Յովհ. Ա. 26, Գործ. Ա. 5, ԺԱ. 16, ԺԹ. 4,

17. Որոյ հեծանոցն ի ձեռին իւրում սրբել զկալ իւր՝ և ժողովել զցորեանն ի չտեմարանս իւր,

15. Երբ կը յուսար ժողովուրդն ու ամէնքը կը խորհէին իրենց սրտերուն մէջ Յովհաննէսի մասին թէ կարելի է ա՛ն էր Քրիստոսը,

16. Պատասխանեց ամէնուն ու ըսաւ. Ես կը մկրտեմ զձեզ Ջրով. բայց պիտի գայ ինձմէ աւելի զօրաւորն որուն կօշիկները հանելու արժանի չեմ. ան պիտի մկրտէ ձեզ սուրբ Հոգւով ու կրակով:

17. Որոնոր իր ձեռքը բռնած է իր հեծանոցը՝ իր կալը մաքրելու և ցորենները համբարելու

Սպառնակեցոց՝ ինչպէս ցոյց կուտայ Ս. Մատթէոս [Գլ. Գ. 7], որոնք մեծ Քուով եկած էին հոն,— Ո՞ եղոյց ձեզ... ո՞վ հանդգած էր ատ պնդացած մեղաւորները Քէ սոսկ լոգանքով մը [եկեալս ի մկրտութիւն, Մատթ. Գ. 7.] և աւանց փոխելու իրենց զգացումներն ու վարքը, կրնային խոյս տալ ատուածային բարկութենէն— Ի բարկութենեն որ գալոց է կը նշանակէ գլխաւորաբար, անապաշխար մեղաւորներու հանդէպ Գերագոյն Դատաւորին ցոյց տալիք բարկութիւնն իր բոլոր հետեւանքներով, հանդերձեալ կենաց մէջ:

9. Ահաւասիկ տապար առ արմին ծառոց կայ. Գեղեցիկ ու շատ ազդու պատկեր մըն է սա, որով ըսել կ'ուզէ Տէրն մեր Քէ՝ եթէ ատ մեղաւորները չապաշխարեն, իր սպառնացած ապագայ դարկութիւնը վերահաս է ու պայթիլ կ'սպառնայ՝ ինչպէս պարտիզպան մը տապար ի ձեռին կ'սպառնայ արմատաբի կտրելու անպտուղ կամ չար ծառ մը:

11. Որ իցեն երկու հանդերձ...:— Ի սկզբան զարմանալի կ'երեւի որ փրկութեան հաստելու այնչափ էական ու բարձր խնդրոյն համար, որ մասին Նախանձախոհ լոյս մը կը խնդրէ Ժողովուրդը, Յովհաննէս կը բաւականանայ մէկ քանի տարբական ու պարզ պատասխան մը տալու: Պէտք չէ՞ որ նախապէս գեղեցիկ տեսութիւն մը ընէ առաքինութեան ու մոլութեան վրայ, և ապա սկսէր եզրակացնել գործնական մէկ քանի օրինակներով: Անշո՛ւշտ այսպէս պէտք էր ըլլար մեր արդի գաղափարով, սակայն ունիշ գոյն մը կ'առնու խնդիրը եթէ նկատառնենք որ Եբրայական և առ հասարակ հին արեւելեան գրականութիւնը խիստ ատ քան է վերացական ու տեսական գաղափարով: Ան պատճառաւ կը տեսնենք որ Ս. Գրոց մէջ գրեթէ միշտ Քանդրացեալ ու գործնական օրինակներով միայն կը ներկայացուին պատուիրանները: Յովհաննու տուած պատասխանն, ուրեմն, ուղղակի կը գոհացնէր ժողովուրդին պահանջը: Երկու զգեստ ունեցողը՝ մին չունեցողին Քո՛ղ տայ, և կերակուր ունեցողն ալ Քո՛ղ ընկերին կես մաս մը հանէ ըսելով, Յովհ. Մկրտիչ յորինական օրինակներով կը պատուիրէ ղեպայրսիրութեան առաքինութիւնն իր ընդհանուր առումով: Ան մեծատը բռնեց նաև Իէրն մեր, և սա եղած էր արդէն մարգարէներու ընդացքն ալ, «Ողորմութիւնս ընդ ելով քաւէ քու մեղքերդ, ո՛վ արքայ, կը

գրէ Դանիէլ [Գ. 24], իսկ քու անօրէնութիւնքդ՝ ողբատաց գթալով»

13. Մի՛ ինչ աւելի քան զհրամայեալն ձեզ առնիցէք. Արդէն խօսեցանք Ս. Մատթէոսի Աւետարանին մէջ [Ե. 46], Քէ ի՛նչ զեղծումներ կ'ընէին Մաքսաւորներն ու ի՛նչպէս կը կեղեքէին խեղճ ժողովուրդն: Արդ, Յովհ. Մկրտիչ սոսկ ալ կը պատուիրէ Քէ ի՛նչ տուրք որ օրինաւոր ղորուիրէ Քէ ի՛նչ տուրք որ օրինաւոր ղորուած է ապրանաց վրայ, նոյնչափը միայն պահանջեն, եւ ո՛չ աւելի աւելի:

17. Հեծանոցն է ան մանուածոյ գործին որու միջոցաւ գիւղացիք կը հոսեն ցորենը յարդէն քաժնելու համար:

և զայրոյն յաւիտենական հրով։ Մատթ. Գ. 12։

18. Բազում և այլ ինչ մխիթարութեամբ աւետարանէր ժողովրդեանն։

19. Բայց Հերովդէս չդադրեցաւ ցանկանալ ի նմանէ վասն Հերովդիայ կնոջ եղբօր իւրոյ՝ և վասն ամենայն չարեացն զոր գործեաց Հերովդէս, Մատթ. ԺԴ. 4։ Մարկ. Զ. 17։

20. Յաւել և զայն ևս ի վերայ ամենայնի, և եդ ի բանտի զՅովհաննէս։

21. Եւ եղեւ ի մկրտիլ ամենայն ժողովրդեանն, և ընդ Յիսուսի մկրտիլն և կալ յաղօթս, սուս ալ մկրտուելով աղօթքի կեցած էր, երկինք բացուեցաւ, Ա. 10։ Յովհ. Ա. 32։

22. Եւ սուրբ Հոգին իջաւ անոր վրայ տեսակաւ մը մարմնաւոր տեսլեամբ իբրև աղաւնի մը մարմնաւոր տեսլեամբ իբրև աղաւնի ի վերայ նորա. և ձայն եղաւ երկնից որ ասէր. Դո՛ւ ես Որդի իմ սիրելի, ընդ քեզ հաճեցայ։ Մատթ. Գ. 17։ Ժէ. 5։ Ղուկ. Թ. 35։ Բ. Պետ. Ա. 17։

23. Եւ ինքն Յիսուս էր սկսեալ իբրև երեսնից՝ ակսեալ, որոց՝ որպէս կարծէր, որդի Յովսեփայ, որ Յակովբայ, որ Հեղեայն, որ Մատթեայն,

24. Որ Դաւեայն, որ Մեղքեայն, որ Յաննեայն, որ Յովսեփայն,

25. Որ Մատաթեայն, որ Սեմեայն, որ Նաւմայն, որ Եսղեայն, որ Նանգեայն,

26. Որ Մահաթեայն, որ Մատաթեայն, որ Սեմեայն, որ Յովսէքեայն, որ Յովդայն,

27. Որ Յովհաննայն, որ Բեսայն, որ Զօրաբաբելին, որ Սալաթիէլին, որ Ներեայն,

28. Որ Մեղքեայն, որ Ադդեայն, որ Կովսամայն, որ Եղմոդադայն, որ Երայն,

29. Որ Յեսուայն, որ Եղիազարայն, որ Յովրամայն, որ Մատթայն, որ Դաւեայն,

24. Աս ալ՝ Դաւիթին, աս ալ՝ Մեղքիին, աս ալ՝ Յաննէյին, աս ալ՝ Յովսէփին,

25. Աս ալ՝ Մատթէյին, աս ալ՝ Ամոսին, աս ալ՝ Նաւումին, աս ալ՝ Եսղիին, աս ալ՝ Նանգէյին,

26. Աս ալ՝ Մահաթին, աս ալ՝ Մատաթիին, աս ալ՝ Սեմէյին, աս ալ՝ Յովսէքին, աս ալ՝ Յովդային,

27. Աս ալ՝ Յովհաննին, աս ալ՝ Բեսէյին, աս ալ՝ Զօրաբաբելին, աս ալ՝ Սաղաթիէլին, աս ալ՝ Ներիին,

28. Աս ալ՝ Մեղքիին, աս ալ՝ Ադդիին, աս ալ՝ Կովսամին, աս ալ՝ Եղմոդադային, աս ալ՝ Երին,

29. Աս ալ՝ Յեսուին, աս ալ՝ Եղիազարին, աս ալ՝ Յովրամին, աս ալ՝ Մատթէյին, աս ալ՝ Դաւիթին,

Յովհաննէս Մկրտիչ կը մկրտէ զՅիսուս.—Յիսուսի ազգաբանութիւնը։

21. Եւ եղաւ որ երբ մկրտուեցաւ բոլոր ժողովուրդն, ու Յիսուս ալ մկրտուելով աղօթքի կեցած էր, երկինք բացուեցաւ,

22. Եւ սուրբ Հոգին իջաւ անոր վրայ մարմնաւոր տեսլեամբ իբրև աղաւնի մը մարմնաւոր տեսլեամբ իբրև աղաւնի մը մարմնաւոր տեսլեամբ իբրև աղաւնի մը

30. Որ Սիմէոնին, որ Յուդային, որ Յովսեփային, որ Յովնանայ, որ Եղեկիմայն,

31. Որ Մեղթայն, որ Մէննայն, որ Մատաթայն, որ Նաթանայն, որ Դաւթին,

32. Որ Յեսսեայն, որ Ովբեդայն, որ Բոոսայն, որ Սաղմովնայն, որ Նաասոնին,

33. Որ Սմինադաբայն, որ Սրսոմայն, որ Սեդմեայն, որ Սառնեայն, որ Եսրովմայն, որ Փարեսին, որ Յուդային,

34. Որ Յակովբայն, որ Իսահակայն, որ Աբրահամին, որ Թարային, որ Նաքովրայն,

35. Որ Սերուքայն, որ Ռագաւայն, որ Փաղեկայն, որ Եբերայն, որ Սաղային,

36. Որ Կայնանայն, որ Արփաքսադայն, որ Սեմայն, որ Նոյին, որ Ղամեքայն,

37. Որ Մաթուսաղային, որ Ենովքայն, որ Յարեդին, որ Մաղաղիելին, որ Կայնանայն,

38. Որ Ենովսայն, որ Սեթային, որ Ադամայն, որ Աստուծոյն։

30. Ա՛ս ալ՝ Սիմէոնին, աս ալ՝ Յուդային, աս ալ՝ Յովսէփին, աս ալ՝ Յովնամին, աս ալ՝ Եղեկիմին,

31. Ա՛ս ալ՝ Մեղթիին, աս ալ՝ Մէննային, աս ալ՝ Մատաթիին, աս ալ՝ Նաթանայիւն, աս ալ՝ Դաւիթին,

32. Ա՛ս ալ՝ Յեսսէին, աս ալ՝ Ովբեդին, աս ալ՝ Բոոսին, աս ալ՝ Սաղմոնին, աս ալ՝ Նաասոնին,

33. Ա՛ս ալ՝ Սմինադաբին, աս ալ՝ Արսմին, աս ալ՝ Սեդմէին, աս ալ՝ Առնէլին, աս ալ՝ Եսրովմին, աս ալ՝ Փարէսին, աս ալ՝ Յուդային,

34. Ա՛ս ալ՝ Յակոբին, աս ալ՝ Իսահակին, աս ալ՝ Աբրահամին, աս ալ՝ Թարային, աս ալ՝ Նաքովրին,

35. Ա՛ս ալ՝ Սերուքին, աս ալ՝

պիտի գտնուէր եթէ ելներ ու Յիսուսի կարծեցեալ հօր ազգաբանութիւնն ընէր, ուստի և չվարանիր անմիջապէս անոր իրական, այսինքն մօր ազգաբանութիւնն ընելու։ Ուրեմն երբ կը կարդանք թէ Եւ ինքն Յիսուս... ինչպէս կը կարծուէր՝ Յովսէփի որդին էր, աս ալ՝ Հեղիին, բնաւ պէտք չէ զարմանանք, զի ըստ Հրէից սովորութեան՝ փեսան իր աներոջ որդին կը սեպուէր, և ինչպէս գիտենք, Յովսէփի աներն ալ, այսինքն Մարիամու հայրը՝ ըստ աւանդութեան Յովակիմ կ'ըսուէր որ համազօր է եղիակիմ= Հեղի անուններուն։

Ըստ երկրորդ կարծեաց, որ է՛ն հինն է, ու ջերմ համակրութիւն գտաւ Ս. Հարց քով ալ մինչեւ ԺԴ. դար, երկու ազգաբանութիւնք ալ Ս. Յովսէփինն են, միայն թէ եթէ իրարմէ կը տարբերին՝ ատ ալ խիստ բնական է, զի երբ Հրէայ մը անզաւակ մեռնէր, իր եղբայրը կ'առնէր անոր այրին, և եթէ եղբայր չունէր՝ անոր մերձաւոր ազգականներէն մին կ'ամուսնանար այրիին հետ, և ա՛ս միութենէն յառաջ եկած զաւակները հանգուցելոյնը կը նկատուէին։ Ա՛ս պատճառաւ Ս. Յովսէփ ալ կրկին հայր նշանակուած է, Յակոբ՝ որ իր բնական հայրն էր ըստ Ս. Մատթէոսի, և Հեղի՝ Յակոբի եղբայրը, ոչ հօր՝ այլ մօր կողմէ, որ անզաւակ մեռնելով՝ Յովսէփի օրինական հայրը եղած է, ինչպէս ցոյց կուտայ Ս. Ղուկաս.

Տե՛ս, Dr. Mill, *Vindication of our Lord's Genealogy;* P. Patrizi, *de Evang.* lib. III. dissert. IX.; Smith, *Dictionary of the Bible;* Glaire, *Les Livres saints vengés;* Le Camus, *Préparation exégétique à la Vie de N.-S. J. C.;* Kitto, *Cyclopaedia of the Bible.* Fillion, *Comment. de S. Luc.* էջ, 101։ Derenbourg, *Essai sur l'hist. et la géogr. de la Palestine.* Paris, 1867. էջ, 349։

Ռագաւային, աս ալ՝ Փաղեկին, աս ալ՝ Եբերին, աս ալ՝ Սաղային,

36. Ա՛ս ալ՝ Կայնանին, աս ալ՝ Արփաքսադին, աս ալ՝ Սեմին, աս ալ՝ Նոյին, աս ալ՝ Ղամեքին,

37. Ա՛ս ալ՝ Մաթուսաղային, աս ալ՝ Ենովքին, աս ալ՝ Յարեդին, աս ալ՝ Մաղաղիելին, աս ալ՝ Կայնանին,

38. Ա՛ս ալ՝ Ենովսին, աս ալ՝ Սեթին, աս ալ՝ Ադամին, աս ալ՝ Աստուծոյ։

ԳԼՈՒԽ Դ.

Յիսուսի ծոմապահութիւնն ու սատանայէ փորձուիլը։

1. Եւ Յիսուս լի Հոգւով սրբով դարձաւ ի Յորդանանէ. և վարեր Հոգւովն յանապատս, Մատթ. Դ. 1: Մարկ. Ա. 12:

2. Յաւուրս քառասուն փորձեալ ի սատանայէ: Եւ ոչ եկեր և ոչ արբ յաւուրսն յայնոսիկ. և ի կատարելն նոցա քաղցեաւ։

3. Եւ ասէ ցնա սատանայ. Եթէ Որդի ես Աստուծոյ՝ ասա՛ քարիդ այդմիկ զի հաց լիցի։

4. Պատասխանի ետ նմա Յիսուս և ասէ. Գրեալ է՝ եթէ Ոչ հացիւ միայն կեցցէ մարդ, այլ ամենայն բանիւ Աստուծոյ։ Բ. Օրին. Ը. 3: Մատթ. Դ. 4:

5. Եւ հանեալ զնա ի լեառն մի

---

1. Յանապատս. Տե՛ս Մատթ. Դ. 1. Ծանօթ., և Մարկ. Ա. 13։

3. եթէ Որդի ես Աստուծոյ.— Սատանան բոլորովին ստոյգ չէր Յիսուսի՝ Նոյն ինքն Աստուծոյ Որդին ըլլալուն, թէպէտ մէկէ աւելի պատճառներ կասկածել կուտային իրեն ատ բանը։ Մնոր համար մէկ կողմէն սուի առնելով խոպան տեղւոյ մը մէջ Յիսուսի խստիւ անօթութիւնը, միւս կողմանէ փաղաքշել կարծելով անոր արժանապատուութիւնը՝ կը ջանայ իր նոյնութեան մասին բառ մը խլելու։

5. Եւ հանեալ զնա...:— Ա՛ս կէտէն սկըսեալ Ս. Մատթէոս ու Ս. Ղուկաս տարբեր կարգ մը կու տան Յիսուսի կրած փորձութիւններուն։ Սակայն բացի մէկ քանիներէ՝

բարձր՝ եղոյց նմա ղաւիթնայն թագաւորութիւնս աշխարհի՝ ի վայրկեան ժամանակի.

6. Եւ ասէ ցնա սատանայ. Քեզ տայ զայս ամենայն իշխանութիւն և զփառս սոցա, զի ինձ տուեալ է՝ և ում կամիմ՝ տամ զսա:

7. Արդ, եթէ դու անկեալ երկիրպագանիցես առաջի իմ, քեզ եղիցի ամենայն:

8. Պատասխանի եւ նմա Յիսուս և ասէ. Գրեալ է. Երկիրպագցես Տեառն Աստուծոյ քումմ, և զնա միայն պաշտեսցես: Բ. Օրին. Ջ. 13: Ժ. 20:

9. Եւ ած զնա յԵրուսաղէմ, և կացոյց ի վերայ աշտարակի տաճարին՝ և ասէ ցնա. Եթէ Որդի ես Աստուծոյ՝ ա՛րկ զքեզ ասի ի վայր.

10. Զի գրեալ է՝ եթէ Հրեշտակաց իւր պատուիրեալ է վասն քո՝ պահել զքեզ. Սղմ. Ղ. 11:

11. Զի ի վերայ ձեռաց բարձցեն զքեզ, մի՛ երբէք հարցես զքարի զոտն քո:

12. Պատասխանի եւ նմա Յիսուս և ասէ. Ասացեալ է՝ Մի՛ փորձեսցես զՏէր Աստուած քո: Բ. Օրին. Ջ. 16:

լերան մը վրայ՝ ցոյց տուաւ ամենայն մեկ վայրկեանի մէջ՝ աշխարհի բոլոր թագաւորութիւնները.

6. Եւ ըսաւ անոր սատանան. Քեզի պիտի տամ այս ամէն իշխանութիւնն ու անոնց փառքը, զի ինծի արուած է, և որուն որ ուզեմ՝ կուտամ ասիկա:

7. Ուստի թէ որ դուն իմ առջեւս՝ քեզի պիտի ըլլայ ամէնը:

8. Յիսուս պատասխանեց անոր ու ըսաւ. Գրուած է. Քու Տէր Աստուծոդ պիտի երկրպագութիւն ընես՝ ու զանի միայն պաշտես:

9. Եւ Երուսաղէմ բերաւ զանի ու կեցուց տաճարին աշտարակին վրայ՝ և ըսաւ անոր. Թէ որ Աստուծոյ Որդին ես՝ վար նետէ քեզ աս տեղէն.

10. Զի գրուած է թէ, Քեզի համար պատուիրած է իր հրեշտակներուն որ պահեն քեզ.

11. Ու իրենց ձեռքերուն վրայ վերցնեն քեզ, որպէս զի քնա՛ւ քարի չդարնես քու ոտքդ:

12. Յիսուս անոր պատասխանեց ու ըսաւ. Ըսուած է թէ, Պիտի չփորձես քու Տէր Աստուածդ:

13. Եւ կատարեալ զամենայն փորձութիւնս սատանայն, ի բաց բոլոր այն փորձութիւնները՝ հեռեկաց ի նմանէ առ ժամանակ մի:

13. Ու լրացնելով սատանան փորձութիւնը, ի բաց բոլոր այն փորձութիւնները՝ հեռացաւ անոր մէկ ժամանակ մը:

Գալիլեա կը վերադառնայ Յիսուս՝ եւ անկէ ալ Նազարէթ կ'երթայ՝ որու բնակիչները կ'ուզեն գահավէժ ընել դինք ու սպաննել:

14. Եւ դարձաւ Յիսուս զօրութեամբ Հոգւոյն ի Գալիլեա. և ել համբաւ վնմանէ ընդ ամենայն կողմանս գաւառին: Մատթ. Դ. 12, Մարկ. Ա. 14, Յովհ. Դ. 43, 45,

15. Եւ նա ուսուցանէր ի ժողովուրդս նոցա փառաւորեալ յամենեցունց:

16. Եւ եկն ի Նազարէթ՝ ուր սնեալն էր. և եմուտ ըստ սովորութեան իւրում յաւուրն շաբաթուց ի ժողովուրդն: Մատթ. ԺԳ. 54, Մարկ. Զ. 1:

14. Եւ Յիսուս Գալիլեա դարձաւ Հոգւոյն զօրութեամբ. և տարածուեցաւ անոր համբաւը գաւառին ամէն կողմերը:

15. Ու կը սորվեցնէր ան՝ անոնց ժողովատեղիներուն մէջ ամէնէն փառաւորուելով:

16. Եւ եկաւ Նազարէթ ուր սնած էր. և իր սովորութեան համաձայն մտաւ շաբաթ օրն ժողովատեղին:

ուած էր հալածակողմը գահավէժի մը բարձանց վրայ:

13. Չաւեճայն փորձութիւնը: — Սրբազան Մեկնիչները դիտել կու տան Թէ Յիսուսի կրած փորձութիւններն, և առ հասարակ ամէն սատանայական փորձութիւնք ելթեք գլխաւոր տեսակներու կը վերածին. ակերեք փորձութիւն միայն կայ որոց ենթակայ է մարդկային կարծիքը. սոնք են՝ ցանկութիւն մարմնոյ, ցանկութիւն աչաց, աշխարհային փառասիրութիւն: Ան երեք փորձութիւններով էր որ Տէրն մեր փորձեցաւ սատանային» Ս. Օգոստ. Ձառ. Ա. Տե՛ս Ս. Գրիգ. Մեծն, Ձառ, ԺԶ. յԱւետար.: Ս. Թովմ. Ագուին. Բովանդ. Աստուածաբ.:

16. Եւ եկն ի Նազարէթ. — Սոյն քաղաքն իր դրից բնական գեղեցկութեամբ սիրուն բնակավայր մըն էր, ուստի և զարմանալի չէ որ ատ առանձնութեան մէջ ուզեց անցուներ Յիսուս 30 տարի շարունակ, Շուրջն մակերեսէն 1,170 մէտր բարձրութեան մը վրայ շինուած է Զաբուղոնի երկրին մէջ, Ամիիթատրոնաձեւ է, հողն ալ

սպիտակ է ու կրային, Լեռնային ծաղիկ մակդիրը կու տային առ հասարակ սոյն քաղաքին, և յիրաւի, ստուգաբանօրէն կը նշանակէ նաձար, կանաչացաւ, ծաղկեցաւ: —Եռուս... ի ժողովուրդն. Սինակոկան՝ զոր մեք ժողովրդանոց, կամ լաւ եւս՝ ժողովատեղի անուանեցինք, կը համապատասխանէ Քարգմանեցիչը, կը համապատասխանէ Եբր. Պէք-Հաքնեսէթ = ժողովատեղի, ժողովարան, Ան ժողովատեղիներու ծագումը խիստ հին է, ու չունինք առ ձեռն յիշատակարան մը անոց Մուսականը ճշդելու համար: Քրիստոսի ժամանակ ամէն քաղաք կամ գիւղ գէթ մէկ ժողովատեղի պիտի ունենար: Ռաբունիներու ըսածին նայելով, Երուսաղէմայ մէջ 450 ժողովատեղի կար: Առհասարակ կը ջանային բարձր դրից վրայ ու կեդրոն տեղ մը շինելու զանոնք, և այն. պիսի կերպով մը՝ որ ազօթողները դէպի Երուսաղէմ դարձած լլլային, Իւրաքանչիւր միջավայր կը ջանար ըստ կարի զարդարելու ատ ազօթատեղիները: Սինակոկանները մանաւոր արարողութեամբ կը նուիրագործէին: Շէնքին խորը Երուսաղէմայ դին՝ կը

միւս բոլոր քննադատներն աւելի բնական կը գտնեն Ս. Մատթէոսի դրած կարգը, զի ա. Ս. Ղուկասու երկրորդ տեղը դրած փորձութիւնն ամէնէն հրապուրիչն ու զօրաւորն է, որ պէտք էր բնականօրէն է՛ն վերջը դրուէր, զի սատանան այլեւս ձեռնպահ ըլլալով խոստովանցնելու զՔիստս՝ վերջին անհզար յարձակում մըն ալ կ'ընէ վճռորոշ հանգամանք մը տալու համար, Բ. Ս. Ղուկաս իրաւու եռեւէ, առանց ո՛ և է կասկածանքի կը շարէ զանազան փորձութիւնները, միւնչ Ս. Մատթէոս չանցացած է տեսակ մը ժամանակագրական կարգ դնելու, ըսելով Թէ նախ ի՛նչ և ապա ի՛նչ փորձութիւններ եղան:

9. Ի վերայ աշտարակի տաճարին: — Անտոյգ է Թէ տաճարի ո՛ր մասին կ'ակնարկութի հոս, Ոմանք կ'ըսեն Թէ տաճարին իսկ գագաթին համար ըսուած է. ուրիշներ ալ՝ Թէ տաճարին արեւելակողմը գտնուած Սողոմոնի սրահին գագաթին կ'ակնարկութի և կամ Արքունի դրան գագաթին՝ որ շինուած էր հռչակաւոր մը բարձանց վրայ:

17. Եւ եառուն նմա գիրս զեսայեայ մարգարէի, և յարեաւ ընթերուլ. և իբրեւ եբաց զգիրսն՝ եգիտ զայն տեղի յորում գրեալն էր.

18. Հոգի Տեառն ի վերայ իմ. վասն որոյ և օծ իսկ զիս. աւետարանել աղքատաց առաքեաց զիս, բժշկել զբեկեալս սրտիւք,

17. Եւ անոր տուին Եսայի մարգարէի գիրքն, ու ոտքի ելաւ կարդալու. և երբ բացաւ գիրքը՝ հոն ան տեղն ուր գրուած էր.

18. Տիրոջ Հոգին իմ վրայ է. ասոր պատճառաւ օծեց զիս, ու զրկեց զիս աւետարանելու աղքատներու, բժշկելու սրտաբեկ եղողները,

զտնուէր բազմաստղեան կանթեղ մը, և Օրինաց գիրքը պարունակող տապանակը. շէնքին մէջտեղը կար բարձրաւանդակ մը որու վրայ դրուած էր ընծերցողին գրաքալը. Այբերուն ու կիներուն տեղը իրարմէ բաժնուած էին 5-6 ոտք բարձրութեամբ որմով մը, կը գտնուէին նաև գանձանակներ, ծանուցմանց յատուկ շրջանակներ, ուրիշ և այլ առարկաներ դնելու պահարաններ։ Շաբաթ ու տօն օրեր միայն պարապուորիչ էր Սինակոկա երթալը. այսու ամենայնիւ բարեպաշտութիւն մը սեպուած էր նուիրական օրերուն [երկուշաբթի, Հինգշաբթի, Շաբաթ] ու ժամերուն [ժամը 3ին, 6ին ու 9ին] ալ երթալը. Հոն գոհեր չէին մատուցուէր, այլ միւս բոլոր ազօթքները, քարոզներն ու ընծերցուածները կը կատարուէին. Տես, Buxtorf, *de Synagog. Judaeor.* c. x; Jahn, *Archaeolog.* parag. 344. 397:— Նազարէթի ժողովատեղին կամ Սինակոկան մէկ հատ էր միայն՝ ինչպես յայտնի է աս անցքէն, և ըստ աւանդութեան նոյն տեղ կը գտնուէր՝ ուր կը գտնուի այժմ Յոյն կաթոլիկներու եկեղեցին, — եւ յարեաւ ընթեռնուլ. Ամէն Հրեայ իրաւունք ունէր խօսելու և ընծերցում ընելու Սինակոկի մէջ, թէպէտ կային որոշուած ընծերցողներ՝ սակայն ասոնք պաշտօնական հանգամանք մը չունէին, և Սինակոկային պետը [Ռոշ-Համպհախ] կրնար առաջարկել ո՛և է մէկուն որ ընծերցում ընէր, ընծերցման ատեն յարգութեան համար ոտքի կը կենային [Neh. VIII. 4]: Ընծերցումն աւարտելէ ետքը նախագահը կը հրաւիրէր ընծերցողը կամ ուրիշ մէկը՝ որ ընծերցման մեկնութիւնն ընէր, ու աւուր պատշաճի խրատ մը խօսէր ժողովուրդին։

17. Եւ եառուն նմա գիրս զեսայեայ մարգարէի.— Հրէից կրօնական գրքերը գրուած էին մագաղաթեայ թերթերու վրայ. և զորս իրարու կը կարէին ու կը փաթթէին մէկ կամ երկու գլանաձեւ փայտերու վրայ. աս փայտերը շատ անգամ շքեղօրէն զարդարուած էին ու կը կրէին Մեկիլլահ [գլան] անունը։ Աստնք երբեմն արտակարգ խոշոր տեսած է անոնցմէ հատ մը, որու երկայնքն էր 138 ոտք ու լայնքը 2 ոտք, իսկ ծանրութիւնը 11ու կէս լիպրա [M. Schegg. *Evang.* nach Lukas]: Այսքան խոշոր ծաւալ ունեցող գիրք մը խիստ անյարմար ըլլալով ընծերցման, առ հասարակ գրքերը բաժնած էին այլ և այլ հատորներու, և այն ատեն՝ ընծերցման պահուն, աւուր պատշաճի գրքին հատորը կը յանձնէին ընծերցողին, և ան՝ փաթթուած տեղէն կը քակէր մագաղաթն ու կը կարդար։ Շաբաթ օրերը միայն կ'ըլլային Ս. Գրոց ընծերցմունք և ան՝ երկու տարբեր տեղերէ. առաջին մասը՝ որու Փարաշահ կ'ըսէին, կը կարդացուէր արարողութեան սկիզբն, իսկ երկրորդ մասը՝ որու Համֆթարահ կ'ըսէին, մարգրէից գրութիւններէն կ'ըլլար ու տեղի կ'ունենար արարողութեան վերջին մասին, Արդ

19. Քարոզել գերեաց ղթողութիւն, և կուրաց տեսանել. արձակել զվիրաւորս ի թողութիւն, քարոզել զտարեկան Տեառն ընդունելի։ Եսայ. ԿԱ. 1։

20. Եւ խփեալ զգիրսն՝ ետ ցպաշտօնեայն, և նստաւ. և ամենեցուն որ ի ժողովրդեանն էին՝ աչք ի նա հայէին։

21. Եւ սկսաւ ասել ցնոսա. Այսօր ղցան գիրքս այս յականջս ձեր։

22. Եւ ամենեքին վկայէին նմա, և զարմանային ընդ բանս շնորհացն որ ելանէին ի բերանոյ նորա՝ և ասէին. Ո՞չ սա է որդին Յովսեփայ։ Յովհ. Զ. 42.

23. Եւ ասէ ցնոսա. Ապաքէն ասիցէք առ իս զառակս զայս. Բժի՛շկ, բժշկեա զանձն քո. որչափ լուաք զոր արարեր ի Կափառնաւում՝ արա և աստ ի քումդ գաւառի։

19. Թողութիւն մը հռչակելու համար, և կուրերուն աչքերուն բացուիլը. ազատ արձակելու վիրաւորները, քարոզելու Տիրոջ ներման տարին։

20. Ու գոցելով գիրքը՝ տուաւ պաշտօնեային, ու նստաւ. և ամէն անոնք որ ժողովատեղւոյն մէջ կը գտնուէին՝ անոր վրայ սեւեռած էին իրենց աչքերը։

21. Եւ սկսաւ ըսել անոնց. Այսօր իրականացաւ աս գիրքը ղոր դուք լսեցիք։

22. Եւ ամէնքը կը վկայէին անոր՝ ու կը զարմանային այն շնորհալի խօսքերուն վրայ որ կ'ելլէին անոր բերնէն՝ ու կ'ըսէին. Աս չէ՞ Յովսեփի որդին։

23. Եւ անոնց ըսաւ. Անշուշտ ինծի պիտի ուղղէք աս առակը. Բժի՛շկ, դուռ զքեզ բժշկէ. Ինչպէս որ լսեցինք, ան մեծամեծ բաներ լսեցինք, ան մեծամեծ բաներ ղոր ըրիր Կափառնաւումի մէջ՝ հո՛ս քու գաւառիդ մէջ ալ ըրէ ղանոնք։

ան վերջին ընծերցումն էր որ առաջարկուեցաւ Յիսուսի, ու խիստ պատեհ կերպով, քանի որ անով առիթ ընծայեցաւ բացատրելու Թէ ի՛նչպէս Եսայեայ գուշակութիւնն իրականացած էր իր վրայ։

19. Քարոզել զտարեկան Տեառն ընդունելի.— Եսայեայ այս խօսքերն ակնարկութիւն մըն են Յոբելեան ըսուած տարիին.— Հրէից քով, Յիսուն տարին անգամ մը կուգար Յոբելեան տարին. և ան տեն պէտք էր տարի մը շարունակ անցան Յողով երկիրն, ու Թէ որ աս ինքնիրեն պտուղ տար՝ աղքատներու պէտք էր ցրուել զանոնք. սըբբարանին առջեւ կը կարդային ժողովուրդին ներկայութեան Օրինաց գրքերը, բոլոր Հրեայ գերիներն ազատ կը ձգուէին. պարտքերն ամբողջովին կը ներուէին. այն պարտականները որ ծախսած էին՝ չկրնալով վճարել իրենց պարտքերը, ազատ կ'արձակուէին. պարիսպ չունեցող քաղաքներու մէջ գըտնուող տուներն ու այգիները կը վերագարձուէին իրենց նախկին տիրոջ՝ Թէպէտ աս ձուէին իրենց նախկին տիրոջ՝ Թէպէտ ասոնք [Տե՛ս, Ղեւտ. ԻԵ. 8...]։

21. Լցան... յականջս ձեր՝ երբայարաբերութիւն մըն է որ կը նշանակէ, զոր ձեր կանջով իսկ լսեցիք, կամ աւելի պարզորէն՝ զոր դուք լսեցիք հիմա։

23. Բժիշկ, բժշկեա զանձն քո.— Աս առածը չէ Թէ միայն Հրէից ընտանեկան ասակը չէ Թէ միայն Հրէից ընտանեկան առած էր, այլ նաև Լատին ու Յոյն գրա-

24. Եւ ասէ. Ամէն ասեմ ձեզ՝ թէ Չէ մարգարէ ընդունելի ի քաղաքի իւրում:

25. Արդարեւ ասեմ ձեզ՝ զի բազում այրիք էին յաւուրս Եղիայի ի մէջ Իսրայելի՝ յորժամ փակեցաւն երկինք զերիս ամս և վեց ամիս, և եղեւ սով մեծ ընդ ամենայն երկիր:

26. Եւ ո՛չ առ մի ի նոցանէ առաքեցաւ Եղիա, բայց միայն ի Սարեփթա Սիդոնիացւոց առ կին մի այրի: Գ. Թագ. ԺԷ. 9:

27. Եւ բազում բորոտք էին յԻսրայէլի առ Եղիսէէ մարգարէէ. և ոչ ոք ի նոցանէ սրբեցաւ՝ բայց միայն Նեեման Ասորի: Դ. Թագ. Ե. 14:

28. Եւ լցան ամենեքին բարկութեամբ ի ժողովրդեանն՝ իբրեւ լսէին զայս:

24. Եւ ըսաւ. Ճշմարի՛տ կ'ըսեմ ձեզի՝ Թէ Մարգարէ մը ընդունելի չէ իր քաղքին մէջ:

25. Յիրաւի կ'ըսեմ ձեզի՝ Թէ շատ մը այրեւարիներ կային Իսրայէլի մէջ Եղիայի օրով՝ երբ երկինք գոցուեցաւ երեք տարի ու վեց-ամիս, և մեծ սով մը եղաւ բոլոր երկրին մէջ:

26. Ու Եղիա անոնցմէ և ոչ մէկուն ղրկուեցաւ, հապա սոսկ որբեւարի կնոջ մը՝ Սիդոնացւոց Սարեփթա քաղաքը:

27. Ու շատ մը բորոտներ կային Իսրայելի մէջ Եղիսէ մարգարէին օրով. և անոնցմէ և ոչ մէկը սրբուեցաւ՝ եթէ ոչ Նեեման Ասորի:

28. Եւ ասոնք խօսքերը լսելով՝ ամէնքն ալ բարկութեամբ լցուեցան ժողովատեղւոյն մէջ:

գէտներու ալ ծանօթ էր՝ «նախ քու կաղումիկդ դարմանէ, ո՛վ բժիշկ», կ'ըսէին ասոնք [Tanchuma in Gen. էջ 61]: Ովիդիոս ալ կը գրէ [*De remat.* 316]՝ «Ու կը խոստովանիմ Թէ ես ինքս բժիշկ մըլալով՝ զգիր հիւանդութեամբ վարակուած էի»: Ասով ըսել կ'ուզէին Թէ պէտք չէ մէկ մը, իր ու իրենցներուն ներումները անտեսելով ուրիշներունը ձակէ. եապէս մարգարէին յիշեալ անցքն իր համար գրուած ըլլալն յայտարարելով Յիսուս, Թէպետ ի սկզբան գործանք ազգեց ամէնուն՝ մանաւանդ իր շնորհալի խօսքերով, սակայն ընդհուպ նախանձը մէջ մտնելով, սկսան չարաչճութեամբ անձնական խնդիր մը յարուցանել Յիսուսի հանդէպ: Արտառոց բան մը չէր Հրէից համար խռովայոյզ ցոյցեր ընել նոյն իսկ նուիրական վայրերու մէջ, մանաւանդ երբ խնդրոյ առարկայ ըլլար իրենց արժանապատուութիւնը [Տե՛ս, Farrar, Life of Christ. հատ. Ա. էջ 224]: Յիսուս ալ Նազովրեցիներու հանդէպ խիստ բարեացա-

---

29. Եւ յարուցեալ հանիւն զնա արտաքոյ քաղաքին, և ածին զնա մինչեւ յարեւելեան լերինն յորոյ վերայ քաղաքն նոցա չինեալ էր՝ գահավէժ առնել զնա:

30. Եւ նա՝ անցեալ ընդ մէջ նոցա՝ գնայր:

29. Եւ երթալով քաղքէն դուրս հանեցին զանի, ու բերին մինչեւ լերան գագաթն որու վրայ չինուած էր անոնց քաղաքը՝ զանի գահավէժ ընելու:

30. Եւ ան՝ անոնց մէջէն անցնելով՝ գնաց:

կամ գոնուեցան [Գ. Թագ. ԺԷ. ԺՐ.]:— Եղիա մարգարէ Դեսբացի էր և ապրեցաւ Աքաաբու և Որոգիսի օրով, ու երկինք վերացաւ Հրաշքով մը վարձատրեց Սարեփթայ բնակող որբեւարի կնոջ մը հիւրասիրութիւնն, այնպէս որ երեք տարիներէ աւելի տեւող սովի ժամանակ՝ չպակսեցան սա կնոջ ալիւրն ու չէթը— Եղիսէ ալ Եղիայի աշակերտն էր, որ բորոտութենէ ըրժըշկեց զՆեեման՝ Ասորի պալատական անձնաւորութիւն մը, եօթն անգամ լոգանք ընել տալով անոր՝ Յորդանանու մէջ [Գ. Թագ. Ե. 1-15.]:

29. Հանին զնաւարտաոյ հաղարիւ... գահավէժ առնել.— Աս խուժդուժ ընթացքով Նազարէթի բնակիչք անգամ մը եւս հաստատեցին Թէ ի՜նչ վայրագ բնաւորութիւն մ'ունէին, և Թէ ո՛րչափ արդարացի էր Յիսուսի կշտամբանքը՝ — Թէ ո՛ր լերան կ'ակնարկէ Ս. Ղուկաս՝ երբ կ'ըսէ Թէ ան լերան գագաթն հանեցին զՅիսուս որու վրայ շինուած էր Նազարէթ քաղաքը, աս ստոյգ չէ: Խաչակրաց ժամանակէն ետքացած աւանդութիւն մը նայելով՝ ատ լեռն է Ճէպել Էս-Սիհ ըսուածն որ կը գտնուի քաղքին հարաւային կողմն, և որ անկէ մէկ ժամ հեռի է: Թէպետ աս լերան ահեղ տեսարանն իր ցից ժայռերով խիստ յարմար էր անոնց նպատակին գործադրութեան, սակայն պարագայք անյարմար էին՝ կ'ըսեն շատ մը բընակաղաք, ու Ծոյլ չէին տար որ մինչեւ հոն քարշելով տանէին զՅիսուս [Տե՛ս, Schegg. *Gedenkbuch einer Pilgerreise*]: Աս պատճառաւ, ուրիշներ ալ այնպէս կը կարծեն Թէ, Նազարէթ քաղաքին կիցը զբաղուող 40-50 ոտք բարձր ժայռն ըլլալու է, ուսկից ուզած ըլլան գլորել զՅիսուս [Տե՛ս, Sepp. *Jerusalem u. das h. Land*; Robinson, *Palaestina*; Stanley, *Sinai and Palestine.*]:

30. Եւ ինք անցեալ ընդ մէջ նոցա գնայր.— Տակաւին Յիսուսի ժամը չէր հասած, և ատ չէր Նախասահմանութեան որոշած ծրագիրը՝ Ինչ գարմանք ուրեմն եթէ կրցաւ ազատիլ անոնց ձեռքէն: Բայց ի՜նչ ճամբով կրցաւ ծողոպրիլ Յիսուս. արտաքոյ կարգի հրաշքով մը կուրցնելով իր ըզննամիներն որ չտեսնէին զինք. կամ Թէ ընթարմացնելով անոնց մարմինը, և կամ անտեսանելի ըլլալով ինք, Աւետարանն այս մասին ակնարկութիւն մ'իսկ չըներ, այլ սոսկ կ'ըսէ. Եւ նա անոնց մէջէն անցնելով կը քալէր, կ'երթար. Մենք համամիտ չենք կը քալէր, կ'երթար. Մենք համամիտ չենք անոնց՝ որոնք հոս բառին բուն նշանակութեամբ ֆիզիքական հրաշք մը կ'ուզեն տեսնել. այլ մեր կարծիքն այն է Թէ, Յիսուս իր անմեղութեամբ ու անվրդով գնացքով ազդեց անոնց սրտին և իշեցուց անոնց մոլեգնութիւնն, և այսպէս ազատեցաւ. Ու չենք կարծեր Թէ այսպիսի մեկնութիւն մը բռնազբօսեալ ըլլայ, քանի որ, յայտնի է Թէ անվեղ սիրտ մը, հեղհեղամբոյր բնութիւն մը կրնայ մեծամեծ յաղթանակներ տանիլ ամէն ատեն [Տե՛ս, Մատթ. Դ. 13. Ծանօթ.:

Յիսուս կը քաղուի կափառնաումայ.—կը բժշկէ դիւահար մը ու զերմեռ կ'ազատէ Պետրոսի զոքանչը:—Այլ եւ այլ բժշկութիւններ կ'ընէ ու կ'առաջնորդուի Գալիլիոյ լճակին եզերքը:

31. Եւ էջ ի Կափառնաում ի քաղաքն Գալիլեացւոց, և ուսուցանէր զնոսա ի շաբաթին:
Մատթ. Դ. 13:

32. Եւ զարմանային ի վարդապետութիւն նորա՝ զի իշխանութեամբ էր բան նորա:
Մարկ. Ա. 21:

33. Եւ էր ի ժողովրդեանն այր մի՝ զոր ունէր այս դիւի պղծոյ, և աղաղակեաց ի ձայն մեծ.
Մարկ. Ա. 23:

34. Ասէ. Թո՛ւլացո՛, զի՞ կայ մեր և քո, Յիսուս Նազովրեցի, եկիր կորուսանե՞լ զմեզ. գիտեմ զքեզ ո՛վ ես, սո՛ւրբդ Աստուծոյ:

35. Սաստեաց ի նա Յիսուս և ասէ. Պապանձեաց և ե՛լ ի դմանէ: Զգեհանեաց զնա դեւն ի մէջ անդ՝ և ել ի նմանէ, և ընչ ոչ վնասեաց նմա:

36. Եւ եղեն զարմանալիք ի վերայ ամենեցուն. խօսէին ընդմիմեանս և ասէին. Զընչ է բանս այս. զի իշխանութեամբ և զօրութեամբ սաստէ ոգւոց պղծոց՝ և ելանեն:

37. Եւ երթայր հռչակ զնմանէ ընդ ամենայն տեղիս շուրջ զգաւառսն:

38. Եւ յարուցեալ ի ժողովրդեան

31. Եւ էջ ի Կափառնաում՝ Գալիլեացիներու քաղաքն, ու կը սորվեցնէր անոնց շաբաթ օրերը:

32. Ու կը զարմանային անոր վարդապետութեան վրայ՝ զի իշխանութիւնով էր անոր խօսքը:

33. Ու մարդ մը կար ժողովարանին մէջ՝ որ բռնուած էր պիղծ դեւի մը ոգիէն, ու բարձրաձայն պոռաց.

34. Ըսելով. Թո՛ղ տուր, ինչ կայ մեր ու քու մէջերնիս, Յիսուս Նազովրեցի, եկած ես որ զմե՞զ կորնցնես. Գիտենք թէ դու ո՛վ ես, Աստուծոյ սուրբը:

35. Յիսուս սաստեց անոր ու ըսաւ. Պապանձէ ու ելի՛ր անոր մէն: Դեւը զեռին զարկաւ զանիկ հոն մէջտեղն ու ելաւ անոր մէն, ու վնաս մը չըրաւ անոր:

36. Եւ ամէնքն ալ ապշած մընային. կը խօսէին իրարու հետ ու կ'ըսէին. Ինչ բան է սա. զի իշխանութեամբ ու զօրութեամբ կը սաստէ այս պիղծերուն՝ և կ'ելլեն:

37. Եւ անոր համբաւը կը տարածուէր ամէն տեղ, գաւառին չորս կողմերը:

38. Ու ելնելով ան ժողովրդեան

31. Կափառնաում՝ մասին տե՛ս, Մատթ. Դ. 13. Ծանօթ.:

33. Այս դիւի պղծոյ.—Յոյնն ունի՝ Մարդ մը՝ որ ունէր պիղծ դեւի մը ոգին:

36. Զի իշխանութեամբ... սաստէ. — Հրեայք ալ ունէին իրենց երդմնեցուցիչները, բայց սոսկ դեւ մը հանելու համար, պէտք էին երկար բարակ երդմնեցումներ

ընել, օդակ մը ունենալ, չգիտեմ ինչ ծառի արմատ մը գործածել, ջրով լեցուն ամաններ... և ասով հանդերձ միշտ ալ չէին յաջողեր [Յովսէպոս. Հնուր. Ր. 2. 5, Պատ. Հրեակ. է. 6, 3]. Մինչդեռ Յիսուսի մէկ խօսքը կը բաւէր վռնտելու զանոնք, և ասէր իրենց զարմացումին պատճառը:

դնէք անոր, եմուտ ի տուն Սիմոնի:

39. Զոքանչ Սիմոնի տագնապէր ջերմամբ մեծաւ, և աղաչէին զնա վասն նորա: Մատթ. Ը. 14: Մարկ. Ա. 30:

40. Եկաց առ նմա՝ սաստեաց ջերմին, և եթող զնա: Եւ վաղվաղակի յարեաւ՝ և պաշտէր զնոսա:

41. Եւ ընդ արեւուն մտանել՝ ամենեքեան որոց էին հիւանդք ի պէսպէս ցաւս՝ բերէին զնոսա առ նա: Եւ նա իւրաքանչիւր ումեք ի նոցանէ դնէր ձեռս՝ և բժշկէր զնոսա:

42. Ելանէին դեւք ի բազմաց, աղաղակէին և ասէին՝ եթէ Դու ես Որդի Աստուծոյ. և նա սաստէր և ոչ տայր նոցա թոյլ խօսել՝ զի գիտէին զնա թէ Քրիստոս է: Մարկ. Ա. 34:

43. Եւ իբրեւ ութ եղեւ՝ ել գնաց յանապատ տեղի. և ժողովուրդքն խնդրէին զնա. եկին մինչեւ առ նա՝ և արգելուին զնա զի մի՛ գնասցէ ի նոցանէ:

44. Եւ նա ասէ ցնոսա. Եւ այլոց քաղաքաց պարտ է ինձ աւետարանել զարքայութիւն Աստուծոյ, զի յայն իսկ առաքեցայ:

45. Եւ քարոզէր ի ժողովուրդս Գալիլեացւոց:

39. Սիմոնի զոքանչը մեծ ջերմէ մը կը տառապէր, և աղաչեցին իրեն անոր համար:

40. Անոր քով կանգնելով՝ սաստեց ջերմին, ու ջերմը թող տուաւ զանի: Եւ չուտ մը ելաւ ու կը ծառայէր անոնց:

41. Եւ արեւը մարը մտած պահուն՝ ամէն անոնք որ հիւանդներ ունէին զանազան ցաւերէ բռնուած՝ անոր քով կը բերէին զանոնք: Եւ ան՝ ձեռք կը դնէր ամենոյն վրայ ու կը բժշկէր զանոնք:

42. Դեւերը կ'ելլէին չատերէն, կը պոռային ու կ'ըսէին թէ Դու ես Աստուծոյ Որդին. և ան կը սաստէր ու թոյլ չէր տար անոնց որ խօսէին՝ թէ գիտէին անոր Քրիստոսն ըլլալը:

43. Ու երբ ցերեկ եղաւ՝ ելաւ գնաց անապատ տեղ մը. և բազմութիւնը կը փնտռէր զանի. եկան մինչեւ անոր քով՝ ու կ'արգիլէին անոր որ չհեռանայ իրենցմէ:

44. Եւ ան ըսաւ անոնց. Ուրիշ քաղաքներու ալ պէտք է որ աւետարանեմ Աստուծոյ արքայութիւնը, զի ատ բանին համար ես ղրկուեցայ:

45. Ու կը քարոզէր Գալիլեացիներու ժողովրդանոցներուն մէջ:

ԳԼՈՒԽ Ե.

Յիսուս կը ճոխի Պետրոսի մակոյկը. — Հրաշալի ձկնորսութիւն մը:

1. Եւ ի խանդել զնովաւք ժողովըրդեանն և լսել զբանն Աստուծոյ, և ինքն կայր առ ծովակին Գեննեսարեթայ:

2. Եւ տեսա երկուս նաւս՝ զի կային առ ծովակին, և ձկնորքն ելեալ ի նոցանէ՝ լուանային զգործին: Մատթ. Դ. 18: Մարկ. Ա. 16:

3. Եւ նա ի մի նաւուց՝ որ էր Սիմովնի, և աղաչեաց զնա առկալիկ մի առնել ի ներքս ի ցամաքէն: Նստաւ՝ և ուսուցանէր ի նաւէ անտի զժողովուրդսն:

4. Եւ իբրեւ լռեաց ի խօսելն, ասէ ցՍիմովնի. Տարացո՛ ի խորն, և արկէք զդործս ձեր ցրս:

5. Պատասխանի առ Սիմովնի և ասէ ցնա. Վա՛րդապետ, զամենայն գիշերս աշխատեալ եղեալք՝ և ոչինչ կալաք. բայց վասն քո բանիդ արկցուք զդործս:

6. Զայս իբրեւ արարին՝ փակեցին ի ներքս բազմութիւն ձըկանց յոյժ, մինչեւ պարզատէին ուռկանք նոցա:

1. Ու երբ անոր չոբլը կը հաւաքեր բազմութիւնն որ լսէր Աստուծոյ խօսքը, ինք կեցած էր Գեննեսարեթայ ծովակին քով:

2. Եւ երկու նաւեր տեսաւ՝ որ կեցած էին ծովակին քով, և դարձ եղեալով ձկնորսները՝ լուանային զորձիքները կը լուանային:

3. Նաւերէն միոյն մէջ եղեալ անիկա՝ որ Սիմոնինն էր, ոտաչեց անոր որ քիչ մը հեռացնէր ցամաքէն: Նստաւ՝ ու կը սորվեցնէր ժողովուրդին նաւին վրայէն:

4. Ու երբ դադրեցաւ խօսելէ, Սիմոնին ըսաւ. Ծովուն բացը տար ևաւ՝ ու ձգեցէք ձեր գործիքները որսալու համար:

5. Սիմոն պատասխանեց ու ըսաւ անոր. Վարդապետ, բոլոր գիշերն աշխատեցանք՝ ու բան մը չբռնեցինք. բայց քու խոսքին վրայ համար ձգենք գործիքները:

6. Երբ սա բանն ըրին՝ մեծ քանակութեամբ ձուկ բռնեցին, այնպէս որ կը պատռտուէին անոնց ուռկանները:

7. Եւ անդարձին որս ածին ի միւս նաւն՝ զալ օգնել նոցա: Եւ եկին, և լցան երկոքինն նաւքըն՝ մինչեւ մերձ չընկղմիլ նոցա:

8. Իրրեւ տեսա Սիմովն Պետրոս՝ անկաւ առ ծունկն Յիսուսի և ասէ. Ի բա՛ց գնա յինէն, Տէ՛ր, զի այր մեղաւոր եմ ես:

9. Զանգի ամ պատեաց զնա և զամենեսեան որ ընդ նմանն էին՝ վասն որսոյ ձկանցն զոր ըմբռնեցին.

10. Նոյնպէս և զՅակովբոս և զՅովհաննէս զորդիսն Զեբեդեայ՝ որ էին որսակիցք Սիմովնի: Եւ ասէ ցՍիմովնէ Յիսուս. Մի՛ երկնչիր, յայսմհետէ, զմարդիկ որսայցես ի կեանս:

11. Եւ հանեալ զնաւսն ի ցամաք՝ թողին զամենայն և գնացին զհետ նորա:

7. Եւ նշաններ կ'ընեին միւս նաւին մէջ գանուողներուն՝ որ օգնութեան գային իրենց: Ու եկան, և լցուեցան երկու նաւերն ալ, այն աստիճան որ ընկղմելու մօտ էին:

8. Երբ տեսաւ Սիմոն Պետրոս՝ ինկաւ Յիսուսի ծունկերուն ու ըսաւ. Հեռո՛ւ գնա ինձմէ, Տէ՛ր, զի ես մեղաւոր մարդ մ'եմ:

9. Վասն զի վախ մը պատեց զանի և ամէն անոնք որ անոր հետ էին՝ ան ձուկերուն որուն պատճառաւ զորս բռնեցին.

10. Նոյնպէս ալ Զեբեդեայի որդիները Յակոբոսն ու Յովհաննէս որ ընկերներն էին Սիմոնի: Եւ Յիսուս ըսաւ Սիմոնի. Մի՛ վախնար, ասկէ վերջ կենդանի պիտի որսաս մարդիկներ:

11. Ու ցամաք հանելով նաւը՝ թողուցին ամէն բան և գնացին անոր հետէն:

Բորոտի մը եւ անդամալոյծի մը բժշկութիւնը:

12. Եւ եղեւ ի հասանելն նորա ի մի քաղաքացի, անդ այր մի լի բորոտութեամբ՝ իրրեւ տեսա զՅիսուս, անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց և աղաչեաց զնա՝ և ասէ. Տէ՛ր, եթէ կամիս, կարող ես զիս սրբել:

12. Եւ երբ հասաւ անիկա քաղաքներէն մէկը, ահա բորոտութեամբ լեցուն մարդ մը՝ տեսնելով

---

5. Չամենայն գիշերս աշխատ եղեալ.— Ձկնորսներն ի մասնաւորի գիշեր ատեն կը սիրեն գործել, որովհետեւ առ պահուն ձկան պտղաբեր կը հանդիսանայ իրենց աշխատանքն, և ինչպէս կը զրէ Հին Պլինիոս, [Plinius Antiq., *Hist. Nat.* IX. 23], գիշեր ատեն «Գունդագունդ կը վխտան ծովուն յատակն ամէն տեսակ Թեփմորիներ, ու կը բռնուին տակաւին արեւը չծագած, մինչ ցորեկ ատեն շատ մը ձուկեր կը վրիպին աչքէն», Տե՛ս նաև, Tristram, *Natural History of the Bible*. Այսպէս անա, Պետրոս ալ, որ փորձառու էր ձկնորսութեան մէջ, պիտի կու տայ Յիսուսի Թէ ձկնորսութեան է՛ն յարմար ատենն որ չէին կըրցած բան մը բռնել, բոլորովին անհնազանդ էր որ յաչողէին ցերեկ ժամանակ, սակայն՝ ի յարգանս Յիսուսի խոսքերուն կ'ուզէ անգամ մըն ալ փորձ ընել: Պետրոս հաւատքէ դրդեալ կը հնազանդի և արդիւնքը վարձատրութիւն մը կ'ըլլայ անոր վառ հաւատքին:

10. Ձմարդիկ որսայցես.— Ի կեանս չի նշանակեր հա՛ դեպ ի կեանք համ յաւիտենական կենաց համար, ինչպէս ոմանք կը Թարգմանեն սխալ հասկացողութեամբ, այլ՝ կենդանւոյն, կենդանի կենդանի պիտի որսաս: Գեղեցիկ փոխաբերութիւն մըն է որ կը գործածէ հոս Տէրն մեր ըսելով Թէ Մինչ ցարդ՝ ձուկեր կ'որսայիր որոնք անմիջապէս կը մեռնէին ջուրէն եղնելէ ետքը, ասկէ վերջ ես այնպէս պիտի ընեմ որ՝ մարդիկներ որսաս կենդանի կենդանի: Եւ ստուգիւ Յոյն բնագիրը կը գործածէ զօղրէ՛օ բայը՝ որ կը բաղկանայ զօօ՛ս [կենդանւոյն] և աղրէ՛ւօ [բռնեմ, որսամ] բայերէն, «Ի՛նչ նորօրինակ որսալու մէՇօտ, կը գրէ Ս. Յովհ. Ոսկ. [Մեկն. Մատթ. Դ. 19], զի ձկնորաք՝ ջուրէն դուրս կը հանեն ձուկերը մեռցնելու համար, իսկ մեք կը նետենք մեր գործիքները ջուրին մէջ, և մեր բռնածները կենդանութիւն կ'առնուն»:

12. Ի մի քաղաքացն.— վերը [Դ. 44.] պատմուածէն յայտնի կ'երեւի Թէ, հաւանօրէն աս քաղաքը կը գտնուէր Գա-

սուս՝ անկեալ ի վերայ երեսաց՝ աղաչեաց զնա եւ ասէ. Տէ՛ր, եթէ կամիս՝ կարող ես զիս սրբել։ Մատթ. Ը. 2։ Մարկ. Ա. 40։

13. Զգեաց զձեռն իւր, հասոյց ի նա եւ ասէ. Կամիմ՝ սրբեա՛ց. և վաղվաղակի զնաց ի նմանէ բորոտութիւնն։

14. Եւ նա պատուիրեաց նմա մի՛ ումեք ասել, այլ թէ՝ ե՛րթ, ցո՛յց զանձն քո քահանային, և մատո՛ պատարագ վասն սրբութեան քո, որպէս և հրամայեաց Մովսէս, ի վկայութիւն նոցա։ Ղեւտ. ԺԴ. 14։

15. Եւ յորդէր առաւել բանն զնմանէ. և ժողովէին ժողովուրդք բազումք լսել՝ և բժշկել ի հիւանդութենէ իւրեանց։

16. Եւ նա խոյս տար յանապատ տեղիս, և կայր յաղօթս։

17. Եւ եղեւ ի միում աւուրց՝ և ինքն ուսուցանէր, և փարիսեցիքն և օրինացն վարդապետք նստէին. որ ժողովեալ էին յամենայն քաղաքաց Գալիլեացւոց՝ և Հրէաստանի և Երուսաղէմի. և զօրութիւն Տեառն էր բժշկել զնոսա։

18. Եւ ահա արք բերէին մահճօք զայր մի՝ որ էր անդամալոյծ, և խնդրէին զնա մուծանել ի ներքս՝ և դնել առաջի նորա։ Մատթ. Թ. 2։ Մարկ. Բ. 3։

19. Եւ իբրեւ ոչ գտանէին թէ

իւիոյ մէջ ուր Յիսուս եւած էր քարոզելու։ Շատ մը մեկնիչներ իսկ կ'ըսեն թէ կաթառնաումն էր ատ քաղաքը։ Տե՛ս, Vigouroux. N. T. Trad. էջ. 181.— Բորոտութեան մասին տե՛ս մեր Թարգմ. Ս.

լով զՅիսուս՝ ինկաւ երեսներուն վրայ, աղաչեց անոր ու ըսաւ. Տէ՛ր, եթէ ուզես՝ կրնաս զիս սրբել։

13. Երկնցուց իր ձեռքն, անոր հասցուց ու ըսաւ. Կ'ուզեմ, սրբո՛ւէ. ու չուտ մը անկէ գնաց բորոտութիւնը։

14. Եւ Յիսուս պատուիրեց անոր որ մէկու մը չըսէ, այլ թէ՝ Գնա՛, ցոյց տուր ղքեզ քահանային և նուէր մ'ըրէ քու սրբութեան համար, ինչպէս որ հրամայած է Մովսէս, ի վկայութիւն անոնց։

15. Եւ ալ աւելի կը տարածուէր անոր համբաւը. ու չատ մը ժողովուրդներ կը հաւաքուէին անոր մոտ ընելու՝ և բժշկուելու իրենց հիւանդութիւններէն։

16. Եւ անիկա խոյս կու տար անապատ տեղեր, ու աղօթքի կը կենար։

17. Ու եղաւ որ աս օրերէն մին՝ ինք կը սորվեցնէր, և փարիսեցիք ու օրինաց վարդապետներն՝ որոնք հաւաքուած էին Գալիլիոյ և Հրէաստանի ու Երուսաղէմի ամէն քաղաքներէն, կը նստէին, և Տիրոջ զօրութիւնը կը գործէր զանոնք բժշկելու։

18. Եւ ահա մարդիկ՝ մահիճով կը բերէին մարդ մը որ անդամալոյծ էր, ու կը ջանային ներս մտցնել զանի և դնել անոր առջեւ։

19. Ու երբ չգտան անոնք մը

Մատթ. էջ 35 Ծանօթ.։

14, Ցոյց զանձն fn հաիաայիճ.— Տե՛ս մեր Թարգմանութեան վերոյիշեալ անձից մէջ Ծանօթ. 2։

ընդ ո՛ր մուծանիցեն զնա ի ներքս վասն ամբոխին, ելին ի տանիս և ի ցուցան կախեցին զնա, և իջուցին մահճաքն հանդերձ ի մէջ առաջի Յիսուսի։

20. Եւ տեսեալ զհաւատսն նոցա՝ ասէ ցնա. Ա՛յր դու, թողեալ լիցին քեզ մեղք քո։

21. Սկսան խորհել դպիրքն և փարիսեցիքն՝ և ասեն. Ո՞ է սա որ խօսի հայհոյութիւնս. ո՞վ կարէ թողուլ զմեղս՝ բայց միայն Աստուած։

22. Իբրեւ գիտաց Յիսուս ըզխորհուրդս նոցա, պատասխանի ետ և ասէ ցնոսա. Զի՞ խորհիք ի սիրտս ձեր։

23. Զի՞նչ դիւրագոյն է, ասել՝ Թողեա՛լ լիցին քեզ մեղք քո, եթէ ասել՝ Սրի՛ և գնա՛։ Մատթ. Թ. 5։

24. Այլ զի գիտասջիք՝ եթէ իշխանութիւն ունի Որդի մարդոյ յերկրի թողուլ զմեղս, ասէ ցանդամալոյծն. Քե՛զ ասեմ. արի՛, ա՛ռ զմահիճս քո՝ և ե՛րթ ի տուն քո։

25. Եւ առժամայն յարուցեալ առաջի ամենեցուն՝ առ զիւրեւ յորոյ վերայ անկեալ դնէր, գնաց ի տուն իւր՝ և փառաւորէր զԱստուած։

26. Զարմանք կալան զամենեսեան՝ և փառաւորէին զԱստուած։ Լի եղեն ահիւ և ասեն՝ եթէ Տեսաք այսօր նոր նչան։

20. Տեսեալ զհաւատսն նոցա.— Ս. Գրոց մէջ լի են հաւատքի ոյժն ապացուցանող օրինակներն. և արդեամբ, զի հաւատալով մարդ ուրիշ բան չընէր՝ եթէ ոչ ճանչնալ թէ ինք անկարող մըն է ու շատ բանի կա-

որմէ ներս մտցնէին զանի, բազմութեան պատճառաւ, տանիքին վրայ ելան ու ցուիքէն կախեցին զանի, և մահիճովն իջեցուցին մէջտեղը՝ Յիսուսի առջեւ։

20. Եւ տեսնելով անոնց հաւատքն՝ անոր ըսաւ. Ո՛վ մարդ, ներուած ըլլան քեզի քու մեղքերդ։

21. Դպիրներն ու փարիսեցիները սկսան խորհիլ ու ըսին. Ո՛վ է ասիկա որ կը խօսի սա հայհոյութիւնները. ո՞վ կրնայ թողուլ մեղքերը եթէ ոչ Աստուած։

22. Երբ Յիսուս գիտցաւ անոնց խորհուրդները՝ պատասխանեց ու ըսաւ անոնց. Ի՞նչ կը խորհիք ձեր սրտերուն մէջ։

23. Ի՞նչ բան աւելի դիւրին է, ըսել՝ Ներուած ըլլան քեզի քու մեղքերդ, եթէ ըսել՝ Ելի՛ր ու գնա՛։

24. Բայց որպէս զի գիտնաք՝ թէ Որդի մարդոյ իշխանութիւն ունի երկրիս վրայ մեղաց թողութիւն տալու, անդամալոյծին ըսաւ. Քեզի կ'ըսեմ. ելի՛ր, ա՛ռ մահիճդ ու տունդ գնա։

25. Եւ անմիջապէս ելլելով անոնց առջեւ՝ իր ուսն առաւ այն անկողինն որու վրայ պառկած էր, իր տունը գնաց՝ ու կը փառաւորէր զԱստուած։

26. Զարմացած մնացին ամէնքն ալ՝ ու կը փառաւորէին զԱստուած։ Սաստիկ վախցան ու ըսին թէ Նոր հրաշք մը տեսանք այսօր։

բօտ, և թէ Աստուած է ամէն բարեաց աղբիւրն և իր ստեղծուածոց գերագոյն տէրն ու պաշտպանը։ Եւ ահա մէկ կողմէն՝ խոնարհութիւն ու միւս կողմէն՝ առ Աստուած վստահութիւնն է որ կը գործէ հրաշքը։ Եւ

Ս. Մատթէոսի կոչումը. — Խնդոյք Ղեւիին ու գայթակղութիւն Փարիսեցւոց. — Նոր լաթին կտորը. — Նոր տիկերն ու նոր գինին:

27. Եւ յետ այնորիկ ել անտի՝ և եահս մաքսաւոր մի՝ որում անունն էր Ղեւի, զի նստէր ի մաքսատեղւոջ[1]. և ասէ ցնա. Ե՛կ զկինի իմ: Մատթ. Թ. 9: Մարկ. Բ. 14:

28. Եւ թողեալ զամենայն՝ յարեաւ զնաց զկնի նորա:

29. Եւ արար ընդունելութիւն մեծ նմա Ղեւի ի տան իւրում. և էր ժողովուրդ բազում մաքսաւորաց և այլոց՝ որ էին բազմեալ ընդ նոսա:

30. Եւ տրտնջէին վարիսեցիքն և դպիրքն նոցա զնմանէ առ աշակերտան նորա և ասէին. Ընդէ՞ր ընդ մաքսաւորս և ընդ մեղաւորս ուտէք և ըմպէք: Մարկ. Բ. 16:

31. Պատասխանի եաս Յիսուս և ասէ ցնոսա. Ոչինչ են պիտոյ բժիշկք ողջոց, այլ հիւանդաց.

32. Եւ ոչ եկի կոչել զարդարս, այլ զմեղաւորս յապաշխարութիւն:

33. Եւ նոքա ասեն ցնա. Ընդէ՞ր աշակերտքն Յովհաննու պահեն ամէն՝ և խնդրուածս առնեն, նոյնպէս և փարիսեցւոցն. և քոյդ ուտեն և ըմպեն: Մատթ. Թ. 14, Մարկ. Բ. 18:

27. Եւ անկէ եաքը ելաւ ան տեղէն՝ ու մաքսատեղ մը տեսաւ որուն անունը Ղեւի էր, որ նըստած էր մաքս առնելու հարկը. և անոր ըսաւ. Ինծի հետեւէ:

28. Եւ ամէն բան ձգելով՝ ելաւ գնաց անոր հետեւէն:

29. Եւ անոր մեծ ընդունելութիւն մ'ըրաւ Ղեւի իր տան մէջ. ու կը գըտնուէր մաքսաւորներու և ուրիշներու մեծ բազմութիւն մը՝ որ սեղանի նստած էին անոնց հետ:

30. Եւ փարիսեցիներն ու անոնց դպիրները կը տրտնջէին անոր վըրայով իր աշակերտներուն ու կ'ըսէին. Ինչո՞ւ մաքսաւորներու և մեղաւորներու հետ կ'ուտէք ու կը խմէք:

31. Պատասխանեց Յիսուս և ըսաւ անոնց. Առողջներու պէտք չկայ բժիշկի, այլ հիւանդներու:

32. Ու ես չեկայ կանչելու արդարներն՝ այլ մեղաւորներն՝ ապաշխարութեան համար:

33. Եւ անոնք ըսին անոր. Ինչո՞ւ Յովհաննու աշակերտները ծոմ կը պահեն ամէն՝ ու աղօթք կ'ընեն, նմանապէս փարիսեցիներուն ալ. և քուկիններդ կ'ուտեն ու կը խմեն:

34. Եւ նա ասէ ցնոսա. Միթէ կարո՞ղ էք մանկանց առագաստի, մինչ փեսայն ընդ նոսա իցէ, տրամեան ասլ պահել:

35. Եկեսցեն աւուրք՝ յորժամ բարձցի ի նոցանէ փեսայն, ապա պահեսցեն յաւուրսն յայնոսիկ:

36. Ասաց և առակ մի առ նոսա՝ թէ Ոչ ոք արկանէ ի նոր հանդերձէ ի վերայ հնացեալ ձորձոյ. ապա թէ ոչ՝ և զնորն պատառէ, և ընդ հնոյն չհիաբանի կապերան որ ի նորոյն:

37. Եւ ոչ ոք արկանէ գինի նոր ի սիկս հինս. ապա թէ ոչ՝ պայթուցանէ գինին նոր զտիկան հինս. ինքն հեղու, և սիկքն կորընչին:

38. Այլ գինի նոր՝ ի սիկս նորս արկանելի է, և երկոքին պահին:

39. Եւ ոչ ոք ըմպէ զհինն՝ և կամիցի զնորն. քանզի ասէ՝ թէ Հինն քաղցրագոյն է:

34. Եւ ան ըսաւ անոնց. Կը՞ըլնաք միթէ հրամայել հարսանեկան սենեկի տղայոց որ ծոմ բըռնեն՝ երբ անոնց հետն է փեսան:

35. Պիտի գան օրեր՝ որ երբ փեսան պիտի վերցուի անոնցմէ՝ այն ատեն ծոմ պիտի բռնեն անոր օրերը:

36. Առակ մըն ալ ըսաւ անոնց՝ թէ Նոր զգեստէն մէկ մը չի ձգեր հինցած զգեստին վրայ. ապա թէ ոչ՝ նորն ալ կը պատռէ ու նորէն առնուած կտորը չիհարմաներ հինին հետ:

37. Եւ նոր գինին մէկ մը չի դներ հին տիկերու մէջ. ապա թէ ոչ՝ նոր գինին կը պայթեցնէ հին տիկերն. ինք կը թափի և տիկերը կը կորսուին:

38. Հապա նոր գինին՝ պէտք է դնել նոր տիկերու մէջ, և երկուքն ալ կը պահուին:

39. Եւ ոչ մէկ մը հին գինին խմելէ ետքը՝ նորին ալ կ'ուզէ. վասն զի կ'ըսէ թէ Հինն աւելի քաղցր է:

---

[1] այս է պատճառ որ Տէրն մեր այնքան կը շեշտէ այս երկու առաքինութեանց կարեւորութիւնն, ըսելով նախ որ նմանինք իր խոնարհութեան ու հեզութեան, և ապա որպէսզի մը գուրգուրանքն ու վստահութիւնն ունենանք առ Աստուած, Պօղոս Առաքեալ ալ՝ պարծանքով կը յիշատակէ իր առ Եբրայեցիս Թղթոյն մէջ [ԺԱ. 1-39] հաւատքի այժմ ապացուցանող շատ մը հրաշալիքներ:

27. Մաքսաւոր մի՝ որում անուն էր Ղեւի:— Տակաւին Յիսուսէ չկոչուած՝ Մատթէոս Ղեւի անունը կը կրէր. Տե՛ս, Մատթէոսի մասին՝ Հատ. Ա. կենսագրութիւն.— Մաքսաւորաց մասին՝ Տե՛ս Ս. Մատթ. էջ 24 Ծանօթ.:

33. Եւ խնդրուածս առնեն. — Խընդրուածք ըսուածն պարզ աղօթք մը չէր, այ մանաւոր կերպիւ հաստատուած երկայն աղօթքներով արարողութիւն մըն էր՝ զոր ի գործ կը դնէին ծոմ պահողներն իրենց

միտքն ամփոփ բռնելու և իրենց պահեցողութիւնն աւելի ընդունական ընելու համար:

34. Մանկանց առագաստի.— Ցոյն ուներ Մանկանց հարսանեկան սենեկին. երբայական առացուածք մըն է՝ որ կը նշանակէ փեսին ամենամտերիմ բարեկամները. Տե՛ս նաև Ս. Մատթ. էջ 42, Ծանօթ.:

36. Ոչ ոք արկանէ ի նոր հանդերձէ...— Ս. Մատթ. ու Ս. Մարկոս կը խօսին նոր կտորով կարկտուած զգեստի մը մասին. մինչ Ս. Ղուկաս՝ կ'ենթադրէ թէ երկու զգեստներ կան, մին՝ բոլորովին նոր, իսկ միւսը հին, և թէ՝ նոր զգեստը կտոր կտոր կ'ընեն [ի նոր հանդերձէ] ու անով կը

կարկտնեն հինը [ի վերայ հնացեալ ձորձոյ], որ նմանութիւնն աւելի ազդեցիկ կ'ընէ բացատրութիւնը:

39. Ոչ ոք ըմպէ զհինն. — Աս անցքին իմաստն է թէ, մէկ մը որ վարժուած է հին գինի խմելու, սեղանին վրայ ըստ իր վարժութեան դարձեալ հինէն խմելով՝ մէկէն չելներ ու նոր գինի չուզեր, վասն զի հինն աւելի քաղցր կ'երեւի. Այս նմանութեամբ Յիսուս ալ կերպով մը կը չքմեղի Փարիսեցիներն որ վարժուած էին հին գիներին՝ այսինքն հին օրէնքին, ուստի և կարելի չէ որ մէկէն մոռացութեան դատապարտեն զայն [եւ կամիցի զնորն]:

ԳԼՈՒԽ Զ.

Յորենի հասկերն ու ղաբաք օրը.—Փոսացած ձեռքին բժշկումը:

1. Եւ եղեւ ի չաբաթու յերկրորդում առաջնոյն՝ անցանել նմա ընդ արտօրայսն. և աշակերտքն նորա կորզէին հասկ, չըփէին ընդ ափ՝ և ուտէին: Մատթ. ԺԲ. 1։ Մարկ. Բ. 23.

2. Եւ ոմանք ի փարիսեցւոցն ասեն ցնոսա. Զիա՞նչ գործէք՝ զոր չէ օրէն ի չաբաթու:

3. Պատասխանի եւս նոցա Յիսուս և ասէ. Ձիա՞ծ ընթերցեալ ձեր՝ զոր արարն Դաւիթ, յորժամ քաղցեաւն ինքն՝ և որ ընդ նմանն էին.

4. Զիա՞րդ եմուտ նա ի տունն Աստուծոյ, և զհացն դասաւորութեան եկեր՝ և եւս այնոցիկ որ ընդ նմանն էին. զոր ոչ էր օրէն ուրեք ուտել՝ բայց միայն քահանայապետին: Ա. Թագ. ԻԱ. 6։ Ելից. ԼԲ. 32։ Ղեւտ. ԻԳ. 9։

1. Ու եղաւ որ՝ երկրորդի առաջին չաբաթ օրն անիկա կ'անցնէր ցորենի արտերէն. և անոր աշակերտներն հասկ կը քաղէին, կը չփէին իրենց ափերուն մէջ ու կ'ուտէին:

2. Եւ փարիսեցիներէն ոմանք անոնց ըսին. Ինչ կ'ընէք, բան մը՝ որ թոյլ արուած չէ չաբաթ օրը:

3. Յիսուս անոնց պատասխանեց ու ըսաւ. Կարդացած չէ՞ք ինչ որ ըրաւ Դաւիթ, երբ անօթեցաւ ինք՝ և իր հետ գտնուողները:

4. Ինչպէս մտաւ անիկա Աստուծոյ տունն ու կերաւ առաջաւորութեան հացն՝ ու տուաւ անոնց ալ՝ որ իր հետն էին, զոր թոյլ արուած չէր մէկու մը ուտելու՝ եթէ ոչ քահանայից պետերուն:

1. Ի շաբաթու յերկրորդում առաջնոյն. — Յոյն ունի՝ ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ, [երկրորդ-առաջին] որ ասացուածն յատուկ է Ս. Ղուկասու միայն. ո՛չ Հրեայ ու ո՛չ հեթանոս հեղինակներուն քով կը տեսնուի նման բացատրութիւն մը, ուստի և բոլորովին անծանօթ մնացեր է մեզի առ նոր բուն իմաստն։ Աւելորդ պիտի ըլլար հոս մի առ մի Թուել մեկնիչներու բազմազան կարծեաց կը հետեւին Թէ, երկրորդի-առաջին շաբաթը ըսելով կը հասկցուի՝ Զատկի երկրորդ օրէն ետքը եկող շաբաթը։ Եւ յիրաւի, ատ օրն էր որ Հրէայք Աստուծոյ կը նուիրէին առաջին հասուն ցորենի հասկերն. և ատ օրէն սկսեալ եօթն շաբաթ կը հաշուէին մինչեւ Պենտեկոստէ. ուստի, հաւանական է որ ատ եօթն շաբաթներն ուրիշ հասարակ շաբաթներէն զանազանելու համար՝ շաբաթներուն առջեւ բառ մը աւելցնէին և ըսէին զ. օր. երկրորդին առաջինը՝ փոխանակ ըսելու, Զատկի երկրորդ օրէն ետքը եկող ա. շաբաթը. նմանապէս պիտի ըսէին երկրորդին երկրորդը՝ փոխանակ ըսելու, Զատկի երկրորդ օրէն ետքը եկող բ. շաբաթը, և այսպէս մինչեւ եօթներորդ շաբաթը։ Տե՛ս, Scaliger, *de Emedat. temp.* l. VI: Նմանապէս՝ Ղեւտ. ԻԳ. 10...։ Winer, *Realwœrterbuch*, s. v. Sabbath; Lightfoot, *Hor. hebr.* in Matth. XII.— Հասկ քաղելին, Տե՛ս, Ա. Հաս. Էջ, 57։

3-4. Ձիա՞ծ ընթերցեալ ձեր...—Երեք ապեստրանչաց պատմութիւնն ալ ատ տեղ

5. Եւ ասէ ցնոսա. Տէր է Որդի Մարդոյ և չաբաթու:

6. Եւ եղեւ ի միւսում չաբաթուն մտանել նմա ի ժողովուրդն՝ և ուսուցանել. և էր անդ այր մի՝ և ձեռն իւր աջ գօսացեալ էր: Մատթ. ԺԲ. 10։ Մարկ. Գ. 13։

7. Եւ սպասէին նմա գպիրքն և փարիսեցիք՝ թէ ի չաբաթուն բժժըշկիցէ, զի գտանիցեն չարախօսութիւն ընդ նմանէ:

8. Եւ նա գիտէր զխորհուրդս նոցա. ասէ ցայրն՝ որոյ ձեռնն գօսացեալ էր. Արի՛, ա՛նց ի մէջ: Եւ նա յարուցեալ եկաց:

9. Ասէ ցնոսա Յիսուս. Հարցից ինչ զձեզ. Զի՞նչ արժան է ի չաբաթու, բարի՞ ինչ առնել՝ եթէ չար գործել. ողի մի ապրեցուցանե՞լ թէ կորուսանել:

10. Եւ հայեցեալ չուրջ զամենեքումբք զայրագին՝ ասէ ցնա. Զգեա՛ զձեռն քո. և նա ձգեաց, և հաստատեցաւ ձեռն նորա իբրև զմիւսն:

11. Նոքա լցան չիմարութեամբ, և խօսէին ընդ միմեանս՝ թէ զի՞նչ առնիցեն Յիսուսի:

5. Եւ անոնց ըսաւ. Որդի Մարդոյ չարաթին ալ տէրն է:

6. Ու եղաւ որ միւս չաբաթ օրն ալ մտաւ անիկա ժողովրդատունն ու կը սովրեցնէր. և հոն կար մարդ մը՝ որուն աջ ձեռքը չորցած էր:

7. Եւ դպիրներն ու փարիսեցիները կը դիտէին թէ պիտի բժժըշկէ չաբաթ օրով, որպէս զի չարախօսութիւն մը գտնեն անոր վրայով:

8. Եւ ան կը ճանչնար անոնց մտածածն. ըսաւ ան մարդուն՝ որուն ձեռքը չորցած էր. Ելի՛ր, մէջ տեղ եկո՛ւր: Եւ ան ելնելով ոտքի կեցաւ:

9. Յիսուս անոնց ըսաւ. Բան մը պիտի հարցնեմ ձեզի. Ի՞նչ կը վայլէ չաբաթ օրով, բարի՞ք մը գործել թէ չարի՞ք մը. հոգի մը ազատե՞լ թէ կորնչցնել:

10. Ու բարկացած՝ չուրջը աչքնուն վրայ դարձնելով ակնարկին՝ անոր ըսաւ. Երկնցո՛ւր ձեռքդ. անոր ըսաւ. երկնցուց. և անոր ձեռքն ան երկնցաւ. և անոր ձեռքն առողջացաւ միւսին նման:

11. Անոնք չիմարութեամբ լեցուեցան, ու կը խօսէին իրարու հետ՝ թէ ի՞նչ ընեն Յիսուսի:

գրեթէ չեն տարբերիր իրարմէ, ուստի և կը հրաւիրենք ընթերցողը որ դիմէն Ա. Հաս. Էջ, 57, մեր տուած մեկնութեան։

9. Բարի՞ ինչ առնել եթէ չար գործել. — Մարդ մը որ կրնայ ընել բարիք մը, ու չընէր և զանցառու կը գտնուի, չարիք մը գործած կը սեպուի։ Արդ, ատ բանին կ'ակնարկէ Տէրն մեր անխուսաբեղի երկայրաբանութիւն մ'ընելով. «Բարի՞ք մ'ընեմ, թէ չարիք մը, մարդ մը ազատե՞մ թէ կորընչնեմ». Ոգի բառը Ս. Գրոց մէջ կը գործածուի բացի հոգի իմաստէն՝ նաև կեանքի և երկրաւոր դարեաց իմաստով. ինչպէս ու երկրաւոր դարեաց իմաստով։ Ինչպէս նաև անձ բառը կը գործածուի ինքզինք իմաստով։

Առաքելոց ընտրութիւնք.—Ելեալ քարոզիչ ճամառօտագրութիւնը:

12. Եւ եղև ընդ աւուրսն ընդ այսոսիկ՝ ել ի լեառն կալ յաղօթս, և հանէր գղիչերն ի գլուխ յաղօթսն Աստուծոյ:

13. Եւ իբրև այլ եղև, կոչեաց զաշակերտան իւր, և ընտրեաց ի նոցանէ երկոտասանս՝ զորս և առաքեալս անուանեաց: Մատթ. ժ. 1: Մարկ. Գ. 13:

14. ԶՍիմոնէ՝ զոր և Պետրոս անուանեաց, և զԱնդրէաս զեղբայր նորին. և զՅակովբոս և զՅովհաննէս. և զՓիլիպպոս և զԲարթողիմէոս.

15. Եւ զՄատթէոս և զԹովմաս. և զՅակովբոս Ալփեայ և զՍիմոնէ՝ զկոչեցեալն Նախանձաւոր:

16. Եւ զՅուդայ Յակովբայ և զՅուդա Իսկարիովտացի՝ որ եղև իսկ մատնիչ:

17. Եւ իջեալ նոքօք հանդերձ ի տեղի մի տափարակ, և ժողով աշակերտացն նորա՝ և բազմութիւն յոյժ ժողովրդեանն, յամենայն Հրէաստանէ և Երուսաղէմէ՝ և յայնմ կողմանէ՝ և ի ծովեզերէն Տիւրոսի և Սիդոնի:

12. Ու եղաւ որ ան օրերը լեռը երթալ աղօթքի կենալու, և դիշերն ի բուն Աստուծոյ աղօթք ընելով անցուց:

13. Ու երբ առաւօտ եղաւ, կանչեց իր աշակերտներն ու ընտրեց անոնցմէ տասներկուքը՝ զորս առաքեալ ալ անուանեց:

14. Սիմոնը զոր և Պետրոս անուանեց, և Անդրէաս անոր եղբայրը. և Յակոբոս ու Յովհաննէսը. և Փիլիպպոս ու Բարթողիմէոս.

15. Եւ Մատթէոս ու Թովմասը. և Յակոբոս Ալփեան ու Սիմոն՝ Նախանձայոյզ կոչուածը:

16. Եւ Յուդա Յակոբեան ու Յուդա Իսկարիովտացին՝ որ մատնիչ իսկ եղաւ:

17. Եւ իջնելով անոնց հետ տափարակ տեղ մը, և անոր աշակերտաց խումբն ու ժողովրդեան անպին բազմութիւն մըն ալ՝ բոլոր Հրէաստանէն ու Երուսաղէմէն և ան կողմէն՝ և Տիւրոսի ու Սիդոնի ծովեզրէն:

12. Եւ ի լեառն.—Այսուր [Ա. Հաս. էջ, 16] ըսած ենք Թէ սոյն լեռն է Գուրուն Հաթթին ըսուածը, ինչ վեհ տեսարան, կէս մը ժողովուրդին ուրախութեան ցոյցերուն մէջ, կէս մըն ալ Փարիսեցւոց ու Դպրաց Պշնամական արտայայտութիւններուն մէջ հրաշքով ու բարեգործութեամբ լեցուն օր մը անցնելէ վերջ, կը քաշուի՝ կ'առանձնանայ բարձր լերան գագաթն ու հոն աղօթքով կ'անցնէ բոլոր գիշերը: Եւ ինչ եղաւ արդեօք աղօթքին նիւթը. յաւետ Հանճանօթ պիտի մնար մեզի սոյն կէտը, ու ատոր ենթադրութիւններու տեղի պիտի տար՝ եթէ ընդհուպ չյարեր Աւետարանիչը Թէ մեծ գործողութեան մը կը պատրաստուէր Տէրն մեր. Առաքելոց ընտրութեան գործոնն:

13-15. Եւ ընտրեաց ի նոցանէ երկոտասանս.— Տաներկու Առաքելոց կենսագրութեան մասին խօսած ենք արդէն Ա. Հատորին մէջ՝ էջ. 46:

17. Իջեալ... ի տեղի մի տափարակ·— Գուրուն-Հաթթին լեռը կը գտնուի Թափոր լերան ու Կափառնաումի կէս ճամբուն մէջ, գրեթէ ծիշդ Տիբերեայ դիմացը: Բառակուսի ձեւ մ'ունի և երկուքի բաժնուած է

18. Որ եկին լսել ի նմանէ՝ և բժշկել ի հիւանդութենէ իւրեանց: Եւ նեղեալքն յայսոց պղծոց բժժշկէին:

19. Եւ ամենայն ժողովուրդն խնդրէր մերձենալ ի նա, զի զօրութիւն բազում ելանէր ի նմանէ՝ և բժշկէր զամենեսեան:

20. Եւ նա ամբարձ զաչս իւր յաշակերտան իւր՝ և ասէ. Երանի՛ աղքատացդ հոգւով, զի ձեր է արքայութիւնն Աստուծոյ: Մատթ. Ե. 2:

21. Երանի՛ որ խղճեալ են այժմ, զի յագեսցին: Երանի՛ որ լան այժմ, զի ծիծաղեսցին:

22. Երանի՛ է ձեզ յորժամ նա-

18. Որոնք եկած էին անոր մարիկ ընելու և բժշկուելու իրենց հիւանդութենէն: Եւ պիղծ ոգիներէ նեղուողներն ալ կը բժշկուէին:

19. Ու բոլոր բազմութիւնը կը ջանար անոր մօտենալու, զի չաս զօրութիւն կ'ելնէր անոր՝ ու կը բժշկէր ամէնքը:

20. Եւ անիկա աչակերտներուն վրայ դարձուց իր աչքերն ու ըսաւ. Երանի՛ հոգւով աղքատներուդ, զի ձերն է Աստուծոյ արքայութիւնը:

21. Երանի՛ անոնց որ անօթեցած են հիմա, զի պիտի կշտանան: Երանի՛ անոնց որ կուլան, զի պիտի խնդան:

22. Երանի՛ է ձեզի երբ պիտի

Ծամբի մը պէս անոր կատարը: Երկու եղջիւրանման կատարներուն միջեւ կը տարածուի ընդարձակ սարահարթ մը, Տե՛ս Stanley, *Sinaï and Palestine*: Ցիսուս՝ որ նախապէս ելած էր ան եղջիւրներէն միոյն վրայ աղօթելու, հիմա կ'իջնէ անոնց միջեւ տարածուած սարահարթն և այդ տեղ կը հնչեցնէ իր մխիթարիչ ձայնը.—Ս. Մատթէոս՝ հնար է իր բոլոր ամբողջութեամբ առաջ բերած է լերան քարոզը, մինչ Ս. Ղուկաս անոր բովանդակութիւնն է որ կ'արձանագրէ համառօտակի, ի մասնաւորի զանց ընելով այն կէտերն որք առնչութիւն մը չունէին հեթանոսութենէ դարձող քրիստոնէից՝ որոց ուղղած է իր Աւետարանն:

20. Ս. Ամբրոսիոսի դիտողութեան համաձայն, Թէպէտ չորս երանութիւն միայն դրած է Ս. Ղուկաս, մինչդեռ Ս. Մատթէոս ութ հատ դրած է, սակայն սոյն ութ երանութիւնք կը բովանդակուին նոյն չորս երանութեանց մէջ.— Երանի՛ աղքատացդ հոգւով. ըստ Ս. Ղուկասու՝ Ցիսուս իր աշակերտաց կ'ուղղէ իր խօսքերն, Երանի՛ կը կարդայ Ցիսուս անոնց՝ որոնք Թէպէտ

իրապէս աղքատ են ու զրկուած ամէն երկրաւոր բարիքներէ՝ սակայն փոխանակ յուսահատելու, քաչասրտութեամբ կը համբերեն լի քրիստոնէական ոգւով. և կամ՝ Թէպէտ հարուստ են աշխարհային իմաստով, սակայն կապած չեն իրենց սիրտերն հարբուտութեան ու գիտեն զանոնք գործածել աղքատութիւնն ամոքելու:

21. Երանի՛ որ խղճեալ եք այժմ.— Թող չտրտմին անոնք որ զուրկ են աս աշխարհի մէջ ամէն խրախոյսէ, պերճանքէ, նիւթական վայելքներէ, հեշտանքէ, զի այս ամէնը կարող չեն երջանիկ ընելու զարդ, հապա աւելի տաղտուկ ու խղճի խայթ կը պատճառեն անոր, ու կը վտանգեն իսկ անոր յաւիտենական երջանկութիւնը. երանի՛ է ուրեմն անոնց որոնք ասոնցմէ բոլորովին զուրկ են, և կամ իրենք կամովին կը զրկեն ինքզինքնին, զի լիուլի պիտի կշտանան ասոնք հանդերձեալ կենաց մէջ, և ան աշխարհի մէջ եւս պիտի վարձատրուին կատարեալ խղճի հանդարտութեամբ:

22. Երանի՛ կը կարդայ անոնց՝ որոնք կը նախատուին մարդիկներէ, ու կը հեռաց-

խաւիցեն զձեզ մարդիկ, և յորժամ որոշիցեն զձեզ և նախատիցեն, և հանիցեն անուն չար ըստ ձէնջ վասն Որդւոյ Մարդոյ: Մատթ. ե. 11:

23. Ուրա՛խ լիջիք յաւուր յայնմիկ և ցնծացէք, զի ահա վարձք ձեր բազում են յերկինս. քանզի նոյնպէս էին առնէին մարգարէիցն հարք իւրեանց:

24. Բայց վա՛յ ձեզ մեծատանցդ, զի ընկալայք զմխիթարութիւն ձեր: Սիրաք, ԼՂ. 8: Առմոս, Զ. 1:

25. Վա՛յ ձեզ որ յագեալք էք այժմ, զի քաղցիցէք: Վա՛յ ձեզ որ ծիծաղիք այժմ, զի սգայցէք և լայցէք: Եսայ. կե. 13:

26. Վա՛յ ձեզ յորժամ բարի ասիցեն զձեզնջ ամենայն մարդիկ, զի այդպէս առնէին սուտ մարգարէիցն հարք նոցա:

նախատեն զձեզ մարդիկ, ու պիտի որոչեն զձեզ ու նախատեն, ու չար անուն հանեն ձեր վրայով Որդւոյ Մարդոյ պատճառաւ:

23. Ուրա՛խ եղէք այն օրն ու ցնծացէք, զի ահա չատ են երկինքի մէջ ձեր վարձքն. նոյն կերպ կ'ընէին նաև իրենց հայրերն մարգարէներուն:

24. Բայց վա՛յ ձեզի հարուստներուդ. զի ընդունեցաք ձեր մխիթարութիւնը:

25. Վա՛յ ձեզի որ կշտացած էք հիմա, զի պիտի անօթենաք: Վա՛յ ձեզի որ կը ծիծաղիք հիմա, զի պիտի սգաք ու լաք:

26. Վա՛յ ձեզի երբ պիտի գովեն ձեզ ամէն մարդիկ, զի այդպէս կ'ընէին սուտ մարգարէներուն ալ անոնց հայրերը:

ուին անոնց ընկերութենէն՝ ինչպէս եղան Քրիստոսի աշակերտները երբ Հրէայք վռնդեցին զանոնք մասնակցելէ ամէն կրօնական ու ազգային գործերու, և որ աւելին է՝ երբ չար համբաւ տարածեն անոնց վրայով, և աս ամէնը՝ սոսկ Քրիստոսի հետեւողներն ըլլալնուն պատճառաւ:

23. Ուրա՛խ լիջիք.— Փոխանակ տըրտմելու և յուսահատելու պէտք է ուրա՛խ ըլլան ատ օրը.— Ցնծացէ՛ք, ուրախութենէ ցատկտանէն [յն. σκιρτήσατε], զի մեծ վարձք մը կը սպասէ անոնց՝ երկինքի մէջ:

24. Ցիսուս հիմա չորս երանութեանց հակառակ կը դնէ չորս անէծքներ.— Վա՛յ ձեզ, մեծատանցդ, Ցիսուս չէ թէ հարստները կ'անիծէ սոսկ իրենց հարուստ ըլլալնուն համար՝ այլ որովհետեւ այնպէս կ'ենթադրէ՝ թէ անոնք իրենց յոյսը դրած են իրենց հարստութեան վրայ, և այնպէս մը կապած են անոնց իրենց սրտերն՝ որ իբր թէ անոնք ըլլային իրենց աստուածը:

—Զի ընկալայք ուրախութիւն ձեր. Սոյն հարուստներն անէծուած են՝ որովհետեւ այնպէս մը ուզեցին ապրիլ աս աշխարհի մէջ ու վայելել զանի՝ իբր թէ հանդերձեալ կեանք մը չգտնուէր:

26. Վա՛յ ձեզ յորժամ բարի ասիցեն զձեզնջ.— Աշխարհ անոնց միայն պատիւ կ'ընծայէ որոնք հաճելի են իրեն. և աս աշխարհի հաճելի ըլլալու համար պէտք է գերի ըլլալ անոր ամէն քմահաճոյքներուն, փաղաքշել կիրքերն ու վանել առաքինութիւնը. նշանաւոր է Սենեկայ հետեւեալ խօսքը. «Ո՞վ է այն առաքինութեան սիրահար եղողն որ յաչողի սիրելի ըլլալ ժողովուրդին». Այս է պատճառն որ Տէրն մեր կը զգուշացնէ իր աշակերտներն հաճելի ըլլալու աշխարհի, զի աշխարհի հաճելի ըլլալով տհաճելի կ'ըլլայ մարդ Աստուծոյ.— Չի այդպէս առնէին առւս մարգարէները կը ջանային փաղաքշել մեծերն ու ժողովուրդն անոնց հաճոյից

ԳԼՈՒԽ Զ. ՀԱՄԱՐ 23–32 73

27. Այլ ձեզ ասեմ որ լսէդ. Սիրեցիք զթշնամիս ձեր, բարի արարէք առելեաց ձերոց: Մատթ. ե. 44:

28. Օրհնեցէ՛ք զանիծիչս ձեր. աղօթս արարէք ի վերայ նեղչաց ձերոց:

29. Որ հարկանէ զծնօտ քո՝ մատո՛ նմա և զմիւսն. և որ հանէ ի քէն զբաճկոն քո՝ մի՛ արգելուր ի նմանէ և զշապիկս: Մատթ. ե. 39: Ա. Կորն. Զ. 7:

30. Ամենայնի՝ որ խնդրէ ի քեզ՝ տո՛ւր, և զոր ինչ հանէ ոք ի քէն՝ մի՛ պահանջեր:

31. Եւ որպէս կամիք թէ առնացին ձեզ մարդիկ, այնպէս առասպի՛ք և դուք նոցա: Տոբիթ, Դ. 16, Մատթ. է. 12:

32. Եւ եթէ սիրէք դուք զսիրելիս ձեր՝ զինչ չնորհ է ձեր, զի և մեղաւորք սիրեն զսիրելիս իւրեանց: Մատթ. ե. 46:

համաձայնեցնելով իրենց կարծեցեալ պատգամներն, ուստի և մեծ պատիւներու կ'արժանանային, «Մարգարէք, կը գրէ Երեմիա [ե. 31], սուտ մարգարէութիւններ կ'ընեն, և քահանայք ծափ կը զարնեն անոնց, և իմ ժողովուրդս ալ այսպիսիները սիրեց»:—Չարմ ևոցա կը նշանակէ ոչ թէ մարգարէից հայրերն՝ այլ հրէից նախահայրերը:

27-28. Այլ ձեզ ասեմ որ լսէդ. սիրեցէ՛ք... օրհնեցէ՛ք....—Ցուզիչ փափկանկատութենով մը Տէրն մեր կը հակցնէ ներկայ գոնուողներուն՝ թէ ցարդ զուրցած վա՛յերն իրենց համար չէին, իսկ հիմա ուղղակի իրենց կ'ուղղէ՝ ըսելով որ անյիշաչար զըտնուին Քշնամեաց հանդէպ, մա՛նաւանդ վերահանձնութիւնն ունենան զանոնք սիրելու և անոնց համար աղօթելու իսկ: Այս բանին է որ կ'ակնարկէ Ս. Պօղոս Առաքեալ երբ կը գրէ. Մի՛ Ցոյլ տար որ չարն յաղթէ զքեզ, հապա՝ դուն բարիք ընելով յաղթէ չարին [Հռ. ժԲ. 21.]

29. Որ հարկանէ զծնօտ ո...— Տե՛ս Ա. Հաս. էջ, 23.

30. Որ խնդրէ ի քէն՝ տուր... — Տէրն մեր կը պատուիրէ հոս այն ձեռնտուութիւնն որ պէտք ենք ընել կարօտներու առանց խորութեան: Սակայն, պէտք չէ բառ առ բառ իմանալ աս և ասոր նման ուրիշ շատ մը աւետարանական պատուէրներն, այլ ըստ իմաստին. Մեր նիւթական քէ բարեկեան օգնութիւններն անշուշտ պէտք են սըրտանց ըլլան. առատ՝ որչափ կը ներէ մեր կարողութիւնն ու պարագաները, և այնպիսի կերպիւ մը՝ որ չվիրաւորէ մեզի կարօտ եղող անձը. Սակայն՝ պէտք է նաև լաւ միտ դնել որ մի՛ գուցէ մեր առատաձեռնութեամբ անուղղակի կերպով սատարենք ուրիշի ծուլութեան, բարուց ապահանու-

33. Եւ եթէ բարի առնէք բարերարաց ձերոց՝ ո՞ր չնորհ է ձեր, զի և մեղաւորք զնայն գործեն:

34. Եւ եթէ տայք փոխ այնոցիկ՝ յորոց ակն ունիցիք առնուլ՝ ո՞ր չնորհ է ձեր, քանզի և մեղաւորք մեղաւորաց փոխ տան, զի առցեն անդրէն զկշիռն: Բ. Օրին. ԺԵ. 8։ Մատթ. Ե. 42։

35. Բայց սիրեցէք զթշնամիս ձեր, և բարի արարէք առեղեաց ձերոց. և տո՛ւք փոխ՝ ուսոյ ոչ ակն ունիցիք առնուլ. և եղիցին վարձք ձեր բազում, և եղիջիք որդիք Բարձրելոյ. զի նա քաղցր է ի վերայ չարաց և ապաշնորհաց:

36. Եղերո՛ւք գթած՝ որպէս և Հայրն ձեր գթած է:

37. Մի՛ դատէք՝ և ոչ դատիցիք. մի՛ պատժէք՝ և ոչ պատժիցիք. արձակեցէք և արձակիցիք: Մատթ. է. 1։

33. Ու թէ որ ձեզի բարիք ընողներուն դուք ալ բարիք ընէք, ի՞նչ վարձք կ՛ունենաք, զի մեղաւորք ալ նոյն բանը կ՛ընեն:

34. Ու թէ որ անոնց փոխ տաք՝ որոցմէ յոյս ունիք առնելու, ի՞նչ վարձք կ՛ունենաք, զի մեղաւորներն ալ փոխ կուտան մեղաւորներուն, որպէս զի փոխարէնն ընդունին:

35. Բայց դուք սիրեցէք ձեր թշնամիները ու բարիք ըրէք ձեզ առողներուն. և փոխ առէք առնոր՝ որմէ որ յոյս չունիք առնելու. և չատ պիտի ըլլայ ձեր վարձքն ու դուք Բարձրեալին որդիները պիտի ըլլաք. զի նա քաղցր է չարերուն ու ապերախտներուն իսկ հանդէպ:

36: Գթած եղիք՝ ինչպէս գթած է նաև ձեր Հայրը:

37. Մի՛ դատէք՝ ու չպիտի դատուիք. մի՛ պատժէք՝ ու չպիտի պատժուիք. արձկեցէք՝ ու պիտի արձկուիք:

Թեան կամ զեղխ Թեան. և մի՛ գուցէ այնպիսի մէկու մ՚օգնենք՝ որ կարօտ չէ օգնութեան երբ ուզէ աշխատիլ, և այսպէս զրկենք բուն իսկ օգնութեան կարօտ եղողներն, Բարերարներ պէտք են մանաւանդ՝ չէ Թէ սպասել որ կարօտ եղողներն իրենց դիմեն՝ այլ անձամբ իրենք ելնեն ճշմարիտ կարօտները գտնելու, զի կան շատ մը խեղճեր որոնք ատեպ կը հալին ու կը մաշին ամօԹէ, և աւելի կ՚ընտրեն անօԹութենէ մեռնիլ՝ քան ոյրմութիւն խնդրելու համար ձեռք կարկառել:

35. Եւ տուէ փոխ՝ ուսի ոչ ակն ունիցիք առնուլ.—Եւ տուէք փոխ առնոր՝ որմէ յոյս չունիք առնուլ, Թէպետ այսպէս Բարգմանելով աւելի պարզ է իմաստն ու յարմար ալ, սակայն արդի քննադատք իրաւամբ կը մերժեն այսպիսի իմաստով Բարգմանութիւնն յենլով ափէզիի՛զս յունարէն բառին ստուգաբանութեան, է՚ն հին ձեռագրերու և Բարգմանութեանց վրայ ինչպէս են գործական ու ատորական Բարգմանութիւններն: Արաբականն ու ասորականն ունին՝ մեկ մը յուսահատութեան մի՛ մղեր մեծութով աւոր փոխ տալու: Սոյն քննադատներէն շատերն հետեւեալ իմաստով կը Բարգմանեն հին լատինական Բարգմանութեան [ո՛չ Թէ վուլկատայի] հետեւողութեամբ. եւ փոխ տուէք առանց բանէ մը յուսահատելու, այսինքն՝ առանց ձեր փոխ տուած գումարին համար անհանգիստ ըլլալու: Տե՛ս, M. Schegg, *Evang.* nach Lucas; Bretschneider, *Lex. man.* ἀπελπίζω բառը:

38. Տո՛ւք և տացի ձեզ. չափ բարւոք, թաթաղուն, չարժուն, ձեղուն՝ տացեն ի գոգս ձեր: Նովին չափով որով չափէք՝ չափեսցի ձեզ: Մատթ. Է. 2։ Մարկ. Դ. 24։

39. Առաց և առակ մի առ նոսա. Միթէ կարիցէ՞ կոյր կուրի առաջնորդել, ո՞չ ապաքէն երկոքին ի խորխորատս անկանիցին:

40. Ոչ է աշակերտ յաւ քան զվարդապետ իւր. ամենայն կատարեալն եղիցի իբրև զվարդապետ իւր: Մատթ. ժ. 24։ Յովհ. ԺԳ. 16։

41. Զի՞ տեսանես զչիւղ յականն եղբօր քո, և ի քում ականն զգերանդ ոչ նկատես: Մատթ. է. 3։

42. Կամ զի՞արդ կարես առնել ցեղբայր քո. Ե՛ղբայր, Թո՛ղ հանից զչիւղդ յականէ քումմէ, և դու ի քում ականն զգերանդ ոչ տեսանես: Կե՛ղծաւոր, հա՛ն նախ զգերանդ յականէ քումմէ, և ապա հայեսցիր հանել զչիւղ յականէ եղբօր քո:

43. Զի ոչ է ծառ բարի՝ որ առնէ պտուղ չար, և ո՛չ դարձեալ ծառ չար՝ որ առնէ պտուղ բարի:

38. Տուէք ու պիտի տրուի ձեզ. լաւ չափ մը, կոխուած, շարժուած, լեփլեցուն՝ պիտի թափին ձեր գոգը: Նոյն չափով պիտի չափուի ձեզի ալ՝ որով որ դուք կը չափէք:

39. Անոնց առակ մըն ալ բսաւ. Կոյր մը կրնա՞յ միթէ առաջնորդել կոյր մը, չէ՞ որ երկուքն ալ փոսը պիտի իյնան:

40. Աշակերտ մը լաւ չէ իր վարդապետէն. ամէն կատարեալ եղողն իր վարդապետին պէս պէտք է ըլլայ:

41. Ինչո՞ւ կը տեսնես չիւղը եղբօրդ աչքին մէջ, ու չես նըշմարեր քու աչքիդ մէջի գերանը:

42. Կամ ինչպէս կրնաս ըսել քու եղբօրդ. Եղբա՛յր, ձգէ՛ որ հանեմ քու աչքէդ չիւղը, ու դուն չես տեսներ քու աչքիդ մէջի գերանը: Կե՛ղծաւոր, հանէ՛ գերանը քու աչքէդ, ու ետքը նայէ հանելու չիւղը եղբօրդ աչքէն:

43. Զի բարի չէ այն ծառն՝ որ չար պտուղ կուտայ, ու ո՛չ ալ

38. Չափ բարւոր. Աստուած մէկի տեղ տասնապատիկ՝ հարիւր ապատիկ պիտի վարձատրէ, ահա այս իմաստն է որ գեղեցիկ կերպով մը կը նկարագրէ՝ ցորենի ու արմըտեաց չափն օրինակ բերելով: Չափ բարւոր, չափ մը որ պակաս չունի, ինչպէս սովոր են շատ մը վաճառորդներ գործածել պակաս չափեր՝ խաբելով գնորդները, Թափաղուն, յն. փէփիլեմէ՛նօն, Աստուած չէ Թէ միայն ճիշդ չափով պիտի հատուցանէ, այլ նաև այդ չափը լաւ մը կոխուած պիտի ըլլայ [ոտքով կամ ձեռքով], որպէս զի մէջը պարապ տեղ մը չունենայ, ինչպէս ցարդ իսկ կը տեսնենք Արեւելքի մէջ որ երբ ցորեն կը չափեն՝ լաւ մը կը ճնշեն ու կը կոխեն, Շարժուն. և աւելի ապահով ըլլալու համար Թէ լաւ մը կոխուած է կը շարժեն չափը, որպէս զի աւելի տեղաւորին հատիկները. Ձեղուն, քիՉի քիՉը լեցուն պիտի ըլլայ ատ չափը, այնպէս որ երբ ոդորկ փայտով չափեն մակերեսն անցնեն՝ այլ եւս հատիկ մ՚իսկ առնելու տեղ չունենայ:

40. Ոչ է աւակերs լաւ . . .— Աշակերտ մը ձանձնալով իր վարպետին ունեցած ուսեալութիւնը, բնականաբար իբր տիպար կը բռնէ զանի. բայց Թէ որ իր վարպետը կոյր մըն է, ի՞նչ պիտի ըլլայ Թեղճ աշակերտին վիճակը:

43-45. Զի ոչ է ծառ բարի.— Ինչպէս

եալ ծառ չար՝ որ առնէ պտուղ բարի: Մատթ. է. 18, ժԲ. 33:

44. Չի իւրաքանչիւր ծառ ի պտղոյ իւրմէ ճանաչի: Չի ոչ եթէ ի փշոց քաղեն թուզ, և ոչ ի մորենւոյ կթեն խաղող:

45. Մարդ բարի՝ ի բարի գանձուց սրտի իւրոյ բղխէ զբարի. և մարդ չար՝ ի չարէն բղխէ զչար: Քանզի, ի յաւելուածոյ սրտի խօսի բերան նորա:

46. Չի կոչէք զիս՝ Տէ՛ր, Տէ՛ր, և զոր ասեմն ոչ առնէք: Մատթ. ի. 21։ Հռոմի. Բ. 13 Յակ. Ա. 22։

47. Ամենայն որ գայ առ իս՝ և լսէ զբանս իմ՝ և առնէ զնոսա՝ ցուցից ձեզ ո՛ւմ նման է:

48. Նման է առն՝ որ չինէցէ տուն, որ փորեաց և խորեաց, և եդ հիմն ի վերայ վիմի. ի յառնել հեղեղաց՝ բաղխեաց գետ ըզտունն, և ոչ կարաց չարժել զնա, զի հաստատեալ էր հիմն ի վերայ վիմի:

49. Իսկ որ լսէ զբանս իմ՝ և ոչ առնէ, նման է առն՝ որ չինեցէ տուն ի վերայ հողոյ առանց հիմանն. զոր բաղխեաց գետ, և վաղվաղակի անկաւ. և եղև կործանումն տանն այնորիկ մեծ:

որ լաւ պտուղը՝ լաւ ծառէն կ'ելլայ, զեշ պտուղը՝ զեշ ծառէն, Թուզը՝ միայն Քզենւոյ վրայ կը բուսնի, խաղողն ալ՝ որթին վրայ, այսպէս ալ լաւ մարդն իր սրտին մէջ կ'ունենայ լաւ գանձ մը՝ որմէ դուրս կուգան լաւ բաներ. Այսպէս կը կարդանք Ռաբունիներու գրուածոց մէջ Քէ, օր մը Ռաբբի Եօխաննան իր աշակերտաց հարցուց Քէ Ո՞րը պէտք է ըլլայ մարդուս հետեւելիք ուղիղ վարուց ընթացքն. աշակերտներէն իւրաքանչիւրը բան մը կը պատասխանէ, ու եղիազար միայն կը պատասխանէ Քէ լաւ սիրտն է. և աս պատասխանը միայն կ'արժանանայ Ռաբունիին գնահատումին։ Տե՛ս, Pirké Aboth. II 9.

չար է այն ծառն՝ որ բարի պտուղ կուտայ:

44. Չի իւրաքանչիւր ծառ իր պտղէն կը ճանչցուի: Չի չէ թէ փչերէն կը քաղեն թուզ, ոչ ալ մորենիէն կը կթեն խաղող:

45. Բարի մարդն՝ իր սրտի բարի գանձերէն կը բխէ բարին. և չար մարդն՝ չար գանձերէն կը բխէ չարը: Որովհետեւ, սրտի յաւելուածէն կը խօսի անոր բերանը:

46. Ինչո՞ւ կը կանչէք զիս՝ Տէ՛ր, Տէ՛ր, ու չէք ըներ ինչ որ կ'ըսեմ:

47. Ո՛վ որ ինծի կուգայ՝ ու կը լսէ իմ խօսքերս՝ ու կ'ընէ զանոնք՝ պիտի ցուցնեմ ձեզի թէ որու կը նմանի:

48. Կը նմանի այն մարդուն՝ որ տուն մը կը չինէ, և որ փորեց ու խորունկցուց, ու քարի վրայ դրաւ հիմը. հեղեղներ եկնելու ատեն՝ գետը զարկաւ այն տան, ու չկրցաւ զայն չարժել, զի քարի վրայ հաստատուած էր հիմը:

49. Բայց այն որ կը լսէ իմ խօսքերս ու չգործադրեր, նման է այն մարդուն՝ որ հողին վրայ կը չինէ տունն առանց հիմի. գետը զարկաւ անոր և իսկոյն ինկաւ. ու մեծ եղաւ այն տան կործանումը:

ցուց Քէ Ո՞րը պէտք է ըլլայ մարդուս հետեւելիք ուղիղ վարուց ընթացքն. աշակերտներէն իւրաքանչիւրը բան մը կը պատասխանէ, ու եղիազար միայն կը պատասխանէ Քէ լաւ սիրտն է. և աս պատասխանը միայն կ'արժանանայ Ռաբունիին գնահատումին։ Տե՛ս, Pirké Aboth. II 9.

ԳԼՈՒԽ Է.

Հարիւրապետին ծառային բժշկումը.—Նայիմի մէջ՝ այրի կնոջ մը զաւկին յարութիւն առնելը:

1. Եւ իբրեւ կատարեաց զամենայն զբանս իւր ի լսելիս ժողովրդեանն, եմուտ ի Կափառնաում: Մատթ. Ը. 5։

2. Հարիւրապետի ուրումն ծառայ չարաչար հիւանդացեալ՝ մերձ էր ի վախճանել, որ էր նմա պատուական:

3. Իբրեւ լուաւ զՅիսուսէ, առաքեաց զծերսն ի Հրէից, աղաչէր զնա՝ զի եկեալ ապրեցուսցէ զծառայն նորա:

4. Եւ նոքա եկեալ առ Յիսուս, աղաչէին զնա ամէպ՝ և ասէին Քէ, Արժանի է որում զչնորհս զայս առնուս.

5. Չի սիրէ զազգս մեր, և զժողովրդանոցն նա չինեաց մեզ:

---

2. Հարիւրապետի ուրումն ծառայ...— Ս. Ղուկաս կատարեալ ճշդութեամբ մը նշանակելէ ետքը Քէ ո՞ր, որո՛ւ հանդիպ և ի՛նչ աստիճանի ծանր հիւանդի մը կանչուած էր Յիսուս, նոյն ճշդութեամբ մեզի կը յայտնէ Քէ, հակառակ հեթանոսաց վայրագ բնութեան, ըստ որում՝ ծառայք ատելի սեպուած էին միշտ, զի կ'ըսէին անոնք Քէ ո՛ւրչափ կը բազմացնէ մարդ իր ծառաներեն՝ ա՛յնչափ աղ բազմացուցած կը սեպուի իր բշնամիները, խնդրոյ նիւթ եղող հեթանոս հարիւրապետն ընդ հակառակն շատ կը սիրէր իր ծառան, որ ինչ ևիւս պատուական, և այսպէս կ'ուզէ հասկցնել Քէ կէս մը հրեական սովորութեանց յարած էր, ու կը յարգէր աս մասին օրինաց տրամադրութիւնն որ կը պատուիրէ հոգւոյ չափ սիրելու իմաստուն ծառաներն։ Տե՛ս. Սիրաք, է. 23։

1. Եւ երբ ժողովուրդին զուրցելով լմնցուց իր բոլոր խօսքերը, Կափառնաում մտաւ:

2. Հարիւրապետի մը ծառան սաստիկ հիւանդացած ըլլալով՝ մեռնելու մօտ էր, և որ չատ սիրելի էր անոր:

3. Երբ լսեց Յիսուսի մասին, ղրկեց Հրէից մէջէն ծերերն, կ'աղաչէր անոր որ գայ բժշկէ իր ծառան:

4. Եւ անոնք գալով Յիսուսի քով, սաստիկ կ'աղաչէին անոր ու կ'ըսէին Քէ, Արժանի է որուն որ կ'ընես աս չնորհքը:

5. Որովհետեւ կը սիրէ մեր ազգն, և ան չինած է մեր ժողովրդանոցը:

---

5. Եւ զժողովրդանոցն նա չինեաց մեզ.— Ի սկզբան զարմանալի կը Թուի Քէ Հեթանոս մը յանձն առած ըլլայ շինել Հրեական աղօթատեղի մը, մինչ այս վերջիններն այնքան կը խորշէին անոնցմէ. սակայն խնդիրն ինքնին կը լուծուի՝ երբ անգամ մը մտաբերենք Քէ հեթանոսներէն շատերը մեծ յարգանք կը տածէին հրեական կրօնին՝ անոր վարդապետութեանց վեհութեան ու բարոյականի մաքրութեան պատճառաւ, և բարոյականի մաքրութեան արդէն շատերը բոլորովին ձգելով կուռքերը, կուգային մանելու հրեական կրօնից մէջ։— Կափառնաումի պէս շքեղ ու բազմամարդ քաղաք մը [Տե՛ս, Հաւ. Ա. էջ 13. Ծանօթ.], պէտք էր մէկէ աւելի սինակոգաներ ունենալ, և հոս նշանակուած սինակոգան՝ հաւանական է որ աղաչելու համար գնացող հրէից Քաղինն էր, և աս պատճառաւ կ'ըսեն Քէ Ա՛ն շինած է մեր ժողովրդանոցը:

6. Եւ Յիսուս գնաց ընդ նոսա։ Երբեւ ոչինչ կարի հեռի էր ի տանէն, յղեաց առնս հարիւրապետն բարեկամս և ասէ ցնա. Տէ՛ր, մի՛ ինչ աչխատ լինիր, զի չեմ բաւական եթէ ընդ յարկաւ իմով մտանիցես։ Մատթ. Ը. 8։

7. Վասն որոյ և ոչ զանձն համարեցայ արժանի առ քեզ գալոյ. այլ ասա՛ բանիւ՝ և բժշկեսցի մանուկս իմ։

8. Քանզի և ես այր մի եմ կարգեալ ընդ իշխանութեամբ. ունիմ ընդ ինեւ զինուորս, և ասեմ սմա. Ե՛րթ՝ և երթայ. և այլում թէ Ե՛կ՝ և գայ. և ծառայի իմում թէ Արա՛ զայս՝ և առնէ։

9. Եւ երբեւ լուաւ զայս Յիսուս՝ զարմացաւ, դարձաւ առ ժողովուրդն որ երթային զնոսա՝ և ասէ. Ամէն ասեմ ձեզ թէ, և ո՛չ յիսրայէլի այսչափ հաւատս գտի։

10. Եւ դարձան անդրէն պատգամաւորքն ի տուն՝ և գտին ընդ ծառայն հիւանդ՝ բժշկեալ։

11. Եւ եղեւ ի վաղիւն երթայր ի քաղաք մի՝ որում անուն էր Նայիմ. երթային ընդ նմա և աշակերտք նորա և ժողովուրդք բազում։

6. Եւ Յիսուս գնաց անոնց հետ։ Երբ ալ չատ մը հեռու չէր անէն, հարիւրապետն անոր ղրկեց իր բարեկամներէն ու ըսաւ անոր. Տէ՛ր, մի՛ այդչափ յոգնիր, զի ես արժանի չեմ որ մտնես իմ յարկիս ներքեւ։

7. Ա՛ս պատճառաւ, ոչ իսկ ինքզինքս արժանի սեպեցի քեզի գալու. հապա խօսք մը ըսէ՛ք՝ և իմ ծառաս պիտի բժշկուի։

8. Վասն զի ես ալ ուրիշին իշխանութեան ներքեւ գրուած մարդ մըն եմ. զինուորներ ունիմ իմ տակս, և ասոր կ'ըսեմ. Գնա՛՝ ու կ'երթայ. և ուրիշի մը թէ եկո՛ւր՝ ու կուգայ. և իմ ծառայիս թէ Ըրէ՛ ա՛ս բանն՝ ու կ'ընէ։

9. Եւ Յիսուս ասոր բանը լսելով՝ զարմացաւ, դարձաւ իր հետ եկող բազմութեան ու ըսաւ. Ըսմարի՛ս կ'ըսեմ ձեզի թէ, Իսրայէլի մէջ անգամ չգտայ այսչափ հաւատք մը։

10. Եւ պատգամաւորները կըրկին տուն դառնալով՝ հիւանդ ծառան բժշկուած գտան։

11. Ու եղաւ որ երկրորդ օրն քաղաք մը կ'երթար՝ որուն անունը Նային էր. անոր հետ կ'երթային նաև իր աշակերտներն ու մեծ բազմութիւն մը։

6-8. Չեմ բաւական... Տե՛ս, Հաս. Ա. էջ 36, Ծանօթ.։

11. Նային քաղաքին անունը Ս. Գրոց մէջ տեղ մը յիշատակուած չենք տեսներ, Կափառնաումէ Նային՝ շուրջ մէկ ժամու ճամբայ էր, հիմակ ալ Արաբք նոյն անունը ձգտան։ «Նային կը նշանակէ երր. Դեղեցիկը և իր դրից սիրունութեամբ իրաւամբ կ'արդարացնէ իր անունը։ Սոյն քաղաքը շինուած էր պզտիկ Հերմոնի զառիթափին վրայ, և աս իր գահոյից բարձրութենէն կը դիտէր իր ոտից տակ եզերբլօնի լայնատարած ու բերրի դաշտագետինը։ Դէպի ճակատը կ'ինային Գալիլիոյ անտառախիտ ու գեղեցիկ լերանները որոց ետին կը բարձրանային Լիբանանու և մեծ Հերմոնի ամբողջ գագաթները։ Տեսարանը նոյնն է այսօր ալ, միայն թէ Գալիլիոյ ան սիրուն գիւղաքաղաքը տեղի տուած է խեղճուկ գիւղակի մը», [Ֆիլեօն]։

12. Իբրեւ մերձ եղեւ ի դուռն քաղաքին՝ եւ անա ելանէր մեռեալ մի, որդի միամօր մօր իւրոյ, և նա էր այրի. եւ ժողովուրդ քաղաքին էր ընդ նմա։

13. Իբրեւ եաես զնա Տէր՝ գըթացաւ ի նա եւ ասէ. Մի՛ լար։

14. Եւ մատուցեալ մերձեցաւ ի դագաղան. և որք բարձեալն առնէին՝ զոտեղի աբին. և ասէ. Պատանի՛ դու, քեզ ասեմ՝ արի՛։

15. Կանգնեցաւ և նստաւ մեռեալն՝ և սկսաւ խօսել. և եա զնա ցմայր իւր։

16. Եւ ահ կալաւ զամենեսեան. և փառաւորէին զԱստուած՝ և ասէին թէ, Մարգարէ մեծ յարուցեալ է ի մէջ մերում. և թէ՝ Այց արար Աստուած ժողովըրդեան իւրում ի բարութիւն։ Ղուկ. ԻԴ. 19։ Յովհ. Դ. 19։

17. Եւ եկ զրոյցս այս ընդ ամենայն Հրէաստան վասն նորա, և ընդ ամենայն կողմանս աչխարհին։

12. Երբ մօտեցաւ քաղաքին դրան՝ ահա մեռեալ մը դուրս կը հանէին, որդի միամօր մօր իւրոյ, կ'ելլէր, իր մօր մէկ հատիկ զաւակը, և ան որբեւարի էր, և քաղաքին ժողովուրդին մէկ մեծ մասն անոր կ'ընկերանար։

13. Երբ Տէրը զանի տեսաւ՝ ի գութ չարժեցաւ անոր վրայ և ըսաւ. Մի՛ լար։

14. Մօտենալով դպաւ դագաղին. և անոնք որ վեր բռնած կը տանէին՝ կանգ. առին. և ըսաւ. Պատանի՛, քեզի՛ կ'ըսեմ, ելի՛ր։

15. Ելաւ ու նստեցաւ մեռեալն՝ և սկսաւ խօսիլ. և Յիսուս իր մօր յանձնեց զանի։

16. Եւ վախ մը պատեց ամենուն վրայ. և կը փառաւորէին զԱստուած ու կ'ըսէին թէ, Մեծ մարգարէ մը եղած է մեր մէջ. և թէ՝ Աստուած այցելութեան եկաւ իր ժողովուրդին բարեացակամութեամբ։

17. Եւ այս բանին համբաւը տարածուեցաւ բոլոր Հրէաստան և անոր բոլոր չրջակայ երկիրները։

Տե՛ս նաև, Stanley, *Sinaï and Palestine;* Porter, *Handbook of Syria a. Palestine.*

12-13. Անա ելաւէր մեռեալ մի.— Մէկ երկու տողերու մէջ հիանալի կերպով նկարագրած է Ս. Ղուկաս իր նկարչի տաղանդով, աս սրտաշարժ տեսարանը։ Որբեւարի կին մը՝ արդէն սրտաբեկ, կրկին անգամ հարուածուած իր զաւկին մահուամբ, զաւակ մը՝ որ իր մէկ հատիկն է, և որ կը հետեւի անոր դագաղին. դագաղն արդէն կը հանեն քաղքին դռնէն ու մօտ է գերեզմանատան, մարդիկ՝ գրեթէ ամբողջ քաղաքն որ կը մասնակցի աղեբեկ մօր վշտին. ինչպէս չշարժէր ի գութ Յիսուս ալ, ինք՝ որ և թէ ինք իսկ տէր չէ կենաց ու մահու։ այնքան քնքոյշ սիրտ մ'ուներ.— Մի՛ լար, ասս եղաւ Յիսուսի առաջին խօսքն վշտաբեկ կնոջ, ու առանց ուրիշ բառ մը աւելցընելու՝ իսկոյն կը կասեցնէ դագաղակիրները ու իր Աստուածային զօրութեամբ կը յարուցանէ պատանին։ — Պատանի՛ դուռ, «Ստոյգ է որ եղիայ ևս կը յարուցանէ մեռածները, բայց կ'ստիպուի նա մէկ քանի անգամներ հակիլ յարուցանելիք տղուն վրայ. կը փչէ, կը կարկամի, կը գրգռուի, ակներեւ կը տեսնուի թէ օտար զօրութիւն մը օգնութեան կը կանչէ, թէ այնպիսի հոգի մը ետ կը կանչէ մահուան իշխանութենէն որ ենթարկուած չէ իր ձայնին զօրութեան, և թէ ինք իսկ տէր չէ կենաց ու մահու։

Յովհ. Մկրտիչ Յիսուսի քով կը ղրկէ իր աշակերտներեն երկուքը.— Յիսուս գովեստ կը կարդայ Յովհ. Մկրտչի:

18. Եւ պատմեցին Յովհաննու աշակերտքն իւր վասն ամենայնի այսորիկ:

19. Եւ կոչեաց առ ինքն երկուս ոմանս յաշակերտացն իւրոց՝ Յովհաննէս. առաքեաց առ Տէր և ասէ. Դո՞ւ ես որ գալոցն ես՝ եթէ այլում ակն կալցուք: Մատթ. ԺԱ. 2.

20. Եւ եկեալ արքն առ նա՝ ասեն. Յովհաննէս Մկրտիչ առաքեաց զմեզ առ քեզ՝ և ասէ. Դո՞ւ ես որ գալոցն ես՝ եթէ այլում ակն կալցուք:

21. Եւ ի նմին ժամու՝ բժշկեաց զբազումս ի հիւանդութենէ և ի հարուածոց և յայոց չարաց, և կուրաց բազմաց չնորհեաց տեսանել:

22. Պատասխանի ետ նոցա և ասէ. Երթա՛յք պատմեցէք Յովհաննու՝ զոր տեսիքդ և լուայք. զի կոյրք տեսանին, և կաղք գընան, բորոտք սրբին, խուլք լսեն, մեռեալք յառնեն, աղքատք աւետարանին. Եսայի, ԼԵ. 5.

23. Եւ երանի՛ իցէ՝ որ ոչ գայթագղեսցի յիս:

24. Եւ իբրեւ գնացին հրեշտակքն Յովհաննու, սկսաւ խօսել ընդ ժողովուրդսն վասն Յովհաննու. Զի՞ ելէք յանապատն տեսանել, եղէգն չարժուն ի հողմոյ:

18. Եւ Յովհաննու աշակերտքն անոր պատմեցին այս ամէն բաները:

19. Եւ Յովհաննէս իր քով կանչելով իր աշակերտներէն երկուքն՝ Տիրոջ քով ղրկեց ու ըսաւ. Դո՞ւն ես որ պիտի գաս՝ թէ ուրիշի մը սպասենք:

20. Եւ մարդիկն անոր քով գալով ըսին. Յովհաննէս Մկրտիչ քու քովդ ղրկեց զմեզ ու ըսաւ. Դո՞ւն ես որ պիտի գաս՝ թէ ուրիշի մը սպասենք:

21. [Եւ ան ժամուն՝ չատ մը մարդիկներ բժշկեց հիւանդութիւններէ և վէրքերէ ու չար ոգիներէ, և չատ մը կոյրերու ալ տեսնելու չնորհքն բրաւ:]

22. Անոնց պատասխանեց ու ըսաւ. Գնացէք պատմեցէք Յովհաննու ինչ որ լսեցիք ու տեսաք. Թէ կոյրեր կը տեսնեն, կաղեր կը քալեն, բորոտներ կը սրբուին, խուլեր կը լսեն, մեռելներ յարութիւն կ'առնեն, աղքատներ կ'աւետարանուին.

23. Եւ երանելի՛ է անիկա որ պիտի չգայթակղի իմ վրայ:

24. Եւ երբ մեկնեցան Յովհաննու պատգամաւորները՝ սկսաւ Յովհաննու մասին խօսիլ ժողովուրդին. Ինչ ելաք տեսնելու անապատին մէջ, հովերէն չարժուղ եղէգ մը:

25. Ալ ինչ ելէք տեսանել, այր ի հանդերձս փափկութեան զարդարեալ. ահաւանիկ որք ի հանդերձս երեւելիս և ի փափկութեան են՝ յարքունիս են:

26. Ալ ինչ ելէք տեսանել. մարգարէ՞. այո՛, ասե՛մ ձեզ՝ աւելի և քան զ մարգարէ:

27. Զի սա է վասն որոյ գրեաւն է թէ, Ահա առաքեմ զհրեշտակ իմ առաջի քո՝ որ յարդարեսցէ զճանապարհս քո առաջի քո: Մաղաք. Գ. 1: Մատթ. ԺԱ. 10: Մարկ. Ա. 2:

28. Ամէն ասեմ ձեզ. Մեծ ի ծնունդս կանանց մարգարէ քան զՅովհաննէս ո՛չ ոք է. բայց փոքրիկն յարքայութեան Աստուծոյ մեծ է քան զնա:

25. Հապա ինչ տեսնելու ելաք, փափուկ զգեստներով զարդարուղ մարդ մը. ահա անոնք որ մեծարժէք զգեստներ կը կրեն ու փափկութեամբ կ'ապրին՝ արքունեաց մէջ կը գտնուին:

26. Ուրեմն ինչ տեսնելու ելաք. մարգարէ՞ մը. այո՛, ձեզի՝ մարգարէէ մը աւելի մեծ մէկը:

27. Զի ասոր համար է որ գրուած է՝ թէ, Ահա կը ղրկեմ քու առջեւէդ իմ հրեշտակս՝ որ պիտի պատրաստէ քու ճամբադ առջեւդ:

28. Ձեզմէ՛ն կ'ըսեմ ձեզի. Կանանց մէջ յայնքան եկած չէ Յովհաննէսէ աւելի մեծ մարգարէ մը. բայց Աստուծոյ արքայութեան որդիներէն ամենափոքրն անկէ աւելի մեծ է:

Յիսուս եւ Յովհաննես մերժուած Հրեից.—Յիսուս ճաղի կը ճրաւիրուի Սիմոն Փարիսեցւոյ տունն ու ճոճ մեծարժէք իւղով կ'օծուի մեղաւոր կիճե մը:

29. Եւ ամենայն ժողովուրդն իբրեւ լուաւ՝ և մաքսաւորքն, արդարացուցին զԱստուած, զի մկրտեցան ի մկրտութիւնն Յովհաննու:

30. Իսկ Փարիսեցիքն և օրինականք զգօրհուրդն Աստուծոյ անարգեցին իւրեանց, զի ոչ մկրտեցան ի նմանէ:

29. Եւ բոլոր ժողովուրդն երբ լսեց՝ և մաքսաւորները, արդարացուցին զԱստուած, որովհետեւ մկրտուեցան Յովհաննու մկրտութեամբը:

30. Իսկ Փարիսեցիները ու օրինականները անարգեցին իրենց ընթացքով՝ Աստուծոյ իրենց նկատմամբ յղացած խորհուրդն, որովհետեւ չմկրտուեցան անոր:

Յիսուս Քրիստոս այնպիսի կերպիւ մը կը յարուցանէ մեռելներն իբր թէ հասարակ գործողութիւն մ'ընէր. իբր տէր կը խօսի յաւիտենական քնով մը քնացողներուն, և կը զգացուի որ մեռելոց՝ ինչպէս նաև կենդանեաց Աստուածն է նա, և աս է՛ն մեծ գործողութիւններուն մէջ իսկ կատարեալ հանդարտութիւն մը ցոյց կուտայ» Մասիսեան, Ճառ յաղագս աւետուածային քրիստոնեական Յիսուսի:

19. Դո՞ւ ես որ գալոցն ես.— Աս խօսքերուն՝ ինչպէս նաև յարակից անցքերուն մեկնութեան մասին՝ Տե՛ս, Հաւ. Ա. էջ 52-53 ծանօթ.:

29. Արդարացուցին զԱստուած. — Այսինքն թէ բոլոր ժողովուրդն ու նոյն իսկ մաքսաւորներն Յովհաննէսէ մկրտուելով, գործնական կերպով ցոյց տուին թէ Աստուած ազէկ ըրած էր անոր նման սրբակեաց մէկն իրենց ղրկելով:

30. Իսկ Փարիսեցիքն... անարգեցին. — Հակառակ ժողովուր-

31. Արդ, ո՞ւմ նմանեցուցից զմարդիկ ազգիս այսորիկ, և ո՛ւմ իցեն նմանողք: Մատթ. ԺԱ. 16:

32. Նման են մանկտւոյ՝ որ ի հրապարակս նստեալին, կարդայցեն ընդ միմեանս և ասիցեն. Փող հարաք ձեզ՝ և ոչ կաքաւեցիք, ողբացաք՝ և ոչ լացիք:

33. Եկն Յովհաննէս Մկրտիչ, ոչ ուտէր և ոչ ըմպէր, և ասէիք. Դեւ ունի ինքա: Մատթ. Գ. 4: ԺԱ. 18: Մարկ. Ա. 6:

34. Եկն Որդի մարդոյ, ուտէ և ըմպէ, և ասէք. Ահա այր կերօղ և արբեցօղ, բարեկամ մաքսաւորաց և մեղաւորաց:

35. Եւ արդարացաւ իմաստութիւն յորդւոց իւրոց:

36. Աղաչէր զինա ումն ի Փարիսեցւոցն զի կերիցէ ճաշ ընդ նմա. և մտեալ ի տուն Փարիսեցւոյն՝ բազմեցաւ:

31. Արդ, որո՞ւ նմանցնեմ աս սերունդիս մարդիկս, և որո՞ւ կը նմանին:

32. Նման են տղաքներու՝ որ բոնք հրապարակներու մէջ կը նստին, զիրար կը կանչեն ու կ'ըսեն. Փող զարկինք ձեզի՝ ու դուք չի կաքաւեցիք, ողբացինք՝ ու դուք չի լացիք:

33. Յովհաննէս Մկրտիչ եկաւ, ոչ կ'ուտէր ու ոչ կը խմէր, ու դուք կ'ըսէիք. Դեւ կայ անոր մէջ:

34. Որդի մարդոյ եկաւ, կ'ուտէ ու կը խմէ, և դուք կ'ըսէք. Ահա կերօղ մը, մաքսաւորներու և մեղաւորներու բարեկամ:

35. Բայց իմաստութիւնն արդարացաւ իր որդիներէն:

36. Փարիսեցիներէն մին աղաչեց անոր որ իր հետ ճաշ ընէ. և մտնելով ան Փարիսեցիին տունը՝ սեղանի նստաւ:

ղին ու մաքսաւորներուն ցոյց տուած հաւատքին, Փարիսեցիք ու օրէնսգէտները՝ որ Հրէից մէջ գիտուն ու սրբակեաց անունը կը կրէին, մերժելով Յովհաննէսի մկրտութիւնն, անարգած, անպատուած, կամ լաւ եւս, ըստ Յոյնին՝ ի դերեւ հանած էին գէթ իրենք իրենց նկատմամբ, Աստուծոյ՝ հանդէպ իրենց փրկութեան յղացած խորհուրդը:

31-32. Այս անցից միտքն հակիրճ կերպով հետեւեալն է. Աստուած ամէն միջոց ի գործ դրաւ Հրէից ազգին հոգեւոր մակարդակին բարձրացումին համար, նախ՝ Յովհաննէս Մկրտչի միջոցաւ, և ապա՝ Յիսուսի. սակայն անոնք ընդ միշտ դիմադարձ գտնուեցան. Անոնք շատ խստակեաց գտան զՅովհաննէս, և զՅիսուս՝ խիստ նըման հասարակ մարդիկներու. Տրտնջացին առչինէն՝ դի նա չուզեց ընկերանալ իրենց խաղ ու խնդութիւններուն. և երկրորդէն՝ որովհետեւ չդայնակցեցաւ իրենց լացին ու ողբին:

35. Եւ արդարացաւ...— Հակառակ Փարիսեցւոց ու Օրէնսգէտներու դիմադարձութեան, գտնուեցան բարեբաղդաբար այնպիսի իմաստուններ որոնք հպատակեցան Յիսուսի Թէ Յովհաննու ձայնին. Տե՛ս, Հաւ. Ա. էջ 54:

36. Բազմեցաւ. Հիներուն՝ սեղանի նըստած ատեն բռնած դիրքն օկէս մը պառկուկ կէս մըն ալ նստուկ կ'ըլլար. սրունգներն ու մարմնոյ ստորին մասը իրենց բոլոր երկայնութեամբ կը տարածէին ուղիղ մը վրայ, իսկ մարմնոյ վերին մասին բարձ

---

37. Եւ կին մի էր ի քաղաքին մեղաւոր. իբրեւ գիտաց Թէ բազմեալ է ի տան Փարիսեցւոյն, բերեալ չիչ մի իւղոյ ազնուի, Մատթ. ԻԶ. 7: Մարկ. ԺԴ. 3: Յովհ. ԺԲ. 3:

38. կայր յետոյ առ ոտս նորա, լայր. և արտասուօքն սկսաւ թանալ զոտս նորա, և հերով գլխոյ իւրոյ չնչէր, և համբուրէր զոտս նորա, և օծանէր իւղովն:

39. Եւ տեսեալ Փարիսեցւոյն՝ որ կոչեացն զնա, ասէր ընդ միտս իւր. Սա Թէ մարգարէ ոք էր, ազգա գիտէր Թէ ո՛վ՝ և ո՛րպիսի ոմ կինն մերձենայ ի սա. զի մեղաւոր է:

40. Պատասխանի եաս Յիսուս և ասէ ցնա. Սի՛մոն, ունիմ ինչ ասել քեզ: Եւ նա ասէ. Ասա՛, վա՛րդապետ: Եւ ասէ.

41. Երկու պարտապանք էին ուրումն փոխառուի. մինն պարտէր հինգ հարիւր դահեկան, և միւսն յիսուն:

42. Եւ իբրեւ ոչ զոր նոցա հատուցանել, երկոցունցն չնորհեաց: Արդ ասա՛, ո՛վ առաւել սիրեսցէ զնա:

43. Ասէ Սիմոն. Ինձ այսպէս Թուի՝ եթէ որում զբազումն չնորհեաց: Եւ նա ասէ ցնա. Ուղիղ դատեցար:

37. Եւ ան քաղքին մէջ մեղաւոր կին մը կար. երբ ի հացաւ որ սեղանի նստած է Փարիսեցիին տունը, աղնիւ իւղով լեցուն չիչ մը բերելով,

38. Եւթէ կողջէն անոր ոտքերուն քով կեցած կուլար. և իր արցունքներով սկսաւ թրջել անոր ոտքերն, և իր գլխուն մազերով կը սրբէր, ու կը համբուրէր անոր ոտքերն ու կ'օծէր, անիւղով:

39. Եւ Փարիսեցին՝ որ զանիկ հրաւիրած էր, տեսնելով ան բանն՝ իր մտքին մէջ կ'ըսէր. Թէ որ այսկա մարգարէ մ'ըլլար, անչուչտ պիտի գիտնար Թէ ո՛վ՝ և ի՛նչ տեսակ կին մը կը մօտիկնայ իրեն. զի մեղաւոր մըն է ան:

40. Յիսուս պատասխանեց ու բաւ անոր. Սի՛մոն, քեզի բան մ'ունիմ ըսելու: Եւ ան ըսաւ. Ըսէ՛, վա՛րդապետ: Եւ ըսաւ.

41. Փոխատու մը երկու պարտապաններ ունէր. մին՝ հինգ հարիւր դահեկան պարտք ունէր, և միւսը՝ յիսուն:

42. Ու երբոր բան մը չունէին վճարելու, երկուքին ալ պարտքերը չնորհեց: Արդ ըսէ՛, անոնցմէ ո՞րն աւելի պիտի սիրէ զանի:

43. Սիմոն ըսաւ. Ինծի այնպէս կ'երեւի Թէ, որուն որ չատը չնորհեց: Եւ Յիսուս ըսաւ անոր. Ուղիղ դատեցիր:

դիրք մը կուտային զանի յենլով Թիկանց վրայ՝ որու տակ կը դնէին բարձիկ մը, այսպէս ալ ձեռքն ազատ կը մնար կերակուրին հասնելու և ուտելու գործողութիւնն ընելու համար.» Տե՛ս. A. Rich, *Dict. des antiq. rom. et grecq.*:

39. Ո՛րպիսի ոմ կին մերձենայ ի սա.— Ըստ Ռաբբի Խաստայի, պէտք էր չորս կանգուն հեռու կենալ վատահամբաւ կիներէ [Scoettgen *Hor. hebr.* t. I. p. 348]. և Յիսուս որ հիմա Պոլ կուտայ նոյն իսկ իրեն դպչելո՛ւ. սակէ գայթակղած՝ Սիմոն կը խորհի Թէ, եթէ Յիսուս մեսիա Մեսիան ըլլար՝ պէտք էր գիտնար

44. Եւ դարձեալ ի կինն կողմն՝ ասէ ցՍիմոնէ. Տեսանե՞ս զայս կին. մտի ի տուն ես՝ ջուր ոտից իմոց ոչ եառուր, իսկ սա արտասուօք իւրովք եթաց զոտս իմ, և հերով իւրով չնչեաց։

45. Համբոյր մի ինձ ոչ եառուր. սա աւասիկ յորէ հետէ մտեալ եմ՝ ոչ դադարեաց ի համբուրելոյ զոտս իմ։

46. Իւղով զգլուխ իմ ոչ օծեր. սա իւղով անուշիւ օծ։

47. Վասն որոյ ասեմ քեզ. Թողեա՛ւ լինին նմա մեղք իւր բազումք, զի յոյժ սիրեաց. ումեմն որում չաս թողուցու՝ չաս սիրէ, և որում սակաւ՝ սակաւ։

44. Ու կնոջ կողմը դառնալով՝ Սիմոնի ըսաւ. Կը տեսնե՞ս սա կինը. քու տունդ մտայ՝ ու ոտքս չուր չ'տուիր իմ ոտքերուս. իսկ սա՝ իր արցունքներով թրջեց իմ ոտքերս, և իր մազերով սրբեց։

45. Դուն համբոյր մը չ'տուիր ինձի. իսկ սա՝ մտնելէս ի վեր չդադրեցաւ համբուրելէ իմ ոտքերս։

46. Դուն իմ գլուխս իւղով չօծեցիր. սա՛ իւղով օծեց։

47. Ուստի կ'ըսեմ քեզի. Ո՛ղ ներուած ըլլան ասոր իր չատ մը մեղքերը, զի չատ սիրեց. որովհետեւ, որուն որ չատ ներուի՝ չատ կը սիրէ, և որուն որ քիչ՝ քիչ։

Քէ ի՛նչ կեանքի տէր կին մը կը դպչի Ի-րեն. իսկ եթէ գիտէր սուրբ կուսաւր դըպչելու՝ ըսել է Յիսուս ալ պէտք էր անմեղ մէկն ըլլար։ Որ խորհուրդը գիտնալով Յիսուս՝ կը հանէ զանի իր մոլար գաղափարէն։

44-46. Մտի ի տուն ես... Հին ատենները ընդհանուր սովորութիւն էր Արեւելքի մէջ որ եթէ հիւր մ'ընդունէին, է'ն առաջ չուր կուտային որ ոտքերը լուար, զի բոհոտ՝ և առ առս ելն սրեխով կը ճամբորդէին, ուստի և անհրաժեշտ էր որ մարդուէր փոշիներէն ու ցեխերէն Լոկ առողջապահական սկզբունքով դրուած սոյն սովորութիւնն հետզհետէ բարեպաշտական հանգամանք մը ստացեր էր [Տե՛ս, Ննղ. ԺԸ. 4։ ԺԹ. 1։ Ծուղիդ, ԺԹ. 21։ Ա. Թագ. Իե. 41]։ Նմանապէս այտերու Քէ հոտ համբոյրն ընդհանուր էր ամէն հասակի ու աստիճանի անձանց միջեւ մտերմութեան, գորովոյ կամ յարգանաց զգացումներն արտայայտելու համար [Տե՛ս, Kiss բառը Smith's Diction. of the Bible-ին մէջ]։ Իսկ եթէ հիւրասիրուած անձն պատուաւոր մէկն ըլլար՝ ձէթով կամ ուրիշ անուշահոտ իւղով կ'օծէին անոր գլուխը [Տե՛ս. Սղմ. Իբ. 5։ Խդ. 7։ Ամ. 5...]։ Արդ, զՅիսուս հիւրասիրող Փարիսեցին զանցառու գտնուած էր այս ամէն փափկանկատութեանց մէջ, բան մը՝ որ ահի կուտայ Յիսուսի՝ գովելու մեղաւորուհին և արդարացնելու իր անոր հանդէպ բռնած ընթացքն։

47 Թողեա՛լ լիցին սմա մեղք իւր բազումք՝ զի յոյժ սիրեաց. — Նոր ազանդաւորը որոց սկզբունքն է Քէ հաւատով միայն մարդ կրնայ արդարանալ, ասոնց ընդդէմ ճանդէպ՝ ուր բացորոշապէս ըսուած է Քէ իր շատ սէրին համար արդարացաւ մեղաւորուհին, ամէն ճիգ ի գործ դրին անոր բնական իմաստն այլափոխելու համար, բաց ի զուր, զի այդ անցքը միանակը չէ որ ունինք առ ձեռն որ ի հեթանոս նոր ազանդաւորներուն, այլ Պետրոս Առաքեալ ալ նոյն բանը կը հաստատէ ըսելով. Սէրը կը ծածկէ մեղաց բազմութիւնը [Ա. Պետ. Դ. 8]։ Ուստի և Բողոքական Մեկնիչներէ շատերը հրաժարելով նոյն անցից քամահին մեկնութենէն, Ուղղափառ Եկեղեցւոյ տուած մեկնութիւնն ընդունած են, ըստ որում՝ կատարեալ սէրն, որ կ'ենթադրէ իր քին կատարեալ գղջում գործած մեղքերուն ու հա տատ առաջադրութիւն անոնցմէ ապագային խորշելու, կ'արդարացնէ զմարդ ու կը քաւէ անոր մեղքերը։ Այսպէս ահա մէկ կողմէն՝ մեղաց ներումն կ'ենթադրէ գոէր, քանզի սէրը նախապէս զօրաւոր կերպիւ ազդելով Աստուծոյ սրտին վրայ, պատճառ կ'ըլլայ մեղքերու ներման. և միւս կողմէն սէրը կ'ենթադրէ գներում, քանզի տեսնելով որ Աստուած նեղած է մեզի՝ բնականաբար մեր սիրտն ալ կը բռնկի Աստուծոյ սիրովը։ — Չի որում շատ թողուցու... «Յիսուս սա խօսքերն Փարիսեցւոյն համար ըսաւ, որոնց կը կարծէր Քէ ինք բնա՛ւ և կամ քիչ մեղք ունէր... Ո՛վ Փարիսեցի, դու քիչ կը սիրես, զի կը կարծիս Քէ քիչ պիտի ներուի քեզի. չէ՛ Քէ քիչ պիտի ներուի՝ այլ որովհետեւ այն էս կը կարծես Քէ ներուելու քիչ նիւթ ունիս։ Ո. Ոգոստինոս. Ճառ ՂԹ.

50. Համոյր ինձ կնքեր զգլուխ. — Յիսուս սա խօսքերով չի ջրեր իր նախապէս ըսածն սիրոյ զօրութեան մասին Մեղաւորուհին հաւատացեր էր Յի ուսի, և սա իր հաւատքը վառած էր անոր սրտին մէջ բուռն սէր մը Յիսուսի հանդէպ և այսպէս սէրով զօրացած հաւատքն նպաստած էր անոր մեղքերուն Թողութեան։

2. Եւ Կանայք ոմանք։ — Կիներն ատրին տեղ մը կը բռնէին Հրէից ու արեւելեան բոլոր հին ազգաց քով։ Եւ ահա Յի ուս կը բարձրացնէ անոնց արժանիքն ու կը հաւատարեցնէ այր մարդոց, նախ ամուսնութեան յատուկ ծառայութեամբ հաստատուած ըլլալն ու անլսելիութիւնն հռչակելով, և հոս ապարդիւն չարութեան պաշտօնին մասնակցելով զանոնք,

48. Եւ ասէ ցնա. Թողեա՛լ լինին քեզ մեղք քո։ Մատթ. Թ. 2։

49. Եւ սկսան՝ որ բազմեալն էին ընդ նմա, ասել ընդ Միմոն զի՞նա է սա որ և զմեղս իբրեւ նոց թողու։

50. Եւ նա ասէ ցկինն. Հաւատ քո կեցուցին զքեզ, ե՛րթ ի խաղաղութիւն։

48. Եւ անոր ըսաւ. Ներուա՛ծ ըլլան քեզի քու մեղքերդ։

49. Եւ անոր հետ սեղանի նստողներն սկսան ըսել իրենց մէջերուն մէջ. Ո՛վ է սա որ կը թողու մեղքերը։

50. Եւ ան դառաւ կնոջ. Հաւատքդ զքեզ փրկեց, գնա՛ խաղաղութեամբ։

ԳԼՈՒԽ Ը.

Յիսուս իր տասներկու Առաքելոց հետ քարոզութեան կ'ելնէ. — Սերմանացացին առակն ու անոր մեկնութիւնը։

1. Եւ եղեւ յետ այնորիկ՝ և ինքն չրջէր ընդ քաղաքս և ընդ գիւղս, քարոզէր և աւետարանէր զարքայութիւն Աստուծոյ. և երկոտասանքն ընդ նմա.

2. Եւ կանայք ոմանք՝ որ բժշկեալ էին յայտոց չարաց և ի

1. Եւ եղաւ որ անկէ ետքն Յիսուս կը չրջէր քաղաքներն ու գիւղերը, կը քարոզէր ու կ'աւետարանէր Աստուծոյ արքայութիւնն. և անոր հետ իր տասներկուքը.

2. Եւ մէկ քանի կիներ՝ որոնք բժշկուած էին պիղծ ոգիներէն ու

հիւանդութեանց. Մարիամ՝ որ կոչէր Մագդաղենացի, յորմէ եօթն դեւեր ելեալ էր. Մարկ. ԺԶ. 9:

3. Եւ Յովաննա կին Քուզայ՝ հազարապետին Հերովդէի. և Շուշան՝ և այլք բազումք՝ որ պաշտէին զնա յընկերս իւրեանց:

4. Եւ ի ժողովել բազում ժողովրդոց, և ի քաղաքաց քաղաքաց եկելոց առ նա՝ ասէ առաքեալ:

5. Ել սերմանացան սերմանել զսերմանիս իւր. և ի սերմանելն իւրում՝ էր որ անկաւ առ ճանապարհաւ և եղեւ կոխան, և թռչունք երկնից կերան զնա: Մատթ. ԺԳ. 4: Մարկ. Դ. 3:

6. Եւ այլն անկաւ յապառաժի. և բուսեալ չորացաւ, առ ի չգոյէ հեղման:

7. Եւ այլն անկաւ ի մէջ փշոց, և բուսեալ նմին բուսեալ փշոցն՝ հեղձուցին զնա:

8. Եւ այլն անկաւ յերկիր բարի և պարարտ, և բուսեալ՝ արար պտուղ հարիւրապատիկ: Զայս իբրեւ խօսեցաւ ասէ. Որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լսիցէ:

9. Հարցանէին զնա աշակերտքն՝ թէ զի՞նչ իցէ առակն:

10. Եւ նա ասէ. Ձեզ տուեալ է գիտել զխորհուրդս արքայութեան Աստուծոյ, բայց այլոցն առակօք. զի տեսցին՝ և մի՛ տեսցեն, և լսիցեն՝ և մի՛ իմասցին: Եսայի. Զ. 9 Մատթ. ԺԳ. 14: Մարկ. Դ. 12. Յովհ. ԺԲ. 40: Գործ. ԻՀ. 26: Հռ. ԺԱ. 8:

11. Բայց առակն այս ինչ է. Սերմն՝ բան Աստուծոյ է:

12. Եւ որք առ ճանապարհաւն՝ այնոքիկ են որ լսենն. և ապա գայ սատանայ՝ հանէ զբանն ի սրտից նոցա, զի մի՛ հաւատասցեն՝ և ապրեսցին:

13. Եւ որք յապառաժին՝ որք յորժամ լսիցեն խնդութեամբ ընդունին զբանն, և արմատս ոչ ունիցին. որք առ ժամանակ մի հաւատան, և ի ժամանակի փորձութեան հեռանան:

14. Իսկ որ ի մէջ փշոցն անկաւ՝ նոքա են որ իբրեւ լսեն զբանն՝ և ի հոգս, և ի մեծութիւն, և ի ցանկութիւն աշխարհիս զբաղեալ հեղձնուն՝ և անպտուղ լինին:

15. Իսկ որ յերկիրն պարարտ, որոց բարւօք և զուարթագին սրտիւ լուեալ զբանն՝ ընդունին, և տան պտուղ համբերութեամբ:

10. Եւ ան ըսաւ. Ձեզի արուած է գիտնալու Աստուծոյ արքայութեան խորհուրդները, բայց ուրիշներու՝ առակներով. որպէս զի տեսնեն՝ ու չտեսնեն, և լսեն՝ ու չհասկնան:

11. Բայց սա է առակին իմաստը. Սերմը Աստուծոյ խօսքն է:

12. Եւ ճամբուն երկայնքն ինկածներն՝ անոնք են որ կը լսեն. և յետոյ սատանան գալով՝ կը հանէ այն խօսքն անոնց սրտերէն, որպէս զի չհաւատան՝ ու փրկուին:

13. Եւ ապառաժին վրայ ինկածներն՝ անոնք են որ ուրախութեամբ կը լսեն ու կ'ընդունին զայն խօսքը, բայց արմատ չունին. և ժամանակի մը համար կը հաւատան, ու փորձութեան ատեն կը հեռանան:

14. Իսկ փուշերու մէջ ինկածներն՝ անոնք են որ երբ կը լսեն այն խօսքն՝ և հոգերու, հարստութեան և աշխարհական ցանկութեան տալով ինքզինքին՝ կը խեղդուին, և անպտուղ կ'ըլլան:

15. Իսկ ան որ պարարտ հողի վրայ կ'իյնայ, անոնք են՝ որ բարի և զուարթ սրտով լսելով այն խօսքը՝ կ'ընդունին, և պտուղ կուտան համբերութեամբ:

պաշտօն մը՝ որ ցարդ իսկ այնքան անձնուրացութեամբ ու բեղմնաւոր կերպիւ կը շարունակեն յանձին կրօնաւորուհիներու: Ստոյգ է որ, ինչպէս կը հաւատայ Ս. Հերոնիմոս, հին աւանդութեան մը համաձայն, կիներն Հրէից քով պատիւ կը սեպէին Թագուհիներու զգեստն ըն և ուրիշ պիտոյքներն հայթայթելը. և Թալմուտն ալ կը զբէ նոնց ճամբորդութեան միջոցին,

10. Ձեզ տուեալ է գիտել.. — Աս խօսքերով Յիսուս երկու աստիճանի անձինքներ կ'որոշէ. նախ՝ անոնք որ իր ճշմարիտ բարեկամներն են, և ան կարգին կը պատկանին իր աշակերտներն, արդ՝ ասոնց քով Յիսուս ծածուկ բան մը պիտի չունենայ: եւ ապա «միւսերը», իր ոսոխներն ու իրեն հանդէպ անտարբեր եղողները. որոնց կ'ըսէ Յիսուս, առակներով պիտի խօսիմ, որոց Ա. էջ 66. Ծանօթ.:

Քէ, «Ով որ իմաստուններու աշակերտներէն մին կը հիւրընկալէ, կը սնուցանէ, կը խմցնէ անոր, և իր ինչքերէն կուտայ անոր՝ ամէնօրեայ գոհ մը ըրած ըլլալ կը սեպուի» [Neveh Schalom, f. 156]. Սակայն բնաւ տեղ մը գրուած չենք տեսներ Քէ, ատ կիները կ'ընկերանային նաեւ ատ իմաստը ծածկուած ըլլայ, և այսպէս պատժուին, զի պիտի կարծեն անոնք Քէ կը տեսնեն ճշմարտութիւնը, մինչդեռ իրապէս չեն տեսներ, ու լսելով հանդերձ նոյն առակները՝ պիտի չիմանան անոր իմաստը. Տե՛ս Մատթ. ԺԱ. 17.

11. Առակն այս ինչ է. — Տե՛ս Հայ.

Յիսուս իր ալակերտաց կը պատուիրէ մտադիր գտնուելու իր խօսքերուն. — Որո՛նք են Յիսուսի ընտանիքին ճշմարիտ անդամները:

16. Ո՛չ ոք լուցանէ ճրագ և թաղուցանէ ընդ կարասեաւ՝ կամ դնէ ընդ մահճօք. այլ ի վերայ աշտանակի դնէ, զի որ մտանեն՝ զլոյս տեսցեն: Մատթ. ե. 15: Մարկ. Դ. 21.

17. Զի ինչ ծածուկ՝ որ ոչ յայտ լիցի. և ոչ գաղտնի՝ որ ոչ ծանիցի, և ելիցէ ի յայտ: Մատթ. ժ. 26: Մարկ. Դ. 22:

18. Տեսէ՛ք այսուհետեւ զի՛նդ լսէք դ· զի որ ունիցէ՝ տացի նմա, և որ ոչն ունիցէ՝ և զոր կարծէն թէ ունիցի՝ բարձցի ի նմանէ: Մատթ. ԺԳ 12: Ղե. 29:

19. Եկին առ նա մայրն եւ եղբարք իւր և ոչ կարէին հասանել ինա վասն բազմութեանն: Մատթ. ԺԲ. 46: Մարկ. Դ. 32:

20. Ասդ եղեւ նմա և ասեն. Մայր քո և եղբարք քո կան արտաքոյ՝ և կամին զքեզ տեսանել:

21. Եւ ասէ ցնոսա. Մայր իմ և եղբարք իմ սոքա են՝ որ զբանն Աստուծոյ լսեն և առնեն:

16. Մէկ մը չի վառեր ճրագն ու պահեր տանի տակ՝ կամ զբաներ մահիճին տակ. հապա կը դնէ աշտանակի վրայ, որպէս զի ամէն որ որ ներս կը մտնեն՝ լոյս տեսնեն:

17. Ձկայ ծածուկ բան մը որ չերեւնայ. ոչ ալ գաղտնի բան մը՝ որ չգիտցուի ու ի յայտ չգայ:

18. Մխա դրէք այսուհետեւ թէ ի՛նչպէս կը լսէք. ուստի՝ որ ունի, պիտի տրուի, և անոր որ չունի՝ իր ունենալ կարծածն իսկ պիտի առնուի ան:

19. Անոր քոյր եկան իր մայրն ու եղբայրները, ու չէին կրնար անոր ծանիլ բազ մութեան պատճառաւ:

20. Անոր ի բայ տուին ու ըսին. Մայրդ ու եղբայրներդ դուրս կեցած են՝ և կ՛ուզեն զքեզ տեսնել:

21. Եւ անոնց բսաւ. Ասոնք են իմ մայրս ու եղբայրներս՝ որ կը լսեն Աստուծոյ խօսքն և ի գործ կը դնեն:

Գեննեսարեթայ լճակին վրայ ալեկոծութեան բունելով՝ Յիսուս կը սաստէ ու կը խաղաղէ ալիքները. — Կատզի դիւահար մը կը բժշկէ ու զայի կը դրկէ իր ընտանեաց քով:

22. Եւ եղեւ ի միում աւուրց, ինքն եկ ի նաւ՝ և աշակերտքն նորա, և ասէ ցնոսա. Եկայք անցցուք յայնկոյս ծովակին. և գնացին: Մատթ. Ը. 23: Մարկ. Դ. 36:

3. Եւ մինչ գնա նաւին՝ ի քուն եառաւ. և էջ մրրիկ հողմոյ ի ծովակն՝ և ուռնոյր, և տապնապէին:

24. Մատուցեալ զարթուցին զնա և ասեն. Վա՛րդապետ, վա՛րդապետ, կորնչիմք աւասիկ: Եւ նա յարուցեալ սաստեաց հողմոյն և խաւարափթեան ջուրցն՝ և հանդարտեցին, և եղեւ խաղաղութիւն:

25. Ասէ ցնոսա. Ո՞ւր են հաւատք ձեր: Եւ զարհ հարեալ զարմացան, և ասէին ցմիմեանս. Ո՛վ արդեօք իցէ սա՝ զի և հողմոյ և ջրոց հրամայ տայ, և հնազանդին նմա:

26. Եւ նաւեցին իջին յաշխարհն Գերգեսացւոց՝ որ է յայնկոյս հանդէպ Գալիլեայ:

27. Եւ ընդ ելանելն նորա ի ցամաք, պատահեաց այր մի ի քաղաքէն՝ յորում էին դեւք. և բազում ժամանակս չէր հանդերձ զգեցեալ՝ և ո՛չ ի տան բնակեալ, այլ ի գերեզմանս:

22. Ու եղաւ որ օր մը, ինք ալ և աշակերտներն նաւ ելան՝ և անոր ըսաւ. Եկէք ծովուն միւս կողմն անցնինք. և անոնք գնացին:

23. Եւ մինչ նաւ նստած էին՝ անիկա քնացաւ. և մրրկալից հով մը ծովակին վրայ իջաւ՝ և նաւակը կը լեցուէր, և ապտնապի մէջ էին:

24. Մօտենալով արթնցուցին զանի ու ըսին. Վա՛րդապետ, վա՛րդապետ, անա կը կորսուինք: Եւ անիկա երթալով սաստեց հովին ու ջուրերուն յուզման՝ և հանդարտեցան, ու խաղաղութիւն եղաւ:

25. Անոնց ըսաւ. Ո՞ւր է ձեր հաւատքը: Եւ անոնք վախնալով զարմացան, և իրարու կ՛ըսէին. Ո՛վ է արդեօք ասիկա, որ կը հրամայէ հովերուն ու ջրերուն, և անոր կը հնազանդին:

26. Եւ նաւելով իջան Գերգեսացւոց երկիրն՝ որ կը գտնուի Գալիլիոյ դիմացի կողմը:

27. Ու երբ ցամաք ելաւ, քաղքէն եղող մարդու մը հանդիպեցաւ՝ որ դեւեր ունէր. և չատ մը ժամանակներէ ի վեր զգեստ հագուած չունէր՝ ոչ ալ տունը բնակած; այլ գերեզմաններու մէջ:

17-18. Զի ինչ ծածուկ... — Այն հատուածը նախընթաց հատորին բացատրութիւնն է. ինչպէս որ ճրագին լոյսէն օգտուելու համար պէտք չէ զայն ծածկել, այլ բաց տեղ մը դնել. նոյնպէս ալ Աւետարանը Քէպէտ գաղտնիք մըն է զոր շատեր կը տգիտանան, սակայն սոյն գաղտնի քանը եղած է յայտնուելու, ճանչցուելու, ամէնէն լմընուելու համար: Այս պատճառաւ, կը յարէ Տէրն մեր, Տեսէ՛ք... զի՛արդ ընկերդ, ուշադիր եղիս ձեր լմընելու ետանակին վրայ, մանկ ըլլք ինչպէս որ պէտք է, զի լաւ մանկ բնելով պիտի հասնիք ձեր միտքը հոգեպէս, և Աստուած ալ ըստ այնմ պիտի պարգեւէ ու ա՛լ աւելի պիտի հարստացնէ զձեզ: Զի այր գրուցէ տացի նմա... Տե՛ս, Հաս. Ա. էջ 65. Թաւօթ.:

19. Մայրն եւ եղբարք իւր. — Տե՛ս. Հաս. Ա. էջ 63, Թաւօթ.:

27. Այր մի ի քաղաքէն. — Կը նշանակէ չէ թէ քաղքին եկող, որ քաղքին կուգար, զի սոյն պիւտահարը շատոնց արդէն հեռացած էր քաղքէն ու կը բնակէր գերեզմաններու մէջ, հապա՝ քաղքին, քաղքին եղող, որ քաղքին ընակիչներուն էր: — Ցարդ իսկ, կը պատմեն Ճանապարհորդ՝ թէ հազուագիւտ չէ տեսնել խելայեղներ որոնք իրենց բնակութեան տեղի ընտրած են գերեզմանատուններըն Այսպէս կը զրէ Ենգլիսացի Ճանապարհորդ մը. «Լիբանանու գաւազանի իջած պահուս՝ գերեզմանատան մը

28. Եւ տեսեալ զՅիսուս, աղաղակեաց և անկաւ առաջի նորա, և ասէ մեծաձայն. Ջի՛ կայ իմ և քո, Յիսուս Որդի Աստուծոյ Բարձրելոյ, աղաչեմ զքեզ մի՛ տանջիր զիս:

29. Քանզի հրամայեր ոգւոյն պղծոյ ելանել ի մարդոյ անտի. զի բազում ժամանա՛կս տիրապետակալ էր զնա, և կապէին ի շղթայս, և պահէր յերկաթս, և խզէր զկապանսն, և վարէր ի դիւէն յանապատս:

30. Եհարց զնա Յիսուս և ասէ. Զինչ անուն է քեզ. Եւ նա ասէ. Լեգէոնէ. զի դեւք բազումք մտեալ էին ի նա:

31. Եւ աղաչէին զնա՝ զի մի՛ հրամայեսցէ նոցա երթալ յանդունդս:

32. Եւ էր անդ երամակ մի խոզից բազից արօտական ի լերինն. և աղաչեցին զնա զի հրամայեսցէ նոցա մտանել ի նոսա. և հրամայեաց նոցա:

28. Եւ զՅիսուս տեսանելով, աղաղակեց ու ինկաւ անոր առջեւին, և բարձրաձայն ըսաւ. Ինչ կայ իմ ու քու մէջս, Յիսուս՝ Բարձրեալ Աստուծոյ Որդին, կ'աղաչեմ քեզի, մի՛ չարչարեր զիս:

29. Քանզի, Յիսուս կը հրամայէր պիղծ ոգիին որ ելնէր անմարդէն. զի՛ չատ ժամանակէ ի վեր չափա՛ած էր զանի, և չղթաներով կը կապուէր, ու երկաթներու տակ կը պահուէր. և ան կը խորտակէր կապանքներն՝ ու անապատները կը մղուէր դեւէն:

30. Յիսուս անոր հարցուց ու ըսաւ. Ինչ է քու անունդ. Եւ ան ըսաւ. Լեգէոնէ. զի չատ մը դեւեր մտած էին անոր մէջ:

31. Եւ անոր կ'աղաչէին որ իրենց չհրամայէ երթալու անդունդը:

32. Եւ հոն կը գտնուէր բազմաթիւ խոզերու երամակ մը որոնք կ'արածուէին լերան վրայ. և աղաչեցին անոր որ հրամայէ տայ իրենց անոնց մէջը մտնելու. և անոնց հրամայեց տուաւ:

մէջ գոյայ ինքգինքս... Դիշերուան խորհուրդները յանկարծ ընդմիջուեց ահեղ գոռում մը մյաց մոլեգին գոլոմի ձայնէն, երբ ասիկա բոլորովին մերկ՝ ահռելի մը վրայ կը ծեծուէր շուներու հետ. Ձիս տեսածին պէս՝ մէկէն արագ ոտքներով յարձակեցաւ ու բռնեց ձիուս սանձէն, և զանի սիրեց եւ եւ երթալով ցոյսելու ժայռի մը վրայէն» [Warburton՝ the Crescent and the Cross]. Արեւելքի մէջ մինչ ցարդ այնպէս կը կարծեն թէ գերեզմաններու մէջ կը բնակին դեւերն, և այս բանին աւելի հաւատ կ'ընծայէին Հրեայք, որոնք կ'ըսէին թէ երբ գիշեր ատեն մարդ գերեզմանէ մը անցնի՝ անշուշտ ի բռնոյ չար դեւէն կ'ա՛ս. Nidda. fol. 17; Chagigah. f. 3. 6.—Gfrœrer, *Jahrhund des Heils*. t. 1. p. 408:

31 Հաւանեցաւ չի նշանակեր ծովուն անդունդը. ինչպէս ոմանք կը կարծեն, այլ դժոխքը. որ իմաստով կը տեսնենք գործածուած Յայտնութեան գրքին մէջ [Թ. 1։ Ի. 3. «Դեւերու հրամայ» ձգել այն տեղերն ուր ցոյց տուած է Աստուած իրենց բնակելու և գործելու, համագոր է դժոխք երթալու» Fillion. *Com. de S. Luc*, VIII 31. Թաւնօթ.]:

33. Եւ ելեալ դեւքն յառնէն՝ մտին ի խոզանն. և դիմեաց երամն ի պահէ անտի ի ծովակն՝ և տնձաւ:

34. Իրրեւ տեսին խոզարածքն զիրան որ եղեւն՝ փախան, և պատմեցին ի քաղաքին և յագարակսն:

35. Եւ իրրեւ ելին տեսանել զգործեանն, և եկին առ Յիսուս. և գտին զայրն՝ ուստի դեւքն ելեալ էին, զգեցեալ և զգաստացեալ նստեր առ ոտն Յիսուսի, և երկեան:

36. Պատմիչքն նոցա որոց տեսեալն էր՝ թէ ւիմարդ փրկեցաւ դիւահարն:

37. Եւ աղաչեր զնա ամենեան բազմութիւնն շուրջ գկողմանս Գերգեսացւոց՝ գնալ ի սահմանաց նոցա, քանզի ահիւ մեծաւ ազգեսպէին: Եւ նա մտեալ ի նաւ՝ դարձաւ անդրէն:

38. Աղաչեր զնա այրն, ուստի դեւքն ելեալ էին, չրկել ընդ նմա: Արձակեաց զնա և ասէ.

39. Դա՛րձ ի տուն քո, և պատմեա՛ զոր միանգամ արար քեզ Աստուած: Գնաց ի քաղաքն՝ և քարոզէր զոր ինչ արար նմա Յիսուս:

33. Եւ դեւերը ելնելով այն մարդէն՝ խոզերուն մէջ մտան. և երամակը գահավանդէն դէպ ի ծով խուժեց ու խզդուեցաւ:

34. Երբ խոզարածները տեսան ասիկա եղածները՝ փախան, ու պատմեցին քաղաքն ու ագարակները:

35. Եւ երբ ելան պատահած բանները տեսնելու, և եկան Յիսուսի քով. գտան այն մարդը՝ որմէ ելած էին դեւերը, որ հագուած ու ղգաստացած կը նստէր Յիսուսի ոտքերուն քով, և վախցան:

36. Տեսնողներն անոնց պատմեցին թէ ինչպէս փրկուած էր դիւահարը:

37. Եւ Գերգեսացւոց կողմերուն եղող բոլոր բազմութիւնը աղաչեց Յիսուսի որ հեռանայ իրենց սահմաններէն, քանզի սաստիկ կերպիւ վախցած էին: Եւ անիկա նաւ մտնելով՝ ետ դարձաւ:

38. Այն մարդը որմէ ելած էին դեւերը, աղաչեց Յիսուսի որ իր հետ պահի: Իսկ ան արձակեց զանի ու ըսաւ.

39. Դարձիր քու տունդ, ու պատմէ ինչ որ միանգամ Աստուած ըրաւ քեզի: Անիկա քաշուեցաւ գնաց՝ ու կը քարոզէր ինչ որ Յիսուս իրեն ըրած էր:

Տեառտես կնոջ բժշկութիւն ու Յայրոսի աղջկան ողջացումը:

40. Եւ իբրեւ դարձաւ անդրէն Յիսուս, ընկալաւ զնա ժողովուրդն. քանզի ամենեքեան նմա ակն ունէին նմա:

41. Եւ ահա եկն այր մի՝ որում անուն էր Յայրոս, և նա էր

40. Եւ երբ Յիսուս կրկին վերադարձաւ՝ ժողովուրդն ընդունեց զանի. որովհետեւ ամէնքը կը սպասէին անոր:

41. Եւ ահա եկաւ մարդ մը՝ որուն անունն էր Յայրոս անունով, և որ ժողովրդա-

իչխան ժողովրդեանն. անկեալ աւ ոտն Յիսուսի՝ աղաչէր զնա մնանել ի տունն նորա. Մատթ. Թ. 18 Մարկ. Ե. 22։

42. Չի գուսար միամօր էր նորա՝ աղուց իբրեւ երկոտասանից, և էր մերձ ի մահ։ Եւ ընդ երթայն նորա՝ ժողովուրդքն նեղէին զնա։

43. Եւ կին մի էր ի տեառնասուքեան արեան ամաց երկոտասանից, որ ի բժիշկս ծախեալ էր զամենայն ինչս իւր. որում ոչ էր կնալ հնար յումեքէ բժշկել։ Մատթ. Թ. 20 Մարկ. Ե 25։

44. Մատուցեալ յետոյ, մերձեցաւ ի քղանցս հանդերձի նորա. և նոյն ժամայն եկաց բղխումն արեան նորա։

45. Եւ ասէ Յիսուս. Ո վ է որ մերձեցաւն ի։ Իրրեւ ամենեքեան ուրանային, ասէ Պետրոս և որ ընդ նմայնէին. վա՛րդապետ, ժողովուրդք պնդեն և նեղեն զքեզ։

6. Եւ ասէ Յիսուս. Ոմն մերձեցաւ յիս, քանզի գիտացի՝ եթէ զօրութիւն ել յինէն։

4. Իրրեւ հաւա կինն եթէ ոչ ծածկեցաւ ի նմանէ, եկն դողալով՝ և անկաւ առաջի նորա. թէ վասն որոյ իրաց մերձեցաւ ի նա՝ պատմեաց առաջի ամենայն ժողովրդեանն. և թէ ո՛րպէս բժշկեցաւ առժամայն։

48. Եւ ասէ. Քաջալերեա՛ց դո՛ւսար, հաւատք քո կեցոյցին զքեզ. ե՛րթ ի խաղաղութիւն։

49. Եւ մինչ դեռ նա խօսէր, գայ ոմն ի տանէ ժողովրդապետին՝ և ասէ ցնա. Մեռաւ դուստրն քո, մի՛ ինչ աչխատ առներ զդա։

դանոցին պետն էր. իյնալով Յիսուսի ոտքերուն՝ կ'աղաչէր անոր իր տունը մտնելու.

42. Չի միամօր աղջիկ մ'ունէր չուրջ տասներկու տարեկան որ մեռնելու մօտ էր։ Եւ գնացած պահուն բազմութիւնը կը նեղէր զանի։

43. Եւ կին մը կար, որ տասներկու տարիէ ի վեր արիւնռոսութենէ բռնուած էր, ասիկա բժիշկներու ծախսած էր իր բոլոր ինչքերն, ու չէր կրցած մէկէ մը բժշկութիւն տեսնել,

4. Եւեւի կող էն մօտենալով՝ անոր զգեստին քղանցքներուն դպաւ. և իսկոյն դադրեցաւ անոր արեան բխումը։

45. Եւ Յիսուս բսաւ. Ո՞վ էր ինձի դպչողն։ Երբ ամենքը կ'ուրանային, Պետրոս բսաւ, ինչպէս նաեւ անոր հետ գտնուղները. վա՛րդապետ, բազմութիւնը կը ճնշէ ու կը նեղէ զքեզ։

4. Եւ Յիսուս բսաւ. Մէկն ինձի դպաւ, զի գիտցայ որ զօրութիւն մը ելաւ ինձմէ։

47. Տեսնելով կինը թէ ծածուկ չմնաց անորմէ՝ դողալով եկաւ ու ինկաւ անոր առջեւ. բոլոր ժողովրդեան առջեւ պատմեց թէ ինչ պատճառաւ անոր դպած էր՝ և թէ ինչպէս բժշկուած էր իսկոյն։

48. Եւ Յիսուս բսաւ. Սի՛րա աղջի՛կս, հաւատքդ զքեզ փրկեց. Գնա՛ խաղաղութեամբ։

49. Ու մինչ տակաւին կը խօսէր անիկա, ժողովրդապետին տունէն մէկն եկաւ՝ ու բսաւ անոր. Մեռաւ աղջիկդ, ա՛լ նեղութիւն մի՛ տար վարդապետին։

50. Իսկ Յիսուս իրեւ լուաւ, պատասխանի եւս նմա և ասէ. Մի՛ երկնչիր, միայն հաւատա՝ և կեցցէ։

51. Եւ մտեալ ի տունն՝ ոչ զոք եթող մտանել, բայց հրայն զՊետրոս և զՅակովբոս և զՅովհաննէս, և զհայր մանկանն և զմայրն նորա։

52. Լային ամենեքեան և կոծէին զնա։ Եւ նա ասէ. Մի՛ լայք, զի չէ մեռեալ՝ այլ նիջէ։

53. Եւ նոքա ծաղր առնէին զնա, զի գիտէին թէ մեռաւ։

54. Եւ նորա հանեալ զամենեսին արտաքս,

55. կալաւ զձեռանէ նորա՝ բարբառեցաւ և ասէ. Արի՛ կայ, մանո՛ւկ դուս։

56. Եւ դարձաւ ոգի նորա, և կանգնեցաւ վաղվաղակի. և հրամայեաց տալ նմա ուտել։

57. Եւ զարհացան ծնողքն նորա։ Եւ նա պատուիրեր մի՛ ումեք ասել որ ինչ եղեւն։

50. Իսկ Յիսուս երբ լսեց, պատասխանեց անոր ու ըսաւ. Մի՛ վախնար, միայն հաւատա՝ և ան պիտի ապրի։

51. Ու տունը մտնելով՝ մէկու մը թող չտուաւ որ ներս մտնէ, բայց միայն Պետրոսի, Յակովբոսի ու Յովհաննէսի, և մանկան հօրն ու մօրը։

52. Կուլային ամենքն ու կը կոծէին։ Եւ անիկա ըսաւ. Մի՛ լաք, զի մեռած չէ՝ այլ կը քնանայ։

53. Եւ անոնք կը ծաղրէին զանի, զի գիտէին որ մեռած էր։

54. Եւ անիկա դուրս հանելով ամենքը,

55. Բռնեց անոր ձեռքէն, ձայնեց ու ըսաւ. Ա՛ղջիկ, ոտքի ելիր։

56. Եւ դարձաւ անոր հոգին. և ան չուտս մը ոտքի ելաւ. և Յիսուս հրամայեց որ անոր ուտելիք տան։

57. Եւ զարմացան անոր ծնողքն։ Եւ անոնց պատուիրեց որ մէկու մը չըսէին եղած բանը։

---

56. Եւ դարձաւ ոգի նորա. — Թէ ի՛նչ վիճակի մէջ կը գտնուէր Յայրոսի աղջկան ոգին մարմինէն բաժնուելէն ի վեր, և երբ անոր մարմինը ողջնցաւ կը յիշէ՛ր արդեօք թէ ինք մեռած էր, և այս ինչ վիճակն ունեցած. Խիստ շահեկան պիտի ըլլար եթէ այս մասին ակնարկութիւն մը գտնէինք Աւետարանին մէջ, դժբախտաբար անկէ գուրկ ըլլալով ենթադրութիւններ ընելու ստիպուած ենք, էն նշանաւոր Աստուածաբանները կարծեն թէ, երբ հոգին մարմինէն բաժնուեցաւ, անոր հոգին առժամապար դարձաւ իր գործողութիւններն. բուն, զ օր. մտածելէն, ըմբռնելէն, եզրակացնելէն, այնպէս որ երբ Յիսուսի հրամանաւ կրկին վերադարձաւ իր մարմնոյն մէջ՝ ամենևին չէր կրնար յիշել անցած դարձածն, ինչպէս որ խոր քնոյ մէջ եղող մը՝ արթննալուն չի կրնար յիշել ինչ որ իր քնոյն մէջ անցած դարձած է։

ԳԼՈՒԽ Թ.

Տասներկու առաքեալք քարոզութեան կը դրկուին. — Հերովդէսի կարծիքը Յիսուսի մասին. — Առաքելոց վերադարձն ու հացերու բազմանալուն հրաշքը:

1. Եւ կոչեցեալ զերկոտասան առաքեալսն, եւս նոցա զօրութիւն և իշխանութիւն ի վերայ ամենայն դիւաց, և բժշկել զնիւանդութիւնս։ Մատթ. ժ. 1։ Մարկ. Գ. 15։

1. Եւ կանչելով տասներկու առաքեալներն՝ անոնց զօրութիւն ու իշխանութիւն տուաւ բոլոր դեւերուն վրայ, և բժշկելու հիւանդութիւնները։

2. Եւ առաքեաց զնոսա քարոզել զարհայութիւնն Աստուծոյ, և բժշկել զախտաժէտս։

2. Եւ զանոնք ղրկեց քարոզելու Աստուծոյ արքայութիւնն ու բժշկելու ախտաժէտները։

3. Եւ ասէ ցնոսա. Մի՛ ինչ բառնայք ի ճանապարհ. մի՛ գաւազան և մի՛ մախաղ, մի՛ հաց և մի՛ արծաթ, մի՛ երկուս հանդերձս ունիցիք։ Մատթ. ժ. 9։ Մարկ. Զ. 8։

3. Եւ ըսաւ. Բան մը մի առնէք ճամբան հետերնիդ. ո՛չ գաւազան ու ո՛չ մախաղ, ո՛չ հաց ու ո՛չ դրամ, ո՛չ ալ երկու զգեստ ունենաք։

4. Եւ որ տունն որ մտանիցէք՝ անդ կացէք և անտի մեկնեցէք։

4. Եւ ո՛ր տունն որ մտնէք՝ հոն ընակեցէք և անկէ մեկնեցէք։

5. Եւ որք ոչ ընկալանիցեն զձեզ, յորժամ ելանիցէք ի քաղաքէն յայնմանէ՝ զփոշի ոտից ձերոց թօթափեսջիք ի վկայութիւն նոցա։ Գործ. ԺԳ. 51։

5. Ու երբ չընդունին զձեզ, երբ մեկնիք այն քաղքէն՝ թօթափեցէք ձեր ոտքերու փոշին ի վկայութիւն անոնց։

6. Եւ ելեալ՝ չոչէին ընդ քաղաքս և ընդ գիւղս, աւետարանէին և բժշկէին ընդ ամենայն տեղի։

6. Եւ մեկնելով՝ կը պտըտէին քաղաքներն ու գիւղերը, կ'աւետարանէին ու կը բժշկէին ամէն ուրկէ։

7. Լուաւ Հերովդէս չորրորդապետ զգործսն ամենայն, և զարմանայր վասն ասելոյն յոմանց, Մատթ. ԺԴ. 1։ Մարկ. Զ. 14։

7. Հերովդէս չորրորդապետ լսեց անոր ամէն բրածներն ու կը զարմանար, վասն զի ոմանք կ'ըսէին,

8. Թէ Յովհաննէս յարեաւ ի մեռելոց. և յոմանց՝ թէ Եղիա յայտնեցաւ. յայլոց՝ թէ մարգարէ ոմն յառաջնոցն յարեաւ։

8. Թէ Յովհաննէս յարեաւ առած է մեռելներէն. ոմանք ալ՝ թէ Եղիա երեցեր է. ուրիշներ ալ՝ թէ Հին մարգարէներէն մին յարութիւն առեր է։

9. Ասէ Հերովդէս. ԶՅովհաննէս ես ես գլխատեցի. իսկ սա ո՞վ իցէ զորմէ զայսպիսի իրս լսեմ։ Եւ խնդրէր տեսանել զնա։

9. Հերովդէս ըսաւ. Ես գլխատեցի Յովհաննէսը. հապա ա՛ռ ով է որու մասին բաներ կը լսեմ։ Ու կը ջանար զանի տեսնելու։

10. Դարձան առաքեալքն և պատմեցին նմա զամենայն զոր արարին։ Եւ առեալ զնոսա՝ խուսեաց առանձինն ի տեղի անապատ քաղաքի միոյ, որում անուն էր Բեթսայիդա։

10. Դարձան առաքեալներն ու պատմեցին անոր իրենց բոլոր բրածներն։ Եւ առնելով զանոնք՝ քաշուեցաւ առանձին՝ քաղաքի մը՝ որուն անունը Բեթսայիդա էր, անբնակ մէկ տեղը։

11. Եւ ժողովուրդքն իբրեւ գիտացին՝ գնացին զհետ նորա. և ընկալեալ զնոսա՝ խօսէր ընդ նոսա վասն արքայութեան Աստուծոյ, և որոց պէտք էին բժշկութեան՝ բժշկէր։

11. Եւ ամբոխը երբ իմացաւ՝ անոր հետէն գնաց. և Յիսուս զանոնք ընդունելով՝ Աստուծոյ արքայութեան վրայով կը խօսէր անոնց, և կը բժշկէր անոնք որ պէտք ունէին բժշկութեան։

12. Եւ օրն սկսաւ տարաժամել։ Մատեան երկոտասանքն և ասեն ցնա. Արձակեա՛ զժողո-

12. Եւ օրն սկսաւ մթնալ։ Մօտեցան տասներկուքն ու ըսին անոր. Արձակէ՛ աս ամբոխը, որ-

---

2. Քարոզել զարհայութիւնն Աստուծոյ, եւ բժշկել... — Տասներկու Առաքեալներու պաշտօնին կէտ նպատակին պիտի ըլլար՝ աւետել Թէ բիչ առնէն պիտի հաստատուէր Քրիստոսի եկեղեցին, և առ այս՝ ժողովուրդն աւելի հնշտիւ համոզելու համար, իրր միջոց պիտի գործածէին դեւերն հալածելու և հիւանդները բժշկելու համար Քրիստոսէ իրենց շնորհուած արտաքոյ կարգի զօրութիւնը։

3. Մի՛ ինչ բառնայք ի ճանապարհ. — Յիսուս այս խօսքերով կ'ուզէ սովրեցնել իր աշակերտաց՝ Թէ Աւետարանի քարոզիչ մը պէտք է բոլորովին խոյս տայ ամէն զարգացումներէ ու ընչաքաղցութիւններէ, և բաւականանայ սոսկ անոնցմով որ անհրաժեշտ են։ — Պէտք չէ սակայն, տառական իմաստով առնուլ Յիսուսի սոյն պատուէրն ու զանի ընդարձակել ամէն ժամանակի ու միջավայրի։ Զի նոյն ատենի ըլլայ առտնին, ըլլայ հասարակային կեանքի ու կենցաղի Թէութիւններն, յոյժ կը տարբերէին արդի կացութեան հետ բաղդատելով։ Արդի ընկերականութիւնը չատ նրբացած ըլլալով, և կեանքի ու կենցաղի պայմաններն աբտակարգ կերպիւ դժուարացած, Աւետարանի քարոզչաց ալ դերը բնականաբար պէտք է փոխուած ըլլայ, ընկերային շրջանակաց մէջ մուտ գտնելու և Աւետարանի կենսատու հրէն անոնց մատակարարել կարենալու համար։ Այսու ամենայնիւ, պէտք են անոնք ամէն ի ժիր չանան իրենց արտաքինին մէջ խորշիլ այն ամէն պերճանքներէն՝ որոնք խորթ կը տեսնուին առողջ դատողութեան տէր եղող անձանց, ու միշտ պարզաձէր ընթացք մ'ունենան իրենց զգեստներուն, ուտելտին, խօսքերուն ու գործքերուն մէջ՝ որով կարենան իրենց գրաւել ժողովուրդին համակրանքն ու վստահութիւնը։

4. Եւ որ տուն մտանիցէք՝ անդ ազջիմ. —

Աւիկա չի նշանակեր Թէ առաջին եկած տունէն Առաքեալք պէտք էին հիւրընկալութիւն խնդրէին, այլ անոնցմէ միայն՝ որոց քով հիւրընկալութիւն պիտի տեսէին։ — Անդ ագջիմ եւ անտի գնայցէք. Այսինքն Թէ՝ Ան տունն ըլլայ ձեր երթ ու դարձին կեդրոնը, այնպէս որ եթէ դուրս ելնէին քարոզելու՝ կրկին հոն վերադառնային, և այսպէս չուտ չուտ չփոխէին իրենց բնակութեան տեղը։

վուրդագ, զի երթեալ չարըշ ի պէս զի երթալով չրշակայ գիւ-
գիւղն և յագարակ՝ հանդիցեն, գերն ու ագարակները՝ հանդչին,
և գոցեն դրաւակաւ. զի առ յա- ու կերակուր գտանեն. զի հոս ա-
նապատս տեղոջ է նը: Մատթ. ԺԴ. նապատ տեղ մը կը գտնուինք:
15, Մարկ. Զ. 36

13. Ասէ ցնոսա. Դո՛ւք առէք 13. Անոնց ըսաւ. Դո՛ւք առէք
զոցա ուտել: Եւ նոքա ասեն. Ոչ զոյ մեր առելի քան զհինգ նկա-
նակ և զերկուս ձկունս, բայց եթէ երթիցուք գնեացուք բաւա-
կան ժողովրդեանդ կերակուր: Ցովհ. Զ. 9

14. Բանզի էին արք իբրեւ հինգ հազար: Ասէ ցաշակերտան. Բազմեցուցէք զդոսա դասս դասս՝ յիսուն յիսուն:

15. Եւ արարին այնպէս, և բազմեցուցին զամենեսեան:

16. Եւ առեալ զհինգ նկանակն և զերկուս ձկունսն՝ հայեցաւ յերկինս, օրհնեաց և երեկ. և տայր ցաշակերտան արկանել ժողովրդեանն:

17. կերան և յագեցան ամենեքեան. և բարձին զնշխարս կոտորոցն՝ երկոտասան սակաւի:

առանց քաղքի անունի յաւելման, իսկ ուրիշ ձեռագիրներ ունին խուռեաց ի բաղամ մի ոտում անուն եր Բեթսայիդա, և աս դասն աւելի ճշգրիտ կը գտնեն լուրջ քննադատք, Հոս անուանուած

Յիսուս իր ո՛վ ըլլալու մասին կը հարցապնդէ աշակերտները.—կը ճախատեսի իր չարչարուիլն ու մեռնիլը.—Թէ ի՛նչպէս պէտք է խոստովանիլ զՅիսուս:

18. Եւ եղեւ ի կալն նորա յաղօթս առանձինն՝ էին ընդ նմա և աշակերտքն նորա: Եհարց զնոսա և ասէ. Զո՞ ոք ասեն զինէն ժողովուրդքն՝ թէ իմեմ: Մատթ. ԺԶ. 13, Մարկ. Ը. 27,

18. Եւ եղաւ որ, երբ անիկա առանձինն աղօթքի կեցած էր՝ իր հետ էին նաեւ աշակերտները: Անոնց հարցուց ու ըսաւ. Ի՞նչ է ամբոխին կարծիքն իմ ո՛վ ըլլալուս մասին:

19. Եւ նոցա պատասխանի ասեն. ԶՅովհաննէս Մկրտիչ, և այլք զԵղիա, իսկ այլք թէ մարգարէ ոք յառաջնոցն յարեաւ:

19. Եւ անոնք պատասխան տալով ըսին. Ցիզ Յովհաննէս Մկրտիչը կը կարծեն, և ուրիշներ՝ Եղիան, իսկ ուրիշներ՝ թէ հին մարգարէներէն մին յարութիւն առած է:

20. Ասէ ցնոսա. Դուք զո՞վ ոք ասէք զինէն՝ թէ իցեմ: Պատասխանի Եա Պետրոս և ասէ. ԶԿրիստոսն Աստուծոյ:

20. Անոնց ըսաւ. Իսկ դո՛ւք զիս ով կը կարծէք: Պետրոս պատասխանեց ու ըսաւ. Աստուծոյ Քրիստոսը:

21. Նա սաստեաց ի նոսա և պատուիրեաց մի՛ ումեք ասել զայն:

21. Նա սաստեց ու պատուիրեց անոնց որ մէկու մը չըսեն այս բանը:

22. Եւ ասէ թէ, Պարտ է Որդւոյ մարդոյ բազումս չարչարիլ և անարգիլ ի քահանայապետից, և ի ծերոց, և ի դպրաց. և սպանանել և յերիր աւուր յառնել: Մատ. ԺԷ. 21, Մարկ. Ը. 31, Ի. 30,

22. Եւ ըսաւ թէ, Պէտք է որ Որդի մարդոյ չատ մը չարչարուի ու անարգուի քահանայից պետերէն, ծերերէն ու դպիրներէն. և սպաննուի ու երրորդ օրը յարութիւն առնէ:

23. Եւ առ ամենեսին. Եթէ ոք կամի զկնի իմ գալ, ուրասցի զանձն՝ և առցէ զխաչ իւր հանապազ՝ և եկեսցէ զկնայ իմ: Մատթ. Ժ. 38, ԺԶ. 27, Մարկ. Ը. 34,

23. Եւ ամենուն կ'ըսէր. Թէ որ մէկ մը կ'ուզէ իմ ետեւէս գալ, թո՛ղ ուրանայ ինք իր անձը, առնէ միշտ իր խաչն ու ինծի հետեւի:

24. Զի որ կամիցի զանձն իւր կեցուցանել՝ կորուսցէ զնա. և որ կորուսցէ զանձն իւր վասն իմ՝ կեցուսցէ զնա: Մատթ. Ժ. 33, Ցովհ. ԺԲ. 25,

24. Զի ով որ կ'ուզէ ապրեցնել իր անձը՝ պիտի կորնցունէ զայն. և ով որ ինծի համար պիտի կորնցունէ իր անձը՝ զայն պիտի փրկէ:

25. Զինչ օգուտ է մարդոյ՝ եթէ զաշխարհ չահեսցի, և զանձն իւր կորուսցէ կամ տուժեսցի:

25. Ի՞նչ օգուտ է մարդուս՝ եթէ աշխարհը չահի, և կորսընցունէ կամ վտանգէ ինք իր անձը:

10. Խուսեա՛ց... ի տեղի անապատ. .— Մեր Հայ. Յարգմանութիւնը սոյն անգիր մէջ նոյնն է յունական Ռեչեփթա անունով ճանչցուած բնագրին հետ. Սինայական ընտած ձեռագիրն ունի միայն ի տեղի մի

Բեթսայիդան է՝ Յորդանանու արեւելակողմը եղած Բեթսայիդա-Ցուլիաս ըսուածը. Տե՛ս, Մարկ. Զ. 45. Ծանօթ.:

23-25. Եթէ ոք կամի զկնի իմ գալ՝ ուրացի զանձն...— Ամէն ճշմարիտ հաւատացեալ պէտք է քաջ համոզուած ըլլայ՝ թէ աս աշխարհի մէջ չէ որ մարդ պիտի գտնէ իր ճշմարիտ երջանկութիւնը, իր հանգիստը, և թէ՝ ամէն մարդ ունի իր խաչն, այսինքն՝ իր նեղութիւնները, իր վշտերը, իր հոգերն որոց ծանրութիւնը երբեմն անտանելի իսկ կ'երեւի, սակայն պէտք չէ ամենեւին սրտատեղ ըլլալ ու վհատիլ, այլ համբերութեամբ ու Քրիստոսի սիրոյն համար ընդունիլ զանոնք, և այսպէս հետեւորդ ըլլալ Յիսուսի —եւ եկեսցէ զինէս իմ—. Մեծապէս կը սխալին ուրեմն այն քրիստոնեայք՝ որոնք կը չանան ամէն խիր խոյս տալու խաչի ճամբէն, անդադար ձիգ կը Քափեն խնամելու իրենց մարմինը, շռայլելու անոր

26. Զի որ ամօթ համարեացի զիս և զբանս իմ, զնա և Որդի մարդոյ յամօթ արասցէ՝ յորժամ գայցէ փառօք Հրովբէ, և Հօր՝ և հրեշտակաց սրբոց: Մատթ. ժ. 33. Մարկ. Ը. 38. Բ. Տիմ. Բ. 12.

27. Բայց արդարև ասեմ ձեզ՝ եթէ են ոմանք ի դոցանէ որ այդր կան՝ որք մի՛ ճաշակեացեն զմահ՝ մինչեւ տեսցեն զարքայութիւնն Աստուծոյ. Մատթ. ԺԶ. 28. Մարկ. Ը. 39.

26. Զի ով որ ամօթ տեսէ զիս և իմ խօսքերս, Որդի մարդոյ եա ամօթ պիտի տեսէ զանի՝ երբ պիտի գայ իր խոկ փառքով, և իր Հօր՝ ու սուրբ հրեշտակներու փառքովը:

27. Բայց՝ ատուդիս ձեզի կ'ըսեմ՝ թէ հոս կեցողներէն կան ոմանք՝ որոնք բնա՛ւ պիտի չճաշակեն մահը՝ մինչեւ որ տեսնեն Աստուծոյ արքայութիւնը:

Յիսուս կը պայծառակերպի:

28. Եւ եղեւ յետ այսց բանից իբրեւ աւուրք ութ, առեալ զՊետրոս, և զՅակովբոս, և զՅովհաննէս, ել ի լեառն կալ յաղօթս: Մատթ. ԺԷ. 1. Մարկ. Թ. 1.

29. Եւ ի կալ նմա յաղօթս՝ եւ զեւ տեսիլ երեսաց նորա այլա, կերպ, և վոխեցաւ հանդերձ նորա՝ և եղեւ սպիտակ փայլուն:

30. Եւ ահա արք երկու խօսէին ընդ նմա՝ որ էին Մովսէս և Եղիա,

31. երեւեալ փառօք: Եւ ասէին զելիցն նորա՝ զոր կատարելոց էր յերուսաղէմ:

32. Իսկ Պետրոս և որ ընդ նմայն էին՝ ծանրացեալք ի քնոյ՝

28. Եւ եղաւ որ, այս խօսքերն չուրջ ութ օր եւքն, առնելով զՊետրոս և զՅակովբոս, և զՅովհաննէս, լեռ մը ելաւ աղօթքի կենալու:

29. Եւ անոր աղօթքի կեցած պահուն՝ երեսներուն տեսքն ուրիշ կերպարանք մ'առաւ. և փոխուեցաւ անոր զգեստն ու ճերմակ փայլուն գոյն մ'առաւ:

30. Եւ ահա երկու մարդիկ կը խօսէին անոր հետ, սոնք էին Մովսէս ու Եղիա,

31. Որոնք երեւցած էին փառքով: Ու կը խօսէին անոր աչխարհէն երթալու մասին՝ որ տեղի պիտի ունենար Երուսաղէմի մէջ:

32. Իսկ Պետրոս և անոր հետ եղողները՝ քունէ ծանրացած ըլ-

ամէն հաճոյք՝ ոտնակոխ ընելով արդարութեան ու եղբայրսիրութեան ամենէն անհրաժեշտ ու բնական սկզբունքներն անգամ, զի այսպիսիներն ուզելով ապահովել իրենց մարմինը՝ կը մոռնան բոլորովին իրենց հոգին, և այսպէս կ'սպանենն զայն— Որ կամիցի զանձն իւր կեցուցանել՝ կորուսցէ զնա— : Տե'ս, Մարկ. Ը. 34. Ծանօթ.:

27. են ոմանք... որ մի՛ ճաշակեսցեն զմահ.— Տե'ս, Մարկ. Ը. 39. Ծանօթ.:

29. Յիսուսի այլակերպութեան մասին տես մեր տուած մեկնութիւնը, Մարկ. Թ. 1-2. Ծանօթ.:

31. Եւ ասէին զելիցն նորա.— Այսինքն՝ Յիսուսի մանուան վրայ իր բոլոր հանգամանքներով, — անարգուելուն, խաչ հանուելուն, մեռնելուն ևն. ևն. վրայ կը խօսէին:

32. Ծանրացեալք ի քնոյ.— Ոչ թէ բնական քուն մըն էր Առաքելոց վրայ եկածը՝

զարթեան, տեսին զփառսն նորա՝ և զերկուս արսն որ կային առ նմա:

33. Եւ եղեւ ի մեկնելն նոցա ի նմանէ՝ ասէ Պետրոս զՅիսուս. Վա՛րդապետ, բարւոք է մեզ աստ լինել, և արասցուք երիս տաղաւարս, մի՝ քեզ, և մի՝ Մովսէսի, և մի՝ Եղիայի. և ոչ գիտէր զինչ խօսէր:

34. Եւ իբրեւ զայս ասաց, եկն ամպ և հովանի եղեւ ի վերայ նոցա. և երկեան ի մտանելն նոցա ընդ ամպսն:

35. Ձայն եղեւ յամպոյն և ասէ. Դա է Որդի իմ ընտրեալ, դմա լուարուք: Բ. Պետ. Ա. 17.

36. Եւ ընդ լինել բարբառոյն՝ գտաւ Յիսուս միայն: Եւ ինքեանք լռեցին, և ոչ ումեք պատմեցին յաւուրսն յայնոսիկ և ոչ զինչ՝ յորոց տեսինն:

33. Եւ երբ անոնք հեռացան անոր քովէն՝ Պետրոս Յիսուսի ըսաւ. Վա՛րդապետ, լաւ է որ հոս ըլլանք, ու երեք տաղաւար չինենք, մին քեզի, մին Մովսէսի, և մին Եղիայի. ու չէր գիտեր ինչ կը խօսէր:

34. Եւ երբ այս բանն ըսաւ, ամպ մը եկաւ ու զանոնք ծածկեց. և վախցան երբ անոնք ամպին մէջ մտան:

35. Ձայն մը եկաւ այն ամպէն որ կ'ըսէր. Ասիկա է իմ ընտրեալ Որդիս, ասո՛ր լսեցէք:

36. Եւ աս խօսելու ձայնը եղած պահուն՝ Յիսուս առանձին գտնուեցաւ: Եւ իրենք լուռ կեցան ու ոեւէ մարդու չպատմեցին, և ո՛չ իսկ բան մը այն եղելութիւններէն զորս տեսած էին:

Յիսուս կը բժշկէ այսահար մը.—Երկրորդ անգամ պաշտօնապես կը յայտարարէ իր չարչարանքը.—Խոնարհութեան ու ներողամտութեան դաս մը:

37. Եւ եղեւ ի վաղիւն մինչ իջանէին նոքա ի լեռնէ անտի, ընդ առաջ եղեւ նմա ժողովուրդ բազում:

38, Եւ ահա այր մի ի ժողովրդենէ անտի աղաղակեաց և ասէ. Վա՛րդապետ, աղաչեմ ըզքեզ՝ հայեաց յորդի իմ, զի միամօր է ինձ: Մատթ. ԺԷ. 24. Մարկ. Թ. 16.

37. Եւ եղաւ որ, երկրորդ օրն երբ անոնք նոյն լեռնէն կ'իջնէին՝ խառն բազմութիւն մը անոր առջեւ ելաւ:

38. Եւ ահա այն բազմութեան մէջէն մարդ մը աղաղակեց ու ըսաւ. Վա՛րդապետ, կ'աղաչեմ քեզի՝ զաւկիս վրայ նայէ, զի իմ միակատիկ է:

այլ տեսակ մը Թմբրութիւն որ արդիւնք էր եղած յանկարծակի երեւոյթին [Ս. Յովհ. Ոսկ.]:

34. Եկն ամպ... — Ամպէն ծածկուողներն էին Յիսուս, Մովսէս ու Եղիա, իսկ ներըս

առաքեալք անկէ դուրս ձեացին, վասն զի կը յարէ Ս. Ամբրոսիոս, սոյն ամպը մասնաւոր եկած էր արդիւնելու համար եղած սաստիկ լոյսն որ կը շլացնէր առաքեալ-

39. Եւ ահա այս հարկանի ի նմա, և յանկարծ գոչէ և զարհուցանէ զնա և թաւալեցուցանէ և փրփրեցուցանէ, և հազիւ մեկնի ի նմանէ խորտակեալ զնա.

40. Եւ աղաչեցի զաշակերտան քո զի հանցեն զնա, և ոչ կարացին:

41. Պատասխանի եւ Յիսուս և ասէ. Ո՛վ ազգ անհաւատ և թիւր, մինչեւ ի՞րբ եղէց ընդ ձեզ՝ և անասցեմ ձեզ. մատո՛ այսր զորդին քո:

42. Եւ մինչ դեռ մատչէր, զարկոյց զնա դեւն՝ և չարժլեաց:

43. Սաստեաց Յիսուս այսոյն պղծոյ, և բժշկեաց զմանուկն՝ և ետ զնա ցհայր իւր:

44. Եւ զարմանային ամենեքեան ի վերայ մեծամեծացն Աստուծոյ: Եւ ի զարմանալն ամենեցուն ի վերայ ամենայնի զոր առնէր՝ ասէ ցաշակերտան իւր. Դի՛ք դուք ի լսելիս ձեր զբանս զայսոսիկ, զի Որդի մարդոյ մատնելոց է ի ձեռս մարդկան:

45. Եւ նոքա ոչ գիտէին զբանն, և էր ծածկեալ ի նոցանէ զի մի՛ գիտասցեն. և երկնչէին հարցանել ցնա վասն բանին այնորիկ:

46. Եմուտ խորհուրդ ի նոսա՝ թէ Ո՛ արդեօք մեծ իցէ ի նոցանէ: Մատթ. ԺԸ. 1: Մարկ. Թ. 33:

47. Յիսուս իբրեւ ծանեաւ զխորհուրդս սրտից նոցա, առ մանուկ մի՝ կացոյց ի մէջ նոցա առ իւր,

48. Եւ ասէ ցնոսա. Ո՛ր ոք ընկալցի զմանուկս զայս յանուն իմ՝ զիս ընդունի, և որ զիս ընդունի՝ ընդունի զառաքիչն իմ: Զի որ փոքրիկն է յամենեսեան ի ձեզ՝ նա եղիցի մեծ:

38. Եւ ահա նա ոգիէ մը կը բռնուի, ու յանկարծ կը գոչէ, ու դեւը գետին կը զարնէ զանիկ ու կը թաւալեցնէ և կը փրփրեցընէ, և հազիւ կը բաժնուի անկէ զանիկ խորտակելէ եաքը.

40. Եւ աղաչեցի քու աշակերտներուդ որ զայն հանեն ու չկրցան:

41. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ. Ո՛վ անհաւատ ու թիւր սերունդ, մինչեւ ե՞րբ պիտի ըլլամ ձեզի հետ ու պիտի անսամ ձեզի. հո՛ս բեր զաւակդ:

42. Եւ այն ինչ կը մօտենար նա, դեւը զանի գետին զարկաւ՝ ու սաստիկ ցնցեց:

43. Յիսուս սաստեց պիղծ ոգիին ու բժշկեց տղան՝ և իր հօր տուաւ զանի:

44. Եւ ամէնքը կը զարմանային Աստուծոյ մեծ զօրութեան վրայ: Եւ երբ ամէնքը կը զարմանային այս բոլոր ըրածներուն մասին՝ իր աշակերտներուն ըսաւ. Դո՛ւք լաւ մը հաստատեցէք ձեր ականջներուն մէջ այս խօսքերը, Թէ Որդի մարդոյ պիտի մատնուի մարդկանց ձեռքը:

45. Եւ անոնք չէին ըմբռներ այս խօսքը զի ծածկուած էր ատնոնցմէ որպէս զի չգիտնային. և կը վախնային անոր այդ մասին հարցում մ՚ընելու:

46. Խորհուրդ մը մտաւ անոնց մէջ՝ Թէ Իրենցմէ ո՛վ էր արդեօք մեծը:

47. Յիսուս ճանչնալով անոնց սրտին խորհուրդները, առաւ մանուկ մը՝ կեցուց զանի անոնց մէջ իր քով,

48. Եւ ըսաւ անոնց. Ո՛վ որ ընդունի այս մանկիկին իմ անուանս համար՝ զիս կ՚ընդունի, և ով որ զիս ընդունի՝ զիս ղրկողը կ՚ընդունի: Զի ո՛վ որ ձեր ամենուդ մէջէն փոքրագոյնն է՝ նա մեծ պիտի ըլլայ:

49. Պատասխանի եաև Յովհաննէս և ասէ. Վա՛րդապետ, տեսաք զոմն որ յանուն քո դեւս հանէր՝ և արգելաք զնա, զի ոչ չերթի ընդ մեզ:

50. Ասէ ցնոսա Յիսուս. Մի՛ արգելուք, զի որ ոչն է ձեր թշնամի՝ ի ձեր կողմն է:

49. Յովհաննէս պատասխանեց ու ըսաւ. Վա՛րդապետ, տեսանք մէկն որ դեւեր կը հանէր քու անունովդ՝ և արգիլեցինք զանի, զի չի պտըտիր մեզ հետ:

50. Յիսուս անոնց ըսաւ. Մի՛ արգիլէք, զի նա որ ձեզ թշնամի չէ՝ ձեր կողմէն է:

Յիսուս վերջին անգամ մըն ալ կը պատրաստուի Երուսաղէմ երթալու.— Սամարացի գիւղ մը կը մերժէ ընդունիլ զՅիսուս.—Թէ ի՛նչ բնել հարկ է Յիսուսի հետեւելու համար:

51. Եւ եղեւ ի կատարել աւուրց վերանալոյ նորա՝ և ինքն զերեսս հաստատեաց երթալ յԵրուսաղէմ:

52. Եւ առաքեաց հրեշտակս առաջի երեսաց իւրոց, և իբրեւ չոգան՝ մտին ի գիւղ մի Սամարացւոց պատրաստել ինչ նմա:

53. Եւ ոչ ընկալան զնա, զի դէմ եդեալ էր նորա երթալ յԵրուսաղէմ:

54. Իբրեւ տեսին աշակերտքն Յակովբոս և Յովհաննէս՝ ասեն. Տէ՛ր, կամի՞ս զի ասասցուք, և իջցէ հուր յերկնից՝ և սատակեսցէ զնոսա:

51. Եւ երբ որ, անոր վերառնալու օրերն լրացած ըլլալով՝ ինք հաստատապէս ուղղեց իր քայլերը Երուսաղէմ երթալու:

52. Եւ պատգամաւորներ ղրկեց իր առջեւէն, որոնք երթալով, Սամարացւոց մէկ գիւղը մտան՝ անոր գնակութեան տեղ մը պատրաստելու համար:

53. Եւ անոնք զանի չընդունեցին, զի Երուսաղէմ երթալու երեսոյթն ունէր անիկա:

54. Անոր աշակերտներէն Յակոբոս ու Յովհաննէս այս բանը տեսնելով ըսին. Տէ՛ր, կ՚ուզե՞ս որ ըսենք, և երկինքէն կրակ իջնելով չարաչար կորսնցնէ զանոնք:

51. Եւ իցէ վերեսս հաստատեաց.—Քաջ գիտէր Յիսուս Թէ այս վերջինը պիտի ըլլար իրեն համար Երուսաղէմ երթալը, սակայն հաստատակամ ճամբայ կ՚ելնէ՝ պատրաստ դիմագրաւելու ամէն վտանգի, Զերեսս հաստատեաց, երեսը դարձուց, ճամբայ ելաւ Երուսաղէմ երթալու:

53. Եւ ոչ ընկալան զնա. — Հրեայք ու Սամարացիք արդէն իսկ հակակիր էին իրարու, և այս հակակրութիւնն ա՛լ աւելի կը շեշտուէր մանաւանդ Զատկի տօնին՝ որուն ամէն կողմերէ միլիոնաւոր անձեր Երուսաղէմ կը դիմէին: Սակայ, Հրեայք այն աստիճանները երեք չորս օր կ՚երկարէին իրենց

55. Դարձաւ սատեայ ի նոսա և ասէ. Ո՛չ դիտէք որոյ հոգւոյ էք դուք:

56. Զի Որդի մարդոյ ոչ եկն զոգիս մարդկան կորուսանել՝ այլ կեցուցանել: Եւ գնացին յայլ գեօղ: Յովհ. Գ. 17: ԺԲ. 47:

57. Եւ մինչ դեռ երթային նոքա ի ճանապարհի՝ ասէ ումն ցնա. Եկիցե զկնի քո յո՛ր վայր և երթիցես:

58. Ասէ ցնա Յիսուս. Աղուեսուց որջք դոն, և թռչնոց երկնից դաղարք. և Որդւոյ մարդոյ ո՛չ գոյ՝ ուր զիցէ զգլուխ: Մատթ. Ը. 20:

59. Ասէ ցմիւս ևս. Ե՛կ զկնի իմ: Եւ նա ասէ. Տէ՛ր, հրամայ տուր ինձ՝ երթալ նախ թաղել զհայր իմ:

60. Ասէ ցնա Յիսուս. Թո՛ղ զմեռեալսն թաղել զմեռեալս իւրեանց, և դու ե՛րթ պատմեա՛ զարքայութիւն Աստուծոյ:

61. Ասէ և այլ ումն. Եկիցե զկնի քո, Տէ՛ր, բայց նախ հրամայ տուր ինձ հրաժարիլ ի տանէ իմմէ:

62. Ասէ ցնա Յիսուս. Ոչ ոք արկանէ ձեռն զմահճակ՝ և հայիցի յետս եթէ յաջողեալ իցէ արքայութեան Աստուծոյ:

55. Դարձաւ Յիսուս և յանդիմանեց զանոնք ու ըսաւ. Դուք չէք գիտեր թէ ի՛նչ հոգւոյ տէր էք:

56. Քանզի Որդի մարդոյ եկած չէ կորնչցնելու մարդոց հոգիները՝ այլ ապրեցնելու: Եւ ուրիշ գիւղ մը գնացին:

57. Եւ մինչ անոնք ճամբան կը չարունակէին՝ մէկն անոր ըսաւ. Ո՛ւր որ ալ երթաս քու ետեւէդ պիտի գամ:

58. Յիսուս ըսաւ անոր. Աղուեսներն որջեր ունին, և երկնից թռչուններըը բոյներ. բայց Որդի մարդոյ և ո՛չ իսկ տեղ մ՛ունի՝ ուր իր գլուխը դնէ:

59. Ուրիշի մը ալ ըսաւ. Իմ ետեւէս եկո՛ւր: Եւ անիկա ըսաւ. Տէ՛ր, հրաման տուր ինծի որ նախ երթամ իմ հայրս թաղեմ:

60. Յիսուս ըսաւ անոր. Զգէ՛ որ մեռեալները թաղեն իրենց մեռելներն, ու դուն գնա՝ պատմէ Աստուծոյ արքայութիւնը:

61. Ուրիշ մըն ալ ըսաւ. Կու գամ քու ետեւէդ, Տէ՛ր, բայց նախ հրաման տուր ինծի որ հրաժեշտ ընեմ իմ տանս:

62. Յիսուս անոր ըսաւ. Մէկ մը ձեռքը արօրին փայտին հաղիւ երկնցուցած՝ ետին չի նայիր տեւ ևելու համար թէ յաջողած է Աստուծոյ արքայութեան մէջ:

Համբորդութիւնը Սամարացւոց երկրէն չանցնելու համար, զի շատ անգամ տեղի ունեցած էին արիւնռուշտ կռիւներ իսկ: Տե՛ս, Wetstein, *in Joan.* IV. 20: Յովսէպոս, Պատր. Հր. Բ. 12: Հնախ. Ի. 6, 1: Բնական էր որ Սամարացիք իմացած ըլլային թէ Յիսուս ալ Երուսաղէմ կ'երթար, ուստի չուզեցին հիւրասիրել զանի իրենց գիւղը:

57-61. Ասէ ումն ցնա. Եկիցէ զկնի ես.— Սոյն առաջարկն Յիսուսի ընդդէմ էր Դպիր մը, ինչպէս ակներեւ է Ս. Մատթէոսի Աւետարանէն: Յիսուսէ կը խնդրէ ասոր ինք ալ անոր աշակերտաց դասէն ըլլայ, և առ այս յօժարակամ կ'ընդունի՝ կերպով մը ինք իր ուժին վրայ վստահելով, ամէն դժուարութեանց դիմագրաւելու: Հակառակ ասոր,

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Յիսուս քարոզելու կը դրկէ իր եօթանասուներկու աշակերտները:

1. Յետ այսորիկ երեւեցոյց Տէր և այլ ևս եօթանասուն եւ երկուս. և առաքեաց զնոսա երկուս երկուս առաջի իւր յամենայն քաղաքս և ի տեղիս՝ ուր ինքն երթալոց էր:

2. Եւ ասէ ցնոսա. Հունձքդ բազում են՝ և մշակք սակաւ. արդ,

1. Ասկէ ետքն, եօթանասուն երկու աշակերտներ ալ երեւցուց երկու երկուք իրենց առջեւէն այն ամէն քաղաքներն ու տեղերն ուր ինք պիտի երթար:

2. Եւ անոնց ըսաւ. Հունձքն առատ է, բայց բրիչ՝ սակաւ.

Յիսուս կը մերժէ անոր առաջարկը՝ դժուարութիւններ յարուցանելով և համառօտիւ մը անոր նկարագրելով իր զրկանքներով լեցուն կեանքը. իսկ միւս կողմէն կը հրաւիրէ իրեն հետեւելու [59] այնպիսի մէկ մը՝ որ չունի առջինին խանդն ու յօժարակամութիւնը: Ան ալ կը խնդրէ Յիսուսէ որ նախ երթայ իր հայրը Թաղէ որու մահուան բօթն այն ինչ ընդունած էր. բայց Յիսուս չընդունիր այս պայմանը, հիմայ՝ կամ բնաւ: Պէտք չէ ամենեւին մարդ յուլանայ լսելու Աստուծոյ ձայնին, հնար է վերջին հրաւէրն ըլլայ ան, ու յաւէտ զուրկ մնանք անկէ:— Երրորդ մըն ալ ինքնին կը ներկայանայ Յիսուսի՝ բայց Թէութիւն մը կը տնէ որ նախ երթայ հրաժեշտ առնէ իրեններէն, Վուլկաթայի Թարգմանութիւնն այնպէս կը ցուցնէ Թէ, կ'ուզէ երթալ կարգի դնել իր գործերը, բայց ամենէն հաւատարիմ ձեռագիրներն մեր հայերէն Թարգմանութեան իմաստը կը բովանդակեն. Յիսուս ասոր ալ կը սովրեցնէ Թէ կատարելութեան փափաքող անձ մը պէտք չէ իր սիրտը բաժնէ երկրաւոր ու երկնաւոր բաներու միջեւ. այլ հաստատակամ փարի իր կոչումին:

1. Յետ այսորիկ երեւեցոյց Տէր եւ այլեւս եօթանասուն եւ երկուս. — Յոյն ձեռագրաց շատերուն մէջ եօթանասունն նշանակուած է աշակերտաց Թիւը. սակայն ընտիր ընտիր ձեռագրաց ու Թարգմանութեանց մէջ

կը կարդանք եօթանասուն երկու: Այս աշակերտները տարբեր էին Առաքելոցմէ, և այն անձերէն՝ զորս Տէրն մեր նախապէս ղրկած էր Սամարացւոց քաղաքները, Թ. 52, իրենց պաշտօնը յարատեւ հանգամանք մը չունենալ, այլ առ ժամանակեայ: Սա պիտի բլլար միայն անոնց գերը որ ժողովուրդը պատրաստէին, կրթէին, մեզաց ղովուրդը պատրաստէին, կրթէին, մեզաց ղովուրդը պատրաստէին, կրթէին, մեզաց ծանրութիւնն խմացնէին անոր, և այսպէս ապագային Առաքելոց արդիւնաբեր օժանդակ մը լինելու համար այժմէն կրթութիւն իրենք իսկ ղիտովին: Անոնց մէկ քանինեբրուն անունները միայն ծանօթ են մեզ, և Քէպէտ Տօգ. Սէփի նման մէկ քանի անձեր ուզած են եօթանասուն երկու աշակերտաց անուններուն ամրողջ ցանկը պատրաստել, բայց հարկ չկայ զուրցել որ բոլորովին անհիմն ու քմահաճոյ աշխատանք մը եղած է այս:— Յիսուսի սոյն 70 կամ 72 աշակերտաց ընտրութիւնը կարծես վերյիշում մըն է Հրէից աւագանւոյ ժողովին 72 անդամոց Թիւին, կամ Մովսէսի շուրջը գտնուող 70 ծերերուն. և կամ Նոյի սերունդը կազմող 70 կամ 72 ազգերուն, Գէթ հոգեբաններէ շատերը հաճոյք մը կը զգան մերձեցնելու այս այլ եւ այլ Թիւերը:

2. Հունձքդ բազում են եւ մշակք սակաւ.— Առաքելոց Թիւն ալ բարդելով աշակերտաց Թիւին վրայ՝ 84 գործաւոր միայն կ'ըլլային Տիրոջ այգիին մէջ. արդ, ի՛նչ պիտի

ազաչեցէք զտէր հնձոց զի հանցէ մշակս ի հունձս իւր: Մատթ. Թ. 37:

3. Երթա՛յք. ահա առաքեմ զձեզ իբրեւ զգառինս ի մէջ գայլոց: Մատթ. ժ. 16:

4. Մի՛ բառնայք քսակ, մի՛ մախաղ, մի՛ կօշիկս, եւ ի ճանապարհի ումեք ողջոյն մի՛ տայցէք: Ղ.Թագ. Դ. 29: Մատթ. ժ. 10: Մարկ. Զ. 8:

5. Ցոր տուն մտանիցէք՝ նախ ասացէք Թէ Ողջոյն տանս այսմիկ:

6. Եւ եթէ իցէ անդ որդի ողջունի, հանգիցէ ի վերայ նորա ողջոյնն ձեր. ապա թէ ոչ՝ ի ձեզ դարձցի:

ուսաի, աղաչեցէք հունձքերու տիրոջ՝ որպէս զի մշակներ հանէ իր հունձքերուն:

3. Գնացէք. ահա կը ղրկեմ ձեզ իբր գառնուկներ՝ գայլերու մէջ:

4. Մի՛ տանիք ո՛չ քսակ, ո՛չ մախաղ, ո՛չ կօշիկ. ու ճամբան մէկ մը մի՛ ողջունէք:

5. Որ տուն որ մտնէք՝ նախ ըսէք Թէ Ողջոյն այս տանը:

6. Ու Թէ որ հոն ողջունի արժանի որդի մը գտնուի՝ անոր վրայ Թող հանգչի ձեր ողջոյնը. իսկ Թէ որ չկայ՝ ձեզի Թող վերադառնայ:

ըլլար այս փոքրիկ Թիւը բաղդատմամբ այնքան բազմաԹիւ ժողովրդեանն. Այլուր ըսած ենք արդէն Թէ, ոչ միայն Հրէից ազգը, այլ ընդհանուր հովուվէական պետութեան մէջ գունդագունդ ժողովուրդներ կ'ապրէին. Մեսիայի Գալստեան, Հիմայ որ արդէն կը մօտենար Յիսուսի մահուան ժամն, ինչպէս չգուէբ որ այդչափ քիչ Ծուով մշակներ միայն կրնար տրամադրել, — Թէպէտ հազարաւոր են մեր մէջ ևս Աւետարանի մշակները, սակայն իրաւամբ մեք եւս կրնանք գոչել ու տրտնջալ մշակներու սակաւուԹեան մասին. Չի, այնչափ բազմաԹիւ քահանայից մէջէն բանի՞ հատ եւանդուն, հոգեպէս, անձնուրաց ու առաքինի քահանաներ կրնանք արդեօք գտնել ու վստահիլ անոնց վրայ:

3. Ահա առաքեմ զձեզ իբրեւ զգառինս ի մէջ գայլոց.— «Այս խօսքերով յայտնապէս ցոյց կուտայ, Տէրն մեր, կ'ըսէ Ս. Ցովհ. Ոսկ. [Մեկն. Մատթ. ԺԴ.], Թէ նշանաւոր պիտի ըլլայ անոնց յաղԹանակը. Չի, Թէպէտ շրջապատուած պիտի ըլլան իր աշակերտները ոսոխներէ, գայլերէ պաշարուած գառնուկներու նման, այսու ամենայնիւ պիտի յաջողէին գարձի բերել զանոնք»

4. Ի ճանապարհի ումեք ողջոյն մի՛ տայցէք.— Խօսելու կերպ մըն է՝ որով կը հասկըցնէ Տէրն մեր Թէ ժամավաճառ պէտք չէ ըլլան, այլ ուղիղ իրենց նպատակին երԹան, Չի, ընդհանուր Արեւելքի մէջ, և ի մասնաւորի Պաղեստինու մէջ, ողջոյն տալը հանդիսաւոր հանգամանք մ'ըլլալով, ստէպ երկար բարակ տեսակցուԹիւն ընել հարկ էր երբ մէկ մը բարեւել ուզէիր. Այսօր իսկ Պաղեստինու մէջ երբ երկու ծանօԹներ հանդիպին իրարու, ամենէն յառաջ կը սկսին ո՛ւր երԹալնին, նպատակնին, ևն. ևն. հարցնել և ապա վերջապէս ողջունել ու իրարու որպիսուԹիւնն իմանալ. Ուստի, երբ Յիսուսի աշակերտներն ալ ողջունէին ճամբան՝ ասով շատ մը ժամանակ պիտի կորսընցնէին, և այս պատճառաւ Տէրն մեր կը պատուիրէ անոնց ճամբան մէկ մը չողջունելու. Տե՛ս, Bonar, *Desert of Sinai*, p. 141: T. Robinson, *The Evangelists and the Mishna*, p. 206:

6. Որդի ողջունի՝ երթայաբանուԹիւն մըն է որ կը նշանակէ Ողջոյն ընդունելու արժանի մէկը:

8. Ուտիջիք զինչ առաջի դնիցեն ձեր.— Փարիսեցիք մոլեռանդուԹիւնն ունէին ամէն կերակուրէ չուտելու. Քրիստոնէական դարուն սկիզբը այսպիսի խղճահարուԹիւն մ'ունեցան նաև քրիստոնեիցմէ շատերն [Ա. Կորնթ. ժ. 27.], բայց Տէրն մեր կը պատուիրէ հիւրընկալողներու ծանրուԹիւն չտալ, ուտելով անխտիր ինչ որ ասոնք պատրաստ ունենային:

9-11. Մօտեցած է ձեր վրայ Աստուծոյ արքայուԹիւնը, այս պիտի ըլլար աշակերտաց քարոզուԹեան հոգին. Բայց պիտի պատահէր որ ամբողջ աւանի մը կամ քաղքի մը բնակիչները մերժէին զանոնք, այս առ-

7. Եւ ի նմին տան ագանիցիք. ուտիջիք և ըմպիջիք ի նոցանէ. զի արժանի է մշակն վարձու իւրոյ: Մի՛ փոխիցիք տանէ ի տուն: Տես. Օրինաց, ԻԴ. 14: Մատթ. ժ. 10: Ա. Տիմ. Ե. 18:

8. Ցոր քաղաք մտանիցէք և ընդունիցին զձեզ՝ ուտիջիք զինչ առաջի դնիցեն ձեր.

9. Եւ բժշկեսջիք որ ի նմա հիւանդք իցեն. և ասասջիք նոցա. Մերձեցաւ ի վերայ ձեր արքայութիւն Աստուծոյ:

10. Իսկ յոր քաղաք մտանիցէք, և ոչ ընդունիցին զձեզ՝ իրբեւ ելանիցէք ի հրապարակս նորա, ասասջի՛ք.

11. Եւ զփոշիս որ կառուաւ է ի քաղաքէ ձերմէ յոտս մեր՝ ԹօԹափեսցուք ի ձեզ. բայց զայս գիտասջիք զի մերձեաւ է արքայութիւն Աստուծոյ: Գործ. ԺԳ. 51:

12. Ասեմ ձեզ, զի Սոդոմացւոց ընդարձակագոյն լիցի յաւուրն յայնմիկ՝ քան քաղաքին այնմիկ:

գամ իրենք չէ Թէ միայն պիտի չընդդիմանային, հապա իրենց ոտքերուն տակ փառնային, ինչպէս ոտքերուն տակ փոշին իսկ պիտի ԹօԹվէին, բայց պիտի կոչ փոշին իսկ պիտի ԹօԹվէին, բայց պիտի չմոռնային ասոնց ալ զուրցելու այն ճշմարտուԹիւնը Թէ Մօտեցեր է Աստուծոյ արքայութիւնը: Սակայն մինչ այս խօսքերն աշակերտներուն մխիԹարիչ պիտի ըլլար՝ վերջնոց համար սպառնալից հանգամանք մը պիտի ունենար:

12. Յաւուրն յայնմիկ. — կը նշանակէ վերջին դատաստանին սոսկալի օրը.— Ընդարձակագոյն լիցի... Սոդոմացւոց, Թէպէտ Սոդոմի բնակչաց մեղքը խիստ ծանր էր, սակայն քանի որ անոնք չտրաշալ չի գործածեցին այնչափ շնորհքներ, ու չընդունեցան ալ այնչափ լոյս՝ որչափ շնորհ-

7. Եւ մնիջուն տան մէջ ընակեցէք. անոնց քով կերէք ու խմեցէք. զի մշակն արժանի է իր վարձքին: Մի՛ փոխանիք տանէ տուն:

8. Որ քաղաք որ մտնէք և ձեզ ընդունին՝ կերէք զինչ որ ձեր առջին դնեն.

9. Ու բժշկեցէք զինչ հիւանդ որ հոն գտնուի. և ըսէք անոնց. Մօտեցեր է ձեր վրայ Աստուծոյ արքայութիւնը:

10. Իսկ որ քաղաք որ մտնէք, և չի ընդունին ձեզ՝ երթը ելնէք անոնց հրապարակներուն վրայ՝ ըսէ՛ք.

11. Ձեզի կը Թափենք նոյն իսկ այն փոշիները որոնք փակած են մեր ոտքերուն ձեր քաղաքներուն մէջ. բայց սա գիտցած ըլլաք որ մօտեցեր է Աստուծոյ արքայութիւնը:

12. Կ'ըսեմ ձեզի, Թէ այն օրն աւելի դիւրին պիտի ըլլայ Սոդոմացիներուն՝ քան այն քաղքին:

13. *Վա՛յ քեզ, Քո՛րազին. վա՛յ քեզ, Բեթսայիդա. զի եթէ ի Տիւրոս և ի Սիդովն եղեալ էին զօրութիւնքն որ եղեն ի ձեզ՝ վաղուց ևս արդեօք ի խորտ և ի մոխիր նստեալ ապաչխարեալ էր։* Մատթ. ԺԱ. 21։

14. *Բայց Տիւրոսի և Սիդովնի ընդարձակագոյն լիցի ի դատաստանի՝ քան ձեզ։*

15. *Եւ դու, Կա՛փառնաում, որ մինչեւ յերկինս բարձրացեալ ես, մինչեւ ի դժոխս իջցես։*

16. *Որ ձեզ ունկն՝ ինձ լսէ. և որ զձեզ անարգէ՝ զիս անարգէ. և որ զիս անարգէ՝ զառաքիչն իմ անարգէ. և որ ինձ լսէ՝ լսէ այնմիկ որ զիս առաքեաց։* Մատթ. ժ. 40։ Յովհ. ԺԳ. 20։

13. *Վա՛յ քեզի, Քո՛րազին. վա՛յ քեզի, Բեթսայիդա. վասն զի եթէ Տիւրոսի ու Սիդոնի մէջ եղած ըլլային ձեր մէջ գործուած հրաշքները, խիստ կանուխէն անոնք ապաչխարած էին խորտ հագած ու մոխրի վրայ նստած։*

14. *Բայց Տիւրոսի ու Սիդոնի համար աւելի դիւրին պիտի ըլլայ Դատաստանի աւուն՝ քան ձեզի։*

15. *Իսկ դու, Կա՛փառնաում, որ մինչեւ երկինք բարձրացած ես, մինչեւ դժոխք պիտի խոնարհիս։*

16. *Ով որ ձեզի կը լսէ՝ ինծի կը լսէ. և ով որ ձեզ կ՚անարգէ՝ զիս կ՚անարգէ. և ով որ զիս կ՚անարգէ՝ զղկողը կ՚անարգէ. և ով որ ինծի կը լսէ՝ զիս ղրկողին կը լսէ։*

Եօթանասուներկու աղակերտաց վերադարձը.—Յիսուսի խրատաբանութիւնը։

17. *Դարձան եօթանասունն և երկուքն խնդութեամբ և ասէին. Տէ՛ր, և դեւք հնազանդին մեզ յանուն քո։*

17. *Ուրախութեամբ վերադարձան եօթանասունն և երկու աշակերտներն ու ըսին. Տէ՛ր, դեւերն իսկ կը հնազանդին մեզի քու անունովդ։*

ուեցաւ այս քաղաքներուն Աւետարանի քարոզութեամբ, այդ պատճառաւ Սողոմացւոց վճիռն աւելի մեղմ պիտի ըլլայ դատաստանին օրը քան միւս քաղաքներուներնը։

13. Վա՛յ ինէ Քորազին... Տե՛ս. Ա. Հաս. էջ 55։

15. Կափառնաում, Տե՛ս, Ա. Հաս. էջ 13։

16. Որ ձեզ լսէ՝ ինձ լսէ. — Առաքեալը ինչպէս նաև ասոնց յաջորդներն եղող քահանայք նոյն ինքն զՔրիստոս ներկայացնելով, արժանի են մեր խորին յարգանաց ու սիրոյն։ Որդիական սիրտ մը պէտք է ունենանք անոնց հանդէպ, և որոց ազդարարութիւններն իբր Քրիստոսէ եղած պէտք է նկատենք։ Իբր մարդ՝ կրնան անոնք ունենալ Թերութիւններ, որոց վրայ պէտք է ցաւինք, բայց չէ Թէ անարգենք զանոնք ու գայթակղինք անոնցմէ։ Բարձր է անոնց կոչումը, դժուարին է անոնց կացութիւնը։ Ամէն երկրաւոր մխիթարութիւններէ իրենք զիրենք զրկած ըլլալով, հոգւոց փրկութեան համար ընդգրկած են անոնք սիրով զրկանքներ, վտանգներ. մեր պարտքն է ուրեմն նկատի առնել անոնց այս դիրքն ու ջանալ մխիթարութիւն մ՚ըլլալ անոնց։ Հարկ է ջանանք եւս ըստ մեր կարի լեցնել անոնց մարմնական պիտոյքները, զի ո՛վ որ խոր-

---

18. *Եւ ասէ ցնոսա. Տեսանէի զսատանայ անկեալ յերկնից իբրև զփայլակն։*

19. *Ահա եառ ձեզ իշխանութիւն կոխել զօձս և զկարիճս, և զամենայն զօրութիւն թշնամւոյն. և ձեզ ոչինչ մեղանչիցէ։*

20. *Բայց ընդ այն մի՛ խնդայք՝ եթէ այսք հնազանդին ձեզ, այլ խնդացէք զի անուանք ձեր գրեալ են յերկինս։*

18. Եւ անոնց ըսաւ. Կը տեսնէի սատանան երկինքէն ինկած փայլակի մը նման։

19. Ահա իշխանութիւն տուի ձեզի ոտնակոխ ընելու օձերն ու կարիճներն, և թշնամւոյն բոլոր զօրութիւնն. ու բնաւ պիտի չվնասեն ձեզի։

20. Բայց մի՛ ուրախանաք այն բանին համար որ դեւերը կը հնազանդին ձեզի, այլ թէ ձեր անուններդը գրուած են երկինքի մէջ։

նին կը ծառայէ, կ՚ըսէ Առաքեալը, պէտք է խորհանէն ապրիլ։ Մանաւանդ որ անոնց եղած բարիքը, Քրիստոս մեր Տէրն, իբր իրեն եղած պիտի նկատէ, և անոնց դէմ եղած չարիքն՝ իբր իրեն եղած պիտի սեպէ։

18. Տեսանէի զսատանա... — Ս. Հայրերէն շատերն, ինչպէս, Ս. Կիպրիանոս, Ս. Ամբրոսիոս, Ս. Յովհ. Ոսկեբերան, կը կարծեն Թէ Տէրն մեր այս խօսքերով կ՚ուզէ իմացնել իր աշակերտաց՝ որոնք մարդկային հրճուանք մը կ՚զգային սատանաներու վրայ տարած իրենց յաղթութեան մասին, Թէ պէտք է աւելի խոնարհ սիրտ մ՚ունենալ, յիշեցնելով անոնց գոռոզութեան տխուր վախճանը. երբ արարչագործութենէն յառաջ Աստուծոյ ամենէն զվարթ հրեշտակներէն եղող Արուսեակ իր գունդագունդ հետեւորդներով զլորեցաւ իր բնակարանէն, իբր Թէ Յիսուս ըսել ուզէր. Զգուշացեք գոռոզանալէ, զի գոռոզութիւնն էր որ զլորեց Սատանան իր փառաւոր գահէն, ես իմ աչքերով տեսայ անոր երկինքէն անկումը։— Սակայն, Նորագոյն քաջ մեկնիչներէն շատերը կը կարծեն Թէ պատճառ մը չի կայ այսչափ հնարագէտ բացատրութիւններու դիմելու, բաւական է անոր բնական իմաստին հետեւիլ, և խնդիրն ինքնին կը լուսաբանուի. Եւ յիրաւի, կ՚ըսեն, եօթանասուն երկու աշակերտներն երբ վերադառնալով կը պատմեն Յիսուսի զօրութեանց դէմ իրենց տարած փառաւոր յաղթութիւնը. Դուք, կը պատասխանէ Յիսուս, նոր բան մը չէք սովրեցներ ինծի, որովհետեւ, եա մարգարէական ոգւով ձեզի հետ էի, ու կը տեսնէի Սատանայի հետզհետէ կրած պարտութիւնը ձեր բոլոր անցած տեղերը։ — Այս իմաստը մեզի ալ շատ բնական կը Թուի, բայց ո՛ր իմաստի որ մարդ յարի, չի կրնար չզգալ Յիսուսի այդ կարճ խօսքերուն հիանալի գեղեցկութիւնն, ուր նկարագրուած է իր մարմնանալուն հրաշալի արդիւնքները, զժոխային զօրութեան յաւէտ խորտակումը։

19. Ահա եառ ձեզ իշխանութիւն. — Ընտիր ընտիր բնագիր ձեռագրերն ալ, մեր հարազատ Հայ Թարգմանութեան ու վուլգատայի հետ կը համաձայնին, հակառակ Ցոն Ռէյնոլտսի Տամ ձեզ... դասին։ Մեր Տէրն մեր կը բացատրէ իր աշակերտաց Թէ անոնց՝ սատանային վրայ տարած յաղթութիւնն հետեւանք էր ան իշխանութեան՝ զոր Յիսուս իրենց տուած էր քարոզութեան մեկնելէ յառաջ։ — Զօձս եւ զկարիճս բառերով Տէրն մեր կ՚ուզէ նաև իմացնել այն ամէն բնական տարրերը զորս կրնայ սատանան գործածել մեզի դէմ,

20. Բնդ այն մի՛ խնդայք, եթէ այսք հնազանդին ձեզ.— Դեւեր հանելու զօրութիւնը մարդուս արժանիքէն կախում չու-

21. *Ի նմին ժամու ցնծացաւ Յիսուս Հոգւովն Սրբով և ասէ. Գոհանամ զքէն, Հա՛յր, Տէր երկնից և երկրի, զի ծածկեցեր զայս յիմաստնոց և ի գիտնոց՝ և յայտնեցեր զայս տղայոց: Այո՛, Հա՛յր, զի այսպէս հաճոյ եղև առաջի քո: Մատթ. ԺԱ. 25։*

22. *Ամենայն ինչ տուաւ ինձ ի Հօրէ իմմէ. և ոչ ոք գիտէ թէ ո՛վ է Որդի, եթէ ոչ Հայր. և ո՛ է Հայր, եթէ ոչ Որդի՝ և ում կամիցի Որդին յայտնել:*

23. *Եւ դարձեալ առանձինն առ աշակերտսն ասէ. Երանի՛ աչաց՝ որ տեսանիցին զոր տեսանէք: Մատթ. ԺԳ. 16։*

24. *Ասեմ ձեզ, զի բազումք մարգարէք և թագաւորք կամեցան տեսանել զոր դուք տեսանէք՝ և ոչ տեսին. և լսել զոր լսէք՝ և ոչ լսեան:*

21. Նոյն պահուն ցնծաց Յիսուս Սուրբ Հոգւով ու ըսաւ. Գոհութիւն քեզի, Հա՛յր, երկնից ու երկրի Տէրը. որ ծածկեցիր այս բաներն խմաստուններէն ու գիտուններէն՝ և յայտնեցիր զանոնք պզտիկներու: Այո՛, Հա՛յր, որովհետև այսպէս հաճելի եղաւ քեզի:

22. Ամէն ինչ ինծի տրուեցաւ իմ Հօրմէս. և մէկ մը չի գիտեր թէ ո՛վ է Որդին, եթէ ոչ Հայրը. և ո՛վ է Հայրը, եթէ ոչ Որդին՝ և անոր որ կ'ուզէ յայտնել Որդին:

23. Եւ դառնալով առանձինն իր աշակերտներուն՝ ըսաւ. Երանի՛ այն աչքերուն՝ որ կը տեսնեն ինչ որ դուք կը տեսնէք:

24. Զեզի կ'ըսեմ որ, Շատ մը մարգարէներ ու թագաւորներ ուզեցին տեսնել ինչ որ դուք կը տեսնէք՝ ու չտեսան. և լսել ինչ որ դուք կը լսէք՝ ու չլսեցին:

Կատարելութեան փափաքիլ կեղծող օրենագէտին առ Յիսուս ըրած հարցուփորձը.—Սամարացի բարեսիրտ անձին առակը.—Յիսուսի այցելութիւնը առ Մարթա եւ Մարիամ:

25. *Եւ ահա յարեաւ ոմն օրինական՝ փորձէր զնա և ասէր. Վա՛րդապետ, զի՞նչ գործեցից զի ղկեանս յաւիտենական ժառանգեցից: Մատթ. ԻԲ. 35: Մարկ. ԺԲ. 28։*

26. *Եւ նա ասէ ցնա. Օրէնս զի՞նչ գրեալ է. ո՞րպէս ընթեռնուս:*

27. *Նա պատասխանի եւ ասէ. Սիրեացես զՏէր Աստուած*

25. Եւ ահա օրէնդէտին մէկը ոտքի ելնելով՝ կը փորձէր զանի ու կ'ըսէր. Վա՛րդապետ, ի՞նչ պէտք է ընեմ յաւիտենական կեանքը ժառանգելու համար:

26. Եւ նա անոր ըսաւ. Ի՞նչ գրուած է օրինաց գրքին մէջ. ի՞նչ կը կարդաս հոն:

27. Անիկա պատասխանեց ու ըսաւ. Պիտի սիրես քու Տէր Աստ-

նենալով, Տէրն մեր կը խրատէ իր աշակերտներն որ այդ մասին պէտք չէ այնչափ ուրախանան՝ որչափ պէտք է ուրախանան որ իրենց անունը երկնից մէջ գրուած է,

կամ ինչ որ նոյն է ըսել՝ երկնային պետութեան բաղաքացի եղած են, այսինքն նախասահմանուած են փրկուելու։

քո յամենայն սրտէ քումմէ, և յամենայն անձնէ քումմէ, և յամենայն մտաց քոց. և զընկեր քո իբրև զանձն քո: Բ. Օրին. Ջ: 5:

28. *Եւ ասէ ցնա. Ուղիղ եւտուր զպատասխանիդ. զայդ արա՝ և կեցցես:*

29. *Նա իբրեւ կամեցաւ զանձն արդարացուցանել՝ ասէ ցՅիսուս. Եւ ո՞վ է իմ ընկեր:*

30. *Պատասխանի եւս Յիսուս և ասէ. Այր մի իջանէր յԵրուսաղէմէ յԵրիքով, և անկաւ ի ձեռս աւազակաց՝ որք մերկացուցին զնա. եւ վէրս ի վերայ եդին. Թողին կիսամահ եւ գնացին:*

28. Ցիսուս անոր ըսաւ. Ուղիղ պատասխան տուիր. ըրէ այդ բանը և պիտի ապրիս:

29. Անիկա ինքզինք արդարացնել ուզելով՝ Յիսուսի ըսաւ. Եւ ո՞վ է իմ ընկերս:

30. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ. Երուսաղէմէն մարդ մը Երիքով կ'իջնէր, և աւազակներու ձեռքն ինկաւ՝ որոնք մերկացուցին զանի ու վիրաւորեցին. կիսամեռ Թողուցին ու գնացին:

---

29. Եւ ո՞վ է իմ րնկեր.— Հրէից սովորութիւնն էր այնպէս կարծել Թէ իրենցմէ դուրս ոչ մէկուն հանդէպ եղբայրսիրութիւն կը պարտէին։ Այս մասին Օրինաց տրամադրութիւնը հետեւեալն էր. Սիրէ ընկերդ քու անձիդ պէս, բայց Թէ՝ միայն հրեայք իրարու եղբայր կամ ընկեր կը սեպուէին Թէ անխտիր բոլոր մարդիկ։ Թալմուտի հրբահանքն էր որ, եթէ շաբաթ օր մը տան մը բեկորներուն տակ մնար հրեայ մը, առանց շաբաթը պղծած ըլլալու կրնային միւս հրեայք ազատել զանի. իսկ եթէ հեթանոս մ'ըլլար մնացողը, ոչ մէկ հրէի Թոյլ տրուած էր ազատարարութեան գործողութեան միջամտելու։ Նոյն սկզբունքին կը հետեւին նաև մեր ատենի հրէից մեծամասնութիւնը։ Նշանակելի է Բարիզու հրեայ հասարակութեան կրօնագիտութիւնը, ուր բացայայտ կը տեսնուի Թէ ինչ ոգւոյ տէր պէտք է ըլլայ հրեայ մը հանդէպ ոչ-հրէից։ Ամենապատուական ու անգին գոհարներէն մին է քրիստոնէութեան առ մարդիկ ըրած այն պարգեւը, որ կը միացնէ իրարու ամէն ազգի, յարանուանութեան մէն մի անհատ՝ կապելով, զօդելով զանոնք սիրոյ օրէնքովը։

30. Այր մի իջանէր յԵրուսաղէմէ յԵրիքով։ — Երուսաղէմ 3000 ոտնաչափ բարձր է Երիքովէ, այս պատճառաւ խիստ պատշաճօրէն գործածուած է իջնել բայը։ Սոյն երկու քաղաքներու հեռաւորութիւնն էր շուրջ 150 ասպարէզ՝ որ լսել է 1200 մղոն, մէկ ողիմպիական ասպարէզն 28 քիլոմէտր հաշուելով [R. Riess, *Atlas hist. et géogr. de la Bible*]։ Հակառակ սոյն երկու քաղաքաց 5-6 ժամ իրարմէ ունեցած հեռաւորութեան՝ վտանգալից էր առանձին ճամբորդելը։ Աւազակաց խումբեր հոն արձակ համարձակ կը պտըտէին ու չէ Թէ միայն անցորդներու քսակին այլ նոյն իսկ անոնց կենաց կը սպառնային։ այս պատճառաւ, ըստ վկայութեան Ս. Հերոնիմոսի, Ադրամիմ կը կոչէին նոյն ճամբուն մասը, որովհետև հոն աւազակաց ձեռամբ Թափուած անմիւ անցորդներու արիւնին [S. Hyeron. *De locis hebraicis*; Յովսէպոս, Հնախ. ԺԵ. 7. Lamartine, *Voyage en Orient*; Bœdeker's, *Palaestina und Syrien*; Stanley, *Sinai and Palestine.*]։ Երիքով տանեօք խիստ գեղեցիկ ու բերրի էր, կարծես ողասիա

31. Դէպ եղեւ ֆահանայի միոջ իջանել ընդ նոյն ճանապարհ, և տեսեալ զնա՝ զանց արար։

32. Նոյնպէս և Ղեւտացի մի եկեալ ընդ նոյն տեղի՝ եւս և զանց արար։

33. Սամարացի ոմն ճանապարհորդեալ եկն ընդ նոյն առ նովաւ, և տեսեալ զնա՝ գթացաւ։

34. Եւ մատուցեալ պատեաց զվէրս նորա արկեալ ի վերայ ձէթ և գինի, և եդեալ ի վերայ գրաստու իւրոյ՝ ած զնա ի պանդոկի մի և դարմանեաց զնա։

31. Հանդիպեցաւ որ քահանայ մը նոյն ճամբէն կ'իջնէր, ու տեսնելով զանի՝ զանց ըրաւ։

32. Նոյնպէս ալ Ղեւտական մը նոյն տեղէն երթալով՝ տեսաւ ու զանց ըրաւ։

33. Սամարացի մըն ալ որ ճամբորդութիւն կ'ընէր՝ անոր քով եկաւ, ու զանի տեսնելով՝ ի գութ չարժեցաւ։

34. Եւ մօտենալով՝ կապեց անոր վէրքերը վրան ձէթ ու գինի թափելով. և զանի դնելով իր գրաստին վրայ՝ պանդոկ մը տարաւ ու դարմանեց զանի։

35. Եւ ի վաղիւ անդր իբրեւ ելանէր անտի, հանեալ ետ ցպանդոկապետն երկուս դահեկանս և ասէ. Դարմանտար դմա, և զոր ինչ ծախեսցես ի դա՝ ի միւսանգամ դալստեան իմում հատուցից քեզ։

36. Արդ, ո՞ յերեցունց ի նոցանէ Թուի քեզ մերձաւոր լեալ անկելոյն ի ձեռս աւազակաց։

37. Եւ նա ասէ. Որ արար գողորմութիւնն ի վերայ նորա։ Ասէ ցնա Յիսուս. Երթ և դու արա նոյնպէս։

35. Եւ յաջորդ օրն այն տեղէն մեկնած ատեն, երկու դահեկան հանելով պանդոկապետին տուաւ ու ըսաւ. Խնամք տար անոր. և ինչ ծախս որ ընես աւոր համար՝ քեզի կը վճարեմ վերադարձին։

36. Արդ, այն երեքէն ո՞ր մէկը քեզի կ'երեւի թէ աւազակներու ձեռքն իյնողին մերձաւորը եղած է։

37. Եւ ան ըսաւ. Նա որ բարեսիրտ գտնուեցաւ անոր հանդէպ։ Յիսուս անոր ըսաւ. Գնա՛, ու դուն ալ այնպէս ըրէ։

մըն էր անապատին մէջ. անուանի էին ի մասնաւորի անոր վարդն ու մէղրը. Հին Երիքովի տեղ այժմ կը գտնուի փոքրիկ անուշահոտ վարդի մը որու անունն է Ռիհան։

31-34. Յիսուս համառօտիւ պատմելէ վերջ Թէ ի՛նչպէս երուսաղէմէ՝ Երիքով գընացող ճամբորդն աւազակներու ջոկատի մը Թակարդին մէջ իյնալով կողոպտուեցաւ ու չարաչար վիրաւորուեցաւ, նոյն ճամբէն՝ երեք ուրիշ այլ և այլ աստիճանի անցորդներ ալ կը բերէ հետգհետէ։ Նախ՝ քահանայ մըն է որ տաճարին մէջ իր շաբաթական պաշտամունքը լրացնելէ ետք կը վերադառնայ Երիքով։ Մարդ կարծես չուներ մը կ'ուզենայ հոս, որ վերջապէս խեղճ վիրաւորին հանդոյ մը պիտի գտնուի, մանաւանդ որ վստահելի մէկը պիտի ըլլայ, քահանայ մը։ Թերեւս վիրաւորն ալ նոյն զգացումը կ'ունենայ, հնար է հազիւ հազ կը տեսնէ զանի՝ օգնութեան աղաղակ ալ կը բարձրացնէ. յուսախաբութի՛ւն, քահանան ականջ չի դներ, անգութ է ան, բաւական կը սեպէ հեռուանց ակնարկ մը նետել, ու իր ճամբան անցնիլ. տեսնալ զնա՝ զանց արար։— Քանի մը վայրկեան վերջը, նոյն տեղէն կ'անցնի Ղեւտացի մըն ալ, Քերեւս ասիկա օգնութեան հասնի։ Սխա՛լ, ասա աւելի անգութ ընդացք մը կ'ունենայ, վասն զի, չէ Թէ միայն կը տեսնէ ողորմելւոյն վիճակը, կը լսէ անոր սրտամորմոք հեկեկալը, հապա աւելի գոհացում տալու համար իր հետաքրքրութեան՝ կը մօտենայ անոր, վայրկեան մը կը դիտէ զանի ու կը շարունակէ իր ճամբան գոհ սրտիւ։ Եւ սակայն, պէտք չէր այս կերպ վարուիլ Թէ՛ մարդկային ու Թէ՛ Մովսիսական օրինաց տեսակէտով։ Որովհետեւ, օրինաց տրամադրութիւնն էր որ «երբ տեսնես Թէ քու ընկերիդ էշը կամ անոր եզը ինկած է ճամբուն վրայ, չտեսնել մի ձեւացներ, այլ օգնէ մինչեւ որ ոտքի ելնէ [Բ. Օրին., ԻԲ. 4]։ Եթէ նուիրական պարտք մըն է ուրեմն անասունի մը համար ընկերոջ մը օգնելն, ո՛րչափ եւս պարտք պէտք է սեպել նոյն իսկ ընկերոջ օգնութեան վրայ։ — Ահա վերջապէս երրորդ ճամբորդ մըն ալ կը տեսնուի հեռուէն։ Այս ալ Սամարացի մըն է, որմէ աւելի վատթար ու գէշ ստեղծուած չկար աշխարհի մէջ Հրէից տեսակէտով. «Երկու ազգ կայ զոր կ'ատէ իմ հոգիս, զրուած է Սիրաքայ մէջ, [Ծ. 27.]», ու կայ երրորդ մըն ալ՝ որու երեսն իսկ չեմ ուզեր տեսնել. անոնք՝ որ կը բնակին Սէիրայ լեռներն, Փղշտացիք, և այն անմիտ ժողովուրդն որ Սիքէմ կը բնակի [Սամարացիք]։» Սոյն Սամարացին երուսաղէմէ չէր գար, քանի որ անոնք հոն ոտք չէին կոխեր, հապա մերձակայ գիւղերէն։ Սա ալ կը տեսնէ վիրաւորը, կը մօտենայ անոր, բայց ի՛նչ տարբեր կ'ըլլայ ասոր ընդացքը՝ Հակառակ վիրաւորին հրեայ ըլլալուն՝ այսինքն ոխերիմ Թշնամի Սամարացւոյ մը, մեր Սամարացին ի գութ կը շարժի, կը ճանչնայ իբր մարդ՝ իր պարտականութիւնը, և այսպէս կը գտնապարտէ իր գործքով միւս երկուքին տարտղի գնացքը, եւ տեսեալ զնա՝ գթացաւ։ Սակայն պարզ զգացմունքով չի բաւականանար, ընդ փոյթ կը ձեռնարկէ ազատարարութեան գործողութեան ալ։ Նախ՝ արեան հոսումը դադրեցնելու համար. կը կապէ անոր վէրքը ձէթ ու գինի ընելով վրան։ Նախնիք այս կերպ կը դարմանէին վէրքերը, նախ գինիով կը մաքրէին ու ետքը ձէթ կը դնէին վէրքին զըրգռութիւնն արգիլելու համար, [Պլինիոս, Պատմ. Բն. ԻԹ. 9]։ Սամարացին իր վեհանձն եղբայրասիրութիւնն աւելի ցոյց կու տայ երբ կը դնէ զանի իր իսկ գրաստին վրայ, ու ինք հետիոտն կը քալէ, և կը տանի պանդոկ մը։

35-37. Եւ ի վաղիւ անդր... Երբ մարդ մը բարիք մը ընել ուզէ՝ բաւական չէ պարզ ձեռնարկելն, այլ հարկ է ի գլուխ հանել զանի, այս կ'ըլլայ նաև Սամարացւոյն ընդացքը։ Հիւանդը վերքերուն հետեւանօք բաւական տկարացած էր, կարող պիտի չըլլար նոյն ընդ նոյն ճամբան շարունակելու, ուստի երկու աւուր վարձքը վճարելէ ետքը կը պատուիրէ պանդոկապետին բան մը չխնայելու վիրաւորին մինչեւ որ ինք վերադառնայ — Հաւնեալ ես... երկուս դահեկանս։ Երկու դահեկանը որ հաւասար է շուրջ մեր 8 դահեկանին, նոյն ատեն գործաւորի մը երկու օրականին վարձքն էր, սոյն գումարը բաւական պիտի ըլլար ուրեմն վիրաւորին երկու օրուան ծախուց համար, Հակառակ ասոր, Սամարացին կը վստահեցնէ ալ պանդոկապետը՝ որ եթէ աւելի բան մըն ալ ծախսէ՝ ինք խօսք կու տայ վճարելու։ Ի՞նչ գեղեցիկ օրինակ եղաւ բայլսիրութեան, սոյն փոքրիկ առակին մէջ։

38. Եւ եղեւ, ի զնալն նոցա, և ինքն եմուտ ի գեօղ մի. և կին ոմն անուն Մարթա ընկալաւ զնա ի տան իւրում:

39. Եւ նորա էր քոյր մի՝ որում անուն էր Մարիամ. որ և եկն նստաւ առ ոտն Տեառն՝ և լսէր զբանս նորա:

40. Եւ Մարթա զբաղեալ էր ի բազում սպասու. եկն եկաց առ նմա և ասէ. Տէ՛ր ոչ ինչ է փոյթ քեզ, զի քոյրդ իմ միայն ետող զիս ի սպասու. արդ, ասա՛ դմա զի օգնեսցէ ինձ:

41. Պատասխանի եւս Յիսուս և ասէ. Մարթա՛ Մարթա՛, դու հոգաս և զբաղում իւիք զբազեալ ես.

38. Ու եղաւ որ, երբ անոնք կ'երթային՝ ինք գիւղ մը մտաւ. և կին մը, Մարթա անունով, իր տունն ընդունեց զանի:

39. Եւ անոր քոյր մը ունէր՝ որուն անունն էր Մարիամ. որ նաեւ նստելով Տիրոջ ոտքերուն քով՝ անոր խօսքերը մտիկ կ'ընէր:

40. Իսկ Մարթա զբաղած էր շատ մը ծառայական գործերով. ասիկա եկաւ ու կանգ առնելով ըսաւ. Տէ՛ր, աննեւնին հոգ չես ըներ որ քոյրս զիս միայնակ թողուց սպասաւորելու. ըսէ՛ որ գայ օգնէ ինձի:

41. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ. Մարթա՛ Մարթա՛, դու կը չարչրկիս ու շատ մը բաներով զբաղած ես.

իր Քշնամիներն՝ այս է որ անծանօթ էր հրէից ու հեթանոսաց, երեքէն ո՞ր մէկը, կը հարցընէ Տէրն մեր, վիրաւորեալին մերձաւորը կրնայ սեպուիլ: Օրէնսգէտը՝ ազգային մոլեռանդութեամբ լի՝ կը վարանի Սամարացի անունը տալու, բայց ի՞նչպէս ուրանար ճշմարտութիւնն որ բարձր ի գլուխ կը խօսէր. Ան որ բարեհաւոյ գտնուեցաւ անոր հանդէպ, կը պատասխանէ. Ուրեմն այլ եւս ակներեւ էր Քէ ամէն մարդ իրաւ ընկեր, եղբայր կը սեպուէր, հարկ չըկար օրէնսգէտին անձնասիրութիւնը վիրաւորելու աւելի բացատրութիւններ տալով. Գնա՛ ուրեմն, կը պատասխանէ Յիսուս, ու դուն ալ այսպէս ըրէ: Այս պէտք է ըլլայ ամէն քրիստոնէի ընթացքն ալ, պէտք չէ իտիր դնէ այսինչին կամ այնինչին միջեւ, ազգութեան կամ կրօնքի մէջ, այլ հոն ուր կը տեսնէ դժբախտ մը, յուսահատեալ մը, կարօտ մը, ընդ հուպ օգնութեան փութայ որչափ կարող է, չէ Քէ ուրիշներէ զովուելու, կամ ո՛ և է շահու համար՝ այլ սոսկ՝ որովհետեւ այն ալ մեր եղբայրն է,

38. Ու եղաւ որ, երբ անոնք կ'երթային՝ ինք գիւղ մը մտաւ. և կին մը, Մարթա անունով, իր տունն ընդունեց զանի:

39. Եւ անոր քոյր մը ունէր՝ որուն անունն էր Մարիամ. որ նաեւ նստելով Տիրոջ ոտքերուն քով՝ անոր խօսքերը մտիկ կ'ընէր:

40. Իսկ Մարթա զբաղած էր շատ մը ծառայական գործերով. ասիկա եկաւ ու կանգ առնելով ըսաւ. Տէ՛ր, աննեւնին հոգ չես ըներ որ քոյրս զիս միայնակ թողուց սպասաւորելու. ըսէ՛ որ գայ օգնէ ինձի:

41. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ. Մարթա՛ Մարթա՛, դու կը չարչրկիս ու շատ մը բաներով զբաղած ես.

այն ալ կը կրէ իր վրայ Աստուծոյ պատկերը. այն ալ գնուած է փրկչին անգին արեամբը:

38. Եմուտ ի գեօղ մի. — Ս. Յովհաննու Աւետարանչէն գիտենք Քէ Յիսուս Երուսաղէմ կ'երթար և Քէ՝ յիշատակուած գիւղին անունն էր Բեթանիա [Յովհ. ԺԱ. 1: ԺԲ. 1.] որ Երուսաղէմի մօտն էր: — Կին ոմն անուն Մարթա ընկալաւ զնա. «Մարթայի քոյրն էր Մարիամ-Մագթաղենացի, իսկ եղբայրը՝ Ղազար. ասոնք բաւական մեծ ընտանիքի մը կը պատկանէին, Հաւանաբար Մարթա մեծ քոյրերնին էր, որովհետեւ ասոր անունը միշտ նախ յիշուած է. և ասոր պատճառաւ է որ ինք կը տեսնենք Քէ ընդունելութեան մեծարանքները կ'ընէ Յիսուսի, և ինք միայն պատասխանատու կ'երեւի հիւրընկալութեան գործողութեանց խղճի մտօք կատարուելուն, Քոյրը Մարիամ աւելի հանդարտ բնութիւն մ'ունէր: Այնպէս կը կարծուի Քէ Ղազարոս ու իր երկու քոյրերը՝ Մարթա ու Մարիամ Մագթաղենացի, ձգելով Գալիլեայ իրենց

ծննդավայրը՝ Յիսուսի՝ իրենց վարդապետին ու բարեկամին հետ, եկան հաստատուելու Յուդայի երկրին մէջ՝ Երուսաղէմէ քիչ հեռու: Սա ստոյգ է որ, Յիսուսի մեռնելէն վեց ամիս յառաջ կը բնակէին արդէն Բեթանիա գիւղը՝ որ սուրբ քաղքէն տասնուհինգ ասպարէզ՝ կամ երեք չորրորդ մղոն հեռու էր» [Mgr. Darboy]:

42. Բայց աոս սակաւ ինչ պիտոյ է. — Զանազան կերպով կ'ուզեն հասկնալ սոյն անցքը հին Քէ նոր մեկնիչները. Նախ սա ստոյգ է որ, ձեռագիրներն ալ այլ և այլ կերպիւ յառաջ կը բերեն Յիսուսի սոյն խօսքերը. ոմանք մեր հայերէնի դասն ունին, ոմանք ալ՝ Բայց աոս սակաւ ինչ պիտոյ է բաւ մի, ինչպէս են Եթովպական, Ասորական Թարգմանութիւնք, և Սինայական B. L. տառերով ճանչցուող ձեռագիրը. Ուրիշներ ալ՝ Մի ինչ պիտոյ է դան ունին ընդ որս Վուլկատան: — Ըստ Ս. Բարսեղի և ուրիշ բազմաթիւ մեկնչաց Յիսուս Մարթայի կը զուրցէ Քէ ի՞նչ հարկ կայ այդչափ նեղուելու, մէկ պնակ մը կերակուրը բաւական է: — Մի քանի մեկնիչներ ալ [Nachtigall. de Soltz] հետեւեալ մեկնութիւնը կուտան. Մէկ հոգի մը կը բաւէ ծառայութեան, ձգէ որ քոյրդ քովս մնայ: — Այլը աւելի հոգեւոր իմաստ մը կուտան ըսելով Քէ, Միայն հոգւոյ պէտքերն

42. Բայց աոս սակաւ ինչ պիտոյ է: Մարիամ մասն բարի ընտրեաց՝ որ ոչ բարձցի ի նմանէ:

42. Սակայն մէկ բան միայն անհրաժեշտ է: Մարիամ լաւագոյն բաժինն ընտրեց՝ որ պիտի չխլուի իր ձեռքէն:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Յիսուս իր աշակերտաց կը սորվեցնէ ՀԱՅՐ ՄԵՐ աղօթքը.— Աղօթքի մը ուսեցեալիք թեութիւնները:

1. Եւ եղեւ ի տեղւոջ ուրեք կալ յաղօթս. և իբրեւ դադարեաց՝ ասէ ցնա ոմն յաշակերտացն

1. Եւ եղաւ որ երբ տեղ մը աղօթքի կեցած էր, ու երբ դադրեցաւ՝ իր աշակերտներէն մին

են որ անհրաժեշտ են, և մարդ անոր աւելի ուշ դնելու է, իսկ մնացածը՝ երկրորդական է. — Ոչ նուազ զարմանալի ու տարօրինակ կը Թուի հետեւեալ մեկնութիւնն ալ զոր կը գտնենք Իգն. Շնորհալւոյ քով. «Մարթա արհամարհեց որ Մարիամ կը սորվէր Յիսուսի քով, իբր Թէ սորվիլը չէին բան մ'ըլլար, այս պատճառաւ Տէրն ալ անոր ըրած ծառայութիւնը վար զարկաւ»: Ոչ, Յիսուս վար չզարկաւ Մարթայի ըրած ծառայութիւնը, այլ սոսկ անոր խնդուց Քէ Մարիամու զբաղմունքն ըստ ինքեան աւելի ազնիւ էր, լաւագոյն բաժինն՝ հոգւոյ սնունդը փնտռելուն համար, իբր Թէ ըսել ուզէր. Դու տնական ծառայութիւններ ընես՝ լաւ կ'ընես, ստոյգ է, քանի որ ատով լաւ կ'ընես, բայց Մարիամ իր հոգւոյ սնունդը փնտռելուն՝ աւելի լաւ կ'ընէ, ուստի ես չեմ կրնար զրկել անիկա այսպիսի բարիքէ մը:

1. Եւ եղեւ ի տեղւոջ ուրեք. — Յիսուս Բեթանիայէ հեռու չէր, ուստի մօտաւորապէս կարելի է գիտնալ Քէ Զքիէենցց լեռն էր որ անոր տեղի կ'ունենար սոյն իրողութիւնը. Ըստ հին աւանդութեան մը, յիշեալ Թիւնը. Ըստ հին աւանդութեան զատիկէն վրայ կը լերան արեւմտեան զառիվայրին վրայ կը գտնուէր Յիսուս՝ ի վաղուց անտի, ի յիշատակ այս եղելութեան, խաչակիրք եկեղեցի մը շինել տուած էին հոն, որ շինքը

իւրոց. Տէ՛ր, ուսո՛ մեզ յաղօթս կալ, որպէս և Յովհաննէս ուսոյց աշակերտաց իւրոց։

2. Ասէ ցնոսա. Յորժամ կայցէք յաղօթս, ասասջիք. Հա՛յր մեր, սուրբ եղիցի անուն քո։ Եկեսցէ արքայութիւն քո։ Մատթ. 2,9։

3. Զհաց մեր հանապազորդ տո՛ւր մեզ զօր ըստ օրէն։

4. Եւ թո՛ղ մեզ զմեղս մեր, զի և մեք թողումք ամենայնի՝ որ պարտիցի մեզ. և մի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն։

անոր ըսաւ. Տէ՛ր, մեզի աղօթք ընել սորվեցուր, ինչպէս որ Յովհաննէս ալ սորվեցուց իր աշակերտներուն։

2. Անոնց ըսաւ. Երբ աղօթքի կենաք՝ ըսէք. Մեր Հա՛յրը, քու անունդ սուրբ ըլլայ։ Քու թագաւորութիւնդ գայ։

3. Տո՛ւր մեզի միշտ մեր ամէն աւուր հացը։

4. Եւ ներէ մեզի մեր մեղքերը, որովհետեւ, մենք ալ կը ներենք այն ամէնուն՝ որոնք պարտական են մեզի. և մի՛ տանիր մեզ փորձութեան։

փլատակ մնալով, անոր վրայ՝ Ֆրանսացի իշխանուհի մը, Լա Թուր տ'Օվէռնեը գեղեցիկ եկեղեցի մը կանգնած է, և որու գաւթին մէջ՝ որմերուն վրայ 31 մարմարեայ քարեր դրուած են, և ասոնց վրայ նոյնքան լեզուներով դրոշմուած են Հայր մեր աղօթքին բառերն, ընդ որս և հայերէն լեզուաւ, Տե՛ս Baedeker's, *Palaestina und Syrien*. — Ամէն յաջակերտացն իւրոց. Եօթանասուն երկու աշակերտներէն մին պէտք էր ըլլար ասիկա, քանի որ տասներկու առաքեալք արդէն սորված էին սոյն աղօթքը Յիսուսի քարոզութեան սկսելէն քիչ ետքը,

---

ինչպէս կը տեսնենք Լեւաւի քառոզին մէջ, Տե՛ս, Մատթ. ե. 1..., մինչդեռ այժմ Յիսուս բոլորած է իր եռամեայ քարոզութեան շրջանն ու այս պահուս վերջին անգամ ըլլալով երուսաղէմ կ'երթայ։

2—4. Ասէ ցնոսա... Հայր մեր.—Յիսուս իր քաղցրութեամբ կը լսէ իր աշակերտաց ըրած խնդիրքին, ու կը կրկնէ հոս՝ բայց համառօտակի, ինչ որ սորվեցուցած էր իր տասներկու առաքեալներուն, Տե՛ս, Մատթ. Ջ. 9-13։ Ահա հոս կը դնենք հանդէպ միմեանց երկու Աւետարանիչներու շարադրութիւնն ալ։

Ս. Մատթէոս

Հայր մեր, որ յերկինս՝
Սուրբ եղիցի անուն քո,
Եկեսցէ արքայութիւն քո,
Եղիցին կամք քո որպէս յերկինս և յերկրի.
Զհաց մեր հանապազորդ՝ տուր մեզ այսօր.

Եւ Թո՛ղ մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք Թողումք մերոց պարտապանաց.
Եւ մի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն.
Այլ փրկեա՛ զմեզ ի չարէն.
Զի քո է արքայութիւն, և զօրութիւն, և փառք յաւիտեանս, ամէն։

Ս. Ղուկաս

Հայր մեր,
Ցուրբ եղիցի անուն քո,
Եկեսցէ արքայութիւն քո,

Զհաց մեր հանապազորդ տո՛ւր մեզ զօր ըստ օրէն.
Եւ Թո՛ղ մեզ զմեղս մեր, զի և մեք Թողումք ամենայնի՝ որ պարտիցի մեզ.
Եւ մի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն

---

5. Եւ ասէ ցնոսա. Ո՞վ է ի ձէնջ որոյ իցէ բարեկամ, և երթայցէ առ նա ի մէջ գիշերի, և ասիցէ ցնա. Բա՛րեկամ, տուր ինձ փոխ երիս նկանակս.

6. Զի բարեկամ իմ եկն առ իս յուղեւոյ, և ոչինչ ունիմ դնել առաջի նորա։

7. Եւ նա ի ներքուստ տայցէ պատասխանի և ասիցէ. Մի՛ աչխատ առներ զիս, զի դուրգդ փակեալ են, և մանկունքս ընդ ինեւս կան յանկողնի. ոչ կարեմ յառնել և տալ քեզ։

8. Ասեմ ձեզ՝ եթէ ոչ յարուցեալ տայցէ նմա վասն բարեկամութեանն, սակայն վասն ժուռթեանն յարուցեալ տայցէ նմա՝ զինչ և պիտոյ իցէ։

9. Եւ ես ասեմ ձեզ. Խնդրեցէք՝ և տացի ձեզ. հայցեցէք՝ և գտջիք. բախեցէք՝ և բացցի ձեզ։ Մատթ. է, 7. ԻԱ, 22. Մարկ. ԺԱ, 24. Յովհ. ԺԴ, 13. Յակ. Ա, 5.

10. Զի ամենայն որ խնդրէ՝ առնու, և որ հայցէ՝ գտանէ, և որ բախէ՝ բացցի նմա։

Ի՛նչ վստահութիւն կը ներշնչեն այս հակիրճ բայց ազդու խօսքերը։ Մարդ պէտք չէ այլ եւս նկատէ զԱստուած իբր բռնաւոր մը, ահեղ ու անմերձենալի էակ մը որ ամէն ի ժիր կ'ուզէ խոշտանգել զմարդ՝ ինչպէս կը կարծէին Հեթանոսք, Ո՛չ ալ Հրէից նման, պէտք է այլ եւս սոսկայ մարդ Աստուծոյ զօրութենէն, սրբութենէն, և անոր անունը բերան առնելէ։ Հապա Աստուած մեր հայրն է, մենք՝ անոր որդիներն ենք. Աստուած մեր ամենատերիմ բարեկամն է, բան մը պէտք չէ ծածկենք անոր մէկ, պէտք է գուրգուրանք անոր վրայ, պէտք է վստահինք անոր, պէտք է յայտնենք անոր միամտօրէն, սրտի մաքրութեամբ մեր ամէն պիտոյքները. Հայր մեր։ Ահա ի՛նչ մեծ պատուոյ բարձրացեր ենք Քեզմէ մեր ամէն պիտոյքները. Հայր մեր։ Ահա ի՛նչ մեծ պատուոյ բարձրացեր ենք

11. Ցո՞ ոք ի ձէնջ հայր, խընդրիցէ որդի իւր ձուկն, միթէ փոխանակ ձկանն օձ տայցէ նմա. Մատթ. է, 9։

12. Եւ կամ խնդրիցէ ձու, միթէ կարի՞ճ տայցէ նմա։

13. Իսկ եթէ դուք որ չարք էք՝ գիտէք պարգեւս բարիս տալ որդւոց ձերոց, ո՞րչափ ևս առաւել Հայր ձեր յերկնից տացէ հոգի սուրբ այնոցիկ որ խնդրեն ի նմանէ։

11. Ո՞վ է ձեր մէջ այն հայրն՝ որուն զաւակը ձուկ խնդրէ իրմէ, և ինք անոր օ՛ձ տայ ձկան տեղ։

12. Եւ կամ հաւկիթ ուզէ՝ և ինք անոր կարի՛ճ տայ։

13. Ուրեմն դուք որ չար էք՝ գիտէք աղէկ պարգեւներ տալ ձեր զաւակներուն, ո՛րչափ ևս աւելի Հայրը երկինքէն բարիքներ պիտի տայ անոնց՝ որոնք իրմէ կը խնդրեն։

չգտնուելով կը ստիպուի տանտէրն դիմելու իր մէկ բարեկամին։ Ասիկա խոր քնոյ մէջ կը գտնուի, իր զաւակներէն ոմանք իր հետ անկողնոյն մէջ են, միւսերը քովը բոլորտիքը, պզտիկ շարժում մը բաւական է ասոնց քունը փախցնելու. այս ամէն պատգամները ցոյց կուտան Թէ ի՛նչ ձախող ատեն անոր կը դիմուի». հակառակ ատոր՝ խնդիրքը կ'առաջարկուի անոր, ի սկզբան կը մերժուի. կրկին անգամ կ'աղաչուի, ուր ուրեմն կը լսուի խնդիրքը. և այս ինչո՞ւ, եթէ ո՛չ բարեկամութեան սիրոյն համար, զէթ, կը յարէ Տէրն մեր, անոր ձանձրութենէն օձիքը ազատելու համար։ — Եւ ես ասեմ ձեզ. Երդուսի զօրութիւն ունին Յիսուսի այս բառերը, իբր Թէ ըսէր, ձշմարի՛տ, ձշմարի՛տ կ'ըսեմ ձեզի Եւ ալ։ — Խնդրեցէք . . . հայցեցէք . . . թախեցէք. երեք աստիճան ցոյց կուտան, եթէ մարդիկ անգամ ձանձրութեան առջեւ տեղի կուտան, ա՛լ աւելի Աստուած։ Պէտք է խնդրել Աստուծմէ ամէն շնորհք, նախ հոգեւոր՝ և ապա մարմնաւոր. եթէ չլսել ձեւացնէ, պէտք է այն ատեն աղերսանօք աղաչել, եթէ այս անգամ ալ լուռ մնայ՝ պէտք է անձանձիր շարունակել պաղատելու, և այն ատեն յայցի ձեզ, դուռը պիտի բացուի, ու դուք պիտի ընդունիք ձեր ուզածը։

11. Ցո՞ ոք ի ձէնջ հայր.—Սոյն երկրորդ օրինակով Տէրն մեր կը սովրեցնէ մեզի Թէ պէտք է վստահ ըլլանք որ Աստուած պիտի չմերժէ մեր խնդիրքը։ Մի՛Թէ որդի մը որ իր հօրմէն ձուկ կ'ուզէ, ձկան տեղ հայրը կը խաբէ՞ զանի՝ օձ տալով, կամ Թէ որ հաւկիթ ուզէ, միթէ կարի՞ճ կուտայ— Պաղեստինոս մէջ կան տեսակ մը ճերմակ ու խոշոր կարիճներ՝ որոնք հասարակ կարիճներու պէս երբ կը բոլորվին՝ հաւկիթի ձեւ կ'առնուն, ասոր է որ կ'ակնարկուի հոս։ Աստուած ալ մեր հայրն է, ու հասարակ հայրերէն խիստ գեր ի վերոյ, ուստի պէտք է վստահ ըլլանք որ նա միշտ մեզի լաւ բան կը պարգեւէ։ եթէ մենք շատ անգամ կարիքը լաւ կարծելով իրմէ խնդրենք՝ այսինքն խնդրենք բան մը որ մեզի վնասակար ըլլայ, ինք անոր փոխարէն հաւկիթ կը պարգեւէ, այսինքն՝ ինչ բան որ աւելի օգտակար է այն կուտայ։ Ուստի, սա լաւ գիտնանք որ, երբ բան մը կը խնդրենք ու Աստուած կարծես չի լսեր մեզի, պատճառն այն է որ, կամ խնդրելու եղանակը չենք գիտեր, այսինքն հարեւանցի կերպով մը կը խնդրենք. կամ անվստահօրէն կը խնդրենք փորձելով մը, և կամ չա՛, բան մը կը խընդրենք որ մեզի աւելի վնասակար է քան օգտակար։

13. Տացէ բարիս . . . — Յոյնին մէջ կը դնէ՝ Տացէ զՀոգին սուրբ, իսկ Լատին Թարգմանութեան մէջ՝ Տացէ զհոգի բարի, մեր հայերէն Թարգմանութեան իմաստն աւելի բնական կ'երեւի սոյն տեղ։

Համր դիւահարի մը բժշկութիւնը ու Հրեից ամբաստանութիւնը. — Յիսուս կը զրէ անոնց առարկութիւնը. — Հզօրին առակը. — Սատանային գործածած հնարքը. — Յովնանու նշանը։

14. Եւ հանէր դեւ մի համր. և եղև յելանել դիւին խօսեցաւ համրն, և զարմացան ամենայն ժողովուրդքն։ Մատթ. Թ. 32, ԺԲ. 22։

15. Եւ ոմանք ի նոցանէ ասեն. Բէեղզեբուղայ իշխանաւն դիւաց հանէ դա զդեւս։ Մատթ. Թ. 34, Մարկ. Գ. 22։

16. Եւ այլք փորձէին՝ և նշան յերկնից խնդրէին ի նմանէ։

17. Իսկ նորա դիտացեալ զխորհուրդս նոցա՝ ասէ ցնոսա. Ամենայն թագաւորութիւն բաժանեալ յանձն՝ աւերի. և տուն բաժանեալ յանձն՝ կործանի։

18. Ապա եթէ և սատանայ բաժանեցաւ յանձն, զի՞նդ կայցէ թագաւորութիւն նորա. զի ասէք զինէն եթէ Բէեղզեբուղաւ իշխանաւն դիւաց հանէ դա զդեւս։

14. Եւ անիկա կը հանէր համր դեւ մը. ու երբ ելաւ դեւը՝ համրը խօսեցաւ, ու բոլոր ժողովուրդը զարմացաւ։

15. Եւ անոնցմէ ոմանք ըսին. Բէեղզեբուղի, դեւերու իշխանին զօրութեամբ դա կը հանէ դեւերը։

16. Եւ ուրիշներ կը փորձէին՝ ու երկինքէն նշան մը կը խնդրէին անոր մէ։

17. Իսկ նա դիտնալով անոնց մտածածը՝ անոնց ըսաւ. Ամէն մէն թագաւորութիւն որ ինք իր մէջ բաժնուած է՝ կ'աւերի. և այն տունն որ ինք իր մէջ բաժնուած է՝ կը կործանի։

18. Ուրեմն եթէ սատանան ալ բաժնուած է ինք իր մէջ, ինչպէս կանգուն կը մնայ անոր թագաւորութիւնը. որովհետև, դուք ինձի համար կ'ըսէք Թէ Բէեղզեբուղի՝ դեւերու իշխանին զօրութեամբ դա կը հանէ դեւերը։

---

14. Դեւ մի համր. — Գեղեցիկ ասացուածք մըն է՝ որով կը ցուցուի Թէ, դիւահարը առանց ֆիզիքական պակասութիւն մ'ունենալու՝ համր եղած էր դիւահարութեան հետեւանօք, ուստի և հազիւ դեւը կը հալածի՝ անմիջապէս անոր լեզուն ալ կը բացուի։ Եւ յիրաւի, Յիսուսի կէտ նպատակին էր դեւը հալածելն որու պատճառ էր որ խեղճ մարդը համր եղած էր, ու չէ Թէ համրութիւնն հրաշքով բուժելը։

15. Բէեղզէբուղ Փղշտացւոց մէկ կուռքն ըլլալով՝ Հրեայք ատեպ դեւ բառին տեղ բէեղզէբուղ անունը կուտային. Տե՛ս, Մասն Ա. էջ 49, Հրեայք ուրեմն, Յիսուսի՝ ժողովուրդին քով ունեցած վարկը նուազեցնելու համար, կ'ամբաստանէին զանի Թէ Բէեղզեբուղի անունով կը հանէ դեւերը։

ղովուրդին քով ունեցած վարկը նուազեցնելու համար, կ'ամբաստանէին զանի Թէ Բէեղզեբուղի անունով կը հանէ դեւերը։ Թալմուտականք «Սոյն շան կորիւններն [Թալմուտականք] շուներէն [Փարիսեցիք]. Lightfoot, *Hor. hebr. ad Matth* x, 25։

19. *Եթէ ես Բէեղզեբուղաւ հանեմ դեւերս, որդիքն ձեր ի՞ւ հանիցեն. վասն այդորիկ, նոքքն ե-ղիցին ձեր դատաւորք:*

20. *Իսկ եթէ մատամբ Աստուծոյ հանեմ դեւերս, ապա հասեալ է ի վերայ ձեր արքայութիւն Աստուծոյ:*

21. *Յորժամ հզօր վառեալ՝ պահիցէ զաւուն իւր, ի խաղաղութեան են ինչք նորա:*

22. *Բայց եթէ հզօրագոյն քան զնա ի վերայ եկեալ յաղթեսցէ նմա, զսպաւազինութիւնն հանէ՝ յոր յուսացեալ էր, և զաւար նորա բաչխեսցէ:*

23. *Որ ոչ է ընդ իս՝ հակառակ իմ է, և որ ոչ ժողովէ ընդ իս՝ ցրուէ:*

19. *Թէ որ ես Բէեղզեբուղի զօրութեամբ կը հանեմ դեւերը, ձեր զաւակներ՞ն ինչով պիտի հանեն. այդ պատճառաւ, նոյն ինքն անոնք պիտի ըլլան ձեր դատաւորները:*

20. *Իսկ թէ որ Աստուծոյ մատովը կը հանեմ դեւերն, ուրեմն ձեր վրայ հասած է Աստուծոյ արքայութիւնը:*

21. *Երբ հզօր մը զինուած՝ պահպանէ իր տունը, անոր գոյքերն ապահովութեան մէջ են:*

22. *Բայց թէ որ իրմէ աւելի հզօր մէկն անոր դէմ ելնելով յաղթէ անոր, կը գրաւէ անոր բոլոր զէնքերն որոնց վրայ վստահացած էր, և կը բաչխէ անկէ առած աւարը:*

23. *Անիկա որ ինծի հետ չէ՝ իմ հակառակորդս է, և ան որ չի հաւաքեր ինծի հետ՝ կը ցրուէ:*

---

19. Որդիքն ձեր ի՞ւ հանիցեն.—Ա՛ Յիսուսի երկրորդ պատասխանն է։ Եթէ դուք կ'ամբաստանէք զիս՝ Թէ Բէեղզէբուղի հետ ունեցած դաշինքով մը, կամ անոր հետ յարմարելով կը յաջողիմ ես հալածելու սատանաները. ուրեմն ես ալ իրաւունք ունիմ ամբաստանելու ձեր աշակերտները [որդիքն ձեր] Թէ իրենք ալ դեւէն ընդունած են իրենց երդմնեցուցչութեան իշխանութիւնը. — զի կային Հրեաներ, որոնք երդմնեցուցչութեան պաշտօնն ունենալով, Աստուծոյ անունը կանչելով կը հալածէին դեւերը—։ Եւ ի՞նչ պատասխան պիտի տաք ինծի, Ան ձեր երդմնեցուցիչներն այն ատեն պիտի ստիպուին խոստովանելու Թէ դուք զիս սուտ տեղն ամբաստանած էք. նորին եղիցին ձեր դատաւորք:

21—22. Յորժամ հզօր վառեալ . . .— Հզօր կը նշանակէ հոս նոյն ինքն Սատանան։ Զօռւն իւր, իր տունը, այսինքն աշխարհս՝ ուր կը վարէր սատանան իր իշխանութիւնը Քրիստոսի գալստենէն յառաջ, ի խաղաղութեան են, այսինքն՝ ապահովութեան մէջ կը գտնուին։ — Հզօրագոյն քան զնա, Սատանային աւելի հզօր մը, այսինքն՝ Մեսիան։ Ուրեմն այս անցից մէջ Յիսուս այլաբանութեամբ մը ցոյց կուտայ Թէ ի՛նչպէս սատանան՝ որ իր գալստենէն յառաջ ա՛յնչափ բռնացած էր աշխարհի վրայ, այժմ գինաթափ կ'ըլլար ու կոր ի գլուխ ետ կուտար իր առած կողոպուտը։

23. Որ ոչ է ընդ իս՝ հակառակ իմ է. —Այս ալ բնական եզրակացութիւնն է Յիսուսի ըրած նախընթաց պատճառաբանութիւններուն։ Յիսուս մեծ բարիք մը ըրած է մարդկութեան՝ զանի սատանայի գերութենէն ազատելով. ուստի ճանչնալով մարդ իր բարերարն ու Աշնամին պէտք է խորշի այս վերջինէն ու յարի իր մեծ բարերարին Յիսուսի. հակառակ ասոր՝ Յիսուս իբր իր հակառակորդը պիտի նկատէ այն մարդն որ իր հետ չըլլար, իր խրատներուն չհնազանդ։

24—26. Յորժամ այսն ելանիցէ ի մարդոյ . . . — Մինչ ցարդ Յիսուս փորձեց Թէ սուտ էր Փարիսեցւոց իր դէմ ըրած ամբաստանութիւնն, այնպէս որ չէ Թէ ինք ո՛ւ է կերպիւ յարում մը կամ խօսք մէկ ընել մը չունէր սատանայական դասուն հետ, այլ ինք անոր ոխերիմ Աշնամին էր, և զանի չարաչար յաղթած ալ։ Հիմայ Փարիսեցւոց ամբաստանութիւնն իրենց ետ կը դարձնէ ըսելով Թէ իրենք են դիւահար ու դեւերու հետ սերտ դաշինք ունեցողները։ Սոյն բանն ալ փորձելու համար գեղեցիկ այլաբանութիւն մը կը գործածէ, ուր հաւատարմաբար կը նկարագրէ Բաբելոնի գերութենէն մինչեւ Քրիստոսի գալուստն եղած Հրէից պատմութիւնը։—Յորժամ այսն ելանիցէ ի մարդոյ. այս մարդը որ ազատեր է սատանայի իշխանութենէն՝ կը ներկայացնէ նոյն ինքն Հրէից ազգն՝ որ գերութեան ատեն կրած չարչարանքներէն խելքը գլուխը գալով, կը մաքրուի, կը սրբուի կռապաշտական աւելորդապաշտութիւններէն՝ որ պատճառ անձնատուր եղած էր սատանային։ — Շրջի . . . Սատանան որ բռնի վռնտուած էր մարդկէն, և հետեւաբար Հրէից ընդհանուր ազգէն, այս անգամ յուսահատ ու խելագար հոս հոն կը դիմէ, բայց հանգիստ մը չի կրնար գտնել. ու կրկին կը յիշէ իր անցած կեանքը, և ընդ հուպ կ'որոշէ անգամ մըն ալ այցելութեան ելնել իր նախկին բնակարանին։ — Եւ գայ գտանէ մաքրեալ եւ յարդարեալ. Եւ գայ գտանէ մաքրեալ եւ յարդարեալ. Մեծ զարմանքով սատանան կը տեսնէ Թէ իր նախկին բնակավայրը մաքրուած է, այսինքն բոլորովին զուրկ Աստուծոյ շնորհքէն, ամէն կարգի առաքինութիւններէ, զարդարուն ամէն տեսակ մեղքերով։ Եւ ստուգիւ, Հրեայք ալ հազիւ վերազարձած գերութենէն՝ կրկին կը մոռնան իրենց Աստուածը. կռապաշտական աւելորդապաշտութիւններն աւելի Քափով կը կաչկանդեն զանոնք սիրտն, և այսպէս սատանային խիստ հաճելի բնակարան մը կը դառնան։—Յայնժամ երթայ եւ առնու եօթն այլ ոգիս. Դիւրին է երեւակայել այս պարագային՝ սատանայի զգացած ուրախութիւնը. կը մեկնի անմիջապէս և իրեն ուրիշ շատ մը ընկեր կը գտնէ՝ [եօթն բառը Հրեայք վերացուցած են՝ եւ իմաստով կը գործածէին փոխանակ շատ մը բառին] որպէս զի ապահովէ իր այս նոր բնակարանին մէջ ընելիք մուտքը՝ մի գուցէ դիմադրութեան հանդիպի. և յիրաւի կը յաջողի ալ, ու հոն հաստատուն բնակութիւն մը կ'ընէ իրեն։ Այս եղաւ Հրէից վիճակն ալ, գերութենէն ետքը՝ մեկ կողմէ Սադուկեցւոց մոլորութիւններով, միւս

24. *Յորժամ այսն եղանիցէ ի մարդոյ՝ չրջի ընդ անջրդին տեղիս, խնդրէ հանգիստ. և իբրեւ ոչ գտանէ՝ ասէ. Դարձայց անդրէն ի տուն իմ ուստի ելի:*

25. *Եւ գայ գտանէ մաքրեալ և յարդարեալ:* Մատթ. ԺԲ. 43։

26. *Յայնժամ երթայ և առնու եօթն այլ այսս չար եւս քան զինքն, և մտանէ բնակէ անդ. և լինի յետինն մարդոյն այնորիկ չար քան զառաջինն:*

24. *Երբ սատանան ելնէ մարդէ մը՝ անջրդի տեղեր կը պտըտի, հանգիստ կը փնտռէ. ու երբ չի գտնէ՝ կ'ըսէ. Կրկին իմ ելած տունս դառնամ:*

25. *Եւ գալով մաքրուած ու զարդարուած կը գտնէ:*

26. *Այն ատեն երթալով՝ իրմէ աւելի չար եօթն ուրիշ դեւեր ալ կ'առնէ, ու մտնելով հոն կը բնակի. և այդ մարդուն վերջի վիճակն աւելի դէշ կ'ըլլայ քան առջինը:*

27. Եւ եղև մինչդեռ խօսէր զայս, ձայն երբարձ կին մի ի ժողովրդենէ անտի և ասէ. Երանի՛ արուարձանին՝ որ կրեաց զքեզ, և առեանցն՝ որ զքեզ ունեցուցին զքեզ:

28. Եւ նա ասէ. Նա՛ երանի՛ այնոցիկ է՝ որ լսեն զբանն Աստուծոյ և առնեն:

29. Եւ ի դիզանել ի վերայ նոցա ժողովրդոցն՝ սկսաւ ասել. Ազգս այս ազգ չար է. նշան խնդրէ և նշան յերկինից ոչ տացի նմա՝ բայց նշանն Յովնանու: Մատթ. ԺԲ. 39:

30. Զի որպէս եղև Յովնան նշան Նինուէացւոց, այնպէս եղիցի և Որդի մարդոյ ազգիս այսմիկ: Յովհաննէ, Բ. 1:

31. Դշխոյն հարաւոյ յարիցէ ի դատաստանի ընդ արս ազգիս այսորիկ՝ և դատապարտեսցէ զոսա, զի եկն ի ծագաց երկրի լսել զիմաստութիւնն Սողոմոնի. և ահա առաւել քան զՍողոմոն է աստ: Գ. Թագ. Ժ. 1: Բ. Մնաց. Թ. 1:

27. Ու եղաւ որ երբ այս բաները կը խօսէր, այն բազմութեան մէջէն կին մը ձայնը բարձրացուց ու ըսաւ. Երանի՛ այն որովայնին որ զքեզ կրեց, և այն ծունկերուն՝ որ զքեզ դիեցուցին:

28. Եւ անիկա ըսաւ. Մանաւանդ երանի՛ է անոնց՝ որոնք կը լսեն Աստուծոյ խօսքն ու կը դորձադրեն:

29. Եւ երբ բազմութիւնը կը խռնէր անոր չուրջը՝ սկսաւ ըսել. Այս ազգը չար ազգ մըն է. նշան մը կ'ուզէ, և սասր ուրիշ նշան մը պիտի չտրուի երկինքէն՝ եթէ ոչ Յովնանու նշանը:

30. Որովհետեւ, ինչպէս Յովնան նշան մը եղաւ Նինուէացիներուն, այնպէս ալ Որդի մարդոյ պիտի ըլլայ այս ազգին:

31. Հարաւային դշխոյն դատաստանի պիտի ելնէ այս ազգին մարդոց հետ՝ ու պիտի դատապարտէ զանոնք, զի երկրիս ծայրերէն եկաւ լսելու Սողոմոնի իմաստութիւնը. և ահա հոս Սողոմոնէ աւելի մէկը կայ:

կողմէն փարիսեցւոց կեղծաւորութիւններով, սատանան բնակաւ Հրէից վրայ, կոյրցուց անոնց աչքը՝ մինչեւ որ մեռցուցին այնքան գարեր ի վեր իրենց ապաւած Մեսիան, և մինչեւ որ իրենց ազգն ալ ցիր ու ցան եղաւ Վեսպասիանոսի ու Տիտոսի ատեն Երուսաղէմայ կործանութենէն ու Տաճարի հրդեհութենէն: — Շատ մը բրիստոնեաներ ալ մի՛թէ չի՞ պատահիր այս ազէտը, երբ կանուխէն ազատելով սատանայի գերութենէն մկրտութեամբ ու Ս. Խորհրդներու զօրութեամբ, մեղմիս կը ցրտանան ու կը կորնչնեն իրենց ընդունած շնորհքներն, ու առիթ տալով սատանայի կրկին յարձակումին կը բռնուին ու կը կաշկանդուին անոր ճիրաններուն մէջ, և այս անգամ առջինէն աւելի չար կ'ըլլան, ու ստէպ կը հալածեն կրօնք, բարոյական, ու բարձր ի գլուխ կը քարոզեն անստութիւն, անկրօնութիւն, անբարոյականութիւն: Տե՛ս Գ. Պետր. Բ. 20—22: Եբր. Ա. 4—6:

27—28. Երանի՛ է որովայնին . . . — Փոխանակ ըսելու Երանի՛ անոր որ ինձի մայր եղած է. Այսպիսի դարձուածքներ կը տեսնուին Թէ Հրեայ և Թէ Հեթանոս հեղինակներու քով: Կարծես այս կնոջ հիացման խօսքերը հետաւոր արձագանգն են Աստուածածնայ գուշակութեան Թէ «Բոլոր ազգերն ասկէ ետք պիտի երանեն զիս. Ղուկ. Ա. 48.»: Յիսուս իր մօր հասցէին

32. Արք Նինուէացիք յարիցեն ի դատաստանի ընդ ազգիս ընդայսմիկ՝ և դատապարտեսցեն զսա, զի ապաչխարեցին ի քարոզութեան Յովնանու. և ահա առաւել քան զՅովնան է աստ: Յովնան, Գ. 5:

32. Նինուէի բնակիչները դատաստանի պիտի ելնեն այս ազգին հետ՝ ու պիտի դատապարտեն զանիկա, զի Յովնանու քարոզած ժամանակ ապաչխարեցին. և ահա հոս Յովնանէ աւելի մէկը կայ:

Կաճքեղի լոյսն ու հոգւոյ լոյսը.—Յիսուս անլուայ ձեռօք ճաշի կը նստի Փարիսեցիի մը տունը, Փարիսեցին կը գայթակղի եւ Յիսուս կը յանդիմանէ զանի, ու կը խայտառակէ Փարիսեցւոց ու Դպրաց կեղծ ու պատիր ընթացքը:

33. Ոչ ուրուք լուցեալ ճրագ՝ դնէ ի թագստեան, և ոչ ընդ գրուանաւ. այլ ի վերայ աչտանակի, զի որ մտանեն՝ լոյս տեսանիցեն: Մատթ. Ե. 15: Մարկ. Դ. 21:

34. Ճրագ մարմնոյ ակն է: Ծորժամ ակնն առատ է, ամենայն երբ մարմինն լուսաւոր եղիցի. և երբ ակն չար է, և մարմինն խաւարին եղիցի: Մատթ. Զ. 22:

35. Արդ զգո՛յշ լեր, գուցէ լոյսդ որ ի քեզ է՝ խաւար իցէ:

36. Եթէ մարմինդ քո ամենայն լուսաւոր է, և չգուցէ մասն ինչ

33. Մէկ մը չի վառեր ճրագն ու դներ ծածուկ տեղ մը, ոչ ալ գրուանին տակ. հապա կը դնէ աչտանակին վրայ, որպէս զի մտնողները լոյս տեսնեն:

34. Աչքն է մարմնոյ ճրագը: Երբ անարատ է աչքը, բոլոր մարմինը լուսաւոր կ'ըլլայ. ու երբ լաւ չէ աչքը, մարմինն ալ խաւարի մէջ կ'ըլլայ:

35. Զգո՛յշ եղիր ուրեմն՝ որ մի՛ գուցէ քու ունեցած լոյսդ խաւար ըլլայ:

36. Թէ որ քու բոլոր մարմինդ լուսաւոր է, ու բնաւ խա-

եղած սոյն գովեստը չվերժելով հանդերձ, աւելի ընդարձակ հորիզոններ կը բանայ իր ունկնդիրներուն առջեւ, ըսելով Թէ երանի՛ եւս է անոնց որոնք աւելի հոգւով կը կրեն զՅիսուս քան մարմնով, որոնք չեն բաւականանար միայն լսելով իր խօսքերը այլ գործքով ալ ցոյց կուտան իրենց զգացումները:

35. Արդ զգո՛յշ լեր.—Վերեւ երեք ծըշմարտութիւն յառաջ բերած էր Յիսուս. Նախ՝ Թէ Մեր աչքը մեր մարմնոյն կանթեղն է: Երկրորդ՝ Թէ, եթէ մեր աչքն առողջ է, մեր մարմինն ալ լուսոյ մէջ կ'ըլլայ, Երրորդ՝ Թէ, եթէ հիւանդոտ է մեր

աչքը, մենք ալ մութի մէջ կը քալենք: Հիմայ կ'եզրակացնէ Յիսուս Թէ, Քանի որ այդչափ անհրաժեշտ գործի մըն է աչքը մեզ համար, պէտք է մենք ալ մեծ խնամք ունենանք անոր վրայ, Բայց աւելի անհրաժեշտ է որ մենք մեր ներքին աչքը — յոյսդ որ մենք, Որովհետեւ երբ անտեսենք մեր հոգւոյն լոյսը՝ մեր կիրքերն ու ցանկութիւնները մեզ կ'ընկղմեն զանի խոր խաւարի մէջ, և այլ եւս կարող չենք ըլլար Յիսուսի հետևելու. ինչ պիտի ըլլայ այն ատեն մեր վիճակը:

36. Եթէ մարմինդ ամենայն լուսա-

խաւարին, եղիցի լուսաւոր ամենայն, որպէս յորժամ ճրագն ընչուղիւք լուսաւորեացէ զքեզ։

37. Եւ մինչդեռ խօսէր զայս, աղաչէր զնա ոմն փարիսեցի զի ճաշ կերիցէ առ նմա։ Եւ նա մտեալ բազմեցաւ։

38. Իբրեւ եւս փարիսեցին՝ զարմացաւ, զի նախ ոչ մկրտեցաւ յառաջ դան ճաշ։

39. Ասէ ցնա տէր. Այժմ դուք փարիսեցիք, զարտաքին բաժակին և զպնակին սրբէք. և ներքինն ձեր լի է յափշտակութեամբ և չարութեամբ։ Մատթ. ԻԳ. 25։

40. Անմիտք, ո՞չ ապաքէն որ զարտաքինն արար՝ և զներքինն նոյն արար։

41. Բայց ա՛ղէ, զարժանն իսկ տուք ողորմութիւն, և ահա ամենայն սուրբ է ձեր։

ւոր է.—Այս անցքը Ղեպէտ քիչ մը մթին կը տեսնուի, սակայն ամէն դժուարութիւն անհետ կ'ըլլայ երբ քիչ մը ուշադրութեամբ զննէ մէկը։ Մենք հոս խնդապէս հետեւեալ իմաստը կ'ընդունինք զոր կուտայ Մէյեր, և արդի նշանաւոր Մեկնիչք միահամուռ կ'ընդունին. «Թէ որ ուրեմն, քու ամբողջ մարմինդ լուսաւոր է, խաւարի ամենափոքր մասն անգամ չունենալով, այն ատեն այնպէս մը լուսաւոր պիտի ըլլայ քու մարմինդ իբր Ղէ լուսարձակ կանթեղով մը լուսաւորուած ըլլար» Տե՛ս, Bisping, *Erklaerung der Evangel. nach Markus u. Lukas.*

40. Ո՞չ ապաքէն որ զարտաքինն արար . . .—Արտաքինն հոս դրուած է փոխանակ

ւարէն մաս մը չունի, ամէն բան լուսաւոր պիտի ըլլայ, ու դուն այնպէս մը պիտի լուսաւորուիս իբր Թէ ճրագի լուսով լուսաւորուած ըլլայիր։

37. Եւ երբ այս բաները կը խօսէր, Փարիսեցի մը կ'աղաչէր անոր որ իր տունը ճաշի երթայ։ Եւ անիկա ներս մտնելով սեղան նստաւ։

38. Փարիսեցին երբ տեսաւ որ անիկա չի լուացաց ճաշէն առաջ իր ձեռքերը՝ զարմացաւ։

39. Տէրն անոր ըսաւ. Հիմայ դուք փարիսեցիներդ, գաւաթին ու պնակին դուրսի մասը կը մաքրէք. ու ձեր ներսի դին լիւք է յափշտակութիւնով ու չարութիւնով։

40. Անմիտներ, չէ՞ որ դուրսի կողմն ընողը ներսինն ալ ըրած է։

41. Բայց ա՛ղէ, պէտք եղածին չափ ողորմութիւն տուէք դուք, և ձեր ամէն բանը մաքուր պիտի ըլլայ։

մարմնոյ, և նկարիանն փոխանակ հոգւոյ։ Փարիսեցիք մեծ խնամքով կը պահէին ձեռակերպութիւնները, մարմինին ստէպ ստէպ կը մաքրէին, կը լուային. բայց կ'անտեսէին իրենց հոգին։ Յիսուս կը յանդիմանէ զանոնք ըսելով Թէ Ան որ ըրած է մարդուս երկու բնութիւնն ալ, այսինքն Թէ՛ մարմինը և Թէ հոգին, կ'ուզէ որ երկուքին ալ հոգ տարուի։ «Յիմարութիւն չէ՞ մարմնոյն խընամք տանիլ, իսկ հոգին մոռնալ. և կամ կարծել Թէ լաւ խնամուած մարմին մը կարող է հաճելի երեւցնել Աստուծոյ՝ մեղքերով պղծուած հոգին.» Fillion. *Ev. Selon St. Luc.*

41. Զարժանն իսկ տուէ ողորմութիւն. Փրկիչն հոս հոգին սրբելու ազդու միջոց մը

42. Այլ վա՛յ ձեզ փարիսեցւոց, զի տասանորդէք զանանուխս և զփեգենայ և զամենայն բանջար, և անցանէք զիրաւամբք և զսիրովն Աստուծոյ. զայս արժան էր առնել՝ և զայնու ոչ անցանել։

43. Վա՛յ ձեզ փարիսեցւոց, զի սիրէք զբարձրագահս ի ժողովուրդս, և զնախաղօրայս ի հրապարակս։ Մատթ. ԻԳ. 6։ Մարկ. ԺԲ. 39։ Ղուկ. Ի. 46։

44. Վա՛յ ձեզ, զի էք դուք իբրեւ զգերեզմանս անյայտս, և մարդիկ գնան ի վերայ՝ և ոչ գիտեն։

կ'առաջարկէ փարիսեցիներուն փոխանակ իրենց լուացումներուն, այս է ողորմութիւն տալը։ Ողորմութիւն տուէք, կ'ըսէ, ու պիտի մաքրուիք Աստուծոյ առջեւ. զի ողորմութիւն տալով մարդ իր վրայ կը հրաւիրէ Աստուծոյ օրհնութիւնը, շնորհքը՝ որով կը մաքրուին ամէն մեղք մարդուս հոգիէն։ Ս. Գրոց մէջ անթիւ են ողորմածութեան ի գործուազ եղած անցքերն, ի մէջ այլոց յիշենք զՏովբիթ, և Ս. Պետրոս Առաքելոյն հետեւեալ անցքն. «Մեր ծածկէ զթազմութիւն մեղաց». Տե՛ս, Ա. Պետր. Դ. 8։ Դան. Դ. 24։ Տովբ. Դ. 11։

42. Փարիսեցիք, ինչպէս այլուր ըսած ենք, արարողական մանր մունր բաներու խղճահար էին կամ այնպէս կը կեղծէին, մինչ կ'անտեսէին կրօնքի էական կէտերը։ Այսպէս, ծայրայեղ մշեռանդութեամբ մը կը չափազանցնէին օրինական կերպով որոշուած իրերու տասանորդը վճարելը [Ղեւս. ԻՀ. 30.] այնպէս որ ամէն տունկերն ու բոյսերը, և մէկ քանի խոտեր իսկ, ընդ որս ֆենգենաև, ենթակայ կը կարծէին տասանորդի, Ղեպէտ Թալմուտ կը հակառակի

42. Բայց վա՛յ ձեզի, փարիսեցիներ, որովհետեւ դուք կը վճարէք անանուխի, փեգենայի ու բոլոր բանջարներու տասանորդը, և բարձի Թողի կ'ընէք արդարութիւնն ու Աստուծոյ սէրը։ պէտք էր ընել աս բաներն՝ ու զանոնց չընել միւսներն ալ։

43. Վա՛յ ձեզի, փարիսեցիներ, որովհետեւ առաջին աթոռները կը փնտռէք ժողովրդանոցներուն մէջ, և հրապարակներու մէջ՝ առաջին անգամ ողջունուիլը։

44. Վա՛յ ձեզի, որովհետեւ դուք կը նմանիք յայտնի չեղած գերեզմաններու, մարդիկ կը քալեն անոնց վրայէն ու չեն գիտեր։

ասոր [*Schebiith*, IX. 1.]։—Զանանուխ, Տե՛ս, Մատթ. ԻԳ. 23, Թանձր.։—Զփեգենայ. Փեգենան [Ruta graveolens] դեղինի նայ. Փեգենան [Ruta graveolens] դեղինի վրայ կանաչ գոյնով ու շատ հաճելաւոր տունկ մըն է. Գաղեստինու մէջ շատ կը գործածուէր իբր համեմ կամ իբր սոդնամերժ [vermifuge] դեղ։ Հոտը շատ ուժով է, իսկ տերեւները դառն են։ Տե՛ս, Fréd. Hamilton, *La Botanique de la Bible*; Plin. *Hist. Nat.* XIX. 8։

44. Վա՛յ ձեզ, զի էք դուք իբրեւ զգերեզմանս անյայտս. — Ըստ հրեական օրիներուն, երբ մէկ մը գերեզմանի դպչէր կը նայ, երբ մէկ մը գերեզմանի դպչէր կը նայ, երբ մէկ մը գերեզմանի դպչէր կը նայ, պղծուէր, ուստի պէտք էր ուշ օր քաշուած ապրէր սրբուելու համար, նոյն բանը կը հանդիպէր նաև եԹէ դիակի մը դպչուէր [Տե՛ս, Թիւ, ԺԹ. 16։ Ա. Մաս, էջ 124], այս պատճառաւ, գերեզմանները յայտնի ընելու համար կը ներկցնէին որպէս զի մարդիկ զգուշանային անոնց բսուելէ. Արդ, Յիսուս Փարիսեցիները կը նմանցնէ խոտերու տակ ծածկուած գերեզմաններու որոնց դուրսը կը ներկցնէին Ղեպէտ, սակայն ներսի դին աղտեղութիւն ու գարշահոտու-

45. Պատասխանի եւ ումն յօրինականացն և ասէ ցնա. Վա՛րդապետ, զայս բանս ասելով և զմեզ ի՞նամարհես։

46. Եւ նա ասէ. Եւ ձեզ վա՛յ օրինականացդ, զի բառնայք մարդկան բեռինս դժուարակիրս, և դուք մատամբ միով ի բեռինն ոչ մերձենայք։ Մատթ. ԻԳ. 4։

45. Օրէնագէտներէն մին պատասխանեց անոր ու ըսաւ. Վա՛րդապետ, այդ բանն ըսելով մեզի ալ անարգանք կ՚ընես։

46. Եւ անիկա ըսաւ. Վա՛յ ձեզի օրէնագէտներուդ ալ, որովհետեւ այնպիսի բեռներ կը բեռցնէք մարդիկներուն ուսը որ չեն կրնար տանիլ, ու դուք ձեր մէկ մատովն իսկ չէք դպչիր այն բեռներուն։

Քիւն կը տիրէ, և որոց լոկ քսուելով մարդ կը պղծուի.—Թալմուտ [Sota, f. 22. 2. Traduit par Cohen, 1877, T, II. p. 30.] հետեւեալ մանրամասնութիւնը կուտայ մեզի Փարիսեցւոց մասին. «Եօթը տեսակի կը բաժնուին Փարիսեցիք. 1. Թիկնեղի, որոնք կռնակներնուն վրայ կը զրեն իրենց գործքերը մարդիկներու պատուոյն արժանանալու համար, 2. Ջարշուղի, որոնք՝ նշմարուելու համար, քալած ատեններին ոտքերնին գետինը կը քսեն ու քարերու կը զարնեն, 3. Գլխաբախ, որոնք կիներ չտեսնելու համար աչքերնին գոց քալելով՝ գլուխնին քարերու կը զարնեն, 4. Կիղղ, որոնք խոնարհ տեսնուելու դիտմամբ մէջքերնին կիսով չափ ծռած կը քալեն, 5. Նպաստակառոր, որոնք այն դիտմամբ օրինաց կը հնազանդին որովհետեւ պիտի վարձք ընդունին, 6. Երկչոտ, որոնք պատժուելու վախէն մղուած բարիք կը գործեն, 7. Պարտաճանաչ, որոնք կը հանչնան իրենց պարտքն ու կը չանան զանոնք ընելու։» Ցարդ իսկ կը գտնուին բաւական Թուով Փարիսեցիներ երուսաղէմի մէջ, սակայն ասոնք առ հասարակ ատուած են միւս հրեայ աղանդներէն, այնպէս որ բարկութեան ատեն մէկուն անպատիւ խօսք մ՚ընելու համար կ՚ըսեն. Դու Փորիշ [Փարիսեցի] մը ես։

46. Բեռինս դժուարակիրս.—Օրէնագէտներուն ալ գնացքն ոչ նուազ պախարակելի էր, զի ասոնք շատ մը քմածին մեկնութիւններով՝ օրինաց տրամադրութիւնները, ի մասնաւորի շաբաթ աւուր սուրբ պահելուն ու լուացմանց վերաբերեալ մասերն՝ կը խճողէին, զանազան անհիմն ու ծաղրելի պարտականութիւններ դնելով ժողովուրդին վրայ։ Մինչդեռ իրենք կը զգուշանային զայնս կատարելէ. Իրաւամբ ուրեմն Քիսուս կը դարձվէ անոնց այս սկզբունքիդ ընթացքը, զի ասով, մէկ կողմէն ժողովուրդը սոսկալով իրեն վրայ դրուած ծանր լուծէն, կը տաղտկար անկէ ու կը բաւականանար արտաքուստ միայն հպատակելու. միւս կողմէն, եթէ ըլլային այնպիսիներ ալ որոնք ուզէին բարեպաշտութեամբ ու խղճի մտօք հետեւելու անոնց մէկ մի մեկնութիւններուն, սակայն չկրնալով ճշդութիւն հետեւիլ այնքան մանրամասն ու անտանելի պայմաններուն՝ երբ մոռնային կամ զանց ընէին այս կամ այն կէտը, վայրապար խղճահարութեան կը մատնուէին. Ի՞նչ տարբերութիւն Քիսուսի մեր վրայ դրած բեռան՝ և օրէնագէտներուն դրածին մէջ, Քիսուսի բեռը Քեթեւ է, քաղցրութիւն կը բուրէ, այնպէս որ մարդ հանգիստով կը կրէ զանոնք։ Ձկա՞ն արդեօք քրիստոնէական մէջ եւս, այնպիսի օրէնագէտներ՝ որոնք փոխանակ հետեւելու Աւետարանի ոգւոյն՝ որու լուծը քաղցր ու բեռը փոքրոգի է, կը ծանրաբեռնեն զանի շատ մը քմածին բացատրութիւններով, ու ճիշդ նոյն դերը կը կատարեն որ դերը կատարած էին Փարիսեցիները ու Օրէնագէտները Հին Օրինաց մէջ։

47. Վա՛յ ձեզ, զի շինեիք զչիրիմս մարգարէիցն, և հարքն ձեր սպանին զնոսա։

48. Ապա ուրեմն վկայէք՝ եթէ կամակից էք գործոց հարցն ձերոց. զի նոքա կատարեցին զնոսա, և դուք զդերեզմանս նոցա չինէք։

49. Վասն այնորիկ իմաստութիւնն Աստուծոյ ասաց. Առաքեցից ի նոսա մարգարէս և առաքեալս, և ի նոցանէ սպանանիցեն և հալածիցեն։

50. Զի խնդրեսցի արիւն ամենայն մարգարէից՝ հեղեալ ի սկզբանէ աշխարհի՝ յազգէ յայդմանէ,

51. Ցարեանէն Աբելի՝ մինչեւ ցարիւնն Զաքարիայ կորուսելոյ ընդ սեղանն և ընդ տաճարն։ Այո՛, ասեմ ձեզ, խնդրեսցի յազգէ յայդմանէ։ Ծննդ. Դ. 8։ Մնաց. ԻԴ. 22։

47. Վա՛յ ձեզի, որ չիրիմները կը շինէք մարգարէներուն, և ձեր հայրերն էին որ զանոնք սպաննեցին։

48. Ուրեմն կը վկայէք թէ կամակից էք ձեր հարց գործքերուն, որովհետեւ անոնք եղան զանոնք սպաննողներն, ու դուք կը շինէք անոնց գերեզմանները։

49. Անոր համար Աստուծոյ իմաստութիւնն ըսաւ. Մարգարէներ ու առաքեալներ պիտի ղրկեմ անոնց, և անոնցմէ զոմանս պիտի սպաննեն և զոմանս հալածեն։

50. Զի այդ ազգէն պիտի պահանջուի բոլոր մարգարէներու արիւնը որ թափուած է աշխարհի սկիզբէն ի վեր,

51. Աբելի արիւնէն՝ մինչեւ Զաքարիայի արիւնը, որ սպանուեցաւ սեղանին ու տաճարին միջեւ։ Այո՛, կ՚ըսեմ ձեզի, պիտի պահանջուի այս ազգէն։

47—48. Վա՛յ ձեզ, զի շինէք. . . — Օրէնագէտներն ալ փարիսեցիներուն պէս արտաքուստ սրբակեաց ու կրօնասէր ցոյց կուտային իրենք զիրենք։ Անոնց նախահայրերն սպաններ էին մարգարէներն, և իրենք փոխանակ իրենց գործքերով քաւելու անոնց մեղքերը, կը բաւականանային անոնց սպաննած մարգարէներուն շիրիմները նորոգելու և զարդարելու՝ հասարակութեան առջեւ սրբակեաց անձերու վարկը վաստկելու նպատակաւ, ու չէ թէ իրենց բարեպաշտութեան պատճառաւ։ Եւ որ աւելին է՝ այս իրենց ընթացքով կ՚ուզէին գրեթէ անմահացնել իրենց հայրերուն չիշատակը, կերպով մը հաստատելով անոնց ըրածնե-

51. Ցարեանէն Աբելի, մինչեւ Զաքարիայ.—Զաքարիա՝ հոս նոյն անձն է Զաքարիայ.—Զաքարիա՝ հոս նոյն անձն է ըստ հետագոյն մեկնչաց, զոր կը կարդանք երկրորդ Մնացորդացի [Ի. 20—22] մէջ՝ ըստ հնագոյն Աստուածաշունչի հրէական բնագրին համաձայն, զի մեր Հայ Քարգմանութեան մէջ սխալմամբ Ազարիայ։ Մնացորդաց գիրքն երբեմն դրուած է՝ Մնացորդաց գիրքն երբեմն դրուած է՝ Մնացորդաց վերջ յական Աստուածաշունչի կանոնաց վերջին տեղը դրուած ըլլալով, Զաքարիայի սպանման գործողութիւնն ալ Հրէից գործած վերջին ոճիրը ցոյց կուտայ, Ուստի, կը յանձնարարուի մեզ ալ ցարդ ընթացած ամբողջ շրջանին մէջ, Աստուծոյ մեր Տէրն ալ ազդեցիկ շեշտով մը, Աստուածային պիտի ըլլայ այն անձին որ պիտի վրէժխնդիր ըլլայ անոնց արիւնին համար։

52. Վա՛յ ձեզ օրինականացդ, զի թաղուցանէք զփականս գիտութեանն. դուք ոչ մտանէք, և զոմանս որ մտանելոցն են՝ արգելուք:

53. Եւ ի խօսելն զայս ամենայն առ նոսա աւագի ամենայն ժողովրդեանն, զասօքի հարկանել էին. և սկսան դպիրքն և փարիսեցիք զչարել՝ և զրդռնել ընդ նմա վասն բազումք իրաց:

54. Եւ սպասել որսալ ինչ բանս ի բերանոյ նորա, զի չարախօսեցեն զնմանէ:

52. Վա՛յ ձեզի, օրէնսգէտներ, որովհետեւ կը ծածկէք գիտութեան բանալինները. դուք չէք մտներ, և արգելք կ'ըլլաք անոնց որ պիտի մտնեն:

53. Ու երբ այս ամէն բաները կը խօսէր անոնց բոլոր բազմութեան առջեւ, կ'աչքնայիին. և բոլոր դպիրներն ու փարիսեցիները նախանձով՝ ու չատ մը իրեր մասին խնդիր յարուցանել անոր հետ:

54. Եւ սպասել որ խօսք մը որսան անոր բերնէն զանի չարախօսելու համար:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

Յիսուս կը պատսպիրէ իր աշակերտաց դգուշացնելու Փարիսեցիներու կեղծաւորութենեն. — Մի միայն Աստուծմէ պէտք է վախնալ, զի ճա գիտէ պատժել եւ ճոկել մեր վրայ. — Ս. Հոգւոյ դէմ գործուած մեղքը:

1. Որովք ի կուտել բիւրաւորաց ժողովրդեանն՝ մինչեւ կոխել զմիմեանս, սկսաւ ասել ցաշակերտս իւր. Նախ զգո՛յշ լերուք անձանց ի խմորոյ Փարիսեցւոցն, որ է կեղծաւորութիւն: Մատթ. ԺԶ. 6, Մարկ. Ը. 15:

2. Զի ոչինչ է ի ծածուկ որ ոչ յայտնեսցի, և գաղտնի՝ որ ոչ գայտնիցի: Մատթ. ժ. 26, Մարկ. Դ. 22, Ղուկ. Ը. 17:

1. Մակայն երբ անթիւ բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ, այնպէս որ զիրար կը կոխոտէին, սկսաւ իր աշակերտներուն ըսել. Նախ զգուշացէք Փարիսեցիներու խմորէն, որ է կեղծաւորութիւն:

2. Որովհետեւ չկայ ծածուկ բան մը որ չյայտնուի, և գաղտնիք մը որ չի ճանչցուի:

անհամար ոճիրներուն համար զորս գործեցիք. Աբելի արդար արիւնէն՝ որ կը թովանդակէր յինքեան եղբայրասպանութեան ոճիրն ալ՝ մինչեւ Զաքարիայի արիւնն՝ որ կը թովանդակէ ահեղ սրբապղծութիւն մը Տաճարին մէջ սպաննուած ըլլալով:

52. Չի թագուցաւեր զփականս գիտութեանն. — Օրէնսգէտներու պաշտօնն ըլլալով հրահանգել ժողովուրդն երկնային գիտութեամբ, անոնք ի չարն կը գործածէին իրենց այս պաշտօնը, կը ծածկէին փրկութեան ու երկինքի բանալիները, կը գայթակղեցնէին ժողովուրդն իրենց չար վարքով, իրենք՝ չէին օգտուեր իրենց գիտութենէն, և կը զանային իրենց գիտութիւնն անոնց հաղորդելու որոնք կը փափաքէին սորվիլ:

2—3. Ոչինչ է ի ծածուկ որ ոչ յայ-

---

3. Վասն զի զոր ինչ ասիցէք ի խաւարի, լսելի լիցի ի լոյս. և զոր յունկանէն խօսեցարուք ի չտեմարանս, քարոզեացի ի վերայ տանիցաց:

4. Բայց ձեզ ասեմ սիրելեացս իմոց. Մի՛ զարհուրիցիք յայնցանէ՝ որ սպանանեն զմարմին, և յետ այնորիկ աւելի ինչ ոչ ունիցին առնել:

5. Այլ ցուցից ձեզ յումմէ երկնչիցիք. երկնչիցիք յայնմանէ՝ որ յետ սպանանելոյ ունի իշխանութիւն արկանել ի գեհեն. այո՛, ասեմ ձեզ, յայնմանէ երկնչիցիք:

3. Վասն զի ինչ որ խաւարի մէջ պիտի ըսէք, լոյսի մէջ պիտի լսուի. և ինչ որ չտեմարաններու մէջ խօսած էք մկկուն ականջին՝ տանիքներու վրայ պիտի հռչակուի:

4. Բայց ձեզի՝ որ իմ սիրելիներս էք, կ'ըսեմ. Մի՛ դող եղնէք անոնց առջեւ՝ որոնք կ'սպաննեն մարմինը, և անկէ եւաքը բան մը չեն կրնար ընել:

5. Այլ ձեզի ցոյց պիտի տամ թէ որմէ պէտք է վախնաք. անորմէ պէտք է վախնաք՝ որուն սպանելէ եւաքն իշխանութիւն ունի գեհենին մէջ ալ ձգելու. այո՛, կ'ըսեմ ձեզի, անորմէ պէտք է վախնաք:

նեսցի.—Փարիսեցիք առաքինի ձեւանալով՝ պատիւ կ'ուզէին ստանալ ժողովուրդէն, բայց, կ'ըսէ Տէրն մեր, այս իրենց կեղծաւորութիւնը մէջտեղ ելնելով պիտի խայտառակուին.—Զոր ինչ ասէք ի խաւարի...: Առաքեալը ալ, ժամանակին խիստ անյարմարութեան պատճառաւ, պիտի ստիպուին Քագուն կերպով տպագծելու քրիստոնէական ճշմարտութիւնները. բայց անոնց այս Քագուն վարդապետութիւններն ալ պիտի յայտնուին, ասկայն փառաւոր հանգամանք մը պիտի ունենայ այս յայտնութիւնը, զի մէկ կողմէն պիտի հաստատէ անոնց ճշմարտախօսութիւնն ու միւս կողմէն պիտի ծառայէ իրենց վարդապետութեան հիմնական հաստատութիւն մը տալու. — Հալածանքի դարերու պատմութիւնն հաւաստի ապացոյց մըն է Յիսուսի այս մարգարէութեան. Անմեծ զգուշութիւն կ'ընէին այն առեններ քրիստոնեաք, որպէս զի հեթանոս ու կառավարչ տալերը չկռահէին իրենց հակաճշմարտութիւններն ու կրօնական արարողութիւններ կատարելը: Ս. Հաղորդութեան խորհրդոյ մասին ի մասնաւորի մեծ զգուշութիւն ի գործ կը դնէին, և զանազան խորհրդանշաններով զանի ցոյց կուտային, ինչպէս ձուկը, ցորենի հասկերը և այլն. Շատ անգամ քրիստոնեայք զիրար ճանչնալու համար, ձկան ձեւը կը գործածէին. Այս մասին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ կրնան տեսնել De Rossi, *Roma sotterranea*; L'abbé Martigny, *Dictionnaire des Antiquités chrét.*; և ժողովրդական հրատարակութիւններէն՝ Card. Wiseman, *Fabiola*, որու հայերէն Թարգմանութիւնն ալ ունինք տպուած ի Վենետիկ. H. Sienkiewicz, *Quo Vadis?*

4—5. Մի՛ զարհուրիցիք . . . , Յիսուս այժմէն կը զուրցէ իր աշակերտաց Թէ հալածէն կը զուրկէ իր աշակերտաց Թէ հալածէն կը զուրկէ քրիստոնէական կրօնից քարոզչական կարակ քրիստոնէական կրօնից քարոզչական կարակ Քեան մէջ իրենց բռնած խոհեմ ընթացքին, ուր ուրեմն լուսոյ պէս պիտի ճառագայթէ մասնաւորապէս իսկ սոսկալի ատելութիւն մը ծագելով ճշմարտութեան հակառակ, մարդիկ պիտի ջանան ամէն միջոցներով չնչելու ճշմարիտ կրօնը. բայց կը յաւելու, դուք պէտք չէ վախնաք մարդիկներէ, զի անոնց զօրութիւնը կը

6. Ո՞չ ապաքէն հինգ ճադ երկուց դանգաց վաճառի, և մի՛ ի նոցանէ ոչ է մոռացեալ առաջի Աստուծոյ։

7. Այլ ձեր և ա՛մենայն իսկ հեր գլխոյ թուեալ է։ Մի՛ երկնչիք՝ զի քան զբազում ճագս լաւ էք դուք։

8. Ասեմ ձեզ՝ զի Ամենայն որ խոստովանեսցի յիս առաջի մարդկան, և Որդի մարդոյ խոստովանեսցի զնմանէ առաջի հրեշտակաց Աստուծոյ։ Մաթ. ժ. 32. Մարկ. Ը. 38. Ռ. Տիմ. Բ. 12.

9. Եւ որ ուրացոյն զիս առաջի մարդկան, ուրացեալ լիցի առաջի հրեշտակաց Աստուծոյ։

10. Եւ ամենայն որ ասէ բան զՈրդւոյ մարդոյ՝ թողցի նմա. բայց որ զՀոգին սուրբ հայհոյիցէ՝ մի՛ թողցի նմա։ Մաթ. ժԲ. 32. Մարկ. Գ. 29.

6. Ձի՞ որ հինգ ճագ երկու դանկի կը ծախուի, այսուհանդերձ անոնցմէ և ոչ մին մոռցուած է Աստուծոյ առջեւ։

7. Այլ ձեր նոյն իսկ գլխոյն բոլոր մազը համրուած է։ Մի՛ վախնաք՝ դուք աւելի կ'արժէք քան չատ մը ճագեր։

8. Ձեզի կ'ըսեմ թէ, Ո՛վ որ կը խոստովանի զիս մարդկանց առջեւ, Որդի մարդոյ ալ զանի պիտի խոստովանի Աստուծոյ հրեշտակներուն առջեւ։

9. Եւ ո՛վ որ կ'ուրանայ զիս մարդիկներու առջեւ, ինք ալ պիտի ուրացուի Աստուծոյ հրեշտակներուն առջեւ։

10. Եւ ո՛վ որ Որդւոյ մարդոյ դէմ խօսք մ'ըսէ՝ պիտի ներուի անոր. բայց ո՛վ որ սուրբ Հոգին կը հայհոյէ՝ անոր պիտի չներուի։

դպրի գերեզմանի սեմոց առջեւ, այլ վախցէք աւելի Աստուծմէ որ գիտէ պատժել նոյն իսկ գերեզմանէ անդին երբ խոստմանց գոնէրիք և ուխտագրուժ, — Գեհենի մէջն Տե՛ս մեր տուած մեկնութիւնը. Համոր Ա. էջ 19։

6—7. Դանգը հռոմէական պղնձեայ դրամ մըն էր 12—14 փր. արժէքով. Տե՛ս, A. Rich, *Dict. des antiquités rom. et grecq.*։—Մի՛ երկնչիր... Ի՛նչ մեծ վըստահութիւն է որ կուտայ մեր Փրկիչը, երբ ինք իսկ անձամբ կը նկարագրէ այս աշխարհի մէջ մեր բաշելիք զրկանքները, նեղութիւնները, ո՛չ կ'ըսէ, պէտք չէ բնաւ տրտնջաք ձեր երկնաւոր Հօր դէմ Ձեզ Ձոզած լքած է ձեզ, Ձէ ինք չի տեսներ ձեր կրած տառապանքները, զի նա չի կրնար բնաւ մոռնալ իր ստեղծած արարածները, ինչպէս ճնճղուկներն՝ որոնք մարդուս հետ բաղդատելով՝ բան մը չեն արժեր. ինք կը խնամէ զանոնք, կարելի՞ է որ նա մոռնայ զմարդ։

10. Ամենայն որ ասէ բան զՈրդւոյ մարդոյ...։ Ցիսուս՝ նախընծաց երկու համարներուն մէջ ցոյց տալէ ետքը Ձէ, պէտք է որ իր հետեւորդները չամչնան իրենց քրիստոնեայ ըլլալուն վրայ, այլ նոյն իսկ պատրաստ ըլլան սիրով մահն ալ ընդդիմելու, որու ի փոխարէն ինք ալ կը խոստանար իր հետեւորդներուն արքայութեան փառքը, հոս, կ'ենթադրէ Ձէ, մէկն իրեն հակառակ խօսք մը զուրցած ըլլայ, զոր օրինակ երբ երկիւղէ մղուած ուրանայ զինքը կամ անոր եկեղեցին, հակառակ մեղքին ծանրութեան՝ այնպիսին պիտի ընդունի իր ներումը՝ բաւական է որ զղջայ սրտանց անոր վրայ. բայց այն մարդը որ Ս. Հոգւոյ դէմ կը հայհոյէ, այսինքն ճանչնալով հանդերձ ճշմարտութիւնը, կ'ատէ զայն՝ ու չուզեր ապաշխարել. այլ քարացած կը մնայ իր մեղաց մէջ, այնպիսւոյն համար չկայ Ձողութիւն, Աստուծոյ գԹութեան դուռը փակ պիտի մնայ անոր առջեւ։ Տե՛ս նաեւ. Հատ. Ա. էջ 61։

13. Ասէ ոմն... Ասա՛ ցեղբայր իմ բաժանել ընդ իս...։ Երբ մարդ իր սիրտը կը կապէ երկրաւոր բաներու հետ՝ այն ատեն անհատները կը մնայ ամենավտանգաւոր առջեւ անգամ, և ամենուրեք, նոյն իսկ հոգեւոր ու սուրբ բաներու մէջ իսկ շահու նիւթ կ'ուզէ գտնել։ Արդարեւ, մինչ Ցիսուս այնքան հոգեւոր զեղումով մը կը խօսի իր հաստատելիք եկեղեցւոյն գրկանաց ու փառքին վրայ, շահախնդիր անձանօթ մը կ'ընդմիջէ զանի ու տարբեր նիւթի մը վրայ կը շեղէ Ցիսուսի խօսակցութիւնն՝ առաջարկելով որ իր ու իր եղբօր միջեւ ժառանգութեան մը մասին եղած վէճը կարգադրէ։ — Ս. Գրոց մէջ անթիւ են այն անցքերն ուր արծաթասիրութեան ո՛րչափ չարաշուք մոլութիւն մ'ըլլալն ցոյց տրուած է, Հեթանոսներն անգամ այդ բանին հաստատուած էին. նշանաւոր է մանաւանդ Ովմոզուած էին. նշանաւոր է մանաւանդ Ովրատիոսի հետեւեալ խօսքերն

Ի՞նչ ծայրայեղ բաներու
Դու չես մղեր մարդոց սիրտ,
Ո՛վ ֆաղց ոսկւոյ պիղծ ու վատ։

14. Այ՛ր դու, ո՛ կացոյց զիս... — Ցիսուս աշխարհ եկած էր գուտ հոգեւոր նպատակաւ, զմարդիկ Աստուծոյ հետ հաշտեցնելու, և չէՁէ աշխարհային բաներով զբաղելու համար. իր հաստատելիք եկեղեցին ալ միմիայն հոգեւոր հանգամանք պիտի ունենար, ուստի իրաւամբ կը կշտամբէ զինք ընդմիջողն ըսելով. Ո՛վ զիս դատաւոր, կամ բաժնող ըրաւ ձեր վրայ։ — Ապագային՝ ի հարկէ ստիպեալ, կը տեսնենք Ձէ, նոյն իսկ Առաքելոց ժամանակէն Եկեղեցին ինքնին կը կարգաղրէր իր անդամներուն մէջ ծագած շատ մը խնդիրներն. բայց պարագա-

11. Այլ յորժամ տանիցին զձեզ ի ժողովուրդս, և ի պետութիւնս, և իշխանութիւնս, մի՛ հոգայցէք որպէս թէ զի՛նչ պատասխանի տայցէք. կամ զի՛նչ ասիցէք։

12. Ձի, Հոգին սուրբ ուսուսցէ ձեզ ի նմին ժամու զինչ պարտ իցէ խօսել։

11. Բայց երբ ձեզ տանին ժողովատեղիները, պաշտօնատարները և իշխանութիւններու առջեւ, մի՛ հոգ ընէք թէ ի՛նչ պիտի պատասխանէք, կամ թէ ի՛նչ պիտի ըսէք։

12. Որովհետեւ, սուրբ Հոգին պիտի սովրեցնէ ձեզի նոյն վայրկենին թէ ի՛նչ պէտք է խօսիլ։

Հարկ է զգուշանալ ագահութենէ. — Ագահ ճարուստին առակը. — Մարմինն աւելի պէտք է հոգւոյ հոգ տանիլ, զի Աստուած կը լրացնէ մեր մարմնոյ պէտքերը՝ ինչպէս կը հոգայ վայրի ղուրանը։

13. Ասէ ոմն ի ժողովրդենէն ցնա. Վա՛րդապետ, ասա՛ ցեղբայր իմ բաժանել ընդ իս զժառանգութիւնն։

14. Եւ նա ասէ ցնա. Ա՛յր դու, ո՛ կացոյց զիս դատաւոր կամ բաժանարար ի վերայ ձեր։

13. Բազմութեան մէջէն մէկն ըսաւ անոր. Վա՛րդապետ, ըսէ՛ եղբօրս որ ժառանգութիւնս մեզի հետ բաժնենք։

14. Եւ Ցիսուս անոր ըսաւ. Ո՛վ մարդ, ո՛վ զիս դատաւոր կամ բաժնող ղրաւ ձեր վրայ։

15. Եւ ասէ ցնոսա. Տեսէք և զգո՛յչ լերուք յամենայն ագահութենէ, զի ոչ եթէ ի մթերից ընչից ուրուք իցէն կեանք նորա։

16. Խօսեցաւ առնոսա առակ մի և ասէ. Առն ուրումն մեծատան հասոյ անդք առհասկանս.

17. Եւ խորհէր ի մտաս իւր և ասէր. Զի՞ գործեցից, զի ոչ գոյ տեղի ուր ժողովեցից զպտղիւնս իմ։

18. Եւ ասէ. Դիտեմ զինչ արարից. քակեցից զչտեմարանս իմա և եւս մեծամեծս չինեցից, և անդր ժողովեցից զցորեան և զամենայն բարութիւնս իմ։

19. Եւ ասացից ցանձն իմ. Անձն, ունիս բազում բարութիւնս համբարեալ ամաց բազմաց. հանգի՛ր, կե՛ր, արբ՝ և ուրախ լեր։

20. Ասէ ցնա Աստուած. Ա՛նմիտ, յայսմ գիշերի զոգիդ ի քէն ի բաց պահանջիցեն, իսկ զոր պատրաստեցեր՝ ո՞ւմ լինիցի։

21. Նոյնպէս և որ գանձ անձին, և ո՛չ յԱստուած մեծանայցէ։

15. Եւ ըսաւ անոնց. Նայեցէք և զգուշացէք ամէն ագահութենէ, վասն զի մարդուս կեանքը ամենևին կախում չունի անոր ինչք հասաքելէն։

16. Անոնց առակ մը խօսեցաւ ու ըսաւ. Հարուստ մարդ մը կար որուն արտերը չատ մը բերք աբեր էին։

17. Եւ կը խորհէր ինքնիրեն ու կ'ըսէր. Ի՞նչ ընեմ, որովհետեւ տեղ չունիմ ուր համբարեմ իմ բերքերս։

18. Եւ ըսաւ. Դիտեմ ինչ պիտի ընեմ. քակե՛մ իմ չտեմարանս ու ա՛լ աւելի մեծեր չինեմ, և հոն հաւաքեմ ցորեններն ու իմ բոլոր հարստութիւններս։

19. Եւ ան ատեն կ'ըսեմ անձիս. Հոգի՛դ իմ, չատ մը հարստութիւններ ունիս ի պահեստի՝ բազում տարիներու համար. հանգչէ՛, կե՛ր, խմէ՝ և ուրախ եղիր։

20. Աստուած անոր ըսաւ. Ա՛նմիտ, այս գիշեր իսկ հոգիդ պիտի պահանջուի քեզմէ, հապա ո՞ր՛ու պիտի ըլլայ քու պատրաստածդ։

21. Այսպէս է այն մարդն ալ որ ինքզինքը իր անձին համար կը հաւաքէ. և որ ամենևին հարուստ չէ Աստուծոյ առջեւ։

22. Ասէ ցաշակերտան իւր. Վասն այդորիկ ասեմ ձեզ. Մի՛ հոգայք ընդ ոգւոյ՝ թէ զի՛նչ ուիցէք, և մի՛ ընդ մարմնոյ՝ թէ զի՛նչ զգենուցուք։ Սղմ. ԾԴ. 23։ Մատթ. Զ. 25։ Ա. Պետ. Ե. 7։

22. Եւ իր աշակերտներուն ըսաւ. Այդ պատճառաւ ձեզի կ'ըսեմ. Մի՛ հոգ ընէք ձեր ապրուստի մասին՝ թէ ի՛նչ պիտի ուտէք, ոչ ալ մարմնոյ համար՝ թէ ի՛նչ պիտի հագուիք։

ներըը խիստ տարբեր էին. Այսպէս Ս. Պօղոս կը պատուիրէր որ քրիստոնեայք ի քենք իրենց մէջ կարգադրէին վէճի առարկայ եղող խնդիրները [Կոր. Ջ, 1-6.]։

15. Զի ոչ եթէ ի մթերից ընչից ուրուք իցեն կեացի նորա բառերը կը նշանակեն Թէ, Մարդուս կեանքը կախում չունի իր ընչից շատութենէն. այսինքն, հարստութիւնը կամ առատութիւնը չի կրնար վայրկեան մ'իսկ երկարել մարդուս կեանքը, եւական պայման մը չէ ան մարդուս երկարակեցութեան կամ երջանկութեան։

16-21. Առն ուրումն մեծատան... — Յիսուսի հոս զուրցած առակին հերոսն է ուրեմն՝ ըստ ինքեան հարուստ եղող անձ մը, որուն՝ բաղդը ժպտելով, իր ունեցած երկիրներէն նոյն տարին կրկնուած ու երքնուած կը տեսնէ իր հարստութիւնը։

Ինչպէս ամէն ոք կը տեսնէ, արդարութեամբ շահուած հարստութիւն մըն է ատ մարդունը, հակառակ ասոր, բոլորովին աշխարհի հետ կապուած ու ագահ մէկն ըլլալով, փոխանակ Աշուառներն ու հացատկարտներն իր միտքը ձգելու, ընդ հոգ հոգի ու տատապանաց մէջ կը մտնէ՝ Թէ ի՞նչ ընէ և ո՞ւր պահէ այդչատ բերքը։ Աղահութեան բնորոշ յատկութիւններէն մին է արդէն՝ որ քանի՛ հարստութիւնը շատնայ՝ այնքան ալ կ'ածի հոգն ու անհանգստութիւնը, և ո՛րչափ մարդ ունենայ՝ ա՛յնչափ ալ կ'ածի աւելի ունենալու փափաքը։ Հին հեթանոս հռոմայեցիք առակ մ'ունէին Թէ, Ոսկին չի յագեցներ բնաւ զագահը, այլ աւելի ևս կը զրգռէ զանի։ Ագահութիւնն ա՛յն աստիճան բռնաւոր է՝ որ ստէպ ամենածանր սխալներ իսկ գործել կու տայ մարդուս. պատիւ, ազնուութիւն, վեհանձն ոգի աննշան բաներ կ'երեւին անոր։ Ս. Յովհ. Ոսկ. ահռելի հրէշի մը կը նմանցնէ ագահ մարդը, և իրաւամբ, զի անոր սկզբունքը կ'երեւի ըլլալ, Ընաւ տեղի չտալ քանի մը առչեւ ոսկիին սիրոյն համար։ Եւ դարձեալ աւելի գէշն է, սա է որ, երբ անգամ մը մարդ ատ սխտին ցանցին մէջ իյնայ, և անոր քիչ մը տեղի տայ, այլ ևս դիւրութեամբ չի կրնար անկէ իր օձիքն ազատել, երթալով աւելի կը զօրանայ նա զոհին վրայ, այնպէս որ ագահ մը տեսնելով հանդերձ ինք զինք մահուան դուռը հասած՝ չի կրնար հանդուրժել իր միմիակ սիրելի յարճաճին անգամ մըն ալ փարելու։

Ագահութեան գլխաւոր երկու տեսակները կան. նախ՝ անոնք որ Թէ՛ ուրիշները կը զրկեն անոնց ամենափոքր օգնութիւնն անգամ զանելու հակամէտ ըլլալով, և Թէ իրենք իրենց անձը, այնպէս որ ստէպ ոսկիի դէզերուն վրէ անօթութենէ, կամ դեղօրէից սակաւ չտալէ կը մեռնին. և երկրորդ, անոնք՝ որոնք իրենց անձին բան մը չեն խնայեր, և ընդհակառակն զանկ մ'իսկ որ տան կարօտներու՝ հազար անգամ կը զղջան, և կամ բոլորովին իսկ կը մերժեն տալուս Այսպէս Թէ այնպէս, ագահութեամբ մարդ ինք զինք սարսուռ կ'ընէ անխօս արարած մը, կ'անբարոյականայ ինք, ու կ'անբարոյականացնէ մարդկային ընկերութիւնն ալ, որ պատճառաւ, այնքան ստէպ ու այնքան զօրեղ շեշտերով Յիսուս կը հարուածէ այդ կիրքն ամէն անգամ որ առիթը կը ներկայանայ։ Ս. Հարք ալ Առաքելոց հետեւողութեամբ, Կատպաշտութիւն մըն է կ'ըսեն, ագահութիւնը, և ամէն չարեաց աղբիւրը. —Նոյնպէս եւ որ գանձ անձին...։ Այս խօսքերով Յիսուս կ'ամփոփէ իր յառաջ բերած առակը, երկու տեսակ հարստութիւններ՝ այսինքն, ժամանակաւոր հոգւոյ հարստութիւնները բաղդատութեան դնելով, Այն որ մարմնոյ հարստութեանց ետեւէ կ'ըլլայ անյագաբար, այնպիսին յիմարութեամբ կը գործէ, զի կ'անգիտանայ ճշմարիտ հարստութիւնը՝ որ հոգւոյնն է, ուստի անարգ պիտի սեպուի նա Աստուծոյ առչեւ։

22-28. Մի՛ հոգայք ընդ ոգւոյ. — Քանի որ ճշմարտութիւն մըն է Թէ մարմնոյ բաներուն չափազանց հոգ տանող մը կը վտանգէ իր հոգին, իրը եզրակացութիւն իր այս խօսքերուն՝ Յիսուս կը պատուիրէ իր ունկընդրաց որ այդչափ Թափով հետամտութիւն աշխարհային պէտքերու, երբ

23. Չի ոգի առաւել է քան պկերակուր, և մարմին՝ քան ըզհանդերձ:

24. Հայեցարուք ընդ ագռաւս, զի ո՛չ սերմանեն և ո՛չ հնձեն, որոց ոչ գոն չտեսարանք՝ և ո՛չ հաւրթարանոց, և Աստուած կերակրէ զնոսա. ո՞րչափ եւս առաւել զձեզ՝ որ լաւ էք քան զթռչունս:

25. Ո՞վ ի ձէնջ առ հոգալ՝ կարէցէ յաւելուլ ի հասակ իւր կանգուն մի:

26. Իսկ արդ, եթէ ի փոքուն չէք բաւական՝ վասն այլոցն զի՞ հոգայցէք:

27. Հայեցարուք ընդ չուչանն, ո՞րպէս աճէ. ո՛չ ջանայ եւ ո՛չ նիւթէ. ասեմ ձեզ. Եւ ո՛չ Սողոման յամենայն ի փառս իւր ըզգեցաւ իրրև զմի ի նոցանէ:

28. Իսկ եթէ զխոտն, որ այսօր ի բացի է՝ և ի վաղիւ ի հնոց արկանելի, Աստուած այնպէս ըզգեցուցանէ. ո՞րչափ եւս առաւել զձեզ, թե՛րահաւատք:

23. Չի հոգին աւելի կ'արժէ քան կերակուրը, և մարմինը աւելի՝ քան զգեստը:

24. Դիտեցէք ագռաւներն, որոյ ո՛չ կը ցանեն և ո՛չ կը հնձեն, որոնք ո՛չ չտեսրաններ ունին՝ ո՛չ ալ համբարանոց, և Աստուած կը կերակրէ զնոսա. ո՞րչափ եւս աւելի պիտի ընէ ձեզի՝ դուք որ թռչուններէն աւելի արժէք ունիք:

25. Ձեզմէ ո՞վ հոգ ընելով՝ պիտի կրնայ կանգուն մը աւելցընել իր հասակին վրայ:

26. Եթէ ուրեմն, դուք կարողութիւն չունիք փոքր բաներու մէջ իսկ, ինչո՞ւ հոգ պիտի ընէք ուրիշ բաներու համար:

27. Դիտեցէք չուչանը, ի՛նչպէս կ'աճի. ո՛չ կ'աշխատի՝ ո՛չ ալ կը հիւսէ. ձեզի կ'ըսեմ. Սողոմոն անգամ, իր բոլոր փառաց մէջ, հագուած չէր անոնցմէ մին ալ:

28. Հապա եթէ այն խոտն, որ այսօր դաշտին մէջ է՝ ու վաղը հնոց պիտի նետուի, Աստուած այնպէս կը զգեստաւորէ. ո՞րչափ եւս աւելի պիտի չընէ ձեզի, թե՛րահաւատներ:

զողտրիկ օրինակներով և մէկ խորհրդաւոր պիտոյութեամբ մը կը լուսաբանէ սա իր միտքը. Մի՛ՔԷ ագռաւներն — ներկնից բղխողներ կ'ըսէ Ս. Մատթէոս — ունին՝ նախախնամութենէ զատ ուրիշ միջոց մը իրենց ապրուստն ապահովելու համար, հապա նոյնիսկ զայնու Ո՞րչափ ուրեմն, մեծ պէտք չէ կատակ իրենց այնչափ շատակեր ըլլալուն, Մի՛ՔԷ Աստուած չէ՞ որ ա՛յնքան աննըման կերպիւ կը զգեստաւորէ շուշան ծաղիկը, Մի՛ՔԷ ամենաչնչին անպտուղ բոյսն անգամ, ինչպէս է խոտը, չի՞ պարտիր Աստուծոյ առատաձեռնութենան ու տեսչութեան՝ իր կեանքը, բոյրը կամ գեղեցկութիւնը, Ա՛րդ, ատոնցմէ և ոչ մին կրնայ պարծենալ Թէ իրենց ունեցած առաւելութիւնն արդիւնք են իրենց գործունէութեան, այլ Աստուած է որ կը շնորհէ անոնց զայնս. Ո՞րչափ ուրեմն, մեծ պէտք չէ ըլլալ մարդոց վստահութիւնն առ Աստուած՝ որոնք անհամեմատ մեծ ու պատուական են միւս արարածներէն, Աստնցմէ զատ, ենթադրելով Թէ մարդ մտատանջուի իր կենաց կամ ապրուստի մասին, մի՛ՔԷ կրնա՞յ այս իր հոգերով երկարել իր կեանքը, կամ իր

29. Եւ դուք մի՛ խնդրէք՝ ի՛նչ ուտիցէք կամ ի՛նչ ըմպիցէք, և մի՛ զւսադնուք.

30. Չի զայն ամենայն հեթանոսք աշխարհի խնդրեն. այլ ձեր Հայր գիտէ թէ պիտոյ է այն ամենայն:

31. Բայց խնդրեցէք զարքայութիւն Աստուծոյ. և այն ամենայն յաւելցի ձեզ:

29. Դուք ալ մի՛ հարցնէք թէ ի՛նչ պիտի ուտէք կամ ի՛նչ պիտի խմէք, ու մի՛ սրտնեղիք.

30. Չի այն ամէնը աշխարհիս հեթանոսները կը փնտռեն. այլ ձեր Հայրը գիտէ թէ հարկաւոր է այն ամէնը:

31. Բայց խնդրեցէք Աստուծոյ արքայութիւնը. և այն ամէնը իրը աւելորդ պիտի տրուի ձեզի:

Ողորմութեան գերազանցութիւնը.—Պետք է արթուն մնալ միշտ.—Հաւատարիմ ու անհաւատարիմ ծառայից վիճակը:

32. Մի՛ երկնչիր, հօտ փոքրիկ, զի հաճեցաւ Հայր ձեր տալ ձեզ զարքայութիւն:

33. Վաճառեցէք զինչս ձեր և տո՛ւք ողորմութիւն. և արարէք ձեզ քսակս առանց հնանալոյ, գանձ անպակաս յերկինս, ուր ո՛չ գող մերձենայ և ո՛չ ցեց ապականէ: Մատթ. ԺԹ. 21: Ղ. 20:

34. Չի ուր գանձն ձեր է՝ անդ և սիրտք ձեր եղիցին:

32. Մի՛ վախնար, փոքրիկ հօտ, զի ձեր Հայրը հաճեցաւ ձեզ տալու արքայութիւնը:

33. Ծախեցէք ձեր տնտեսածքներն ու ողորմութիւն տուէք. եւ ըրէք ձեզի քսակներ որ բնաւ չհինենան, գանձ մը որ չպակսի երկինքի մէջ, ուր ո՛չ գողը կը մօտենայ ո՛չ ալ ցեցը կ'ապականէ:

34. Չի ուր որ է ձեր գանձը՝ հոն պիտի ըլլան նաև ձեր սիրտերը:

35. Եղիցին գօտիք ձեր պնդեալ ընդ մէջս՝ և ճրագունք լուցեալք:

36. Եւ դուք նմանիջիք մարդկան՝ որ ակն ունիցին առաւն իւրա-

35. Մէջքերնիդ կապուած ըլլան միշտ ձեր գօտիները՝ և վառուած մնան ճրագները:

36. Եւ դուք եղիք նման այն մարդկանց որոնք կ'սպասեն

հասակը աճեցնել, ո՛չ. ուրեմն անտեղի է աշխարհային բաներու համար այդչափ հոգ ընելը. —Այսու հանդերձ, Յիսուսի միտքն այն չէ Թէ պէտք է մարդ բոլորովին անհոգ ու ծոյլ կեանք մը վարէ ամէն բան Աստուծմէ յուսալով. զի, ինչպէս կ'ըսեն Ս. Հայր, Աստուած մարդուս խելք տուած է, ուստի պէտք է խելքով աշխատի, և ղժուարութեանց մէջ պէտք չէ յուսահատի, այլ ապաւինի յԱստուած. Տես նաեւ. Հատ. Ա. էջ 29:

35—37. Եղիցին Գօտիք ձեր..., Ինչպէս պատահանաչ ծառայ մը, երբ տեսնէ Թէ տէրը բացակայ է գիշեր ատեն, և կըրնայ վայրկեանէ վայրկեան վերադառնալ, չի քնանար, այլ կը հսկէ ու վառ կը պահէ ճրագը, որպէս զի երբ նա գալով դուռը զարնէ՝ ընդ հուպ բանայ և ընդունի զանի. այսպէս ալ կը պատուիրէ Տէրն մեր, որ մենք միշտ արթուն գտնուինք հոգեւորապէս, մաքուր խղճով ըլլանք, չեզոքարձակենք մեր ապաշխարութիւնն՝ որպէս

հանց թէ երբ դառնայցէ ի հարսանեացս. դի յորժամ գայցէ և բախիցէ՝ վաղվաղակի բանայցին նմա:

37. *Երանի՛ լցէ ծառայիցն այնոցիկ՝ զորս եկեալ տէրն գտցէ արթուն. ամէն սուրբ ձեզ՝ զի գօտի ընդ մէջ ածցէ և բազմեցուսցէ զնոսա, և անցեալ պաշտիցէ զնոսա:*

38. *Եւ եթէ յերկրորդ կամ յերրորդ պահու եկեսցէ և գտցէ այնպէս, երանելի են ծառայքն այնոքիկ:*

39. *Բայց զայն գիտասջիք, եթէ գիտէր տանուտէրն յորում ժամու գող գայ՝ հսկէր, և չտայր թոյլ ական հատանել ի տան իւրում: Մատթ. ԻԴ. 43:*

40. *Եւ դուք եղերուք պատրաստք, զի յորում ժամու ոչ կարծիցէք՝ գայ Որդի մարդոյ: Յայտն. ԺԶ. 15:*

41. *Ասէ Պետրոս. Տէ՛ր, առ մե՞զ ասացեր զառակդ զայդ՝ եթէ առ ամենեսեան:*

42. *Եւ ասէ Տէր. Ո՞վ իցէ հաւատարիմ տնտես և խոհասուն, զոր կացուցցէ տէր իւր ի վերայ պերդաստանի իւրոյ տալ ի ժամու պէտս:*

43. *Երանի՛ լցէ ծառային այնմիկ՝ զոր եկեալ տէր իւր գտցէ նոյնպէս արարեալ այնպէս:*

44. *Արդարեւ ասեմ ձեզ՝ զի ի վերայ ամենայն ընչից իւրոց կացուսցէ զնա:*

45. *Սակս եթէ ասիցէ ծառան այն ի սրտի իւրում. Յամէ տէր իմ ի գալ. և սկսանիցի հարկանել զծառայն և զաղախնայս, ուտել և ըմպել և արբենալ.*

46. *Եկեսցէ տէր ծառային այնորիկ՝ յաւուր յորում ակն ոչ ունիցի, և ի ժամու յորում ոչ գիտիցէ. ընդ մէջ կտրեսցէ զնա, և զժան նորա ընդ անհաւատս դիցէ:*

47. *Եւ ծառայ որ զիտիցէ ըզկամս տեառն իւրոյ, և ոչ պատրաստեսցէ ըստ կամաց նորա՝ արբուցէ գան բազում:*

48. *Եւ որ ոչն գիտիցէ՝ և արժանի գանի ինչ գործիցէ, արդեօք պան սակաւ: Ամենայնի որում չատ տուաւ, չատ խնդրեսցի ի նմանէ. և որում բազում աւանդեցաւ՝ առաւել եւս պահանջեսցեն ի նմանէ:*

41. *Պետրոս ըսաւ. Տէ՛ր, մե՞զ համար ըսիր առ առակը՝ թէ ամենուն համար:*

42. *Եւ Տէրն ըսաւ. Ո՞վ է այն հաւատարիմ ու խոհասուն տնտեսը, զոր իր տէրը դրաւ անոր բոլոր ծառայակիցներուն վրայ՝ ժամանակին անոնց կերակուրները տալու համար:*

43. *Երանի՛ է այն ծառային՝ որ երբ տէրը վերադառնայ այնպէս գտնէ:*

44. *Ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի՝ որ իր բոլոր ստացուածքներուն վրայ պիտի դնէ զանի:*

45. *Իսկ թէ որ այն ծառան ըսէ իր սրտին մէջ. Տէրս կ'ուշանայ գալու. և սկսի զարնել ծառաներուն և աղախիններուն, ուտել, խմել և գինովնալ.*

46. *Այն ծառային տէրը պիտի գայ այնպիսի օր մը՝ որ ինք բնաւ չի յուսար, և այնպիսի ժամու մը՝ որ բնաւ չգիտեր. երկուքի պիտի կտրէ զանի, և այսպէս զանի դասէ անհաւատներուն կարգը:*

47. *Իսկ ծառայ մը որ գիտէ իր տիրոջ կամքը, ու չի պատրաստեր անոր կամաց համեմատ՝ չատ ծեծ պիտի ուտէ:*

48. *Եւ նա որ չգիտեր, ու ծեծի արժանի բան մը կ'ընէ՝ քիչ ծեծ պիտի ուտէ: Անոր որ չատ տրուած է, չատ պիտի պահանջուի. և անոր որ չատ բան վստահուեցաւ՝ աւելի եւս պիտի պահանջուի անորմէ:*

Քրիստոնեութեան դերն ազգերու եւ ընտանիքներու մէջ.—Մեսիայի գալստեան ժամանակին տգիտութիւնը Հրեից քով.—Պէտք է զանոյ մարդ նամանայնիլ իր բնութիւններուն հետ:

49. *Հուր եկի արկանել յերկիր. և զիա՞նչ կամիմ թէ արդէն իսկ բորբոքեր:*

49. *Ես եկած եմ կրակ ձգելու երկրի վրայ. և ի՞նչ կ'ուզեմ եթէ ոչ՝ որ արդէն բորբոքէր:*

զի ամէն տեսն պատրաստ գտնուինք ընդունելու մեր Տէրը երբ նա գայ ու զարնէ մեր կենաց դուռը:

38. Յերկրորդ . . . պահու. Տե՛ս Հաս. Ա. էջ 75:

42. Տնտես, γε. οἰκονόμος, կ'ըսուէր այն բարձրատիճան գերին, որու հսկողութեան յանձնուած էին բոլոր միւս գերիներն, ինք կ'աշխատցնէր զանոնք, կը հրամայէր, կը սպառնար, և նոյն իսկ կը պատժէր — ի վերայ գերդաստանի իւրոյ, իր ծառայակիցներուն, գերեկիցներուն վրայ:

46. Ընդ մէջ կտրեսցէ. Տե՛ս, Հաս. Ա. էջ 132:

48. Եւ որ ոչն գիտիցէ...: Յիսուս հոս կ'ակնարկէ այն տգիտութեան՝ որ կրնալով հանդերձ տեղեկանալ ու տովրիլ՝ զանցառու կը գտնուի, և այսպէս կամաւորապէս տգէտ կը մնայ, ուստի և արժանի պատժոյ:

49. Հուր եկի արկանել յերկիր. — Հուր բառն հոս կրնայ առնուիլ նախ՝ այլաբանական իմաստով իբր հոմանիշ սիրոյ. Յիսուս եկած է աշխարհը սիրով բռնկեցնելու, այրելու տոչորելու սրտի ամէն անկանոն զգացումներն, և զտելով զանի՝ արժանի ընելու աստուածային անբիծ սիրոյն, երկրորդ՝ տառական իմաստով՝ որով ցոյց կուտայ այն նեղութիւններն ու հալածանքները որոնք պիտի Քաւիչն իրեն հետեւողներուն գլխուն վրայ. Ս. Հարք, և նշանաւոր մեկնիչք այս երկու առումներն ալ կ'ընդունին. Սոյն վերջին իմաստն ինքնին կը հետեւի

50. Եւ մկրտութիւն մի ունիմ մկրտիլ, և զի՞նդ փութամ մինչեւ կատարեցայ:

51. Համարի՞ք եթէ խաղաղութիւն եկի տալ յերկիր, ո՛չ՝ ասեմ ձեզ, այլ բաժին: Մատթ. ժ. 34:

52. Զի եղիցին յայսմհետէ հինգ ի տան միում բաժանեալք, երիքն յերկուց, և երկուքն յերից:

53. Բաժանեսցի հայր յորդւոյ՝ և որդի ի հօրէ. մայր ի դստերէ՝ և դուստրն ի մօրէ. սկեսուր ի հարսնէ՝ և հարսն ի սկեսրէ իւրմէ:

54. Ասաց և ցժողովուրդսն. Ցորժամ տեսանիցէք ամպ ծագեալ յարեւմտից, իսկոյն ասէք՝ Թէ Անձրեւ գայ. և լինի այնպէս: Մատթ. ԺԶ. 2:

55. Եւ յորժամ հարաւ չնչեալ, ասէք՝ Թէ Խորշակ լինի. և լինի այնպէս:

56. Կե՛ղծաւորք, զերեսս երկնի և երկրի դիտէք փորձել, իսկ զժամանակս զայս զի՞նդ ոչ փորձէք:

57. Ընդէ՞ր և յանձանց իսկ ոչ ընարէք զարժանն:

58. Ցորժամ երթայցես ընդ ոսոխի քումմ առ իշխան, ի ճանապարհի խոսեցիր շարունակութենէն՝ երբ Տէրն մեր կ'ըսէ Թէ [հմմտ. 50—53] ընտանեաց մէջ իսկ մաս մը քրիստոնէութեան հետեւելով՝ մաս մըն ալ քրիստոնէութեան հակառակ կրօնքին՝ հալածանքը պակաս պիտի չըլլայ, չարը պիտի հետապնդի միշտ բարւոյն, որով Յիսուս կրակ մը ձգած պիտի ըլլայ աշխարհի մէջ:

50. Մկրտութիւն մի ունիմ մկրտիլ. — Երբայական ոճով բառերու կրկնումը աւելի ա-ստստկութիւն կու տայ իմաստին. Մկրտութիւն մի ունիմ մկրտիլ՝ կը նշանակէ, Անշո՛ւշտ պէտք է մկրտուիմ. անհրաժեշտ է որ մկրտուիմ, Մկրտութիւն բառով Տէրն մեր կ'ակնարկէ իր կրելիք տաժանելի չարչարանաց:

56 Իսկ զժամանակս զայս, այսինքն՝ Մեսիայի գալստեան, որ կ'աւետէր Հրէից՝ իրենց փրկութեան ժամանակը, — Յիսուս կը կշտամբէ հրեաներն որ այնքան հետաքրքրութեամբ կը հետեւէին աստղագիտական նշանների, մինչդեռ բոլորովին անտարբեր կը մնային զիտենալու՝ Թէ եկած էր իրենց հոգիներուն փրկութեան ժամը:

1. Եկին ոմանք ի նմին ժամանակի...: Երբ Յիսուս այնքան եռանդով կը խօսէր, Երուսաղէմի մէջ տարօրինակ դէպք մը կը պատահէր. Պիղատոսի հրամանաւ՝ հռովմէական զօրքեր բռնի տեղահան մէջ մտնելով սպանդողով կ'ընեին շատ մը Գալիլեացիներ՝ որոնք հոն հաւաքուած էին ու քահանայից զոհեր մատուցանել կու տային: Այս անագորոյն արարքին ներկայ եղողներէն մէկ քանիները վրդովելով եկած էին ճիշտ պարսի տա՛ր զհաչիւն զերծանել ի նմանէ. զի գուցէ քարշիցէ ըզքեզ առ դատաւորն, և դատաւորն մատնիցէ դահճի, և դահիճն արկանիցէ ի բանտ: Մատթ. Ե. 25:

59. Աւասիկ քեզ. Ոչ ելանիցես անտի՝ մինչեւ հատուցանիցես ըզյետին ընդոծին:

բան վճարէ հայիւդ անօրմէ ազատելու համար. զի կարելի է ըզքեզ դատաւորին առնլե քաշէ, և դատաւորն տանուտէրն դահճին մատնէ, և դահիճն ի բանտ նետէ զքեզ:

59. Քեզի կ'ըսեմ. Պիտի չելնես այն տեղէն մինչեւ որ չվճարես վերջին ընդոծինն իսկ:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

Ապաշխարութեան անհրաժեշտութիւնը.—Անպտուղ թզենւոյն առակը:

1. Եկին ոմանք ի նմին ժամանակի, և պատմեցին նմա վասն Գալիլեացւոցն՝ որոց զարիւնն Պիղատոս խառնեաց ընդ զոհս նոցա:

1. Նոյն այն առեն, եկան ոմանք ու պատմեցին անոր այն Գալիլեացւոց մասին՝ որոնց արիւնը Պիղատոս խառնած էր անոնց զոհերուն հետ:

2. Պատասխանի ետ և ասէ ցնոսա. Համարի՞ք եթէ այն Գալիլեացիք եղեն մեղաւոր քան զամենայն Գալիլեացիս, զի զայսպիսի անցս կրեցին:

2. Պատասխան տուաւ և ըսաւ անոնց. Կը կարծէ՞ք որ այն Գալիլեացիները բոլոր միւս Գալիլեացիներէն աւելի մեղաւոր էին՝ որովհետեւ այնպիսի կերպով չարչարուեցան:

3. Ո՛չ, ասեմ ձեզ. այլ եթէ ոչ ապաշխարիցէք՝ ամենեքին նոյնպէս կորնչիջիք:

3. Ո՛չ, ձեզի կ'ըսեմ. բայց թէ որ չապաշխարէք՝ ամէնքդ ալ այնպէս պիտի կորսուիք:

4. Կամ նոքա ուրուտապանիճն՝ յորոց վերայ աչտարակն անկաւ ի Սելովամ, և սպան զնոսա. համարի՞ք եթէ նոքա պարտապանք եղեն քան զամենայն մարդիկ՝ որ բնակեալ են յԵրուսաղէմ:

5. Ո՛չ, ասեմ ձեզ. այլ եթէ ոչ ապաշխարիցէք՝ ամենեքեան նոյնպէս կորնչիջիք:

6. Ասաց և զառակս զայս. Թզենի մի էր ուրումն անկեալ յայգւոջ իւրում. և եկին խնդրել պտուղ ի նմանէ, և ոչ եգիտ:

7. Ասէ ցայգեգործն. Ահա երեք ամք են՝ յորմէ հետէ գամ խնդրել պտուղ ի Թզենւոջդ՝ և ոչ գտանեմ. արդ, կարեա զդա, ընդէ՞ր և զերկիրդ լաւիանէ:

4. Կամ այն տասնեւութ հոգիներն՝ որոց վրայ լինկաւ աչտարակը Սելովամի մէջ, և սպաննեց զանոնք. կը կարծէ՞ք որ անոնք աւելի յանցաւոր էին քան բոլոր միւս մարդիկ՝ որ կը բնակին Երուսաղէմի մէջ:

5. Ո՛չ, ձեզի կ'ըսեմ. բայց թէ որ չապաշխարէք՝ ամենքդ ալ այնպէս պիտի կորսուիք:

6. Այս առակն ալ ըսաւ. Մարդ մը Թզենի մը տնկած էր իր այգիին մէջ. ու եկաւ որ պտուղ փնտռէ անոր վրայ, ու չի գտաւ:

7. Այգեպանին ըսաւ. Ահա երեք տարիէ ի վեր է որ կուգամ պտուղ փնտռելու այդ Թզենիիդ վրայ՝ ու չեմ գտներ. ուսուի, կտրէ տաիկայ, ինչո՞ւ գետինն ալ պիտի խափանէ:

8. Նա պատասխանի ետ և ասէ. Տէ՛ր, թո՛ղ զդա յայս ամ ևս, մինչեւ չուրջ զդորա բրեցից՝ և արկից աղբ.

9. Թերեւս արասցէ պտուղ. ապա թէ ոչ՝ յամէ ևս հատցես զդա:

8. Նա պատասխանեց ու ըսաւ. Տէ՛ր, այս տարի ալ ձգէ տեսկայ, մինչեւ որ փորեմ անոր քովերտիքն ու աղբ դնեմ.

9. Գուցէ պտուղ տայ. ապա թէ ոչ՝ տարիէ մը ետքը կրնէ զանի:

Այսաւար ու կուզ կնոզ մը բժշկութիւնը. — Սինագոկայի պետին ցասումն որ Շաբաթ օր մը Յիսուս բժշկեց՝ եւ Յիսուսի պապանձեցուցիչ պատասխանը.— Մանանուխի ճատիկին ու բրնւ խմորին առակը:

10. Եւ ուսուցանէր ի միում ի ժողովրդանոցացն ի շաբաթու:

11. Եւ ահա կին մի՝ զոր ունէր այս հիւանդութեան ամս ութուտասան. և էր կարկամեալ՝ և ոչ կարէր ամենեւին ի վեր հայել:

12. Եւ տեսեալ զնա Յիսուսի՝ կոչեաց առ ինքն և ասէ ցնա. Կի՛ն դու, արձակեալ ես ի հիւանդութենէդ քումմէ:

13. Եւ եդ ի վերայ նորա ձեռն՝ և առ ժամայն ուղղեցաւ, և փառաւոր առնէր զԱստուած:

10. Եւ Յիսուս կը սովրեցնէր անոնց ժողովրդանոցներէն մէկին մէջ շաբաթ օրերը:

11. Եւ ահա կին մը եկաւ որ դիւահարութեան հետեւանօք հիւանդ էր տասն և ութ տարիներէ ի վեր. և կուզ եղած էր՝ ու չէր կրնար բնաւ դէպ ի վեր նայիլ:

12. Եւ Յիսուս զանի տեսնելով՝ իր քով կանչեց և անոր ըսաւ. Կնի՛կ, ազատուած ես քու հիւանդութենէդ:

13. Ու ձեռք դրաւ անոր վրայ՝ և իսկոյն շտկուեցաւ նա, ու կը փառաւորէր զԱստուած:

բռնի դուրս հանելը, սակայն Պիղատոսի օրով, անոնք այլ եւս կորուսած էին իրենց զօրութիւնը։ Մանաւանդ որ, Հռովմէական պահակ զօրաց կեդրոնատեղին Անտոնիա աշտարակն ըլլալով, և ասոր հաղորդակցութիւն ունենալով տաճարի շրջափակին հետ, խիստ դիւրին բան մըն էր անմիջական կերպով տաճարին մէջ զօրք լեցնելը։ Տես, Ancessi, *Atlas d'archéologie biblique*, pl. X. Տե՛ս նաև, Ծովսէպոս [Հնահ. Ի. 5, 3]։

4. Ուրուտապանիճն. . . — Ոչ նուազ տխուր արկած մըն ալ հանդիպած էր նոյն տասներկուքը Սելովամի ջրհորին քով, ուր երուսաղէմի աշտարակներէն մին յանկարծ փլելով՝ տասներկու հոգի մկկէն սպաննած էր։ Որմէ առիթ առնելով, Յիսուս ևս աւելի կ'ամրապնդէ իր այն պատճառաբանութիւնը թէ, ֆիզիքական չարիքները միշտ արդիւնք չեն առանձնական մեղքերու, զի, կը յարէ, Մայրաքաղաքին մէջ այդ արկածին զոհ գնացողները պէտք չէ կարծել թէ իրենց մեղքերով արժանացեր էին այդ պատժին։

5. Այլ եթէ ոչ ապաշխարիցէք. . . — Թէպէտ անհրաժեշտ չէ որ մեղաւորներն անշուշտ պատժուին այս աշխարհիս մէջ, սակայն անժխտելի ստուգութիւն մըն է թէ միշտ պիտի պատժուին անոնք յաւիտենական կեանքին մէջ, եւ երբ կը տեսնենք թէ չարերը շատ անգամ այս աշխարհի մէջ երջանիկ կեանք մը կ'անցնեն, պէտք է մ'ի աւելի համոզուինք թէ չարաչար պիտի ըլլայ անոնց վախճանը։

6—9. Թզենի մի էր ուրումն տնկեալ. . . — Սոյն առակը գեղեցիկ այլաբանութիւն մըն է, որու մէջ կը տեսնուի թէ ո՛րչափ երկայնամիտ կը գտնուի Աստուած մեղաւորներու հանդէպ, միեւնոյն ատեն դասմըն է մեզ համար ալ. թէ մենք ևս քանի՛ համբերատար ըլլալու ենք անոնց հանդէպ որոնք ո՛ և է կերպով մը յանցաւոր կը գտնուին մեզի։ — Այգիին տէրն է՝ Աստուած. այգին կը ներկայացնէ այս աշխարհը, և թզենին՝ բուն իսկ խնդրոյ նիւթ եղող մեղաւորը, որ խուլ կը գտնուի Աստուծոյ ձայնին ու կը յարատեւէ իր անբերրութեան մէջ։ Այգեպանը նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս է, որ իր չարչարանաց արդիւնքով կը խնամէ մեղաւոր հոգին, ու երբ ասիկա աւելի ևս խստանալով կը բաշէ իր վրայ Աստուծոյ բարկութիւնը, Քրիստոսի կը սկսի բարեխօսել անոր համար, որ քիչ մըն ալ խնամուի, հնար է զարձի գայ։

Ոօզէնմիւլլէր [*Das alte u. neue Morgenland*, t. V. p. 187.] յառաջ կը բերէ սիրուն մեթոտ մը զոր կը գործածեն Արաբիոյ մէջ ամուլ մնացող արմաւի ծառերուն համար։ Ահա ինչ բանի մէջ կը կայանայ սա «Տասպար մը առնելով՝ երթալ բարեկամի մը ընկերակցութեամբ ծառին քով ու հետեւեալ խօսակցութիւնը փոխանակել. — = Զէ՛, մի՛ կտրեր, պիտի պատասխանէ բարեկամը, անշո՛ւշտ պիտի տայ սա տարի։ — Անհրաժեշտ է որ կտրեմ, պիտի շարունակէ առջինը ու տապարին հակառակ դիէն երեք հարուած կու տայ ծառին բունին, բարեկամն անոր ձեռքէն բռնելով. = Զէ, մի՛ կտրեր, պիտի ըսէ, անշո՛ւշտ պիտի տայ սա տարի։ Անգամ մըն ալ համբերէ ու շատ մի՛ փութար զայն

14. Պատասխանի ետ Յոզովդ-
ղապեցն ցասուցեալ՝ թէ ընդէ՞ր
է չաբաթու բժշկեայ Յիսուս. և
ասէ ցժողովուրդն. Վեց օր է յոր
արժան է գործել, յայնս եկեալք
բժշկեցարուք, և մի՛ յաւուր չա-
բաթու:

15. Պատասխանի ետ նմա Տէր
և ասէ. Կե՛ղծաւորք, իւրաքան-
չիւր ոք ի ձէնջ ի չաբաթու ո՞չ
արձակէ զեզն իւր կամ զէշ ի մըս-
րոյ՝ և տանի տայ ջուր:

16. Իսկ այս դուստր Աբրահա-
մու էր, զոր կապեալ սատանայ
անաւադիկ ութուտասան ամ, ո՞չ
էր արժան արձակել ի կապանայ
անտի ի չաբաթու:

17. Եւ զայս իրրեւ ասէր, յա-
մօթ լինէին ամենեքեան որ հա-
կառակն կային նմա. և ամենայն
ժողովուրդն ուրախ լինէր ի վե-
րայ ամենայն փառաւորութեանցն
որ գործէին ի նմանէ:

18. Եւ ասէր. Ո՞ւմ նման է
արքայութիւն Աստուծոյ, և որո՞ւմ
նմանութեան նմանեցուցից զնա:

19. Նման է հատոյ մանանխոյ,
զոր առեալ մարդոյ՝ արկ ի պար-
տէզ իւր. աճեցաւ և եղեւ ծառ,
և թռչունք երկնից բնակեալ էին
յոտս նորա: Մատ. ԺԳ, 31։ Մարկ.
Դ, 31.

14. Ժողովրդականին պետը,
պատասխանեց բարկանալով թէ,
Ինչո՞ւ Յիսուս չաբաթ օրը բժշկեց
զանի. ու ժողովուրդին ըսաւ,
Վեց օր կայ որ աւանն պէտք է
աշխատիլ, այն օրերուն մէջ եկէք
բժշկուելու, և չէ թէ չաբաթ օրը:

15. Տէրը պատասխանեց անոր
ու ըսաւ. Կե՛ղծաւորներ, ձեզմէ
իւրաքանչիւրը չաբաթ օրը մսու-
րէն դուրս չի՞ հաներ իր եզը կամ
էշը, ու ջուր չի՞ տար:

16. Իսկ ասիկա Աբրահամու
դուստրն էր, զոր ահա տասն և
ութ տարիներէ ի վեր էր որ կա-
պած էր սատանան, թոյլ արուած
չէ՞ր որ աղատ արձկուէր ան իր
շղթաներէն չաբաթ օրը:

17. Եւ այս բաները խօսած ա-
տեն, ամէն անոնք որ անոր հա-
կառակ էին՝ ամօթապարտ կ'ըլլա-
յին. ու բոլոր ժողովուրդը կ'ու-
րախանար անոր ձեռքով եղած
բոլոր փառաւոր գործերուն վրայ:

18. Եւ Յիսուս կ'ըսէր. Ինչ
բանի կը նմանի Աստուծոյ ար-
քայութիւնը. և ինչ բանի կրնամ
նմանցնել զայն:

19. Նա կը նմանի մանանուխի
հատիկին՝ զոր մարդ առնելով՝ իր
պարտէզը նետեց. աճեցաւ ու
ծառ մը եղաւ. և երկինքի թռըչ-
չունները կը հանդչէին անոր ճիւ-
ղերուն վրայ:

կարելու. բայց Թէ որ ասկէ ետքն ալ ան-
պտուղ մնայ՝ այն ատեն կտրէ:

Ապահով եղի՛ր որ նոյն տարին առատ
պտուղ կու տայ ծառը։»

14. Ժողովրդապետն. Տե՛ս, Մարկ. ե.
22. Ծանօթ:

19—21. Նման է հատոյ մանանխոյ...—
Քրիստոսի եկեղեցին, Թէպէտ խոնարհ իր
ծագմամբ, Թէպէտ հազիւ երկոտասանեակ
մը անձերէ բաղկացած իր սկզբնաւորու-
Թեան ատեն, սակայն սուղ ժամանակուան
մը մէջ ահագին ծաւալ մը կ'առնու, կը
մտնէ ամէն ազգերու և ամէն դասակարգե-
րու մէջ, նման մանանուխի [հատաչ] այն
փոքր հատերուն, ինչպէս կը նախատեսէ
Փրկիչը, որ երբ կը բուսնի՝ կ'աճի, կը

ԳԼՈՒԽ ԺԳ. ՀԱՄԱՐ 14—24 141

20. Եւ դարձեալ ասէ. Ո՞ւմ
նմանեցուցից զարքայութիւն Ա-
ստուծոյ.

21. Նման է խմորոյ՝ զոր առ-
եալ կնոջ Թաքոյց յալեր երից
դրուագ՝ մինչեւ խմորեցաւ ամե-
նայն: Մատ. ԺԳ, 33։

20. Ու դարձեալ ըսաւ. Ինչ
բանի նմանցնեմ Աստուծոյ ար-
քայութիւնը.

21. Կը նմանի խմորին՝ զոր
առնելով կինն մը պահեց երեք
գրիւ ալիւրի մէջ՝ մինչեւ որ
բոլորը խմորեցաւ:

Փրկութեան ճամբուն ճեղութիւնը.—Հպարտին ու խոնարհին վախճանը.—Հերովդէսի չար գաղափարը ու Յիսուսի խիստ պատասխանը. Երուսաղէմի դէմ Յիսուսի ճնշած վրէժխնդրութեան աղաղակը:

22. Եւ չրջէր ընդ քաղաքս և
ընդ գեօղս՝ ուսուցանէր. և ճա-
նապարհ արարեալ յԵրուսաղէմ՝

23. Ասէ ոմն ցնա. Տէր, եթէ
սակաւ՞ իցեն որ ապրիլոյ իցեն.
և նա ասէ ցնոսա.

24. Ջանայարուք մտանել ընդ
դուռն նեղ. ասեմ ձեզ՝ զի բա-
զումք խնդրեսցեն մտանել՝ և ոչ
կարասցեն: Մատ. է, 13։

22. Եւ անիկա կը պտըտէր քա-
ղաքներն ու գիւղերը, կը սովո-
րեցնէր. և ճամբայ ընելով դէպ ի
Երուսաղէմ՝

23. Մէկն անոր ըսաւ. Տէր,
քիչե՞ր են միթէ փրկուողներն. և
անիկա ըսաւ անոր.

24. Ջանացէք նեղ դռնէն մըտ-
նելու. կ'ըսեմ ձեզի Թէ շատեր
պիտի ուզեն մտնել՝ ու պիտի
չկրնան:

արժէքէն եզրակացնել փրկութեան հասնող-
ներուն Թիւը. Տե՛ս Lightfoot, Hor. hebr.
h. l.: Ուստի, հնար է Յիսուսի ալ սոյն
հարցումն ուղղողը աւելի կամ նուազ շա-
հագրգռուած կը Թուէր այս այլ ընդ այլոյ
վարգապետութեան մասին. Սակայն Փրկիչը
կարեւորութիւն չտալով անոր ըրած հարցու-
մին, նոր կերպով մը կը պատասխանէ չ'Թէ
միայն իր խօսակցին օգտին՝ այլ ընդհանուր
բազմութեան համար ալ, ցոյց տալով Թէ
ո՞վն է փրկութեան հասնելու ճամբան,
Քիչէ՞ր պիտի փրկուին, շատե՞ր պիտի
փրկուին այդ չէ էականը, ամէն մարդ
կանչուած է փրկուելու ու չէ Թէ միայն
նախասահմանուածներ. սակայն քանի որ
փրկութեան հասնելու ճամբան դժուարին է՝
զի մարդ պէտք է յաղԹէ իր կրքերը, հրա-
ժարի ցոփ կեանքէ, համբերէ վշտաց, ա-
ռաքինութիւն վաստկի, հարկ անհրաժեշտ

25. Յորմէ հետէ մտցէ տանուտէրն և փակեսցէ դղուռնն, և սկսանիցիք կալ արտաքոյ՝ և բախել դղուռնն, և ասել. Տէ՛ր, Տէ՛ր, բաց մեզ. և պատասխանի առեալ ասիցէ ձեզ. Ո՛չ գիտեմ զձեզ ուստի էք: Մատթ. ԻԵ, 10։

26. Յայնժամ սկսանիցիք ասել. Կերաք առաջի քո և արբաք, և ի հրապարակս մեր ուսուցեր։

27. Եւ ասիցէ. Ասեմ ձեզ, ո՛չ գիտեմ զձեզ ուստի էք. ի բաց կացէք յինէն ամենայն գործակից անիրաւութեան: Մատթ. է, 23։ Սղ. Զ. 9։

28. Անդ եղիցի լալ և կրճել առամանց՝ յորժամ տեսանիցէք զԱբրահամ, և զԻսահակ, և զՅակոբ, և զամենայն մարգարէս յարքայութեան Աստուծոյ, և ընձեզ հանեալ արտաքս:

29. Եւ եկեսցեն յարեւելից, և յարեւմտից, և ի հիւսիսոյ, և ի հարաւոյ, և բազմեսցին յարքայութեան Աստուծոյ:

30. Եւ ահա իցեն յետինք՝ որ եղիցին առաջինք, և իցեն առաջինք՝ որ լինիցին յետինք: Մատթ. ԻԹ. 30, ի. 16, Մարկ. ժ. 31։

է զօրաւոր կամք ունենալ մեծ ճիգ Յաւիտեան փրկուելու համար, — Չի բազումք խնդրեսցեն մտանել՝ եւ ոչ կարասցեն. ինչո՞ւ, վասն զի բաւական չէ միայն ուզելը, փափագիլը, հարկ է նաեւ միշտ ջանքը ձեռք առնուլ։

25—30. Յիսուս կը շարունակէ սիրուն օրինակով մը իր գաղափարն աւելի ևս պարզելու։ Կը ներկայացնէ նա մեր առջեւ հեռաւոր մը որ ի զուր կը սպասէ իր հրաւիրած մարդիկներուն, որ ուրեմն ներս կը մտնէ ու կը զոցէ դուռը։ Շատ չանցած

25. Երբ տանտէրը ներս մտնէ ու դուռը զոցէ, դուք սկսիք արտաքոյ կալ և դուռը զարնելով ըսել. Տէ՛ր, Տէ՛ր, բաց մեզի. և անիկա պատասխանելով սիրտ ըսէ ձեզի. Չձեզ չեմ գիտեր թէ ո՛ր տեղէն էք։

26. Այն ատեն պիտի սկսիք ըսելու. Քու առջեւդ կերանք ու խմեցինք, ու դուն մեր հրապարակներուն մէջ սովրեցուցիր։

27. Եւ պիտի ըսէ. Ձեզի կ'ըսեմ թէ չձեզ չեմ գիտեր ո՛ր տեղէն էք. հեռացէք ինձմէ դուք ամենքդ, անիրաւութեան մշակներ։

28. Հոն պիտի ըլլայ լայ ու ակռաներու կճրտիւն՝ երբ պիտի տեսնէք զԱբրահամ, զԻսահակ, զՅակոբ, ու բոլոր մարգարէները Աստուծոյ արքայութեան մէջ, եւ ձեզ՝ դուրս վռնտուած։

29. Եւ պիտի գան արեւելքէն, արեւմուտքէն, հիւսիսէն ու հարաւէն. եւ խնջոյքի պիտի նստին Աստուծոյ արքայութեան մէջ։

30. Եւ ահա յետիններն են՝ որ առաջին պիտի հանդիսանան, եւ առաջիններն են՝ որ յետիններ պիտի ըլլան։

հրաւիրուողները կու գան, բայց ինք չի բանար և անողոք կը մնայ անոնց աղերսանքներուն, մինչեւ իսկ կը մերժէ զանոնք՝ յայտարարելով թէ ամենեւին չի ճանչնար գիրենք։ Այս պիտի ըլլայ այն մեղաւորին՝ և ի մասնաւորի Հրեայ ժողովուրդին վախճան ալ։ Չի Աստուած բաղուկները տարածած անհամբեր կը սպասէ որ գայ մեղաւոր հոգին ու իր բազկաց մէջ նետուի, կը կանչէ զանի, կը խրատէ, կը համոզէ, կը չարչրկէ անոր խիղճը, բայց պիտի գայ ատեն մը որ Աստուած այլ ևս պիտի դադրի

31. Ի նմին աւուր մատեան ոմանք վարհեցիր, եւ ասեն ցնա. Ե՛լ եւ դնա՛ աստի, զի Հերովդէս կամի սպանանել զքեզ։

32. Եւ ասէ ցնոսա. Երթա՛յք ասացէք աղուեսուն այնմիկ. Հաւասիկ հանեմ դեւս, եւ բժշկութիւնս կատարեմ այսր և վաղիւ. եւ յերիր աւուր կատարիմ։

33. Բայց պարտ է այսր եւ վաղիւ եւ ի միւսում աւուր դնել. զի ոչ է մարթ մարգարէի կորնչել արտաքոյ քան զԵրուսաղէմ։

34. Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ, որ կոտորէիր զմարգարէս, եւ քարկոծ առնէիր զառաքեալան առ քեզ, քանիցս անգամ կամեցայ ժողովել զորդիս քո, որպէս հաւ զձագս իւր ընդ թեւովք, եւ ոչ կամեցարուք։ Մատթ. ԻԳ. 37։

35. Ահա թողեա՛լ լիցի ձեզ տուն ձեր։ Բայց ասեմ ձեզ՝ եթէ ոչ եւս տեսանիցէք զիս, մինչեւ ասիցէք. Օրհնեալ եկեալն յանուն Տեառն։

---

31. Նոյն օրը մէկ քանի փարիսեցիներ մօտեցան՝ ու ըսին անոր. Ելի՛ր ու գնա՛ այս տեղէն, չի Հերովդէս կ'ուզէ սպաննել զքեզ։

32. Եւ անոնց ըսաւ. Գնացէ՛ք ըսէք այն աղուէսին. Ահաւասիկ կը հանեմ դեւեր ու բժշկութիւններ կ'ընեմ այսօր ու վաղը. եւ երրորդ օրն ալ կը պիտի մեռնիմ։

33. Բայց պէտք է որ երթամ այսօր, վաղը եւ միւս օրը. չի պէտք չէ որ մարգարէ մը Երուսաղէմէ դուրս կորսուի։

34. Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ, դուն որ կ'սպաննէիր մարգարէները ու կը քարկոծէիր քեզի ղրկուողները, քանի՛ անգամներ ուզեցի հաւաքել քու զաւակներդ, ինչպէս թռչուն մը որ կը ժողվէ իր ձագերը թեւերուն տակ, ու չուզեցիք։

35. Ահա լքուած մնայ ձեզի ձեր տունը։ Բայց ձեզի կ'ըսեմ՝ թէ ա՛լ պիտի չտեսնէք զիս մինչեւ որ ըսէք. Օրհնեալ ըլլայ ան՝ որ կուգայ Տիրոջ անունով։

խոյս տալ Պերսեէ որ Հերովդէս Անդիպասի իշխանութեան տակ կը գտնուէր, այն ատեն ժողովուրդն ալ տեսնելով անոր երկչոտութիւնը՝ բոլորովին հեռանար անոր մէ։ Բայց ի՛նչ մեծ յանախարութիւն. կարելի չէ այս պարագային Յիսուսի տուած պատասխանին վրայ ըստ արժանւոյն զարմանալ, ի՛նչ արժանապատուութիւն, ի՛նչ հանդարտութիւն, ի՛նչ սուրբ համարձակութիւն, ի՛նչ վեհ ու խոր իմաստ։

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

Զրգող (սրսգալը) ճիւաղի մը բժշկուիլը.— Պետք է մարդ խոնարհեցընէ ինքզինք երբ կ'ուզէ պատիւ ստանալ.— Արժանիք վաստկելու համար ճարկ է ամօնց միայն բարիք ընել՝ որոնք չեն կրնար փոխառնակել.— Առակ մեծ խնջոյքին՝ որու հրաւիրուողք:

1. Եւ եղեւ ի մտանելն նորա ի տուն ուրումն իշխանացն փարիսեցւոց ի չաբաթու ուտել հաց, և նոքա սպասէին նմա:

2. Եւ ահա այր ումն էր առաջի նորա ջրգողեալ առաջի նորա:

3. Պատասխանի եառ Յիսուս և ասէցօրինաւորսն և ցփարիսեցիսն՝ եթէ Արժա՞ն իցէ ի չաբաթու բժշկել:

4. Եւ նոքա լուռ եղեն: Եւ բռնեաւ հարեալ զնմանէ՝ բժշկեաց զնա եւ արձակեաց:

5. Եւ ասէ ցնոսա. Ո՞յր ուրուք ի ձէնջ էշ կամ եզն անկանիցի ի ջրհոր, եւ ոչ վազվազակի հանիցէ զնա յաւուր չաբաթու:

6. Եւ ոչ կարացին տալ նմա պատասխանի առ այն:

1. Եւ հանդիպեցաւ որ, երբ նա փարիսեցի իշխանի մը տունը մտած էր չաբաթ օր մը հաց ուտելու, և անոնք կը դիտէին զանի:

2. Եւ ահա հոն ջրգող մարդ մը կար իր առջեւը:

3. Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ օրինականներուն և փարիսեցիներուն՝ թէ Թոյլ արուա՞ծ է բժշկել չաբաթ օրը:

4. Եւ անոնք լուռ կեցան: Այն առեն Յիսուս անոր ձեռքէն բռնելով՝ բժշկեց զանի ու արձակեց:

5. Եւ անոնց ըսաւ. Ձեզմէ ո՞ր մէկին էշը կամ եզը երբ ջրհորին մէջ իյնայ, անմիջապէս չի հաներ զայն չաբաթ օրը:

6. Ու չի կրցան անոր այս բաներուն պատասխան մը տալ:

7. Ասաց և առ կոչնականսն առակ մի, հայեցեալ թէ զիա՛րդ ուարժընտիր լինէին, ասէ ցնոսա.

8. Յորժամ կոչիցէ ոք զքեզ հարսանիս կամ ի կոչունս, մի՛ ազմիցիս յառաջին բարձին. գուցէ պատուականագոյն ևս քան զքեզ իցէ կոչեցեալ ի նմանէ.

9. Եւ եկեալ՝ որ զքեզն և զնա կոչեաց՝ ասիցէ ցքեզ. Տո՛ւր սմա տեղի. և ապա սկսանիցիս ամօթով զկտուին տեղին ունել:

10. Այլ յորժամ կոչիցիս, երթ՛ի բազմեաւքիր ի կտուին տեղ՝ զի յորժամ գայցէ որ կոչեցն զքեզ, ասիցէ ցքեզ. Բա՛րեկամ, ի վեր մատիր: Յայնժամ իցէն քեզ փառք առաջի բարեկացեացն քոց: Առակ. իե, 7:

7. Հրաւիրեալներուն այս առակն ալ խօսեցաւ՝ տեսնելով թէ ի՛նչպէս անոնք առաջին տեղերը կ'ընտրէին:

8. Երբ դու հարսնիքի կամ հացկերոյթի հրաւիրուիս՝ առաջին տեղը մի՛ գրաւեր. գի կրնայ ըլլալ որ քեզմէ աւելի պատուաւոր մէկը հոն հրաւիրուած ըլլայ.

9. Եւ այն ատեն քեզ ու անիկա միանգամայն հրաւիրողը գալով քեզի ըսէ. Տեղդ տուր. և այն ատեն ամիսպուիս ամօթահար վերջին տեղը նստիլ:

10. Հապա երբ հրաւիրուած ես՝ գնա վերջին տեղը նստէ. որպէսզի երբ քեզ հրաւիրողը գայ՝ քեզի ըսէ. Բա՛րեկամ, աւելի վեր նստէ: Այն ատեն մեծ պատիւ պիտի չունիս քեզի հետ սեղանի նստողներուն առջեւ:

---

1. Իշխանացն Փարիսեցւոց կը նշանակէ Փարիսեցւոց պաշտօնէն պատկանող ամենէն ազդեցիկ մարդիկներէն մին, ու չէ թէ սոյն պաշտօնէն զուրկը եղողներէն և կամ Սանհէդրինի գլխաւոր անդամներէն մին, ինչպես ոմանք կը կարծեն. զի Փարիսեցիք՝ իբր կուսակցութիւն չունէին պաշտօնական ներկայացուցիչներ. — Ուշեղ հաց, երբայական ասացուած մըն է որ կը նշանակէ կերակուր ընել. Տե՛ս, Leusden, *De hebraismis* N. T.: — Եւ նոքա ըսպասէին նմա, այսինքն՝ ուշի ուշով կը դիտէին, անհամբեր կ'ըսպասէին թէ արդեօ՞ք Յիսուս պիտի պղծէ՛ շաբաթ օրը հրաշք գործելով. — թէպէտ Հրեայք խիստ

տառական իմաստով կը գործադրէին նոր որ ստէպ գեղուխներէն և ամէն րգի ծայրագեղներէն տեղի կը տրուէր, պէս որ հեթանոս պատմիչներն անդամ ր ու ծանակ կ'ընէին զանոնք. Տե՛ս, Ս. Լե. Ոսկ. Յաղագս Ղազարու, ճառ Ա.: August. *Enarrat. II in* Ps. XXXII, *Serm.* IX, 3.:

7. Զի՛արդ բարձընտիր լինէին. — Ռաբինիներն ինքզինքնուն վրայ խիստ մեծ հարմունք մ'ունենալով, վերջին ծայրատ էին ու նախանձախնդիր՝ փառք ու տիւ ստանալու. Ընդունելութեանց ու սիրանաց առեն ի մասնաւորի, առիթ կը կայանար այսպիսի նպծիմ հաշիւներ ընել. Թալմուտ օրինակ մը կուտայ Ռաբիններու այդ ծաղրելի պահանջկոտութեան զոր հոս նոյնօրէն կը դնենք. «Օր որ Ագեքսանդր Հանէ արքայն հացկերոյթ տար ի պատիւ Փարիսի նախարարներու, մոն պէն Սեթաք Ռաբունին ալ հրաւիրելոց կարգն էր. Ասիկա հազիւ կը մտնէ հացկերոյթի սրահը, անմիջապէս կ'երթայ ու կը նստի ամենէն պատուաւոր տեղը՝ Աբբային ու Թագուհւոյն միջեւ. երբ իր աներես ընթացքը շատեր կ'սկսէին խծբծել՝ ինք անոգ կը պատասխանէ. Սիրաբի որպէսզի Յիսուի գրքին մէջ գրուած չէ որ [Սիրաք, ԺԵ. 5] «Դու բարձրացուր խոնարհիւնը, և ինք պիտի բարձրացնէ քեզ ու պիտի նստեցնէ իշխաններու մէջ»» Տե՛ս, Lightfoot, *Hor. hebr.*, հ. I.: Արդ նման դէպք մը Յիսուսի առիթ կ'ընծայէ անշուշտ՝ դատապարտելու հպարտութիւնը, Արդի ատեններս, մի՛թէ նոյնքան և ներեւս աւելի նախանձախնդրութիւն չի կայ առաջին ու պատուաւոր տեղեր գրաւելու. Անշո՛ւշտ, պէտք չէ անտեսել ինչ որ կիրթ քաղաքավարութիւնը ցոյց կուտայ պատուելու մեծարելու արժանեաց տէր եղողներ. մանաւանդ մեծարելու անոնք որ ասպիճանով, տարիքով, արժանիքով մանա-

11. Զի ամենայն որ բարձրացուցանէ զանձն՝ խոնարհեսցի. և որ խոնարհեցուցանէ զանձն՝ բարձրասցի: Մատթ. ԻԳ, 12: Ղուկ. ԺՌ, 14:

12. Ասէ և ցկոչնատէրն. Ցորժամ առնիցես ճաշ կամ ընթրիս, մի՛ կոչեր զբարեկամս քո, և մի՛

11. Զի, ով որ ինք զինք կը բարձրացնէ՝ պիտի խոնարհի. և ով որ կը խոնարհեցնէ ինք զինք՝ պիտի բարձրանայ:

12. Կոչունք ընողին ալ ըսաւ. Երբ ճաշ տաս կամ ընթրիք, ո՛չ քու բարեկամներդ կանչէ, ո՛չ

ւոյր տիտղոս մ'ունէին առ այն: Սակայն երբ այսպիսիներ դիտեն Քէ փափկանկատութիւնը կը պակսի իրենց հանդէպ, ամենեւին պէտք չէ անկէ առնուին, ոխ պահեն, կամ բողոքեն, այլ խոնարհութեամբ տանին, ինչու որ մեծ եղող մը, պէտք չէ վրիպցընէ իր աչքէն Տեառն մերոյ սա խօսքը Քէ՝ ինքզինք հարկ է իբր իր ստորադասեալներուն ծառան նկատէ:

11. Ամենայն որ բարձրացուցանէ զանձն՝ խոնարհեսցի. —Ուրիշ տեղեր ալ Յիսուս կ'անդրադառնայ իր այս սիրուն սկզբունքին վրայ [ԺՀ. 14, Մատթ. ԻԳ. 12]. Հեթանոսներն անգամ համոզուած էին անոր ճշմարիտ ըլլալուն. և յիրաւի, օր մը Եզոբոսի կը հարցնեն Քէ ինչո՞վ կը զբաղէին աստուածները, կը պատասխանէ. «Հպարտները ձգելու, խոնարհները բարձրացնելու:» Մարդիկ ալ նոյն բանը չեն ըներ մինչ իրենց նմանեցաց, երբ կը տեսնեն որ մէկը քիչ մը կը սկսի բարձրացնել իր վիզը, անմիջապէս կը ջանան զանի խոնարհեցնելու.—Անհամեմատ մեծ առաքինութիւն պէտք է որ մարդ գործադրէ քրիստոնէական հոգւոյ խոնարհութիւնը: Զի քրիստոնէական խոնարհութիւնն ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ գիտակցութիւն իր ոչնչութեան: Պէտք է քրիստոնեան՝ իբր նախատիպար ունենայ զՔրիստոս՝ որ Աստուած մ'ըլլալով ծառայի կերպարանք մտաւ [Փիլ. Բ. 5]. և երկրորդ լաւ մը քննէ՝ Քէ ինք իրմէ մարդ բան մը չէ ու ո՛չ ալ կրնայ ըլլալ [Գաղատ. Զ. 3]. Ի՞նչ ունիս, կ'ըսէ Առաքեալը, որ ընդունած չըլլաս. իսկ Քէ որ ուրիշէն ընդունած ես, ինչո՞ւ կը պանծաս իբր Քէ ընդունած չըլլայիր [Ա. Կոր. Դ. 7]. Հարկ է ուրեմն որ մէն մի Քրիստոնեայ չէ Քէ համոզուի Քէ ինք ոչինչ է ու պարծենալու բան մը չունի, այլ՝ ըլլայ մտածմամբ, ըլլայ խօսքերուն կամ գործքերուն մէջ զգուշանայ ամէն հպարտութենէ, և նոյն իսկ՝ փոխանակ տխրելու՝ ուրախանայ ալ երբ ուրիշներ կ'անտեսեն զինք ու կ'արհամարհեն, և այս ամէնն՝ ի փառս Աստուծոյ.—Ուստի, ամէն պարագայի մէջ մարդ պէտք է ջանայ խոնարհութիւն ունենալ վասն զի 1. Եթէ Աստուած շատ մը առաւելութիւններ շնորհած է քեզ, պարտական ես ըստ այնմ ծառայել ու պատուել զանի, և այս բանն ալ միայն խոնարհութեամբ ըրած կ'ըլլաս, ինչու որ եթէ չխոնարհիս՝ դուն քեզի վերագրելով նոյն առաւելութիւնները, փոխանակ պատուելու՝ անարգած կ'ըլլաս զԱստուած:—2. Որքան որ լաւ բնութիւն մ'ունենաս ու բարձր բարոյականի տէր ըլլաս՝ նոյնքան ալ շնորհքի հարկաւորութիւն կ'ունենաս, արդ միայն խոնարհութեամբ կրնաս շնորհք ստանալ, զի Աստուած ոխերիմ Քշնամի է ամբարտաւաններու, և իր շնորհքը խոնարհներուն միայն կուտայ [Ա. Պետր. Ե. 5].— 3. Ո՛րչափ մեծ շնորհքներ որ մարդ ստացած ըլլայ Աստուծմէ, նոյնչափ ալ հարկաւոր է նոյնչափ ալ պէտք է խոնարհի՝ սպասելով Աստուծոյ անող դատաստանին [Ղուկ. ԺՌ. 48]:

12—14. Ցորժամ առնիցես ճաշ կամ ընթրիս, մի՛ կոչեր . . . Հին պատմութեան

զեղբարս քո, և մի՛ զազգականս քո, և մի՛ զդրացիս քո, և մի՛ զմեծամեծս. զի մի՛ և նոքա փոխարէն կոչեսցեն զքեզ, և լինիցի քեզ հատուցումն: Տովբիթ, Դ, 7: Առակաց, Գ, 9:

13. Այլ յորժամ առնիցես ընդունելութիւն, կոչեա զաղքատս, և զխեղս, և զկոյրս:

14. Եւ երանելի լինիցիս. զի ոչ ունին փոխարէն հատուցանելոյ քեզ. և հատուսցի քեզ փոխարէն ի յարուքեան արդարոց:

15. Իբրեւ լուաւ զայս ումն ի բազմականացն՝ ասէ ցնա. Երանի՛ որ կերիցէ հաց յարքայութեան Աստուծոյ:

16. Եւ նա ասէ. Այր ումն գործեաց ընթրիս, և հրաւիրեաց զբազումս: Մատթ. ԻԲ, 2: Յայտ. ԺԹ, 9.

հիմուտ եղողները գիտեն Քէ ո՛ր աստիճան արհամարհուած էին խոնարհ դասակարգին պատկանողները: Պատիւով կամ դրամով բարձր եղողներն իրենց համար անպատուութիւն կը սեպէին յարաբերութիւն հաստատելը խոնարհ դիրքի տէր եղողներուն հետ: Անոնց հանդէպ միշտ հրամայողական կերպով կը վարուէին, այնպէս որ՝ մանաւանդ հեթանոսաց մէջ, գրեթէ հազուագիւտ են այն հեղինակները որոնք բաւական քաջասրտութիւն ունեցած ըլլան պաշտպանելու տկարները: — Թէպէտ մովսիսական Օրէնքը բացայայտ կերպով կը պաշտպանէր տկարներուն դատը, և մասնաւոր պարագաներու մէջ ալ պարտականութիւն կը դնէր հարուստներուն՝ աղքատներն ալ մասնակից ընելու իրենց սեղանին [Երկ. Օրհն. ԺՌ. 12, ԺԴ. 29, ԺԵ. 11, ԻԶ. 11—13, Նեհեմի, Ը. 10], սակայն Փարիսեցիներն ու Օրէնսգիտներէն շատերը, եթէ ոչ բոլորը, բարձի Քոզի ըրած էին Օրինաց սա կէտերը: Թալմուտի մէջ ալ չեմ յանձնարարութիւն մը կը տեսնենք կարօտներու հասցէին. «Ո՛վ որ հանդիսաւոր օրերու մէջ կը զուարճանայ՝ ու կը մերժէ անկէ Աստուծոյ բաժինն ալ հանելու, ատելի է. Սատանան իսկ կը գարշի անորմէ, կ'ամբաստանէ զանի, կը մահացնէ ու մեծամեծ չարիքներով կը խոշտանգէ: Իսկ Աստուծոյ բաժինն այն է, որ աղքատներն ալ ուրախացնենք որչափ կը ներէ մեր կարողութիւնը:» Sohar Genes. f. 8, col. 29.—

Բնական է Քէ Յիսուսի սա խօսքերը «Ո՛չ քու բարեկամներդ կանչէ . . .» պէտք չէ առնուլ իրենց տառական իմաստով. զի, յայտնի է Քէ Տէրն մեր չի պախարակեր կենցաղագիտութեան նպատակով սարգուած կոչունքներն, այլ կ'ուզէ որ աղքատասիրութիւնն ալ յարգուի ու գործադրուի. Ուստի, «Մի՛ կոչեր . . .» պէտք է հասկըննալ «Մի՛ եւեթ կոչեր . . . այլ և . . .»:

17. Եւ առաքեաց զծառայ իւր ի ժամու ընթրեացն կոչել զիրաւիրեալսն՝ թէ եկա՛յք, զի ահա ամենայն պատրաստ է արդեն ինչ:

18. Եւ սկսան ամենեքին միոյէ միոջէ արհամարհել: Առաջինն ասէ. Ագարակ գնեցի, և հարկ է ելանել տեսանել զնա, աղաչեմ զքեզ՝ կա՛լ ինձ հրաժարեալ:

17. Եւ ընթրիքի պահուն ղրկեց իր ծառան հրաւիրուողները կանչելու՝ թէ եկէք, զի ահա ամէն բան պատրաստ է:

18. Եւ անոնք սկսան ամէնքն ի միասին հետզհետէ հրաժարիլ: Առաջինն ըսաւ. Ագարակ մը գնեցի, և պէտք է որ երթամ տեսնեմ, կ'աղաչեմ ներողամիտ եղիր:

19. Եւ միւսն ասէ. Լուծս հինգ եզանց գնեցի, և երթամ փորձել զնոսա, աղաչեմ զքեզ՝ կալ ինձ հրաժարեալ:

20. Եւ միւսն ասէ. Կին ածի, և վասն այնորիկ ոչ կարեմ գալ:

21. Եւ եկեալ ծառայն պատմեաց զայն տեառն իւրում: Յայնժամ բարկացեալ տանուտէրն՝ ասէ ցծառայն իւր. Ե՛լ վաղվաղակի ի հրապարակս և ի փողոցս քաղաքիդ, և զաղքատս, և զխեղս, և զկաղս, և զկոյրս մո՛յծ այսր:

22. Եւ ասէ ծառայն. Տէ՛ր, եղեւ զոր հրամայեցեր, և կայ եւս տեղի:

23. Եւ ասէ տէրն ցծառայն. Ե՛լ ի ճանապարհս և ի ցանկապատս, և հարկանել զնոսա մտանել, զի լցցին տունս իմ:

19. Եւ միւսն ըսաւ. Հինգ չուխա եզներ գնեցի, և կ'երթամ զանոնք փորձելու. կ'աղաչեմ, ներողամիտ եղիր:

20. Եւ միւսն ըսաւ. Ամուսնացայ, և ասոր համար չեմ կրնար գալ:

21. Եւ ծառան գալով պատմեց այդ ամէնն իր տիրոջ: Այն ատեն տան տէրը բարկանալով՝ իր ծառային ըսաւ. Ելի՛ր շուտ մը քաղաքին հրապարակներուն վրայ ու փողոցներուն մէջ, և հոս մտցուր աղքատները, խեղանդամները, կաղերն ու կոյրերը:

22. Եւ ծառան ըսաւ. Տէ՛ր, հրամայածիդ համեմատ չարժեցայ, ու տակաւին տեղ կայ:

23. Եւ տէրն ըսաւ ծառային. Ելի՛ր ճամբաներն ու ցանկերուն

---

17. Եւ առաքեաց . . . կոչել:—Հին ատենները, մանաւանդ արեւելեան ազգերու սովորութիւնն էր որ երբ հրաւէրք ունենային՝ մէկէ աւելի անգամներ մարդիկ կը ղրկէին հրաւիրելու. Ամենէն վերջին հրաւէրքը տեղի կ'ունենար երբ արդէն ճաշը պատրաստ էր [Եսթեր, Ջ. 14]. Պաղեստինու մէջ ծառայք՝ վերջին անգամուն կ'երթային քաղաքներու դռներուն առջեւ ու կը գոչէին Թէիւռոսցուոյոյ, էյ'աշա հասըր, Հրամայեցէ՛ք, ճաշը պատրաստ է: Տե՛ս, Thomson, *The Land and the Book*; Rosenmüller, *Neues u. alt. Morgenland*, t. v.—Այս եղաւ նաև Յիսուսի հոս յիշատակած հարուստ անձին ընթացքը, որնոր առաջին անգամուն ընդհանուր հրաւէրք մը ուղղեց իր բոլոր ծանօթներուն, հրաւիրեաց զբազումս. ու երբ հացկերոյթին օրն ու ժամը եկաւ՝ ղրկեց իր ծառան յականէ անուանէ զանոնք կանչելու, առաքեաց զծառայ իւր ի ժամու ընթրեացն: Հնար է որ առաջին ընդհանուր հրաւէրքն սա դիտմամբ կ'ըլլուէր՝ որպէս զի հասկըցուէր Թէ որո՛նք պիտի ընդունէին՝ ըստ այնմ պատրաստութիւն տեսնելու համար, և հաւանականօրէն հոս յիշատակուած անձինք նոյն առաջին հրաւէրքին պատրաստակամութիւն ցոյց տուած էին. բայց երբ տանուտէրն ամէն ինչ պատրաստելէ ետք իր վերջին հրաւէրքը կ'ընէ՝ անոնք կարծես խօսք մէկ ըրած կը մերժեն զայն: Ս. Ղուկաս անոնցմէ միայն երեքին տուած պատճառները յառաջ կը բերէ, Թերեւս Յիսուս ալ նոյնչափը միայն յիշատակել բաւական սեպած էր. զի հարկ չկար անոնցմէ իւրաքանչիւրին ալ պատճառները մի ըստ միոջէ Թուելու: — Սոյն առակին իր բոլոր մանրամասնութեամբ՝ կը պատկերացնէ գեղեցիկ կերպով մը Թէ ի՛նչ հայրական խնամքով Աստուած կոչեր է զմարդիկ իր սեղանին, այսինքն Քրիստոսական Եկեղեցւոյ գիրկը: Այր մի, սոյն մարդը նոյն ինքն Աստուած է [Ս. Կիւրեղ], որ զեղեցիկ համադամնեբով սեղան մը կը պատրաստէ, այսինքն կը կազմակերպէ Քրիստոնէական Եկեղեցին, և որուն կը հրաւիրէ շատ անձեր և ի մասնաւորի Հրէական ազգը [Ս. Կիւրեղ, Ս. Թովմաս Ագուինացի]: Բայց ատոնք երբ կը հրաժարին պաշտօնապէս ու բիրտ կերպով մը՝ այն ատեն հրաւէր կը կարդայ ընդհանուր մարդկութեան՝ որոնք գունդագունդ կը դիմեն ու կը վայելեն պատրաստ խորտիկները:

18—20. Առաջինն ասէ. Ագարակ գնեցի . . . — Նոր ագարակի մը գնումն է որ կ'արգիլէ հրաւիրեալներէն մին հացկերոյթին երթալու. զի, այս իր նոր կալուածին ստացումն ա՛յն աստիճան կը գրաւէ իր սիրտը՝ որ չի կրնար այլ եւս դիմանալ զանի իրը տէր տեսնելու ու վայելելու փափաքին: Ուստի նախապատիւ կը սեպէ ոտնակոխ ընելու բարեկամութիւն, խոստում և ո՛և է նուիրական պարտականութիւն. կա՛յ գիս հրաժարեալ: — Եւ միւսն ասէ. Լուծս հինգ եզանց գնեցի . . . Այս ալ երկրորդի՞մը տուած պատճառն է, որ նմանապէս յառաջ կուգայ երկրաւոր բաներու ծայրաստեղ յարած ըլլալէն: Հինգ զոյգ եզ մէկէն գնած ըլլալով, ա՛յլ ևս կը մոռնայ ուրիշ պարտքերը, որովհետեւ մեծ հաճոյք մը կը զգայ իր աչքին առջեւ այն եզներուն փորձն ընել տալէն, ուստի կա՛յ գիս հրաժարեալ: — Եւ միւսն ասէ. Կին ածի . . . Երրորդին ալ արգելք յարուցանողը մարմնոյ ցանկութիւնն է: Արդէն այս ցանկութիւնը չէ՞ որ մարդկային աղէտից գլխաւոր աղբիւրը եղած է ամէն ատեն: Վարուց անկարգութիւն, ընտանեկան քայքայում, կրօնական զգացմանց պղծութիւն, վիճակի պարտականութեանց մէջ Թերութիւն, մասնաւորական կարողութեանց նուազում կամ հիմնովին խանգարում, մարդկային ընկերութեան քանդում քայքայում . . . մի՛Թէ արդիւնք չե՞ն ստէպ ու գրեթէ միշտ մարմնոյ ցանկութեանց: Հոս մանաւանդ պարագայ մըն ալ կայ դիտելու արժանի՝ որ, այն հրամայէր տանուտէրն՝ որ քաղքին մէն մի ինչ առաջին երկու դասակարգի վերաբերող անձինք, հրաւէր չընդունելով հանդերձ՝ քաղաքավարական ոճով մը կը հրաժարին՝ այս վերջինը բոլորովին անկիրթ ձեւ մը կը գործածէ. Ո՛չ կարեմ գալ, որ է ըսել՝ Չեմ կրնար, չեմ ուզեր գալ: — Հերոդէսկըր գերման մեկնիչը, կը կարծէ Թէ վերոյիշեալ երեք հրաւիրեալները յառաջ բ'երելով, Յիսուս կ'ակնարկէր իր տաճկին՝ Հրէից մէջ զտնուող երեք աղանդներուն. Ցեսսենեանք՝ որոնք երկրագործութեան տուած էին իրենք զիրենք. Փարիսեցիք՝ որոնք բնաւորութեամբ հպարտ ու կատաղի ցուլերու կը նմանէին. և Սադուկեցիք՝ որոնք մարմնապաշտ էին. Սակայն աւելի Ճշմարտութիւն կայ Հիլտըլկերթի հետեւեալ տողերուն մէջ.

Վիլլա, եզներ ու կին
Զըրկեն հացէն մարդիկ,
Աշխարհ, հոգեր, մարմին
Հոգւոց փակեն երկինք:

23. Ել ի ճանապարհս . . . — Վերև կը

գըս, և արա՛ այսր մտանել՝ զի լցցի տունս իմ։

24. Աւեւ՛ ձեզ՝ զի ոչ ոք յայնց կոչեցելոց ճաշակեսցէ յընթրեաց իմոց։

երկանքը, և երբ որ անցորդներն հոս մտնեն որպէս զի լեցուի իմ տունս։

24. Զեզի կ՚ըսեմ՝ թէ այն հրաւիրուողներէն և ոչ մէկ հոգին պիտի ճաշակէ իմ ընթրիքէս։

Ցիսուսի հետեւելու համար պէտք է մարդ հրաժարի ամենէն նուիրական բաներէն անգամ, եթէ ասոնք արգելիչ հանգամանք մ՚ունին.—Յօժարակամ պէտք է տանիլ ամեն վիշտ.—Աղը՝ որ կը կորսնցնէ իր զօրութիւնը։

25. Եւ երթային ընդ նմա ժողովուրդք բազումք. դարձաւ և ասէ ցնոսա.

26. Եթէ ոք գայ առ իս, և ոչ ատեայ զհայր իւր, և զմայր, և զկին, և զորդիս, և զեղբարս, և զքոյր, նա և զանձն ևս իւր՝ ոչ կարէ իմ աշակերտ լինել։ Մատթ. ժ, 37։

25. Եւ անոր կը հետեւէր խուռն բազմութիւն մը. դարձաւ Ցիսուս ու բսաւ անոնց.

26. Թէ որ մէկ մը ինծի կու գայ, ու չ՚ատիր իր հայրն ու իր մայրը, իր կինն ու իր որդիքը, իր եղբայրներն ու իր քոյրերը, և նոյն իսկ ինք իր անձը՝ չի կրնար իմ աշակերտս ըլլալ։

պողոտաներուն ու փողոցներուն մէջ եղողն ամէն վիճակի ու դասակարգի մարդիկներ իր ճաշին հրաւիրելու. իսկ հոս՝ կը հրամայէ քաղքէն դուրս, գիւղերը տանող ճամբաներն ու դաշտերուն մէջէն անցնող ցանգապատ արահետներն ալ [ի ցանգս] եղնելով մարդ գտնելու. —Եւ արա՛ այսր նմանեղ, այսինքն՝ ատիկ հաւմոզելով որ գան, ու չէ թէ բռնազբօսէ որ գան։—Այս եղաւ նաև Աստուծոյ ընծացքն Հրէից հանդէպ։ Զի ասոնք չուզելով պաշտօնապէս ընդունիլ զՑիսուս, և մտնել անոր հիմնած Եկեղեցւոյն ծոցը, մերժուեցան անորմէ և հեթանոսներ հրաւիրուեցան անոնց տեղ։

26. Եթէ ոք գայ առ իս, եւ ոչ ատեայ... — Ցիսուս դէպ ի Երուսաղէմ կ՚ուղղէր իր քայլերը։ Ձատկուան մօտ ըլլալով՝ շատ մը Հրեաներ ալ ուխտի կ՚ելնէին, և հաւանաբար ասոնցմէ էին, որոնք բնակ-

կանարար մեծ փոյթ ու եռանդ կը յայտնէին անոր ընկերանալու։ Ցիսուս ասկէ առիթ առնելով կը շեշտէ ան կէտին վրայ թէ՝ բաւական չէ սոսկ արտաքին կերպով, ու առ երեսս հետեւորդ ըլլալ փափաքիլ իրեն. այլ՝ իսկապէս ու ճշմարիտ հետեւող մը պէտք է լրացնէ յետագայ ՔէուԹիւննեբը. 1. Պէտք է ատէ իր հայրը . . . , այսինքն՝ երբ Ցիսուսի սէրն, և ինչ որ նոյն է՝ հոգւոյ փրկութիւնն, ու մարդուս սրտին ամենէն մօտ եղող իրերն՝ ինչպէս են, հայր, մայր, ևլն. կը համընձանան գիրար խաբանելու աստիճան՝ այն ատեն պէտք է զոհել այս վերյիշեալներն ու փարիլ Ցիսուսի. 2. Այս չափով ալ պէտք չէ զոհ մնալ, հապա Փբիստոսի կատարեալ հետեւող մը ըլլալու համար՝ հարկ անհրաժեշտ է ատել նոյն իսկ ինք իր անձը, այսինքն՝ իր հաճոյքները, իր շահերը, իր կեանքն անգամ եթէ պէտք ըլլայ։

27. Զի որ ոչ բառնայ զխաչ իւր և գայ զկնի իմ՝ ոչ կարէ իմ աշակերտ լինել։ Մատթ. ժ, 38: ԺԶ, 24: Մարկ. Ը, 34։

27. Վասն զի նա որ չի վերցներ իր խաչն ու հետեւիր ինծի՝ չի կրնար իմ աշակերտս ըլլալ։

28. Ո՞վ ոք ի ձէնջ կամիցի շինել աշտարակ, և ոչ նախ նստեալ համարիցի զծախսն՝ եթէ ունիցի բաւական ի կատարումն։

28. Ձենէ ո՞ր մէկն, ուզելով աշտարակ մը շինել, չի նստիր նախ ծախսը հաշուելու թէ արդեօ՛ք ունի՞ հարկ եղած դրամը՝ լմնցնելու համար։

29. Զի գուցէ իբրեւ արկանիցէ հիմն՝ և ոչ կարիցէ կատարել, ամենեքին որ տեսանիցեն՝ սկսանիցին ծաղր առնել զնա,

29. Զի, մի գուցէ հիմը դնելէ ետքը չի կրնայ լմնցնել, և այդ բանը տեսնողներն սկսին ծաղր ընել զինք,

30. Եւ ասել՝ թէ Այս այր սկսաւ շինել, և ոչ կարաց կատարել։

30. Եւ ըսել՝ թէ Այս մարդն սկսաւ շինել ու չի կրցաւ լմնցնել։

31. Կամ ո՞ր թագաւոր երթեալ տայցէ պատերազմ ընդ այլում թագաւորի. և ոչ նստեալ նախ խորհիցի՝ եթէ կարո՛ղ իցէ տասն հազարաւ ղդէմ ունել զգունոսիկ՝ որ գայցէ ի վերայ նորա քսան հազարաւ։

31. Կամ ո՞ր թագաւորն է, որ ուրիշ թագաւորի մը դէմ պատերազմի գնացած պահուն՝ չի նըստիր նախ խորհելու թէ կրնա՞յ տասն հազարով անոր դիմացը գալ՝ որ իր վրայ կու գայ քսան հազարով։

32. Ապա թէ ոչ՝ մինչ դեռ հեռագոյն իցէ, հրեչտա՛կսիւն առաքեալ՝ աղաչեսցէ ի խաղաղութիւն։

32. Ապա թէ ոչ՝ մինչ դեռ անիկա հեռուն կը գտնուի, պատուիրակութիւն ղրկելով՝ խաղաղութեան առաջարկութիւն կ՚ընէ։

33. Այսպէս, ամենայն ոք ի ձէնջ, որ ոչ հրաժարեսցէ յամենայն ընչից իւրոց, ոչ կարէ իմ աշակերտ լինել։

33. Այսպէս ուրեմն, ձենէ ով որ չի հրաժարիր իր բոլոր ստացուածքներէն, չի կրնար իմ աշակերտս ըլլալ։

27. Զի որ ոչ բառնայ զխաչ իւր . . . —Ցիսուսի կատարեալ հետեւող մ՚ըլլալու համար, չէ թէ միայն հոգւոյ փրկութեան արգելք եղող յաչողութիւններէն մարդ պէտք է հրաժարի՝ այլ, եթէ ձախորդութեան մէջ ալ գտնուի, պէտք է սոյն ձախորդութիւնները սիրով տանի, ու բնաւ չի տրտընջայ։ Զի ամէն մարդ, հարուստ՝ թէ աղքատ, մեծ՝ թէ փոքր, ունի իր սրտնեղութիւնները, սրտի մորմոքը, դժբախտ կացութիւնները, որոնք մէկ մէկ անուշահոտ վարդեր

կը դառնան, մէկ մէկ առաքինութեան աղբիւրներ կ՚ըլլան՝ երբ համակամութեամբ ընդունի և ուրախութեամբ տանի զայն։

28—33. Հոս երկու ընտիր օրինակներով Տէրն մեր ցոյց կուտայ Քէ, ո՛րչափ մեծ ստորնութիւն է այն մարդունը, և ի՛նչ մեծ վտանգներու կ՚ենթարկուի նա՝ երբ ուրանայ քրիստոնէական կրօնքի կատարելութիւննեբը՝ ժամանակ մը անոնց հետեւելէ ետքը։—Ո՞ ոք ի ձենջ կամիցի շինել աշտարակ . . . Այս՝ առաջին օրինակն է։ Մարդ մը,

34. Բարւոք է աղ. ապա թէ աղն անհամեցայ, ի՞ւ համեմեսցի:
Մաթ. Ե. 13: Մարկ. Թ, 49:

35. Ո՛չ յերկիր՝ և ո՛չ յաղբ է պիտանացու, այլ ընկենուլ զնա արտաքս: Որ ունկնդիր ականջս լսելոյ լսիցէ:

34. Լաւ բան է աղը. բ
թէ որ աղը կորսնցնէ իր հա
ի՞նչ բանով պիտի համեմուի:

35. Այլ եւս ո՛չ հողին օգտ
կար է, ոչ ալ աղբը ըլլալու յա
կուտիւն կ՚ունենայ, հապա դուր
նետուելու: Ո՛վ որ ականջներ ու
նի լսելու՝ թող լսէ:

որ, կ՚ըսէ, ո՛ւ է շէնք մը, ինչպէս է աշտարակ մը, շինել ուզած ատեն, պէ՞տք չէ նախ լաւ մը քննէ և ուսումնասիրէ Թէ ո՛րչափ դրամով կրնայ գլուխ հանել, և յետոյ՝ Թէ արդեօ՛ք ինք ունի՞ այդչափ դրամի կարողութիւն. որպէս զի երբ սկսի շինել՝ կիսկատար չի ձգէ և ուրիշներու առջեւ ծաղրուի: — Քրիստոնէական կատարելութիւններն ալ անոգին փառաւոր շէնք մը կը կազմեն. սրտ, մէկն որ առանց լաւ մը սերտելու անոնց զժուարութիւնները, ու ինքնին ինք իր զօրութիւնը, յախուռն կ՚ուզէ ընդգրկել զայնս, մի՛Թէ անխոհեմութիւն ըրած չըլլար, և ամօթոյ արժանի, երբ շատ չանցած զգայ ու հրաժարի իր խոստումէն, — կամ ո՞ր բազաւոր եր, եաղ տայցէ պատերազմ . . . Ոչ նուազ պախարակելի է նաև, կը յարէ Յիսուս այդ երկրորդ օրինակին մէջ, այն իշխանը կամ զօրավարը, որ Թշնամւոյն զօրութեան կէս ոյժովը կ՚ուզէ պատերազմ մղել, փոխանակ հաշտութիւն խնդրելու. Չի այսպիսին՝ Թէ ինք իր բանակը վտանգի կ՚ենԹարկէ՝ ու Թէ իր ամբողջ երկրին շահերը. — Այսպէս ալ, Քրիստոնեայ մը, որ կատարելութեան վիճակ

մը ընդգրկելու կարողութիւնը չունի, զ
օրինակ, կուսութիւն ուխտելու, կրօնաւո
ըլլալու, քահանայանալու, պէտք չէ այդ
պիսին յանդգնի այդ վիճակներուն մէջ մըտ
նելու, ապա Թէ ո՛չ, Թէ՛ ինքզինք, ու Թ
իրեն յանձնուած հաւիւրաւոր հոգիներ մե
ծաւէժ վտանգներու կ՚ենԹարկէ:

34. Բաւոր է աղ, ապա թէ աղն անհամեսցի . . . — Յիսուսի ցարդ ըսածներուն հետեւութիւնն է այս: Մարդ երբ ընտրած է կատարելութեան վիճակը՝ պէտք է այլ եւս բոլոր հոգւով անոր փարի. Ուստի երբոր կէս սրտով անոր կը հետեւի՝ ըսել չի համապատասխաններ իր կոչումին, ու կ
նմանի այն ապին՝ որու Թէպէտ իսկութիւն
է համ տալ, սակայն կորուսած է իր համ
իր բնութիւնը. և ա՛լ ի՛նչ բանի կարե
պիտի ըլլայ գործածել զայն, կերակրո
բայց համ չունի, երկի՞ր պարարելու, բա
ա՛լ զօրութիւն չունի, ուրեմն դուրս
Թափուի ու ոտքի կոխան կ՚ըլլայ: Այսպ
պիտի ըլլայ նաև՝ գաղջ, ու իրենց վիճ
կին անգիտակից եղող քրիստոնեաներու,
ի մասնաւորի՝ եկեղեցւոյ պաշտօնեաներ
վիճակը:

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

Փարիսեցիք եւ Դպիրներ կը գայթակղին այն բանին համար որ, Յիսուս ընդունելով կ՚երեւէր մեղաւորներու հաճելի.— Յիսուս անոնց ի պատասխանի՝ երեք առակներ կ՚ըսէ.— 1. Մոլորած ոչխարին առակը:

1. Եւ էին մերձ առ նա ամենայն մաքսաւորք և մեղաւորք՝ լսել ի նմանէ:

2. Տրտնջէին փարիսեցիքն և գիրք՝ և ասէին. Ընդէ՞ր սա կը տրտնջէին ու կ՚ըսէին. Ինչո՞ւ մեղաւորս ընդունի և ուտէ ընդ նմա:

3. Ասաց առ նոսա զառակս այս.

4. Ո՞վ ոք լիցէ ի ձէնջ մարդ՝ ոյ լիցէ հարիւր ոչխար, և կորուսանիցէ մի ի նոցանէ. ո՞չ թողուցէ զվիննսունն և զվինն յանապատի, և երթայցէ զհետ կորուսելոյն՝ մինչեւ գտանիցէ զնա:
աւթ. ԺԸ, 12:

1. Եւ անոր քովՀ կը գտնուէին բոլոր մաքսաւորներն ու մեղաւորները՝ մտիկ ընելու համար:

2. Փարիսեցիներն ու դպիրները կը տրտնջային ու կ՚ըսէին. Ինչո՞ւ ասիկա կ՚ընդունի մեղաւորներն ու կ՚ուտէ անոնց հետ:

3. Անոնց սա առակը պատմեց.

4. Ո՞վ է ձեր մէջ այն մարդը՝ որ հարիւր ոչխար ունենալով, երբ անոնցմէ հատ մը միայն կորսնցնէ՝ չի թողուր իննսունն ու ինը անապատին մէջ, ու չի վազեր կորսուածին ետեւէն՝ մինչեւ որ զանի գտնէ:

3. Ասաց . . . զառակս զայս.— Այս առակին, ինչպէս նաև հետեւեալ երկու առակներուն կէտ նպատակին միեւնոյնն է. այսինքն, ցոյց տալ Թէ ինչ գութ ու բարեսիրտ տէրն է Աստուած որ անոնք լսեն իր ձայնին ու փափագի որ անոնք լսեն իր ձայնին ու դարձի գան:

4. Ո՞չ թողուցու զիննսունն եւ զինն. — Կիւրեղ Աղեքսանդրացի սա գեղեցիկ սորիրդածութիւնը կ՚ընէ այս մասին. «Բայց երբ կորսուած մէկ ոչխարին հանդէպ ա՛յնքան հոգածու կը գտնուի հովիւը՝ մինչեւ հակ Թողով փարախին ամբողջութիւնն ու կը ըրածը մնացածներուն հանդէպ: Չէ՛, կը պատասխանէ անմիջապէս, զի ապահովութեան մէջ են անոնք ու պաշտպանուած հզօր ձեռաց տակ.» Եւ յիրաւի, շատ բնական պիտի ըլլար կարծել Թէ՝ հովիւին մեկնելովը, ամբողջ փարախը լուրջ վտանգներու կ՚ենԹարկուէր: Սակայն, դեռ չմեկնած՝ հոգ տարած է անոնց անուղղին, Թողտալով զանոնք յանապատին, այսինքն՝ Ս. Գրոց մէջ սոյն բառին տրուած բուն իմաստովը, հարուստ դալարիքներով լիք արօտավայրի մը մէջ.— Անապատ ըսուած է՝ չէ Թէ անբերի ու խոպան ըլլալուն համար, այլ շրջակայքը բնակութիւն չգտնուելուն պատճառաւ. Տես՛, French, *Notes on the Parables*, h. I.— Եւ երթայցէ զհետ կորուսելոյն. ի՛նչ փափուկ հոգածութիւն հովիւի մը համար. զի ինք անմամբ կ՚ուզէ փնտռելու ելնել կորսուած ոչխարն, ու չի բաւականանար լոկ կանչելով զանի, այլ կը վազէ, կը պրպտէ ամէն տեղ, կը կանչէ, կ՚անցնի լեռներ, կը մտնէ Թաւուտներու մէջ, կը խուզարկէ ամէն ծակ ծուկ մինչեւ որ գտնէ, մինչեւ գտանիցէ:

5. Եւ իբրեւ դառնէ, դնէ զնա ի վերայ ուսոց իւրոց խնդալով,

6. Եւ երթայ ի տուն. կոչէ զբարեկամս և զդրացիս՝ և ասէ ցնոսա. Ուրախ եղերուք ընդ իս, զի գտի զոչխարս իմ զկորուսեալ:

7. Ասեմ ձեզ. զի այսպէս է ուրախութիւն յերկինս վասն միոյ մեղաւորի որ ապաչխարիցէ, քան վասն իննսուն և իննից արդարոց՝ որոց չիցէ պիտոյ ապաչխարութիւն:

5. Ու երբ կը գտնէ, կը դնէ զայն ուրախութեամբ իր ուսերուն վրայ,

6. Եւ կ'երթայ տուն, կը կանչէ իր բարեկամներն ու դրացիները՝ և անոնց կ'ըսէ. Ուրախացէք ինծի հետ, զի գտայ իմ կորսուած ոչխարս:

7. Ձեզի կ'ըսեմ թէ, այսպէս է նաեւ երկինքի մէջ եղած ուրախութիւնը մէկ մեղաւորի մը համար որ կ'ապաշխարէ, քան իննսունն ու-ինը արդարներուն համար՝ որոնց պէտք չի կայ ապաշխարելու:

5. Ե՛ւ երբ գտանէ, դնէ զնա ի վերայ ուսոց իւրոց, — Ի՛նչ գողտրիկ նկարագրութիւն ճշմարիտ ու բարի հովիւին, որու վրայ ա՛նքան հաճոյքով կը շեշտէ հոս Փրկիչը. վարձկան հովիւ մը պիտի չունենար սոյն ընթացքը, այլ հազիւ թէ գտնէր մոլորած ոչխարը՝ պիտի կշտամբէր զանի, պիտի գանակոծէր, ու փակած պիտի բռներ գոմին մէջ. Մինչդեռ ճշմարիտ հովիւը կը կարեկցի իր մէկ ոչխարին տկարութեան, ուրախութենէն զգլխած՝ իր իսկ ուսերուն վրայ կը դնէ զայն, կը մոռնայ այլ եւս իր յոգնութիւնը, սրտմաշուքը, ուրախութիւնը կարծես Թոխ կու տայ իրեն, և այսպէս, կը տանի ու կը խառնէ իր միւս ոչխարներուն մէջ։ — Ձկայ Աւետարանի մէջ անոք մը որ այնքան յուզած ըլլայ քրիստոնէական նախնի դարերն որչափ սոյն Բարի հովիւին նկարագրութիւնը։ Առաջին դարուն վերջի մասէն սկսեալ, որ տեն քրիստոնեայք ա՛նքան զգուշութիւն ունէին ձեռագործ պատկերներ չունենալու, առաւելն կան ամէն կարգի յիշատակներ, ինչպէս են գոհարեղէն, կնիք, խեցեղէն ա-մաններ, ապակիի կտորներ և.ն. և.ն., որոց վրայ սակայն նկարուած է Փրկիչը Բարի հովիւի կերպարանքով։ Մերթ կը ներկա-

2. Կորսուած տասն դրամներու առակը.—3. Անառակ որդւոյն առակը:

8. Կամ ո՞վ իցէ կին՝ որոյ իցեն դրամք տասն. եւ եթէ կորուսանիցէ դրամ մի, ո՞չ լուսանիցէ ճրագ, եւ ածիցէ աւել ի տան, եւ խնդրիցէ ստէպ՝ մինչեւ գտանիցէ:

9. Եւ իբրեւ գտանէ՝ կոչէ զբարեկամս եւ զդրացիս եւ ասէ. Ուրա՛խ լերուք ընտ իս, զի գտի զդրահմն իմ զոր կորուսի:

10. Այնպէս՝ ասեմ ձեզ, ուրախութիւն եղիցի առաջի հրեշտակաց Աստուծոյ ի վերայ միոյ մեղաւորի՝ որ ապաչխարիցէ:

11. Եւ ասէ. Առն միոջ էին երկու որդիք.

8. Կամ ո՞վ է այն կինն որ տասը դրամ ունենալով, թէ որ մէկ դրամ մը կորսնցնէ՝ չի վառեր ճրագ, ու չի աւլեր տունը, ու չի փնտռեր ստէպ՝ մինչեւ որ գտնէ:

9. Եւ երբ գտնէ, կը կանչէ բարեկամներն ու դրացիները և կ'ըսէ. Ուրախակից եղիք ինծի, զի գտայ կորուսած դրամս:

10. Այսպէս պիտի ըլլայ նաև, ձեզի կ'ըսեմ, Աստուծոյ հրեշտակներուն ղգացած ուրախութիւնը մէկ մեղաւորի մը համար՝ որ կ'ապաչխարէ:

11. Եւ ըսաւ. Մարդ մը երկու որդի ունէր:

այս եղաւ նաև Գերագոյն Հովիւին, մեր Փրկչին ընթացքը, և այս է նաև իր փափագը որ նոյնն ընեն հոգիներու հովիւները. ու չի նմանին այն Հրեայ ժողովուրդին հոգեւոր պետերուն՝ որոնք անխնամ կը Թողուին իրենց յանձնուած հոգիները, որ պատճառաւ այնքան ստէպ կշտամբուեցան մարգարէներէն «Դուք չեզաք ի խնդիր մոլորեալ ոչխարաձեռուն.» Եզեկ. Լ.Դ.4։—Բահանայն ալ, որու միմիակ սրբազան պարտականութիւնն է իրեն յանձնուած հօտին հոգեւոր հովիւն ըլլալ, պէտք է կատարեալ անձնուրացութեամբ, զոհողութեամբ ճգնի, տգնի անոնց ամենուն փրկութիւնը ապահովելու։ Իբր ճշմարիտ հայր, պէտք է խընամէ, քաջալերէ, խրատէ կամ կշտամբէ, համոզէ վերջապէս։ Պէտք է ընդարձակ սիրտ մ'ունենայ անոնց հանդէպ, այնպէս որ եթէ անարգանք մ'իսկ ընդունի՝ սիրով տանի ու բնաւ չի յուսահատի կրկին անյիշաչար ոգւով անոնց հետապնդելու, խոնարհ, հեզ, քաղցրաբարոյ, ուշիմ, օրինակելի վարքով, վերջապէս կատարեալ կենդանի օրինակ ըլլայ ամենուն։ Վասն զի ինչ որ կարելի չըլլայ ընել խօսքով՝ նոյնը խիստ կարելի կ'ըլլայ երբ իր վարքով ու գնացքով կը համապատասխանէ իր խօսքերուն։

5. Եւ իբրեւ գտանէ, դնէ զնա ի վերայ ուսոց իւրոց, — Ի՛նչ գողտրիկ նկարագրութիւն ճշմարիտ ու բարի հովիւին, որու վրայ ա՛նքան հաճոյքով կը շեշտէ հոս Փրկիչը. վարձկան հովիւ մը պիտի չունենար սոյն ընթացքը, այլ հազիւ թէ գտնէր մոլորած ոչխարը՝ պիտի կշտամբէր զանի, պիտի գանակոծէր, ու փակած պիտի բռներ գոմին մէջ. Մինչդեռ ճշմարիտ հովիւը կը կարեկցի իր մէկ ոչխարին տկարութեան, ուրախութենէն զգլխած՝ իր իսկ ուսերուն վրայ կը դնէ զայն, կը մոռնայ այլ եւս իր յոգնութիւնը, սրտմաշուքը, ուրախութիւնը կարծես Թոխ կու տայ իրեն, և այսպէս, կը տանի ու կը խառնէ իր միւս ոչխարներուն մէջ։ — Ձկայ Աւետարանի մէջ անոք մը որ այնքան յուզած ըլլայ քրիստոնէական նախնի դարերն որչափ սոյն Բարի հովիւին նկարագրութիւնը։ Առաջին դարուն վերջի մասէն սկսեալ, որ տեն քրիստոնեայք ա՛նքան զգուշութիւն ունէին ձեռագործ պատկերներ չունենալու, առաւելն կան ամէն կարգի յիշատակներ, ինչպէս են գոհարեղէն, կնիք, խեցեղէն ա-մաններ, ապակիի կտորներ և.ն. և.ն., որոց վրայ սակայն նկարուած է Փրկիչը Բարի հովիւի կերպարանքով։ Մերթ կը ներկա-

յացնեն Փրկիչը ուսը ունենալով ոչխար մը. և շրջապատուած ուրիշ ոչխարներէ՝ որոնք ղուխնին վեր բռնած հաճոյքով մը կը դիտեն զինուս և իր քաղցր բեռը։ Ստէպ Փրկիչը աջ ձեռքով սրինգ մը բռնած կը ներկայացնեն, իբր նշանակ իր յանկուցիչ ու քաղցր սիրոյն, իսկ ձախով իր գտած ոչխարը։ Մերթ ևս յոգնութենէն նստած կը ներկայացնեն զինուս, բայց կրկին նոյն դիրքով. Նման շատ մը ուրիշ ներկայացումներ ալ կան գետնադամբաններու մէջ։ Տե՛ս. Didron, *Iconographie chrétienne*; Paul Allard, *Rome souterraine, trad.*:

8. Կամ ո՞վ իցէ կին, որոյ իցեն դրամք տասն. — Սոյն երկրորդ օրինակով Փրկիչը դարձեալ կ'ուզէ ցոյց տալ Թէ ի՛նչ հոգ կը տածէ Աստուած մեղաւորաց դարձին համար։ Դրամ ըսուածն է՝ ատտիկեան տրախմին որ նոյն տեն հռովմէական դենարին ու հրեական ստակին հետ ի միասին կը գործածուէին Պաղեստինու մէջ։ Մէկ տրախմին կ'արժէր 97½ սանթիմ այժմու ստակով. որ կորուստը Թէպետ աննշան բան մը նայինք, կ'ըսէ Լավաքըր՝ բանական դրպրոցի մեկնիչը, որպէս զի կարենայինք սոյն

տին քրտինքով շահած է, կարելի չէ որ անտարբեր մնայ երբ կորսնցնէ. ուստի ամէն տեղ կը փնտռէ մինչեւ որ գտնէ։ — Լուցանէ ձրագ. Նոյն տեսնի տուները զուրկ ըլլալով ամէն լուսամուտէ, ու սոսկ դրան բացուածքէն լոյս առնելնուն պատճառաւ, բնական էր որ լոյս վառուէր տան ամէն խորշերը տեսնելու համար։ — Աստուած ալ ճիշտ սոյն ընթացքն ունի երբ հոգի մը մոլորի, զի մարդուս հոգին պատկերն է իր կենդանի շունչին, գինն է իր Միածին Որդւոյն անգին արեան. ուստի չի կրնար անտարբեր մնալ այսպիսի կորուստի մը առջեւ, կը հետապնդի անոր, տակն ու վրայ կ'ընէ անոր խիղճը, լոյս կը սփռէ անոր խորհրդի մէջ մինչեւ որ նա դարձի գայ։

11. — Առն միոջ էին երկու որդիք. — Սոյն երրորդ առակն որ ա՛նհատի մանրամասնօրէն յառաջ կը բերէ Տէրն մեր, գեղեցիկ ու անգին գոհար մը կրնայ սեպուիլ բոլոր Աւետարանի պատմութեանց մէջէն։ «Հազարաւոր բառերու պէտք պիտի ունենայինք, կ'ըսէ Լավաքըր՝ բանական դրոցի մեկնիչը, որպէս զի կարենայինք սոյն

12. Ասէ կրտսերն ի նոցանէ ցհայրն. Հա՛յր, տո՛ւր ինձ բաժին՝ որ անկանի ինչիցդ։ Եւ նա բաժանեաց նոցա զկեանսն։

13. Եւ յետ ոչ բազում աւուրց՝ ժողովեալ զամենայն կրտսեր որդւոյն՝ գնաց յաշխարհն հեռի. և անդ վատնեաց զինչս իւր՝ զի կեայր անառակութեամբ։

12. Ասոնցմէ կրտսերն ըսաւ իր հօր. Հա՛յր, ի՛նչ բաժին որ ինծի կ'իյնայ քու ստացուածքներէդ՝ տո՛ւր ինծի։ Եւ նա անոնց բաժնեց իր ինչքերը։

13. Եւ քիչ օրէն ետքը՝ կրտսեր որդին ամէն բան ժողվելով հեռու երկիր գնաց. և հոն վատնեց իր ունեցածները՝ ինչու որ անառակութեամբ կ'ապրէր։

առակը դիտած և ուսումնասիրած ատենս, մեր յարգութեամբ լի հիացման զգացումիս արտայայտել՝ Ո՛րչափ պարզ՝ և սակայն ո՛րչափ վսեմ է ան. Մարդկային կեանքի մէկ գլուխն է որ պատմուած է հոն առանց արուեստի՝ ամենայատակ կերպով. և մի և նոյն ատեն, յայտնութիւնն է այն՝ երկինքէ արքայութեան ամենաներքին խորհուրդներուն. կատարեալ բնական նկար մըն է ան իր ամբողջութեամբ, Թեպէտ լիք է խորհրդաւոր իմաստներով նոյն իսկ իր ամենափոքր մանրամասնութեանց, իր ամէնէն աննշան վրձինի հարուածներուն մէջ»։ — Մեկէն Փրկիչը կը փոխադրէ զմեզ երջանիկ յարկի մը ներքեւ, ուր հայր մը իր երկու որդիներով առատութեամբ կը վայելէ ամէն բարիք։

12. Ասէ կրտսերն ի նոցանէ ցհայրն. Հա՛յր, տո՛ւր ինձ բաժին . . . — Պատճառ մը չի կայ որով արդարացուի կրտսեր որդւոյն սոյն տարօրինակ ընթացքը։ Մանաւանդ որ, բրտութեամբ ու կարծես իրր իրաւունք կը պահանջէ իր հօրմէ բաժին մը՝ որ անոր մահուընէն վերջ միայն կ'իյնար իրեն։ Ըստ Օրինաց՝ կրտսերին բաժինը եռեակ որդւոյն բաժինին կէսը միայն կ'ըլլար [Նկ. Orիհ. ԻԱ, 47։ Michaelis, Mosaisches Recht, parag. 79]։ — Այս առաջին քայլն է որ կ'առնէ անառակը դէպ ի չարը. կ'ուզէ ինքնազլուխ ապրիլ, կ'ուզէ հառնոյթ վայելել։ Բայց բնական է որ ատ իր փափաքին պիտի չկրնայ հասնիլ՝ եթէ չունի դրամ, ուստի հիմակուընէ կ'ուզէ ձեռք անցընել իր մասը։ Այս աշխարհի մէջ մեղաւորներուն ալ բռնած ընթացքը ճիշտ ատոր նման է. իրենց անկարգ վարուց առաջին քայլը կ'առնեն՝ անկախութեան փափաքելով, ընդվզելով Աստուծոյ օրինաց՝ և կապելով սրտերնին աշխարհային հաճոյքներու։ — Եւ ևս բաժանեաց նոցա զկեանսն. Հայրը գիտնալով որ եթէ ընդդիմանար ու մերժէր անոր յանդուգն պահանջը, աւելի պիտի երես հաներ զանի, ու Թերևս անկէ մեծամեծ չարիքներ ալ յառաջ պիտի գային, կը կատարէ անոր խնդիրքը։ Այսպէս Աստուած ալ զմեզ մեր ազատ կամքին Թող կու տայ, ու չի բռնադատեր զմեզ իր ծառայութեան մէջ հաւատարիմ մնալու, որպես զի երբ կամովին իրմէ հեռանալով քամենք ամէն դառնութեան բաժակ՝ այն ատեն հասկնանք Թէ ի՛նչ քաղցր պիտի ըլլար անոր լուծին տակ մնալը, և ո՛րչափ դժբախտ գտնուած ենք աշխարհի ու մեր կրից բռնութեան տակ անցնելով։

13. Գնաց յաւխարհ հեռի, եւ անդ վատնեաց զինչս իւր. Անառակ որդւոյն առաջին գործը եղաւ փախուստ տալ իր հօր ակնարկէն՝ որպէս զի աւելի ազատութեամբ անձնատուր ըլլար իր կրից։ Բայց չարիքը անլուր արագութեամբ վրայ կու գայ։ Մարդ մը, որու հարստութիւնն իր քրտինքին արդիւնքը չէ, դժուարաւ կը գիտնայ անոր յարգը։ Այս եղաւ նաեւ անառակ որդւոյն

14. Եւ իբրեւ սպառեաց զամենայն՝ եղեւ սով սաստիկ յաշխարհին յայնմիկ, և սկսաւ ինքն ՀՀատուել։

15. Եւ գնացեալ յարեցաւ ի մի ոմն ի քաղաքացւոց աշխարհին այնորիկ. և յղեաց զնա յագարակ իւր արածել խոզս։

16. Եւ ցանկայր լնուլ զորովայն իւր յեղջերէն զոր խոզքն ուտէին, եւ ոչ ոք տայր նմա։

17. Եւ եկեալ ի միտս իւր՝ ասէ. Քանի՛ վարձկանք լցեն ի տան հօր իմոյ հացալիցք, եւ ես սով սուլամահ կորնչիմ։

18. Յարուցեալ գնացից առ հայր իմ, եւ ասացից ցնա. Հա՛յր, մեղայ յերկինս եւ առաջի քո։

19. Եւ ոչ եւս եմ արժանի կոչիլ որդի քո. արա՛ զիս իբրեւ զմի ի վարձկանաց քոց։

14. Ու երբ ամէնը սպառեց, սաստիկ սով մ'ինկաւ այն երկրին մէջ, և ինք սկսաւ չքաւորութիւն ղգալ։

15. Գնաց ուրեմն, ու յարեցաւ այն երկրի մարդիկներէն միոյն. եւ ասիկա զանի ղրկեց արգարակը խոզեր արածելու համար։

16. Ու կը փափաքէր լեցնել որովայնը այն եղջերէն զոր խոզերը կ'ուտէին. ու ոչ ոք կու տար անոր։

17. Այն ատեն խելքը գլուխը գալով՝ ըսաւ. Ո՛րչափ վարձկան-ներ կան իմ հօրս տան մէջ որոնք առատ հաց ունին, իսկ ես հոս անօթութենէս կը մեռնիմ։

18. Ելնելով հօրս քով պիտի երթամ, և անոր պիտի ըսեմ. Հա՛յր, երկինքի դէմ ու քու առջեւդ ես մեղք գործեցի։

19. Եւ ա՛լ արժանի չեմ քու որդիդ անուանուելու. զիս ալ քու վարձկաններուդ կարգը դասէ։

ընթացքը. զի հազիւ կը հեռանայ իր հայրենի երկիրէն՝ կը սկսի այլեւս ի գործ դնել իր երազած ազատութիւնը, ու քիչ ատենէն կը մսխէ իր բոլոր ունեցածը. — Չի կեայր անառակութեամբ. Ահա բուն իսկ իր չքաւորութեան պատճառը, անսանձ վարմունք, անբարեխառն կեանք, և անհաշիւ ծախս։ Արդէն մարդ, անգամ մը որ բռնուի զգայնութեան ցանցերէն՝ կարելի չէ որ դիւրաւ անկէ ազատի։ — Ուրիշ գնացք չունենար նաեւ այն հոգին որ կը մերժէ տանելու սիրով Աստուծոյ ծառայութեան լուծը. Այնպիսին՝ առաջին քայլին կը կարծէ Թէ նոր կեանք մը կը ստանայ, բայց ընդ հուպ մեղքէ մեղք, անդունդէ անդունդ կը գլորի, և այն ատեն կը զգայ իր կացութեան ծանրութիւնը. կեանքն այլեւս անտանելի կը Թուի, քանի՛ կը խմէ իր

ցանկութեանց բաժակը՝ այնքան սաստիկ ծարաւ մը կը զգայ. այնպէս որ ա՛լ չի գիտեր Թէ ի՛նչ ընէ որ մարէ ատ իր պատուքը զԹ վայրկեան մը։ Եւ ապա ասոր կը յաջորդէ տաղտկութիւն մը, պժգանք մը. անտանելի կը Թուի իրեն կեանքը, ամէն ի ժիր ներքին որդ մը կը կրծէ զինք, և քանի՛նե՛ր արդեօք աս անհանգուրժելի վայրկեաններուն, մի անգամ ընդ միշտ վերջ տալու համար ատ իրենց չարչարանաց՝ վերջին յուսահատութեամբ մը անձնասպանութեան ոճիրն ալ կ'աւելցնեն իրենց խղճին վրայ։

14—16. Հոս կը սկսի անառակ որդւոյն բուն իսկ դժբախտութեան տեսարանը. — Եւ գնացեալ յաւեցաւ . . . Ինք՝ որ նախանձելի դիրք մ'ունէր, խապէս այնքան նախանձելի դիրք մ'ունէր, սակայն այսու հանդերձ չէր ուզեր իր ատ

20. Եւ յարուցեալ եկն առ հայր իւր: Եւ մինչ դեռ հեռագոյն էր, եւտես զնա հայրն եւ գթացաւ, յարեաւ եւ ընթացաւ ընդ առաջ. անկաւ զպարանոցաւն նորա, եւ համբուրեաց զնա:

21. Եւ ասէ ցնա որդին. Հա՛յր, մեղայ յերկինս և առաջի քո, ոչ եւս եմ արժանի կոչիլ որդի քո:

20. Ու եղնելով եկաւ իր հօր քով: Եւ երբ տակաւին հեռուն կը գտնուէր, հայրը տեսաւ զանի ու գթաց, եւլաւ ու վազեց անոր առջեւ. ինկաւ անկաւ անոր վիզն ու համբուրեց զանի:

21. Եւ որդին անոր ըսաւ. Հա՛յր, երկինքի դէմ ու քու առջեւդ մեղք գործեցի, ա՛լ արժանի չեմ քու որդիդ ըսուելու:

որից տէր ըլլալ հօր իշխանութեան ներքեւ ապրելով, այժմ յետին խեղճութեան մէջ՝ կ'երթայ կը մտնէ հեթանոսի մը ծառայութեան մէջ, ի'նչ անտանելի վիճակ, ու մա'նաւանդ ի'նչ ստորնութիւն հրէի մը համար, Դեռ այս առաջին տեսարանն է իր խեղճութեան. երկրորդը՝ աւելի սոսկալի հանգամանք մը կ'ունենայ. զի այս իր տէրը ուրիշ բանի մը յարմար չի դատեր զանի՝ եթէ ոչ խոզեր արծելու, որ վիճակը նոյն իսկ հեթանոսաց առջեւ խիստ ստորին նկատուած էր, այնպէս որ՝ ինչպէս գիտենք Հերոտոդոսէ՝ [Բ. 47] այն անձինք միայն մերժուած էին եգիպտական տաճարներէն՝ որոնք խոզերու պահպանութեամբ կը զբաղէին: Իսկ Հրէից քով, Օրէնքը անսուրբ կը նկատէր խոզերն, այնպէս որ երբ մէկն անոնց սոսկ դպչէր՝ պղծուած կը սեպուէր: Հրէից մէջ նոյն իսկ կար աղանդ մը՝ որ կ'արգիլէր խոզ բառը հնչել անգամ, ուստի խոզի տեղ կը գործածէին տապար առեր [միւս բանը] բառերը: — Յանկայր յոնուղ զորովայն իւր, Գեղեցիկ բացատրութիւն՝ որով ցոյց կը տրուի Թէ ո՛րչափ մեծ էր զգացած անօթութիւնն՝ որ առանց նայելու Թէ օգտակա՞ր և սնուցի՞չ էր ուտելիքը, անյագաբար կ'ուզէր լեցնել իր փորը: Այսպէս, այն անձինք ալ որ անգամ մը անձնատուր եղած են անբարեխառնութեան՝ երբեմն ա՛յն աստիճան պէտք կը զգան իրենց կիրքը յագեցնելու՝ որ բնական Թէ անբնական ամէն միջոց կը գործածեն յա-

գուրդ տալու իրենց կրից: Յեղյեղուկ, սոյն պտուղն ըստ ընդհանուր կարծեաց՝ մեզ ծանօթ եղած Բէկի պուչուզին է: — Եւ ոչ ոք տայր նմա. Հաւանականօրէն ուրիշներ ալ կային իրեն պէս որոնք խոզեր կարծէին նոյն տեղը, և կամ իր իսկ ծառայակիցներն էին, որոնք Թերեւս կ'արգիլէին անառակ որդին որ եղջիւրներով յագեցնէր իր փորը:

20. Եւ յարուցեալ եկն առ հայր իւր. Իր քաշած Թշուառութիւններն արթնցուցած էին իր մտքին մէջ յիշատակը նախկին երջանիկ կեանքին, կը յիշէր նաեւ իր հօր փափուկ սիրտը, ալ ի'նչ արգելք ունէր որ չվերադառնար իր հայրենի յարկին տակ: Շատեր գեղեցիկ որոշումներ կ'առնեն ապաշխարելու, շտկելու իրենց վարքը, քրիստոնավայել ապրելու, բայց որովհետեւ չունին կամքի կորով՝ չեն իրագործեր բնաւ ու առջի վիճակին մէջ կը շարունակեն: Նոյն բանը չըներ անառակ որդին, իր զղջումը կը հաւասարի իր յանձնառին մեծութեան. այն ինչ կ'որոշէ ընելիքն և ահա ճամբայ ինկած է գործադրելու: — Եւեթ զնա հայրն . . . Հառաջին գերադրական իմաստով, իբր Թէ ըսէր՝ ամենէն գեղեցիկ պատմութիւնը. Պատմուճանը նշանակ է հոս Հոգւոյն Սրբոյ շնորհաց [Տերտուղիանոս] որ կը հանգչի առաքեալներուն վրայ: — Եւ տուի զմատանին, Մատնին նշանակ էր հին աստուածները ազատելու զարմանութեան ու իշխանութեան, Ծննդ. ԽԱ, 42, ցակ. Բ, 2, իսկ կօշիկները՝ ազատութեան, զի գերիները բոկոտն ըլլալ ստիպուած էին:

28. Բարկացաւ . . . Գէտք չէ՞ր որ երէց որդին ուրախանար ինք ալ իր մոլորեալ եղբօր դարձին համար ու վազէր անոր գիրկն իյնար: Հայրը վերստին կը ստիպուի դուրս ելնել անոր ալ սիրտը շահելու: Ի՞նչ

22. Ասէ հայրն ցծառայս իւր. Վաղվաղակի հանիք զպատմուճանն առաջինն՝ եւ ագուցէք նմա. եւ տո՛ւք զմատանին ի ձեռն նորա, եւ կօշիկս յոտս նորա:

23. Եւ ածէք զէգն պարարակ, զենէ՛ք, կերիցուք եւ ուրախ լիցուք,

24. Զի այս որդի իմ մեռեալ էր՝ եւ եկեաց, կորուսեալ էր՝ եւ գտաւ: Եւ սկսան ուրախ լինել:

25. Եւ էր երէց որդին նորա յագարակի. եւ մինչ դեռ գայր՝ և մերձ եղեւ ի տունն, լուաւ զձայն երգոց և զպարուց.

26. Եւ կոչեցեալ առ ինքն զմի ի ծառայիցն՝ հարցանէր Թէ զի՛նչ իցէ այն:

27. Եւ նա ասէ ցնա. Զի եղբայր քո եկեալ է, եւ եղեն հայր քո զեզն պարարակ, զի ողջամբ ընկալաւ զնա:

28. Բարկացաւ եւ ոչ կարէր

22. Հայրը ծառաներուն ըսաւ. Հանեցէք անմիջապէս իր առջեւ զգեստն ու հագուեցուցէք իրեն, անոր ձեռքը դրէք իր մատնին, ու կօշիկներ հագուեցուցէք անոր ոտքերուն:

23. Եւ բերէք գիրուկ եզը, մորթեցէք, ուտենք եւ ուրախանանք,

24. Զի աս իմ որդիս մեռած էր՝ ու կ'ապրի, կորսուած էր՝ ու գտնուեցաւ: Եւ սկսան ուրախ ըլլալ:

25. Եւ անոր երէց որդին ագարակը կը գտնուէր, և երբ կը վերադառնար ու կը մօտենար տան, լսեց երգերու և պարերու ձայնը.

26. Եւ իրեն կանչելով ծառաներէն մին՝ հարցուց Թէ ի՛նչ բան էր ան:

27. Եւ անիկա ըսաւ անոր. Ինչու որ քու եղբայրդ եկած է, և հայրդ մորթեց գիրուկ եզը, զանի ողջառողջ ընդունած ըլլալուն համար:

28. Բարկացաւ անիկա ու չէր

Թեւերուն տակ: Այս սիրալիր ընդունելութեան առջեւ զղջացող որդին չի մոռնար իր ըրած որոշումը ու դարձեալ կը կրկնէ իր ներման խնդիրքը, Հա՛յր, մեղայ յերկինս, սակայն իր զգացած յուզմունքը մէկ կողմէն, և իր Հօր խանդաղատանքը միւս կողմէն կարծես մոռնալ կու տան կրկնելու իր մեղաչին երկրորդ մասը, առա՛ զիս իրրեւ զմի ի վարձկանաց քոց: Եւ յիրաւի, «ինչ հարկ կար, կ'ըսէ Մալտոնացիուս, աղաչելու իր հօր որ գինք դասէր իր ծառաներուն կարգը, երբ կը տեսնէր Թէ իրր որդի կ'ընդունուէր իր հօրմէն»:

22. Հանէք զպատմուճանն առաջինն. Յունարէնին մէջ ըսուած է զպատմուճանն զա-

ռանել։ Եւ հայրն ելեալ ար-
աքս՝ աղաչէր զնա։

29. Պատասխանի եաս և ասէ
ցհայրն. Այս բանի՛ ամ ես զի ծա-
ռայեմ քեզ, և երբէք զպատ-
ուիրանաւ քով ոչ անցի. ուլ մի
երբէք ոչ ետուր ինձ՝ զի ուրախ
եղէց ընդ բարեկամս իմ։

30. Յորժամ եկն որդիդ քո
այդ որ եկեր զկեանս քո ընդ
պոռնիկս, զկներ դմա զեղն պա-
րարակ։

31. Եւ ասէ ցնա. Ո՛րդեակ,
դու հանապազ ընդ իս ես, և ա-
մենայն որ ինչ իմ է՝ քո է.

32. Այլ ուրախ լինել և խընդ-
դալ պարտ էր, զի եղբայր քո
այս մեռեալ էր՝ և եկեաց, կո-
րուսեալ էր՝ և գտաւ։

ուզեր ներս մանել։ Եւ հայր
դուրս ելնելով՝ անոր կ'աղաչէր

29. Պատասխանեց իր հօր ո
ըսաւ. Աս քանի՛ տարի է որ կ
ծառայեմ քեզի, ու քնաւ քո
հրամանէդ դուրս ելած չունիմ
ուլ մը անգամ լինիմ տուած չե
որ ուրախութիւն ընեմ իմ բա
րեկամներուս հետ։

30. Երբ հիմայ եկած է քո
այդ որդիդ՝ որ քու բոլոր հարըս
տութիւնդ պոռնիկներու հետ կո
րաւ, դու անոր գիրուկ եզդ մոր
թեցիր։

31. Եւ անոր ըսաւ. Ո՛րդեակս
դու միշտ ինծի հետ կը գտնուիս
և իմ բոլոր ունեցածս քուկդ է

32. Բայց պէտք էր ուրախու
թիւն ընել ու զուարճանալ, զ
աս քու եղբայրդ մեռած էր՝ ո
ողջնցած է, կորսուած էր՝ ո
գտնուեցաւ։

բարութիւն հայրական սրտի, որ ա՛յնքան զորովով կը տանի իր զաւակաց Թերութիւններուն։

29. Այս բանի՛ ամ ես . . . — Ակներեւ կը տեսնուի թէ ի՛նչ տզեղ հատուցում կ'ընէ երէց որդին իր հօր ա՛յնչափ բարութեան, փոխանակ ընդ հուպ զիջանելու և ողորմիլն խնդրելու՝ կը սկսի կատարեալ փարիսեցիի մը պէս համրել իր ըրած ծառայութիւնները, իբր թէ ինք իր բարիքները չպարտէր իր հօր, և անոր ներկայութիւնը վայելելը արժէք մը չունենար իր աչքին առջեւ որ ուրիշ բանի ալ աչք կը տնկէ. Ուլ մի երբէք ո՛չ ետուր ինձ . . .։

30. Յորժամ եկն որդիդ քո այդ. Այսով ալ չի բաւականանար ու կ'ուզէ աւելի ևս պախարակելի ցոյց տալ իր հօր ընթացքը։ — Որդիդ քո, ի՛նչ արտառոց զաղափար որ չուզեր իսկ ըսել իր եղբայրը, իբր թէ անպատուութիւն մը զար անկէ իրեն։ Որ եկեր

զկեանս քո, այդ զաւակդ որ փճացուց քո
ստացուածդ։ Հոս ինքնին կը տեսնուի թէ
յամենայն դէպս խիստ պախարակելի ու չի
մարական կ'ուզէ ցոյց տալ իր հօր ըրածը
ի՛նչ տզեղ արարք որդւոյ մը համար՝ ո
միշտ յարգանք ու զուրգուրանք պարտի ի
հօր։

31—32. Եւ ասէ ցնա, Ո՛րդեակ. —
Ո՛րչափ տեղն էր որ հայրը խիստ յանդի
մանութիւն մը տար այսպիսի զաւկի մը
բայց ի՛նչ հայրական հոգածութիւն որ ա
մենաքաղցր ու դաշն շեշտով մը կ'ուզ
շահիլ աս իր զաւակն ալ, Ո՛րդեակ, կ'ըս
այնպիսի զաւակի մը որ չէր ուզած իրե
հայր անունն անգամ տալ՝ այն իր բարկու
Թեան վայրկենին։ — Դու հանապազ ընդ
իս ես . . . «Ի՛նչ ոյժ իւրաքանչիւր բա
ներուն տակ. Դո՛ւ, իմ երէց որդիս, ի
զլխաւոր յոյս, իմ քովէս բնաւ բաժնուա
չըլլալով, մի՛թէ ատ քու կեանքդ, զոր դո

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

Անճաւատարիմ տնտեսին առակը.—Փարիսեցիք կ'անգոսնեն Յիսուսի ըսածները, եւ Յիսուս անոնց կը յիշեցնէ արքայութեան վերաբերեալ քանի մը գլխաւոր սկզբունքներ.

1. Եւ ասէր առ աշակերտան.
մի էր մեծատուն՝ որոյ էր
ևս. և եղեւ զնահանէ ամբաս-
նութիւն որպէս թէ վատնիցէ
ցս նորա։

2. Կոչեաց և ասէ ցնա. Զի՞նչ

1. Եւ աշակերտներուն կ'ըսէր.
Հարուստ մարդ մը կար՝ որ տնե-
տես մ'ունէր. և որու վրայ տա-
բաստանութիւն ըրին՝ իբր թէ իր
ինչքերը կը վատնէր։

2. Կանչեց ու ըսաւ անոր. Աս

այութիւն մը եղած կը կարծես, շա-
ակ զուարճութիւն մը եղած չէ՞, եթէ
զիս կը սիրէիր, կ'ըսես թէ ես քեզի
ն մը տուած չունի՛մ. բայց իմ քողոր
ւեցածս ուրկդ է, ու դուն ճիշտ այն
պով կը վայելես իմ հարստութիւնս ինչ
պով որ ես կը վայելեմ. Ալ ի՞նչ փա-
ւքելու բան ունիս։ Դիրուկ եզն է որ
տի նախանձէիր, բայց թէ որ սիրտդ
ւեր, խե՛լքդ ալ տուն չիտար քեզի որ
սպիսի երշանիկ վայրկենի մը պէտք է ի
ասին հրճուէինք։» Fillion. S. Luc
228: — Եղբայր ըո այս. Բարեսիրտ
պրը խիստ յարմար կերպիւ կը շեշտէ թէ,
ն՝ զոր դու չէիր ուզեր խոստովանիլ քու
ղբայրդ ըլլալը, ու այնքան ցրտօրէն Ո-
իդ ըո այդ կ'անուանէիր, և սակայն
լեաք է լաւ ըմբռնես թէ քու եղբայրդ է։
— Ս. Հարք սոյն բարեսիրտ հօր վրայ կը
տնեն Աստուծոյ և մեր սիրելի Փրկչին
լատկերը։ Անառակ որդին, կ'ըսեն, կը
երկայացնէ զղջումի եկող մեղապարտ հո-
ին. իսկ երէց որդին՝ պատկերն է փարի-
եցւոց և այն հրէից որոնք քարացած կը
նային Փրկչին քարոզութիւններէն։

1. Այր մի էր մեծատուն՝ որոյ էր տնեսես
ի հնուց անտի, սոյն Տնտեսին առակը շատ
մը կարի ու կոխիւ նիւթ եղած է Ս. Գրոց

մեկնիչներուն միջեւ։ Եւ այս իրենց անհա-
մաձայնութեան գլխաւոր պատճառն ալ ու-
րիշ բան չէ՝ եթէ ոչ զայն իր բոլոր ման-
րամասնութիւններով մեկնաբանել ուզելու
անյագ ջանքերը։ Աղրի մեկնիչը սակայն,
կրցած են համաձայնիլ սոյն առակին գլխա-
ւոր կէտերուն մէջ, մենք ալ ասոնց հետե-
ւողութեամբ պիտի ջանանք պարզել զայն՝
և ըստ կարի ճշդել անոր խրթին մասերը։
Նախ՝ սա գիտնալ անհրաժեշտ է որ, սոյն
առակին մէջ Յիսուսի գլխաւոր կէտ նպա-
տակին է ցոյց տալ թէ, ինչպէս պէտք է
որ Քրիստոնեայք գործածեն այս աշխարհի
բարիքները փրկութեան հասնելու համար։
— Այր մի էր մեծատուն. Սոյն հարուստ
մարդը կը ներկայացնէ նոյն ինքն Աստ-
ուած՝ որ տէրն է երկնքի ու երկրի, ու չէ
թէ Մամոնան [Մէյսէր, Հ. Լանժ, Շէկկ],
կամ Սատանան [Օլհաւուզըն], ևլն. ևլն.—
Որոյ էր տնեսես. Տնտեսի իշխանութիւնը
խիստ ընդարձակ էր. հարուստներն անոր
հսկողութեան ու մատակարարութեան ներ-
քեւ կը դնէին իրենց բոլոր կալուածական,
տնտեսագիտական և դրամական գործերը։
Տնտեսի կերպարանքին տակ, ուրեմն, Տէրն
մեր կը հասկնայ բոլոր մարդկութիւնը որմէ
պիտի պահանջուի խստօրէն իրեն յանձ-
նուած տաղանդներուն հաշիւը։

է այս զոր լսեմ զքէն, տուր զհամար անտեսութեան քո. զի ոչ ևս կարես լինել տնտես։

3. Ասէ ընդ միտս իւր տնտեսն. Զի՞նչ գործեցից, զի տէր իմ հանէ զտնտեսութիւնս. զողալ ոչ կարեմ, մուրանալ ամաչեմ։

4. Գիտեմ զինչ արարից. զի յորժամ ի բաց լինիցիմ ի տնտեսութենէս՝ ընկալցին զիս ի տունս իւրեանց։

5. Եւ կոչեցեալ առ ինքն մի ըստ միոջէ ի պարտապանաց տեառն

ընել, դռնէ դուռ, հրապարակներու վրայ, կամ փողոցներու մէջ մուրալ. սակայն ատ ալ ամենէն վատ կեանք մըն է, առաւելեալ, Աւելի մեռնիլ՝ քան մուրացիկ ըլլալ կ'ըսէ Սիրաք [Ժ. 28, 30]։

4. Գիտեմ զինչ արարից. — Յանկարծ գիւտ մը կ'ընէատ իր վարանման մէջ. մտքին մուծ ու մեալ գաղափարները մէկէն կը փարատին։ Ատ իր նոր յղացումին շնորհիւ, առանց երկիր գործելու տաժանելի աշխատութեան յարելու, կամ առանց մուրացկանութեան ամօթալի կեանքն ընդգըկելու, և կամ անօթութենէ մեռնելու, պիտի կարենայ համեմատաբար աւելի բարեկեցիկ կեանք մ'ունենալ։ Ինչ է սա իր յղացած նոր գաղափարը։ Այնպէս մը կարգի դնել իր հաշիւներն՝ որ իր տիրոջ պարտական եղողներուն առջեւ վարկ ունայ և անոնց տուներուն մէջ ապրի։ Եւ Քէպէտ այսպիսի հայկատակ կեանք մը խստիւ կը պախարակէ Ս. Գիրքն ընելով. «Լաւագոյն է ըլլալ ծոյլ ներքեւ մուրացիկ կեանք մը վարել, քան տարաշխարհիկ ու հայկատակ ընթացքով ապրիլ վարձամ սեղաններու վրայ» [Սիրաք. ԻԹ. 29—31] սակայն ինք կը նախընտրէ այս կեանքը՝ Քշուառութեան

5. Եւ կոչեցեալ . . . ի պարտապանաց

2. Տ՛ւր զհամար տնտեսութեան քո. — Տնտեսին անհաւատարմութեան մասին եղած արդարացի յայտնութիւններէն զգածուած՝ անմիջապէս կը կանչէ զանի անոր տէրը, ու կը պահանջէ որ ցոյց տայ իր հաշիւնեբը՝ զի որոշած է այլ ևս հանելու զանի իր ծառայութենէն։ — Այսպէս հաշիւ պիտի պահանջէ նաև Աստուած վերջին դատաստանին օրը բոլոր մարդիկներէն ուրոյն ուրոյն։

3. Զի՞նչ գործեցից. — Տնտեսը յանկարծակիի կուգայ՝ տիրոջ իրեն հանդէպ ըրած վերջնական որոշումն իմանալով։ Եւ ատ իր այլայլումը վերջին ծայր յուսահատութեան կը փոխուի։ Ինչու որ, մէկ կողմէն գործէն կ'ելնէ, միւս կողմէն՝ ա՛յնչափ տարիներ տիրոջ վստահութիւնը ի չարն գործածած ըլլալով հանդերձ, մխիթար կեանք մը ունեցած է, այնպէս որ, այս պահուս ձեռքը ապրելու միջոց մը չունի։ Ամենավերջին Քշուառութիւնն է ուրեմն որ այլ ևս իր բաժինը եղած է. զի՞նչ գործեցից, ի՞նչ կրնայ ընել։ Գործել ոչ կարեմ, չի կրնար երկիր աշխատիլ, ինչու որ փափուկ մեծցած է, և ազատ ու անբարեխառն կեանք մը վարած ըլլալով միշտ, կարելի պիտի չըլլայ այլ ևս երկիր գործելու տաժանելի աշխատութեան վարժուիլ։ Ուրեմն ա՛յ ինչ կը մնայ իրեն

իւրոյ, ասէ ցառաջինն. Քանի՞ ինչ պարտիս տեառն իմում։

6. Եւ նա ասէ. Հարիւր վար ձիթոյ։ Ասէ ցնա. Կա՛ զգիր քո, և նիստ գրեա վաղվաղակի յիսուն։

7. Յարձեալ ասէ ցմիւսն. Դու քանի՞ ինչ պարտիս. և նա ասէ. Հարիւր ֆոռ ցորենոյ։ Եւ ասէ ցնա. Կա՛ զգիր քո և նիստ գրեա ութսուն։

տեառն։ — Առանց ժամավաճառ ըլլալու, անոր է ըսել՝ ինչպէս Յովսէպոս կը գրէ, առտիկեան մերթերուն ըսուած չափերուն, այսինքն մեր 40 լիտրային։ Տե՛ս, Keil, *Handbuch der bibl.* Archæologie, t. II, p. 139; Wetzer et Welte, *Dict. encycl. de la Théologie cath.*, à l'article *Mesures des anc. Hébreux*; Smith, *Dict. of the Bible*, au mot. *Weights a. Measures.* — Նիսա՝ գրեա՛ վաղվաղակի յիսուն. Պարտատէրին ունեցած 100 մար ձէթի՝ այսինքն 4000 լիտրային պարտքը մէկէն 2000ի կ'իջնար այս կերպով։

7. Հարիւր ֆոռ ցորենոյ. — Յունարէնին մէջ ալ նմանապէս ըսուած է *ϕο'ρτιος*. որ բառը երբայեցիք ալ ունէին Քor։ Սոյն չափն ալ՝ Հրէից քով չորեղէններու համար գործածուած ամենէն մեծ չափն էր, ու կը հաւասարէր 10 պաթ՚ի [մար] կամ 400 լիտրայի, որ հաշուով 100 քոռը 40,000 լիտրայի պիտի ըներ։ — Նի՛տս գրեա՛ ուրտուն. Մինչ առջի պարտատէրը 50% զեղչ մը կ'ընդունէր, սոյն վերջինինը միայն 20% էր. բայց խորամանկ տնտեսը լաւ կը հասկնար Քէրեւս որ այսչափ զեղչ մըն ալ պիտի բաւէր շահելու համար այս պարտատէրը, և ապագային իր նպատակին գործածելու համար։

8. Եւ գովեաց տէրն զանիրաւութեան՝ զի իմաստութեամբ արար. զի որդիք աշխարհիս այսորիկ իմաստնագոյն ևն քան զորդիս լուսոյ՝ յազգս իւրեանց:

9. Եւ ես ձեզ ասեմ. Արարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան. զի յորժամ պակասիցէ այն՝ ընկալցին ձեզ ի յարկան յաւիտենականս:

8. Եւ տէրը գովեց այն անիրաւ անտեսը իմաստութեամբ գործելուն համար. ինչու որ այս աշխարհի զաւակները աւելի իմաստուն են քան լուսոյ զաւակները, իրենց տեսակին մէջ:

9. Ես ալ ձեզի կ'ըսեմ. Ձեզի բարեկամներ չահեցէք անիրաւութեան դրամով. որպէս զի երբ անկէ զրկուիք՝ յաւիտենական յարկերուն մէջ ընդունուիք:

---

8. Եւ գովեաց տէր զանիրաւութեան.—Կալուածատէրն իրազեկ ըլլալով իր անտեսին բռնած Թէպէտ խարդախ՝ սակայն ճարտար ընթացքին, չի կրցաւ զսպել իր հիացումը անոր հնարամտութեան վրայ, ու գովեց անոր հանճարեղութիւնը. Ցայտնի է Թէ, սոյն գովեստը չէ Թէ անոր խարդախութեան վրայ կ'ինայ, վասն զի Տէրն մեր մանաւոր կը նշանակէ իսկ անոր գործողութեան զրովելի ըլլալը՝ զանի անիրաւութեամբ հեղինակ կանչելով, այլ սոսկ անոր խելքի ճարտարութեան, անոր հնարամտութեան վրայ. Պէտք է լաւ մը զանազանել ուրեմն սոյն անցքին իմաստը առանց որոյ կարելի է ծանր կերպով սխալիլ: Այսպէս, սոյն զանազանութեան ուշադրութիւն չընելնուն պատճառաւ, ոմանք կարծեցին Թէ, տնտեսը գործի եկած ըլլալով, գովեստի կ'արժանանայ: Ծուլիանոս՝ որ անհամար չարեաց պատճառն ալ ինքն ու գործին է, Ցիսուս կը պատուիրէ որ նեղ պարագայից մէջ անոնց միջոցաւ շահած բարեկամներէն օգնութեան յոյս ունենանք: — Չի յորժամ պակասիցէ այն, այսինքն երբ ա'լ հրաժարած ըլլալով աստի կենցաղոյս, դրամ չունենաք. — Ընկալցին զձեզ ի յարկան յաւիտենականս. Ձեր սիրաշահած բարեկամները, այսինքն աղքատները, ձեզի երկինքէ արքայութեան դռները բանան իրենց աղօթքներով ու օրհնութիւններով Աստուծոյ սիրտը շարժելով, որ ձեզ ալ երկինքը, քանի որ իրեն համար բարեխօսներ չէ ունեցած:

---

10. Որ ի փոքուն հաւատարիմ է՝ եւ ի բազումին հաւատարիմ է. եւ որ ի փոքուն անիրաւ է՝ եւ ի բազմին անիրաւ է:

11. Իսկ արդ, եթէ յանիրաւ մամոնային չեղէք հաւատարիմք, զձշմարիտն ձեզ ո՞ հաւատասցէ:

12. Եւ եթէ յօտարին չեղէք հաւատարիմք, զձերն ո՞ տացէ ձեզ:

13. Ոչ ոք ծառայ կարէ երկուց տերանց ծառայել. զի եթէ զմին ատիցէ՝ եւ զմիւսն սիրիցէ, կամ զմին մեծարիցէ՝ եւ զմիւսն արհամարհիցէ. ոչ կարէք Աստուծոյ ծառայել և մամոնայի: Մատթ. Զ. 24:

14. Իբրեւ լսէին զայս ամենայն փարիսեցիքն՝ քանզի արծաթասէրք էին, և անդրոսնէին զնա:

15. Եւ ասէ ցնոսա. Դուք էք որ արդարացուցանէք զանձինս առաջի մարդկան, սակայն Աստ-

---

10. Որ ի փոքուն հաւատարիմ է.—Փորձուած է հոս հարստութեան տեղ՝ բաղդատմամբ հոգեւոր շահերու որոնք մեծագոյն շահեր են: Ուստի, ան որ չի գիտեր փոքր բաները, ինչպէս է դրամը, գործածելու եղանակը, պիտի չկարենայ նաեւ գործածել ինք զինք ու վայելել հոգեւոր շահերը:

11. Եթէ յանիրաւ մամոնային չեղէք հաւատարիմք. — Վերի սկզբունքն է զոր հոս կը պարզէ Փրկիչը: Եթէ մէկ մը չէ կրցած ճարտարութեամբ գործածել մահկանացու բարեկամներ շահելու համար, որմէ՞ այլ եւս ոյս կ'ունենայ սպասելու ճշմարիտ հարստութիւնը, երկինքը, քանի որ իրեն համար բարեխօսներ չէ ունեցած:

12. Եւ եթէ յօտարին . . .—Նախորդ անցքից իմաստն է նաեւ զոր կը գտնենք հոս տարբեր ազդու ձեւի մը տակ: Յօտարին, այսինքն աշխարհային բաներու մէջ, «որ բաները մարդ մեռած ատեն հետը տանիլ չի կրնալուն համար օտար կ'անուանէ.» [Ս. Օգոստ.]:—Ձձերն, այսինքն երկինքը որու համար դուք ստեղծուած էք, և որ ձեր ստացուածքը կրնայ սեպուիլ. Ո՞ տացէ ստացուածքը կրնայ ձեզի վստահիլ, ձեզի ձեզ, ալ ո՞վ կրնայ ձեզի վստահիլ, եթէ մարդիկ՝ որ ստէպ իրենց յանձնելը, եթէ մարդիկ՝ որ ստէպ իրենց ցրուող ու անուղղայ գնացք ունեցող տղաքը ժառանգագուրկ կ'ընեն, հապա Աստուած պիտի չընէ՞ զանոնք որ իրենց անհաւատարմութեամբ անձամբ անձին կը հրաժարին իրենց յաւիտենական հայրենիքէն:

ուած գիտէ զսիրտս ձեր. զի՝ որ կը ճանչնայ ձեր սիրտերը. զի, ինչ որ բարձր է մարդկանց առջեւ, այն պիղծ է Աստուծոյ առջեւ:

16. Օրէնքն և մարգարէք մինչեւ ցՅովհաննէս. յայնմ հետէ արքայութիւն Աստուծոյ աւետարանի, և ամենայն ոք զնա բռնաբարէ: Մատթ. ԺԱ, 12:

17. Դիւրին իցէ երկնից և երկրի անցանել, քան յօրինացն միոյ նչանախեցի անկանել: Մատթ. ե, 18:

18. Ամենայն որ արձակէ զկին իւր, և առնէ այլ՝ չնայ. և որ զարձակեալն առնէ՝ չնայ: Մատթ. ե. 32: Մարկ. Ժ. 11: Ա. Կոր. է. 10:

հետեւորդներուն վրայ, մինչ մէկ կողմէն ալ անհամեմատ կը բարձրացնէր մարդոց արժանիքը: Սոյն օրինաց տրամադրութիւնները անով ի մանաւորի կը տարբերէին հինէն՝ որ բոլորովին մերժելով արտաքին արարողութիւնները, կատարեալ հոգեկան կեանք մը կը յանձնարարէր: Չէ Թէ միայն չարին տեղ չար չի հատուցանել կը պատուիրէր, այլ ընդհակառակն կը սովրեցնէր ալ որ՝ չարին տեղ պէտք էր բարիք հատուցանել: Խոնարհութիւն, կատարեալ եղբայրսիրութիւն ամէն անհատից հանդէպ՝ հրեայ Թէ հեթանոս, անձնուրացութիւն, գերբնական կեանք, ասոնք էին ի մանաւորի նոր օրինաց տրամադրութիւններն, որոց հպատակելու համար մարդ պէտք էր ստուգիւ մեծ ճիգ ի գործ դնել, ինքզինքն ուրանալ, բռնանալ և ահա այս ընթացքով միայն կարելի կ'ըլլայ անոր ճշմարիտ հետեւորդներն ըլլալ: Այսպէս պէտք է իմանալ Ամենայնի ոք զնա բռնաբարէ խօսքերը: Տես նաեւ, Ա. մատ. էջ 54, Ծան. 12:

15. Որ առաջի մարդկան բարձր է. — Մարդիկ՝ ակներեւ բան մըն է որ, ատկէ արտաքինէն կը դատեն. փարիսեցիք ալ կը ջանային արտաքին կերպով առաքինի և օրինաց նախանձախնդիր ցոյց տալով իրենք զիրենք՝ խաբել զմարդիկ. ա՛րդ, ատոյգ է, կ'ըսէ Տէրն մեր, որ դուք կը ջանաք շլացընել զմարդիկ ձեր խաբեպատիր ձեւակերպութիւններով. սակայն՝ ինչ բան որ բարձր, այսինքն պատուական ու յարգելի կ'երեւի մարդիկներու աչքին՝ չի կրնար խաբել զԱստուած ալ, զի Աստուած կը տեսնէ մարդուս սիրտը, և ինք գիտէ Թէ դուք փարիսեցիներդ որչափ կեղծաւոր էք, ձեր վրայ տեսնուած առաքինութիւններն անոր առջեւ արհամարհելի են ու գարշելի:

16. Օրէնիմ եւ մարգարէի մինչեւ ցՅովհաննէս.—Յովհաննէս Մկրտիչ հին օրինաց վերջին ներկայացուցիչն ըլլալով, հոն կը դադարէր այլ եւս Մովսիսական օրէնսդրութիւնը. և անտի կը սկսէր Քրիստոնէական օրէնքը: Բայց սոյն նոր օրէնքը նորանոր ու ծանր պարտականութիւններ ալ կը դնէր իր

Զար հարուստին ու աղքատ Ղազարոսին առակը:

19. Այր ոմն էր մեծատուն, և ագանէր բեհեզս և ծիրանիս, և ուրախ լինէր հանապազ առատապէս:

20. Եւ աղքատ ոմն, անուն Ղազարոս, անկեալ դնէր առ դրան նորա՝ վիրաւորեալ.

21. Եւ ցանկայր յագել ի փըշրանացն որ անկանէին ի սեղանոյ մեծատանն. այլ և շունք եւս գային, և լիզուին զվէրս նորա:

22. Եւ եղեւ մեռանել աղքատին. և տանել հրեշտակաց զնա

19. Հարուստ մարդ մը կար՝ որ բեհեզէ ու ծիրանիէ զգեստ կը հագուէր, ու ամէն օր ճոխ կերակուրներ կ'ընէր:

20. Եւ աղքատ մէկն ալ կար՝ Ղազարոս անուն, որ պառկած էր անոր դրան առջեւ, վէրքերով լեցուն.

21. Ու կը փափաքէր կշտանալ հարուստին սեղանէն ինկած փշրանքներէն. շուներն անգամ գալով անոր վէրքերը կը լզէին:

22. Եւ հանդիպեցաւ որ աղքատը մեռաւ, ու հրեշտակները

19. Այր ոմն էր մեծատուն.—Սոյն առակով Փրկիչը անգամ մը եւս կը շեշտէ՝ Թէ մարդ բնաւ պէտք չէ վստահի աշխարհային հարստութեանց վրայ որոնք առժամանակեայ են. և Թէ՝ լաւ չի գործածուած հարստութիւն մը կը վտանգէ մարդուս յաւիտենական կեանքը: — Եւ ագահաբար բեհեզս եւ ծիրանիս.—Բեհեզը բրդեայ խիստ նուրբ գործուած մըն էր զոր Եգիպտացիք կը պատրաստէին ու շատ յարգի կերպաս մը սեպուած էր, մանաւանդ անոր ձիւնաւելի սպիտակութեան համար. սոյն կերպասն աւելի ներքին զգեստներու կը գործածուէր: Մին Թէ միւսը իշխանական ու հարուստ տուներու մէջ միայն կարելի էր գտնել: Պլինիոս պատմիչ [Պատմ. բնակ. ԺԹ, 4] կ'ըսէ Թէ սոյն երկու կերպասներն ալ իրենց ծանրութեամբ ձոյլ ոսկի կ'արժէին.— Եւ՝ ուրախ լինէր հանապազ առատապէս: կերակրեղէններու մէջ ըրած զեղխութիւնն ու ճոխութիւնն է որ ցոյց կուտայ հոս Փրկիչը: —Ո՛րչափ լուրջ խորհրդածութիւններ կը գտնուին սոյն վրձինի երկու ճարտար հարուածներուն տակ: Ահա չուշտ, ինքնին դասովելի պիտի երեւէր՝ Թէ որ խեղդոյ նիւթ եղող հարստութիւնները անիրաւութիւններով, հալածանքներով, բռնութիւնով, անվերջ սուտերով կամ ագահութիւնով, և վերջապէս շռայլութիւնով ու զեխութեամբ անցընէր իր ժամերը, ո՛չ, այս կեանքով անցընէր իր ժամերը, ո՛չ, այս մոլութիւնները չեն որ Փրկիչը մէջ տեղ կը դնէ. այլ սոսկ՝ իր կեանքի փայլուն ու սեղանի փարթամութեան մէջ աղքատներու չի կարեկցիլը, ողորմածութիւն չընելը: Աշխարհի առջեւ՝ անբասիր կեանք մը կը վարէր նա, բայց Աստուած կը դատապարտէ զանի, կենդանի պատկեր մըն էր ան, տէ զանի ուրիմն, ագահ փարիսեցիներուն՝ որոնց կ'ուզէր փորձել Տէրը Թէ, փրկութեան հասնելու համար, բաւական չէ արտաքուստ պարկեշտ կեանք մ'ունենալը, հապա պէտք է նաև միացնել այսպիսի գնացքի մը ողորմածութիւնն ալ:

20. Եւ աղքատ ոմն անուն Ղազարոս.— Ըստ հասարակ կարծեաց, սոյն Ղազարոսը իբրեւ անձ մը չէ, այլ սոսկ ո՛և է աղքատ մը կը ներկայացնէ, որ չբաւորութեան հետ ունի նաև սոսկալի հիւանդութիւն մը իր մարմնոյն վրայ, Թերեւս արդիւնք իր խեղճութեանց,

ի գոգն Աբրահամու: Մեռաւ և մեծատունն և թաղեցաւ.

23. Եւ ի դժոխսն ամբարձ զաչս իւր՝ մինչ ի տանջանսն էր. հառաչ զԱբրահամ ի հեռաստանէ, և զՂազարոս ի գոգ նորա հանգուցեալ:

24. Եւ նա աղաղակեալ և ասէ. Հա՛յր Աբրահամ, ողորմեա՛ ինձ, և առաքեա զՂազարոս զի թացցէ զծագ մատին իւրոյ ի ջուր՝ և զովացուցէ զլեզու իմ. զի պապակիմ ի տապոյ սմին:

25. Եւ ասէ ցնա Աբրահամ. Որդեա՛կ, յիշեա զի ընկալար անդէն զբարիս քո ի կեանսդ քումմ, և Ղազարոս նոյնպէս զչարչարանս. ա՛րդ, սա ասա մխիթարի՝ և դու այդր պապակիս:

26. Եւ ի վերայ այսր ամենայնի, վիհ մեծ է ընդ մեզ և ընդ ձեզ. եթէ կամիցին ասոքն անցանել՝ ոչ կարեն, և առ ձեզ անցանել՝ ոչ կարեն, և ոչ այսի ոք առ մեզ անցանել:

27. Եւ ասէ. Սրդ, աղաչեմ զքեզ, հա՛յր, զի արձակեսցես զնա ի տունն հօր իմոյ.

28. Են իմ անդ եղբարք հինգ, որպէս զի տացէ նոցա վկայութիւն. զի մի՛ և նոքա գայցեն յայս տեղի տանջանաց:

29. Եւ ասէ Աբրահամ. Ունին զՄովսէս և զմարգարէս, նոցա լսիցեն:

30. Եւ նա ասէ. Ոչ, հա՛յր Աբրահամ, բայց եթէ ի մեռելոց ոք երթիցէ առ նոսա, և ապաշխարեսցեն:

31. Եւ ասէ ցնա. Եթէ Մովսէսի և մարգարէիցն ոչ լսեն, և ոչ թէ ի մեռելոց ոք յառնիցէ՝ հաւատասցեն:

22. Ի գոգն Աբրահամու.—Այսպէս կ'անուանէին Հրեայք սուրբ հոգիներու հանգըստեան տեղը, մինչեւ որ Քրիստոս գալով բանար իր չարչարանքով երկինքը: Ուրիշ երկու բացատրութիւններ ալ ունէին որոնք նոյնպէս ընտրելոց հոգիներուն բնակավայրը կը նշանակէին. Աստնը էին. Եդեմական դրախտ. և Փառաց գահին տակը: Տես, Schegg, *Evang. nach Lukas*, t. II. p. 486:

23. Ի դժոխսն ամբարձ զաչս իւր.—Հրեական դժոխքը կամ Շէ'օլ ըսուածը երկու մասի կը բաժնուէր, այնպէս որ սովորական պատի Ջանդրուխիւն հազիւ ուներ զայնս իրարմէ բաժնող միջնորմը: Սոյն երկու մասերէ մին Աբրահամու գոգն էր, իսկ միւսը Դժոխքը: Ռաբունիները կ'ըսէին ալ Ք, դժոխքի մէջ գտնուողները հեռուէն հեշտիւ կրնային արքայութիւնը դիտել: Տես, *Midrasch Koheleth*, VII, 14; A. Wünsche, *Bibliotheca rabbinica*, Leipzig.— Միւղ ի տանջանսն էր. եկեղեցւոյ վարդապետութիւնն այն է դժոխոց մասին, Ք եթ հոն՝ դատապարտեալք իրենց մեղաց ծանրութեան ստիճան՝ ի չարչարանքներ պիտի կրեն, և Ք՝ սոյն տանջանքները բացի խղճի խայթէն պիտի ըլլան ի մասնաւորի իրական, այնպէս որ ազգեն զգայարանաց ընդհանուր դատաստանէն ետքը՝ երբ մարմնով հոգիք դատապարտուին. և Ք՝ նիւթական բայց անշէջ կրակ մըն ալ միշտ կը գտնուի հոն.— Յայտնի է Ք եթ հոս չար հարուստին ու Աբրահամու միջեւ եղած խօսակցութիւնը չէ Ք իրական զգայարանաց միջոցաւ եղած խօսակցութիւն մըն է՝ այլ տեսարանն աւելի զգալի ընել տալու համար է որ դրուած է այն. ինչպէս շատ անգամ Ս. Գրոց մէջ Աստուծոյ ևս սոյն կերպ ձեւեր կը տրուի:

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

Գայթակղութեան ծանրութիւնը.—Ներողամտութեան ոգին.—Հաւատքին զօրութիւնը.—Պէտք է գիտակից ըլլանք մեր վիճակին եւ ըստ այմ գործենք.—Տասն բորոտներու առակը:

1. Ասաց և առ աշակերտսն իւր. Ոչ է մարթ չգալ գայթակղութեան. բայց վա՛յ այնմիկ է՝ որով ձեռն գայցէ: Մատթ. ԺԸ. 7: Մարկ. Թ. 41:

1. Իր աշակերտներուն ալ ըսաւ. Կարելի չէ որ գայթակղութիւն չհանդիպի. բայց վա՛յ անոր որու ձեռքով կուգայ:

2. Լաւ էր նմա թէ վիմ երկաւնահար կախէր զպարանոցէ նորա և անկանէր ի ծով, քան թէ գայթակղեցուցանէ զմի ոք ի փոքրկանցս յայսցանէ:

2. Լաւագոյն կ'ըլլար որ երկանի քար մը կախէին անոր վիզէն ու ծովը ձգէին, քան թէ գայթակղութիւն տար այս փոքրիկներէն մին:

2. Վէմ երկաւնահար կախէր . . . քան թէ գայթագղեցուցանիցէ.— Երկանաքարը կամ երկինք քարը, ինչպէս սովոր են ըսել գաւառի բնակիչք, կը բաղկանար երկու կարծր ու ատամնաւոր կլոր քարերէ, Աստուծմէ մին հաստատուն կը մնար գետնի

3. Զգո՛յշ կացէք անձանց: եթէ մեղիցէ եղբայր քո՝ սաստեա նմա. և եթէ ապաչխարիցէ՝ թո՛ղ նմա: Ղեւտ. ԺԹ. 17: Սիրաք, ԺԹ. 13: Մատթ. ԺԸ. 15:

4. Եւ եթէ եօթն անգամ մեղիցէ քեզ, և եօթն անգամ դարձցի ի քեզ և ասիցէ. Ապաչխարեմ. թողցես նմա:

5. Եւ ասեն առաքեալքն ցՏէր. Յաւե՛լ մեզ հաւատս:

3. Զգուշութիւն ըրէք ձեր վրայ: Թէ որ եղբայրդ մեղք մ'ընէ քեզի դէմ՝ յանդիմանէ զանի. ու թէ որ ապաչխարէ՝ ներէ անոր:

4. Ու թէ որ եօթն անգամ քեզի դէմ մեղանչէ, ու եօթն անգամին ալ դառնայ քեզի ու ըսէ. Կ'ապաչխարեմ. ներէ՛ անոր:

5. Եւ առաքեալները Տիրոջ ըսին. Մեր հաւատքն աւելցո՛ւր:

3. Զգուշացէ՛ք ձեզի: Եթէ մեղանչէ քու եղբայրդ, նախատէ զանի. և եթէ ապաշխարէ, ներէ անոր:

4. Եւ եթէ օրը եօթն անգամ մեղանչէ քեզի դէմ, և եօթն անգամ դառնայ քեզի մօտ՝ ըսելով. Կ'ապաշխարեմ, դուն ներէ անոր:

5. Եւ առաքեալները ըսին Տէրոջ. Յաւելո՛ւր մեր հաւատքը:

6. Եւ ասէ Տէր. եթէ ունիցիք հաւատս քան զհատ մանանխոյ, և ասիցէք թթենւոյս այսմիկ. Խլեաց և տնկեա՛ց ի ծովու, և հնազանդեսցի ձեզ: Մատթ. ԺԷ. 19:

7. Իսկ ո՞վ ոք ի ձէնջ, որ ունիցի ծառայ հողագործ կամ հովիւ, որ իբրեւ մտանիցէ յագարակէ՝ ասիցէ ցնա վաղվաղակի թէ, Անց, բազմեա՛ց.

8. Այլ ոչ ասիցէ ցնա թէ, Պատրաստեա՛ դիւնջ ընթրելոց իցեմ, և գօտի ածեալ պաշտեա՛ ինձ՝ մինչեւ կերայց և արբից, և ապա կերիցես և արբցես դու:

6. Եւ Տէրն ըսաւ. Թէ որ մանանուխի հատիկին չափ հաւատք ունենաք, և ըսէք ասթթենիին. Ելի՛ր արմատէդ ու տնկուէ ծովին մէջ. պիտի հնազանդի ձեզի:

7. Իսկ ձեր մէջէն ո՛վ է այն մարդը որ, հողագործ կամ հովիւ ծառայ մ'ունենալով, երբ անիկայ ագարակէն տուն վերադառնայ՝ անմիջապէս անոր կ'ըսէ թէ, Մօտեցի՛ր ու սեղանի նստէ.

8. Եւ անոր չ'ըսեր թէ, Պատրաստէ՛ իմ իրիկուան կերակուրս, և օծխտուելով ծառայէ ինձի՝ մինչեւ որ ուտեմ ու խմեմ, և յետոյ դուն ալ կեր ու խմէ:

վրայ, իսկ միւսը շարժուն էր, որ եթէ պըզտիկ ըլլար՝ փայտէ երախակալի մը միջոցաւ՝ ձեռքով կը դարձուէր, ալիւրը աղալու համար՝ իսկ եթէ խոշոր ըլլար՝ այն ատեն էշ մը կը լծուէր դարմնելու համար: Շարժուն քարին ծիշդ կեդրոնը ծակուած էր որ տեղէն կը լեցունէին ցորենը: — Արդ, գայթագղուածքեան ո՛րչափ ծանր մեղք ըլլալը ցոյց տալու համար, Փրկիչը կը յայտարարէ թէ գայթագղուիլին պատճառող անձը նուազ մեղք մը ըրած կ'ըլլար, եթէ երկանաքարն ինք իր վիզը կախելով անձնասպան ըլլար, քան իր խօսքերով կամ արարքներով գայթագղուիլն տար, այսինքն այլոց հոգին սպաննէր: Չի հրէշային ու դիւական մեղք մըն է գայթագղուիլը, մեղք մը՝ որ ինքնին կը հակառակի Տեառն մեծոյ փրկագործութեան. մեղք մը՝ որու վրայ ի մասնաւորի հաշիւ պիտի պահանջուի մեծէ. վերջապէս մեղք մը՝ որ նոյնքան աւերիչ հանգամանքներ ունի որքան սովորական դարձած է աշխարհի մէջ, — ի փոխարինութիւն յայտնելոյ. Յիսուս այս խօսքերով կ'ակնարկէ իր աշակերտներուն, որոց անուան ներքեւ պէտք է ըմբռնենք ընդհանուր այն հոգիները՝ որոնք զոհ կ'երթան գայթագղուիլն պատճառող չարերու:

3. Զգոյշ կացէք անձանց. Ըստ հասարակ կարծեաց սոյն խօսքերը նախընթաց անցքին կապուելով, կը նշանակէ. Դուք ալ զգուշութիւն ընէք որ մեկ մը չի գայթակղեցնէ: — Ուրիշներ ալ յետագայ նախադասութեան կապելով, հետեւեալ իմաստը կուտան. Լաւ ուշադրութիւն ընէք ևանեւ այն բաներուն զորս հիմա պիտի ըսեմ: Մին թէ միւս կարծիքը կրնան անվտանգ ընդունուիլ: — Սաստեա՛ ևնա. Ցանդիմանել պէտք է յանցաւորը՝ մանաւանդ երբ ո՛ և է կերպիւ մը իրաւունք մ'ունինք անոր վրայ: Սակայն սոյն յանդիմանութիւնը պէտք է քաղցրութեամբ ըլլայ, ներշնչուած ճշմարիտ եղբայրսիրութեան ոգիէն, բայց երբ, պարագան այնպէս բերէ որ, յանցանքին ծանրութեան պատճառաւ, հարկ ըլլայ կտրողական ու խիստ լեզու մը կամ ընթացք մը բռնել յանցաւորին հանդէպ, այս պահուն իսկ պէտք է ջանալ վիրաւորիչ ու անարգական լեզու մը գործածելէ, որպէս զի փոխանակ բարիքի՝ չարեաց պատճառ չըլլանք:

4. Եւ եթէ եօթն անգամ մեղիցէ . . . Եօթն անգամ ըսելով Տէրն մեր, ըսել կ'ուզէ թէ որչափ անգամ որ մէկ մը վշտացնէ զմեզ՝ ու վերստին զղչայ իր ըրածին վրայ, մենք միշտ պատրաստ ըլլանք ներելու ևոր: Ո՛րչափ անոխակալ ու անյիշաչար ոգի մը ունենայ մեկը, նոյնքան վեմ ու ամրիւսրտի տէր մը կը սեպուի, և չկայ զովեստ մը որ այնքան պատիւ բերէ մարդուս՝ որքան սրտի ազնուութիւնը:

6. եթէ ունիցիք հաւատս . . . Առաքեալները լսելով ներողամտութեան մասին Քիսուսի տուած խրատները՝ ու չի կրնալով ըմբռնել թէ ի՛նչպէս կարելի էր որ, մարդ այնքան վճռանճնութիւն ունենար իր դէմ մեղանչողներուն հանդէպ, սկսան աղաչել որ իրենց ունեցած հաւատքն աւելցներ, որպէս զի կարենային ըմբռնել ու գործադրել այսպիսի ծանր պարտականութիւն մը: Քիսուս ալ հաւատքին ոյժը ցոյց տալու համար՝ կը վստահեցնէ զանոնք որ, եթէ մարդ հաւատքի նշոյլն իսկ իր վրայ ունենայ, այն ատեն կրնայ դիւրաւ իրագործել այնպիսի բաներ՝ որոնք բնութեան զօրութենէն դուրս են. զոր օրինակ, երբ հրամայէ հաստատուն երկրի վրայ բուսնող ծառի մը՝ որ եղնէ իր տեղէն, ու մշտատատան ծովին ջուրերուն մէջ երթայ արմատ ձգէ ու աճի, — ինչպէս ըսած ենք այլուր [Տես, Հատ. Ա. էջ 89, Ծանօթ.], պէտք չէ կարծել թէ, այս կարգի հրաշքներ երբ կարող չըլլար մէկ մը ընել՝ անոր հաւատքէ զուրկ ըլլալը կը նշանակէ, ինչու որ, հրաշք գործելը՝ Աստուծոյ կողմէն տրուած արտաքոյ կարգի շնորհք մըն է, և զոր այն ատեն, և այն անձանց կուտայ՝ որ ատեն մասնաւոր դիտում մ'ուներ իր տեսչութեան մէկ ծրագիրը գործադրելու: Ուստի, հրաշագործութիւնը միշտ չի կրնար իբր հաւատի ապացոյց նկատուիլ՝ հրաշք գործողին սրբութեան: Ո՛չ ալ, հրաշք չի կարենալ ընելը՝ ապացոյց մը կրնայ նկատուիլ հաւատքի չգոյութեան, կամ անհատի մը մեղաւոր ըլլալուն:

7—10. Ո՞վ ոք ի ձէնջ, որ ունիցի ծառայ . . . — Քիսուսի նպատակն է այս խօսքերով դրոշմել իր աշակերտաց սրտին մէջ ճշմարիտ խոնարհութեան զգացմունքն հանդէպ Աստուծոյ: Առօրեայ ու խիստ գործնական օրինակով մը ցոյց կուտայ սոյն ճըշմարտութիւնը: Հողագործ կամ հովիւ ծառայ մը, որ դաշտին մէջ իր սովորական աշխատութիւնները լրացնելէ վերջ տուն կը վերադառնայ, որու տէրն առանց շնորհակալութեան խօսք մ'իսկ ընելու, անմիջապէս կը հրամայէ որ պատրաստէ իր ճաշը՝ ու զայ ծառայէ իր սեղանին՝ մինչեւ որ ինք կերակուրն աւարտէ: Մի'թէ այս սովորութիւնը անգութ մըն է տիրոջ կողմանէ, բնական է թէ ոչ, եւ ինչո՞ւ, վասն զի այս ծառայութեանց համար վճարած է ծառան: Նոյնպէս ալ մարդ երբ կը նայի իր տեսչութեան մէկ ծրագիրը գործադրելու: Ուստի, հրաշագործութիւնը միշտ չի կրնար իբր հաւատի ապացոյց նկատուիլ՝ հրաշք գործողին սրբութեան: Ո՛չ ալ, հրաշք չի կարենալ ընելը՝ ապացոյց մը կրնայ նկատուիլ հաւատքի չգոյութեան, կամ անհատի մը մեղաւոր ըլլալուն:

7—10. Ո՞վ ոք ի ձէնջ, որ ունիցի ծառայ . . . — Քիսուսի նպատակն է այս խօսքերով դրոշմել իր աշակերտաց սրտին մէջ ճշմարիտ խոնարհութեան զգացմունքն հանդէպ Աստուծոյ: Առօրեայ ու խիստ գործնական օրինակով մը ցոյց կուտայ սոյն ճըշմարտութիւնը: Հողագործ կամ հովիւ ծառայ մը, որ դաշտին մէջ իր սովորական աշխատութիւնները լրացնելէ վերջ տուն կը վերադառնայ, որու տէրն առանց շնորհակալութեան խօսք մ'իսկ ընելու, անմիջապէս կը հրամայէ որ պատրաստէ իր ճաշը՝ ու զայ ծառայէ իր սեղանին՝ մինչեւ որ ինք կերակուրն աւարտէ: Մի'թէ այս սովորութիւնը անգութ մըն է տիրոջ կողմանէ, բնական է թէ ոչ, եւ ինչո՞ւ, վասն զի այս ծառայութեանց համար վճարած է ծառան: Նոյնպէս ալ մարդ երբ կը

9. *Միթէ չնո՞ր ինչ ունիցի ծառային այնմիկ, զի արար զամենայն հրամանսն։*

10. *Նոյնպէս և դուք, յորժամ առնիցէք զամենայն հրամայեալսն ձեզ, ասասջիք թէ, Ծառայք անպիտանք եմք, զոր պարտէաքն առնել՝ արարաք։*

11. *Եւ եղեւ մինչեւ երթայր նա յԵրուսաղէմ, և ինքն անցանէր ընդ մէջ Սամարեայ և Գալիլեացւոց։*

12. *Եւ մինչդեռ մտանէր ի գեօղ ուրեմն, պատահեցին նմա տասն այր բորոտ՝ որք կացին ի հեռաստանէ,*

պարտքերը, պէտք չէ անկէ վարձք մ'սպասէ, կամ անոր երախտիք մը ըրած կարծէ։ Վասն զի Աստուած գերագոյն տէր մըն է, և մարդ ինքզինք բովանդակ անոր կը պարտի։ Այս այսպէս ըլլալով հանդերձ, Աստուած իր ծայրագոյն բարութեամբ, և զմարդ ծայր աստիճան սիրելուն պատճառաւ, երկրաւոր տէրերէն բոլորովին տարբեր ընթացք մը կը բռնէ՝ զմարդ միշտ վարձատրելով, ինչպէս կ'ըսէ այլուր Տէրն մեր [Ղուկ. ԺԲ. 37] երանի՛ կարդալով. հնաւանդիմ ծառային, զի Աստուած պիտի լեցնէ զանի իր առատաձիր շնորհքներով։

11. . . . Եւ իմն անցանէր ընդ մէջ Սամարեայ եւ Գալիլեացւոց։ — Պաղեստինու տեղեկագրութեան՝ և Աւետարանչին գրութեան ուշի ուշով միտ չդնելով է որ հին մեկնիչներէն շատերը կը կարծէին Թէ Յիսուս այս իր վերջին ճամբորդութեան առեն՝ Սամարիայի հողէն անցնելով երուսաղէմ կը դիմէր, այսպէս իր ճամբան համառօտելով. Սակայն բոլորովին տարբեր եղաւ Գրկչին դիտաւորութիւնը. և այս բանն է որ կ'ուզէ հասկցնել Աւետարանիչը երբ զՍամարիա նախ կը յիշէ և յետոյ Գալիլեայ։ Զի արդէն յայտնի է Թէ, Յիսուս Գալիլեայ կը գտնուէր, և անկէ մեկնեցաւ երուսաղէմ երթալու։ Իր առջեւ ունէր երկու գլխաւոր ճամբայ, կա՛մ ուղիղ ճամբան հետեւելով Սամարիայի մէջէն անցնիլ՝ և կամ այս երկրէն խոյս տալու համար աւելի երկար շրջան մ'ընել։ Յիսուս սոյն վերջի ծրագիրն ի գործ դրաւ, քանզ գիտնալով Սամարացւոց անբաղաքավար ու անհիւրընկալ ըլլալը [Տե՛ս, Թ. 52–53]։ Այսպէս ուրեմն, երբ Յիսուս կը հասնի Գալիլիոյ ու Սամարիայի սահմանագլուխները՝ փոխանակ դէպ հարաւ շարունակելու իր ճամբան Սամարիայի մէջէն անցնելու համար, դէպ Արեւելք կ'ուղղէ իր քայլերը Յորդանանու ու Պէրէի դին, և հաւանականօրէն կ'անցնի Ուատի ՊէՔսէանի քովերէն, որով աչ կողմը կ'ունենար զՍամարիա, իսկ ձախը՝ զԳալիլեայ։ Այսպէս ուրեմն, Յիսուս պիտի անցնէր «Սամարիայի ու Գալիլիոյ սահմանամէջէն»։ Տե՛ս, R. Riess, *Atlas histor. et géog. de la Bible*; pl. IV; V.—Ancessi, *Atlas géogr.* pl. XVI.

12—14. Պաղեստինու մէջ, մանաւանդ հին ատենները, սարսափ ազդող հիւանդութիւններէն գլխաւորը կը նկատուէր բորոտութիւնը։ Ամէն դարու մէջ մեծամեծ ջանքեր եղած են դարման տանելու այս աստիճան ծանր աղէտի մը, սակայն ցարդ իսկ կարելի եղած չէ կատարելապէս լուծում մը տալ անոր։ Միայն նախազգուշական [Prophylactique] միջոցներն են որ քիչ շատ յաջողած են կասեցնել սոյն հիւանդութեան ապերասան ծաւալումը։ Գլխաւոր չորս տեսակ բորոտութիւն կը զանազանուի. էլէֆանթիազիսը՝ որ առ հասարակ ոտքերուն վրայ կ'ըլլայ, և որ այլակերպ դառնալով փիղի ոտքերը կը յիշեցնէ։ Ցետոյ կուգան աւել, կարմրագոյն, ու ապիտակ բորոտութիւնը։ Պաղեստինու մէջ ճարակածն էր առ հասարակ սոյն վերջին տեսակը, որ մասին խիստ մանրամասն տեղեկութիւններ տրուած են Մովսիսէ, ու ճարտար նախազգուշական միջոցներ դրուած ատ ախտին դէմ մաքառելու համար։ Տե՛ս, Ղեւտ. ԺԲ. ԺԴ.։ Սպիտակ բորոտութիւնը կը սկսի՝ նախ աչեղի ծայրի մեծութեամբ ճերմակ բիծերով, որ մարմնոյն ամրողջ կամ անոր մէկ մեծ մասին երեսը ընդհուպ կը ծաւալի։ Հետ զհետէ կը սկսին խորունկնալ սոյն բիծերն ու կը ծափանցեն միսին, ջղային դրութեան, ոսկորներուն ու ծուծերուն մէջ։ Վարակեալ մասերը կը կրծուին կամաց կամայ, կը փտտին ու կ'անկատուին կ'իյնան։ Հիւանդը սաստիկ ցաւերով կը տանջուի, և բարոյական խիստ արգահատելի վիճակի կ'ենթարկուի։ Արհեստը անկարող եղած է ցարդ այս հիւանդութեան դարման տանելու. բնութիւնը երբեմն կրցած է յաջողիլ

13. *Բարձին զձայնս և ասեն. Ցիսո՛ւս Վարդապետ, ողորմեաց մեզ։*

14. *Եւ իբրեւ տեսաւ զնոսա՝ ասէ ցնոսա. Երթա՛յք, ցուցէ՛ք զանձինս քահանայապետին։ Եւ եղեւ իբրեւ գնացին՝ առժամայն սրբեցան։* Ղեւտ. ԺԴ. 2։

13. Զայներնին բարձրացուցին ու ըսին. Ցիսո՛ւս Վարդապետ, ողորմէ մեզի։

14. Եւ զանոնք տեսնելով՝ ասաց նոցա ըսաւ. Գացէք, ցոյց տուէք զձեզ քահանաներուն։ Եւ եղաւ որ երբ գնացին՝ սրբուեցան։

Քիւններէն գլխաւորը կը նկատուէր բորոտութիւնը։ Ամէն դարու մէջ մեծամեծ ջանքեր եղած են դարման տանելու այս աստիճան ծանր աղէտի մը, սակայն ցարդ իսկ կարելի եղած չէ կատարելապէս լուծում մը տալ անոր։ Միայն նախազգուշական [Prophylactique] միջոցներն են որ քիչ շատ յաջողած են կասեցնել սոյն հիւանդութեան ապերասան ծաւալումը։ Գլխաւոր չորս տեսակ բորոտութիւն կը զանազանուի. էլէֆանթիազիսը՝ որ առ հասարակ ոտքերուն վրայ կ'ըլլայ, և որ այլակերպ դառնալով փիղի ոտքերը կը յիշեցնէ։ Ցետոյ կուգան աւել, կարմրագոյն, ու ապիտակ բորոտութիւնը։ Պաղեստինու մէջ ճարակածն էր առ հասարակ սոյն վերջին տեսակը, որ մասին խիստ մանրամասն տեղեկութիւններ տրուած են Մովսիսէ, ու ճարտար նախազգուշական միջոցներ դրուած ատ ախտին դէմ մաքառելու համար։ Տե՛ս, Ղեւտ. ԺԲ. ԺԴ.։ Սպիտակ բորոտութիւնը կը սկսի՝ նախ աչեղի ծայրի մեծութեամբ ճերմակ բիծերով, որ մարմնոյն ամրողջ կամ անոր մէկ մեծ մասին երեսը ընդհուպ կը ծաւալի։ Հետ զհետէ կը սկսին խորունկնալ սոյն բիծերն ու կը ծափանցեն միսին, ջղային դրութեան, ոսկորներուն ու ծուծերուն մէջ։ Վարակեալ մասերը կը կրծուին կամաց կամայ, կը փտտին ու կ'անկատուին կ'իյնան։ Հիւանդը սաստիկ ցաւերով կը տանջուի, և բարոյական խիստ արգահատելի վիճակի կ'ենթարկուի։ Արհեստը անկարող եղած է ցարդ այս հիւանդութեան դարման տանելու. բնութիւնը երբեմն կրցած է յաջողիլ կատարելապէս բժշկելու. մանն է սոսկ ա-նոր ճշմարիտ ազատարարը։ Կը կարծուի Թէ բորոտութիւնն առ հասարակ յառաջ կուգայ չափազանց Քշուառութենէ, գէշ սննդառութենէ. և Քէ՝ հոտած կարմիր ձկընկիթը [խաւեար], գէշ ձէթը, ինչպէս նաև աղեալ ձուկերու, խոզի միսին ու ոգելից ըմպելիներու չափազանց գործածութիւնը կրնան ծնունդ տալ անոր։ Սակայն չկայ պատճառ մը որ ա՛նքան ապահով կերպով ծնունդ տայ բորոտութեան՝ որքան զրկանքն ու անմաքրութիւնը։ Բորոտներն, և ինչ որ անոնց կը վերաբերէր՝ անսուրբ նկատուած էին Հրէից քով, և ան որ չգիտնալով որոշեալ սահմանէն աւելի կը մօտենար անոնց, կամ կը դպչէր՝ պէտք էր անմիջապէս ենթարկուիլ շատ մը արարողութիւններու, և չմտնել ընկերութեան մէջ մինչեւ որ մաքրուէր։ Այս խստապահանջութիւնը մանաւանդ այն պատճառաւ էր որ բորոտութիւնը նկատուած էր գաղտնի մեղքի մը իբր պատիժը [Տե՛ս, Համ. Ա. էջ 35. Ծանօթ.]։ Ահա բորոտութեան մասին Ռաբունիներու վարդապետութիւնը «Զարախօսութեան պատճառաւ մարդիկ կը պատժուին բորոտութեամբ . . . Մարդուս կազմին կէսը ջուր է և կէսը արիւն։ Երբ մարդ ուղիղ կեանք մը կը վարէ՝ արիւնն ու ջուրը կը մնան իրենց չափին մէջ։ Իսկ երբ մեղանչէ՝ այն ատեն կա՛մ ջուրին քանակը կ'աւելնայ՝ ու մարդ կ'ենթարկուի ջրգողութեան [hydropisie], և կամ արիւնին քանակը աւելի կ'ըլլայ քան ջուրինը, ու կ'ըլլայ բորոտ»։ Otho, *Lexic. Rabbin.* Տես նաեւ, Lightfoot, *Hor. hebr., in Evang.* Ի. 1։

15. Մի ոմն ի նոցանէ իբրեւ եսես եթէ բժշկեցաւ, դարձաւ անդրէն՝ ի ձայն մեծ փառաւորառնէր զԱստուած.

16. Անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց առ ոտս նորա, և գոհանայր զնմանէ. և ինքն էր Սամարացի:

17. Պատասխանի եւ Յիսուս և ասէ. Ո՞չ տասն սոքա սրբեցան, իսկ արդ, ինուընքն ո՞ւր են:

18. Չի ոչ գտան դառնալ տալ փառս Աստուծոյ, բայց միայն այլազգիս այս:

19. Եւ ասէ ցնա. Արի՛ գնա՛, զի հաւատք քո կեցուցին զքեզ:

15. Անոնցմէ մէկը՝ տեսնելով որ բժշկուած էր, կրկին գարձաւ, բարձրաձայն կը փառաւորէր զԱստուած.

16. Յիսուսի ոտքն ինկաւ իր երեսներուն վրայ, և չնորհակալ կ'ըլլար անոր. և ինք ալ Սամարացի էր:

17. Պատասխանեց Յիսուս ու ըսաւ. Տասն ալ չի բժշկուեցա՞ն, արդ ո՞ւր են մնացած ինը հոգին:

18. Չի անոնցմէ մէկին անգամ չի գտնուեցաւ որ գար Աստուծոյ փառք տալու, բայց ի աս այլազգիէն:

19. Եւ անոր ըսաւ. Ելի՛ր գնա՛, ինչու որ քու հաւատքդ զքեզ բժշկեց:

Աստուծոյ արքայութիւնը. — Փրկիչը կ'աւետէ իր կրկին գալուստը ու կը զգուշացնէ իր հետեւորդները խաբեբաներէ:

20. Իբրեւ հարցաւ ի Փարիսեցւոցն Թէ, ե՛րբ գայցէ արքայութիւն Աստուծոյ, պատասխանի ետ նոցա և ասէ. Ոչ գայ արքայութիւն Աստուծոյ խորանօք.

20. Փարիսեցիները երբ անոր հարցուցին Թէ, ե՛րբ պիտի գայ Աստուծոյ արքայութիւնը, անոնց պատասխանեց ու ըսաւ. Աստուծոյ արքայութիւնը այնպէս չի գար որ աչքի զարնէ.

21. Եւ չասիցեն Թէ, Ահաւասիկ աստ է կամ անդ: Զի ահա արքայութիւն Աստուծոյ ի ներքս ի ձեզ է:

21. Եւ պիտի չըսուի Թէ, Ահաւասիկ հոս է կամ հոն: Որովհետեւ, Աստուծոյ արքայութիւնը ձեր իսկ մէջն է:

22. Եւ ասաց և առ աշակերտսն. Եկեսցեն աւուրք ցանկանալոյ ձեզ մի յաւուրցն Որդւոյ մարդոյ տեսանել, և ոչ տեսանիցէք:

22. Իսկ աշակերտներուն ըսաւ. Այնպիսի օրեր պիտի գան որ դուք պիտի փափագիք տեսնելու Որդւոյ մարդոյ օրերէն գէթ մին, ու պիտի չտեսնէք:

15—16. Մի ոմն ի նոցանէ . . . : Աւետարանիչը կարծես դիտմամբ մը կը շեշտէ սոյն կէտին վրայ. Չի տասն հոգիէ կը բաղկանար բորոտներուն խումբը, և Քէպտ ամենց ամէնն ալ բժշկութեան շնորհքն ընդունեցան, սակայն անոնցմէ միայն մէկը կը մտաբերէ գալով յայտնելու իր շնորհակալութիւնը. Եւ այն որ աւելի զարմանալին է, սոյն այս անձն ալ Սամարացի մըն էր, այսինքն այնպիսի ցեղի մը կը պատկանէր՝ որ հրէից համար ամենէն վատթարը սեպուած էր. Ասկից փաստ մըն էր Քէ միայն հրեաց ազգը չէր որ պիտի վայելէր Փրկչին քարոզութեան շնորհները, այլ ընդհանուր մարդկութիւնը՝ որ հոս պատկերացած է Սամարացիին անձին վրայ. Եւ Քէ՝ Աբրահամու որդիներն իրենց չարաբաստութեան պատճառաւ, պիտի զրկուէին պաշտօնապէս քրիստոնէութեան բարիքներէն, մինչ օտարներ պիտի տիրանային անոնց. — Պէտք չէ զարմանալ որ, եթէ Հրեայք և Սամարացիք իրարմէ կը խորչէին, ի՛նչպէս հոս Սամարացի բորոտ մը կը նշմարենք հրեայ բորոտներու խումբի մը մէջ. Վասն զի, նախ յայտնի բան մըն է Քէ, Քրիստոսի ատեն կը տապալէ ամէն ցանց ու միջնորմ. և յետոյ՝ Սամարիայի սահմանագլուխին վրայ գտնուելով, բնական էր որ այնքան դժուարին չէ համոզում զոյացնել անոնց մտերմութեան:

20—21. Ե՞րբ գայցէ արքայութիւն Աստուծոյ. — Ս. Գրոց լեզուաւ Աստուծոյ արքայութիւնն ըսելով միշտ կը հասկցուի Մեսիայի գալուստը. Սակայն Փարիսեցիք ու Քրիստոսի ժամանակակից հրեայք, սոյն Մեսիայի գալստեան գաղափարին կը կցէին շատ մը ցնորական ակնկալութիւններ. Այսպէս կը կարծէին Քէ, Մեսիայի գալուստը նոր զարկ մը պիտի տար հրեական ազգին բարոյական Քէ տնտեսական կացութեան. Հռովմէական լուծը յաւէտ պիտի ոչընչանար Մեսիայի գալստեամբ. Փառք, զօրութիւն, հարստութիւն և ամէն երկրային բարիք պիտի վերընձուղէին իրենց մէջ. Վերջապէս Մեսիա պիտի բազմէր Դաւիթ աթոռին վրայ. Եւ որովհետեւ այնքան ժամանակէ ի վեր Յիսուս ալ իրենց կ'աւետէր Մեսիային գալստեան մօտ ըլլալը [Մատթ. Դ. 17. . .], մանաւանդ Յիսուսի կենաց մէն մի կէտերն որ ցոյց կու տային Քէ նոյն ինքն Յիսուս էր Մեսիան, և սակայն իրերն նոյն վիճակին մէջ կը մնային, միեք օրինաւոր պիտի չըլլա՞ր որ այդ մասին լուսաբանութիւն մը տար Յիսուս ալ. Ահա այս պատճառաւ կ'ուղղեն անոր անձկութեամբ լեցուն սա խօսքերը Քէ. Ե՞րբ պիտի գայ Աստուծոյ արքայութիւնը՝ — Պատասխանի ետ Նոցա եւ ասէ. Ոչ գայ արքայութիւնն Աստուծոյ խտրանօք: Յիսուս ակնարկելով անոնց սխալ գաղափարին, կը յայտնէ Քէ Մեսիայի գալուստը, պէտք չէ կարծել որ պիտի տեղի ունենայ ի ձայն փողոյ, հրաշալի յանկարծական դէպքերով, այնպէս որ սոսկ հարկ եղած ծանօթութիւնները տուած մարդոց աչքին զարնէ: Այս իմաստով պէտք է իմանալ խտրանօք բառը ինչպէս կը տեսնենք յոյներն մէջ՝ ուր զործածուեր է մեծ փարաիրի'սեօս ասացուածն, իսկ լատինն ունի՝ գուլմ օպսերվացիօնիս, որոց երկուքն ալ կը հաստատեն մեր հոս յայտնած գաղափարն [Տե'ս, D. Calmet, *Comm.* h. l.]. — Չի ահաւ արքայութիւն Աստուծոյ ի ներքս ի ձեզ է. Քանի որ Աստուծոյ արքայութիւնն անակընկալ իրողութիւններ յառաջ պիտի չբերէ ֆիզիքական աշխարհի մէջ, այնպէս որ զգայարանքներն ազդուին անկէ, ուրեմն բոլորովին հակոտնեայ ազդեցութիւն մը պիտի ունենայ ան, որով բարոյական հանգամանք մը պիտի յառաջ բերէ մարդոց սրտին խորը, հոգւոյն մէջ [Ս Յովհ. Ոսկեբերան, Թէոփիլակտոս, Երասմոս, Օլսհաւզընն, Կորնելիոս . . .]. Եւ կամ՝ Այն Մեսիան զոր դուք տէ . . .]. Եւ կամ՝ Այն Մեսիան զոր դուք այնչափ եռանդով կը փնտռէք՝ ահա ձեր իսկ մէջ կը գտնուի, ձեր հոգին է [նորագոյն և հին մեկնիչներէ շատերը]:

22. Եկեսցեն աւուրք ցանկանալոյ ձեզ...: — Որչափ բարոյական ու հոգեկան հանգամանք մ'ունի Մեսիայի առջի գալուստը՝ նոյնչափ փառաւոր, իշխանական ու ահեղ հանգամանք մը պիտի ունենայ անոր երկրորդ գալուստը՝ Իր ներկայ գալստեան մարդոց աչքին զարնէ: Այս իմաստով պէտք է իմանալ խտրանօք բառը ինչպէս կը տեսնենք յոյներն մէջ՝ ուր զործածուեր է մեծ փարաիրի'սեօս ասացուածն, իսկ լատինն ունի՝ գուլմ օպսերվացիօնիս, որոց երկուքն ալ կը հաստատեն մեր հոս յայտնած գաղափարն [Տե'ս, D. Calmet, *Comm.* h. l.]. — Չի ահաւ արքայութիւն Աստուծոյ ի ներքս ի ձեզ է. Քանի որ Աստուծոյ արքայութիւնն անակընկալ իրողութիւններ յառաջ պիտի չբերէ ֆիզիքական աշխարհի մէջ, այնպէս որ զգայարանքներն ազդուին անկէ, ուրեմն բոլորովին հակոտնեայ ազդեցութիւն մը պիտի ունենայ ան, որով բարոյական հանգամանք մը պիտի յառաջ բերէ մարդոց սրտին խորը, հոգւոյն մէջ [Ս Յովհ. Ոսկեբերան, Թէոփիլակտոս, Երասմոս, Օլսհաւզընն, Կորնելիոս . . .]. Եւ կամ՝ Այն Մեսիան զոր դուք տէ . . .]. Եւ կամ՝ Այն Մեսիան զոր դուք այնչափ եռանդով կը փնտռէք՝ ահա ձեր իսկ մէջ կը գտնուի, ձեր հոգին է [նորագոյն և հին մեկնիչներէ շատերը]:

22. Եկեսցեն աւուրք ցանկանալոյ ձեզ...: — Որչափ բարոյական ու հոգեկան հանգամանք մ'ունի Մեսիայի առջի գալուստը՝ նոյնչափ փառաւոր, իշխանական ու ահեղ հանգամանք մը պիտի ունենայ անոր երկրորդ գալուստը՝ Իր ներկայ գալստեան մարդոց աչքին զարնէ: Այս իմաստով պէտք է իմանալ խտրանօք բառը ինչպէս կը տեսնենք յոյներն մէջ՝ ուր զործածուեր է մեծ փարաիրի'սեօս ասացուածն, իսկ լատինն ունի՝ գուլմ օպսերվացիօնիս, որոց երկուքն ալ կը հաստատեն մեր հոս յայտնած գաղափարն [Տե'ս, D. Calmet, *Comm.* h. l.]. — Չի ահաւ արքայութիւն Աստուծոյ ի ներքս ի ձեզ է. Քանի որ Աստուծոյ արքայութիւնն անակընկալ իրողութիւններ յառաջ պիտի չբերէ ֆիզիքական աշխարհի մէջ, այնպէս որ զգայարանքներն ազդուին անկէ, ուրեմն բոլորովին հակոտնեայ ազդեցութիւն մը պիտի ունենայ ան, որով բարոյական հանգամանք մը պիտի յառաջ բերէ մարդոց սրտին խորը, հոգւոյն մէջ [Ս Յովհ. Ոսկեբերան, Թէոփիլակտոս, Երասմոս, Օլսհաւզընն, Կորնելիոս . . .]. Եւ կամ՝ Այն Մեսիան զոր դուք տէ . . .]. Եւ կամ՝ Այն Մեսիան զոր դուք այնչափ եռանդով կը փնտռէք՝ ահա ձեր իսկ մէջ կը գտնուի, ձեր հոգին է [նորագոյն և հին մեկնիչներէ շատերը]:

23. Եւ եթէ ասիցեն ձեզ եթէ, Անաւասիկ է, կամ անդ, մի՛ երթայցէք զհետ։ Մատթ. ԻԴ. 23: Մարկ. ԺԳ. 21:

24. Զի, որպէս փայլակն փայլատակեալ ի ներքոյ երկնից՝ ընդ երկինս ծագիցէ, նոյնպէս և Որդի մարդոյ յաւուրն իւրում։

25. Բայց նախ պարտ է նմա բազումս չարչարիլ, և խոտիլ յազգէս յայսմանէ։

26. Եւ որպէս եղեւ յաւուրսն

23. Եւ թէ որ ձեզի ըսեն թէ, Ահաւասիկ հոս է կամ հոն՝ ամենեւին մի հետեւիք անոնց։

24. Վասն զի, ինչպէս որ փայլակը երկինքի ներքեւ փայլփլելով, կը լուսաւորէ ինչ որ երկինքի տակ կը գտնուի, նոյնպէս պիտի ըլլայ նաեւ Որդի մարդոյ իր օրին։

25. Բայց նախ պէտք է որ նա շատ մը չարչարանքներ քաշէ, ու արհամարհուի այս սերունդէն։

26. Եւ ինչպէս եղաւ Նոյի օ-

Սոյն վերջին կարծիքն աւելի հաւանական կը Թուի հետեւեալ անցքերուն շարքէն ալ։

23—24. Եթէ ահաւասիկ է՝ կամ անդ...՝ — երբ մարդ նեղութեան մէջ գտնուի՝ անոտի յոյսերն աւելի կը բռնանան անոր վրայ։ Եւ որովհետեւ այդ վերջի աղէտներու ժամանակ ամէնէն սոսկալի կացութեան մէջ պիտի գտնուի մարդկութիւնը, այն ատեն բնական է որ, այդ աղէտից վախճանն ապետող Քրիստոսի գալստեան պիտի սպասեն մարդիկ, ուստի և շատ մը սուտեր պիտի տարածուին Թէ արդէն եկած է Քրիստոս, այս ինչ կամ այն ինչ տեղ տեսնուած է ևլն, բայց պէտք չէ խաբուիլ, կ'ըսէ Քրկիչն, այս տարաձայնութիւններէն, եւ քրօք պիտի գտնուին այնպիսիներ ալ՝ որոնք կարգ մը սպշեցուցիչ գործքեր պիտի ընեն խաբելու համար, սակայն այս ամէնուն դէմ կը զգուշացնէ Տէրն մեր. զի Քրիստոսի երկրորդ գալուստն այնպէս պիտի ըլլայ որ ամէն մարդ մէկ ակընթարթի մէջ տեսնէ զանի ու համոզում գոյացնէ, ճիշդ՝ ինչպէս մէկ ակընթարթի մէջ կը նըշմարուի փայլակը շատ մը տեղերէ միեւնոյն ատեն։ Տես, Հատ. Ա. էջ 127, Գաւօթ. 5. և էջ 130, Գաւօթ. 27]։

26—30. Երբ Յիսուս Քրիստոս երկրորդ անգամ պիտի գայ յետնաշխարհին՝ վերջ-

նոյի, նոյնպէս եղիցի և յաւուրս Որդւոյ մարդոյ։ Ծննդ. Ը. 7: Մատթ. ԻԴ. 37:

27. Ուտէին, ըմպէին, կանայս առնէին և արանց լինէին, մինչեւ յօրն՝ յորում եմուտ Նոյ ի տապանն, և եկն Ջրհեղեղն և կորոյս զամենեսեան։

28. Նոյնպէս և որպէս յաւուրսն Ղովտայ եղեւ. ուտէին, ըմպէին, գնէին, վաճառէին, անկէին, չինէին. Ծննդ. ԺԹ. 26:

29. Եւ յորում աւուր ել Ղովտ ի Սողոմայ, տեղաց հուր և ծծումբ յերկնից, և կորոյս զամենեսեան.

30. Ըստ նմին օրինակի եղիցի և յաւուրն՝ յորում Որդի մարդոյ յայտնելոց է։

27. Կ'ուտէին, կը խմէին, կիներ կ'առնէին ու այրերու կ'ըլլային, մինչ այն օրն որ Նոյ տապանին մէջ մտաւ, ու Ջրհեղեղը գալով կորսնցուց ամէնքը։

28. Նոյնպէս ալ ինչպէս եղաւ Ղովտի օրերուն. կ'ուտէին, կը գնէին, կը ծախէին, կը տնկէին, կը չինէին.

29. Եւ այն օրն որ Ղովտ ելաւ Սողոմէն, կրակ ու ծծումբ տեղաց երկնքէն, ու տիրնը կորսընցուց.

30. Նոյնպէս ալ պիտի ըլլայ այն օրն՝ որ պիտի յայտնուի Որդի մարդոյ։

արդէն Փարիսեցիներուն, սակայն անոնք խուլ պիտի մնային իր ձայնին։ Մինչդեռ կային իր շուրջն ընտրեալներու խումբ, մը՝ որոնք Քէպէտ չունէին հաստատ գաղափար մը այդ մասին, սակայն բոլոր սրտանց կառչած էին Քրկիչին։ Ուստի ի դէպ էր յիշեցնել ասոնց իր վերջի գալուստն, անոր յարակից պարագաներով, որպէս զի աչալուրջ ըլլային չխաբուելու, ու չկասրանային իրենց հաւատքին մէջ։ — եկեսցեն աւուրք, այդ օրերը ահ ու դողի օրեր պիտի ըլլային, օրեր՝ յորս այնքան մեծ պիտի ըլլար անձկութիւնն ու սարսափը որ Յիսուսի հետեւորդներն անհամբեր փափաքէին տեսնելու Որդւոյ մարդոյ օրերեն գոնէ մէկ օրը, սակայն պիտի չհասնէին ատ իրենց փափաքին [եւ ոչ ցեսանիցէք։ Որդւոյ մարդոյ օրը ըսելով, ոմանք [Kuinel, Stier, Ewald, von Burger . . .] կը հասկնան Քրկչին քարոզութեան ատենը, որ պահուն ա՛նքան երջանիկ եղած էին աշակերտները, իսկ այլք՝ [Olshausen, Bleek, Meyer, Fillion . . .] կը հասկնան Քրիստոսի երկրորդ գալստեան, այսինքն վերջին դատաստանի օրերը, զորս պիտի ցանկան մարդիկ օր յառաջ տեսնելու՝ որպէս զի ազատին այն սոսկալի նեղութեանց օրերէն, ու հանգստանան յաւիտենականութեան մէջ։

նականապէս հաստատելու իր արքայութիւնը, անհոգ ու անպատրաստ պիտի գըտնէ աշխարհս։ Սոյն ցաւալի գուշակութիւնն աւելի պարզելու համար, Քրկիչը Հին Կտակարանէն երկու օրինակ մէջ կը բերէ։ Առաջինն է՝ ջրհեղեղէն բերած օրինակը, որ ահռելի աղէտէն 120 տարի առաջ, երբ Նոյ պատրաստութիւն կը տեսնէր տապանը շինելով, ժողովուրդը անգիտակ չէր Թէ ջրհեղեղ պիտի ըլլար, և Թէ իրենք պիտի չնջուէին իրենց շուայտ ու անվերջ կենաց պատճառաւ։ Այսու ամենայնիւ խուլ կը մնային իրենց եղած ազդարարութիւններուն, մանաւանդ աւելի եւս կը վատաբանային, իսկ երկրորդ օրինակն է Ղովտինը, որուն որ մի միայն իր ընտանեօք արդար մնացեր էր Սողոմայ, Գոմորայ և ասոնց շրջակայ քաղաքաց բնակիչներէն։ Այս քաղաքներուն մէջ չարիքն իր գագաթնակէտին էր հասեր, այնպէս որ երբ Աբրահամ կ'իմանար Աստուծմէ այդ քաղաքներուն եղերական վախճանը, անմիջապէս կ'աղաչէր անոր որ զԼոթ հոն եղած արդարներուն պատճառաւ խնայէր միւս բնակչաց։ Աստուած ալ խօսք տուաւ, բայց երբ կարգը եկաւ հաստատելու Թէ քանի՛ արդար կը գտնուէր այդ կընաալու Թէ քանի՛ արդար կը գտնուէր այդ քաղաքներուն մէջ, այն ատեն Աբրահամ չկրցաւ տասն արդար անգամ ցոյց տալ, ուստի և լռեց, և ա՛լ չի կրցաւ իր պաշտպանողականը շարունակել, երբ իրն այս աստիճանի հասած էր, ու Ղովտն իր ընտանեօք ազատելու համար Աստուծոյ ղրկած երկու հրեշտակներն հասնելով Սողոմ՝ կը հասկցնեն անոր ամէն բան, Ղովտի փեսայացուներն իսկ չէին ուզեր հաւատալ ասոնց խօսքերուն ու փախստ տալ այն տեղէն, — Ուրեմն, ինչպէս այս երկու դէպքերուն մէջ մարդիկ անհոգ կը գտնուէին, ու կը ծաղրէին ալ զնոյ և զՂովտ, նմանապէս Քրիստոսի երկրորդ գալստեան՝ մարդիկ անհոգ վիճակ մը պիտի ունենան, ու պիտի ծաղրեն ալ հաւատացողները։ Եւ ինչպէս ջրհեղեղի՝ և Սողոմի ու Գոմորի հրակէզ ջնջումի ատեն, մարդիկ ո՛չ այնքան ուրիշ մեղաց պատճառաւ այդքան խստիւ պատժուեցան, որքան մարմնական հեշտութեանց

31. Ցայնմ աւուր, որ կայցէ ի տանիս՝ և կարասի իւր ի տան, մի՛ իջցէ առնուլ զայն. և որ յանդղի իցէ, նոյնպէս մի՛ դարձցի յետս:

32. Ցիշեցէք զկինն Ղովտայ:

33. Որ խնդրիցէ զանձն իւր ապրեցուցանել՝ կորուսցէ զնա: Եւ որ կորուսցէ՝ ապրեցուսցէ զնա: Մատթ. ԺԴ, 39։ Մարկ. Ը. 35։ Ղուկ. Թ. 24. Յովհ. ԺԲ, 25։

34. Ասեմ ձեզ. Ցայնմ գիշերի, թէ եղիցին երկու ի մի մահիճս, մին առցի և միւսն թողցի: Մատթ. ԻԴ, 40։

35. Եւ եթէ եղիցին երկու աղալ ի միասին, մին առցի և միւսն թողցի: Եւ եթէ իցեն երկու յանդղի, մին առցի և միւսն թողցի:

36. Պատասխանի՝ տուին և ասեն ցնա. Ցո՞, Տէր:

37. Եւ նա ասէ ցնոսա. Ուր մարմինն է, անդր և արծուիք ժողովեսցին:

31. Այն օրը, ով որ տանիքին վրայ կը գտնուի՝ և իր կարասիքը տանը մէջ, թող չիջնայ զայն առնելու. և ով որ արտն է, նոյնպէս թող ետ չվերադառնայ:

32. Ցիշեցէք Ղովտի կինը:

33. Ով որ հետամուտ կ'ըլլայ ինք իր անձը փրկելու, պիտի կորսընցնէ զայն. և ով որ կորսնցնէ՝ պիտի փրկէ զայն:

34. Ձեզի կ'ըսեմ. Այն գիշերը, թէ որ երկու հոգի կը գտնուին մէկ անկողնի մէջ, մին պիտի առնուի ու միւսը լքուի:

35. Ու թէ որ երկու հոգի ի միասին աղան, մին պիտի առնուի ու միւսը լքուի: Ու թէ որ երկու հոգի կը գտնուին արտը, մին պիտի առնուի ու միւսը լքուի:

36. Պատասխան տուին ու ըսին անոր. Ո՞ւր, Տէր:

37. Եւ նա ըսաւ անոնց. Ուր որ կը գտնուի մարմինը, հոն պիտի հաւաքուին արծուիները:

ու անբնական մեղաց պատճառաւ, նմանապէս, յետնաշխարհի ատեն, մարմնական հեշտութիւններն ապերասան պիտի յառաջիմեն ու պիտի կուրցնեն մեղաւորին հոգին, այնպէս որ կարեւորութիւն չպիտի ուզէ տալ իրեն եղած ազդարարութիւններուն՝ մի՛ գուցէ ստիպուի սանձ դնել իր անյագ ցանկութիւններուն, մինչեւ որ յանկարծակիի գալով վերջին դատաստանին, այլ եւս ժամանակ իսկ չունենայ քաւելու իր մեղքերը։ Տե՛ս, Ծննդ. Զ. Ը. Թ. գլուխները. և Սողոմի մասին՝ Ծննդ. ԺԸ. ԺԹ.։

31. Ցայնմ աւուր որ կայցէ ի տանիս... Տե՛ս, Հատ. Ա. էջ, 130—131. Ծանօթ.։

36—37. Պատասխանի ետուն... Ցո՞ Տէր. —Աշակերտներն անաբեկած այս սոսկալի աղէտներու նախազուշակութենէն, փրկչին կը հարցնեն Թէ Ո՞ւր տեղի պիտի ունենան այդ բաները։ Փրկիչը տարտամ պատասխան մը տալով կ'իմացնէ Թէ, հարկ չկայ գիտնալու այդ բանը՝ ինչպէս հարկ չկար ու անկարելի ալ էր գիտնալ այդ բաներուն ե՛րբ ըլլալն։ — Ուր մարմին է, այսինքն՝ ուր որ գտնուին չարերը, ամպարիշտները, արծուիներն՝ այսինքն գիշակեր Թռչուններն հոն կը հաւաքուին, այսինքն անոնք կը պատժուին։ Սոյն բացատրութիւնն ուրիշ տեղ մըն ալ նշանակուած կը գտնենք, բայց տարբեր առումով՝ ինչպէս իր տեղը մեկնած ենք։ Տե՛ս, Մատթ. ԻԴ. 28, Ծանօթ.։

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

Աղօթքին զօրութիւնը, եւ այս մասին Յիսուսի ըսած մեկ առակը Այրի կնոջ մը եւ անիրաւ դատաւորին վրայ:

1. Ասաց և առակ մի նոցա, առ այն Թէ պարտ է յաւէտ յանկանել ժամ կալ նոցա յաղօթս և մի ձանձրանալ։ Սիրաք. ԺԸ, 22։ Ա. Թես. Ե. 17։

2. Ասէ. Դատաւոր մի էր ի քաղաքի ուրումն. յԱստուծոյ ոչ երկնչէր, և ի մարդկանէ ոչ ամաչէր։

3. Եւ այրի մի էր ի նմին քաղաքի. գայր առ նա և ասէր. Դա՛տ արա ինձ յոսոխէ իմմէ։

1. Առակ մըն ալ ըսաւ անոնց, անոր համար Թէ պէտք է ամէն ատեն աղօթք ընեն ու չձանձրանան.

2. Դատաւոր մը կար, ըսաւ, քաղաքի մը մէջ որ չէր վախնար Աստուծմէ, ոչ ալ կ'ամչնար մարդիկներէն։

3. Եւ այրի կին մը կար նոյն քաղաքին մէջ՝ որ անոր քով կուգար ու կ'ըսէր. Իմ հակառակորդիս հետ ունեցած դատս նայէ։

1. Պարտ է յամենայն ժամ կալ... յաղօթս.—Աղօթից ստէպ կենալը զոր Թէ Փըրկիչն ու Թէ Առաքեալք ա՛յնքան պնդութեամբ կը յանձնարարեն, պէտք չէ առնուլ իր տառական իմաստով։ Յամենայն ժամ խիստ ընդհանրական աւելորդութիւն մըն է զոր կը գործածէ Տէրն մեր, և որու իմաստն է՝ ոչ Թէ իր անցուկ իմաստով աղօթք ընել, այլ Թէ՝ պէտք է միշտ մարդ իր սիրտը, իր հոգին Աստուծոյ հաղորդակցութեան մէջ ունենայ։ Ո՛րչափ մեծ ըլլան մեր առօրեայ հոգերը, անձկութիւնները, ո՛րչափ տարբեր ըլլան մեր աշխատութիւնները կրնանք զանոնք ընել միշտ ի փառս Աստուծոյ, որով միացած կը բռնենք մեր սիրտը Աստուծոյ հետ, և այս է որ կը նշանակէ անդադար աղօթք ընել։—Եւ մի՛ ձանձրանալ։ Աւելի ճիշդ պիտի ըլլար Թարգմանել ըստ Յոյնին՝ Եւ մի՛ ատեն ձանձրանալ։ [Համա՛ր]։ Եւ իրաւի, քանի՜ր շատ մը Աստուծոյ պաղատելէ վերջ, տեսնելով որ անլսելի կը մնան իրենց խնդիրքները, նման վատ զօրքերու, դասալիք կ'ըլլան, կը վհատին ու այլ եւս կը դադրին աղօթելէ։ Այսպիսեաց կը պատուիրէ Փրկիչը ամենաւին չվհատիլ ու շարունակել աղօթելու։ Առաքեալք ալ նոյն բանը կրկնած են ստէպ, բաղդատե՛ Հռ. Ա. 10։ Կող. Դ. 12։ Ա. Թես. Ե. 17։ Բ. Թես. Ա. 11։ Սիրաք, ԺԸ. 12։ Դիտելի են այս մասին Ս. Օգոս. [Ճառ ի Սղմ. կե. 20.] հետեւեալ տինոսի տողերը. «Շատեր կը տկարանան ազդու խօսքերը. «Շատեր կը տկարանան իրենց աղօթքներուն մէջ, Աստնք իրենց դարձին առաջին օրերը եռանդով կ'աղօթեն, յետոյ ծուլութեամբ, յետոյ ցրտութեամբ, յետոյ անփութութեամբ իբր Թէ յաղովի ըլլային, Թշնամին կը հսկէ, իսկ կինք աղօթից մէջ. զի Թէպետ կը յապաղէ Աստուած մեզի պարգեւելու մեր խնդրածը, սակայն ամենեւին չի մերժեր»

3. Եւ այրի մի էր... —Հեթանոսաց ու մանաւանդ Հրէից քով այրի կիներն ու որբերը մասնաւոր գուրգուրանքի առարկայ էին. Որովհետեւ ասոնք նկատուած էին մարդկային ընկերութեան ամենէն տկար, լքեալ, անպաշտպան էակները։ Օրինաց գրքին և Մարգարէներու գրուածոց մէջ այս

4. Եւ ոչ կամէը ի բազում ժամանակս։ Ցետ այնորիկ ասէ ի մտի իւրում. Եթէ և յԱստուածոյ ոչ երկնչիմ, և ի մարդկանէ ոչ ամաչեմ,

5. Գոնէ վասն այնեաստ առնելոյ զիս այրուոյն՝ արարից նմա դատ, զի մի՛ խափառ եկեալ թախանձիցէ զիս։

6. Եւ ասէ Տէր. Լուարուք զի՛նչ դատաւորն անիրաւութեան ասէր։

7. Իսկ Աստուած ո՞չ առնիցէ վրէժխնդրութիւն ծառայից իւրոց, որ աղաղակեն առ նա ի տուէ և ի գիշերի. և երկայնամիտ մրայն լինիցի առ նոսա։

8. Ասե՛, ասեմ ձեզ, զի արագ վրէժխնդրութիւն նոցա վաղվաղակի։ Իսկ Որդի մարդոյ եկեալ գտանիցէ՞ արդեօք հաւատս յերկրի։

4. Եւ անիկա չուզեց երկայն ատեն։ Բայց անկէ վերջ իր մըտքին մէջ կ'ըսէ. Թէպէտ չեմ վախնար Աստուծմէ, ոչ ալ կ'ամչնամ մարդիկներէն,

5. Սակայն, դոնէ՝ որովհետեւ կը ձանձրացնէ զիս այդ այրի կինը՝ իր դատը նայիմ, որպէս զի անընդհատ ձանձրութիւն չտայ ինծի։

6. Եւ Տէրն ըսաւ. Լսեցէք ի՛նչ կ'ըսէր այն անիրաւ դատաւորը։

7. Հապա Աստուած պիտի վրէժխնդիր չգտնուի՞ հանդէպ իր ծառաներուն, որ գիշեր ցորեկ իրեն կ'աղաղակեն. ու պիտի ուշանա՞յ անոնց խնդիրքը կատարելու։

8. Ձեզի կ'ըսեմ թէ այո՛, անյապաղ պիտի վրէժխնդիր գտնուի անոնց մասին։ Իսկ երբ Որդի մարդոյ գայ, պիտի գտնէ՞ արդեօք հաւատք երկրի վրայ։

9. Ասաց և առ ոմանս պանծացեալս յանձինս, թէ արդարք իցեն՝ և խոտիցեն զայս առակս զայս։

9. Այս առակն ալ ըսաւ մէկ քանիներու համար՝ որոնք ինքզինքնուն վրայ մեծ համարումներ ունէին թէ արդար են, ու չատերը կ'արհամարհէին։

10. Երկու հոգի տաճար ելան աղօթելու, մէկը փարիսեցի մը, և միւսը՝ մաքսաւոր մը։

10. Երկու հոգի տաճար ելան աղօթելու, մէկը փարիսեցի մը, և միւսը՝ մաքսաւոր մը։

11. Փարիսեցին կայր մեկուսի,

11. Փարիսեցին մէկ կողմ կե-

դասակարգի անձերու վրայ բանեցուած զըրկանքն ամենէն վատ արարք մը նկատուած է, Այսպէս կը կարդանք Ելիցի մէջ [ԻԲ. 22...]. «Այրի կիներն ու որբերը չի չարչարէք։ Իսկ եթէ զանոնք չարչարէք, և անոնք ալ ձեզի դէմ բողոքեն ինծի՝ անոնց պիտի լսեմ. ու սաստիկ բարկութեամբ մը մղուած՝ սրով պիտի կոտորեմ ձեզ, և պիտի այրիանան ձեր կիներն, ու զաւկներն ալ որբ մնան։» Տե՛ս նաև, Բ. Օրինաց, ԻԸ. 18։ ԻԷ. 19։ Ես. Ա. 17–23. Եզեկ. ԻԲ. 7։

5. Թախանձիցէ զիս.—Յունարէնն ունի՝ ինձ ոչինչ ազի որ նախապէս կը նշանակէր մենամարտիկի մը տուած բռունցքի սաստիկ հարուածը, իսկ հոս՝ հոմանիշ է տաղտկացնել, սաստիկ ձանձրացնել, գլուխ ուռեցնել ասացուածներուն։

7. Իսկ Աստուած ո՞չ առնիցէ վրէժխընդրութիւն.—Թէ որ անիրաւ դատաւոր մը, պարզապէս ձանձրութենէ ազատելու համար, կը կատարէ իրեն անծանօթ եղող կնոջ մը խնդիրքը, ո՛րչափ աւելի Աստուած, որ զՈՒԻԵան աղբիւրն է, պիտի փութայ կատարելու իր իսկ հաւատարիմ մարդ արարածներուն խնդիրքը՝ [ծառայից իւրոց] որոնք վստահութեամբ իրեն կը դիմեն, մանաւանդ որ ինք իսկ կը յորդորէ ու կը վստահացնէ ալ իրեն դիմելու։—Եւ երկայնամիտ միայն զինիցի առ նոսա, այսինքն՝ կը կարծէ՞ք թէ Աստուած իր ընտրելոց բողոքը լսելով պիտի բաւականանայ միայն ձայն չի հանելու. ո՛չ, այլ թէպէտ ժամանակ մը չի լսել ձեւացնէ՝ այդ ալ զանոնք ստիպելու համար է որ աւելի հաւատքով, աւելի վառ սիրով դիմեն, և ինք անյապաղ պիտի հասնի օգնութեան։ Տե՛ս, Բ. Պետր. Գ. 8։

8. Իսկ Որդի մարդոյ եկեալ գտանիցէ՞

արդեօք հաւատս յերկրի. — Անշուշտ, մեր Տիրոջ խնդիրքներուն կատար չեն էական պայմանն է որ հաւատքով, Աստուծոյ կարողութեան՝ բարութեան վրայ վստահելով խնդրենք։ Բայց քանի որ, մարդկանց չարութիւնը հետզհետէ աւելնալով, պատճառ պիտի ըլլայ հաւատքին ու սիրոյ նուազելուն, զի մարդ իր չար կամքն իրագործելու համար պիտի չանայ խղդել իր խղճին ձայնն, և այս ուրիշ բանով չըլլար՝ եթէ ոչ կասկածի ներքև ձգելով Աստուծոյ մարդկանց հանդէպ ունեցած տիրական ու հայրական յարաբերութիւնները։ Ա՛րդ, ո՞ պիտի քանինե՛ր այսպիսի յիմարութեան զոհ պիտի երթան, և ո՛րչափ քիչ պիտի ըլլան անոնք՝ որ Քրիստոսի երկրորդ գալստեան ատեն ստուգիւ տոգորուած ըլլան հաւատքով։ կարեկցութեան աղաղակ մըն է, ուրեմն, զոր կը ձգէ Տէրն մեր, նախապէս տեսնելով մարդկութեան դէպ ի չարն ուղղուիլը։

9. Ասաց եւ առ ոմանս պանծացեալս յանձինս...—Վերջնական հարուած մըն է որ կուտայ Փրկիչն հոս յիշած առակովը այն անձիններուն՝ որոնք մարդուս բարոյական կործանումը պատճառող ամենէն ծանր հիւանդութենէն բռնուած են, հպարտութենէն։ Եւ Աւետարանիչը մանաւոր դիտումով մըն է, որ նախապէս կը յիշէ առակին բովանդակութենէն քաղուելիք բարոյական օգուտը։ Սքանչելի դաս մը կուտայ այս առակն այն քրիստոնեաներուն՝ որոնք պարծենալով մը կը կարծեն թէ ամենեւին ժեղք մը չու-

Փարիսեցիին ու Մաքսաւորին առակը

նին, ու ընդհակառակը մանրակրկիտ կը քննադատեն զուրիշները։ Այսպիսիներու վիճակը շատ կարեկցութեան արժանի է, զի հպարտութիւնը կոյրցուցած ըլլալով անոնց հոգիին աչքերը, երկիւղ կայ որ մի գուցէ անապաշխարհ վախճան ժ'ունենան։

10. Երկու հոգի տաճար ելան աղօթելու, մէկը փարիսեցի մը, և միւսը՝ մաքսաւոր մը։

11. Փարիսեցին կայր մեկուսի...—Աղօթքի էական Քէութիւններէն մին է խոնարհութիւնը։ Փարիսեցին ի սկզբան անդ

և զայս առանձինն աղօթս մատուցանէր. Աստուա՛ծ իմ, գոհանամ ղքէն, զի ոչ եմ իբրեւ զայլս ի մարդկանէ, զյափշտակողս՝ և զանիրաւս՝ և զշունս, կամ իբրեւ զայս մաքսաւոր։

12. Այլ պահեմ երկիցս ի շաբաթու, և տամ տասանորդս յամենայն ստացուածոց իմոց։

ցոյց կուտայ իր սրտին հպարտութիւնը՝ միւսներէն հեռու քաշուելով, և այս՝ կա՛մ որպէս զի աւելի աչքի զարնուի, և կամ՝ որպէս զի ինքզինք արդար կարծելուն, ուրիշներու մօտն ըլլալէն չի պղծուի։ Գովելի նախաբանով մը կը սկսի նա իր աղօթքին, Աստուա՛ծ իմ, շնորհակալ եմ քեզի, զի աղօթքի էական մասը կը կազմէ նաև Աստուծոյ շնորհակալութիւն մատուցանելը. բայց աւա՛ղ որ, չէ Ք Աստուծոյ իրեն ըրած բարիքներուն համար շնորհակալ կ'ըլլայ՝ այլ ինք իր ունեցած կարծեցեալ առաւելութիւններուն համար։ Եւ սա իր ամբարտաւանութիւնն այն աստիճանի կը մղէ որ, կը յանդգնի իսկ ինք զինք բաղդատութեան դնելու հոն աղօթքի կեցող Մաքսաւորին հետ։ Փարիսեցին կը սկսի հոս մի առ մի Քննել իր գործքերն ալ Պահեմ երկիցս ի շաբաթու, Ըստ Օրինաց՝ տարին մէկ անգամ միայն պարտականութիւն կար պահեցողութիւն ընելու [Ղեւս. ԻԶ. 29։ Թիւք. ԻԹ. 7։ Տե՛ս, Buxtorf, *Synag. jud.* XIV.]. սակայն բարեպաշտներն և կամ այնպէս ձեւանալ ուզողներն տարի շաբաթուան մէջ երկու անգամ պահեցողութիւն ընել, Տե՛ս, Taanith, f. 54, 3: Փարիսեցիք մանաւանդ մեծ կարեւորութիւն կուտային պահեցողութեան, այնպէս որ, ինչպէս արդի կարգ մը քրիստոնեայք, ի մանաւորի Յոյն Օրթոդոքսք, զանի կը նախադասէին ամէն ուրիշ բարեգործութիւնէ առաջ։ Շատ անգամ մեծամեծ մեղքեր ընելու, Շատ անգամ մեծամեծ մեղքեր ընելով բնաւ խիղճ չէին ըներ, ու երբ զանցառու գտնուէին պահեցողութեան մէջ՝ այդ բանն իրենց խղճի մեծ խայթ կը պատճառէր։ «Պահեցողութիւնը, կ'ըսէին, աւելի յարգի է քան ողորմածութիւնը, ինչու որ ողորմութիւնը մեր քսակին կը դպչի միայն, մինչդեռ պահեցողութիւնը՝ մեր մարմնոյն» R. Eliézer, *Berach*, f, 32, 2: — Տաս տասանորդս յամենայն ստացուածոց իմոց. Օրինաց տրամադրութիւնն էր որ ամէն մարդ իր դաշտին և իր անասուններուն տասանորդը միայն տար, իսկ փարիսեցին կը պարծենայ Ք ինք իր բոլոր ունեցած բաներէն տասանորդ կը վճարէր. Տե՛ս, Մաթ. ԻԳ. 23։ Keil, *Bibl. Archaeol.* parag. 71. — Պէտք չէ զարմանալ ուրեմն՝ որ ատեպ Փրկիչը հարուածել ուզած ուրեմն՝ որ ատեպ Փրկիչը հարուածել ուզած է Փարիսեցիներու կեղծաւորութիւնը, Չի ասոնք կը ջանային նսեմացնել ճշմարիտ առաքինութիւնը, խեղաթիւրել աստուածային պատուիրանները, քանդել մէկ խօսքով ամէն բարոյական զգացմունք, — Ոչ նուազ հետաքրքրաշարժ է Ռաբբի Նէխունիա Պէն Հաբանայի սա աղօթքն ալ զոր կը կրկնէր ամէն անգամ իր դասախօսութենէն ետքը. «Եէ՛ր Աստուած իմ, շնորհակալ եմ քեզի որ իմ բաժինս նշանակուած է այն անձանց մէջ գտնուելու՝ որոնք կը յաճախեն գիտութեան յարկը, ու չէ Ք անոնց մէջ՝ որոնք կ'աշխատին փողոցներու անկիւնը. զի ես

13. Եւ մաքսաւորն կայր վեր կուսի, և ոչ կամէր և ո՛չ զաչսն ընդ երկինս ամբառնալ. այլ կոծէր զկուրծս իւր և ասէր. Ա՛աստուած, քաւեա՛ զիս զմեղաւորս։

14. Ասեմ ձեզ. Էջ սա արդարացեալ ի տուն իւր քան զնա։ Զի ամենայն որ բարձրացուցանէ զանձն իւր՝ խոնարհեսցի. և որ խոնարհեցուցանէ զանձն՝ բարձրասցի։ Մաթ. ԻԴ, 12։ Ղուկ. ԺԴ, 11։

13. Եւ մաքսաւորը առանձինն տեղ մը կեցած էր, ու չէր համարձակեր աչքերն անգամ երկինք վերցնելու. հապա իր կուրծքին կը զարնէր ու կ'ըսէր. Ա՛աստուած, ներէ՛ ինծի որ մեղաւոր եմ։

14. Ձեզի կ'ըսեմ. Ասիկա աւելի արդարացած իջաւ իր տունը քան անիկա։ Չի այն ամէն մարդ որ կը բարձրացնէ ինք զինք՝ պիտի խոնարհի. և ան որ կը խոնարհեցնէ ինք զինք՝ պիտի բարձրանայ։

առտու կանուխ կ'ելնեմ անկողնէս, և անոնք ալ առտու կանուխ կ'արթննան. արշալոյսին ես կը պարապիմ օրինաց խօսքերուն ուսմամբ, բայց անոնք ունայն բաներով. ես կ'աշխատիմ, անոնք ալ կ'աշխատին. ես կ'աշխատիմ ու վարձք կը ստանամ, անոնք ալ կ'աշխատին ու բան մը չեն ստանար. ես կը վազեմ, անոնք ալ կը վազեն. ես կը վազեմ դէպ ի յաւիտենական կեանք, մինչդեռ անոնք կը վազեն դէպ ի խորխորատ» *Berachoth*, f. 28, 2:

13. Եւ Մաքսաւորն կայր մակուսի. — Ո՛րչափ տարբեր է սակայն սա մաքսաւորի ընթացքն որ համակ խոնարհութիւն, սրտի ջղձում ու սէր կը բղխէ, Հակառակ Փարիսեցւոյն ցուցամոլութեան՝ ասիկա կը քաշուի անկիւն մը, ուր մարդ չի շահագրգռուի իրմով, կը կանգնի հոն իբր յանցապարտ մը իր աճեղ դատաւորին առջեւ, որմէ ի զուր պիտի պահէր իր տկարութիւնները, և որու առջեւ ձեան սպիտակութիւնն անգամ ունի իր կեղտերը, արեւին լոյսը՝ իր բիծերը, ցօղի կաթիլները՝ իր մանրէները, ո՛րչափ եւս առաւել մարդս՝ որ լի է տկարութիւններով. Աղաչաւոր մը առ հասարակ իր աչքերը կ'ուղղէ դէպ ի այն մարդը որու կը դիմէ. բայց մաքսաւորը կատարելապէս զի-

տակից ըլլալով իր անարժանութեան՝ աչքերն իսկ չի համարձակիր վեր վերցնել, եւ ի նշան իր զղջացեալ սրտին՝ սա բառերը միայն կը կարողանայ արտասանել. Աստուա՛ծ, ներէ ինծի մեղաւորիս. բառեր՝ որ իրենց մէջ կը բովանդակեն կատարեալ ապաշխանք մը, ամբողջ աղօթք մը, առանց աւելորդ բառերու կամ զարձուածքներու որ Քրիստս ա՛յնքան ազդեցիկ հանգամանք մը չունենայինք։

14. Ասեմ ձեզ. Էջ սա արդարացեալ... քան զնա. — Ահա միոյն և միւսին ձեռք բերած արդիւնքը. Մաքսաւորն իր խոնարհութեամբ կը խլէ երկինքէն իր արդարացումը, և այնպէս կը մեկնի. Փարիսեցին՝ ոչ։ Հակառակ Փարիսեցւոյն ցուցամոլութեան՝ ասիկա կը քաշուի անկիւն մը, ուր մարդ չի շահագրգռուի իրմով, կը կանգնի հոն իբր յանցապարտ մը իր աճեղ դատաւորին առջեւ, որմէ ի զուր պիտի պահէր իր տկարութիւնները, և որու առջեւ ձեան սպիտակութիւնն անգամ ունի իր կեղտերը, արեւին լոյսը՝ իր բիծերը, ցօղի կաթիլները՝ իր մանրէները, ո՛րչափ եւս առաւել մարդս՝ որ լի է տկարութիւններով. Աղաչաւոր մը առ հասարակ իր աչքերը կ'ուղղէ դէպ ի այն մարդը որու կը դիմէ. բայց մաքսաւորը կատարելապէս զի-

Յիսուս ու փոքրիկ տղայք.—Հարստութեան վտանգը փրկութեան գործին մէջ՝ հարուստ երիտասարդի մը օրինակովը բացատրուած:

15. Մատուցանէին առ նա և մանկիկ՝ զի մերձենայցէ ի նոսա. իսկ տղաքներ ալ՝ որպէս զի առնոնց զպչէր. աշակերտներն այս իբրև տեսին՝ սաստէին նոցա: Մատ. ԺԹ, 13. Մարկ. Ժ, 13.

15. Անոր քով կը բերէին պըղտիկ տղաքներ ալ՝ որպէս զի առնոնց զպչէր. աշակերտներն այս բանը տեսնելով՝ կը սաստէին անոնց:

16. Իսկ Յիսուս կոչեցեալ զնոսա առ ինքն՝ ասէ. Թո՛յլ տուք մանկտւոյդ գալ առ ես, և մի՛ արգիլէք զդոսա. զի այդպիսեացդ է արքայութիւն Աստուծոյ:

16. Իսկ Յիսուս իր քով կանչելով զանոնք ըսաւ. Թո՛յլ տուէք այդ մանուկներուն որ իմ քով գան, և մի՛ արգիլէք զանոնք. զի այդպիսիներուն է Աստուծոյ արքայութիւնը:

17. Ամէն ասեմ ձեզ. Որ ոչ ընդունիցի զարքայութիւն Աստուծոյ իբրև զմանուկ, ոչ մտցէ ի նա:

17. Ճշմարի՛տ կ'ըսեմ ձեզի. Ո՛վ որ չընդունիր Աստուծոյ արքայութիւնը մանուկի մը պէս պիտի չմտնէ հոն:

18. Եւ հարց զնա ոմն իշխան և ասէ. վա՛րդապետ բարի, զի՛նչ գործեցից զի զկեանսն յաւիտենական ժառանգեցից: Մատ. ԺԹ. 16.

18. Եւ պետերէն մին անոր հարցուց ու ըսաւ. վա՛րդապետ բարի, ի՞նչ պէտք է ընեմ յաւիտենական կեանքը ժառանգելու համար:

19. Ասէ ցնա Յիսուս. Ջի՞ ասես զիս բարի. չիք ոք բարի՝ բայց մի Աստուած:

19. Յիսուս անոր ըսաւ. Ինչո՞ւ զիս բարի կ'անուանես. մէկ մի բարի չէ բացի Աստուածմէ:

20. Զպատուիրանս գիտես. Մի՛ շնար, Մի՛ սպանաներ, Մի՛ գողանար, Մի՛ սուտ վկայեր, Պատուեա՛ զհայր քո և զմայր: Ելից, Ի, 13:

20. Դուն գիտես պատուիրանները. Շնութիւն մի՛ ըներ, Մի՛ սպաններ, Մի՛ գողնար, Սուտ վկայութիւն մի՛ ըներ, Պատուէ հայրդ ու մայրդ:

21. Եւ նա ասէ. Զայդ ամենայն պահեցի ի մանկութենէ իմմէ:

21. Ան ալ ըսաւ. Ա՛ս ամէնը պահած եմ տղայութենէս ի վեր

18—19. Եւ եհարց զնա ոմն իշխան.—Թերեւս սոյն անձն է Փարիսեցիներուն զլխաւորներէն՝ և կամ Սանհէդրինի ժողովին անդամակցողներէն մին, որն որ բարի տպաւորութեամբ մը կ'ուզէ իմանալ Յիսուսէ այն կտրուկ ճամբան որ կ'առաջնորդէ յաւիտենական փրկութիւն: — վա՛րդապետ բարի տիտղոսը Ռաբունիներուն ալ հանդէպ ստէպ գործածուելով՝ զրեթէ իր ուրոյն նշանակութիւնը կորսնցուցած էր, և հնար է այս պատճառաւ Յիսուս ալ կերպով մը կը դրուվէ այդ բառերու չարաչար կիրակումը, վեր հանելով անոր ճշմարիտ զօրութիւնը. ըստ որում Աստուծոյ միայն կը վայելէ այդպիսի տիտղոսի մը զօրաժամ: Զի՛ոչ ոք բաւի՛ բայց մի՛ Աստուած: Սոյ իմաստով Պլատոն ալ ըսած է. «Մարդու անկարելի է բարի ըլլալ. զի Աստուծ միայն կը վայելէ այսպիսի տիտղոս մը» Տե՛ս, Plato, Phaed. 27.

22. Իբրև լուաւ զայն Յիսուս՝ ասէ ցնա. Միւս եւս պակաս է ես. զամենայն ինչ զոր ունիս, ամառեա և տուր աղքատաց, և ընդիցիս գանձս յերկինս. և ե՛կ ինձ իմ:

22. Յիսուս այդ բանը լսելով՝ անոր ըսաւ. Բան մըն ալ կը պակսի քեզի. Ծախէ բոլոր ունեցածդ ու աղքատներու բաժնէ, և գանձեր պիտի ունենաս երկինքը. և իմ եղիր ետեւէս եկուր:

23. Նա իբրև լուաւ զայս՝ տրտմեցաւ. քանզի էր մեծատուն յոյժ:

23. Անիկա այս բանը լսելով տրտմեցաւ. վասն զի խիստ հարուստ էր:

24. Իբրև տեսանէր զնա Յիսուս տրտմեալ, ասէ. Որպէս դժուարաւ, որ ինչս ունիցին մտանիցեն արքայութիւն Աստուծոյ:

24. Երբ Յիսուս տեսաւ որ անիկա տրտմած է, ըսաւ. Ինչ նիկա տրտմած է, ըսաւ. Ինչ դժուարաւ հարստութիւնովը, անոնք որ ինչք ունին՝ պիտի մտնեն Աստուծոյ արքայութիւնը:

25. Դիւրագոյն իցէ մալխոյ ընդակ ասղան անցանել, քան մեծատան յարքայութիւն Աստուծոյ մտանել:

25. Աւելի դիւրին է որ մալուխը ասեղին ծակէն անցնի, քան թէ հարուստը մտնէ Աստուծոյ արքայութիւնը:

26. Եւ որ լուանն՝ ասէին. Եւ կարիցէ ապրել:

26. Անոնք որ լսեցին՝ կ'ըսէին. Եւ ո՛վ կրնայ փրկուիլ:

27. Եւ նա ասէ. Անհնարինք առ ի մարդկանէ, հնարաւորք են Աստուծոյ:

27. Անիկա ալ ըսաւ. Ինչ որ անկարելի է մարդիկներուն՝ կարելի է Աստուծոյ համար:

28. Եւ առէ Պետրոս. Ահաւասիկ մեք թողաք զամենայն ինչ զմեր՝ և եկաք զկնի քո:

28. Իսկ Պետրոս ըսաւ. Ահա մենք ձգեցինք մեր բոլոր ունեցածն ու եկանք քու ետեւէդ:

22. Զամենայն ինչ զոր ունիս, վաճառեա...—Կատարելութեան փափաքող Փարիսեցին՝ խղճի մտօք կատարած էր Օրէնքին բոլոր տրամադրութիւնները, ու Քեռեւս ինք ալ կը հաստատ Քէ փրկութեան հասնելու համար բաւական էր բնական Քէ դրական պատուիրանները կատարած ըլլալը: Սակայն բան մը միայն կը կրէր նա իր խղճին վրայ, և անոր ա՛յն աստիճան սիրտը կապած էր՝ որ անկարելի կը Քուէր անկէ բաժնուիլը, Քեռեւս Յիսուս իրեն ուրիշ ճամբայ մը ցոյց տար՝ որով առանց բաժնուելու իր սիրականէն՝ ուր ուրեմն հասնէր իր փափաքին: Այդ արգելքն էր իր հարստութեան վրայ ծայր աստիճան սէր ունենալը. Յիսուս դիտնալով անոր այդ տկարութիւնը՝ մեծ փափկութեամբ մը մատնանիշ կ'ընէ անոր այդ վերքն, ընդ հուպ յարելով Քէ ի՛նչ մեծ վարձքի պիտի արժանանար Քէ որ զինուեր հրաժարիլ աշխարհի խաբուսիկ հարստութենէն: Սակայն անոր խօսքերն անարգելանք կը մնան, մեծ յուսախաբութեան մը կը մատնուի երիտասարդ հարուստն ու տրտում կը հեռանայ:

24. Ո՛րպէս դժուարաւ որ ինչս ունիցին...—Ծանր ազդարարութիւն մըն է այս ցին...—Ծանր ազդարարութիւն մըն է այս ցին՝ որոնք իրենց սիրտը կապած ամէն անոնց՝ որոնք իրենց սիրտը կապած ամէն անոնց՝ որոնք իրենց սիրտը կապած են աշխարհային հարստութիւններուն. Հարստութիւնն ըստ ինքեան արգելք մը չէ երջանկութեան հասնելու, հապա՝ հարստութիւնը կամ դրամը՝ որ չափազանց ձգողական ոյժ մ'ունի, խիստ դիւրութեամբ կրնայով

29. Եւ նա ասէ ցնոսա. Ամեն ասեմ ձեզ, եթէ ոչ ոք է որ թող տայցնա, կամ ջնդողս, կամ դեղբարս, կամ զկին, կամ զորդիս վասն արքայութեան Աստուծոյ,

30. եթէ ոչ առնուցու բազմապատիկ ի ժամանակի յայսմիկ. և յաշխարհին որ գալոցն է՝ զկեանսն յաւիտենական ժառանգեսցէ:

29. Եւ անիկա անոնց ըսաւ. Ճշմարի՛տ կ՚ըսեմ ձեզի թէ չկայ մէկ մը որ ձգած ըլլալով իր տունը, կամ ծնողքը, կամ եղբայրները, կամ կինը, կամ զաւակները Աստուծոյ արքայութեան համար,

30. Որ ա՛լ աւելին չընդունի այս աշխարհի մէջ. և հանդերձ եալ աշխարհին մէջ չժառանգէ յաւիտենական կեանքը:

Յիսուս կը նախատեսէ իր չարչարանքը.—Երիքովի մօտերը կը բանայ մուրացիկ կոյրի մը աչքերը:

31. Եւ առեալ զերկոտասանսն առանձինն՝ ասէ ցնոսա. Ահաւասիկ ելանեմք յԵրուսաղէմ, և կատարեսցին ամենայն գրեալքն մարգարէիւք վասն Որդւոյ մարդոյ:
Մաթ. ի. 17: Մարկ. ժ. 32:

32. Զի մատնեսցի հեթանոսաց և կատակեսցի.

33. Եւ հարկանիցեն և սպանանիցեն զնա, և յերիր աւուր յարիցէ:

34. Եւ նոքա ոչինչ իմացան յայնցանէ, այլ էր բանն ծածկեալ ի նոցանէ, և ոչ գիտէին զասացեալսն:

35. Եւ եղեւ ի մօտեցն նորա

31. Եւ մէկդի առնելով տասներկուքը՝ անոնց ըսաւ. Ահա կ՚ելնենք Երուսաղէմ, և պիտի կատարուին ինչ որ գրած են մարգարէներն Որդւոյ մարդոյ նկատմամբ:

32. Վասն զի պիտի մատնուի անիկա հեթանոսներուն ձեռքը և պիտի ծաղրուի.

33. Եւ անոր պիտի զարնեն, ու պիտի սպաննեն զանի, բայց երեք օրէն յարութիւն պիտի առնէ:

34. Եւ անոնք բան մը չի հասկցան այս բաներուն, և այն խօսքը ծածկուած էր անոնցմէ, ու չէին հասկնար իրենց ըսուած բանները:

35. Եւ հանդիպեցաւ որ Երի-

իրն գերել մարդուս սիրտը, երբ ասիկա արծուն չի գտնուի՝ կրնայ յաւէտ անոր բռնութեան ներքեւ ընկճուիլ, որով իր բոլոր սէրը կը կեդրոնացնէ անոր վրայ, և շատ անգամ՝ երբ հոգւոյ ու դրամի օգուտն իրարու հանդիպին՝ միշտ առաջինը կը զոհուի երկրորդին, ասով փրկութեան գործը մեծ դժուարութեանց կը բախի: Սխալ է երեւակայել ուրեմն թէ, սոսկ հարուստներն են որ ենթարկուած են այսպիսի դժուարու-

Երիններու, այլ աղքատներն ալ, զի ասոնք ալ թէպէտ աղքատ՝ սակայն կրնան իրենց սիրտը հարստութիւններու կապել, և այս այնքան աւելի զօրաւոր՝ որքան զուրկ զըտնուած են զանի վայելելէ. Տե՛ս նաև. Ա. Հատ. էջ, 101, Ծանօթ.:

35. Եւ եղեւ ի մօտելն Նորա յԵրիխով.—Սոյն դէպքը տեղի կ՚ունենար Յիսուսի մահուընէն շուրջ շաբաթ մը յառաջ. Նիսան 7ին կամ 8ին:

յԵրիխով, կոյր ոմն նստէր առ ճանապարհաւն մուրացիկ: Մաթ. ի. 29: Մարկ. ժ. 46:

36. Իրրեւ լուաւ զանցանել ժողովրդեանն, հարցանէր թէ զի՞նչ իցէ այն:

37. Եւ պատմեցին նմա թէ Յիսուս Նազովրեցի անցանէ:

38. Աղաղակեաց և ասէ. Յիսուս Որդի Դաւթի, ողորմեաց ինձ:

39. Եւ որ առաջին երթային՝ սաստէին նմա զի լռեսցէ. և նա եւս առաւել աղաղակէր. Ո՛րդի Դաւթի, ողորմեաց ինձ:

40. Զտեղի առ Յիսուս, և հրամայեաց ածել զնա առ իւր. և իրրեւ մերձ եղեւ առ նա, հարց զնա և ասէ.

41. Զի՞նչ կամիս զու զի արարից քեզ: Եւ նա ասէ. Տէ՛ր, զի բացցին աչք իմ և տեսից:

42. Եւ Յիսուս ասէ ցնա. Հայեա՛ց, հաւատք քո կեցուցին զքեզ:

43. Եւ առժամայն տեսես, երթայր զհետ նորա՝ և փառաւորէր զԱստուած: Եւ ամենայն ժողովրդեանն տեսեալ՝ տայր օրհնութիւն Աստուծոյ:

36. Երբ ասիկա լսեց ժողովուրդին անցնիլը, հարցուց թէ ի՞նչ էր ան:

37. Եւ անոր պատմեցին թէ Նազովրեցի Յիսուսը կ՚անցնէր:

38. Աղաղակ վերցուց ու ըսաւ. Յիսուս Դաւթի որդին, ողորմէ ինծի:

39. Եւ առջեւէն գնացողները կը բանադատէին զանի որ լռէ. իսկ անիկա ա՛լ աւելի կը պոռար. Դաւթի որդին, ողորմէ ինծի:

40. Կանգ առաւ Յիսուս ու հրամայեց որ իր քովը բերեն անիկա. և երբ անոր մօտ եկաւ, հարցուց անոր Յիսուս ու ըսաւ.

41. Ի՞նչ կը փափաքիս որ քեզի ընեմ: Եւ ան ըսաւ. Տէ՛ր, որպէս զի աչքերս բացուին ու կռնանամ:

42. Եւ Յիսուս անոր ըսաւ. Նայէ՛, հաւատքդ զքեզ փրկեց:

43. Եւ իսկոյն տեսաւ, անոր կը հետեւէր՝ ու կը փառաբանէր զԱստուած: Եւ բոլոր ժողովուրդը տեսնելով այս բանը՝ Աստուծոյ փառք կու տար:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

Յիսուս ճիւր կը մնայ Զաքեոսին տունը.—Տասն մնասներու առակը:

1. Եւ մտեալ չարչէր ընդ Երիքով:

2. Եւ ահա այր մի անուն կոչեցեալ Զաքեոս, և նա էր մաքսապետ, և ինքն մեծատուն.

1. Ու նորա մտնելով կը չրջէր Երիքովի մէջ:

2. Եւ ահա մարդ մը Զաքեոս անունն, և որ մաքսապետ էր՝ ու հարուստ.

2. Զաքեոս հաւանականօրէն ընդհանուր տեսուչ կարգուած էր նոյն գաւառին մէջ

եղող հարկահաւաքներուն վրայ: Արդէն նշանաւոր էր Երիքով իր բերրիութեամբ,

3. Եւ խնդրեր տեսանել եթէ ո՛վ իցէ Յիսուս, և ոչ կարէր ի բազմութենէն՝ զի կարճ էր հասակաւ:

4. Եւ ընթացեալ յառաջս, էլ ի ժանեաթզենին զի տեսանիցէ զնա. քանզի ընդ այն իսկ անցանելոց էր:

5. Իբրեւ եկն ի տեղին, հայեցաւ ի վեր Յիսուս և ասէ ցնա. Զա՛քէ, փութա՛ էջ այսր, զի այսօր ի տան քումմ արժան է լինել զանել:

6. Փութացաւ և էջ, և ընկալաւ զնա ուրախութեամբ:

7. Իբրեւ տեսին ամենեքին, տրտնջէին և ասէին՝ թէ առ առն մեղաւորի եհնաւս լուծանել:

3. Եւ կը փնտռէր տեսնելու թէ ո՛վ է Յիսուս, ու չէր կրնար բազմութեան պատճառաւ՝ զի կարճահասակ էր:

4. Եւ յառաջ վազելով, ժանտաթզենիի մը վրան ելաւ զանի տեսնելու համար. վասն զի անկէ պիտի անցնէր:

5. Երբ այն տեղը եկաւ, Յիսուս վեր նայեցաւ ու ըսաւ ցնոր. Զա՛քէոս, աճապարէ՛, վար իջիր այդ տեղէն, ինչու որ քու տունդ կ'ուզեմ անցընել այսօր:

6. Աճապարեց ու իջաւ, և ուրախութեամբ հիւրընկալեց զանի:

7. Ամէն մարդ այս բանը տեսնելով, կը տրտնջային ու կ'ըսէին՝ թէ մեղաւորի մը տունը իջեւանած էր:

ու մեծ անուն հանած էր մանաւանդ իր բազմամով ու համեղ պտղեղէններով, որոցմէ առնուած տուրքերն եղած էին բնականաբար Զաքէոսի հարստութեան մեծ աղբիւրը: Երիքովի մասին տե՛ս, Յովսեպոս, Հնուր. ԺԴ. 4, 1: ԺԵ. 4, 2: Յուստինոս, Պատմ. Լ.Զ. 3: Բլինիոս, Պատմ. Բնակ. ԺԲ. 54: Աւանդութեան մը նայելով, Զաքէոս մեռած է Գաղղիոյ Ոզ-Ամատուր քաղաքը:

4. Ժանեաթզենին մասամբ Թզենիին կը նմանի իր պտուղներով, մասամբ ալ ԹԹենւոյն՝ իր տերեւներով, ինչպէս ցոյց կուտայ նաեւ անոր յունարէն անունը Սիխոմոր [սիխու=Թուզ, մորու=Թուի]. Այս ծառը տարբեր է նաև Արեւմուտքի մէջ ճանչցուած Սիխոմորէն՝ որոնր պարզապէս մեզ ծանօթ Դղրին է — Crable, խաչհնձան աղամը: Անոր տերեւները մեծ են, ատամնաւոր ու հինգ սուր բլթակներու բաժնուած, տակի կողմէն սպիտակ են ու ներսի կողմէն գոց կանաչ. պզտիկ կանաչ ծաղիկներ մը կ'ունենայ՝ որոնք երկար ողկուզաձեւ կը կախուին:—Մինչդեռ Աւետարանի ժանտաթզենին շատ տաք կլիմաներու մէջ միայն կը բուսնի. ու կը գտնուի Յորդանանու կիզիչ ձորին մէջ, ի Եաֆա, ստորին Գալիլիոյ մէջ ու յԵգիպտոս՝ որու փողոցներէն շատերն այս ծառերով զարդարուած են, 12էն մինչև 15 մէտրս բարձրութեան կը հասնի ան, և իր ճիւղերը հաստ են ու հորիզոնական ձեւով երկննալով խիտ ամպհովանի մը կը կազմեն: Անոր պտուղները կա՛մ կոճղին և կամ հաստ ճիւղերուն վրայ ողկուզաձեւ կը կախուին, և Յունիսի սկիզբները կը հասունանան: Եւ ասոնք ատենէն սկսեալ մինչեւ ձմեռ ժամանակ ծառը անընդհատ ծաղիկներ կուտայ որոնք խառնուած կ'ըլլան կանանչ ու հասուն պտուղներով: Եգիպտացիք սոյն ծառին փայտէն կը պատրաստէին զմռսուած մարմիններու յատուկ անտուխները, իսկ Պաղեստինու մէջ կը գործածէին զայն իրր շինուածոյ նիւթ: Տե՛ս, Tristram, Nat. History of the Bible; Thomson, The Land and the Boock.

7. Առ առն մեղաւորի եմուս լուծանել.—Որոշ կերպիւ ըսուած չէ հոս Թէ ո՛ր

8. Եկն եկաց Զաքէոս՝ և ասէ ցՏէր. Տէ՛ր, ահա զկէս ընչից իմոց տաց աղքատաց. և եթէ զոք զրկեցի, հատուցից չորեքկին:

կարգի անձինք սկսած էին նախանձի տրտունջներ ընել՝ որ Փրկիչը նախապատիւ սեպած էր Զաքէոսի քով իջեւանիլը՝ թերեւս ժողովուրդին մեծ մասը, և ի մասնաւորի քահանայից դասը՝ որոնք ըստ Թալմուտի խիստ բազմաթիւ էին Երիքովի մէջ [Տե՛ս, Sepp. Leben Jesu, t. III.]: Ինչպէս ուրեմն չի յուզուէին անոնք երբ զանց կ'ընէր Յիսուս այդ բազմաթիւ քահանաներէն միոյն տան մէջ իջեւանիլն, ու կ'երթար հիւրասիրուիլ մաքսաւորի մը, մանաւանդ մաքսաւորներու պետին տունը, երբ այնքան ատելութիւն կար Հրէից քով այս դասակարգի անձանց հանդէպ՝ որոնք իրր ժողովուրդին կեղեքիչները նկատուած էին:

8. Եկն եկաց Զաքէոս... — Յիսուսի տակընկալ այցելութիւնը, ժողովուրդին ամբաստանիչ խօսքերն ուղղակի և անուղղակի դրդիչներ եղան Զաքէոսի խաւարեալ սրտին մէջ ճառագայթեցնելու աստուածային շնորհաց լոյսը, որմէ դրդուած անմիջապէս կ'որոշէ Թողուլ իր շահատակութիւնները ու դարձի կուգայ:—Ահա՛ զկէս ընչից իմոց. Մեծ զոհողութիւն մըն է որ կ'ընէ հոս Զաքէոս, այն ինչքերն որոց համար այնքան ատեններ ճգնած ու տգնած էր, և Թերեւս իր կեանքն ալ շատ անգամ վտանգի ենթարկած էր, ակընթարթի մը մէջ կը կիսատէ վեհանձնօրէն: Ու Երան. Պէղայի ըսածին պէս, Այն ուղղը կը Թողու մէկէն իր սպասին բեռը և կ'անցնի ասեղին ծակէն. որ է՝ Թող լիր ընելով ընչասիրութիւնը, քամահրելով խաբեբայական միջոցները կ'ընդունի Տէրն հիւրընկալած ըլլալուն օրհնութիւնը, - Եւ երէ զոր զրկեցի. այսինքն՝ Թէ որ սուտ ամբաստանութիւններով մէկուն

8. Զաքէոս եկաւ ու ոտքի վրայ ըսաւ Տիրոջ. Տէ՛ր, ահա իմ ինչքերուս կէսը պիտի տամ աղքատներուս, ու Թէ որ մէկը զրկած եմ, չորեքպատիկը պիտի հատուցանեմ:

ատակը խլեցի [յն. սիխոֆանիին]: Պէտք չէ կարծել ոմանց հետ Թէ, Զաքէոս իր այս խօսքերով կէս մը դիմակի տակ կ'ուզէ պահել իր այդ կարգի զեղծումները: Ո՛չ, որովհետեւ պատճառ մը չունէր, և ինք քաջ գիտէր այդ բանը, Յիսուսի առջեւ կեղծ համեստութիւն ընելու, կամ անորմէ բան մը պահելու: Աւելի պարզ չըլլար ենԹադրել Թէ, Զաքէոս առ այժմ իր խղճմտանքին վրայ մանաւանդ բեռ մը չէր տեսներ այդ կարգի զեղծում մ'ըրած ըլլալուն, սակայն քաջ գիտնալով որ, իր պաշտօնին խիստ փափուկ ըլլալուն համար՝ անկարելի էր որ կէտի մը մէջ պակասած չըլլար: Իտալական առած մը կ'ըսէ. «Ջկայ մեծ գետ մը որուն ջուրերու մէջ գէԹ կաԹիլ մը պղտոր ջուր խառնուած չըլլայ» Ուստի, Թէ որ անբիծութեամբ զուարիշը գրկած ըլլալու մէկ յանցանքն ալ իրեն ցոյց տրուի՝ յօժարակամ կ'ուզէ առատ փոխարինութիւն ընել:— Հատուցից չորեքկին. Մովսիսական օրէնքը մէկ քանի պարագաներու մէջ միայն կը պատուիրէր չորեկկին հատուցումը, օր. երբ գողցուած բան մը նոյն ինքն գողին կողմէ ծախուած կամ հեռացուած ըլլար, և կամ գողին լով եղած ժամանակ ձլացուած ու փճացած ըլլար [ելից, ԻԲ. 1]: Եւ հապարակօրէն, ուրիշ պարագաներու մէջ՝ միայն կրկին հատուցումը հրամայուած էր [ելից, ԻԲ. 4—9]: Եւ երբ մարդ իր յօժար կամքով կ'ուզէր հատուցում ընել՝ այն ատեն արժէքին մէկ հինգերորդը միայն աւելի պիտի վճարէր, իսկ գալով հռոմայական օրինաց. ասոնք ալ Թէպէտ գողերէն չորեքպատիկը կը պահանջէր, սակայն մաքսաւորներէն միայն կը պահանջէր որ իրենց խորած

9. *Եւ ասէ ցնա Յիսուս. Այսօր եղեւ փրկութիւն տանս այսմիկ. քանզի և սա որդի Աբրահամու է:*

10. *Զի եկն Որդի մարդոյ խնդրել և կեցուցանել զկորուսեալն:*

11. *Եւ մինչդեռ նոքա զայն լսէին, յաւել առակ մի և ասէ, վասն մերձենալոյ նորա յԵրուսաղէմ, և համարելոյ նոցա եթէ առժամայն յայտնելոց է արքայութիւն Աստուծոյ:*

9. Եւ Յիսուս անոր ըսաւ. Այսօր փրկութիւն եղաւ այս տան. դի ասիկա ալ Աբրահամու որդի է:

10. Զի Որդի մարդոյ եկած է փնտռելու և փրկելու կորսուածը:

11. Եւ երբ անոնք կը լսէին այս խօսքերը, անոնց առակ մըն ալ ըսաւ, այն բանին համար որ ինք կը մօտիկնար Երուսաղէմի, և թէ անոնք կը կարծէին թէ խակոյն պիտի յայտնուէր Աստուծոյ արքայութիւնը:

բանը նոյնօրէն հաստուցանէին։ Ուստի, Զաքէոս ո՛չ հրէական, ո՛չ ալ հռոմայական օրինօք պարտաւոր էր չորեքկին վճարումը տնելու, այլ սոսկ իր սրտի վհատնձնութեան մէկ ցոյցն էր որ կուտար երբ կ՚ուզէր ենթարկել ինքզինք այդչափ ծանր բեռան մը տակ։

9. Այսօր եղեւ փրկութիւն տանս այսմիկ.—Զաքէոս՝ որ իբր հրեայ Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդէն էր, ինչպէս իր անունը ցոյց կուտայ — երր, Զաքքայ=մաքուր, անվնաս —, բայց այնպիսի շահու ալրիւր մը ընտրած էր որ հանրութեան ատելի ըլլալով, ամէնուն անէծքն իր ու իր տան վրայ հրաւիրած էր. հիմայ Փրկչին այցելութեան շնորհիւ դարձած ըլլալով իր անուղղայ ճամբէն, կ՚արժանանայ Փրկչին այս մխիթարական խօսքերուն. Այսօր փրկութիւն եղաւ այս տանը: — Քանզի եւ սա որդի Աբրահամու է. Սոյն հաստուածը Թէպէտ ենթադրել տուած է շատ մը հեղինակաւոր մեկնիչներու, ինչպէս են Ս. Կիպրիանոս, Ս. Յովհ. Ոսկեբ., Ս. Ամբրոսիոս, Մալծոնաթ, Ռէուս, Գուրչի, Թէ Զաքէոս ազգաւ հեթանոս պէտք էր եղած ըլլալ ծննդեամբ, սակայն նորագոյն հեղինակներն իրաւամբ չեն ընդունիր անոնց կարծիքն ու միահաղոյն կը հաստատեն Թէ Զաքէոս աստուգիւ Հրեայ մըն էր։ — Բոլոր հնագոյն հեղինակները կ՚ըսեն Թէ, Զաքէոս իր դարձէն ետքը Քրիստոսի հետեւորդաց կարգն անցաւ։ Ուրիշներ ալ՝ Կղեմէս Աղեքսանդրացիէն ներշնչուած, կ՚ըսեն Թէ Զաքէոս և Ս. Մատաթիա միևնոյն անձն է, որ Յուդայի տեղն անցաւ։ Ուրիշներ ալ կ՚ըսեն Թէ Պաղեստինու մէջ գտնուած կեսարիոյ առաջին Եպիսկոպոսն ան եղաւ։ Հին աւանդութեան մըն ալ նայելով, որու աւելի հաստատութիւն կուտայ Մարտինոս Ե. Քահանայապետի 1427ին հրատարակած մէկ Շրջաբերական Թուղթը, Զաքէոս կանուխէն Գաղղիայ գաղթելով՝ վերչնականապէս հաստատուեցաւ Ռօգ-Ամատուր ըսուած տեղն որ հիանալի էր իր զեղեցիկ դիրքով, և որ կը պատկանի այժմ Դահօրի Քեմին՝ Լօ Նահանգին մէջ, և ուր ցարդ իսկ պատուուած է նա Ս. Ամատուր անուամբ։

11. Տակաւին տան մնացողներու առակը յառաջ չի բերած՝ Աւետարանիչը պզտիկ յառաջաբանով մը կ՚ուզէ պարզել Թէ ի՛նչ առիթ զուրցած է անոնց այդ առակը։ — Վասն մերձենալոյ նորա յԵրուսաղէմ. Այս առակն ըսելուն պատճառն այն էր ուրեմն՝ որ ինք Երուսաղէմի կը մօտիկնար՝ ինչու սր այժմ դեռ կը գտնուէր Երիքովի մէջ, և այս քաղքէն Երուսաղէմ՝ 150 ասպարէզ կար միայն, որ է ըսել՝ 5 - 6 ժամուան ճամբայ էր։ — Եւ համարելոյ նոցա եթէ առ ժամայն յայտնելոց է արքայութիւն Աստուծոյ. Եւ այս իր երուսաղէմ երթալն տարօրինակ գաղափարներ կուտար իր հետեւորդներուն, և ի մասնաւորի իր աշակերտներուն։ Զի տեսնէ մ՚ի վեր Յիսուսի անունը երթալով տարածուած էր, ամէն տեղ հիացմամբ կը խօսէին անոր վրայ [Տե՛ս, Դուկ. ԺԴ. 25. ԺՐ. 31. ԺԹ. 1—3]. և երբ հիմայ Երուսաղէմ հասնէր՝ անոնք կը կարծէին Թէ, անմիջապէս [առ ժամայն] անիկա Հրէից Թագաւոր պիտի հռչակուէր, և այսպէս միանգամ ընդ միշտ պիտի հաստատուէր Դաւթի աթոռը։ Արդ, անոնց այս սխալը ուղղելու համար, առակով մը ցոյց կուտայ ճշմարտութիւնը, ու կ՚ազդարարէ Թէ 1. Շատ մը ժամանակ պիտի տևի սահի տակաւին՝ մինչեւ որ յետնաշխարհս ըլլալով, մշտնջենական կեդրոն իր իշխանութիւնը հաստատէ։ 2. Թէ՝ իր ճշմարիտ հետեւորդները. եթէ կ՚ուզեն վարձատրուիլ այդ վերջի վայրկենին, պէտք է մեծ ճիգ ընեն այս աշխարհի մէջ։ 3. Թէ իր Քրիստոնեայ ծառաներն ալ, որ հաւատարիմ պիտի նահանջեն, և ի մասնաւորի Հրէայք, պիտի չկարենան խոյս տալ իր վրէժխնդրութենէն։

12. Այր ումն ազնուական. — Սոյն ազնուական զարմէ եղող անձը կը ներկայացընէ նոյն ինքն Քրիստոս, որոնց կրկնակի տեսակէտով արժանի է այս տիտղոսին. նախ որ Աստուծոյ Միածինն է, և երկրորդ՝ որ մարդկութեամբ Դաւթի ցեղէն կը պատկանի [Ս. Բարսեղ]։ — Գնաց յաշխարհ հեռի. Թէպէտ այն էր Հրէից մեծագոյն մասին

12. *Ասէ. Այր ումն ազնուական գնաց յաշխարհ հեռի՝ առնուլ իւր Թագաւորութիւն և դառնալ:*

13. *Եւ կոչեցեալ զծառայս իւր՝ ետ նոցա տասն մնաս, և ասէ ցնոսա. Յարգեցէք զայդ մինչեւ եկից:*

12. Ըսաւ. Ազնուական մարդ մը հեռու երկիր գնաց՝ իրեն համար թագաւորութիւն մը առնելու և ետ դառնալու:

13. Եւ կանչելով իր ծառաները՝ անոնց տասը մնաս տուաւ, ու ըսաւ. Շահագործեցէք առնք՝ մինչեւ ես գամ:

կարծիքը Թէ Մեսիան աշխարհային իշխանութիւն մը պիտի հաստատէ՝ սակայն այդ չէր եղած Տեսչութեան ծրագիրը։ Փրկիչը ժամանակի մը համար միայն պիտի երեւէր կխսագնդիս վրայ մարդկային փրկութիւնն ապահովելու, և առ այդ՝ պիտի չխնայէր իր արիւնն անգամ, որպէս ետք պիտի երթար յաշխարհ հեռի, ա՛նչափ հեռու որչափ էր երկրէս երկինք, — Առնուլ իւր թագաւորութիւն եւ դառնալ. Սովորական դարձած էր այս սովորութիւնը Հրէից մէջ այն ատեն, Պաղեստինու և անոր շրջակայ տեղերուն փոքր իշխանները կը դիմէին Հռոմ որպէս զի իրենց հաստատութիւնն ընդունին կայսրերէն կամ ծերակոյտէն, և Հռոմ որու որ ուզէր՝ կ՚ընէր այդ շնորհքը, և որու որ ուզէր կը վերժէր [Ա. Մակաբ. Ը. 13]. Մեծն Հերովդէս Հռոմ գնացած էր և հոն ընդունած իր Հրէից Թագաւոր ըլլալու տիտղոսը։ Ասոր որդին Արքէղայոս ալ Հռոմ գնացած էր իր հօր մահուընէն վերջ, որպէս զի իրեն ալ շնորհուէր այդ տիտղոսը պահելու իրաւունքը բայց մերժուած էր։ Յիսուս ալ, որ հասած էր իր Հօր քով, երկինք մեկնելու ժամին, հոն պիտի ընդունէր իր յաւիտենական իշխանութեան տիտղոսը, և այդ փառքով պիտի վերադառնար աշխարհիս վերջը իր հաւատարիմները վարձատրելու՝ և հակառակորդները պատժելու։

13. Եւ նոցա տասն մնաս.—Մնասը՝ որ փիւնիկեացւոց լեզուով կը հնչուէր մնա, և ասկէ երրայեցերէն եղած է մանէհ, շրջաբերութեան մէջ գտնուած դրամ մը չէր. նախապէս կը գործածուէր կշիռի տեղ ու

14. Եւ խաղաճիին նորա ասէին զնա. առաքեցին հրեչտակս զկնի նորա և ասեն՝ Թէ, Ոչ կամիմք թագաւորել դմա ի վերայ մեր:

15. Եւ եղեւ դառնալ նմա՝ առեալ զթագաւորութիւնն. և կոչեալ զծառայսն՝ որոց տուեալ էր զարծաթն, զի գիտասցէ թէ ո՞ զինչ չահեցաւ:

16. Եկն առաջինն և ասէ. Տէ՛ր, մնան քո տասն մնաս արար:

17. Եւ ասէ ցնա. Ապրի՛ս ծառայ և բարի, զի ի փոքուզ հաւատարիմ եղեր, լիջիր իշխանութիւն ունել ի վերայ տասն քաղաքի:

18. Եկն երկրորդն և ասէ. Մնան քո արար հինգ մնաս:

19. Ասէ և ցնա. Եւ դու լիջիր ի վերայ հինգ քաղաքաց:

14. Եւ անոր քաղաքացիները կ'ատէին զանի. պատգամաւորներ ղրկեցին անոր ետեւէն ու ըսին՝ Թէ, Զենք ուզեր որ ասիկա թագաւորէ մեր վրայ:

15. Եւ եղաւ որ անիկա վերադարձաւ՝ թագաւորութիւնն առնելով. ու կանչեց այն ծառաներն՝ որոց տուած էր արծաթը, որպէսզի գիտնար թէ ո՞վ ինչ չահած էր:

16. Առաջինը գալով ըսաւ, Տէ՛ր, քու մնագ տասը մնաս չահեցաւ:

17. Եւ անոր ըսաւ. Ապրիս ո բարի ծառայ, որովհետեւ հաւատարիմ գտնուեցար այդ պզտիկ բանին մէջ՝ դու իշխանութիւն պիտի ունենաս տասը քաղաքներու վրայ:

18. Երկրորդը գալով ըսաւ. Քու մնագ հինգ մնաս ալ չահեցաւ:

19. Անոր ալ ըսաւ. Դուն ալ հինգ քաղաքներու վրայ պիտի ըլլաս:

20. Եկն միւսն և ասէ. Տէ՛ր, ահա մնան քո՝ զոր ունէի ծրարեալ ի վարշամակի.

21. Երկնչէի ի քէն, զի այր ստամբակ ես. քաղնաս զոր ոչ եդիր, և հնձես՝ զոր ոչ սերմանեցեր:

22. Եւ ասէ ցնա. Ի բերանոյ քումմէ դատեցայց զքեզ, ծառայ անհաւատ. գիտէիր թէ ես այր մի ստամբակ եմ, քաղնամ զոր ոչ եդի, և հնձեմ ուր ոչ սերմանեցի:

23. Եւ ընդէ՞ր ոչ ետուր զարծաթն իմ ի սեղանաւորս, և եկեալ ես տոկոսօք պահանջէի:

24. Եւ ասէ ցպատաւորսն. Առէք ի դմանէ զմնան, և տարայք տուք այնմ որ ունիցի զտասն մնան:

25. Եւ ասեն ցնա. Տէր, ունի տասն մնաս:

26. Ասեմ ձեզ՝ եթէ Ամենայնի որ ունիցի, տացի. և յայնմանէ որ ոչն ունիցի, և զոր ունիցին՝ բարձցի ի նմանէ: Մատթ. ԺԳ. 12: Ի՛ե. 29: Մարկ. Դ. 25: Ղուկ. Ը. 18:

27. Բայց զթշնամիսն իմ զայնոսիկ, որ ոչն կամէին զիս թագաւորել ի վերայ նոցա, ածէք այսր և սպանէք առաջի իմ:

20. Միւսը գալով ըսաւ. Տէր, ահա այն քու մնագ ղոր ծրարած էի կտաւի մը մէջ.

21. Կը վախնայի քենէ, զի խիստ մէկն ես. կը վերցնես դուն ինչ որ դուն չես դրած, ու կը հնձես՝ ինչ որ դուն չես սերմանած:

22. Եւ անոր ըսաւ. Քու բերանովդ զքեզ պիտի դատեմ, անհաւատարիմ ծառայ. գիտէիր որ ես խիստ մէկն եմ, կը վերցնեմ ինչ որ ես դրած չեմ, ու կը հընձեմ ինչ որ ես սերմանած չեմ:

23. Ինչո՞ւ ուրեմն սեղանաւորներուս չյանձնեցիր իմ ստակս, որպէս զի գալով տոկոսովն ի միասին ետ առնուի:

24. Եւ ըսաւ ծառաներուն. Առէք ատորմէ այդ մնասը, և տարէք տուէք անոր որ տասը մնաս ունէր:

25. Եւ անոր ըսին. Տէ՛ր, անիկա տասը մնաս ունի:

26. Զերմի կ'ըսեմ՝ թէ Անոր՝ որ ունի՝ պիտի տրուի. և անորմէ՝ որ բան մը չունի, ունեցածն ալ պիտի առնուի:

27. Բայց հոս բերէք իմ այն թշնամիները որոնք չէին ուզեր որ ես թագաւորէի իրենց վրայ, ու սպաննեցէք իմ առջեւս:

ետքը իբր շնորհ դրամ կը յիշատակուէր՝ ինչպես էր տաղանդը. Մէկ արծաթ մնասին արժէքն էր շուրջ 141 ֆր., իսկ ոսկի մնասինը 2,200 ֆր.: Ըստ ոմանց՝ հոս յիշատակուած դրամն է աттիկեան մնասը՝ որ հաւասար էր 100 տրախմիի, այսինքն շուրջ 90 ֆր.ի [Տե՛ս, Winer, *Bibl. Realwœrterbuch*, t. II. p. 96.]:

14. Եւ խաղաճիին նորա ատէին զնա. Ինչպես վերը ըսինք, Փրկիչն իր իսկ վրայ բերած ըլլալով այդ առակը, մանաւանդ շեշտով մը ցոյց կուտայ Հրէից բռնած ընթացքն իրեն հանդէպ, և զորս կերպարանացուցած է հոս խաղաճին անուան տակ. Ինչ դիտաւորութիւն ունէին ուրեմն Հրէայք Յիսուսի մասին, յայտնի է որ բացարձակ հակառակութիւն մը՝ որ բանն Աւետարանի մէն մի էջին մէջ կը տեսնուի.—Առաքեցին հրեշտակս զկնի նորա. Արդ, անոնց յղացած հակառակութիւնը աւելի զգալի կերպով մը ցոյց տալու համար, Փրկիչը ակնարկութիւն կ'ընէ, Հրէից մէկ սովորութեան՝ երբ ասոնք ընդունել չուզէին կառավարիչ մը, Երկու պարագաներու մէջ ի մասնաւորի՝ Հրեայք նման լեզու մը բըռնեցին զՅիսուս դատապարտել տալու համար. Նախ՝ երբ Պիղատոս իրենց կ'ըսէր Թէ ինք չէր կրնար իրենց Թագաւորը խաչ հանել, անոնք կատաղաբար կը պատասխանէին Թէ Իրենք կեսարէն զատ ուրիշ Թագաւոր մը չէին ընդուներ, Եւ երկրորդ՝ երբ Յիսուսի մահու վճիռը տուեալով, Լատ սո-

---

վորութեան տախտակի մը վրայ պէտք էր դատապարտեալին յոճիրը գրել. և ահա ո՛ և է ոճիր մը ապացուցած չըլլալով Յիսուսի վրայ, Պիղատոս սա խօսքերը միայն գրել կուտար. Յիսուս Նազովրեցի Թագաւոր Հրէից. Հրեայք կատաղաբար բողոքել սկսան Թէ Մի՛ գրեր Թագաւոր Հրէից [Յովհ. ԺԹ. 15—21]:

20. Զոր ունէի ծրարեալ ի վարշամակի. Վարշամակը ուրիշ բան չէր՝ եթէ ոչ քըրտինք սրբելու համար գործածուած կտաւի կտորը, կամ Քաղկինակը՝ որու ծայրը ծալած էր իր տիրոջ տուած դրամը առանց ջանալու որ զայն շահագործէ:

21. Բառնաս՝ զոր ոչ եդիր, եւ հնձես՝ զոր ոչ սերմանեցեր, առացուածը սա իմաստն ունի Թէ, Անիրաւութեամբ կ'իւրացընէ ուրիշին գոյքը. և կամ լաւ եւս՝ Թէ Աղքատ մարդոց քրտինքով շահուած դրամին ինք առանց աշխատելու տէր կ'ըլլայ,

28. Եւ իբրեւ զայս ասաց, գընաց յառաջ՝ ելանել յԵրուսաղէմ:

28. Այս ըսելէն ետքը, առ անցաւ Երուսաղէմ երթալու:

Յիսուս յաղթական կերպով կը մտնէ Երուսաղէմ.—Կ'արտաքսէ տաճարէն առեւտուր ընողները. —Իր վերջին գործունեութիւնը:

29. Եւ եղեւ իբրեւ մերձեցաւ ի Բեթփագէ և ի Բեթանիա մօտ ի լեառն՝ որ կոչի Ձիթենեաց, առաքեաց երկուս յաշակերտացն իւրոց և ասէ. Մատթ. ԻԱ. 1: Մարկ. ԺԱ. 1:

29. Ու եղաւ որ երբ մօտեցաւ Բեթփագէի ու Բեթանիոյ՝ որ Ձիթենեաց անունը կրող լերան մօտ է, իր աշակերտներէն երկուքը

30. Երթայք դուք ի գիւղն որ հանդիպիլ մեր կայ, յոր իբրեւ մտանէք՝ գտանիցէք յաւանակ կապեալ, յորում ոք ի մարդկանէ երբէք ոչ նստաւ. լուծէ՛ք զնա և ածէ՛ք:

30. Գնացէք դուք այդ գիւղը որ մեր դիմացն է, հոն մտած ատենիդ պիտի գտնէք կապուած յաւանակ մը՝ որու վրայ և ոչ մարդ մը նստած ունի. քակեցէք անիկա ու բերէք:

31. Եւ եթէ ոք հարցանիցէ զձեզ թէ ընդէ՞ր լուծանէք. այսպէս ասասջիք ցնա թէ, Տեառն իւրում պիտոյ է:

31. Եւ թէ որ մէկ մը հարցնէ ձեզի թէ ինչո՞ւ կը քակէք. անոր պէս ըսէք անոր թէ, Իր տիրոջ հարկաւորութիւն ունի:

32. Իբրեւ չոքան որ առաքեալքն, գտին որպէս ասացն ցնոսա, կայր յաւանակն:

32. Երբ ղրկուողները մեկնեցան՝ գտան ինչպէս անոնց ըսեր էր, յաւանակին հոն էր:

33. Եւ մինչդեռ լուծանէին զյաւանակն՝ ասեն տէրքն նորա ցնոսա. Ձի՞ լուծանէք զյաւանակն:

33. Եւ երբ կը քակէին յաւանակը՝ անոր տէրերն ըսին անոնց. Ինչո՞ւ կը քակէք այդ յաւանակը:

34. Եւ նոքա ասեն. Տեառն իւրում պիտոյ է:

34. Եւ անոնք ըսին. Իր տիրոջ հարկաւորութիւն ունի:

35. Եւ ածին զնա առ Յիսուս. և արկին զնովաւ հանդերձս, և հեծուցին զՅիսուս: Յովհ. ԺԲ. 14:

35. Ու զայն Յիսուսի բերին ու ձգեցին անոր վրայ զգեստները և հեծցուցին զՅիսուս:

36. Եւ մինչդեռ երթայր, զհանդերձս իւրեանց տարածանէին զճանապարհն:

36. Եւ անոր գնացած պահուին զգեստները կը տարածէին ճամբուն վրայ:

Մին թէ միւսը խիստ յանդուգն ու անիրաւ գործարքութիւն մըն էր, զոր անիրաւ ծառան յառաջ կը բերէր ինքզինք արդարացընելու համար, վասն զի, ինչպէս փորձը ցոյց կուտար, իր տէրը ընաւ հարկաւորութիւն չուներ այդ չնչին գումարին, ու սոսկ իր ծառաներուն հաւատարմութիւնն ու ծունկերութիւնը փորձելու համար այդ ձևը անոնց յանձնած էր որ շահագործեն:

29. Բեթփագէի համար տե՛ս, Մ ԻԱ. 1. Ծանօթ., և Մարկ. ԺԱ. 1.

37. Եւ իբրեւ այն ինչ մերձ եղեւ ի զառ ի վայր ղերհինն Ձիթենեաց, սկսաւ ամենայն բազմութիւն աշակերտացն ուրախութեամբ օրհնել զԱստուած ի ձայն մեծ՝ վասն ամենայն եղելոց զօրութեանցն՝ զոր տեսին.

37. Ու երբ հասաւ թէ մօտեցած էր Ձիթենեաց լերան զառիթափը՝ աշակերտաց բոլոր բազմութիւնն սկսաւ ուրախութեամբ օրհնել զԱստուած բարձրաձայն այն ամէն հրաշալիքներուն համար զորս տեսան.

38. եւ ասէին. Օրհնեալ որ գայ Թագաւորդ յանուն Տեառն. խաղաղութիւն յերկինս, և փառք ի բարձունս:

38. Ու կ'ըսէին. Օրհնեա՛լ ըլլայ այն Թագաւորն որ կուգայ Տիրոջ անուամբ. խաղաղութիւն երկինքի մէջ, ու փա՛ռք բարձունքներու:

39. Եւ ոմանք ի Փարիսեցւոցն ամբոխէ անտի ասեն ցնա. Վա՛րդապետ, սաստեա՛ աշակերտացդ քոց:

39. Եւ ան բազմութեան մէջ գտնուող Փարիսեցիներէն ոմանք ըսին. Վա՛րդապետ, յանդիմանէ՛ քու աշակերտներդ:

40. Պատասխանի ետ և ասէ. Ասեմ ձեզ, զի եթէ դոքա լռեսցեն՝ քարինք աղաղակեսցեն:

40. Անիկա պատասխանեց ու ըսաւ. Ձեզի կ'ըսեմ որ, եթէ անոնք լռեն՝ այդ քարերը պիտի ձայն բարձրացնեն:

37. Եւ իբրեւ այն ինչ մերձ եղեւ ի լուռ ի վայր լերինն...—Յիսուս՝ շրջապատուած անթիւ բազմութենէ մը, որու մէջ կը գտնուէին ամէն դասակարգէ ու սեռէ մարդիկ, այր, կին, ծեր, տղայ, մանաւանդ այս վերջիններէն խիստ մեծ թիւ մը, յաղթական կերպով կը յառաջանար ամէնուն ծունդ եցցէներուն մէջ. Անոր հետեւած ուղին մածին պտոյտներ կ'ընէր Ձիթենեաց լեռան կողքերուն վրայ. Մերթ կը թաղուէին բլուրատեղ տնկուած ժայռերու մէջ, ու երբ կը մտնէին թաւուտ թփենիներու առուներու մէջ, վերջապէս թափօրը հասած էր հոն՝ ուր ուղին մէկէն կը ցայտէ արեւելեան զառիթափին վրայ, հոս անկարելի ըլլայ այլ եւս զսպել ամբոխին համակրանքի աղաղակները. Ինչու որ այդ տեղէն Նկարած կը տնկուէր, մինչ ցայն վայր իր տեսած տեղէն՝ ամբողջ Սուրբ Քաղաքը բոլոր հրաշալիքներով, Տաճարն իր ճոխագոյնարձակ գմբէթներով ու աշտարակներով, մեծափարթամ պալատները, Դաւթի

աշտարակը, և ուրիշ շատ մը հիանալի շէնքեր որոց պատճառաւ Երուսաղէմ նկատուած է աշխարհի հրաշալիքներէն մին [Տակիտոս, Պատմ. Ե. 8] Տե՛ս նաև, Porter, *Handbook for Syria and Palestine.* Ինչպէս ուրեմն մարդ կրնայ բռնել իր խանդալ այնպիսի հմայիչ տեսիլքի մը առջև, երբ մանաւանդ իր հետ ունենայ այնպիսի մէկ մը որու Մեսիա ըլլալն ամէն մարդ գիտէր, և այնպէս ալ համոզուած էր թէ, հոն՝ այդ շքեղ քաղաքը կ'երթար ուր պիտի վերանար իշխանութեան Դաւթի աթոռը, Մանաւանդ որ անոր ըրած հրաշքներուն անձամբ տեսած էր բոլոր ամբոխը, և իր մանուկներուն Ղազարոս յարուցիչը որ հրաշքից կրնար սեպուիլ [Յովհ. ԺԲ, 17].

40. Եթէ դոքա լռեսցեն՝ քարինք աղաղակեսցեն.— Փարիսեցւոց նախանձը՝ որ դակեսցեն չէր տար իրենց վայրկեան մ'իսկ հեռու չէր տար իրենց վայրկեան մ'իսկ հեռու չէր տար իրենց վայրկեան մ'իսկ հեռու

41. Եւ իբրեւ մերձեցաւ, տեսեալ զքաղաքն՝ եկաց ի վերայ նորա և ասէ.

42. Եթէ գիտէիր դու, գոնէ յաւուրս յայսմիկ, զխաղաղութիւնն քո. բայց այժմ ծածկեցաւ յերեսաց քոց։

43. Զի եկեսցեն աւուրք ի վե-

41. Եւ երբ մօտեցաւ, տեսնելով քաղաքը լացաւ անոր վրայ ու ըսաւ.

42. Թէ որ դու՝ գոնէ այս օրերուն մէջ գիտնայիր քու խաղաղութի՛նդ. բայց հիմա ծածկուած է քու երեսէդ։

43. Զի օրեր պիտի գան քու

մակրալից ցոյներուն, իբր հայհոյութիւն մը կը նկատեն անոնց ովսաննայի ձայները ու կ'ազդարարեն Յիսուսի ալ որ լռեցնէ զանոնք։ Սակայն Յիսուս, կարծես ակնարկելով Ամբակում մարգարէի սա խօսքերուն. «Քարը պիտի սկսի աղաղակել իր հիմէն, ու որդն ալ պիտի գոչէ փայտին մէջէն» [Բ. 11], կ'արդարացնէ զանոնք ըսելով Թէ, Անոնց հռչակածն այնքան ճշմարիտ է զոր ծածկել անկարելի է։— Քարերը պիտի աղաղակեն, ևն. կամ նման ասացուածները խիստ ծանօթ էին հին՝ Թէ՛ հեթանոս և Թէ՛ հրեայ հեղինակներուն. այսպէս, Վիրգիլիոս կը գրէ իր Հովուականին մէջ [Ե. 28] «Լեռները պիտի գոչեն ու անտառները ձայն բարձրացնեն»։ Տե՛ս նաև Ովիդիոս, Այյակեպ. Բ. 697։ Թալմուտի մէջ ալ կը կարդանք Շաժիկաի գլխոյն ներբև [ֆօլ. 16, 1]. «Մի՛ ըսեր Թէ ո՛վ կը վկայէ ինծի դէմ Անոր տան քարերը և այն մարդուն տան գերանները պիտի վկայութիւն տան անոր դէմ.»

41. Եւ իբրեւ մերձեցաւ.—Երբ ամբոխին հետ զհետէ առաջ երթալով Յիսուս ալ հասաւ այն տեղ՝ ուրկէ կը պարզուէր հիանալի համայնատեսիլ մը Երուսաղէմի վրայ, այն տեղն կայծակի արագութեամբ մը միտքը գալով ատ քաղքին անցեալը, ներկայն, և միանգամայն ընդգրկելով անոր ապագան ալ, չի կրցաւ բռնել իր արցունքը, եկաց ի վերայ նորա։ Անցեալին մէջ հոն իրարու յաջորդած էին այնքան ընտրեալ հոգիներ, և կարծես Աստուած այդ քաղաքն իր միմիակ սիրոյ ու գուրգուրանաց առարկան ըրած

էր։ Ներկայիս՝ իր սիրոյ վերջին գրաւականն էր որ ցոյց կու տար Նահվէ, դարձրէ ի վեր ըրած խոստումը կատարելով յանձին Փրկչին։ Սակայն այս ամէնը կարծես ոչինչ կ'ազդէր ատ քարացած սրտերուն։ Եւ ահա ի պատիժ ատ իրենց խստասրտութեան, ու մանաւանդ մի քանի օրէն անոնց գլուխ հանելիք մեծ ոճրին, շատ չանցած, մէկ քանի տասնեակ տարիէն, այդ հիանալի քաղաքը, իր բոլոր հրաշալիքներով մօխրակոյտ մը պիտի դառնար, միլիոնաւոր հոգիներ իր մէջ Թաղելով, եկաց ի վերայ նորա։

42. Եթէ գիտէիր դու . . . — Երուսաղէմ ա՛լ լրացուցած էր իր չարութեան չափը։ Ատ շքեղ օրն էր միայն որ վերջին անգամ անոր տրուած էր՝ որպէս զի դարձի գայ։ —Եթէ գիտէիր . . . զհաւաղաղութիւնն քո, այսինքն՝ քու կատարեալ երջանկութեանդ, քու փրկութեան օրդ ըլլալը եթէ գիտնայիր, եթէ այդ բանին լաւ մը համոզուած ըլլայի՛ր։— Խաղաղութիւն ըսելով հրէայք կը հասկնային՝ կատարեալ երջանկութիւն մը, ամէն տեսակ յաջողութիւն։—Բայց այժմ ծածկեցաւ յերեսաց քոց, նախադասութիւնը կիսատ կը մնայ Յիսուսի բերնին մէջ, ու ա՛լ չամբողջացներ սրտին սաստիկ յուզումն, սակայն կը հասկցուի Թէ, ըսել կ'ուզէ որ, այլ եւս Երուսաղէմ անկարող պիտի ըլլայ գնահատելու ատ երջանկութիւնը, զի տարբեր եղաւ իր ընթացքը։

43. Զի եկեսցեն աւուրք ի վերայ ք. — Յիսուսի լացին պատճառն այն էր որ, իր քաղաքացիներուն սրտերը քարացած ըլլալով, քիչ ատենէն սոսկալի դժբաղդութեանց պիտի հանդիպէին։ Աւուրք, սոսկալի օրեր, ահեղ ժամեր՝ որոց կատարումը այնքան յուզիչ կերպով կը նկարագրեն ժամանակակից հեղինակներն, և ի մասնաւորի Յովսէպոս՝ որմէ առնելով Եւսեբիոս պատմիչ մեզի հետեւեալ կերպով կը ներկայացնէ [Պատմ. Եկեղ. Դպր. Գ. Գլ. Ե, Զ.], զորս մենք հոս կ'ամփոփենք։

Վեսպասիանոս երբ հրէից յաղթելէ ետքը քաշուեցաւ Հռոմ՝ այն ատեն իր որդւոյն Տիտոսի ձգեց հրեաները հանդարտեցնելու գործը։ Սակայն ասոնք Աստուծոյ իրենց մասին ըրած սպառնալիքն իրականացնելու համար, կուրօրէն ամէն խժդժութիւն կը գործէին հաւատացեալներու հանդէպ, և ամէն ի ժիր խռովութիւններ հանելով կը ջանային հռոմայական պետութեան դէմ դաւաճանել։ Այս պահուն, բոլոր Երուսաղէմի և շրջակայից հաւատացեալները, յիշելով Թէ մօտեցած էր Փրկչին մարգարէութիւնները կատարուելու ժամը, կը քաշուէին Յորդանան գետի միւս կողմը ու կը հաստատուէին Պելլա քաղաքին մէջ։ Իսկ հրէայք սաստիկ պարտութիւններ կրելով ամէն ուրեք՝ գունդագունդ կը դիմէին ապաստանելու Երուսաղէմի մէջ. այնպէս որ, անոնց Թիւը կը հասներ շուրջ 3,000,000ի։ Ներքին պատերազմներուն հետ՝ կը սկսէր այն ատեն սաստիկ սով մըն ալ։ Գիւղերն ու գաւառները աւեր անապատ դարձած ըլլալով, յոյս չկար որ տեղէ մը ցորեն կամ արմտիք հասնէր, խռովարարները՝ որոց կը միանար ժողովուրդին սինլքոր մասը, շղթաներէ պրծած գազաններու պէս կը յարձակէին տուներու և կրպակներու վրայ, և ինչ որ ձեռք անցընէին կը յափշտակէին, ու երբ մէկուն քով գրիւ մը ցորեն կամ քիչ մը ուտելիք

վրաց, ու քու թշնամիներդ պատնէշով պիտի չրջապատեն զքեզ, և պիտի պաշարեն զքեզ՝ ու պիտի նեղեն ամէն կողմերէ.

լոյ քո, և պատեսցեն զքեզ թշնամիք քո պատնէշ. և պաշարեսցեն զքեզ, և նեղեսցեն զքեզ յամենայն կողմանց.

գտնէին՝ զանի կ'ենթարկէին ահեղի տանջանքներու, զոյնս պահած ըլլալուն ամբաստանութեամբ։ Երբ այդքան բազմութեան մէջէն տեսնուէր մարմնով ուժեղ ու կայտառ մէկը, զանի անմիջապէս կը սպանէին, իբր Թէ պահցու ուտեստ ունենալուն պատճառաւ գիրցած ըլլար։ Շատեր իրենց բոլոր ստացուածները մէկ կապիճ [միլէ] ցորենի հետ կը փոխանակէին, և իրենց տան մէջ գաղտնի տեղ մը քաշուելով առանց ազալու կամ եփելու կ'ուտէին։ Ո՛չ ծնողական գութ՝ ո՛չ ալ որդիական պատկառանք մնացած էր. անօթութիւնը ամէն բան մոռցնել կու տար։ Մայրեր իրենց մատղաշ զաւակներուն ձեռքէն խլելով հացը կամ ցորենը իրենք կ'ուտէին, զաւակներ՝ իրենց ծեր ծնողաց բերնէն կը յափշտակէին, երախաներու արտամղմոք ճիչերը, ծերերու կսկծագին հառաչները, հիւանդներու խշխշալի սիրտմաշուք հեծկլտուքը, հոգեվարքներու խորդուբորները հետ զհետէ կը շատնային, կ'ընդհանրանային, կը սաստկանային ու ժժոխային ժխորի մը հանգամանքը կը ստանային։ Սովին ազդած սոսկումէն խիստ աւելի էր խռովարարներու սփռած ահն ու երկիւղը։ Զի ասոնց առջև դուռ մը պէտք չէր փակ մնալ, ապա Թէ ոչ՝ այն նշանակ էր Թէ հոն ուտեստ պահուած էր. և այդ պարագային խորտակելով ամէն դուռ և պատհան ներս կը խուժէին, կը զարնէին, կը տանջէին, կիները կը քարշէին իրենց վարսերէն, ծերերու ոսկորները աքացիի հարուածներով կը կոտրտէին, մանկիկները երկինք բարձրացընելով ահագին ուժով գետին կը զարնէին. վերջապէս այն կարգի բարբարոսութիւններ կը հնարէին՝ որ կարող չէ գրիչը նկարագրել։ Տակաւին քաղաքին պաշարու-

44. Եւ յատակեացին զքեզ, և զորդիս քո ի քեզ. և ոչ թողու-

44. Ու հիմնայատակ պիտի ծանեն քեզ ու քու մէջդ

մը կատարեալ չեղած՝ շատեր կրնային պարիսպներէն սպրդելով խոտ ճարել ուտելու համար, բայց քիչ ատենէն այդ ճամբան ալ գոցուած էր, և արդէն հարիւրաւորներ կը մախք կտրած անշնչացած էին փողոցներու մէջ, հրապարակներու վրայ. Մահն այն աստիճան փրկուածեան ճամբայ մը նկատուած էր՝ որ շատեր այդ միջոցին կը դիմէին անձամբ. Չկար մէկ մը որ յար իր մեռածներուն վրայ, չկար մէկ մը որ իրր վերջին նշան իր սիրոյ՝ յանձն առնէր հողուն յանձնել իր սիրելւոյն մարմինը. Հոգեվարքներէ շատերը, կ'ըսէ դարձեալ Ցովսէպոս, իրենց աչքերը դարձնելով դէպ ի տաճար՝ կը զարմանային որ Աստուած Ցոյլ տուած էր այդքան չարիքներ, մանաւանդ այդքան անուելի ոճիրներ գործուելու. Օդը սկսած էր արդէն սաստիկ ապականիլ դիակներէն, որու առաջքն առնելու համար, սկսան պարիսպներէն դուրս ձորը նետել. Այդ պահուն էր որ երբ՝ Տիտոս կ'անցնէր այն տեղէն, տեսնելով դիակներու սեղ տեսիլը, ըսաւ. Այդ իմ գործս չէ. Ք՛ որ մենք Հռոմայեցիքս ուշանայինք իսկ պատժելու սա յանդուգն ազգը, կարծեմ Ք՛ Աստուած ինք պիտի պատժէր ուղղակի, կամ վիհամոյն ընելով զանոնք, կամ անոնց քաղաքը հեղեղներու մէջ խեղդելով, և կամ անոր վրայ Սոդոմայ կրակը տեղացնելով.

Երբ այլ եւս անկարելի կ'ըլլար ո՛և է ուտելիք մը գտնալը, կը սկսէին մաշկեայ գօտիները կամ ոտնամաններու կաշիները կըրծել. Այո ատեններն էր որ, Ցորգանանու միւս կողմը ԲաՔէգօր գիւղի ազնուական հարուստ կիներէն մին՝ Մարիամ անուամբ, որոնք Երուսաղէմ փախած էր և հոն ապաստանած ուրիշ շատերու նման, մէկ կողմէն ահաբեկելով խուովարարներու ամէնօրեայ հարստահարութիւններէն որոնք յափըշտակած էին իր բոլոր ինչքերը, ու կրկին

կրկին գալով կը խոշտանքէին որ հանէ դեռ պահծու բաները, միւս կ չքաւորութենէ ու անօթութենէ սաստի ուելով, և գրեթէ խելակորոյս ըլլալով յաիշտակէ իր մէկ հատիկ ու ծիծկեր զաւակը, և կը սպաննէ. Ցետոյ խորո զանի կէսը կ'ուտէ և մնացածը կը ա Ցանկարծ դարձեալ գրոհ կու տան խ բարները և խորովածոյի հոտ առնելո չարչրկէն զանի որ իրենց տալ պահած լոր կերակրեղէնները. Անիկա ալ ք ընդդիմանալէ ետք դուրս կը հանէ զ մնացած մասը և անոնց առջև կը խոստովանելով Ք՛ ան՝ իր իսկ որդի երբ անոնք ահաբեկած ետ ետ կը ուին՝ կերէ՛ք կը գոչէ, այո՛, աս իմ ե րիտ զաւակս է, ե՛ս ինքս զայն սպան ու խորովեցի. կնոջմէ մը աւելի մեղ վախկոտ մի՛ ըլլաք. Այս և ասոր նման կալի արարքներ խիստ շատ հանդիպե նոյն ատեններն, այնպէս որ իրականու կը գտնէր Ցիսուսի այն մարգարէութիւ րը Ք՛ Մեծ պիտի ըլլայ այն ատենները կրելիք նեղութիւններն, որոց նմանը ե չէ աշխարհիս սկիզբէն մինչ ցարդ, և ալ պիտի ըլլայ [Մաթթ. ԻԴ. 21].

Սովէն ու սուրէն մեռնողներուն Ք կ'ըսէ Ցովսէպոս, 1,100,000 եղաւ.— պաեւեցեան զհեւ թշնամիի իւ պաեւ պաեւեղ [յն. խառաքա=agger լտ.] ուեստական պարսպին կ'ըսուի զոր կը նեն Ջնջամեաց հրազէններուն դէմ ի զինքնին պաշտպանելու համար. Իր ձուկ իմաստով կը նշանակէ նաև խառ [լտ. vallum]. Տե՛ս Rich, *Dict. Antiq. Rom. et Greq.*— Եւ պաշար ցեւն գրեց. Հրէայք յաղողեցան անգամ միայն ճարպիկ կերպով մը անցնիլ Տիտ բացած խրամատէն՝ ու յարձակիլ Հռո յեցւոց վրայ. բայց իսկոյն ետ ընկրկեց

ն էար ի էարի վերայ յամենի ի քեզ. փոխանակ դի ոչ նեաւար ժամանակ այցելութեան : Մաթթ. ԻԴ. 2: Մարկ. ԺԳ. 2: ղ. ԻԱ. 6:

զաւակները. ու քար քարի վրայ պիտի չթողուն քու մէջդ. որովհետեւ չի ճանչցար քեզի եղած այցելութեան ժամանակը:

յս անգամ Տիտոս երկրորդ պարիսպ մը սրամատ մը շինել տուաւ քարուկիր.

4. Եւ ոչ թողուցուն էար ի էարի վե- ...— Այս մասին Տե՛ս Հաս. Ա. էջ Տակաւին հրէական պատերազմը չի ած ու Ս. Քաղաքը չառնուած՝ կարծես ց Աստուած վերջին փորձ մըն ալ ընել ընտրեալ ժողովուրդը զգաստացնելու ար, անոր այլեւայլ նշաններով ցոյց տա- Ք՛ մօտեցած էր իր վրէժխնդրութեան ը. Տարի մը շարունակ, կը պատմէ Ցովկոս, սուրի ձեւով գիսաւոր աստղ մը աւ Քափառիլ բարձրը Երուսաղէմի վը. Բաղարջակերաց տօնին օրն ալ, երբ ԼՆ կողմերէ գունդագունդ ուխտաւորներ լով համախմբուած էին Երուսաղէմի մէջ, շերուան ժամը իննին տաճարին ու զորու սեղանին վրայ անդադար փայլակներ եանուեցան կէս ժամու մը չափ. Դարձեալ ոյն այդ օրը, գիշերուան ժամը վեցին, տաճարին արեւելակողմի պղնձէ խիստ ծանր ուռը ինքնին կը բացուէր, մինչդեռ ներէն խիստ հաստատ նիգերով գոցուած էր՝ սոսկ զայն փակելու համար սովորական տեններէն՝ հազիւ քսան հոգի կը բաւէին, Ցոյն տօնէն մէկ քանի օր ետքն ալ, տաւաւին արեւը մարը չի մտած, հեւաւոր տեսիլք մը կ'երեւէր Երուսաղէմի վրայ. հրեղէն կառուածներ կը տեսնուէին քաղքին վրայ, և զօրքերու ահագին գումարտակներ՝ րտնք ամպերու վրայէն գալով քաղաքը ամողջ պաշարման տակ կ'առնէին. Պենտեկոստէի օրն ալ, երբ քահանայք տաճար մտած էին իրենց ծառայութիւններն ընելու համար, ահագին շարժում մը կը զգացին ու փողի ձայն մը կը լսէին, և յետոյ որոշ կը լսէին բազմութեան մը կողմէ եղած

սա աղաղակը «Փախչի՛նք այս տեղէն». Իսկ պատերազմէն չորս տարի առաջ, Ցեսու անունով աննշան գիւղացի մը կ'երեւէր Երուսաղէմի մէջ՝ երբ հրէայք մեծ փութով քաղաքն ամրացնելու եռեւէ էին, ու տաճարին մէջ կը սկսի յանկարծ գոչել. «Ձայն ներ կը լսեմ արեւելքէն, ձայներ արեւմուտքէն, ձայներ աշխարհիս չորս ծայրերէն. ձայն՝ Երուսաղէմի ու տաճարին վրայ, ձայն՝ փեսաներու և հարսներու վրայ, ձայն՝ բոլոր այս ժողովուրդին վրայ.» Գիշեր ու ցորեկ, անդադար փողոցէ փողոց պտըտելով նոյն բանը կը կրկնէր միշտ. Ստէպ այդ բանին համար չարաչար տանջանքներու կը մատնուէր խեղճը, սակայն կարծես բան մը չէր զգար, ու դարձեալ նոյն սպառնալից աղաղակները կը կրկնէր. Խնդիրն այն աստիճանի կը հասնի՝ որ իրր դիւահար հռոմայեցիներ կը յանձնեն, և հոն գաւառապետին կը յանձնեն, և հոն ամէնաւար գործիքներով կը քերէն անոր մարմինը մինչեւ որ ոսկորներուն հասնէր. սակայն անիկա պզտիկ շշուկ մ'իսկ չէր հաներ՝ ու միշտ նոյն բանը կը պոռար, և ամէն մէկ հարուածի՝ վա՛յ, վա՛յ Երուսաղէմ, կ'ըսէր. Այսպէս, եօթը տարի ու հինգ ամիս շարունակ աղաղակելէ ետքը, երբ դարձեալ օր մը պարապաց վրայ եկած կը պոռար, հռոմայական բանակէն մեքենայով մը նետուած քարէն մահաբեր վիրաւորուած «վա՛յ ինծի ալ» ըսելով կը մեռնի, Տե՛ս Ցովսէպոս, Պատ. Հր. Ը. 1, 1. M. de Saulcy, *Les derniers jours de Jérusalem.*

Աստուածային այս ամէն զեկոյցները չի կրցան զօրել բարացեալ ժողովուրդը դարձի բերելու, այնպէս որ՝ ներքին պառակտումները հետ գհետէ զօրանալով, արտաքին

45. Եւ մտեալ ի տաճարն՝ սկսաւ հանել զաղաւնեվաճառսն, և ըզնոսա. և զսեղանս հատուածոցն գրուեաց։ Մատթ. ԻԱ. 12: Մարկ. ԺԱ. 15։

46. Եւ ասէ ցնոսա. Գրեալ է. Եւ եղիցի տունն իմ տունն աղօթից, և դուք արարիք զդա այրս աւազակաց։ Եսայ. ԾԶ. 7: Երեմ. է. 11:

47. Եւ ուսուցանէր ընդոստ հանապազ ի տաճարին։ Իսկ քահանայապետքն և դպիրք և գլխաւորք ժողովրդեանն խնդրէին զնա կորուսանել։

48. Եւ ոչ գտանէին թէ զինչ արասցեն. զի ժողովուրդն ամենայն կախեալ կայր ի վուրդն յարած կը մնար անոր մտիկ ընելու համար։

45. Եւ մանելով տաճարին մէջ՝ սկսաւ դուրս հանել ազաւնի ծախողներն ու գնողները. և ցիրուցան ըրաւ լումայափոխներու սեղանները։

46. Եւ անոնց ըսաւ. Գրուած է թէ, Իմ տունս աղօթքի տուն մը պիտի ըլլայ, և դուք աւազակներու քարայրի վերածած էք զանի։

47. Եւ ամէն օր անոնց կը սովրեցնէր տաճարին մէջ։ Իսկ քահանայից պետերն ու դպիրները և ժողովուրդին գլխաւորները կը ջանային կորսնցնել զանի։

48. Ու չէին գտներ թէ ինչ ընեն. որովհետեւ բոլոր ժողովուրդն յարած կը մնար անոր մտիկ ընելու համար։

ԳԼՈՒԽ Ի.

Սանհեդրինի անդամները կը հարցապնդեն զՅիսուս իր ծագումին եւ իշխանութեանը վրայ։

1. Եւ եղեւ՝ ի միում աւուրց յայնցանէ, մինչ դեռ ուսուցանէր զժողովուրդն ի տաճարի անդ, և աւետարանէր, հասին ի վերայ

1. Եւ եղաւ որ, նոյն օրերէն միոյն մէջ, երբ կը սովրեցնէր ժողովուրդին՝ տաճարին մէջ, ու կ'աւետարանէր, վրայ հասան

Գլխաւորները դիւրաւ կրցան ճնշել, սպանել, գերել ու կործանել ամբողջ քաղաքն ու տաճարը որ հրաշակերտ մը սեպուած էր աշխարհի մէջ, և սիրան էր ամբողջ հրէական սերունդին։ Տիտոս քիչ չանք չի խնայեց գէթ տաճարը փրկելու համար, բայց ինչ որ Աստուած սահմանած էր՝ մարդ կարող չըլլար անոր ընդդիմանալու։ — Փոխանակ զի ոչ ծանեար... Այս ամէն չարիքներու միակ պատճառն այն է, կ'ըսէ Տէրն մեր, որ հրէից ազգը չի գիտցաւ, ու գիտնալով ալ՝ չ'ուզեց օգտուիլ իր փրկութեան օրէն, Հին Ժամանակ այցելութեան

---

fn, և այս ժամանակն ուրիշ չէր՝ եթէ ոչ Փրկչին քարոզութեան ամբողջ շրջանը։

45—46. Եւ մտեալ ի տաճարն սկսաւ հանել... — Այս երկրորդ անգամն է որ Յիսուս տաճարէն կ'արտաքսէ սրբապիղծ առուծախ ընողները։ Առաջին անգամի արտաքսումը կը գտնենք միայն Յովհաննու Աւետարանին մէջ [Բ, 14...], որ տեղի ունեցած էր իր առաջին հրաշքէն ետքը՝ իր մօր ու ազգականաց հետ երուսաղէմ ուխտի գնացած ատենը։ — Տաճարի նկարագրութեան վրայ տե՛ս. Հաւ. Ա. էջ 109 Ծանօթ.։

ֆահանայապետին և գպիրք ծերովքն հանդերձ, Մատթ. ԻԱ. 23: Մարկ. ԺԱ. 27:

2. Եւ ասեն ցնա. Ասա մեզ, որո՞վ իշխանութեամբ գործես դու զայդ, կամ ո՞վ է որ ետ քեզ զայդ իշխանութիւն։

3. Պատասխանի ետ և ասէ ցնոսա. Հարցից և ես զձեզ բան մի, ևասացէք ինձ։

4. Մկրտութիւնն Յովհաննու յերկնից էր եթէ ի մարդկանէ։

5. Եւ նոքա խորհեցան ի միտս իւրեանց և ասեն.

6. Եթէ ասեմք. Յերկնից՝ ասէ. Իսկ ընդէ՞ր ոչ հաւատացէք նմա. և եթէ ասեմք. Ի մարդկանէ՝ ամենայն ժողովուրդն քարկոծ առնիցէ զմեզ. զի հաստատեալ է ի միտս զՅովհաննէ՝ թէ մարգարէ է։

7. Եւ պատասխանի ետուն չգիտել թէ ուստի եղէ։

8. Եւ Յիսուս ասէ ցնոսա. Եւ ո՛չ ես ասեմ ձեզ՝ որով իշխանութեամբ առնեմ զայս։

---

1. Քահանայից պետերուն մասին Տե՛ս Հատ. Ա. էջ 5. Ծանօթ., 4։ — Ժողովուրդին մէջէն անոնք՝ որ իրենց խոհեմութեամբ, արդարակորովութեամբ, լրջութեամբ ծանօթ էին, կ'ընտրուէին նաեւ համեմատական քուէով Հրէից Աւագանւոյ ժողովին՝ այսինքն Սանհեդրինի անդամակցելու։ Ասոնք ծերք անուանով ճանչցուած էին, թէպէտ իրենց տարիքը շատ անգամ չէր արդարացներ այդ անուանակոչումը։ Բայց որովհետեւ, հին ատեններն քաղաքներու կառավարիչներն ու դատաւորները ստուգիւ ծերերէն կ'ընտրուէին, և հիմայ Սանհեդրինի անդամակցողներն ալ նոյն դէրն ունենալով, իրր անցելոյն ի յիշատակ անոնց ալ ծեր տիտղոսը կուտային։

6. Ամենայն ժողովուրդն քարկոծ առնիցէ զմեզ. — Հրէական ժողովուրդը խիստ հին ատեններէ իրաւունք ստացած էր անձամբ վրէժխնդիր ըլլալ ինչ ինչ պարագաներու մէջ, մանաւանդ երբ կրօնական կամ հանրութեան բարոյականին դէմ զեղծումներ մը տեսնէր։ Այս պարագաներուն մէջ՝ եթէ երբեք իշխանութիւնը բաւական զօրութիւն չունենար ամբաստանեալն անոնց ձեռքէն խլելու, անշուշտ ժողովուրդը զանի կը մահացնէր քարերու և բիրերու հարուածներուն տակ։ Արդի քաղաքականու-

Տիրապետ, այգեպանները առակը. — Կայսեր տրուելիք հարկը:

9. *Սկսաւ ասել առ ժողովուրդն զառակս զայս. Այր ոմն տնկեաց այգի, և եհաս զնա մշակաց. և ինքն գնաց ի ճանապարհ ժամանակս բազումս:* Եսայի, ե, 1։ Երեմ., Բ, 21։ Մատթ. ԻԱ. 33։ Մարկ. ԺԲ. 1։

10. *Եւ ի ժամու՝ առաքեաց առ մշակսն ծառայ, զի ի պտղոյ այգւոյն տացեն նմա. և մշակքն զան հարին զնա և արձակեցին ունայն:*

11. *Եւ յաւել մեւս ևս ծառայ յղել. նոքա և զնա ևս գան հարին՝ անարգեցին, և առաքեցին ունայն:*

12. *Եւ յաւել զերրորդն առաքել. նոքա և զնա վիրաւորեցին՝ և հանին արտաքս:*

9. Եւ սկսաւ սա առակը զուրցել ժողովուրդին. Մարդ մը այգի տնկեց, և զայն մշակներու վարձեց. և ինք ճամբորդութեան ելաւ երկար ժամանակներ:

10. Եւ տեսնելին՝ ծառայ մը ղրկեց մշակներուն քով՝ որպէս զի այգիին պտուղէն անոր տային. իսկ մշակները ծեծեցին անիկա և պարապ ճամբեցին:

11. Եւ ուրիշ ծառայ մըն ալ ղրկեց. անոնք զանի ալ ծեծեցին՝ անարգեցին, ու ձեռնունայն ետ ղրկեցին:

12. Վերջապէս երրորդ մըն ալ ղրկեց. անոնք զանի ալ վիրաւորեցին ու դուրս նետեցին:

Թիւնն արդարութեան այս կերպ կիրարկու. մին տուած է Լինչի օրէնք տիտղոսը։

9. Այր ոմն տնկեաց այգի... — Ս. Ղուկաս սոյն գլխուն սկիզբէն արդէն յայտնած էր Թէ Յիսուս առ ու ծախ ընդդիմարէն վռնտելէ ետք կսկած էր ժողովուրդին սովրեցնել՝ և անոնց բարի լուրը հաղորդել, Մեսիայի ունենալիք դերին վրայ խօսիլ, մէկ խօսքով աւետարանել: Այգիին առակով Փրկիչը կը բանայ իր մասին ժողովուրդին ընելիք վերյիշումներն ու սպառնալիքները։ Այգիւն կը նշանակէ նոյն իսկ հրէական ազգը, և ան մարդը որ տնկած է ատ այգին՝ նոյն ինքն Աստուած է, իսկ մշակներն անոնք են որոց յանձնուած է հրէական ազգին հոգեւոր կառավարութեան ղեկը։ Ստէպ Ս. Գրոց մէջ հրէական ազգը նմանցուած կը տեսնենք այգիի մը, որու վրայ Աստուած ամէն հոգ կը տանի անկէ պտուղ սպասելով։—Եւ իմին գնաց ի ձանապարհ ժամանակս բազումս. Այգիին տիրոջ երկար ատեն բացակայութիւնն ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ այն ժամանակամիջոցը որ սահած էր Մինայ լերան վրայ Աւետեաց երկիրը մտնելու համար, Աստուծոյ՝ Հրէից ըրած խոստումէն մինչև Մեսիայի Գալուստը, որ ըսել է շուրջ 2,000 տարի։

10—12. Եւ ի ժամու՝ առաքեաց... — Օրէնքը այնպէս կը տրամադրէր Հրէից՝ որ այգին տնկելէն ետքը երեք տարի պէտք չէր զպչիլ անոր խաղողներուն, զի պիղծ նկատուած էին անոնք։ Չորրորդ տարին ինչ պտուղ որ տար՝ ամբողջութեամբը Տիրոջ կը նուիրէին իբր երախայրիք. և հինգերորդ տարիէն սկսեալ կրնային միայն վայելել անոր բերքէն [Դեւտ. ԺԹ. 23 – 25]։ Ուստի, այս ժամանակամիջոցը լրանալէն ետքն էր որ յիշեալ այգիին տէրը ղրկած էր իր ծառաներէն՝ անոր պտուղէն առնելու համար։—Աստուած ալ՝ իր ժողովուրդը կազմակերպելէ ետքը, սպասած էր որ անոնք համապատասխանէին իր գուրգուրանքին, և առ այս՝ ղրկած էր մարգարէներ ժամանակ առ ժամանակ, որպէս զի յայտնէին անոնց իր կամքը, ուղղէին զանոնք և ի հարկին սպառնային։—Եւ ևոքա գան հա.

13. *Ասէ տէր այգւոյն. Զի՛նչ արարից, առաքեցից զորդի իմ սիրելի, թերևս ի սմանէ պատկառեսցեն:*

14. *Իբրև տեսին զնա մշակքն, խորհեցան ընդ միմեանս և ասեն. Սա է ժառանգն, սպանցուք զսա՝ Սա է ժառանգութիւնն:*

15. *Եւ հանին զնա արտաքս հանի զայգին և սպանին: Արդ՝ զի՞նչ արասցէ ընդ նոսա տէր այգւոյն.*

16. *Ո՛չ սպաքէն գայցէ և կորուսանիցէ զմշակսն զայնոսիկ, և տացէ զայգին այլոց: Իբրև լուան՝ ասեն. Ի՛նչ մի՛ լիցի:*

13. Այդիին տէրն ըսաւ. Ի՛նչ ընեմ, իմ սիրական զաւակս ղրկեմ, թերեւս ասոնք պատկառին:

14. Երբ մշակները զանի տեսան՝ խորհուրդ ըրին ի միասին ու ըսին. Ասիկա է ժառանգը, սպաննենք զինք՝ որպէս զի մեզի մնայ ժառանգութիւնը:

15. Եւ այդիէն դուրս հանեցին զանի ու սպաննեցին: Արդ, ի՞նչ պիտի ընէ անոնց հիմայ այգիին տէրը.

16. Չէ՞ որ պիտի գայ ու կորսընդնէ այն մշակները, և այգին ուրիշներու յանձնէ: Երբ այս բանը լսեցին՝ ըսին. Աստուա՛ծ չընէ:

րին... աւարգեցին... վիրաւորեցին: Հրեայ ժողովուրդն ալ, ան այգիին մշակներուն պէս, շատ գէշ ընդունելութիւն մ'ըրին Աստուծոյ ղրկած ծառաներուն. այնպէս որ, չէ Թէ միայն անոնց չի լսեցին՝ հապա լուտանքներ տեղացուցին անոնց գլխուն, շատերը վռնտեցին ու շատերն ալ մեռցուցին։ «Մարգարէներէն ո՞ր մէկը չի հալածուեցաւ ձեր հայրերէն, կ'ըսէր Ս. Ստեփաննոս [Գործ. է. 52]։ Ձեր հայրերն էին որ սպաննեցին այն մարգարէները որոնք կը նախատեսէին Արդարին գալուստը»։ Գոնոս առաքեալ ալ շատ յուզիչ շեշտերով կը նկարագրէ անոնց քաշածները Առ Եբրայեցիս Թղթոյն մէջ [ԺԱ. 36 – 38]։ «Ոմանք ալ, կ'ըսէ, տանջանքներու և զաւազանի հարուածներու ենթարկուեցան, շղթայի զարնուեցան ու բանտ նետուեցան. քարկոծուեցան, սղոցուեցան, հարց ու փորձ եղան, սուրի հարուածին տակ շունչերնին տուին. Քափառական փախստական պտըտեցան ոչխարի կամ այծի մորթերով ծածկուած, կարօտութիւններու, նեղութիւններու ու Թշնամութիւններու դիմագրաւելով։»

13 – 14. Առաքեցից զորդի իմ սիրելի.— Հրէայք այս կերպ ընԹացք մը բռնելով մարգարէներուն հանդէպ՝ նոյն ինքն զԱստուած անարգած եղան, բայց Աստուծոյ առ մարդիկ ունեցած սէրը անհուն ըլլալով, այդ իր սիրոյն վերջին մէկ փորձն ալ կ'ընէ ղրկելով իր միածին Որդին, զՅիսուս Քրիստոս, որ զԹ անով լաւ ճամբու գան։ Բայց ինչ տարբեր կ'ըլլայ անոնց ընԹացքը։ Փրկիչն հոս կենդանի կերպով կը նկարագրէ իր կրելիքները Հրեայ ժողովրդէն. կարծես հայելիի մը մէջ պատկերացած կը տեսնէ իր բոլոր չարչարանքները։

15—18. Եւ հանին զնա արտաքս հանի զայգին... — Այգին չի պզծելու դիտմամբ դուրս կը հանեն ու հոն առանձին տեղ մը կը սպաննեն այգիին տիրոջ որդին։ Այսպէս նաև կը տեսնենք որ Հրեայք զՅիսուս Ե. բուսաղէմէ դուրս քաշեցին հանեցին՝ ու հոն բլրակի մը վրայ սպաննեցին։ Բայց մի՛Թէ անպատի՞ժ պիտի մնայ այս ոճրագործ ժողովուրդը, կը հարցնէ անմիջապէս Տէրն մեր իր ունկնդիրներուն։ Ինչպէս չկայ բարի գործք մը որ առանց վարձատրութեան մնայ Աստուծոյ առջեւ, նոյնպէս ալ չկայ չարիք մը որ անպատիժ մնայ, Եւ ո՛րչափ մեծ ըլ.

17. Եւ նա հայեցեալ ընդ նոսա ասէ. Իսկ ընդէ՞ւ իցէ այն որ գրեալն է. Թէ, Զվէմն զոր անարգեցին չինողքն՝ նա եղեւ գլուխ անկեան։ Սղմ. ԺԸ. 22։ Եսայի, Ի. 16։ Մատթ. ԻԱ. 42։ Գործ. Դ. 11։ Հռ. Թ. 33։ Ա. Պետ. Բ. 7։

18. Ամենայն, որ ընդ հարցի ընդ վէմս ընդ այս՝ խորտակեսցի, և յորոյ վերայ անկցի՝ հոսեսցէ զնա։

19. Եւ խնդրէին դպիրքն և քահանայապետք արկանել ի նա ձեռս ի նմին ժամու, և երկեան ի ժողովրդենէն. զի գիտացին թէ առ նոսա ասաց զառակն զայն։

17. Եւ Յիսուս անոնց նայելով ըսաւ. Ի՞նչ կը նշանակէ ուրեմն այն գրուածը՝ Թէ. Այն վէմը որ չինողներէն անարգուեցաւ՝ անիկա եղաւ անկիւնի գլուխը։

18. Ո՛վ որ այս քարին վրայ նուռի՝ պիտի կոտոր կոտոր ըլլայ, և որու վրայ որ ան իյնայ՝ պիտի փոշիացնէ։

19. Եւ դպիրներն ու քահանայապետները հետամուտ էին զանի նոյն ժամուն ձեռք արկանել, բայց ժողովուրդէն վախցան. վասն զի իմացան թէ իրենց համար ըսաւ ան առակը։

լայ ոճիրը՝ նոյնչափ աւելի ծանր պիտի ըլլայ անոր սահմանուած պատիժը։ Հրէից ազգը յաւէտ պիտի երեսէ իյնայ ու ցրուի [հմմ. 16], և իրենց յանձնուած այգին՝ այսինքն Ս. Եկեղեցին, տրուի ուրիշներու որ այնուհետեւ պիտի կոչուին Աստուծոյ ընտրեալները, Քրիստոսի արեամբ գնուած ու որդեգրուած հոգիները, — Հրէից ազգին մերժուիլն ու Քրիստոսի Եկեղեցւոյն հաստատուիլն արդէն մարգարէացած էր նոյն ինքն Եսայի, նման բաղդատութեան մը մէջ՝ որ անհաւասիկ. «Սիրելիս [Աստուծոյ համար կը գործածէ այս բառը] այգի մը ունէր պարտ բլրակի մը վրայ։ Խրամատ փորեց անոր բոլորտիքը, քարերը վերուց անոր մէջէն, և ընտիր որթ տնկեց, անոր մէջ տեղն ալ աշտարակ մը շինեց, ու խաղող ճզմելու գուբ մը փորեց և սպասեց որ լաւ խաղող տար, և ան՝ վայրենի խաղող մը տուաւ։ Հիմա, ուրեմն, դո՛ւք՝ Ցուդայի մարդիկը և դուք Երուսաղէմի բնակիչները, զձեզ դատաւոր կը բռնեմ իմ՝ և այգիիս միջեւ։ Ա՛լ ի՞նչ կար ընելիք իմ այգիիս համար որ ես չըրի, սպասեցի ուրեմն որ խաղող բերէ՝ և ինք վայրենի խաղող տուաւ...» [Եսայի, Ե. 1—17]։ Առաքեալներն ալ շատ անգամներ Յիսուսի այս մարգարէութեան վերյիշումներէն ըրին հրեայ ժողովուրդին, ի մէջ այլոց, երբ Պօղոս առաքեալ՝ շաբաթ օր մը ժողովուրդին աղաչանքին վրայ կը քարոզէր Սինակոգայի մէջ, հրեայք միահամուռ սկսան հակառակիլ անոր ու զանի ծաղր ընել, այն ատեն Պօղոս ու Բառնաբաս առաքեալներն անոնց սա խիզախ պատասխանն ըրին. Ձեզի պէտք էր որ նախ աւետէինք Աստուծոյ խօսքը, բայց որովհետեւ դուք կը մերժէք զայն ու անարժան կ'ընէք զձեզ յաւիտենական կեանց՝ մենք ալ ահա կը դառնանք հեթանոսներուն [Գործ. ԺԳ. 46]։ — Բա՛ւ մի՛ լիցի, Աստուած չընէ, կը գոչէ բոլոր բազմութիւնը, լաւ հասկընալով Յիսուսի սպառնալից մարգարէութեան իմաստը. սակայն կը յարէ Տէրն մեր, ի՞նչ արդիւնք կրնայ ունենալ ատ ձեր անհաւանութեան աղաղակը՝ քանի որ գործքով չէք համապատասխաներ անոր, որ բանը՝ ի յաւիտենից վրիպած չըլլալով Աստուծոյ նախատեսութենէն, մարգարէներու ձեռքով արդէն ձեզ իմացուցած է [17]։ — Զվէմն զոր անարգեցին շինողքն. Այս է ահա սաղմոսերգուին բերնով եղած մարգարէութիւնը [Սղ. ԺԸ. 22]. Վէմը այսինքն

---

20. Եւ ապա սպասեցին և առաքեցին դաւաճանս կեղծաւորեալս զանձինս առ արդարս ածնել, զի ըմբռնեսցեն զնա բանիւք, առ ի մատնել զնա պետութեան և իշխանութեան դատաւորի։ Մատթ. ԻԲ. 15։ Մարկ. ԺԲ. 13։

21. Հարցին զնա և ասեն. Վարդապետ, գիտեմք եթէ ուղիղ խօսիս և ուսուցանես, և ոչ առնուս ակն՝ այլ ճշմարտութեամբ զճանապարհն Աստուծոյ ուսուցանես։

22. Արժան է մեզ կայսեր հարկս տալ՝ թէ ո՛չ։

23. Եւ նայեցեալ ընդ խորամանկութիւն նոցա՝ ասէ ցնոսա.

24. Ցուցէք ինձ դրահեկանն. և նոքա ցուցին. և ասէ. Զո՞յր պատկեր և գիր ունի։ Պատասխանի եւուն և ասեն. Կայսեր։

25. Եւ նա ասէ ցնոսա. Ա՛րդ, երթայք տուք զկայսերն կայսեր, և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ։ Հռոմ. ԺԴ. 7։

20. Եւ ետքը սպասելով՝ դաւաճանող մարդիկներ մը ղրկեցին՝ որոնք արդար կը ձեւացնէին ինքզինքնին, որպէս զի զանի իր իսկ խօսքերով ըմբռնելով, մատնեին տէրութեան ու դատաւորի իշխանութեան։

21. Ատոնք անոր հարցուցին ու ըսին. Վա՛րդապետ, մենք գիտենք որ դուն ճշմարիտը կը խօսիս ու կը սովրեցնես, և ակնառութիւն չես ըներ, հապա ճշմարտութեամբ կը սովրեցնես Աստուծոյ ճամբան։

22. Իրաւացի՞ է որ մենք կայսեր տուրք վճարենք՝ թէ չէ՞։

23. Յիսուս տեսնելով անոնց խորամանկութիւնը՝ ըսաւ.

24. Դահեկան մը ցոյց տուէք ինծի. անոնք ալ ցոյց տուին. և ըսաւ. Որո՞ւ պատկերն ու գիրը կը կրէ։ Պատասխան տուին ատոնք ու ըսին. Կայսերինը։

25. Եւ նա անոնց ըսաւ. Գնացէ՛ք, ուրեմն, տուէք կայսեր՝ ինչ որ կայսրինն է, և Աստուծոյ՝ ինչ որ Աստուծոյ կը վերաբերի։

Քրիստոս՝ որ Թէպէտ ի սկզբան արհամարհուեցաւ շինողներէն՝ այսինքն հրէից գլխաւորներէն, սակայն ի վերջոյ չէնքին [Եկեղեցւոյ] է՛ն առաջին ու գլխաւոր տեղը զբաւեց։

25. Երթա՛յ տուէ զկայսերն՝ կայսեր... — Փարիսեցիներու կողմէն եկող խորամանկ դաւաճանները շոգմոգ խօսքերով ուզեցին ա՛նպէս մէկ Թակարդի մէջ ձգել զՅիսուս՝ որ ա՛լ օգնութիւն մը չկրնար յուսալ ո՛և է տեղէ մը։ Սա բանին մէջ կը կայանար անոնց լարած Թակարդը որ, հրէից ձեռքէն նոյն ատենները ամէն կառավարչական իշխանութիւն առնուած ըլլալով հռովմէական պետութեան կողմէն, ժողովուրդին մեծ մասը ներքին կերպով կը հակառակէր այս բանին։ Ուստի, եթէ կարելի ըլլար ո՛և է կերպով մը Յիսուսի բերնէն խօսք մը խլել ի նպաստ հռովմայեցւոց կամ հրէից՝ այն ատեն պիտի հանդիսէին իրենց նպատակին, այսինքն զՅիսուս ձերբակալել տալու։ Եւ այն ատենները, ժողովուրդին վրայ աւելի ծանրացող լուծը Հռովմայեցւոց տուրք տալն էր։ Ակէ առիթ առնելով փարիսեցւոց արփանեակները, կեղծաւորս Թեամբ կը հարցընեն Յիսուսի՝ ատ տուրքին արդար կամ անիրաւ ըլլալու մասին։ Եթէ արդար հրեայ կակէր՝ իբր ազգին մանուկ պիտի նկատուէր, եթէ անիրաւ՝ իբր խռովարար պիտի ներկայացուէր հռովմէական դատաւորին առջեւ։ Իսկ Յիսուս՝ իմանալով անոնց միտքը, կ'առաջարկէ որ իրեն դրամ մը ցոյց

26. Եւ ոչ կարացին զնա ըմբռնել բանիւք առաջի ժողովրդեանն. և զարմացեալ ընդ պատասխանին նորա՝ լռեցին։

26. Եւ չի կրցան խօսքով ըմբռնել անիկա ժողովուրդին առջեւ. ու զարմանալով անոր տըւած պատասխանին վրայ՝ լուռ կեցան։

Մեռելոց յարութիւնը Սադուկեցւոց դէմ.—Հրեղտակային կեանքը արքայութեան մէջ.—Մեսիան Դաւիթ որդին՝ ու միանգամայն Տէրն Ե.—Դպիրներու խրոխտ ընթացքն ու փառասիրութիւնը։

27. Մատուցեալ ոմանք ի Սադուկեցւոց որք հակառակէին չլինել յարութեան, հարցին զնա Մատթ., ԻԲ. 23։ Մարկ., ԺԲ, 18։

27. Սադուկեցիներէն ոմանք, որոնք յարութիւն ըլլալուն կը հակառակէին, մօտենալով անոր հարցուցին

տան։ Հրեայք՝ այն ատեններըը կորուսած էին արդէն իրենց նուիրական դրամները գործածելու իրաւունքը, որ դրամները էն վերջերը կը կոխուէին Ամմոնեան իշխանները ձեռամբ, և որոց վրայ կը տպէին սա փառաւոր տիտղոսը, Երուսաղէմ սուրբ [Տե՛ս, Smith, *Dict. of the Bible*; De Saulcy, *Numismatique judaïque*; Cavedoni, *Biblische Numismatik*], ուստի նոյն ժամանակ շրջաբերութեան մէջ եղող դրամներէն հատ մը ցոյց կուտան. սակայն կը կրեր Տիբերիոս կայսեր պատկերը. և Յիսուս իր հակառակորդներուն խոստովանիլ կուտայ Թէ ստուգիւ իրենք հռովմէական իշխանութեան հպատակներէն են. և Թէ՝ պէտք է այն դրամը, որ անոնց կը վերաբերի՝ կրկին անոնց վճարել։ Գնացէ՛ք, կ'ըսէ, կայսեր տալու՝ ինչ որ կայսրինն է, և Աստուծոյ՝ ինչ որ Աստուծոյ կը վերաբերի, Քրիստոսի ուղղափառ Եկեղեցւոյ մեծ սկզբունքներէն մին եղած է այս խօսքը. այն է՝ Թէ, ամէն քրիստոնեայ պէտք է բոլոր մասամբ հաւատարիմ մնայ ա՛յն տէրութեան՝ որու ներքև կը գտնուի, և ի դէպ պարագային իր արիւնն անգամ չի խնայէ իր պատկանած տէրութեան շահերը պաշտպանելու համար, Թէպետ ան տարբեր կրօնք մ'ունենայ՝ կամ ուրիշ ազգ մը կազմէ, Յոտս առաքեալ՝ իր Հռովմայեցւոց Թղթին մէջ [ԺԳ. 5 - 8] խստիւ կը պատուիրէ որ հաւատացեալ ամէն քրիստոնեայ խղճի պարտք մը սեպէ հաւատարիմ հնազանդ գտնուելու աշխարհային իշխանութեանց, զի, կը յարէ, աշխարհային իշխանք՝ Աստուծմէ ընդունած են իրենց պաշտօնը, և անոնց դէմ ելնել՝ կը նշանակէ նոյն ինքն Աստուծոյ դէմ մարտիլ։

27. Պատմութեան մէջ մեզի կէտ մըն է Սադուկեցի անուան ծագումը, Թէ որ միտ դնենք Հրէից քով հաստարակ եղած աւանդութեան մը, Սադուկեցիք յառաջ եկած են Սադովկ անուն մէկէ մը՝ որ Սոքացի Անտիկոնոսի աշակերտն էր։ Անտիկոնոս բերանացի օրէնքները սորված էր Սիմոն Արդար մէկէ մը՝ որ Սանհէտրինի վերջին անդամներէն էր, և այսպէս զայնս աւանդած իր աշակերտին Սադովկի, Յիսուսի ժամանակակից Սադուկեցիք ի մասնաւորի Հրէից էն աղնիւ դասակարգի անձերէն էին, Ասոնք կրօնական շատ մը կէտերու մէջ կը տարբերէին Փարիսեցիներէն։ Ա՛ս վերջիններ երկու տեսակ օրէնք կը դաւանէին, մին գրաւոր օրէնք՝ և միւսը բերանացի, զոր Մովսէս սկսեալ բերնէ բերան մինչեւ ծերին։ Մինչդեռ Սադուկեցիք կ'ուրանային

այս բանը։ Ասոնց գլխաւոր մոլորութիւններէն անոնք որ ի մասնաւորի կը յիշուին Աւետարանի մէջ՝ հետեւեալներն են։ Նախ կ'ուրանային հոգւոյ անմահութիւնը և մեռելոց յարութիւնը. նմանապէս կը մերժէին հրեշտակներու և սատանաներու գոյութիւնը։ Քրիստոնէական առաքին դարէն սկսեալ՝ Սադուկեցւոց հետքն անգամ չենք նշմարեր պատմութեան մէջ այլ եւս, և որոց անհետանալովը Փարիսեցիք կը սկսին զարգանալ ու զօրանալ, այնպէս որ Հրէից ժողովուրդին մեծամասնութիւնը ասոնց կը յարի։

28–33. եթէ ուրուք եղբայր մեռանիցի...—Սադուկեցիք իրենց առարկութիւնը չըլրած՝ կը յիշեցնեն Յիսուսի Մովսէսի դրած մէկ օրէնքը անզաւակ մեռնող եղբօր մասին զոր կը կարդանք Երկրորդումն Օրինաց գրքին մէջ [Ի. 5–10] այսպէս. «Երբ երկու եղբայրներ մէկտեղ կը բնակին, և առնոնցմէ մին անզաւակ կը մեռնի, մեռնողին

28. Եւ ասեն. Վա՛րդապետ, Մովսէս գրեաց մեզ. Եթէ ուրուք եղբայր մեռանիցի, որոյ իցէ կին՝ և անորդի իցէ; զի առնուցու՝ եղբայր նորա զկինն, և յարուսցէ զաւակ եղբօր իւրում։ Բ. Օրին., ԻԵ, 5։

28. Ու ըսին. Վա՛րդապետ, Մովսէս գրած է մեզի. Թէ որ մէկուն եղբայրը մեռնի և որ կին մ'ունենայ, ու առանց զաւկի ըլլայ, թող անոր եղբայրն առնէ այն կինը, ու զաւակ հանէ իր եղբօր։

29. Արդ, եօթն եղբարք էին. և առաջնոյն առեալ կին՝ մեռաւ անորդի։

29. Ուստի, եօթն եղբայրներ կային. առնոց առջինը կին առնելով՝ անզաւակ մեռաւ։

30. Առ զնա և երկրորդն. մեռաւ և նա անորդի։

30. Երկրորդն ալ նոյն կինն առաւ. և ան ալ անզաւակ մեռաւ։

31. Առ զնա և երրորդն. նոյնպէս և եօթանեքեան. և ոչ թողին որդիս։

31. Երրորդն ալ նոյնն առաւ. և այս պէս եօթն եղբայրներն ալ. ու զաւակ չունեցան։

32. Մեռաւ և կինն։

32. Կինն ալ մեռաւ։

33. Արդ, ի յարութեան ո՞ւմ ի նոցանէ լինիցի կին. զի եօթանեքեան կալան զնա կին։

33. Ուստի, յարութեան առեն անոնց ին որո՞ն պիտի ըլլայ կին. ինչու որ եօթն ալ կին առին միւնոյնը։

կինը ուրիշի մը հետ պէտք չէ ամուսնանայ, հապա անոր տագրը պէտք է կին առնէ զայն, և այսպէս զաւակներ յարուցանէ իր եղբօրը. և առջինեկ զաւկին անունը պիտի դնէ իր եղբօր անունը, որպէս զի իր եղբօր անունը չկորսուի Իսրայէլի մէջ...» Այս օրէնքը իրր կռուան բռնելով՝ կը ջանան Սադուկեցիք ծաղր ընել մեռելոց յարութեան վարդապետութիւնը, ենթադրելով որ, [29] մէկ քանի եղբայրներ երբ այս կերպ անզաւակ մեռնին յաջորդաբար կարգուելով իրենց միեւնոյն հարսին հետ՝ յարութեան օրը [33], ատ եղբայրներէն ո՛ր մին իրաւունք պիտի ունենայ ատ կնոջ վրայ։ Բաւական ծարտար հարցում մըն է ասոր, որու առչեւ Թերեւս շատ մը Օրինաց մեկնիչներն ու Փարիսեցիք պապանձած մնացած են, քանի որ անոնք չունէին յստակ գաղափար մը Թէ ի՛նչ վիճակ պիտի ունենային մարդիկ յարութենէն ետքը։

34. Պատասխանի եւ նոցա Յիսուս եւ ասէ. Որդիք աշխարհիս այսորիկ կանայս առնեն և արանց լինին:

35. Իսկ որ արժանի լինիցին այնմ աշխարհի հասանել՝ և յարուցմանն որ ի մեռելոց, ո՛չ կանայս առնեն՝ և ո՛չ արանց լինին:

36. Քանզի և ո՛չ մեռանել ևս կարեն, զի հաւասար հրեշտակաց են՝ և որդիք Աստուծոյ. քանզի յարուցմանն որդիք են:

37. Այլ զի յառնեն մեռեալք՝ և Մովսէս գուշակեաց ի մօրենւոջն՝ որպէս ասէ զՏեառնէ, Աստուծոյ Աբրահամու, և զԱստուծոյ Սահակայ, և զԱստուծոյ Յակովբայ: Ելից, Գ. 6.

38. Եւ Աստուած չէ մեռելոց՝ այլ կենդանեաց. զի ամենեքեան նմա կենդանի են:

34. Յիսուս անոնց պատասխանեց ու ըսաւ. Այս աշխարհի զաւակները կ'առնեն կամ էրկինները:

35. Բայց անոնք որ արժանի պիտի դառնան միւս աշխարհին հասնելու և մեռելոց յարութեան, ո՛չ կ'առնեն՝ և ո՛չ էրկինները:

36. Որովհետեւ ա՛լ մեռնիլ չուներ նոքա, հրեշտակներու հաւասար ըլլալով և Աստուծոյ որդիները, ինչու որ յարութեան զաւակներ են:

37. Բայց թէ, մեռելները յարութիւն կ'առնեն՝ Մովսէս անգամ այդ բանը ցոյց տուաւ մորենիին տեղը՝ երբ կ'ըսէ Տիրոջ վրայով, Աբրահամու Աստուածը, Իսահակի Աստուածը և Յակոբի Աստուածը:

38. Մեռ. Աստուած՝ մեռածներու Աստուածը չէ, հապա կենդանիներու. զի ամենն ալ կենդանի են անոր համար:

34–38. Պատասխանի եւ նոցա Յիսուս եւ ասէ.—Յիսուսի պատասխանը մեր առջեւ կը բանայ Աբրայութեան գաղտնիքներէն մին՝ որու ծանրանալ անկարելի պիտի ըլլար մեզի.—Որդիք աշխարհիս այսորիկ, երբայաբանութիւն մըն է որ իր բուն իմաստով կը նշանակէ՝ մահկանացու մարդիկները.—Կանայս առնեն . . . Մարդիկ՝ աս աշխարհի մէջ զգայական կեանք մը ունին, և ա՛յս առթիւ ստեղծուած են, կ'ըսէ Քրիկիչը, որ բազմացնեն իրենց տեսակը, առանց որոյ՝ ընդ հուպ կը մարէր մարդկային սերունդը. այս պատճառաւ ահա անոնք կ'ամուսնանան, — իսկ որ արժանի լինիցին այնմ աշխարհի հասանել [35]. Իսկ անոնք որ մեռնելով, իրենց սրբակեցութեամբ արժանի պիտի ըլլան արքայութեան՝ ասոնք ամուսնութիւն ըսուած բանը չպիտի ունենան, Սադուկեցիք ընտրելոց վրայ խօսք բացած ըլլալով, Փրկիչն ալ անոնց մասին կը խօսի. վասն զի դժուրք գնացողներն պիտի չունենան այլ եւս պէտք ամուսնանալու ստորեւ Յիսուսի տալիք պատճառներուն համար, — Բանզի եւ ո՛չ մեռանել եւս կարեն [36]. Ահա թէ ինչու համար ընտրեալները պէտք պիտի չունենան ամուսնանալու երկինքը, վասն զի, հոն՝ երկինքը, մարդիկ անմահութիւն զգեցած ըլլալով, պէտք պիտի չունենան շարունակել տալու իրենց սերունդը, վասն զի ա՛լ իրենք պիտի չապրին, անմահ են, և ա՛լ հարկ պիտի չըլլայ նոր անձերու եւ ինչո՞ւ յարութիւն առնողներն ա՛լ պիտի չմեռնին, վասն զի կը յարէ Տէրն մեր, անոնք տարբեր բնութիւն մը պիտի զգենուն, հաւասար պիտի ըլլան հրեշտակներու, Թէպէտ ո՛չ անոնց

39. Պատասխանի եւսուն ոմանք ի դպրացն և ասեն. Վա՛րդապետ, բարւոք ասացեր:

40. Եւ ո՛չ ևս ոք իշխէր հարցանել զնա և ոչինչ:

41. Ասէ և առ նոսա. Զիա՞րդ ասեն զՔրիստոսէ՝ թէ Որդի է Դաւթի.

42. Զի ինքն Դաւիթ ասէ ի գիրս Սաղմոսաց. Ասաց Տէր ցՏէր իմ. Նի՛ստ ընդ աջմէ իմմէ, Սդմ. ՃԹ. 1: Մատթ. ԻԲ. 44: Մարկ. ԺԲ. 36:

43. Մինչեւ եդից զթշնամիս քո պատուանդան ոտից քոց:

44. Իսկ ա՛րդ, եթէ Դաւիթ զնա Տէր կոչէ, զիա՞րդ որդի նորա իցէ:

45. Եւ լսելու ամենայն ժողովրդեանն ասէ ցաշակերտան.

39. Դպիրներէն ոմանք պատասխանեցին ու ըսին. Վա՛րդապետ, լաւ պատասխան տուիր:

40. Եւ ա՛լ մէկ մը չէր համարձակեր աւելի բան մը հարցնելու:

41. Եւ Յիսուս անոնց ալ ըսաւ. Ինչպէ՞ս կ'ըսեն Քրիստոսի մասին թէ Դաւթի զաւակն է.

42. Վասն զի Դաւիթ անգամ կ'ըսէ Սաղմոսներու գրքին մէջ. Տէրն ըսաւ իմ Տիրոջ. Ա՛ջ դիս նստէ,

43. Մինչեւ որ քու թշնամիներդ պատուանդան ընեմ քու ոտքերուդ:

44. Ուրեմն, թէ որ Դաւիթ անոր Տէր անունը կու տայ, ինչպէս անոր զաւակը կ'ըլլայ:

45. Եւ իր աշակերտներուն ըսաւ՝ այնպէս որ բոլոր ժողովուրդն ալ կը լսէր.

յար ու նման, զի անոնք զուտ հոգի են, մինչդեռ մարդիկ հոգի ու մարմին ի միասին պիտի ունենան արքայութեան մէջ. և երկրորդ՝ վասն զի մարդիկ արքայութեան մէջ Աստուծոյ որդիներ պիտի ըլլան յարութենէն առած ըլլալով [Յարութեան որդիք՝ երբայարանութիւն մըն է որ կը նշանակէ յարուրիւն առնել]: «Մեր մահկանացու հայրերը մինակ մահկանացու մարմին մը կրնան հաղորդել մեզ, մինչդեռ Աստուած՝ յարութեան միջոցով մեր հայրն ըլլալով, մեր այլակերպեալ անդամներուն մէջ պիտի մտցնէ իր զուտ հոգեկան էութենէն բան մը՝ որ զանոնք ալ անմահացնէ [Փիլեոն].» — Այլ զի յառնեն մեռեալք [37], Սադուկեցիք Մովսէսի դրած օրէնքը յառաջ բերած էին մարմնոց յարութիւնը ծաղր ընելու համար. Յիսուս ալ Մովսէսի գլխուն հանդիպած մէկ դէպքէն կը բերէ իր երկրորդ ապացոյցը մեռելներու յարութեան. Թէպէտ ուրիշ անցքերու մէջ աւելի բացայայտ կը տեսնուի սոյն վարդապետութիւնը [Եսայի, ԻԶ. 19; Եզեկ. Լ. 1-14; Դան., ԺԲ. 2.]. — Ի մորենւոջն, Այսինքն մորենի ծառին նկատմամբ Մովսէսի հանդիպած դէպքին մէջ: Մովսէս յանկարծ բռնկած տեսաւ մորենիի ծառը որ աւրելէն չէր սպառեր. մէկէն ձայն մը լսեց որ կ'ըսէր Ես եմ Աբրահամու, Իսահակայ և Յակոբայ Աստուածը [Ելից, Գ. 6]: Ուստի, յայտնի բան մըն է որ շատոնց մեռած էին սոյն նահապետները, և սակայն Աստուած ինք զինք անոնց Աստուածը կը հռչակէր տակաւին. որմէ կը հետեւցնէ Քրիկիչը թէ, մեռնողները կա՛մ կ'ոչնչանան և կամ անմահութեան կը փոխուին. Եթէ ոչընչանային, ա՛լ Աստուած չէր կրնար ինք զինք մեռելներու Աստուածը հռչակել. ուրեմն անոնք ողջ կը մնան, անմահ են: Ռաբբի Մանասէ Պէն-Իսրայէլ իր Վասն յարուրեան մեռելոց գրքին մէջ [Մասն Ա. Գլ. 10, 6] այս կերպ կը պատճառաբանէ. «երբ Աստ.

46. Զգո՛յ լերուք ի դպրացն՝ որ կամին պատմուճանիօք շրջիլ, և սիրեն ողջոյնս ի հրապարակս, և բուլ պաղատիլ, ու կը սիրեն ողջոյններ վսխանակիլ հրապարակներու վրայ, ժողովրդանոցներու մէջ առաջին աթոռները, և կոչունքներու մէջ առաջին տեղերը.

47. Որոնք կ'ուտեն որբևարիներու տուները, ու պատրուակներով աղօթքնին կ'երկարեն: Անոնք աւելի խիստ դատապարտութիւն մը պիտի ընդունին:

46. Զգուշացէք Դպիրներէն՝ որոնք կ'ուզեն երկար շրջազգեստներ հագնիլ, և բուլ պաղատիլ, ու կը սիրեն ողջոյններ վսխանակիլ հրապարակներու վրայ, ժողովրդանոցներու մէջ առաջին աթոռները, և կոչունքներու մէջ առաջին տեղերը.

47. Որոնք կ'ուտեն որբևարիներու տուները, ու պատրուակներով աղօթքնին կ'երկարեն: Անոնք աւելի խիստ դատապարտութիւն մը պիտի ընդունին:

46. Զգո՛յ լերուք ի դպրացն՝ որ կամին պատմուճանիօք շրջիլ, և սիրեն ողջոյնս ի հրապարակս, և բուլ պաղատիլ, ու կը սիրեն նախաթոռս ի ժողովուրդս, և զբաղէրէցս յընթրիս. Մատթ. ԻԳ. 6: Մարկ. ԺԲ. 38: Ղուկ. ԺԱ. 43:

47. Որ ուտեն զտունս այրեաց, և պատճառանօք յերկարեն զաղօթս: Նոքա ընկալցին աւելի դատաստանս:

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

Այրի կնոջ լումայ. — Յիսուս կը նախատեսէ Երուսաղէմայ տաճարին կործանումը:

1. Եւ հայեցեալ հառս զմեծատունսն՝ որ արկանէին զտուրս իւրեանց ի գանձանակն: Մարկ. ԺԲ. 41:

2. Եւհս և զկին մն այրի աղքատ, որ արկ անդր երկուս լումայս:

1. Եւ Յիսուս դիտելով՝ տեսաւ հարուստներն՝ որ գանձանակին մէջ կը ձգէին իրենց ողորմութիւնները:

2. Այրի աղքատ կին մըն ալ տեսաւ՝ որ անոր մէջ երկու լումայ ձգեց:

ուած առաջին անգամ Մովսէսի երեւցած էր՝ անոր այս կերպ խօսած կը կարդանք. Ես եմ քու հայրերուդ Աստուածը. Աբրահամու Աստուածը, Իսրայէլի Աստուածը, Յակոբի Աստուածը: Ուրեմն Աստուած մեռելներու Աստուածը չէ. ինչու որ մեռածները ոչինչ են. հապա՝ կենդանի եղողներուն, ինչու որ կենդանի եղողները զոյութիւն ունին: Ուրեմն ասկէ՝ նահապետն ալ կ'ուզէ հասկցնել Թէ հոգիները անմահ են»

46. Պատմուճանօք շրջել՝ Տե՛ս, Մարկ. ԺԲ. 38. Ծանօթ.:

47. Որ ուտեն զտունս այրեաց: Մենք այս իմաստով պիտի ըսէինք. Որոնք այրիներու տունը կ'անցընեն: Վասն զի ատ դպիրներըը՝ որոնք մասնաւոր դեր մ'ունէին միջամտելու ընտանեկան ներքին գործերու ևս. օգուտ քաղելով այրիներու անպաշտպանութենէն՝ ինչպես կը տեսնենք Թալմուտի մէջ [Sota Hieros. 20. 1], շատ անգամ որբերուն հետ խօսք մէկ ընելով, անխիղճ կերպով կը գրկէին զանոնք:

1. Ի գանձանակն. Սոյն գանձանակները կամ շօֆարօթ ըսուած խողովակները Թուով 13 էին. և անոնց արտաքին ձեւը փողի կը նմանէր: Ասոնց իւրաքանչիւրը մէկ մէկ բարեգործական բաներու յատկացուած էր, օրինակ՝ տաճարին հինցած բաները նորոգելու, արարողութեանց ծախսերուն նպաստելու ևլն. ևլն.: Տե՛ս, Otho, Lex. rabbin. Gaza բառը:

3. Եւ ասէ. Արդարեւ ասեմ ձեզ, զի այրին այն աղքատ աւելի արկ քան զամենեսեան:

4. Ամենքին նոքա ի մէջերից իւրեանց արկին յընծայսն Աստուծոյ. բայց նա ի կարօտութենէ իւրմէ զամենայն զկեանս իւր զոր ունէր արկ:

5. Եւ յասել ոմանց զտաճարէն Թէ գեղեցիկ վիմօք և աշտարակօք զարդարեալ է, ասէ.

3. Եւ ըսաւ. Ձշմարտիւ կ'ըսեմ ձեզի՝ Թէ ան աղքատ այրի կինը ամենէն աւելի ձգեց:

4. Ինչու որ, բոլոր միւսները իրենց աւելորդէն ձգեցին իրը ընծայ Աստուծոյ. բայց անիկա՝ իր կարօտ վիճակին մէջ, իր ունեցած օրապահիկին բոլորը ձգեց:

5. Եւ երբ ոմանք տաճարի մասին կ'ըսէին Թէ գեղեցիկ քարերով ու աշտարակներով զարդարուած է՝ ըսաւ.

---

3. Այրին այն աղխաս աւելի արկ...— Թէպէտ այրի աղքատ կնոջ ողորմութիւնը շուրջ 3 փրդ.ի մէջ կը կայանար. սակայն՝ որովհետեւ, նախ բոլոր սրտանց կուտար, և երկրորդ զոհողութեամբ կ'ընէր՝ Փրկչին գովեստին արժանացաւ: Շատ մը հարուստներ Թէպէտ մեծամեծ բարեգործութիւններ ընելու կը փութան, ինչպէս է, աղօթատեղիներ շինել, դպրոցներ բանալ, հիւանդանոցներ հաստատել, բարեգործական հաստատութիւններու կտակներ ընել . . . բայց խիստ քիչ անգամ ասոնք իրենց առատաձեռնութիւնները ուղիղ դիտաւորութեամբ ընելնուն պատճառաւ, Աստուծոյ առջեւ վարձք մը սպասելու իրաւունք չեն կրնար ունենալ. Զի այն բաները չէ Թէ երդայրսիրութենէ շարժեալ կ'ընեն՝ հապա ցուցամոլութենէ, և կամ ա'լ աւելի գծուծ հաշիւներէ: Այս է պատճառը որ ստէպ պտուղ մը չենք տեսներ այդչափ մեծամասն նուիրատուութիւններէ, զի զուրկ կը մնան Աստուծոյ օրհնութենէն: Հեթանոսք անգամ այդ բանը քաջ ըմբռնած էին: Այսպէս Քսենոփոն կ'ըսէր Թէ, Դրամին շատութիւնը չէ որ կը զանազանէ աւելին կամ քիչը, այլ դիտաւորութիւնը [Anab. VII. 7. 36.]: «Մեծանձնութիւնը, կ'ըսէր Արիստոտէլ, չի չափուիր եղած նուէրին շատութենէն, այլ նուիրատուին հարստութեան ու եղած նուէրին մէջ գտնուած համեմատութենէն [Ethic. IV. 2.]» Թալմուտի մէջ կը կարդանք Թէ, քահանայապետին մէկը, արհամարհանքով մերժած ըլլալով այրիի մը տուած ափ մը ալիւրը, խստիւ կշտամբուեցաւ տեսիլքի մէջ Աստուծմէ, և հրաման ստացաւ որ անմիջապէս ընդունէր այդ նուէրը [Տե՛ս, Wetstein, Horæ in Marc. XII. 43]:

5. Եւ յասել ոմանց զտաճարէն. . . — Տե՛ս, Ս. Մարկ. ԺԳ. 1. Ծանօթ.: Եւ աշտարակօք, ցոյնին մէջ կը կարդանք եւ նուիրօք [ἀναθήμα], Վուլկաեան ալ նոյնպէս Թարգմանած է նուիրօք [donis]: Մեծամեծ անծրնք, ինչպէս Աւգոստոս կայսր, Յուլիա, Պտղոմէոս և ուրիշ շատեր պատիւ սեպած էին հարուստ նուէրներ ընել Երուսաղէմայ տաճարին, այնպէս որ, ինչպէս կը վկայէ Տակիտոս [Պատմ. ե. 8], այդ տաճարը «անհատնում հարստութեան տէր սըրբավայր մը եղած էր»: Սոյն նուէրներուն մէջ կը տեսնուէին ոսկիէ անթիւ բաժակներ, պսակներ, վահաններ. Ակրիբբասի նուիրած ոսկիէ շղթայն, Ադիաբենացի Հելինէ անուն Թագուհւոյ մը ձոյլ ոսկիէ սեղանն ու բազմաստեղնեան աշտանակը, և մանաւանդ այն ահագին ոսկեքանդակ որթատունկը՝ որու վրայ կախուած ողկոյզները մարդու հասակի չափ էին, և զոր մեծ ճարտարութեամբ շինել տալէ ետքը՝ Հերովդէս Մեծ զանի դնել տուած էր տաճարին սիւնազարդ սրահին վրայ: Տե՛ս, Tal-

6. Զայդ ամենայն զոր տեսանէք՝ եկեսցեն աւուրք յորս ոչ թողցի այդր քար ի քարի վրայ որ ոչ քակտեսցի: Մատթ. ԻԴ. 2: Մարկ. ԺԳ. 2: Ղուկ. ԺԹ. 44:

6. Օր պիտի ըլլայ որ, այդ տեսածներնէդ քար մը քարի վրայ պիտի չմնայ որ չի կործանի:

Աղակերտները կ'ուզեն իմանալ այդ բանին երբ պատահիլը. — Կը հարցնեն Յիսուսի ըլլա՛յ նրեական իշխանութեան՝ ըլլա՛յ ալխարհի կործանման նախագուշակ նշանները:

7. Հարցին զնա և ասեն. Վա՛րդապետ, ե՞րբ լինիցի այդ, և ո՞րչ նչան լցել յորժամ այդ լինելոց իցէ:

7. Անոր հարցուցին ու ըսին. Վա՛րդապետ, ե՞րբ պիտի ըլլան այդ բանները, և ի՞նչ նշանէ պիտի հասկցուի երբ այդ բանները տեղի պիտի ունենան:

8. Եւ նա ասէ. Զգո՛յչ կացէք՝ մի՛ խաբիցիք. զի բազումք գայցեն յանուն իմ և ասիցեն՝ Թէ Ես եմ, և մերձեցաւ ժամանակ. մի՛ երթայցէք զկնի նոցա:

8. Ան ալ ըսաւ. Զգո՛յշ եղէք՝ չի խաբուիք. ինչու որ շատեր պիտի գան իմ անունովս ու ըսեն՝ Թէ, Ես եմ, և ժամանակը մօտեցած է. մի՛ երթաք անոնց ետևէն:

9. Եւ յորժամ լսիցէք պատերազմս և խռովութիւնս՝ մի՛ զարհուրիցիք. զի պարտ է նախ այնմ լինել. այլ ոչ առժամայն կատարած:

9. Եւ երբ պատերազմի ու խռովութեան ձայներ լսէք՝ մի՛ զարհուրիք. զի պէտք է որ նախ այդ բաները ըլլան. սակայն այդչայի չուտ պիտի չըլլայ կատարածը:

10. Յայնժամ ասէ ցնոսա. Յարիցէ ազգ յազգի վերայ. և թագաւորութիւն ի թագաւորութեան վերայ:

10. Այն ատեն ըսաւ անոնց. Ազգ ազգի դէմ պիտի ելնէ. և թագաւորութիւն թագաւորութեան վրայ:

11. Եւ չարժմունք մեծամեծք. և ի տեղիս տեղիս՝ սովք և սրածութիւնք. եղիցին արհաւիրք և նշանք մեծամեծք յերկնից:

11. Մեծամեծ երկրաշարժեր պիտի ըլլան. ու տեղ տեղ՝ սովեր ու ժանտախտներ. երկինքէն ալ ահեղ տեսիլներ ու մեծամեծ նշաններ պիտի յայտնուին:

12. Բայց յառաջ քան զայս ամենայն՝ մխեցեն զձեռս իւրեանց ի ձեզ, և հալածեսցեն. մատնեսցեն ի ժողովուրդս և ի բանտս. և տանիցին առաջի դատաւորաց և թագաւորաց վասն անուան իմոյ.

12. Բայց այս ամէն բաներէն յառաջ՝ ձեռք պիտի վերցնեն ձեր վրայ և զձեզ հալածեն. սինակհաներ ու բանտերու պիտի մատնուիք, և դատաւորներու ու թագաւորներու առջեւ պիտի հանեն ձեզ իմ անուանս համար.

13. Եւ լինիցի ձեզ այն ի վկայութիւն:

13. Եւ այդ բանը՝ ձեզի իբր վկայութիւն պիտի ուզուի:

14. Արդ, դի՛ք ի սիրտս ձեր՝ մի՛ յառաջագոյն կրթել տալոյ պատասխանի:

14. Արդ, ձ'ր սրտին մէջ դրէք որ առաջուընէ չմտածէք ինչ պատասխան տալու եղանակին վրայ:

15. Զի ես տայց ձեզ բերան և իմաստութիւն, որում ոչ կարիցեն կալ հակառակ՝ կամ տալ պատասխանի ամենայն հակառակորդքն ձեր:

15. Զի ես ձեզի պիտի տամ բերան ու իմաստութիւն՝ որու դէմ պիտի չկրնան ելնել կամ պատասխան տալ ձեր բոլոր հակառակորդները:

---

mud, *Middoth*, 3, 8; Բ. Մակաբ. Գ. 2; ե. 16. Յովսէպոս, Հնուր. ԺԳ. 3; Պատերզ. Հր. ե. 5, 4; Lightfoot. *Des. crip. templi hieros.*; de Saulcy, *Hérode*, p. 239:

6. եկեսցեն աւուրք՝ յորս ոչ թողցի... —Յիսուսի մարգարէութենէն շուրջ 40 տարի ետքը իրականացան անոր խօսքերը. Տե՛ս. Հաց. Ա. էջ 126, Ծանօթ. և Ղուկ. ԺԹ. 44:

8. Բազումք գայցեն յանուն իմ... — Առաքեալներն ուզելով գիտնալ Թէ ո՛ր ատեն պիտի հասնին ան չարիքները, և կամ ի՞նչ նշաններէ պիտի գիտցուի Թէ մօտեցած է աշխարհի վախճանը. Փրկիչը, տեսնելք Թէ՝ ի պատասխանի յայտնած էր նախ Թէ Աստուծոյ տեսչութիւնը ուզած էր ծածկել մարդոցմէ և հրեշտակներէն այդ բաները պատահելու ժամն ու վայրկեանը [Մատթ. ԻԴ. 36]. սակայն, աշխարհս հետ զհետէ հեռանալով Աստուծմէ՝ աւելի կամ նուազ պատիժներու պիտի ենթարկուէր. Այս պատիժներն ահա աշխարհի կատարածին շատ հեռաւոր նախընթաց նշանները պիտի ըլլային.—Արդէն Ս. Մատթէոսի մեկնութեան մէջ ըսինք Թէ, Փրկչին ըրած բոլոր մարգարէական խօսքերը յետնաշխարհի մասին, կրնայ եւս յարմարիլ երուսաղէմայ և տաճարի կործանութեան, և հրէական ազգին նուիրապետութեան ջնջման. Ուստի սխալ

պիտի ըլլար ատ մարգարէական խօսքերու ամբողջութիւնը մէկ կամ միւս դէպքի բացարձակապէս վերագրելը. Ան նախընթաց նշաններուն մէջ առաջիններէն մին ա՛ն պիտի ըլլայ որ, շատեր իբր Քրիստոս պիտի ներկայանան, բազումք գայցեն յանուն իմ:

12. Թարեալ ոմն զայս ամենայն՝ մխեցեն զձեռս իւրեանց ի ձեզ.— Այլևայլ չարիքներէ առաջ, ինչպէս մեր, եկեղեցին պիտի հալածուի. Եւ իրաւի, դեռ երուսաղէմ չկործանած՝ միւս չարիքներէն առաջ եկեղեցին սաստիկ հալածուեցաւ, այս պէս ալ, աշխարհի կատարածէն առաջ՝ տակաւին ան ահեղ չարիքները չպատահած՝ Քրիստոսի եկեղեցին պիտի հալածուի:

13. Եւ լինիցի ձեզ այն ի վկայութիւն. —Եւ այդ բանտարկութիւը, դատաւորներու առջեւ քաշուիլը ու վերջապէս Քրիստոնէութեան համար այդքան նեղութեանց ենթարկուիլը երաշխիք մը պիտի ըլլայ առնոնց՝ այսինքն քրիստոնէից ունեցած հաւատքին. Այլը սպէս կը վերակազմեն սոյն անցքը. Եւ այն բանը երաշխիք մը պիտի սեպուի ճշմարտութեան [այսինքն՝ իմ Քրիստոսն ըլլալուս]: Ուրիշներ ալ՝ սպէս. Եւ այն բանը երաշխիք մը պիտի ըլլայ առնոնց առաւելութեան: Մին Թէ միւս բացատրութիւնները ջուր կը վերցնեն, բայց ըստ մեզ առաջինն է է'ն բնականը:

16. Մատնեսջիք եւ ի ծնողաց, եւ յեղբարց, եւ յազգականաց, եւ ի բարեկամաց. եւ սպանանիցեն ի ձէնջ.

17. Եւ եղիջիք ատելեալք յամենեցունց վասն անուան իմոյ.

18. Եւ մազ մի ի գլխոյ ձերմէ ոչ կորիցէ.

19. Եւ համբերութեամբ ձերով ստասջիք զոգիս ձեր:

16. Դուք պիտի մատնուիք ձեր ծնողքներէն անգամ, ձեր եղբայրներէն, ազգականներէն, բարեկամներէն, և պիտի սպաննեն ալ ձեր մէջէն.

17. Եւ դուք ամէնուն ատելի պիտի ըլլաք իմ անուանս համար.

18. Սակայն մազ մ'անգամ պիտի չկորսուի ձեր գլուխէն.

19. Ու ձեր համբերութեամբ դուք պիտի ստանաք ձեր հոգին:

---

16. Մատնեսջիք եւ ի ծնողաց . . .—Ընդհանուր պաշտօնական հալածանքէն զատ, իրենց էն մտերիմներէն ալ պիտի հալածուին քրիստոնեայք։ Վասն զի ընտանիքի անդամներու մէկ մասը քրիստոնէութեան յարած պիտի ըլլայ, ուստի և մնացած մասին առջև միշտ պիտի նշաւակուի, կըշտամբուի, և նոյն իսկ բանտի ու մահուան ալ ենթարկուի՝ ինչպէս կը վկայեն հալածանքի դարերու պատմութիւնները։

18. Եւ մազ մի ի գլխոյ ձերմէ ոչ կորիցէ.—Ի սկզբան հակասութիւն մը կը տեսնուի կարծես աս երկու անցքերուն մէջ. որովհետև, վերը 16 համարին մէջ կ'ըսուի Թէ նոյն իսկ ներքին հալածանքներ ալ պիտի կրեն, պիտի բանտարկուին սա մահուան դատապարտուին. իսկ հոս՝ [18] Թէ Անոնց գլխուն մէկ մազն անգամ պիտի չը շեղի, չկորսուի։ Սակայն, սոյն հակասութիւնը՝ նոյն իսկ բողոքական Ռասիօնալիստներէն մեծ մասին խոստովանութեամբ, աւելի արտաքին է՝ քան իրական ու ներքին։ Բայց հեղինակներու տուած բացատրութիւնը շատ կը տարբերին իրարմէ։ Ո. մանք հետեւեալ կերպիւ կը լրացնեն սոյն անցքին իմաստը. «Որչափ ատեն որ դուք օգտակար հանդիսանալու Աստուծոյ ծառայութեան, և կամ՝ Առանց աստուածային կամաց՝ մազ մ'անգամ. . . [տը վէթ]։ Այլք եւս, սա իմաստը կու տան. Թէպետ մանաւոր անձերէ շատեր պիտի տանջուին քրիստոնէութեան համար, բայց այդ բաներէն բնաւ պիտի չվտանգի քրիստոնէութիւնը [Կօտէ]»։ Ոմանք ալ սապէս կը մեկնեն. Հակառակ այդչափ վտանգներուն «Ձեր հոգւոյ փրկութիւնը ապահովեալ է»։ Շատեր ալ, Տօգթ. Շէկկի հետ, կ'ըսեն Թէ. Այն հալածանքները կըրնան իրր բացառութիւն մը սեպուիլ ընդհանուր սկզբունքէն՝ որ է կանգուն պահել քրիստոնէութիւնը։ Եւ երբ Թոյլ կուտայ Տէրն մեր որ գան հալածանքներ՝ անալ աւելի եւս ամրապնդելու համար է քրիստոնեայք իրենց հաւատքին մէջ՝ որ Թէպետ աշխարհ գինուի անոր դէմ՝ ան անկործան, անսայթաք պիտի տեւէ բաւէ մինչեւ աշխարհիս վերջը՝ ինչպէս ցարդ անոր գլխուն հանդիպածէն կը հասկցուի։ Աս վերջի կարծիքն ալ ունի իր ճշդութիւնը, բայց աւելի բնական պիտի ըլլար ընդունիլ, ինչպէս կը հասկցուի յետագայ խօսքերէն ալ, Թէ Քրիստոնէութիւնը ճշմարտութիւն մ'ըլլալով, պիտի հալածուի և անոր անդամներէն շատերը մեռցուին. սակայն այս ամենէն պէտք չէ սրտաբեկ ըլլալ, զի ան ամենը Աստուծոյ գիտակցութեամբ տեղի պիտի ունենան, ան վայրկեան մ'իսկ չհեռանար իր հաւատարիմ ծառաներուն քովէն, ուստի և քրիստոնէութիւնը բան մը պիտի չկորնչնէ իր կորովէն։

19. Եւ համբերութեամբ ձերով ստասջիք զոգիս ձեր.—Ուրեմն մեծ վտանգներ պիտի

---

20. Այլ յորժամ տեսանիցէք շուրջ պատեալ զօրօք զԵրուսաղէմ, յայնժամ գիտասջիք Թէ մերձ է աւեր նորա։ Դան. Թ. 27: Մատթ. ԻԴ. 15: Մարկ. ԺԳ. 14:

21. Յայնժամ որ ի Հրէաստանի իցեն՝ փախիցեն ի լերինս. և որ ի միջի նորա իցեն՝ խուսեսցին. և որ ի գաւառսն իցեն՝ մի՛ մտցեն ի նա.

22. Զի աւուրք վրէժխնդրութեան են այնոքիկ՝ առ ի կատարել ամենայն գրելոց։

23. Բայց վա՛յ իսկ յղեաց և սընդուաց յաւուրսն յայնոսիկ. զի եղիցի տագնապ մեծ ի վերայ երկրի, և բարկութիւն ժողովրդեանն այնմիկ։

20. Բայց երբ տեսնէք որ Երուսաղէմ պաշարուած է զօրքերով, այն ատեն գիտցէք որ մօտ է անոր քանդումը։

21. Այն ատեն որոնք որ Հրէաստանի մէջ կը գտնուին՝ թո՛ղ լեռները փախչին. և որոնք որ անոր մէջ տեղը կը գտնուին՝ թո՛ղ հեռանան. և որոնք որ գաւառները կը գտնուին՝ թո՛ղ չի մտնեն հոն.

22. Վասն զի այդ օրերը վրէժխնդրութեան օրեր են՝ որպէս զի կատարուին բոլոր գրուածները։

23. Բայց աւա՛ղ պիտի ըլլայ յղի և ատետու կիներուն այդ օրերը. զի մեծ տագնապ մը պիտի ուրէք երկրին մէջ, ու մեծ բարկութիւն մը պիտի ըլլայ այն ժողովուրդին հանդէպ։

անցընեն աշակերտք և բոլոր քրիստոնեայք. Ըլլայ Երուսաղէմի կործանումէն առաջ՝ ըլլայ վերջը։ Այնպէս որ անոնց հոգւոյ փրկումը դժուարին գործ մը պիտի ըլլայ՝ Թէ որ չգիտնան համբերել մինչև վերջը, և սա համբերութեամբ է որ պիտի յաջողին պրծիլ իրենց հոգւոյն սպառնացող վտանգներէն։ Աս իմաստով է որ մեք ալ կ'ըսենք միշտ Համբերութիւնը կեանք է։

20—21. Յորժամ տեսանիցէք շուրջ պատեալ . . . — Երուսաղէմի կործանումին անմիջական նշանը սա պիտի ըլլայ որ, օտար զօրքեր պիտի կրնային անարգել ու միշտ յաղթական՝ անցնիլ սահմանազլուխէն և գալ պաշարել Հրէաստանի մայրաքաղաքը։ Երբ սա իրողութիւնը հանդիպէր ուրեմն, ա'լ յոյս չպիտի կենար քաղքին ազատութեան։— Յայնժամ որ ի Հրէաստանի իցեն . . . Յիսուսի տուած սոյն նշանին շնորհիւն էր որ Քրիստոնեայք կրցան խոյս տալ ու ազատիլ պաշարման ատեն տեղի ունեցած այն ահեղի դէպքերէն, [Տե՛ս վերը, ԺԹ. 43. Ծանօթ.]։ — Եւ որ ի միջի ևորա իցեն, այսինքն՝ ի միջի Երուսաղէմի ու չէ Թէ ի միջի Հրէաստանի։— Ի գաւառսն իցեն, յունարէնն է՝ ἐν ταῖς χώραις և կը նշանակէ գիւղը, դաշտը, և աւելի ընդարձակ իմաստով կը նշանակէ գաւառ։ — Մի՛ մտցեն ի նա։ Գիւղի բնակիչները՝ որոց ո՛չ դիրքը, ո՛չ բնակութիւնը և ո՛չ ուսեալը կամ պաշտպանութեան միջոցը կը ներէ մեծ վտանգներու առեն, ինչպէս է պատերազմը՝ ապահով ըլլալու, առհասարակ այնպիսի պարագաներու մէջ բնական բերմամբ կը վազեն քաղաք ապաւինելու։ Սակայն Տէրն մեր կը պատուիրէ որ Երուսաղէմի ամրութեան վրայ չվստահին ու կոյր զկուրան գիւղացիք հոն դիմեն և իրենք ալ ենթարկուին շատ մը նեղութեանց։ Վերև Եւսեբիոսէ բերած հատուած.

24. Եւ անկցին ի սուր սուսերի, և գերեսցին յամենայն հեթանոսս. և Երուսաղէմ եղիցի կոխան յաղգաց՝ մինչեւ կատարեսցին ժամանակք հեթանոսաց:

25. Եւ եղիցին նշանք յարեգակն և ի լուսին և յաստեղս. և յերկրի տագնապ հեթանոսաց՝ յահեղ քարբառոյ իբրեւ ծովու և խռովութեան. Եսայի, ԺԳ. 10. եզեկ. Լ.Բ. 7: Յովէլ, Բ. 10, 31: Գ. 15: Մատթ. ԻԴ. 29: Մարկ. ԺԴ. 24:

24. Եւ սրոյ ճարակ պիտի ըլլան, ու գերուին տարուբին բոլոր հեթանոսներուն մէջ. և Երուսաղէմ պիտի կոխոտուի ազգերէն՝ մինչեւ որ լրանան հեթանոսներու ժամանակներն ալ:

25. Եւ նշաններ պիտի տեսնուին՝ արեւուն, լուսինին ու աստղներուն մէջ. և երկրի վրայ հեթանոսները տագնապի պիտի ենթարկուին ծովին խռովութեան ու ահեղ ձայնին պատճառաւ.

նուս մէջ տեսանք Ք, Հրեայք բոլորովին Յիսուսի խօսքերուն հակառակ ընթացք մը բռնեցին, որով սոսկալի նեղութիւններ կրեցին:

24. Եւ անկցին ի սուր սուսերի. — Երուսաղէմի պաշարման ատեն, Հրէից քաշած այն սոսկալի նեղութիւնները տակաւին բան մը պիտի չըլլան, անոր առնուելէն ետքը իրենց քաղեւիրներուն բազդատմամբ: Ինչու որ, մինչ ցայն վայր՝ անօթութիւնը, սրիկաներու հարստահարութիւններն ու ժանտամահը կը նեղէր զիրենք. բայց երբ Երուսաղէմ առնուելով, ներս խուժեցին Տիտոսի զօրքերը, այն ատեն ահեղի եղաւ տեսարանը: Հակառակ Տիտոսի ուղեցած բարի տրամադրութեան՝ չկրցաւ զսպել իր զօրքերը, որոնք սաստիկ զրգռուած Հրէից Քշնամական վատ գործողութիւններէն, սուր ի ձեռին կը սկսէին խողխողել անխնայ մեծ, պզտիկ, ծեր, երիտասարդ, այր, կին, այնպէս որ «երբ զօրքերն յոգնեցան այլեւս սպանելէ, կ'ըսէ Յովսէպոս [Պատ. Հր. Զ. 9, 2], Տիտոս հրամայեց որ ամէնէն կայտառ ու Քիչնեղ երիտասարդները պահէին իրեն յաղթանակը զարդարելու համար. իսկ մնացածներէն անոնք որ 17 տարիքէն վեր էին՝ Եգիպտոս դրկեց գաւառները՝ Քատրոններու մէջ ժողովուրդն զբօսցնելու, և կամ կրկէսներու մէջ վայրենի գազաններու առջև նետուելու համար:

Իսկ 17 տարեկանէն վար եղողները ծախուելով գերի տարուեցան զանազան տեղեր»: Այնպէս որ, դարձեալ նոյն պատմագրին համաձայն, Երուսաղէմի մէջ կոտորածներուն Քիւը 1,100,000 էր, և գերի տարողներունը՝ 97,000։— Եւ Երուսաղէմ եղիցի կոխան յազգաց: Անգամ մը որ Ս. Քաղաքն այսպէս կոխծանեցաւ՝ ալ չկրցաւ իր առջի փայլին տուներն անգամ ունենալ:

25. Յահեղ բարբառոյ իբրեւ ծովու եւ խռովութեան.— Ցունարէնի մէջ կը կարդանք՝ ցահեղ քարբառոյ ծովու եւ ալեաց: Երուսաղէմայ գլուխը գալիք չարիքները նկարագրելէ ետքը, Յիսուս անմիջապէս կ'անցնի աշխարհի կատարածին ըլլալիք նշաններուն, է'ն առաջ կը խօսի երկինքը պատահելիք դէպքերուն՝ որոց մասին խօսած ենք Ս. Մարկոսի Աւետարանին մէջ. Տե'ս. ԺԴ. 24—25. Ծանօթ.: Մինչ երկինք տակն ու վրայ պիտի ըլլայ՝ երկիրս ալ իր կարգին պիտի քակտի քակտի. որմէ մարդիկ, և ի մանաւորի անոնք՝ որ պատրաստ չեն գտնուած՝ պիտի ահաբեկին ու խուճապի ենթարկուին, եւ չեղերի տագնապ հեթանոսաց: Ատ իրենց տագնապը յատուկ պիտի գայ մանաւանդ՝ երբ պիտի տեսնեն որ ծովն ու ովկեաններն ալ ահեղ զազաններու պէս պիտի գոռան, և իրենց կոհակներու Քունդ շաղփիւնը երկիրս ղղրդացնէ, յահեղ քարբառոյ ծովու

26. Յեղանելոյ ոգւոց մարդկան յերկիւղէ և ի կարծեաց եկելոց ի վերայ տիեզերաց. զի զօրութիւնք երկնից չարժեսցին:

27. Եւ յայնժամ տեսցեն զՈրդի մարդոյ եկեալ ամպովք՝ զօրութեամբ և փառաւք բազմօք:

28. Եւ յորժամ սկսանիցի այս լինել, ամբարձէ՛ք և բարձրացուսէ՛ք զգլուխս ձեր, զի մերձ է փրկութիւն ձեր: Հռ. Ը. 23:

29. Եւ ասաց առակ մի նոցա. Տեսէք զթզենիդ և զամենայն ծառ.

30. Յորժամ յուշանիցեն զպըտուղ իւրեանց, տեսանէք՝ և ի ձեզանէ ճանաչէք եթէ մերձ է ամառն:

31. Նոյնպէս և դուք, յորժամ տեսանիցէք զայս ամենայն եղեալ՝ գիտացէ՛ք թէ մերձ է արքայութիւնն Աստուծոյ:

32. Ամէն ասեմ ձեզ՝ թէ, ոչ անցցէ ազգս այս՝ մինչեւ այս ամենայն լինիցի:

26. Մարդիկներու հոգին պիտի ելնէ իրենց վախէն այն տարաձայնութիւններուն համար որ պիտի չըլլին տիեզերքի ճակատագրի մասին. ինչու որ երկինքի զօրութիւնները պիտի դղրդին:

27. Եւ այն ատեն պիտի տեսնեն Որդի մարդոյ եկած ամպերու վրայ, զօրութեամբ ու մեծ փառքով:

28. Եւ երբ այս բանն ըլլալ սկսի՝ վեր բռնեցէք ու բարձրացուցէք ձեր գլուխները, զի մօտ է ձեր փրկութիւնը:

29. Եւ անոնց առակ մը ըսաւ. Տեսէք այդ թզենին և կամ ո՛ և է ծառ մը.

30. Երբ պտուղ տալ կը սկսին, դուք կը տեսնէք և անոնցմէ կը հասկնաք թէ մօտ է ամառը:

31. Նոյնպէս դուք ալ, երբ տեսնէք թէ եղած է այս ամէնը՝ գիտցէք թէ մօտ է Աստուծոյ արքայութիւնը:

32. Ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի որ, այս սերունդը պիտի չանցնի, մինչեւ որ այս ամէնը կատարուի:

եւ աղեաց: Եսայի մարգարէ խիստ ազդեցիկ նկարագրութիւն մը կ'ընէ ատ սոսկալի օրուան մասին՝ հետեւեալ կերպիւ. «Ահա՛ եկած հասած է Տիրոջ այն՝ բարկութեամբ, ոխակալութեամբ ու սրտմտութեամբ լեցուն օրը, երկիրս անապատ դարձնելու և չարերը փոշիի վերածելու համար. Որովհետեւ աստղերն իրենց աստեղատուններով ի միասին լոյս պիտի չտփռեն, արեւն իր ելած պահուն իսկ խաւարով պիտի ծածկուի, ու լուսինը բնա՛ւ լոյս պիտի չտայ. Ես ալ պիտի գամ վրէժս լուծելու աշխարհէն՝ իր գործած ոճիրներուն համար, և ամպարիշտներէն՝ իրենց մեղքերուն համար.

անօրէններու ամբարտաւանութիւններուն վերջ պիտի տամ, ու պիտի խոնարհեցնեմ հպարտներու դոռոզութիւնը . . . Այդ պատճառաւ ահա՛, ես պիտի սարսեմ երկինքն, իսկ երկիրս պիտի սասանի իր հիմերէն՝ զօրութեանց Տիրոջ սաստիկ բարկութեան պատճառաւ . . . [ԺԳ. 9—13]»

26. Զօրութիւնք երկնից.— Ս. Գրոց լեզուաւ զօրութիւնք բացատրութիւնը Քէպէտ հրեշտակներու իմաստով երբեմն կ'առնուի, սակայն ստէպ կը գործածուի երկնային մարմինները նշանակելու համար, Հոս՝ ճիշդ սոյն իմաստով գործածուած է.

33. Երկինք և երկիր անցցեն, և բանք իմ ոչ անցանիցեն:

34. Զգո՛յշ լերուք անձանց, զուցէ ծանրանայցեն սիրտք ձեր չուայտութեամբ և արբեցութեամբ և հոգովք աշխարհականօք, և յանկարծակի հասանիցէ ի վերայ ձեր օրն այն.

35. Զի իբրեւ զորոգայթ հասանիցէ ի վերայ ամենեցուն՝ որ բնակեալ են ընդ ամենայն երեսս երկրի:

36. Արթուն կացէք այսուհետեւ. յամենայն ժամ աղօթս ասացէք. զի արժանի լինիջիք զերծանել յայնմ յամենայնէ որ լինելոց է, և կալ առաջի Որդւոյ մարդոյ:

37. Եւ ի տուէ ի տաճարին ուսուցանէր, և ղիշերս ելեալ առնդանէր ի լերինն՝ որ կոչէր Ձիթենեաց:

38. Եւ ամենայն ժողովուրդն կանխէր ընդ առաւօտս առ նա ի տաճարն լսել ի նմանէ:

33. Երկինք ու երկիր պիտի անցնին՝ և իմ խօսքերս պիտի չանցնին:

34. Զգո՛յշ եղիք ինքզինքնուդ, որպէս զի ձեր սիրտերը չծանրնան չափազանց կերուխումով, արբեցութիւնով և աշխարհային հոգերով, և յանկարծակի ձեր վրայ հասնի այն օրը.

35. Որովհետեւ, որոգայթի մը նման՝ բոլոր երկրի բնակիչներուն վրայ միանգամայն պիտի հասնի:

36. Արթուն եղիք ուրեմն, և ամէն ատեն աղօթք ըրէք. որպէս զի արժանի սեպուիք պրծելու բոլոր այս պատահելիքներէն, ու երեւնալու Որդւոյ մարդոյ առջեւը:

37. Եւ ցորեկ ատեն կը սովրեցնէր տաճարին մէջ, իսկ գիշերները դուրս երթալով՝ կ'անցընէր այն լերան վրայ՝ որ կը կոչուէր Ձիթենեաց:

38. Եւ բոլոր ժողովուրդն առտու կանուխ կ'երթար անոր քով մտիկ ընելու:

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

Բաղարզակերաց ոճը եւ Յուդայի մատնութիւնը.—Յիսուսի վերջին ընթրիքը.—Ս. Հաղորդութեան խորհրդոյ հաստատութիւնը:

1. Մերձեցաւ ոճն Բաղարջակերացն որ կոչէր Պասքա: Մասր. ԻՀ. 2: Մարկ. ԺԴ. 1:

1. Բաղարջակերաց ոճնը՝ զոր Պասքա կ'անուանէին, մօտեցած էր:

1. Մերձեցաւ ոճն բաղարջակերացն . . . — Ս. Մատթէոսի Աւետարանէն, ինչպէս նաև Ս. Մարկոսէ գիտենք թէ երկու օրուն ետքը կու գար Զատիկը. թէպէտ սոյն բացատրութիւնը քիչ մը տարտամ ըլլալուն պատճառաւ, և մանաւանդ Չորրորդ Աւետարանչի հետ չհամաձայնելով, շատ մը կարի տեղի տուած է մեկնիչներու միջև՝ բայց հոս մենք պիտի լռենք իր տեղին ասոր վրայ խօսելու համար. և հիմայ ամենէն հաւանական կարծիքին հետեւելով, մենք ևս կ'ընդունինք թէ, սոյն տարին Զատիկը կը

2. Եւ խնդրէին քահանայապետքն և դպիրք՝ թէ ո՛րպէս սպանանիցեն զնա. բայց երկնչէին ի ժողովրդենէ անտի:

3. Ապա եմուտ սատանայ ի Յուդա ի կոչեցեալն Իսկարիովտացի, որ էր ի թուոյ երկոտասանիցն:
Մատթ. ԻՀ. 14: Մարկ. ԺԴ. 10.

4. Զոգաւ եդ բանս ընդ քահանայապետսն, և ընդ դպիրս, և ընդ իշխանս ժողովրդեանն՝ զի մատնեսցէ զնա նոցա:

5. Եւ խնդացին, և խոստացան տալ նմա արծաթ:

6. Եւ յանձն առ. և խնդրէր պարապ մատնել զնա նոցա՝ մերկուսի յամբոխէն:

2. Եւ քահանայից պետերն ու դպիրները միջոց մը կը մտածէին թէ, ի՛նչպէս կրնային սպաննել զանի, բայց կը վախնային ժողովուրդէն:

3. Իսկ սատանան Իսկարիովտացի կոչուած Յուդայի փորը մտաւ՝ որուն տասներկու աչակերտայ թիւէն էր:

4. Գնաց անիկա ու խօսք մէկ բրաւ քահանայից պետերուն, գրպիրներուն, և ժողովուրդին իշխաններուն հետ՝ որ անոնց մատնէր զՅիսուս:

5. Անոնք ալ ուրախացան, և խոստացան անոր դրամ վճարելու:

6. Եւ ան ընդունեց. ու յարմար առթի մը կը սպասէր զայն անոնց մատնելու՝ ամբոխէն զատ-նի:

սկսէր հինզշաբթի իրիկուընէ, և հետեւաբար երեքշաբթի օրն էր որ Յիսուս իր աշակերտաց կը յանձնարարէր վերջին ընթրիքի պատրաստութիւնները տեսնելու.— Բաղարջ հացն՝ որ յունարէն կ'րսուէր բօ'ազի'մա, և երբայեցերէն՝ մաձօթ, շատ նուրբ կարկանդակներ էին, զորս առանց ԲՁու խմորի կը շինէին, զատկական օրերէն յառաջ: Այնպէս որ, Նիսան ամսոյ 14ին կէսօրէն յառաջ՝ պէտք էին այրել ջնջել բոլոր խմորեալ հացերը, և մինչև Նիսան 21ի իրիկունը բաղարջ հաց գործածէին: Այս պատճառաւ, ահա, Զատկին՝ Խակ հաւմաճօթ, այսինքն՝ Բաղարջի տօն կ'ըսէին: Որ կոչէր Պասխա. Պասխա արամական անունն է Զատկին [Փաս'խա], որմէ եւ Քահանայից Քարգմանիչը ըրած են Թօ Փա'սխա, և Լատինք՝ Փա'սխա: Բուն երբայերէն անունն է՝ Փեսախ այսինքն՝ անցք: Անշո՛ւշտ կը յիշուի Քէ սոյն տօնը հաստատեցաւ ի յիշատակ Եգիպտոսի վրայ ղրկուած տասներորդ պատժոյն Աստուծոյ

հրեշտակը Զատկուան երկրորդ օրը գիշերոյն անցնելով տուներուն առջեւէն, սպանելց Եգիպտացւոց բոլոր առչինեկ արու զաւակները: Հրեայք միայն գերծ մնացին ասոր պէտէն, վասն զի նախապէս ազդարարուած ըլլալով, զատկական առՁիւ իրենց գնած գառնուկի արիւնէն սրսկած էին իրենց տան դռներուն վրայ, ասկէ՝ սոյն տօնին անունը դրուեցաւ Անցք [ելից, ԺԲ. 1—11]:

3. Ապա եմուտ սատանայ ի Յուդա. — Պէտք չէ տառական իմաստով ըմբռնել այս անցքն՝ իբր Թէ ֆիզիքական դիւահարութեամբ մը բռնուած ըլլար Յուդա, խօսելակերպ մըն է ասիկա, որով Աւետարանիչը կ'ուզէ հասկըցնել Յուդայի չարասրտութիւնը, ճիշդ՝ ինչպէս մենք ևս սովոր ենք ըսել՝ Սատանան փորձ է մեզ, կամ՝ Զարսատանայի իադրուեցայ:

4. Ընդ իշխանս ժողովրդեանց.—Յոյնին մէջ կը կարդանք սոսկ՝ καὶ τοῖς στρατηγοῖς, եւ ընդ առաջնորդս, իշխանս:

7. Եկն օր բաղարջակերացն՝ յորում օրէն էր զենուլ զՊասեքն:

8. Եւ առաքեաց զՊետրոս և զՅովհաննէս՝ և ասէ. Երթա՛յք պատրաստեցէք մեզ զՊասեքն՝ զի կերիցուք:

9. Եւ նոքա ասեն. Ո՞ւր կամիս զի պատրաստեսցուք:

10. Եւ ասէ ցնոսա. Ահա իբրեւ մտանիցէք ի քաղաքն, պատահեսցէ ձեզ այր մի բարձեալ սափոր ջրոյ. երթիջի՛ք զհետ նորա ի տունն՝ յոր մտանիցէ.

11. Եւ ասասջի՛ք տանուտերն տանն. Վարդապետ ասէ քեզ. Ո՛ւր են վանքն իմ՝ յորում զՊասեքն ուտիցեմ աշակերտօքս հանդերձ:

7. Բաղարջակերաց օրն հասաւ՝ որ առնն անհրաժեշտ էր պասեքը մորթելոյ:

8. Յիսուս՝ Պետրոսն ու Յովհաննէսը դրկեց՝ ըսելով. Գնացէք մեզի պասեքը պատրաստելու՝ որպէս զի ուտենք:

9. Անոնք ալ ըսին Թէ, Ո՞ւր կ'ուզես որ պատրաստենք:

10. Անոնք պատասխանեց ա-նոնց. Ահա քաղաքն մտած ատենդ, ձեզի պիտի հանդիպի ջուրի սափոր մը կրող մէկը. հետեւեցէք անոր որ տունն որ մտնէ.

11. Եւ ըսէք ան տունին տիրոջը. Վարդապետը քեզի կ'ըսէ Թէ, Ո՞ր սրահն մէջ պիտի ուտեմ պասեքը իմ աշակերտներուս հետ:

12. Եւ նա ցուցցէ ձեզ վերնատուն մի մեծ զարդարեալ, և անդ պատրաստեսջի՛ք:

13. Եւ գնացեալ գտին որպէս և ասացն նոցա. և պատրաստեցին զՊասեքն:

14. Եւ իբրեւ ժամ եղեւ՝ բազմեցաւ, և երկոտասան առաքեալքն ընդ նմա: Մատթ. Ի2. 20։ Մարկ. ԺԴ. 17:

15. Եւ ասէ ցնոսա. Ցանկացաւոյ ցանկացայ զայս Պասեք ուտել ընդ ձեզ՝ մինչչեւ չարչարեալ իցեմ:

16. Բայց ասեմ ձեզ՝ Թէ Ո՛չ եւս կերայց ի սմանէ՝ մինչեւ լցցի յարհայութեան Աստուծոյ:

17. Եւ ընկալեալ բաժակ՝ գոհացաւ և ասէ. Առէք զայդ և բաժանեցէք ի ձեզ:

12. Անոնք ալ ձեզի զարդարուած մեծ վերնատուն մը ցոյց պիտի տայ, և հոն պատրաստեցէք:

13. Անոնք ալ երթալով այնպէս գտան՝ ինչպէս իրենց բսած էր. ու Պասեքը պատրաստեցին:

14. Եւ երբ ատենը եկաւ՝ սեղանի նստաւ, և տասներկու աւաքեալներն ալ անոր հետ:

15. Եւ անոնց բսաւ. Սաստիկ փափաք մ'ունէի ձեզի հետ մէկտեղ ուտելու աս Պասեքը՝ տակաւին չի չարչարուած:

16. Բայց ձեզի կ'ըսեմ Թէ, Ա՛լ պիտի չուտեմ անկէ՝ մինչեւ որ կատարուի Աստուծոյ արքայութեան մէջ:

17. Եւ բաժակ մը առնելով՝ գոհացաւ ու բսաւ. Առէ՛ք առ ու բաժնեցէք ձեր մէջ:

Ուրիշ օրինակ մըն ալ կ'աւելցնէ τοῦ ἐρχοῦ, տաճարին: Իշխանք տաճարին՝ կամ ժողովրդական տիտղոսը կու տային Ղեւտացիներու գլխաւորներուն՝ որոց պաշտօնն էր տաճարին մէջ կարգապահութեան վրայ հրսկել [Տե՛ս, Դ, Թագ. ԺԲ. 9, Ին. 18։ — Lightfoot, Hor, hebr. h. l.]։ Իրապէս մէկ հատ միայն կար իշխան տաճարի, և որու անունն էր երբայեցերէն իշ հար պէյթ, այր տաճն լեւրին [Նեեմի, Բ. 8։ Է. 2։ Եեեմ. Ի. 1։ Բ. Մակաբ. Գ. 4։ Գործ. Դ. 1։ ե. 24.]։ Բայց ասիկա իր իբաւասութեան տակ կ'ունենար շատ մը ստորադաս պաշտօնեաներ։ Ասոնք մեծ դեր մ'ունենալով տաճարին մէջ, և իրազեկ ըլլալով Յիսուսի վաելած ժողովրդականութեան, Սանհեդրինի անդամը օգտակար դտած էին գանոնք ալ կանչել՝ որպէս զի լալ մը տեղեկանային Թէ իրօք երկիւղ մը կրնա՞ր ըլլալ ժողովուրդին կողմէ՝ եթէ գՅիսուս ձերբակալէին, եւ կամ՝ Թերեւս կրնայի՞ն ատ Ղեւտացիներու բերնէն ամբաստանութիւն մը գտնել հանդէպ Յիսուսի։

7. Զեննուլ զՊասեքն. Պասեքը մորթել՝ կը նշանակէ զատկական գառնուկը մորթել։ Տե՛ս, Մարկ. ԺԴ. 12։

9—10. Ո՞ւր կամիս . . . — Ս. Ղուկաս կարծես աւելի բան առ բան յառաջ բերած կ'երեւի Յիսուսի խօսքերը։ Բայց Աւետարանիչներէն ամէնն ալ կը լռեն հոս ըսելու Թէ որո՞ւ տունը հասկցնել կ'ուզէր Փրկիչը իր վերջին ընթրիքն ընելու համար։ Յիսուս՝ իր աշակերտներէն երկու ամենահաւատարիմ ու անձնուէրները կը դրկէ, և ասոնց ալ նշանով միայն կր զուրցէ իր իջեւանելիք տեղը։ Որովհետեւ, ինչպէս կը մատնանշեն հմուտ մեկնիչը, և Ս. Հայրերէ շատերը, եթէ բացորոշ կերպիւ զուրցէր՝ այն ատեն առաջուրնէ Յուդա տեղեակ ըլլալով, պիտի երթար մատներ զՅիսուս տակաւին վերջին ընթրեաց չի նախագահած ու չի հաստատած Հաղորդութեան Ս. խորհուրդը։

12. Վերնատուն մի մեծ. Տե՛ս, Մարկ. ԺԴ. 15. Ծանօթ։

15. Ցանկացայով ցանկացայ. — Զուտ եբրայական բացատրութիւն մըն է այս ձեւ կրկնութեամբ ըսելն՝ որ խօսքին մեծ կորով մը կու տայ, իբր Թէ ըսուէր. Սաստիկ, ծայր աստիճան փափաքեցայ։ Սոյն խօսելակերպը մեր հիանալի Քարոզմանչաց ձեռքով ուսեալ ըլլալով նաեւ մեր ոսկեդնիկ լեզուին մէջ, այլեւս հայացած ոճ մը կրնայ սեպուիլ։ — Զայս Պասեք. Մանաւոր անձկութեամբ մը Փրկիչը կը սպասէր սոյն զատկական գառնուկն իր աշակերտաց հետ ուտելու, որովհետեւ այլ եւս իր վերջին զատիկը պիտի ըլլար ան, և որ ատեն սրտի զեղումով մը պիտի ընէր իր սրտակիցներուն իր վերջին կտակը, և որ աւելին է՝ հոն պիտի հաստատէր Հաղորդութեան Ս. խորհուրդը որ իր սիրոյ վերջին առհաւատչեայն պիտի ըլլար։

16. Մինչեւ լցցի յարհայութեան Աստուծոյ. — Զատկական գառնուկն իբր օրինակ մը ըլլալով Փրիստոսի՝ խաչին վրայ ըլլալիք զոհին, Փրկիչն այդ խօսքերով ըսել կ'ուզէ Թէ, այլեւս ինք պիտի չուտէ ատ կերպարանական զոհէն՝ մինչեւ որ Նա իր կատարելութիւնն ստանայ Արքայութեան մէջ, այսինքն՝ մինչեւ որ ինք գոհ ուելով՝ նոր ժողովուրդին ճշմարիտ զատիկն ըլլայ, և այն ատեն վերջանայ այլ եւս այն կերպարանական զոհը [Ա. Կոր. ե. 7.]։

17. Եւ ընկալեալ բաժակ՝ գոհացաւ. — Արդեօ՛ք հոս նշանակուած բաժակն՝ ուստրեւ 20 երորդ հանարին մէջ նշանակուածը նո՞ւն բաժակն է՝ Թէ երկու տարբեր բաժակներ։ Երկու տարբեր գաղափարներ կան այս մասին, որոց կողմնակիցները հաւասար կերպով նշանաւոր, և հաւասար կերպով հմուտ են։ Հոս, ատենց իւրաքանչիւրին գաղափարը չյայտնած, աւելի օգտակար կը կարծենք, նախապէս՝ զատկական ընթրեաց մասին, Հրէից ունեցած այն

18. Առեմ ձեզ՝ թէ յայսմհետէ ո՛չ արբից ի բերոյ որթոյ՝ մինչեւ եկեսցէ արքայութիւն Աստուծոյ:

18. կ՚ըսեմ ձեզի՝ թէ, ասկէ եւս՝ը պիտի չխմեմ որթի պատուղէն՝ մինչեւ որ գայ Աստուծոյ արքայութիւնը:

շատ մը բարդ արարողութիւններուն վրայ ճակիրճ տեսութիւն մ՚ընել. որպէս զի, բարեպաշտ ընթերցողը իրենց այբին առջեւ ունենան փրկչին վերջին ընթրեաց ճշգրիտ համայնանկարը.—Շատ մը առենները ի վեր, Հրեայք Ծոց լիբ ըրած էին գառիական գառնուկը յոտընկոյս ուտելու սովորութիւնը ինչպէս կը պատուիրէր Օրէնքը. այլ, նոյն առենուան Հռոմայեցւոց սովորութեան համաձայն՝ կէս-պառկած կ՚ուտէին. Արդ, Յիսուս ալ՝ պատրաստուած սեղանին դուրջը, պատոյ տեղը եղած տիւանին վրայ սոյն դիրքը բռնած էր, Առենէն յառաջ՝ բաժակ մը առնելով, կը լեցնէ գինիով, և պուկ մը անկէ կը խմէ առ ամենքն ընելով. Օրհնեա՛լ դուքս, Տէ՛ր, մեր Աստուածը. որ սեղծեցիր զորքի պտուղը. և իր բով բազմողներուն կ՚անցնէ որ անոնք ալ մէկ մէկ պուկ խմեն, վերջը, ամենքն ալ կը սկսին լուալ իրենց ձեռքերը, և այն առեն պատրաստուած սեղանը կը բերուի ու կը դրուի անոնց մէջ. Կէս մը խոտերուն վրայ, որ բան օրինի պէտք էին գոնուիլ գինուած գառնուկին բով, սովորական կարճ ապօքն ալ րնելէ վերջ՝ ամէն մէկը անոնցմէ կ՚առնէ ճիւղ մը կամ երկուք՝ ու մասնաւոր Ծածկին մէջ [Շատրուակը կ՚բսուէր անոր անունը] Ծածխելով կ՚ուտէ. Եւ ասկէ՛ վերջ պատրաստուած գառիական գառնուկը բերուելով կը դրուի Յիսուսի առջեւ. Յիսուս ալ կը սկսի նոյն աւուր տօնին ու արարողութիւններուն մեկնութիւնն րնել՝ ինչպէս գրուած է Օրինաց մէջ [Ելից. ԺԲ. 26]. Ձեւով, ամենքն ի միասին կը սկսին երգել Հալլէլի [Ալէլուիա] ապօքը, որ է՝ Ազմ. ՃԺԲ. և ՃԺԳ. —Ասկէ վերջ երկրորդ բաժակ մըն ալ կը պարպուի, և ապա Յիսուս կ՚առնէ մէկ և այլը, կ՚ըսեն Ծէ Ս. Ղուկաս այս առաջին բաժակին յիշատակութեամբ կ՚ակնարկէ բուն իսկ Ս. Հաղորդութեան Խորհուրդին հաստատութիւնը, բայց իր պատմութեան Ծէլը կիսատ չծողլու համար կը շարունակէ իր խօսքը՝ վերջը [հմր. 20] բուն իսկ իր տեղը յիշատակելու համար Ս. Խորհրդոյ հաստատումը և սրբագործութեան խօսքերը. Ասոր հակառակ, Թէոփիլակտոս, Կայեդան, Տ. Դալմէ, Կրօցիուս, Օլհաւսէնն, Ապօթ և այլք՝ ինչպէս Վիկուրա և Պագիւէզ, կ՚ըսեն Ծէ, Ս. Ղուկաս երկու տարբեր բաժակներ կը յիշէ, և Ծէ՝ հոս յիշատակուած բաժակը ուրիշ չէ՝ եթէ ոչ այն բաժակը զոր սեղանին նախագահողը կ՚օրհնէր և միւսներուն կ՚անցընէր որ խմէին. մինչդեռ 20 երորդ հատորին մէջ յիշատակուած բաժակն էր բուն Ս. Խորհրդոյ բաժակը. Սոյն վերջին կարծիքը մեզ եւս հաւանական կը Ծուի, վասն զի, Ծէ որ ստուգիւ առաջին բաժակը և երկրորդ բաժակը նոյնը ըլլա-

19. Եւ առեալ հաց գոհացաւ, եբեկ, և եաս նոցա՝ և ասէ. Այս է մարմին իմ որ վասն բազմաց տուեալ. զայս արասջիք առ իմոյ յիշատակի: Ա. Կորնթ. ԺԱ. 24:

19. Եւ հաց առնելով՝ գոհացաւ, կոտրեց, և անոնց տուաւ ըսելով. Ա՛ս է իմ մարմինս՝ որ ձեզի համար կուտամ է. զայս արէք ասիկա իմ յիշատակիս համար:

յին՝ անշուշտ Ս. Ղուկաս, որ այնքան բծախնդիր է տրամաբանական կարգը պահելու իր պատմութեան մէջ, և էական կէտ մը անգամ զանց չընելու, այդքան անտարբեր կերպիւ յիշատակութիւն չէր ըներ այդ առաջին բաժակին:

19. Եւ առեալ հաց՝ գոհացաւ . . . —Հայ Խորհրդատետրին մէջ սա պէս կը սկսին սրբագործութեան բառերը. Առեալ զհացն ի սուրբ, յաստուածային, յանարատս, եւ ի պատուականս ձեռս իւր սրճնեաց . . . : —Եւ ասէ. Մեր Խորհրդատետրը կը դնէ նաեւ այս տեղ Ս. Մատթէոսի մէջ նախապէս յիշատակուած սա խօսքերն ալ. Առէ՛ք կերա՛յ [Մատթ. ԻԶ. 26]. Հոս՝ ընթերցողց դիւրութիւն մ՚ըլլալու համար, կը դընենք երեք աւետարանիչներուն և Ս. Պօղոսի չաւաչ բերած սրբագործութեան խօսքերը:

Ս. Մատթ. ԻԶ. 26:	Ս. Մարկ. ԺԴ. 22:	Ս. Ղուկ. ԻԲ. 17:	Ա. Կոր. ԺԱ. 24:
Առէ՛ք կերա՛յք,	Առէ՛ք,	—	Առէ՛ք և կերայք,
Այս է	Այդ է	Այս է	Այս է
Մարմին իմ:	Մարմին իմ:	Մարմին իմ	Մարմին իմ
		Որ վասն ձեր	Որ վասն ձեր
		Տուեալ:	Բաշխի:
		Զայս արասջիք	Զայս արարէք
		Առ իմոյ յիշատակի:	Առ իմոյ յիշատակի:

Սոյն ցանկէն բացորոշ կը տեսնուի Ծէ, ինչպէս մէկ կողմէն՝ Ս. Մատթէոսի ու Ս. Մարկոսի շարադրութիւններն իրարու չատ և նման են, միւս կողմէն՝ Ս. Ղուկասի և Ս. Պօղոսի գրութիւններն ալ կը համաձայնին իրարու. Ծէ յիրաւի, վասն զի, ինչպէս ըսած ենք [Տե՛ս, սոյն հատորին մէջ Ս. Ղուկասի կենսագրութիւնը], Ս. Պօղոս երրորդ Աւետարանչի հոգեւոր հայրն ու վարպետն եղած ըլլալով, ճշդօրէն այս վերջինը կ՚ընդօրինակէ իր վարպետէն սովրած բանաձեւը. Տրամաբանութիւնն ալ այն կը

20. Նոյնպէս եւ գաւաժակն յետ ընթրեացն առ՝ և ասէ. Այս բաժակ է նոր ուխտ իմով արեամբ վասն ձեր հեղլոյ:

21. Բայց ահաւասիկ ձեռն մատնչի իմոյ ընդ իս ի սեղանս: Մատթ. ԻԶ. 21: Մարկ. ԺԴ. 20: Յովհ. ԺԳ. 18:

22. Եւ Որդի մարդոյ ըստ սահմանելոյն երթայ, բայց վա՛յ մարդոյն այնմիկ՝ յոր ձեռն մատնիցի: Սղմ. Խ. 10:

23. Եւ նոքա սկսան խնդրել ընդ միմեանս՝ թէ ո՛վ է ի նոցանէ որ զայն գործելոց իցէ:

20. Նոյնպէս ալ բաժակն առնելով ընթրիքէն ետքը՝ ըսաւ. Այ բաժակը նոր դաշինք մըն է իմ արիւնովս կնքուած՝ զոր ձեզի համար պիտի թափեմ:

21. Բայց ահա ինծի հետ հոս սեղանին վրայ կը գտնուի պիտի մատնողին ձեռքը

23. Որդի մարդոյ արդարև պիտի երթայ՝ ինչպէս որ իրեն համար սահմանուած բան մըն է բայց վա՛յ այն մարդուն՝ որու ձեռքով անիկա պիտի մատնուի:

23. Եւ անոնք սկսան հարց ու փորձ ընել իրարու՝ թէ իրենց մէր մին պիտի գործէ ատ բանը:

Առաքեալներու փառասէր մէկ ընթացքն ու Յիսուսի վսեմ պատասխանը.— Փրկչի աղօթքն Սիմոն Պետրոսի հաւատքը փրկելու համար.—Կը նախատեսէ Պետրոսի ուրացութիւնը.—Յիսուսի հոգեվարքը Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ:

24. Եւ եղեւ հակառակութիւն

Ս. Մատթ. ԻԶ. 27—28:

Արբէք ի դմանէ ամենեքին.
Զի այդ է
արիւն իմ
Նորոյ ուխտի,
որ ի վերայ բազմաց
հեղանի
ի Թողութիւն մեղաց:

Ս. Ղուկ. ԻԲ. 20:

—
Այս բաժակ է
Նոր Ուխտ
իմով արեամբ
վասն ձեր
հեղլոյ:

24. Եւ հակառակութիւն մըն

Ս. Մարկ. ԺԴ. 24:

—
Այս է
արիւն իմ
Նորոյ Ուխտի,
որ փոխանակ բազմաց
հեղանի:

Ա. Կոր. ԺԱ. 25:

—
Այս բաժակ
Նոր Ուխտ է
իմով արեամբ.

Զայս՝ արարէք
քանիցս անգամ եթէ ըմպիցէք,
առ՝ իմոյ յիշատակի:

Ինչպէս հացին սրբազործութեան մէջ, նոյնպէս ալ հոս միևնոյն նմանութիւնը կը գտնենք՝ մէկ կողմէն Մատթէոսի ու Մարկոսի, և միւս կողմէն՝ Ղուկասի ու Ս. Պողոսի շարադրութեանց միջեւ.—Այս բաժակը կ'ըսէ Փրկիչը, զոր ես ձեզի կուտամ՝ Նոր Ուխտ մըն է իմ արիւնովս. Հին Ուխտը նոխազներու արիւնով կնքուած էր, Ծննդ. ԺԵ. 8...: Եւ երբ՝ դեռ Հրեայք Եգիպտոսի մէջ գտնուած ատենին՝ հարկ եղաւ վերանորոգել ատ Ուխտը, դարձեալ արիւն սրսկելով եղաւ, Ելից, ԺԲ. 22...: ԻԴ. 8: Նոր Ուխտն ալ արիւնով կնքուեցաւ, բայց այս անգամ ո՛չ թէ անասնոց արիւնով՝ այլ նոյն ինքն Փրկչին արիւնովը: Որով՝ Այս բաժակ է Նոր Ուխտ իմով արեամբ՝ կը նշանակէ. Այս է արիւն իմ Նորոյ Ուխտի, ինչպէս յառաջ կը բերեն Ս. Մատթէոս և Ս. Մարկոս, վասն զի, հազիւ թէ Յիսուս արտասանած էր սրբագործութեան խօսքերը բաժակին վրայ, այլ ևս անոր մէջ եղածը ճշմարտապէս Փրկչին արիւնն էր: Առաքելոց ժամանակէն իսկ Քրիստոսի Եկեղեցին միշտ հաւատացած է Ս. Հաղորդութեան մէջ՝ Յիսուսի Քրիստոսի իրապէս ներկայութեանն՝ որ մասին պիտի խօսինք Ս. Յովհաննու Աւետարանին մէջ, հոս անցողակի կերպիւ մը յիշատակենք մէկ քանի լուրջ հեղինակներ, որոց կրնան դիմել այս նիւթին վրայ աւելի երկար բացատրութիւն ունենալ փափաքողները: Տե՛ս, Wiseman, *Lectures on the Real Presence of Jesus Christ in the Blessed Eucharist*; D. Martène, *De antiquis Ecclesiae ritibus*; Lebrun, *Explication de la Messe*; Th. J. Lamy, *Dissertatio de Syrorum fide et disciplina in Eucharistica*.

24. Եւ եղեւ հակառակութիւն . . . — Զարմանալի չէ որ, այսպիսի տխուր վայրկ

սովրեցնել մեզի՝ որ սոյն վերջիններըս հաստատութեան բառերը, Վասն բազատորէն յառաջ բերած են Յիսուսի արտասանած սրբագործութեան բառերը, զի, կը հասկցուի թէ կրնայ համաձայնութիւն ունենալ այն բանաձեւը, բայց չենք կրնար ըմբռնել թէ՝ Առաքեալք համաձայնութիւն ունեցած ըլլան իրենց կողմէն բան մը աւելցնելու նոյն բանաձեւին վրայ.—Որ վասն բազմաց տուաւ. կամ լատինականին և ուրիշ յոյն բնագրաց համաձայն՝ Որ վասն ձեր տուաւ. որ ձեզ համար տրուած է, կը տրուի [ներկայ ժամանակի], ու չէ թէ պիտի տրուի, վասն զի կ'ըսէ Տ. Գալմէ «արդէն այդ հացը ինքնին կատարեալ զոհ մը եղած էր [սրբագործութեան բառերը արտասանելէ ետքը], որու մէջ իրապէս ներկայ էր Յիսուս Քրիստոս, և զոր կը նուիրէր առաջուց իր երկնաւոր Հօր . . . »: — Զայս արտայայտիչ. այս հրաշալի բառերով Փրկիչը կը հաստատէր քրիստոնէական քահանայութիւնը, «Ընդէք ասիկա» այսինքն՝ Դուք ալ տուաւ.—Այս բաժակ է. . . Հոս կը դ այսուհետեւ իշխանութիւն ունիք սոյն բանն ընելու, հացն առնելով անոր վրայ կրկնելու թէ «աս իմ մարմինս է» և ան հացը քուն

ստուգիւ իմ մարմնոյս պիտի փոխուի. ատ բանը պիտի ընէք իմ յիշատակիս հ մար: Փրկիչը չի սահմաներ թէ ե՛րբ և ատեն պիտի ընեն. ամէն օր, շարունա թէ՝ իրենք՝ և թէ իրենց յաջորդները: Ստ գիւ, ինչպէս կը հաւատան Ս. Պօղոս ձառաքելոյն սա խօսքերը. «Այն օրհնութե բաժակը զոր կ'օրհնենք՝ միթէ Քրիստո արեան հաղորդութիւնը չէ՞. և ան հ զոր մենք կը կոտրենք՝ միթէ Քրիստո մարմնոյն հաղորդութիւնը չէ՞». և եկեղ ցական Պատմութիւնը, Առաքելոց ատեն սկսեալ Եկեղեցին շարունակած է Ս. Պ տարագի կենարար և անարիւն զոհը, ատ՝ նոյն իսկ երբ ամէն կողմէ սաստիկ հ լածանքներ կը սպառնային իրեն:

20. Նոյնպէս եւ գաւաժակն . . . — ի սինքն՝ թէ ինչպէս հացն առած ատեն նոյնպէս ալ բաժակն առած ատեն գոհ ցաւ, օրհնե՞ց և յետոյ իր աշակերտ տուաւ.—Այս բաժակ է. . . Հոս կը դ նենք գործել բաղդատական ցանկ մը մ Աւետարանչաց յառաջ բերած բանաձե

ի մէջ նոցա՝ թէ Ո՛ ի նոցանէ հա-
մարիցի մեծ։

25. Եւ նա ասէ ցնոսա. Թա-
գաւորք ազգաց տիրեն նոցա, և որ
իշխեն նոցա՝ բարերարք կոչին։
Մատթ. ի. 25: Մարկ. ժ. 42:

26. Այլ դուք ոչ այնպէս. այլ
որ մեծն է ի ձեզ՝ եղիցի իբրեւ
կրտսերն, և առաջնորդն՝ իբրեւ
ծառայողն։

27. Ո՞վ է մեծ, քան զնստեալն՝ եթէ
ոչ սպասաւորն. ո՞չ ապաքէն նստեալն.
բայց ես եմ ի մէջ ձե-
րում իբրեւ սպասաւոր։

28. Եւ դուք էք՝ որ յանդ
կայիք ընդ իս ի փորձութիւնս իմ.

29. Եւ ես ուխտեմ ձեզ՝ որ-
պէս և Հայր իմ ուխտեաց ինձ
արքայութիւն.

25. Եւ նա ասէ ցնոսա. Ցիսուս նոյն
ընդ նոյն միջամտելով, կը հաւկինէ անոնց
թէ ո՛րչափ անվայել է Քրիստոսի հետեւո-
ղին այդպէս սնապարծ փառասիրութիւն մը։
— Թագաւորք ազգաց, Հեթանոս ազգերու,
այսինքն՝ այն ազգերուն որոնք կռապաշտ

ալ ծագեցաւ անոնց մէջ՝ թէ, ի-
րենցմէ ո՞րը աւելի մեծ պէտք էր
սեպուիլ։

25. Եւ Յիսուս անոնց ըսաւ.
Աշգերու թագաւորները կը տիրեն
անոնց, և անոնց վրայ իշխողներն
ալ՝ բարերարներ կը կոչուին։

26. Բայց դուք պէտք չէ՛ այդ-
պէս վարուիք. հապա, ձեզմէ մեծ
եղողը՝ իբր պզտիկ թող վարուի,
և առաջինն եղողը՝ իբր ծա-
ռայ։

27. Ո՞վ մեծ կը սեպուի, սե-
ղանի վրայ բազմողը՝ թէ անոր
ծառայողը. ո՞չ ապաքէն բազմողը.
բայց ահա ես ձեր մէջ իբր սպա-
սաւոր մը եմ։

28. Դուք էք որ միշտ իմ քո-
վս կը գտնուիք ինծի սպառնա-
ցող վտանգներուն մէջ.

29. Ես ալ ձեզի կը խոստանամ
արքայութիւնը՝ ինչպէս իմ Հայրս
ինծի խոստացաւ.

կենի մը մէջ աշակերտները սիրտ ունեցած
ըլլան այսքան չնչին ու տղայական խնդիր
մը յարուցանելու իրենց մէջ։ Շատ մը հե-
ղինակներ կը կարծեն թէ Ս. Ղուկաս պատ-
մութեան կարգը փոխելով, ներեւս մէկ եր-
կու շաբաթ յառաջ տեղի ունեցած խնդիր
մը հոս դրած ըլլայ։ Բայց աւելի հաւանա-
կան կ'ներեի մեզի անոնց կարծիքը՝ որոնք
կ'ըսեն թէ, ներեւս կերակուրի նստած ա-
տենին յարուցած ըլլան այսպիսի խնդիր
մը, գիտնալու համար թէ իրենցմէ ի՞ւրա-
քանչիւրին բռնելիք տեղն ո՛ւր պիտի ըլ-
լար։

25. Եւ նա ասէ ցնոսա. Յիսուս նոյն
ընդ նոյն միջամտելով, կը հաւկինէ անոնց
թէ ո՛րչափ անվայել է Քրիստոսի հետեւո-
ղին այդպէս սնապարծ փառասիրութիւն մը։
— Թագաւորք ազգաց, Հեթանոս ազգերու,
այսինքն՝ այն ազգերուն որոնք կռապաշտ

են, անոնց Թագաւորները, տիրեն նոցա
այն ազգերուն վրայ ամբարտաւանութեամբ
կը Թագաւորեն, անոնց կը տիրեն իբր
բռնաւորներ։ Եւ որ իշխեն, իսկ անոնք
որ անոնց վրայ կ'իշխեն, բարերարք կո-
չին, բարերար (յն, Եվէրկէ'դիս) տիտ-
ղոսը կը կրեն։ Սոյն տիտղոսը շատ մը իշ-
խաններ, մանաւանդ Յիսուսի ժամանակա-
կիցներէն, հանոյքով ինքզինքնուն կու
տային։ Այսպէս, Կիւրոս, Պտղոմէոս, Ան-
տիկոնոս, և ուրիշ շատեր կը ստիպէին որ
իրենց Բարերար տիտղոսը տային։

26. Այլ դուք ոչ այնպէս. — Քրիստոսի
Եկեղեցւոյ պաշտօնեայք պէտք չէ հետեւին
այն կռապաշտ ազգաց սովորութիւններուն։
Վասն զի ճշմարիտ մեծութիւնը խոնարհու-
թեան մէջ կը կայանայ, — Որ մեծն է ի
ձեզ. Անոնք որ տարիքով, կամ տաղանդով
և՛ կամ ուրիշ ո՛ և է կերպով մը մեծ են.

30. Զի ուտիցէք և ըմպիցէք
ի սեղան իմ յարքայութեանն
իմում, և նստիցիք յերկոտասան
աթոռ՝ դատել զերկոտասան ազգ
Իսրայէլի։

31. Եւ ասէ Տէր. Սիմո՛ն, Սի-
մո՛ն, ահա սատանայ խնդրեաց
զձեզ խարբալել իբրեւ զցորեան.

32. Այլ ես աղաչեցի վասն քո՝
զի մի՛ պակասեսցին հաւատք քո.
Եւ դու երբեմն դարձեալ՝ և հաս-
տատեսցես զեղբարս քո։

30. Որպէս զի ուտէք ու խմէք
իմ սեղանիս վրայ՝ իմ արքայու-
թեանս մէջ, և նստիք տասներկու
աթոռներու վրայ՝ դատելու Իս-
րայէլի տասներկու ցեղերը։

31. Եւ Տէրը չարունակեց. Սի-
մո՛ն, Սիմոն, ահա սատանան ու-
զեց մաղմղել զձեզ ցորենի պէս.

32. Բայց ես քեզի համար խըն-
դրէք ըրի՝ որ չի վտանգի քու
հաւատքդ. Դուն ալ երբ դարձի
գաս՝ հաստատէ քու եղբայրներդ։

այդ իրենց մեծութիւնը պէտք չէ հպարտու-
թեամբ ի կիր արկանեն, այլ՝ կրտսերի մը
դերը Թող ունենան. այսինքն՝ ինչպէս որ
ընտանիքի մը անդամներուն էն կրտսերին
կ'իյնայ խնամարհութեամբ ուրիշներուն ծա-
ռայել. այսպէս ալ իրենք պէտք են ընել։

31—32. Սիմո՛ն, Սիմո՛ն, ահա սատա-
նայ . . . — Ատ օրը սոսկալի օր մըն էր
բոլոր առաքելոց համար։ Մէկ կողմէն հրէ-
ական ազգին բոլոր ներկայացուցիչները կը
կը հաւաքուին, կը խորհրդակցին ու կը
վճռեն զՅիսուս ձերբակալելու։ Միւս կող-
մէն՝ ոչ նուազ ահեղ ոսոխ մը, սատանան
իր բոլոր ուժով, իր բոլոր ճարտարութեամբ
կը ջանայ իրեն գ'րել Առաքելոց սիրտը։
Ծուռ ինկած է արդէն անոր ճիրաններուն
տակ. բիչ առաջ ալ ամբողջ առաքելոց դա-
սը դէպի հպարտութիւն կը մղէ. իսկ հիմայ՝
ալ աւելի կատղած, կը խնդրէ Յիսուսի
Յոյլտութիւնը՝ որպէս զի սաստիկ փոր-
ձութեան մը ենթարկէ անոնց հաւատքը,
խարբալէ զանոնք ցորենի պէս։ — Այլ ես
աղաչեցի վասն քո. Խիստ նշանակելի
կ'երեւան Յիսուսի այս խօսքերը. Վասն զի,
Թէ որ քաջոր Առաքեալ ի միասին այդ-
պիսի փորձութեան մը ենթարկուած էին,
ինչո՞ւ Փրկիչն իր խօսքերը սոսկ Պետրոսի
ուղղելով պիտի ըսէր. Իսկ ես ըեզի հա-
մար աղաչեցի [իմ երկն. Հօրս]։ Յայտնի է
Թէ, Պետրոս եզական դիրք մը պիտի ունե-

նար Առաքելոց դասուն մէջ, այնպէս որ՝
ան աւելի՛ հարկաւորութիւն ունենար երկ-
նային օգնութեան։ Եւ իրաւ ալ է Թէ,
Պետրոս մասնաւոր փորձութեան մը պիտի
հանդիպէր, վասն զի աս միայն նշմարելի
պիտի ըլլար ամբոխին մէջ, և հետեւաբար
միակը պիտի ըլլար ուրանալու զՅիսուս։
Եւ Պետրոսի գլուխը գալիք աս մասնաւոր
փորձութեան մասին՝ Յիսուս ալ մասնաւոր
կերպով մը անոր համար պիտի աղօթէր՝ որ
չըլլայ Թէ կատարեալ ուրացման մէջ իյնար,
զի մի՛ պակասեսցեն հաւատք իւր։ — Եւ
դու երբեմն դարձիր՝ . . . Դարձիր կը
նշանակէ դարձի գալով, զղջալով քու տը-
կարութեանդ վրայ, — Հաստատեսցես զեղ-
բարս իւր. Ինչ դեր որ Յիսուս ունեցած էր
իր աղօթքով Պետրոսի հանդէպ՝ նոյն դերը
կը հրամայէ Փրկիչը Պետրոսի՝ ունենալու
միւս Առաքելոց հանդէպ։ Յիսուս իր ա-
ղօթքով հաստատ բռնած էր զՊետրոս իր
հաւատքին մէջ, Պետրոս ալ իր աղօթքով
ու վարքով պիտի հաստատէր միւս առաք-
եալներն իրենց հաւատքին մէջ։ Յիսուսի
սոյն խօսքերը կարծես վերյիշում մը են Ս.
Մատթէոսի մէջ յիշատակուած սա խօսքե-
րուն «Դու ես վէմ, և ի վերայ այդր վիմի
շինեցից զեկեղեցի իմ. . . » Ժ. 18։ Որով-
հետեւ ասոնք երկու անգրերուն մէջ ալ եզրա-
կացութիւնը՝ միեւնոյն վարդապետական
հանգամանքն ունի։ Էն առաջ սոյն անգից

33. Եւ նա ասէ ցնա. Տէ՛ր, ընդ քեզ պատրաստ եմ և՛ ի բանտ՝ և՛ ի մահ երթալ:

34. Եւ նա ասէ ցնա. Ասեմ քեզ Պե՛տրէ, չկայ այսօր հաւու խօսեալ՝ մինչև երիցս ուրացիս զիս չգիտել: Մատթ. ԻԶ. 34։ Մարկ. ԺԴ. 30։

35. Եւ ասէ ցնոսա. Յորժամ առաքեցի զձեզ առանց քսակի և մախաղի և կօշկաց, մի՛թէ կարօտացա՞ք իմիք: Մատթ. Ժ. 9. Մարկ. Զ. 8։ Ղուկ. Թ. 3։

36. Եւ նոքա ասեն. Եւ ո՛չ միք: Ասպա ասէ. Այլ այժմ որ ունիցի քսակ՝ բարձցէ, նոյնպէս և մախաղ. և որ ոչն ունիցի՝ վաճառեսցէ զձորձս իւր և գնեսցէ իւր սուսեր:

33. Եւ ան ըսաւ Յիսուսի. Տէ՛ր, ես պատրաստ եմ քեզի հետ թէ՛ բանտ ու թէ՛ մահ երթալու:

34. Եւ Յիսուս անոր պատասխանեց. քեզի կ'ըսեմ, Պե՛տրոս, այսօր աքաղաղը չխօսիր՝ մինչև երիցս ուրանաս՝ թէ չես ճանչնար:

35. Եւ անոնց ըսաւ. Երբ ես ձեզ առանց քսակի և մախաղի ու կօշիկներու ղրկեցի, բանի մը կարօտ եղա՞ք:

36. Անոնք ալ ըսին. Եւ ո՛չ բանի մը: Յետոյ ըսաւ. Բայց հիմայ, ան որ քսակ ունի՝ թող տուր առնէ. նոյնպէս ալ ով որ մախաղ ունի. և ո՛վ որ չունի՝ թո՛ղ ծախէ իր ձորձը եւ իրեն սուր մը գնէ:

զօրութեամբ կը հաստատուի Թէ Պետրոս առաքելոց գլուխն է՝ ինչպէս կ'երգէ Հայ. Ս. Եկեղեցին ըսելով. «Դո՛ւ, քու ընտրեալ առաքեալներուդ դասուն մէջէն՝ զՊետրոս անուանեցիր իրենց գերագոյն պետը, ու ղրիր զանի գլուխ սուրբ Հաւատքին և հիմ Եկեղեցւոյ» [Ե. Շաբ. գկնի Պենտեկոստէի. ի Գիշերի Օրհնութիւն]: Աս բանին չէ՛ Թէ միայն Ս. Հարք խմբովին կը վերաբերին պնդելու և ուրիշ շատեր, Երկրորդաբար, նոյն անցքերէն կը հետեւի Թէ Պետրոս առաքեալ՝ իբր գերագոյն հովիւ և Առաքելոց պետ՝ օժտուած է անսխալականութեամբ, Այս իմաստով է ահա որ Ս. Եկեղեցին Պետրոս Առաքելոյն ուղղելով իր խօսքը կ'ըսէ. «Դու որ երկնային Հօր յայտնութեամբ խոստովանեցիր անճառելի Միածին Էութիւնը, արժանացար անճառական շնորհին՝ ըլլալով անշաղթելի քար մը դժոխային զօրութեանց առջեւ» [Տե՛ս, վերեւ յիշուած շարականին մէջ]:

Տե՛ս նաեւ, Bossuet. *Médit. S. l'Evang. 70 jour*; Gatti, *Instit, Polem. de Verit. et divinit. relig. et Ecc.* t. III.; Hurter, *Theolog. Dogm.*:

36. Գնեսցէ իւր սուսեր. — Փրկչին այս խօսքերուն իմաստը սա է. Ատենօք՝ իրաւ, երբ քարոզութեան համար զձեզ ղրկեցի, [Ղուկ. Թ. 3 . . .], յանձնարարեցի որ հետերնիդ բան մը չառնէք, վասն զի գիտէի Թէ շատեր պիտի նպաստեն ձեզի ամէն կերպով, Բայց հիմայ պարագաները փոխուած են, պէտք է որ դուք պատրաստուիք Թիւն ունենաք՝ վասն զի մեծ ատելութիւն մը կը տիրէ ձեզի համար ժողովուրդին մէջ, Ուստի դուք այժմէն ձեր գլխուն ճարը նայեցէք, այնպէս որ՝ եթէ հարկաւորութիւն ունիք՝ ձենէ իւրաքանչիւրը Ծո՛ղ վաճառէ նոյն իսկ իր վերարկուն՝ և գնեսցէ իւր սուսեր, այսինքն՝ կազմ պատրաստ ըլլայ դիմագրաւելու ամէն ատելութեան, հակառակութեան, վտանգներու.

37. Բայց ասեմ ձեզ՝ զի այս եւս որ գրեալ է՝ պարտ է զի կատարեցի յիս, Թէ Ընդ անօրէնս համարեցաւ: Զի որ վասն իմ ինչ է՝ վճարեալ է: Եսայի. ԾԳ. 12։

38. Եւ նոքա ասեն. Տէ՛ր, ահաւասիկ են աստ երկու սուր: Եւ նա ասէ ցնոսա. Բաւական են:

39. Եւ ելեալ գնաց րստ սովորութեան ի լեառն Ձիթենեաց. գնացին զհետ նորա և աշակերտքն: Մատթ. ԻԶ. 36։ Մարկ. ԺԴ. 32։ Յովհ. ԺԸ. 1։

40. Իբրեւ եհաս ի տեղին ասէ ցնոսա. Յաղօթս կացէք չմտանել ի փորձութիւն:

41. Եւ ինքն մեկնեցաւ ի նոցանէ իբրեւ քարընկէց մի, եդ ծունր՝ կայր յաղօթս: Մատթ. ԻԶ. 39։ Մարկ. ԺԴ. 35։

37. Բայց ձեզի կ'ըսեմ Թէ, այս ալ որ գրուած է՝ պէտք է ամբողջանայ իմ մասիս, Թէ, Անօրէններու կարգը դասուեցաւ: Վասն զի ինչ որ կայ իմ մասիս՝ ան կատարուած է:

38. Եւ անոնք ըսին. Տէ՛ր, ահա հոս կան երկու սուր: Անոնց ալ պատասխանեց. Բաւական է:

39. Եւ դուրս ելնելով՝ իր սովորութեան համաձայն գնաց Ձիթենեաց լեռը. աշակերտներն ալ անոր ետեւէն գնացին:

40. Երբ հասաւ իր տեղն՝ անոնց ըսաւ. Աղօթքի կեցէք որ չիյնաք փորձութեան մէջ:

41. Եւ ինք անոնցմէ չուրջ քարընկէց մը հեռանալով՝ ծունկի եկաւ ու սկսաւ աղօթել:

---

37. Զի որ վասն իմ ինչ է՝ վճարեալ է. — Այսինքն՝ Թէ. Ինչ որ ինծի կը վերաբերին՝ իրենց վախճանին կը մօտենան, նուաճեան, —Եւ նա ասէ ցնոսա. Բաւական են. Չէ՛ Թէ Յիսուս ըսել կ'ուզէ Թէ երկու սուր կը բաւէ՝ հապա տեւնելով որ իր աշակերտները չեն ըմբռնած իր միտքը կը հրաւիրէ զանոնք որ ա՛լ անոր վրայ չխօսին՝ ըսելով. Ա՛լ կը բաւէ. Ա՛լ մի խօսիք ատ մասին:

38. Ահաւասիկ են աստ երկու սուր. — Այսպէս կը գոչեն միամտօրէն աշակերտները՝ Յիսուսի միտքը ըմբռնած չըլլալով, Ո՛րկէ ատ սուրերը կը գտնուէին անոնց քով. Ս. Յովհ. Ոսկեբերան կը կարծէ Թէ, անոնք երկու մեծ դանակներ ըլլալու էին, որոց միջոցաւ Գերեւս զոհած էին զատկական գառնը. բայց բռնազբօսեալ ու քիչ հաւատացեալ կը կարծուի ատ կարծիքը: Ուրիշներ ալ կ'ըսեն Թէ, Գերեւս այն տան մէջ կը գտնուէին սոյն սուրերը, և կամ՝ Գերեւս Գալիլիայէ եկած ատեններին, Առաքեալք իսոհեմութեան համար իրենց հետ ածած էին, Ինչ որ է՝ ատ իսնդիրը մեծ կարեւորութիւն մը չունի, և ոչ ալ այլակերպական բացատրութիւն կը վերցնէ, իբր Թէ այն սուրերը նշանակ ըլլային եկեղեցւոյ ժամանակաւոր ու հոգեւոր կրկնակի իշխանութեան, —Եւ նա ասէ ցնոսա. Բաւական են. Չէ՛ Թէ Յիսուս ըսել կ'ուզէ Թէ երկու սուր կը բաւէ՝ հապա տեւնելով որ իր աշակերտները չեն ըմբռնած իր միտքը կը հրաւիրէ զանոնք որ ա՛լ անոր վրայ չխօսին՝ ըսելով. Ա՛լ կը բաւէ. Ա՛լ մի խօսիք ատ մասին:

39. Ելեալ գնաց րստ սովորութեանն. . . — Յիսուսի կենաց սոյն վերջին օրերը՝ ամբողջ Քշնամիները մասնաւոր խնամքով մը կը հսկէին գիտնալու համար անոր յանախած տեղերը, որպէս զի լաբէ մինակ գտնէին՝ զանի ձերբակալէին առանց դժուարութեան, Այս պատճառաւ, ահա, Յիսուս ալ իրիկունները Երուսաղէմէ դուրս ելնելով Ձիթենեաց լերան վրայ կ'անցնէր գիշերները [Բաղդատէ՛ Յովհ. ԺԸ. 2]։ — Ձիթենեաց լերան մասին՝ Տե՛ս, Հաս. Ա. էջ 107 եւ 143 Ծանօթ.:

40. Իբրեւ եհաս ի տեղին. — Այսինքն

42. Եւ ասէր. Հա՛յր, եթէ կամիս՝ անցո՛ զբաժակս զայս ի ինէն. բայց ո՛չ իմ կամք՝ այլ քոյդ լիցին։

43. Եւ երեւեցաւ նմա հրեշտակ յերկինից՝ և զօրացուցանէր զնա. և էր ի տագնապի, և մատոյց աղաչանս առատս։

42. Ու ըսել. Հա՛յր, թէ որ կը հաճիս՝ հեռացո՛ւր ինձմէ այս բաժակը. բայց չէ՛ թէ իմ կամքս՝ այլ քուկդ ըլլայ։

43. Եւ հրեշտակ մը երեւցաւ անոր երկինքէն՝ ու կը զօրացնէր զանի. և ինք տագնապի մատնուելով՝ ա՛լ աւելի ուժգնօրէն կ՚աղօթէր։

հոն՝ ուր սովոր էր երթալ իր աշակերտներուն հետ։ Միւս Աւետարանիչներէն գիտենք թէ սոյն տեղն էր Գեթսեմանի պարտէզը [Մատթ. ԻԶ. 36։ Մարկ. ԺԴ. 32։ Ղուկ. ԻԲ. 1.]։

42. Հա՛յր, եթէ կամիս... — Փրկչին և յետագայ համարը ոմանք հարազատ չեն նկատեր, վասն զի նշանաւոր ձեռագիրներ. րու մէջ չեն գտնուիր։ Սակայն, նկատի առնելով որ աւելի և անհամեմատ աւելի մեծ քանակով մը կը շեշտէ աս կէտին վրայ երբ Քուով ձեռագիրներ՝ ընդ որս նշանակելի է Սինայականը [Codex Sinaiticus], կը զլանայ անոնց ալ նոյն երկու անցքերն ալ. նմանապէս, ամենահին Թարգմանութեանց մէջ ալ կը գտնուին, և որոց մէջ մեր հայերէն ձեռագրեր ալ որոց մէջ զանց առնուած են]. և բացի աստի, Առաքելական Հարց ինչպէս Ս. Իրէնէոսի [Գ. 22. 2], Ս. Յուստինոսի [Խօսք ընդդէմ Տրիփ. 103], և այլոց գրուածոց մէջ յիշատակուած են սոյն անցքերը, այլեւս կարելի չէ տարակոյսի տակ դնել անոնց հարազատութիւնը։ Այս մասին աւելի ընդարձակ տեղեկութեան համար դիմել Bellarminus. *De Verbo Dei.* I. 16; Langen, *Die letzten Lebenstage Jesu.* p. 210: Trollope and Rowlandson, *The Gospel accord. to S. Luke.* p. 161. — Ձէ՞ք ներքին կերպով մը, այլ արտաքին ու իրական կերպով երեւցած էր հրեշտակը՝ ինչպէս ցոյց կու տայ ὤφθη, օφθ՚ήի [երեւցաւ] բառը. — Եւ զօրացուցանէր. Հրեշտակին դերը եղաւ ուրեմն, ամենաստիպ անձկութեանց ու տառապանաց մէջ՝ ինչպէս էր Յիսուսի վիճակը, աւրիւն քրտինք կրնայ գալ մարդուս վրայ։ Տե՛ս, Արիստոտէլ, Կենդանաբ. Գ. 19։ Theophrast. *de Sudore*, c. XII; Diodor. Sic., *Hist.* l. XVII, c. 90; Calmet. *Dissert. sur la sueur de sang*; Gruner, *Dissert. de morte Christi vera*; Smith. *Dict. of the Bible*; Schegg, *Evangel. nach Lukas*; Strond. *Physical Cause of Christ's Death*, և ուրիշ անթիւ հեղինակներ։ Բայց թէ Յիսուսի վրայէ հոսած այդ քրտինքը բացարձակապէս արեան խառնութիւնն ունեցող քրտինք մըն էր առանց արեան յատկութիւն ունենալու՝ թէ արիւնախառն քրտինք. երկու կարծիք կան այս մասին։ Ոմանք՝ ինչպէս են. Թէոփիլակտոս, Օլսհաւսէզէն, Հուկ ևն. կ՚ըսեն թէ արիւն չէր անոր վրայէն հոսած քրտինքը։ Բայց Աւետարանչին բացայայտած ձեւն իսկ կը հակառակի ասոնց կարծիքին, ու իրաւունք կու տայ անոնց՝ որոնք կ՚ըսեն թէ արիւնախառն քրտինք մըն էր հոսածը, այնպէս որ՝ այն քրտինքը չուներ հասարակ քրտինքի յատկութիւնները այլ մեծաւ մասամբ արիւնով խառն էր։ Այս կարծիքին խիստ չեմ պաշտպաններն են Հին թէ Նոր Աստուածաբաններուն ու Մեկնիչներուն մեծագոյն մասը։ Բողոքական հեղինակներուն ալ գրեթէ ամբողջութիւնը այս երկրորդ կարծիքը կը պաշտպանէ, վասն զի, ինչպէս վերն ըսինք՝ գիտական արդէն, Հոս մասնաւոր նշանակութեան արժանի է թէ, երրորդ Աւետարանչի բժիշկ ըլլալու մասին եղած կարծիքը մեծ ապացոյց մը կը գտնէ, անոր այսպիսի ֆիզիքական դէպքերու մէջ յայտնած ճշգրիտ զգաստութենէն։

44. Եւ հոսէին ի նմանէ իբրեւ զկայլակս արեան՝ ոլոռն ոլոռն, հեղեալ յերկիր։

44. Եւ անոր վրայ սկսաւ քրտինք մը գալ՝ որ արիւնի կայլակներու նման՝ ոլոռ ոլոռ գետին կը թափէէր։

սիրտ տալ Յիսուսի որ քաջութեամբ հանդուրժէր ատ անտանելի բեռան։ Մի՛թէ պէտք ունէր Յիսուս որ հրեշտակ մը ընդունէր քաջալերութիւն և ոյժ։ Անշո՛ւշտ ոչ, աստուածային տեսակետով, սակայն այդ ալ իբր մեզի դաս մը տուաւ, նախ՝ որպէս զի ցոյց տար թէ ինք ինչ ահեղ վիճակի հասած էր մեզ համար, որ հրեշտակ մը գար ու զօրացնէր զինք. և երկրորդ՝ իրականացնելու համար Մարգարէին այն խօսքը թէ Փրկիչն հրեշտակներէն աւելի խոնարհած էր մարդոց փրկութեան սէրէն։ — Եւ մեռադիւրութեամբ եւս կայր յաղօթս. Մտադիւրութեամբ եւս կը նշանակէ այն եռանդի կրկնապատկումն որով կը շարունակէր աղօթել, հրեշտակին երեւումէն առքը, «իր մարմնոյն մէջ եղած ատեն, կը գրէ Ս. Պօղոս, Եբր. Ե. 7. սրտաուռչ ապաղաչով ու արտասուաթոր աչքերով, աղօթք ու պաղատանք կը մատուցանէր [Յիսուս] անոր՝ որու ձեռքն էր զինք մահուընէ ազատելը, ու լսելի կ՚ըլլար իր յարգալիր խոնարհութեան համար»։

44. Եւ հոսէին ի նմանէ իբրեւ... — Աւետարանի՝ և ամէն աստուածային կնիք կրող բանի հաւատարմապէս ջնջամի եղողներ կը պնդեն թէ, Փրկչին արիւն քրտինք քրտնիլը չէ թէ՛ իրական բան մըն է՝ այլ Աւետարանչին կողմէ իբր բանաստեղծական զարդ աւելցուած է, և կամ բացարձակապէս առասպել մըն է [այսպէս կ՚ըսեն Strauss, de Schleiermacher եայլն)։ Այսպիսիներուն կարծիքը ջրել չարժեր, քանի որ և ոչ մէկ սկզբունքի վրայ յեցած է։ Եւ ինչո՞ւ տարակոյսի տակ ձգել Աւետարանչին խօսքերը երբ ամենահին ատեններէն սկսեալ, մինչեւ գիտութեան արդի վիճակին մէջ, փորձով հաստատուած բան մըն է թէ,

Յուդայի համբոյրը. — Յիսուս կը ձերբակալուի ու կը տարուի Կայիափայի առջեւ. — Պետրոսի ուրացումն ու զղջումը. — Յիսուս լուտանքներու կ'ենթարկուի ու կը դատապարտուի:

45. Եւ յարուցեալ յաղօթից՝ եկն առ աշակերտան. եդիտ զնոսա ի քուն ի տրտմութենէն:

46. Եւ ասէ ցնոսա. Ձի՞ նընջէք, արի՛ք, կացէք յաղօթս՝ զի մի՛ մտանիցէք ի փորձութիւն:

47. Եւ մինչ դեռ խօսէր, ահա ամբոխ. և որ կոչէրն Յուդա մի յերկոտասանիցն՝ առաջնորդէր նոցա: Իբրեւ մերձեցաւ առ Յիսուս՝ համբուրեաց զնա. քանզի զայն նշան առեալ էր նոցա՝ թէ, Ընդ որում ես համբուրեցից՝ նա է, զնա ունիցիք: Մատթ. իԶ. 47, Մարկ. ԺԴ. 43, Ցովհ. ԺԸ. 3:

48. Ասէ ցնա Յիսուս. Յո՛ւդա, համբուրելո՞վ մատնես զՈրդի մարդոյ:

49. Իբրեւ տեսին որ զնովաւն էին՝ որ ինչ եղեւն, ասեն ցնա. Տէ՛ր, հարցո՞ւք զնոսա սրով:

50. Եւ հնար մի ոմն ի նոցանէ զքահանայապետին ծառայ, և ի բաց եհան զաջոյ ունկն նորա:

45. Եգիտ զնոսա ի քուն ի տրտմութենէնէ. — Ս. Մատթէոս [իԶ. 40] և Ս. Մարկոս [ԺԴ. 37] կը բաւականանան ըսելու սոսկ Թէ անոնք կը քնանային, իսկ Ս. Ղուկաս իր բժշկի հմտութեամբ անոնց քունին բնական պատճառն ալ կ'աւելցնէ ըսելով Թէ, այդ քունը տրտմութենէ յառաջ կու գար. Եւ յիրաւի, Թէպետ սաստիկ անհանգիստ կամ տխրութենէ անբունութիւն ալ կը պատահի, բայց ստէպ ալ փորձուած բան է Թէ, այնպիսի մեծ չլսուութիւն մը յառաջ կու գայ՝ որ անկէ մարդ ծանր քնոյ մը կ'ենթարկուի: Ասոր ճշմարտութեան չէ Թէ արդի բժշկականութիւնը միայն կը վերագրէ կայծ՝ այլ հիներն ալ, Այսպէս կը գրէ երեւելի լատին հեղինակ մը [Quintus Curtius, IV. 13. 17]. «Ուր ուրեմն հոգւոյն անձկութիւններէն ծանրանալով մարմինը՝ կ'ընկճի ծանծր քնոյ մը մէջ»: Տես նաեւ, Wetstein, h. l.:

47. Համբուրեաց զնա. Տե՛ս, Մատթ. իԶ. 48:

45. Եւ աղօթքէն եղնելով՝ առնելով աշակերտներուն քով եկաւ, ու զանոնք քնոյ մէջ գտաւ իրենց տրտմութենէն:

46. Եւ անոնց ըսաւ. Ինչո՞ւ կը քնանաք, ելէ՛ք, աղօթքի կեցէք՝ որպէս զի չիյնաք փորձութեան մէջ:

47. Ու երբ կը խօսէր տակաւին, ահա ամբոխ մը կու գար, և Յուդա ըսուողը, այն տասներկու աշակերտներէն մին, անոնց կ'առաջնորդէր: Երբ Յիսուսի մօտեցաւ՝ համբուրեց զանի. վասն զի ասոնց նշանը տուած էր անոնց Թէ, Զոր որ ես համբուրեմ՝ ան է, զայն բռնեցէք:

48. Յիսուս ըսաւ անոր. Յո՛ւդա, համբուրելո՞վ կը մատնես Որդի մարդոյ:

49. Իրեն չուրջը եղողներն այդ բանը տեսնելով՝ ըսին. Տէ՛ր, սրով զարնե՞նք ասոնք:

50. Եւ անոնցմէ մին զարկաւ քահանայապետին ծառային, ու կտրեց ձգեց անոր աջ ականջը:

51. Պատասխանի եւս Յիսուս և ասէ. Թո՛յլ տուք մինչեւ ցայդ վայր: Եւ մատուցեալ յունկնն՝ բժշկեաց զնա:

52. Եւ ասէ ցեկեալսն ի վերայ նորա՝ ցքահանայապետսն և ցիշխանս տաճարին և ցծերս. Իբրեւ ի վերայ աւազակի ելիք առնօք և բրօք:

53. Հանապազ ընդ ձեզ էի ի տաճարին, և ոչ ձգեցիք ձեռս յիս. այլ այս է ձեր ժամ, և իշխանութիւն խաւարի:

54. Եւ կալեալ զնա՝ ածին և մուծին ի տուն քահանայապետին: Եւ Պետրոս երթայր զկնի նորա հեռագոյն: Մատթ. իԶ. 57, Մարկ. ԺԴ. 53 Ցովհ. ԺԸ. 24.

51. Թո՛յլ տուէ մինչեւ ցայդ վայր. — Ցոյն բնագրին մէջ ալ՝ մեր հայերէն Թարգմանութեան պէս մուճ է այս անցքին իմաստը, ուստի և տարբեր կերպով կ'ըմբռնեն մեկնիչք անոր իմաստը: Ոմանք կը Թարգմանեն. «Ներողամիտ գտնուեցէք իմ աշակերտաց ընդդիմութեանը». Ուրիշներ՝ «Զգեցէք [զիս] որ մատնեամ անոր [բժշկելու համար]». Եւ կամ՝ «Թող տուէք [զիս] պահիկ մը [զանի բժշկելու համար]»: Բայց հոս յայտնի բան մըն է Թէ, Յիսուս իր աշակերտաց կ'ուղղէ իր խօսքերը, ուստի և սխալ են վերոյիշեալ իմաստները: Որով՝ երկու իմաստ կարելի է տալ Յիսուսի ան խօսքերուն. կամ՝ Թէ, Յիսուս կը պատուիրէ իր աշակերտաց որ չարգիլեն իր Ձշնամիները զինք ձերբակալելու՝ ըսելով. «Թո՛ղ տուէք որ ուզածնին ընեն» [Այսպէս կը մեկնէ Ս. Օգոստինոս, Մալտոնացիուս, Կայեդանոս և այլք]. Եւ կամ՝ Յիսուս կը հրամայէ իր աշակերտաց որ ատելի ընդդիմութիւն չընեն՝ ըսելով. «Ա՛լ յառաջ մի երԹաք»: Մենք ասս վերջին իմաստն աւելի բնական կը գտնենք, և որու վկայ է ասորական Թարգմանութիւնն ու նշանաւոր հին Թէ նոր մեկնիչներ, ինչպէս՝ Կուռնելիոս ա Լապիտէ, Նօէլ Ալէքսանդր, Երասմոս, տը Սասի, Վիկուրոս, Ֆիլեօն և ուրիշ շատեր:

52. Յհանանայապետսն, Տե՛ս. Մատթ. Բ. 4. Ծանօթ.:— Յիշխանս տաճարին. Տե՛ս վերև Ծանօթ. 4: Այլ այս է ձեր ժամ. Ինչպէս աւազակներն իրենց ոճիրներն անարգել գլուխ հանելու համար մուԹի կը ըսպասեն, այսպէս ալ անոնք գիշերուան ըսպասած էին զՅիսուս ձերբակալելու համար՝ մի գուցէ ժողովուրդին ընդդիմութեան հանդիպէին ցորեկ ատեն: — Եւ իշխանութիւն խաւարի. Ցիսուսի աշխարհ գալուն բուն նպատակն էր արդէն չարչարուիլ ու մեռնիլ զմարդիկ իր երկնաւոր Հօր հետ հաշտեցնելու համար. բայց ինք պիտի մատնուէր երբ իր ժամը եկած ըլլար. այդ ժամը ահա հասած էր, և խաւարը՝ այսինքն դժոխքը պիտի կրնար ազատ ի գործ դնել իր իշխանութիւնը, այս է որ ահա Փրկիչը կը կոչէ խաւարին իշխանութեան ժամը:

54. Ի տուն քահանայապետին:— Ցոյն քա-

51. Իսկ Յիսուս պատասխանեց ու ըսաւ. Ա՛լ յառաջ մի՛ երթաք: Եւ ականջին մօտենալով՝ բժշկեց զայն:

52. Եւ ըսաւ իր վրայ եկողներուն, քահանայից պետերուն, տաճարի մեծամեծներուն ու ծերերուն. Աւազակի մը վրայ ելած էք կարծես, սուրերով ու բիրերով:

53. Միշտ ձեզի հետ երբ կը գտնուէի տաճարին մէջ՝ ձեռք չի վերցուցիք վրաս. բայց հիմակ է ձեր ժամը և խաւարին իշխանութիւնը:

54. Եւ ձերբակալելով զանի՝ բերին ու մտցուցին քահանայապետին տունը: Եւ Պետրոս անոր հետեւէն կ'երթար հեռուէն:

55. Իբրեւ լուսին կրակ ի մէջ դաւթին և նաման չուրջ, նաաւ և Պետրոս ի մէջ նոցա։ Մաթ. Ի.Զ. 69, Մարկ. ԺԴ. 66, Յովհ. ԺԸ. 25։

56. Եւ տես զնա աղախին մին՝ զի նստէր առ լոյսն. հայեցաւ ընդ նա և ասէ. Եւ սա ընդ նմա էր՝ որ ընդ նմայն էին։

57. Իսկ Պետրոս ուրացաւ և ասէ. Ո՛չ գիտեմ զնա, կի՛ն դու։

58. Եւ յետ սակաւ միոյ՝ այլ մին տեսս զնա և ասէ. Եւ դու ի նոցանէ ես։ Եւ Պետրոս ասէ. Ա՛յր դու, չեմ ի նոցանէ։

59. Եւ իբրեւ ժամ մի անց ի վերայ, այլ մին վիճէր և ասէր. Սո՛ւրդ, և սա ընդ նմա էր, քանզի Գալիլեացի է։ Յովհ. ԺԸ. 26։

60. Ասէ Պետրոս. Ա՛յր դու, չգիտեմ զինչ խօսիդ։ Եւ առ ժամայն, մինչ դեռ նա զայն ասէր՝ խօսեցաւ հաւ։

61. Դարձաւ Տէր և հայեցաւ ի Պետրոս. և յիշեաց Պետրոս զբանն Տեառն զոր ասաց ցնա. Մինչչև հաւու խօսեսցի իցէ, երիցս ուրասցիս՝ չգիտել զիս։ Մաթ. Ի.Զ. 34, Մարկ. ԺԴ. 30, Յովհ. ԺԳ. 38։

62. Եւ ելեալ արտաքս՝ լալով դառնապէս։

63. Եւ արքն՝ որ պահէին զնա, այպն առնէին զնովաւ, և հարկանէին։

55. Երբ դաւթին մէջ կրակ վառելով անոր չուրջը նստան՝ Պետրոս ալ անոնց հետ նստաւ։

56. Աղախին մը տեսնելով որ անիկա նստած էր կրակին մօտ, անոր նայեցաւ ու ըսաւ. Ա՛ս ալ անոր հետ գանուողներուն մէջ էր։

57. Իսկ Պետրոս ուրացաւ՝ ըսելով. Ես չեմ ճանչնար զանի, կին՛կ։

58. Եւ քիչ մը ետքը, ուրիշ մըն ալ զանի տեսնելով ըսաւ. Դո՛ւն ալ անոնցմէ ես, Բայց Պետրոս ըսաւ. Ես անոնցմէ չեմ, մարդ։

59. Ու երբ ժամ մը անցաւ ասոր վրայ՝ ուրիշ մըն ալ կը վիճէր՝ ըսելով. Ստուգի՛ւ, ա՛ս ալ անոր հետ էր, որովհետեւ ասիկա ալ Գալիլեացի է։

60. Եւ Պետրոս ըսաւ. Մա՛րդ, չեմ գիտեր ի՛նչ կը խօսիս։ Եւ խոսքն, երբ ա՛ս բանը կ՚ըսէր՝ հաւը խօսեցաւ։

61. Տէրը դառնալով՝ Պետրոսին նայեցաւ. և Պետրոս յիշեց Տիրոջ այն խօսքը զոր իրեն ըսած էր՝ թէ, Դեռ հաւը չխօսած՝ երեք անգամ պիտի ուրանաս՝ թէ զիս չես ճանչնար։

62. Ու դուրս ելնելով՝ դառն կլլաւ լացաւ։

63. Եւ ան մարդիկը՝ որ զՅիսուս կը պահէին, կը ծաղրէին զանի և անոր կը զարնէին։

հանապազեան էր Կայիափա [Մաթ. Ի.Զ. 57], և որու տունը կը գտնուէր Սիոնի բլուրին հիւսիսային գառնծաւիին վրայ։

61. Դարձաւ Տէր՝ եւ հայեցաւ ի Պետրոս.—Այս սրտաշարժ տեսարանն այն տեղի ունեցաւ՝ երբ Յիսուս քահանայապետին սրահին մէջ կարճ հարցուփորձի մը կենդարկուելէ ետքը դուրս հանուեցաւ, ու բակին մէջէն՝ ուր կը գտնուէր Պետրոս, իր առաջնանակեայ բանը տարուած միջոցին դառնալով զդուշաւոր ու նշանակալից ակնարկ մը նետեց ուրացող Առաքելոյն. Ոմանք այս կէտին ուշադրութիւն չընելով, և մտածելով որ Յիսուս չէր կրնար սրահին մէջէն տեսնել զՊետրոս որ գաւթին մէջ կը զբաղուէր, հետեւցուցին Թէ Յիսուս ներքին կերպով արձնցուցած էր Պետրոսի խիղճը։

66. Եւ իբրեւ այգ եղեւ, ժողովեցաւ... —Առաջին հարցուփորձ մը եղած էր Յիսուս գիշեր ատեն Կայիափայի առջև [54], և այս երկրորդ անգամն էր որ բոլոր Սանհէդրինը կը գումարուի պաշտօնական քննութեան ենթարկելու զՅիսուս, վասն զի առաջին հարցուփորձը անվաւեր էր [Տե՛ս. Մարկ. ԺԵ. 1. ծանօթ.]։

67–68. Եթէ ասացից ձեզ... — Սանհէդրինի անդամք պապանձած մնացին Յիսուսի այս երկոսպարանութեան առջև, որ հիմնուած էր քիչ յառաջ պատահած դէպքի մը վրայ, այսինքն՝ գիշերային հարցաքննութեան ատեն [Մաթ. Ի.Զ. 63–66]։ Ուրիշ ատեններ ալ արդէն միշտ սոյն անհաւատութիւնն ունեցած էին հանդէպ Յիսուսի [Յովհ. Ը. 59, Ժ. 31]։ — Եթէ հարցից ինչ զձեզ, չեսայ ինձ պատասխանի. այսպէս ըրած էին՝ երբ ուզած էին հակնալ Թէ Յիսուս ինչ իշխանութեամբ կը գործէր, և Յիսուս ալ Յովհաննու մասին անոնց հարցում մը ուղղած էր [Մաթ. Ի.Ը. 41–46, Ղուկ. Ի. 1–8]։ — Կամ արձակիցեմ։ Այսինքն՝ Թէ, իմ հարցումիս որ պատասխան պիտի չտաք՝ ալ ի՞նչպէս կարելի է որ գիս ազատ արձակէք, քանի որ դուք անիրաւութեամբ շաղուած էք, և յուպէտ յուկամ իմ կորուստս կ՚ուզէք։ Հին ձեռագիրներէն ու Մարգմանութիւններէն շատերուն մէջ կամ արձակիցեմ բառերը չեն գտնուիր։

---

64. Ծածկէին զերեսս նորա և տանջէին. և հարցանէին զնա և ասէին. Մարգարեա՛ց, ո՞վ է որ եհարն զքեզ։

65. Եւ այլ բազում ինչ հայհոյութիւամբ խօսէին ի նա։

66. Եւ իբրեւ այգ եղեւ, ժողովեցաւ ծերակոյտ ժողովրդեանն՝ քահանայապետքն և դպիրք, և հանին զնա յատեանն իւրեանց՝ և ասեն. Եթէ դու ես Քրիստոս՝ ասա մեզ։ Մաթ. ԺԶ. 1։ Մարկ. ԺԵ. 1։ Յովհ. ԺԲ. 28։

67. Ասէ ցնոսա. Եթէ ասացից ձեզ, սակայն ոչ հաւատայք։

68. Եւ եթէ հարցիւ ինչ զձեզ, չտայք ինձ պատասխանի՝ կամ արձակիցէք։

69. Բայց յայսմ հետէ նստցի Որդի մարդոյ ընդ աջմէ զօրութեանն Աստուծոյ։

70. Եւ ասեն ամենեքեան. Ուրեմն դո՛ւ ես Որդին Աստուծոյ։

64. Անոր երեսը կը ծածկէին ու կը չարչրկէին զանի. և անոր կը հարցնէին ըսելով. Մարգարէացի՛ր, ո՞վ էր քեզի զարնողը։

65. Եւ ուրիշ շատ մը հայհոյալից խօսքեր ալ անոր կ՚ուղղէին։

66. Եւ առտու ըլլալով, ժողովուրդին ծերերը, քահանայից պետերն ու դպիրները ժողովքի գումարուեցան. և իրենց առեւնը հանել տալով զՅիսուս՝ անոր ըսին. Թէ որ դուն ես Քրիստոսը՝ մեզի ղուրցէ։

67. Անոնց պատասխանեց. Թէ որ ձեզի ըսեմ՝ պիտի չհաւատաք ինծի.

68. Իսկ թէ որ ձեզի հարցում մ՚ուղղեմ՝ պատասխան պիտի չտաք, ո՛չ ալ արձկէք զիս։

69. Բայց ասկից ետքը Որդի մարդոյ պիտի նստի Աստուծոյ զօրութեան աջ կողմն։

70. Ա՛յն ատեն ամենքը ըսին. Ուրեմն, դուն ես Աստուծոյ Որ-

եւ նա ասէ ցնոսա. Դուք ասէք դին: Եւ Յիսուս անտնց ըսաւ. Դուք կ'ըսէք թէ ես եմ:

71. Եւ նոքա ասեն. Ջի՞նչ ևս պիտոյ է մեզ վկայութիւն, զի ցին. Ա՛լ ի՞նչ պէտք կայ ուրիշ վկայութեան, որովհետեւ մենք մեր ականջով լսեցինք այդ քանն ատոր բերնէն:

71. Եւ անոնք պատասխանեցին ու ըսին. Ա՛լ ի՞նչ պէտք կայ ուրիշ վկայութեան, որովհետեւ մենք մեր ականջով լսեցինք այդ քանն ատոր բերնէն:

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

Հրեայք կը տանին զՅիսուս Պիղատոսի, եւ ասիկա զանի առ Հերովդէս դրկելով կրկին կը վերադարձուի Պիղատոսի.—Պիղատոս կը վկայէ Փրկչին անմեղութեանը.—Յիսուս եւ Բարաբբա.—Պիղատոս Հրէից ձեռքը կը յանձնէ զՅիսուս:

1. *Եւ յարուցեալ ամենայն բազմութիւնն նոցա, տային զնա առ Պիղատոս:*

1. Եւ եղեալով անտնց բոլոր բազմութիւնը, Պիղատոսի առջեւ տարին զայն:

2. *Եւ սկսան չարախօս լինել*

2. Եւ սկսան չարախօսել անոր

70. Դուք ասէք՝ թէ ես եմ.— Երբայակա՛ն ոճով հաստատական ձեւ մըն է, ու կը նշանակէ. Այո՛, ես իսկ եմ. Տե՛ս Schœttgen, *Hor. Hebr.* p. 225:

1. Յարուցեալ ամենայն բազմութիւնն նոցա.—Սանհէտրինը իր երկրորդ գումարման ատեն որոշած էր Յիսուսի մահուան դատապարտութիւնը. բայց որովհետեւ այդ որոշողութիւնը չէին կրնար իրենք գործադրել՝ այլ հարկ էր հաստատել տալ Հռոմայ ներկայացուցչէն [Մարկ. ԺԵ. 1. ծանօթ.], այս պատճառաւ ահա, ամբի կշիռ տալու հէտրինի անդամ կամ անոնց մեծ մասը [բազմութիւնն նոցա] կ'երթան Յիսուսի հետ Պիղատոսի առջեւ: Հրէական ազգին գրգռման պատճառ չըլլալու համար՝ Հռոմայ պետութեան ներկայացուցիչը Երուսաղէմ չէր բնակեր, այլ սովորաբար Պաղեստինու կեսարիոյ մէջ. և սոսկ մեծ տօներուն Երուսաղէմ կու գար զօրքերու առաջին ջոկատով մը որպէս զի արգելուը ո՛ և է խռովութիւն. որ բանե՞ատէպ կը պատահէր նման պարագաներու մէջ մոլեռանդ Հրէից կողմէն: Ամ հասարակ կը բնակէր նա քաղքին արեւելակողմը գտնուած Հերովդէսի պարանոցին մէջ [Յովսէպոս, Պատերզ. Հր. Բ. 14, 8, Փիլոն, բուղթ առ Կայոս, 38], սակայն ատ տարին նա կը բնակէր տաճարին հիւսիս-արեւմտեան դին գտնուած Անտոնիա ամրոցին մէջ՝ ինչպէս ցոյց կու տայ մեզ ամենահին աւանդութիւնը [Տե՛ս, Fergusson, *The Temples of the Jews.*]: Հաւանականագոյն կարծեաց համաձայն՝ քահանայապետին բնակարանը Սիոնի բլուրին բարձանց վրայ ըլլալով, հոն՝ ուր տեղի ունեցած էր Սանհէտրինի գումարումը, [Տե՛ս. Schegg, *Gedenkbuch einer Pilgerreise*, է. I. p. 275; Ancessi, *Atlas géograph. Pl.* XVII; *Riess. Bibel-Atlas, Pl.* VI.] քաղքին մեծ մասը հարկ եղաւ կտրել անցնել Պիղատոսի ապարանքը երթալու համար, որ առաջի՝ ժողովուրդին ու անոնց ուխտաւորներու ծաղրին ու լուտանքին ենթակայ եղաւ Փրկիչը:

2. Եւ սկսան չարախօս լինել. — Սանհէտրինն իր գումարման մէջ սա յանցանքը միայն գտած էր Յիսուսի վրայ՝ Ք՛ր ինքզինքին համար Մեսիան է կ'ըսէր, և Աստուծոյ Որդին: Ասոր համար ահա մահու վճիռ տուած էին: Պիղատոսի առջեւ սոյն ամբաստանութիւնը զօրութիւն մը պիտի չունենար, այդ քաջ գիտէին, հարկ էր ուրեմն այնպիսի ամբաստանութիւններ մը յերիւրել որ Պիղատոս ալ զրգռուէր անոր դէմ. — Գտաք զա՝... Ո՛չ Ք՛ր ի լրոյ կամ այլոց վկայութեամբ, ըսել կ'ուզեն, այլ՝ մենք անձամբ իսկ ատուգեցինք, իր յանձանքին վրայ զինք բռնեցինք. — Զի թիւրեր զազգս մեր. Ահա ամենածանր ու սոսկալի ոճիրներէն մին զոր կը վերագրեն Յիսուսի. Ասիկա տեսանք որ մեր ազգը ոտքի կը հաներ, կը գրգռեր, յեղափոխութեան կը մղեր Հռոմայական Պետութեան դէմ: Ջատկական տօներու առիթ Երուսաղէմ հաւաքուող անթիւ ուխտաւորց բազմութիւնը՝ ականատես ըլլալով այդ էն Ս. Քաղքին ու տաճարին հանդէպ հռոմայական հեթանոս պետութեան ըրած ոտնձգութիւններուն, կրօնական մոլեռանդութեամբ տոգորուած անձեր օգուտ կը քաղէին ամէն տարի այս հանգամանքէն բոլոր ազգը ոտքի հանել տալու համար: Արդէն Պիղատոսի հոն ներկայութիւնը այդպիսի խռովութեանց առջեւն առնելու համար էր: Ուրեմն Ք՛ր որ սա յանձանքով ամբաստանէին զՅիսուս ալ ապահով էին Ք՛ր պիտի յաջողէին զանի դատապարտել տալու: — Եւ արգելոյր ի տալոյ հարկս կայսեր. Սա իրենց ամբաստանութեան առելի կշիռ տալու համար՝ սա երկրորդն ալ կ'աւելցնեն, իբր Ք՛ր կը համզեր նա որ մ'ել տուրք չտային: Արդէն ժամանակ յառաջ ուզած էին տուրք տալու կամ չտալու մասին Յիսուսի բերնէն խօսք մը առնել ջանալ, ու չէին յաջողած, հիմա անոր անպաշտպան վիճակէն օգտուելով՝ բոլորովին կ'այլասիրեն Յիսուսի այն խօսքը Ք՛ր կայսերինը՝ կայսեր տալ հարկ է, և Աստուծոյնը՝ Աստուծոյ. — Եւ ասեր զանձնե՝ երբ Քրիստոսն իցէ Թագաւոր. Հրեայք իրենց ժողովին մէջ ջանացեր էին Աստուծոյ դէմ

զնմանէ և ասել. Դուք զսա զի վրդովու ըսել. Գուանք որ ասիթիւրեր զազգս մեր, և արգելոյր կա կը թիւրեր մեր ազգը, և կ'արթ տալոյ հարկս կայսեր. և ազէր գելուը կայսեր տուրք վճարելու. զանձնէ՝ եթէ Քրիստոս իցէ Թա- և կ'ըսեր ինքզինքին համար՝ Թէ՝ գաւոր: Մատթ. ԻԲ. 21. Մարկ. ԺԲ. 17, ինք է Քրիստոս Թագաւորը: Ղուկ. Ի. 22.

3. Իսկ Պիղատոս հարցաքննեց զանի ու ըսաւ. Դո՞ւ ես Հրէից Թագաւորը: Անոնք ալ պատասխանեց ըսելով. Դո՛ւ ըսիր:

3. Իսկ Պիղատոս եհարց զնա և ասէ. Դո՞ւ ես Թագաւորն Հրէից: Նա պատասխանի ետ նմա և ասէ. Դո՛ւ ասացեր: Մատթ. ԻԷ. 11, Մարկ. ԺԵ. 2, Յովհ. ԺՀ. 33:

4. Պիղատոս ըսաւ քահանայից պետերուն ու ժողովուրդին. Ես վնաս մը չեմ գտներ այս մարդուն մէջ:

4. Ասէ Պիղատոս ցքահանայապետսն և ցժողովուրդն. Ջգրտանեմ ինչ վնաս յառնս յայսմիկ:

5. Իսկ անոնք կը սպդէին՝ ըսելով. Ատիկա ժողովուրդը կը գրգռէ, քարոզելով բոլոր Հրէաստանի մէջ՝ Գալիլեայէ սկսեալ մինչեւ հոս:

5. Եւ նոքա պնդէին և ասէին՝ եթէ խռովէ զժողովուրդս, ուսուցանէ ընդ ամենայն Հրէաստան՝ սկսեալ ի Գալիլեէ մինչեւ ցայսր:

6. Իսկ Պիղատոս իբրեւ լուաւ զԳալիլեայ, եհարց եթէ Գալիլեացի էր այրն։

7. Եւ իբրեւ գիտաց թէ յիշխանութենէ Հերովդի է, եառ առաքեալ զնա առ Հերովդէս. քանզի և նա յԵրուսաղէմ էր յաւուրսն յայնոսիկ։

8. Եւ Հերովդէս իբրեւ եահ զՅիսուս, ուրախ եղեւ յոյժ. զի ցանկայր ի բազում ժամանակաց տեսանել զնա. քանզի լսէր բազում անգամ զնմանէ, և ակն ունէր նշան ինչ լեալ՝ տեսանել ի նմանէ։

9. Հարցանէր զնա բանիւք բազմօք. և նա ոչ ինչ եաս նմա պատասխանի։

10. Կային քահանայապետքն և դպիրք՝ և ամբաստանէին զնմանէ։

6. Իսկ Պիղատոս երբ լսեց Գալիլեայի անունը՝ հարցուց թէ Գալիլեացի՞ է այդ մարդը։

7. Եւ երբ գիտացաւ թէ Հերովդէսի իրաւասութեան կը վերաբերի՝ Հերովդէսի քով ղրկեց զայն. որովհետեւ, նոյն օրերը ան ալ Երուսաղէմ կը գտնուէր։

8. Եւ Հերովդէս տեսնելով զՅիսուս, սաստիկ ուրախացաւ. զի շատ ատենները ի վեր կը փափաքէր զայն տեսնել. որովհետեւ շատ բաներ լսած էր անոր մասին, և կը յուսար որ պիտի կրնար տեսնել անոր մէկ հրաշք ընելը։

9. Ուստի, շատ մը հարցմունքներ կ'ընէր անոր. իսկ Յիսուս պատասխան մը չի տուաւ անոր։

10. Քահանայից պետերն ու դպիրները հոն ըլլալով՝ անդադար չարախօսութիւններ կ'ընէին անոր վրայ։

11. Արհամարհեաց զնա և Հերովդէս հանդերձ իւրովք զօրականօքն. և այպն արարեալ արկ զնովաւ հանդերձս սպիտակս, և նեղով՝ անդրէն առ Պիղատոս։

12. Եւ եղեն բարեկամք Պիղատոս և Հերովդէս յաւուր յայնմիկ. քանզի յառաջ թշնամիք էին միմեանց։

13. Կոչեաց Պիղատոս զքահանայապետսն, և զիշխանս, և զժողովուրդն.

14. Եւ ասէ ցնոսա. Ածիք մատուցիք ինձ զայրս զայս իբրեւ զխոտորեցուցիչ ժողովրդեանն. և ահաւասիկ առաջի ձեր դատեցայ, եւ ոչ ինչ դտի յառնս յայսմիկ՝ զորոյ դուք չարախօսէիք զնմանէ։ Ցովհ. ԺԸ. 38։ ԺԹ. 4։

15. Այլ եւ ո՛չ Հերովդէս, քանզի եառ առաքեալ զդա առ նա։ Եւ արդ, ոչինչ մահու արժանի է գործեալ դորա.

11. Հերովդէս ալ իր զօրականներուն հետ ի միասին արհամարհեց զանիկա. և ծաղր ընելով՝ անոր վրայ սպիտակ վերարկու մը ձգեց, ու դարձեալ Պիղատոսի քով տանել տուաւ։

12. Եւ այն օրն իսկ Պիղատոս ու Հերովդէս բարեկամ եղան. որովհետեւ յառաջ թշնամի էին իրարու։

13. Պիղատոս կանչելով քահանայից պետերը, իշխանները ու ժողովուրդը,

14. Անոնց ըսաւ. Բերիք ներկայացուցիք դուք ինձի այս մարդը իբրեւ դրդռեցուցիչ ժողովրդին. եւ ահա ես զինք ձեր առջեւ դատելով՝ չգտայ այդ մարդուն քով, ինչ մասի որ դուք կ'ամբաստանէք զինք։

15. Ո՛չ ալ Հերովդէս, որովհետեւ զինք անոր ալ տանել տուի։ Եւ հիմա, մահուան արժանի բան մը ըրած չունի ամբիկա։

սրբապղծութեան յանցանք մը գտնել Յիսուսի վրայ, ուստի և անոր ըսել տուած էին թէ Աստուածի Սոյն ամբաստանութիւնը գիտէին որ առանց հետեւանքի պիտի ըլլար Պիղատոսի առջեւ՝ ուստի բոլորովին կ'այլափոխեն զայն՝ ու կ'ամբաստանեն թէ Յիսուս ինք զինք Քրիստոսը հռչակելով՝ կ'ըսէ թէ ինք է Հրէից Թագաւորը, սակայն իրօք կատարեալ ապստամբ մը կը նե՛յայտնեն զՅիսուս։

7. Յիշեալ ուրեմն է. — Գալիլիոյ ու Պերէի նահանգներուն չորրորդապետն էր ատ Հերովդէսը՝ որու Անդիպաս անունը կը տրուէր. Տե՛ս. Մատթ. ԺԴ. 1. Ծանօթ.։ Ասիկա իր հօր՝ Մեծին Հերովդէսի մահուընէն ետքը ատ պաշտօնին գըլուխն անցաւ 750 Թուականին, ու 42 տարի շարունակ պաշտօնավարեց՝ մինչեւ որ Գալիկուլայի օրով, 792ին աքսորուեցաւ ի Լիոն։ Ուրեմն, Պիղատոս երբ լսեց Յիսուսին Գալիլեացի ըլլալն, և հետեւաբար Հերովդէսի իրաւասութենէն ըլլալը՝ անմիջապէս անոր յանձնել ուզեց։ Այսպէսով՝ Պիղատոս թէ՛ կը յուսար անմեղ մը դատապարտելու պատասխանատուութենէն ինքզինք ազատել. և թէ՛ կրկին պնդել բարեկամական կապ մը որ շատ ատենները ի վեր խզուած էր իր ու Անդիպասի միջեւ։ — Հերովդէս Անդիպաս ալ, որու բնակութիւնը կը գտնուէր ի Տիբերեայ, Տօնին առթիւ երուսաղէմ եկած էր, Յերեւս ինք ալ մասամբ մը պատասխանատու էր հսկելու այդ պարագային հանդիպին անդորրութեան վրայ, Հաւանական է որ Երուսաղէմի մէջ նա կը բնակէր Ասմոնացւոց պալատը որ շինուած էր Սիոնի լերան ստորոտը [Յովսեպոս. Պատմ. Հր.Բ. 16. 3։ Հմուր.

ի. 8. 11։, և կամ իր հօր պալատան մէջ որ անկէ քիչ հեռի կառուցուած էր Արեւմտեան կողմը [Langen, *Die letzten Lebenstage Jesu*, p. 268; R. Riess, *Atlas de la Bible*, pl. VI [։

11. Արկ զնովաւ հանդերձս սպիտակս. Հին ատեններուն՝ Թագաւորներն ու երեւելի անձնաւորութիւններ, մանաւանդ Հռովմայեցւոց մէջ, սպիտակ վերարկու մը կը կըրէին մեծ հանդիսութեանց ժամանակ։ Ուստի, Հերովդէս ալ հեգնական իմաստ մը տալու համար Յիսուսի՝ որնոր ըստ Սան հէտրինի ամբաստանութեան՝ Թագաւոր կ'անուանէր ինք զինք, անոր վրայ ալ սպիտակ վերարկուն կրելու սովորութեան մասին՝ Տես, Տակիտոս, Պատմ. Բ. 89։ Յովէպպոս Հնուր. Բ. 7. 3։ Պատրգ. Հր. Բ. 1. 1։ Rosenmüller, *Alt. u. neues Morgenland*, t. v. p. 219; Keim, *Geschichte Jesu von Nazara*, t. III. 2. p. 380; Langen, *die letzten Lebenstage Jesu*, p. 270։ Պէտք չէ շփոթել Հերովդէսի բրած սոյն անարգական հեգնութիւնը՝ Ս. Մատթէոսի [Իչ. 27—31] ու Ս. Մարկոսի մէջ [ԺԵ. 16—20] պատմուած նման դէպքին հետ՝ ինչպես կ'ընեն Ռասիոնալիստներէ շատերը Աւետարանչաց հարազատութիւնը տարակոյսի տակ ձգել տալու նպատակաւ։ Վասն զի, այն երկու դէպքերն իրարմէ անջատ են, և ոչ մէկ կերպիւ մը կարելի է նոյնացնել զանոնք։

16. Խրատեցից զդա, եւ արձակեցից։

17. Չի հարկ էր մի մի ըստ օրինի արձակել նոցա։

16. Ուստի զինք պատժեմ ու ազատ ձգեմ։

17. Որովհետեւ սոխակուած էր բանտարկեալ մը ազատ ձգել ա-նոնց նոյն տօնին առթիւ։

16. Խրատեցից զդա. — Խրատեցից [յն. παιδεύσας, յետ խրատեղոյ] իր նախնական իմաստով կը նշանակէ կրթել, մարզել պզտիկ տղաքներուն. իսկ երկրորդական իմաստով կը նշանակէ պատժել, ինչպէս կ'ընեն պզտիկ տղաքներուն, Որմէ մեզմանութեամբ սա խմաստը տրուած է, ինչպէս այս տեղ ալ, ձաղկեմ, խարազանեմ: Սոյն բառին առման մասին Տե՛ս Bretschneider; Schneider: Jos. Planchet բազիրքերը։ —Հռովմայեցւոց Օրէնքը երեք առթի մէջ կը Թոյլատրէր խարազանելու պատիժը. Նախ՝ ամբաստանեալին բերնէն խօսք մ'առնելու համար, երկրորդ՝ ամբաստանելը պատժելու դիտմամբ, և ա ծանր պատիժ մը սեպուած էր, որմէ վեր պատիժը միայն մահուան դատապարտելն էր։ երրորդ՝ իբր ամբողջացուցիչ մաս խայի պատժոյն։ Հոս՝ ինչպէս յայտնի է Պիղատոսի խօսքերէն, ու մանաւանդ Ս. Յովհաննու համահաւասար անցքէն [ԺՐ. ԺԹ.], Գատաւորին նպատակը եղաւ ձեժել տալ զՅիսուս՝ որպէս զի ատով շարժէ Հրէից սրտերն ու ա՛լ չդատապարտել տան զանի. Այս է նաեւ Ս. Օգստինոսի ու Ս. Ոսկեբերանի կարծիքը։ — Ամբաստանեալ մը ձաղկելու համար, ըստ Հռոմայական սովորութեան, կը մերկացնէին անոր մարմնոյն վերին մասը, ու կը կապէին զայն ցած սիւնի մը, այնպէս որ ծոած դիրք մը առնէր աւելի դիւրաւ ձաղկուելու համար. Յատուկ դահիճներ [lictor] զինուած դիւրաթեք ցուպերով [virga], կամ բիլերով [fustis], և կամ կաշեայ խոպատ բազաններով [flagellum] որոց ծայրը կը գտնուէր մերթ խեցան [scorpio], մերթ ոսկրոտիներ [flagra pecuinis ossibus ca-tenata—անասունց ոսկրոտիներեն յեղեղած խարազան], մերթ կապարեայ գնդակներ [plumbae] կը ծեծէին դժբախտը։ Հարուածներուն Քիւը որոշուած չըլլալով՝ դահիճներն այնքան կը ծեծէին որքան ուզէին, մինչեւ որ հէք ձաղկուողին վրայէն մարմինը պատառ պատառ վար իյնար, ոսկորները կոտրտուէին, արիւնը ցամքէր ու կիսամեռ իյնար։ Ստէպ այս պահուն և դահիճներն անզգայ կը շարունակէին իրենց դաժան գործողութիւնը, մինչեւ որ յոգնած ակամայ կամօք դադրէին ծեծելէ [Տե՛ս, Cicero, *in Verrem*, V; Philon, *in Flace*;]։ Սոյն վիճակն ունեցաւ նաեւ Փրկիչը՝ որմէ բնաւ չշարժեցան Հրեայք, ու դարձեալ պնդեցին որ նա մահուան դատապարտուէր։ —Այն սիւնը՝ որու կապուած էր Յիսուս իր խարազանուած պատուհուն. Դ. դարէն ի վեր կը յարգուէր քրիստոնէիցմէ Երուսաղէմի մէջ, և որ յետոյ Հռոմ փոխադրուելով Սրբուհի Եւպրաքսէի [Santa Prassede] եկեղեցւոյն մէջ դրուեցաւ, Տե՛ս. Rohault de Fleury, *Mém. s. les instr. de la Passion*, p. 264: Ոմանք փափկանկատութեամբ մը պահանած էին անոնց ան սովորութիւնը։ Վասն զի, ինչպէս պատմութիւնը կ'ատանէ, Հռովմայեցիք ալ սովոր էին որոշեալ տօնի մը՝ զոր Lectisternia այսինքն աստուածներու կոչուելի տօն կ'անուանէին, ազատ ձգել գերիներն իրենց շղթաներէն՝ որպէս զի ասոնք ալ մասնակցէին նոյն ատեր խրախճանութեանց։ Այսպէս ալ Յոյները կը Թոյլատրէին բանտարկեալներուն՝ որպէս զի վայելէին էղէւթիերիա [տօն ազատութեան] տօնին հանդիսութիւններն ի յիշատակ Ազատ գետին քով Պարսից դէմ տարած յաղթութեան։ Ոմանք նոյնպէս հաւատացած չէր՝ այլ Հռոմայեցւոց կողմէն իբր ցոյց մը իրենց վեհանձնութեան, ատ առանձնաշնորհումը տրուած էր Հրէից։ Սոյն կարծիքէն են Թեոզենմիլլէր, Ֆրիէտլիպ, Ֆուար և այլք։ Ինչ որ ըլլայ սակայն կարծեաց տարբերութիւնն այս մասին, սա ստոյգ է Թէ Հրեայք իրր իրաւունք կրնային պահանջել բանտարկեալի մը արձակումն՝ ինչպէս յայտնի է Ս. Ղուկասու սա անցքէն Հարկ եր. և մանաւանդ Ս. Յովհաննու հետեւեալ հատուածէն «Բայց դուք սովորութիւն ունիք որ՝ այս Զատիկին մէկը ձեզի ազատ թողում» [ԺՀ. 39]։

18. Եւ նոքա աղաղակէին՝ ամենայն բազմութեամբն և ասէին. Բա՛րձ զդա և արձակեա՛ մեզ զԲարաբբա.

19. [Որ էր՝ վասն խռովութեան իրիք եղելոյ ի քաղաքին և սպանութեան, մտեալ ի բանտ]։

20. Դարձեալ Պիղատոս սկսաւ խօսել. քանզի կամէր արձակել զՅիսուս։

21. Եւ նոքա անդրէն աղաղակէին և ասէին. Ի խա՛չ հան զդա։

22. Եւ նա երիցս ասէ ցնոսա. Զի՞նչ չար արար սա. Ոչինչ մահու գտի ի սմա. խրատեցից զսա և արձակեցից։ Մատթ. ԻԷ. 23: Մարկ. ԺԵ. 14:

23. Եւ նոքա սաստկին մեծաձայն՝ և խնդրէին զնա ի խաչ հանել. եւ զբռնայիսն բարբառք նոցա և քահանայապետիցն։

18. Եւ անոնք բոլոր բազմութեան հետ ի միասին աղաղակեցին ու ըսին. Վերցո՛ւր սոխակա ու ազատ ձգէ մեզի Բարաբբան։

19. [Որն որ՝ քաղքին մէջ պատահած խռովութեան մը պատճառաւ, և սպանութեան մը համար բանտ մտած էր]։

20. Կրկին սկսաւ խօսիլ Պիղատոս. որովհետեւ կը փափաքէր ազատ ձգել զՅիսուս։

21. Իսկ անոնք գարձեալ կը գոչէին ըսելով. Խա՛չ հանէ սոխակա։

22. Եւ անկէ երրորդ անգամ մըն ալ բաւ անոնց. Ինչ գէշութիւն ըրած է սոխակա. Ես ատոր վրայ մահուան յանձանք մը չի գտայ. յանդիմանեմ ուրեմն զինք ու ազատ ձգեմ։

23. Եւ անոնք բարձրաձայն կը սոխակէին՝ ու կ'ուզէին որ խաչ հանուի. եւ անոնց ձայներն կը զօրանային, ինչպէս նաեւ քահանայից պետերունը։

24. Եւ Պիղատոս հաւանեցաւ առնել զհայցուածս նոցա։
25. Արձակեաց նոցա զբարաբբան՝ զոր վասն խռովութեան և սպանութեան արկեալ էր ի բանտ, զոր և խնդրէին իսկ. և զՅիսուս մատնեաց կամս նոցա։

24. Եւ Պիղատոս հաւանեցաւ ընելու անոնց ուզածը։
25. Այսպէս անոնց ազատ ձգեց զԲարաբբան՝ որ բանտ դրուած էր խռովութեան ու սպանութեան պատճառաւ, զոր իրենք ալ կը խնդրէին. եւ զՅիսուս մատնեց անոնց կամքին։

Հրեայք զՅիսուս կ'առազնորդեն Գողգոթայ լեռը. — Սիմոն Կիւրենացի. — Երուսաղէմի կիներու լացն ու կոծը. — Յիսուս կը խօսուի երկու աւազակներու միջեւ. — Բարի աւազակին փրկութիւնը. — Մեկ քանի հրաշալի դէպքեր. — Յիսուս կ'աւանդէ իր Ս. Հոգին։

26. Իբրև առին գնացին զնա, ըմբռնեցին զոմն Սիմոն Կիւրենացի՝ որ գայր յանդէ. եդին ի նմուն մէկը, որ գաչտէն կը վերայ նորա զխաչն բերել զկնի Յիսուսի։ Մատթ. իէ. 32: Մարկ. իե. 21:

26. Երբ առնելով կը տանէին զանիկա, Սիմոն Կիւրենացի ածանէին, որ գաչտէն կու գար, բռնեցին, և անոր վրայ դրին խաչը որ Յիսուսի ետեւէն տանէր։

---

24. Եւ Պիղատոս հաւանեցաւ առնել... — Երբ մէկն անուշադիր կերպով մը հետեւի սոյն պատմութեան շղթային՝ չի վրանիր ամէն պատասխանատուութենէ զերծ նկատելու զՊիղատոս. քանի որ ասիկայ ամէն միջոցով կը ջանայ համոզել խաժամուժը որ ետ կենայ Յիսուսի դատապարտութիւնը խնդրելէ։ Բայց այսպէս չէ, և յիրաւի մեր Ս. Հարը միաբերան կը դատապարտեն զՊիղատոս իբր անիրաւ, ու շահախնդիր։ Զի, իր դատաւորութեան շրջանին մէջ Պիղատոս ստէպ ժողովուրդին ձայնին հակառակած էր, և իր զեղծումներուն շարքը անվիճ կրնար սեպուիլ Թէ որ, ուրեմն, ինք կրցած էր իր անիրաւ գործքերուն մէջ ընդդիմանալ հանրութեան արդար բողոքին, ինչո՞ւ նոյն բանը պիտի չկրնար ընել այս պարագային՝ երբ ինք կատարելապէս համոզուած էր Յիսուսի անվնասութեան. Մանաւանդ որ, ինք գիտէր Հռովմայական Օրինագրքին սա հատուածը Թէ. «Ժողովուրդին զուր աղաղակները պէտք չէ լսելի ըլլան՝ երբ ասոնք կը պընդեն որ կա՛մ յանձաւոր մը իբր անմեղ արձկուի, և կա՛մ անմեղ մը դատապարտուի»։ Lex. XII. *de pœnis*. Բայց, ինչպէս կը գրէ Փիլոն [*Legat. ad Caium*], «Անիկայ կը վախնար որ, Հրեայք դեսպան մը ղրկելով [ի Հռովմ] մէջ տեղ կը հանէին իր յոռի մատակարարութեան գործքերը, իր կեղեքումները, իր անիրաւ վճիռները կամ իր որոշած բարբարոս պատիժները, և այս վախն էր որ զինք այդչափ վարանման մէջ կը ձգէր»։

26. Ըմբռնեցին զոմն Սիմոն Կիւրենացի. — Ս. Մատթէոսի Աւետարանէն [իէ. 32] բացայայտ կը տեսնուի Թէ Սիմոն Կիւրենացի գէթ ծագմամբ Կիւրենական գաւառէն էր, որ գաւառը կը գտնուէր Ափրիկէի Հիւսիսային մասին մէջ Տրիպոլսոյ [Թարապուղուս] ու Եգիպտոսի միջեւ՝ Միջերկրականի վրայ։ Այս գաւառին Ափրիկեան Բէնդապոլիս ալ կ'ըսէին՝ ուր ատենօք հարիւր հազարի մօտ Հրեայ գաղթականներ հաստատած էին Պտղոմէոս Լագոսի հրամանաւ, և շատ մը առանձնաշնորհումներ կը վայելէին [Տե՛ս, Յովսէպոս, Ընդդէմ Ապիոնի, Բ. 4.]։ Սակայն ատենէ մը ի վեր, Սիմոն Կիւրենացի իր բնակութիւնն յերուսաղէմ հաստատած էր, և հաւանականօրէն մայրաքաղաքէն դուրս ստացած էր նաեւ հող ու ամարանոց՝ որ տեղէն վերադարձած պահուն կը բռնադատեն զինք որ Յիսուսի խաչը տանի [Fillion, *St. Marc*, p. 214, *notes.*]։ Ըմբռնեցին, Մատթէոսի ու Մարկոսի մէջ կը կարդանք Պահակ ուղեկ որ կը համապատասխանէ անկարեւոր թուրքմէ Քրքերէն բացատրութեան։ Լատին Քարգմանութիւնն ալ Յոյնին հետեւողութեամբ Քարգմանած է *angariare* բայով՝ որ բառը Պարսիկ ծագում ունի։ Սոյն պահակ [անկարիա] բռնելու սովորութիւնն հաստատողը եղաւ Կիւրոս Պարսից Քաղաւորը։ Ասիկա երբ սուրհանդակի դրութիւնն ընդհանրացուց իր պետութեան մէջ, իշխանութիւն տուաւ բոլոր Պետական սուրհանդակներուն որ իրենց անցած տեղերէն՝ կարենային ըմբռնել ձրի, առանց ո՛և է փոխարինութեան, մարդ, անասուն, կառք՝ եթէ հարկաւորութիւն ունենային անոնց։ Ցետոյ սոյն սովորութիւնն անցաւ նաեւ Յունաստան ու Հռոմայական պետութեան մէջ։ Տե՛ս, *Hérod.* VIII, 98; Xenoph. *Cyrop.* VIII. 6. 17; Beelen, *Gram. graecitatis N.* T. p. 20; Jos. Planche, *Dict. Grec-Franc.* s. v. ἀγγαρεύω. — Եդին ի վերայ նորա զխաչն. Սա ստոյգ է Թէ, երբ Պիղատոս վերջնական կերպով զՅիսուս Հրէից ձեռքն յանձնեց որ խաչ հանեն, անոնք փութոյ պնդութեամբ արդէն պատրաստուած խաչը Յիսուսի ուսը բեռցուցին՝ մինչեւ որ Երուսաղէմայ դռնէն դուրս ելան [Մատթ. իէ. 33], հոս հանդիպելով Սիմոն Կիւրենացւոյն՝ այն ատեն բռնեցին ասի որ Յիսուսի խաչը տանի, ինչու որ՝ Փրկիչը բոլորովին ընկճած ըլլալով ծեծին հետեւանքէն, անկարելի էր որ չվերներ այդչափ ծանրութեան տակ։ Սակայն, Սիմոն Կիւրենացին մինա՞կը տարաւ խաչը՝ Թէ Յիսուսի հետ ի միասին, այնպէս որ խաչի ծանրութիւնը Յիսուսի ուսերուն վրայ մնալով՝ ինք խաչին ետեւի կողմէն միայն վեր բռնէր։ Թէ որ նկարիչներու մեծագոյն մասին հեղինակութենց ուշ ըրնենք՝ ասոնք այս վերջին կերպը ցոյց կու տան իրենց նկարներուն վրայ. բայց սըխալ՝ ու ծանր սխալ մըն է ասիկա. վասն զի Աւետարանչաց միտքը բոլորովին տարբեր է։ Զի ասոնք՝ ինչպէս Ս. Մատթէոս ու Ս. Մարկոս, կ'ըսեն Թէ «Պահակ բռնեցին զՍիմոն Կիւրենացի որպէս զի ասիկա տանէր Յիսուսի խաչը»։ Ս. Ղուկաս ալ՝ Թէ, «Սիմոն Կիւրենացիին վրայ դրին խաչը որպէս զի Յիսուսի ետեւէն տանէր». այս ինքն Թէ՝ Յիսուս առջեւէն ազատ քալած ատեն՝ Կիւրենացին անոր ետեւէն պիտի երթար խաչը ուսերուն վրայ [Տե՛ս, S. Hyeron. *in Matth.* XXVII. 32; *S. Ambros. Expos.* in *Luc.* l. x. 107.]։

28. Մի՛ լայք ի վերայ իմ. — Երուսա-

27. Եւ երթայր զհետ նորա բազմութիւն ժողովրդեանն, և կանանց՝ որ կոծէին և ալխատէին զնա։

28. Դարձաւ Յիսուս և ասէ ցնոսա. Դուստե՛րք Երուսաղէմի, մի՛ զայր ի վերայ իմ՝ այլ լայեք ի վերայ անձանց և ի վերայ որդւոց ձերոց։

27. Եւ անոր ետեւէն կ'երթար ժողովուրդին բազմութիւնը, և կիներ՝ որոնք կուրծքերնուն զարնելով, կուլային անոր վրայ։

28. Յիսուս ետին դառնալով անոնց ըսաւ. Երուսաղէմի՛ աղջիկներ, մի՛ լաք իմ վրաս, հապա լացէք դուք ձեր՝ ու ձեր զաւկներուն վրայ։

29. Չի եկեսցեն աւուրք՝ յորս ասիցեն թէ, Երանի՛ ամլոյ, և որովայնից՝ որ ոչ ծնան, և ստինք՝ որ ոչ դիեցուցին:

30. Ցայնժամ սկսանիցին ասել լերանց թէ, Անկարո՛ք ի վերայ մեր. և բլրոց թէ, Ծածկեցէ՛ք զմեզ: Եսայի. ԺԳ. 19: Ովսէ. ժ. 8: Յայտ. զ. 16:

31. Չի եթէ ընդ փայտ դալար զայս առնեն, ընդ չորն ո՞ինչ լինիցի:

29. Չի պիտի գան օրեր՝ որ պիտի ըսեն թէ, Երանի՛ անմատղներուն, և այն որովայններուն՝ որոնք ծնած չեն, և ստինքներուն՝ որոնք դիեցուցած չեն:

30. Այն ատեն պիտի սկսին ըսել լեռներուն թէ, Իյնկե՛ք մեր վրայ. և բլուրներուն թէ, Ծածկեցե՛ք մեզ:

31. Չի, թէ որ այսպէս կ'ընեն դալար փայտին, հապա ի՛նչ պիտի չընեն չորին:

ղեմայ կանանց ատ լացն ու կոծը Թէպէտ ունէր իր արդար շարժառիթը, զի անոնցմէ շատեր Թերեւս համոզուած էին Յիսուսի անմեղութեան, շատեր վայելած էին անոր բարիքները, բայց Փրկիչը կը յիշեցնէ անոնց Թէ ի՛նչ աղետալի ժամեր պիտի գային՝ որ ժամանակ աւելի արդարացի պիտի ըլլար անոնց ողբը, Վասն զի իր մահն անհրաժեշտ էր հոգւոց փրկութեան համար. մինչդեռ այն ահեղ ժամերն՝ որոց այդ կանանցմէ շատերը ներկայ պիտի ըլլային երուսաղէմայ կործանման ժամանակ, յիրաւի արժանի պիտի ըլլային իրենց ողբին՝ քանի որ Հրեական ազգին չնչման վայրկեանները պիտի ըլլային ի պատիժ անոր ծանր մեղքին, —Ամէն ուխտաւոր գիտէ Թէ, ցարդ Հրեայք կը շարունակեն ատ իրենց ողբը պաշտօնական կերպիւ, հին տաճարին արտաքին պարսպաց առջեւ, ամէն ուրբաթ օր: Վասն զի անոնց ամենեւին Թոյլ տըր- ուած չէ որ այն տաճարին տեղ՝ ուր այժմ փայտը կամ ծառը՝ որ իր բովանդակ կը բարձրանայ Օմարի հոյակապ մզկիթը, բովէ ունի և իր ատենին ծաղիկ կու տայ անոնք ոտք կոխեն, և միայն սա զիջողու- ու պտուղ կը հասունցնէ, — Ընդ չորն. Թիւն արժանացած են որ, ամէն ուրբաթ այսինքն այն փայտը՝ որ կտրուած է, և հեկարենան հաւաքուիլ արտաքին պարիսպ- տեւաբար չորցած ու վառուելու պատրաստ ներու դուրսի կողմն և հոն աղօթեն ու էն Թաց կամ դալար փայտը Ս. Գրոց մէջ լան, Հոս հետաքրքրութեան համար կը դը- կը ներկայացնէ առ հասարակ արդար մարնենք անոնց ատ լացի արարողութիւնը, երբ դը, որնոր սաղմոսերգուին խօսքերուն հա- բաւական Թուով հրեայ, այր Թէ կին, հա- մաձայն, նման է առուտակին եզերքը տընկուած ծառի մը՝ որ իր եղանակին պտուղը կու տայ, և որու տերեւները բնաւ չեն Թափիր [Սղ. Ա. 3, Եզեկ. Ի. 47]: Մինչդեռ չոր փայտը նշանակ է մեղաւորին, Արդ Թիսուս այսպէս դալար փայտ մ'ըլլալով, Թէ որ այդչափ չարչարանքներ կը կրէ, հապա ի՞նչ պիտի ըլլայ Իսրայէլի վախճանը, Իսրայէլ՝ որ չոր փայտ մըն է, այսինքն մեղաւոր է, և իր մեղքերն իրեն դէմ վրէժխնդրութիւն կը պոռան:

33. Կոչեցեալ Գագաթն. — Միւս Աւետարանիչներէն Ս. Մատթէոս կ'ըսէ այս տեղ՝ Գողգոթա անուանուած տեղը. այսպէս ալ Ս. Մարկոս ու Ս. Յովհաննէս: Գողգոթա բառն բուն արամական հնչմամբ կ'ըսուէր Կուլկոլթա. իսկ զուտ Եբրայերէն կ'ըսուէր Կուլկոլէթ [Դ. Թագ. Թ. 35], որ յառաջ կու գար կալալ [գլորել] բայէն, որով Կուլկոլէթ կը նշանակէր տեղի կառափնեղոյ: Բայց Ս. Ղուկաս որ սոսկ Գողգոթան կը Թարգմանէ Գագաթն [κρανίον=գանկ] աւելի կը ճշդէ անոր իմաստը, Թէ ինչո՞ւ ատ տեղին Գողգոթա անունը տրուած էր, երեք զվխաւոր կարծիք կան այս մասին: Մեկնիչներէ շատեր կ'ըսեն Թէ հոն էր որ տեղի կ'ունենար ոճրագործներու գլխատման գործողութիւնը, եւ այդ պատճառաւ կ'ըսուէր Գողգոթա կամ կառափնատեղի: Բայց այս կարծիքն ոչ այնչափ հաստատ հիման մը վրայ դրուած կ'երեւի, որովհետեւ հիներն մեզ պէս որոշեալ տեղ մը չունէին ոճրագործներն ըսպանելու, այլ մերթ հոս, մերթ այլուր կ'ը-

32. Ածին և այլ երկուս չարագործս՝ սպանանել ընդ նմա:

33. Իբրեւ չորքան ի տեղին կոչեցեալ Գագաթն, անդ հանին զնա ի խաչ. և զչարագործսն՝ զմին ընդ աջմէ, և զմին ընդ ձախմէ խաչեցին: Մատթ. իէ. 33: Մարկ. ժե. 22: Յովհ. ԺԹ. 17:

32. Երկու չարագործներ ալ բերած էին՝ անոր հետ սպաննելու համար:

33. Եւ երբ հասան այն տեղ որ Գագաթ կ'ըսուէր՝ հոն զանի խաչ հանեցին. նոյնպէս չարագործներն ալ խաչեցին, որոց մին՝ անոր աջ կողմն, և մին՝ անոր ձախը:

նէին, երկրորդ որ, եթէ ատոյգ ըլլար ատ իրենց կարծիքը, այն ատեն Աւետարանիչը պէտք էին յոգնականակերպ ըսել տեղի կառափանց [τοῦτον τὸν φονέα κρεμᾶτε], ու չէ Թէ Գողգոթա՛ն]: — Երկրորդ՝ բայց հինեցած կարծիքի մըն ալ հետեւելով, Գողգոթայի վրայ Քաղուած ըլլալով Ադամ, ի յիշատակ անոր այդ տեղ անուանուած է տեղի կառափին [κρανίου τόπος]: Այս աւանդութեան արմատները եղած է մեզ Որիգենէս [Orig. *In matth.* h. l.], և զոր կարծիքը պաշտպանած են Ս. Աթանաս և Ս. Ամբրոսիոս: Սակայն իրաւամբ Ս. Հերոնիմոս առաջելի կարգը կը դնէ այդ աւանդութիւնը, և զոր կը հաստատեն նաեւ արդի քաջ քննագետք: Բայց, սա ևս ըստոյգ է Թէ, այդ աւանդութիւնն ատեն մը այն աստիճան վարկ գտած էր որ, սկսան խաչելութեան պատկերին ստորոտը զանկ մը դնել երկու խաչաձեւ մեռելի ոսկրոտիներով, ի յիշատակ Ադամի մարմնոյն Գողգոթայի վրայ Քաղուած ըլլալուն, և որ ստուգութիւնը ցարդ իսկ պահուած է: — Գալով երրորդ կարծիքին, որ արդի հեղինակաց մեծագոյն մասինն է, Գողգոթան ատ իր անունը [տեղի կառափին կամ կառափեղեկան] կը պարտէր ոսկ իր ունեցած ձեւին՝ որ գանկի մը ձեւն էր: Այս կարծեաց առաջին չերմ պաշտպան գտնուած է Ս. Կիւրեղ Աղեքսանդրացի, և որ մեկնութիւնը խիստ բնական կ'երեւի մեզ ալ: Տե՛ս, J. Langen, *Die letzten Lebenstag Jesu* p. 369 . . . : —

34. Եւ Յիսուս ասէ. Հա՛յր, թո՛ղ դոցա, զի ոչ գիտեն զինչ ներէ՛ անոնց, որովհետեւ չեն գործեն: Եւ ի բաժանել զհանդերձս նորա՝ արկին վիճակ:

35. Եւ կայր ժողովուրդն հայեցեալ: Անգոնէին զնա իշխանքն հանդերձ նոքօք՝ և ասէին. Զայլս ապրեցոյց, ապրեցուսցէ և զանձն՝ եթէ դա է Քրիստոս Որդի Աստուծոյ ընտրեալն:

36. Այպն առնէին զնա և գինուորքն, եկեալ առաջի՝ մատուցանէին նմա քացախ,

37. Եւ ասէին. Եթէ դու ես Թագաւորն Հրէից՝ փրկեա՛ զանձն քո:

38. Եւ էր գիր գրեալ ի վերայ նորա՝ Յունարէն, և Լատինարէն և Եբրայեցերէն. ԱՅՍ Է ԱՐՔԱՅՆ ՀՐԷԻՑ: Ցովհ. ԺԹ. 20:

39. Իսկ մի ոմն ի կախելոց չարագործացն հայհոյէր զնա և ասէր. Ո՛չ դու ես Քրիստոս, փրկեա՛ զանձն քո և զմեզ:

34. Եւ Յիսուս ասէ, Հա՛յր, թո՛ղ դոցա . . . — Յիսուս այս խօսքերը կ'արտասանէր՝ երբ այն ինչ կը սկսէին գինուորները մեխել սայրասուր գամերն իր աստուածային ձեռքերուն մէջ: Անիշխաբուածային ձեռքերուն մէջ: ԱնիշխաբուԲիւնն՝ ու չարիքի փոխարէն բարիք հատուցանելը, քրիստոնէի մը նուիրական պարտականուԲիւնն ըլլալով, այս վսեմ առաքինուԲեան օրինակը կու տայ մեզ Փըրկիչն աղօԹելով իր ոխերիմ Ջշնամիներուն համար: Յիսուս՝ եօԹը հիանալի խօսքեր արտասանեց խաչի վրայ, որոնք են. — 1. Հա՛յր, թո՛ղ դոցա, զի ոչ գիտեն զի՛նչ գործեն [Ղուկ. ԻԳ. 34.]. — 2. Ամեն ասեմ ձեզ. Այսօր ընդ իս իցես ի դրախտի. [Ղուկ. ԻԳ. 43]. — 3. Կի՛ն դու, ահա որդի քո. . . Ահա՛ մայր քո [Ցովհ. ԺԹ. 26—27. — 4. Է՛լի, է՛լի, լա՛մա սաբաքթանի՞ [Մատթ. ԻԷ. 46. Մարկ. ԺԵ. 34]. — 5. Ծարաւի եմ [Ցովհ. ԺԹ. 28]. —6. Ամենայն ինչ կատարեալ է [Ցովհ. ԺԹ. 30]. — 7. Հա՛յր, ի ձեռս քո աձանգեմ զհոգի իմ [Ղուկ. ԻԳ. 46].

36. Այպն առնէին զնա եւ գինուորքն, . . . մատուցանէին ևմա քացախ: — Սոյն քացախը տարբեր էր այն քացախէն՝ զոր լեցուած սպունգով կը մատուցանէին Յիսուսի շրթներուն դպցուցին՝ երբ ասիկա ծարաւի եմ գոչեց, Ուստի սոյն քացախով պէտք է իմանալ սովորական ՔՁու ըմպելի մը՝ զոր հասարակօրէն կը գործածէին Հռովմայեցի զօրականք, և զոր ոմն կ'անուանէին Տե՛ս, Keim, *Gesch. Jesu*, t. III.

43. Այսօր ընդ իս իցես ի դրախտիս. — Դրախտ բառը [յն. παράδεισος] Հրէից քով մուտ գտած է Քրիստոսէ շուրջ 400 տարի առաջ՝ Փարսից անուամբ, ինչպես յայտնի է, սոյն բառը Պարսիկ ծագում ունի՝ որմէ առած ենք մեք ևս ու ըրած ենք Պարտէզ, իսկ լատինք՝ Բարատիզուս: ԵօԹանասից Թարգմանիչք, Եբրայական Կանէտեհ [Դրախտ Եդեմական]ը Թարգմանած են ὁ παράδεισος τῆς τρυφῆς պարտէզ հնչուղբեամբ. Որ ատենէն սկսեալ՝ Դրախտ կամ Փարսից բառն հետզհետէ խոտորելով իր նախնական իմաստէն՝ գործածուիլ սկսաւ ընդհանրապէս կամ գոգ Աբրահամու իմաստով, որով կ'ուզէին հասկցնել այն տեղն՝ ուր արդարոց հոգիները կ'ապաստին յարուԲեան ժամանակին սպասելով՝ որ ատեն պիտի բացուէր իրենց առջեւ երկնից արքայուԲեան դռները. — Յիսուս ալ, ուրեմն, որ ի վարժատրուԲիւն բարի ուսազգին կը խոստանայ ՔՁ այդ օրն իր հետ դրախտը պիտի գտնուի՝ ատով կ'ուզէ հասկցնել՝ չէ ՔՁ երկինքը՝ այլ դիմարսը: Այսպէս է նաեւ է՛ն նշանաւոր մեկնիչներու և Ս. Հարց կարծիքը:

44—45. — Եւ էր իբրեւ վեցերորդ ժամ. — Վեցերորդ ժամը կը համապատասխանէր կէս աւուր, որ ժամանակ կը սկսէր Յիսուս հոգեվարք մտնել, Այդ ատեն էր որ բնուԲիւնն սկսաւ դողդոջիլ, ու տեւեց մինչեւ իրիկուան ժամը ինը՝ որ ատեն Փրկիչն իր վերջին շունչը կու տար, — Եւ խաւար եղեւ ի վերայ ամենայն երկրի. Հազիւ Յիսուս կը սկսի իր հոգեվարքը՝ մէկէն արեւը

40. Պատասխանի ևս ընկերն սաստկով նմա և ասէ. Զերկնչի՞ս դու Աստուծոյ՝ զի ի նմին պատժի կաս:

41. Եւ մեք յիրաւի, զի արժանի՝ որոց գործեացաքն՝ առնումք զհատուցումն. և սա ապիրատ ինչ ոչ գործեաց:

42. Եւ ասէ ցՅիսուս. Յիշեա՛ զիս, Տէ՛ր, յորժամ գայցես արքայուԲեամբ քով:

43. Եւ ասէ ցնա Յիսուս. Ամէն ասեմ քեզ. Այսօր ընդ իս իցես ի Դրախտին:

44. Եւ էր իբրեւ վեցերորդ ժամն և խաւար եղեւ ի վերայ ամենայն երկրի մինչեւ ցիններորդ ժամ. խաւարեցաւ արեգակն:

45. Եւ հերցաւ վարագոյր տաճարին ընդ մէջ:

40. Իսկ ընկերը պատասխանեց յանդիմանելով զանի և ըսելով. Դու բնաւ չե՞ս վախնար Աստուծմէ՝ երբ միեւնոյն պատիժը կը կրես:

41. Մերինը իրաւացի ալ է. որովհետեւ մեր գործքերուն արժանի հատուցումը կ'առնունք. մինչդեռ ասիկա գէշ-բան մը գործած չունի:

42. Եւ Յիսուսի կ'ըսէ. Տէ՛ր, յիշէ՛ զիս՝ երբ գաս քու արքայութեանդ մէջ:

43. Եւ Յիսուս անոր ըսաւ. Ամէն դու ինծի հետ պիտի ըլլաս Դրախտին մէջ:

44. Եւ ժամը չուրջ վեցն էր. ու խաւար մը պատեց բոլոր երկրի վրայ մինչեւ ժամը ինը. արեւը խաւարեցաւ:

45. Ու տաճարին վարագոյրը մէջտեղէն պատռեցաւ:

46. Եւ կարդայ Յիսուս ի ձայն մեծ և ասէ. Հա՛յր, ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ. Զայս իրբև ասաց՝ եհան զոգի: Սիրէ. Լ. 6:

47. Եւ տեսեալ հարիւրապետին զոր ինչ եղեւն, փառաւորէր զԱստուած և ասէ. Արդարև այրս այս արդար էր:

48. Եւ ամենայն ժողովուրդքն որ եկեալ էին, և տեսանէին զոր ինչ եղեւ, դառնային զերծ, բախէին զկուրծս և դառնային:

49. Կային և ամենայն ծանօթքն նորա ի հեռաստանէ. և կանայք որ եկեալ էին զՅիսուսէ նորա ի Գալիլեէ՝ տեսանէին զայն:

46. Եւ Յիսուս բարձրաձայն կանչելով ըսաւ. Հա՛յր, քու ձեռքերդ կ'աւանդեմ իմ հոգիս: Ա ըսելով՝ հոգին աւանդեց:

47. Եւ հարիւրապետը տեսնելով եղածը, փառաւորեց զԱստուած ըսելով. Իրա՛ւ որ արդար էր այս մարդը:

48. Եւ հոն եկող բոլոր բազմութիւնը որ ներկայ էրատ տեսարանին և եղելութեան, կը բախէր իր կուրծքն ու կա կը դառնար:

49. Հոն կը գտնուէին նաև հեռուն կեցած՝ անոր բոլոր ծանօթները. և Գալիլեէն անոր հետեւող կիներն ալ կը դիտէին այդ բաները:

կը ծածկուի օդին մէջ տարածուած Քանէր խաւարէ մը: Ցայտնի բան մըն էր Թէ, սոյն ներու ստուար Ծիւ. մը, կը պնդեն Թէ պէտք է տառական իմաստով ըմբռնել ի վերայ ամենայն երկրի խօսքը: Բայց, Թերեւս առելի ճշմարտանմեան մօտ պիտի ըլլանք՝ երբ սրտի է'ն հետեւ քննադատներու կարծեաց հետեւելով, ըսենք Թէ այդ խաւարը չէ Թէ միայն Պաղեստինոյ՝ այլ Հռոմէական պետութեան սահմաններուն մէկ մեծ մասին մէջ ալ տարածուեցաւ [Տե՛ս, Bleek, *Synopt. Comment.* II. 471; Langen, *die letzten Lebenstage Jesu.*]: Ինչ որ է՝ սա ստոյգ է Թէ, ժամանակին՝ սոյն խաւարը մեծ յուզում յառաջ բերած էր, այնպէս որ՝ այդ խաւարին ատենը Դիոնիսիոս Արիսպացի (+ 95 յ. Ք.) գոչել սկսաւ «կամ բնութեան Աստուածն է որ կը չարչարուի, կամ տիեզերքի մեքենան է որ կը խանգարի»: Հռոմէական դիւանները ալ այդ դէպքի արձանագրութիւնն ըրած էին, այնպէս որ Տերտուղիանոս չի վարանիր իբր ստոյգ հրաշալիք մը անոնց ներկայացնելու՝ ըսելով. «Նոյն պահուն, հագիւ Թէ արեւի նման մը մարդ. Ս. Հայրերէ շատերն իր շրջանին կէսը բոլորած էր, յանկարծ կը

47. Եւ հարիւրապետը տեսնելով եղածը, փառաւորեց զԱստուած ըսելով. Իրա՛ւ որ արդար էր այս մարդը:

48. Եւ հոն եկող բոլոր բազմութիւնը որ ներկայ էր այս տեսարանին և եղելութեան, կը բախէր իր կուրծքն ու կա կը դառնար:

49. Հոն կը գտնուէին նաև հեռուն կեցած՝ անոր բոլոր ծանօթները. և Գալիլեէն անոր հետեւող կիներն ալ կը դիտէին այդ բաները:

Յովսէփ Արեմաթացի կը թաղէ զՅիսուս իր ածիծ ճամար դինած յատուկ դամբարանին մէջ:

50. Եւ ահա այր մի անուն Յովսէփ, որ էր նախարար՝ այր մէկը՝ որ նախարար էր, ու բարեգործ և արդար, Մատթ. իէ. 57: Մարկ. ժե. 43: Յովհ. ժԹ. 38:

51. Սա չէր միաբանեալ ընդ խորհուրդս և ընդ գործս նոցա. Յարիմաթեայ քաղաքէ Հրէից, որ և ինքն իսկ ակն ունէր արքայութեան Աստուծոյ,

52. Սա մատուցեալ առ Պիղատոս՝ խնդրեաց զմարմինն Յիսուսի:

53. Եւ իջուցեալ զնա՝ պատեաց պատուականաւ, և եդ ի կուածոյ գերեզմանին՝ ուր չէր բնաւ ոք եդեալ:

54. Եւ օրն էր ուրբաթ, և շաբաթ լուսանայր:

55. Եւ երթայլին զհետ նորա կանայք՝ որ եկեալ էին ընդ նմա ի Գալիլեէ. տեսին զգերեզմանն նոր. և որպէս եդաւ մարմին նորա:

50. Եւ ահա Յովսէփ անուն մարդ մը, որ բարեգործ և արդար մարդ մը, Մարկ. ժե. 43: Յովհ. ժԹ. 38:

51. Եւ որ բնաւ համաձայն չէր ո'չ անոնց խորհուրդին ու ոչ գործքին. և ինք Հրէից Արիմաթեայ քաղքէն էր, ու կը սպասէր Աստուծոյ արքայութեանը,

52. Երթալով Պիղատոսի քով՝ Յիսուսի մարմինը խնդրեց անկէ:

53. Ու զանի խաչէն վար իջնելով՝ պատանքով մը պատեց ու դրաւ ժայռի մէջ փորուած գերեզմանի մը մէջ՝ ուր տակաւին մէկ մը դրուած չէր:

54. Եւ ատ օրը ուրբաթ էր՝ ու շաբաթ պիտի լուսնար:

55. Գալիլեէ՝ Յիսուսի հետեւէն եկող կիներն ալ կը հետեւէին ատոնք տեսան գերեզմանը՝ և թէ ինչպէս հոն դրուեցաւ Յիսուսի մարմինը:

ծածկուի օրը: Անոնք որ այդ բանին ալ Քրիստոսի համար զուշակուած ըլլալուն կ'անգիտանային՝ իրր մեղքի արդիւնք կը նկատէին. բայց ահա արձանագրուած ունիք ձեր դիւաններուն մէջ աշխարհի այդ մեծ պատահարը» [*Apolog.* c. XXI.]: — Եւ հետեւաբար վարագոյր տաճարին. Տաճարին մէջ երկու նշանաւոր վարագոյրներ կային, մին՝ կախուած էր Սրբարանին առջեւ ու կը ծառայէր զոյն Արտազատելոյ. երկրորդը կախուած էր Սրբութիւն Սրբոցի առջեւ, և ահա այս վերջինն էր որ պատռեցաւ Յիսուսի մեռնելէն անմիջապէս ետքը. Տե՛ս, Winer, *Bibl. Realwœrterbuch*, Ցայտնի է Թէ, Սրբութիւն Սրբոցի առջեւ

կախուած վարագոյրը նշան էր Թէ հոն Մեծ Քահանայապետէն զատ ոչ ոք կրնար մտնել, և հիմա որ հրաշքով մը կը պատռի ան՝ ցոյց կու տայ Թէ այլ եւս հին օրինաց զոհերը վերջ գտած են, և Թէ ասոր պիտի փոխանակէ նոր Օրինաց զոհը. [Տե՛ս, Եբր. Թ. 8, ժ. 4]: Միւս Աւետարանիչներէ գիտենք Թէ, Յիսուսի մեռնելէն ետքը Տաճարի վարագոյրը պատռեցաւ, ու Թէ որ Ս. Ղուկաս սոյն դէպքը աւելի յառաջ կը դնէ՝ սոսկ այն մտքով է որ, կ'ուզէ ի մի տեղ հաւաքել նոյն ատենի պատահած հրաշալի դէպքերը:

50—56. Այր մի անուն Յովսէփ... Տե՛ս, Հատ. Ա. էջ, 155—156. Ծանօթ.:

56. Դարձան և պատրաստեցին խունկս և իւղս. և ի շաբաթուն անուշացոտս հանգարտեցին ուստի պատուիրանն էին:

56. Եւ դառնալով՝ խունկ ու անուշահոտ իւղ պատրաստեցին. և շաբաթ օր հանգիստ ըրին պատուիրանին համաձայն:

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

Յիսուս յարութիւն կ'առնէ.—Հրեշտակը կը տեսնուի սուրբ կանանց՝ ու կը յիշեցնէ անոնց Յիսուսի խօսքերն իր յարութեան մասին:

1. Բայց ի միաշաբաթուն վաղ քաջ ընդ առաւօտն՝ եկին ի գերեզմանն. բերին զխունկսն զոր պատրաստեցին. և այլ կանայք ընդ նոսա. Մատթ. ԻԸ. 1: Մարկ. ԺԶ. 2: Ցողհ. Ի. 1:

1. Բայց չաբթուան առաջին օրն անոնք գերեզմանի եկան առաւօտ կանուխ՝ իրենց հետ բերելով իրենց պատրաստած խունկերը, և ուրիշ կիներ ալ եկան անոնց հետ.

2. Եւ գտին զվէմն թաւալեցուցեալ ի գերեզմանէ անտի:

2. Ու գլորուած գտան քարը գերեզմանին վրայէն:

3. Եւ մտեալ ի ներքս՝ ոչ գտին զմարմինն Տեառն Յիսուսի:

3. Ու ներս մտնելով՝ չի գտան Տիրոջ Յիսուսի մարմինը:

4. Եւ եղեւ՝ ընդ հիանալն նոցա վասն այնորիկ, և անա արք երկու հասին առ նոսա ի հանդերձս լուսաւորս:

4. Եւ հանդիպեցաւ որ, երբ իրենք կը զարմանային այդ բանին վրայ, անա երկու մարդիկ երեւցան անոնց քով լուսաւոր զգեստներով:

5. Եւ իբրեւ զահի հարան, և խոնարհեցուցին զերեսս իւրեանց յերկիր, ասեն ցնոսա. Ձի՞ խնդրէք զկենդանին ընդ մեռեալս:

5. Եւ իրենք երբ սարսափահար՝ երեսնին դէպ ի վար կը խոնարհեցնէին, անոնք ըսին. Ինչո՞ւ մեռելներուն մէջ կը փնտռէք կենդանի եղողը:

6. Չէ՛ ասա, այլ յարեաւ. յիշեցէք որպէս խօսեցաւ ընդ ձեզ մինչ էրն ի Գալիլեայ,

6. Հոս չէ՛, այլ յարութիւն առաւ. յիշեցէք թէ ինչ խօսած էր ձեզի դեռ Գալիլեայ գտնուած ատենը,

7. Եւ ասէր թէ, Պարտ է Որդւոյ մարդոյ մատնիլ ի ձեռս մարդոց մեղաւորաց, և ի խաչ ելանել՝ և յերրորդ աւուր յառնել: Մատթ. ԺԶ. 21: ԺԷ. 21: Մարկ. Ը. 31: Թ. 30: Ղուկ. Թ. 22:

7. Երբ կ'ըսէր թէ, Պէտք է որ Որդի մարդոյ մատնուի մեղաւորներու ձեռքը, ու խաչ ելնէ, և երրորդ օրը յարութիւն առնէ:

8. Եւ յիշեցին զբանսն նորա:

8. Եւ անոնք յիշեցին անոր ասխօսքերը:

9. Եւ դարձան պատմեցին զայս ամենայն մեսասանիցն՝ և այլոցն ամենեցունց:

9. Ու վերադառնալով պատմեցին այս ամէն բաները տասնումէկին՝ և բոլոր միւսերուն:

10. Եւ էին Մարիամ Մագդաղենացի. և Յովհաննա, և Մարիամ Յակովբայ, և այլք ընդ նոսա՝ որ պատմեցին զայս առաքեալոցն:

10. Եւ ասոնք էին՝ Մարիամ Մագդաղենացի, Յովհաննա, և Մարիամ՝ Յակոբի մայրը, և ասոնց հետ ուրիշներ ալ՝ որոնք այս բաները առաքեալներուն պատմեցին:

---

3. Մտեալ ի ներս. — Այլուր ըսած ենք թէ [Հաս. Ա. էջ, 156. Ծանօթ.] Հրէից գերեզմաններն առ հասարակ երկու մէջէ սենեակներէ կը բաղկանար, արդ Ս. Կանայք կրնային ատ պարագային դիւրութեամբ ներս մտնել աւելի մօտէն զննելու համար:

4. Սրբ երկու հասին . . . ի հանդերձս լուսաւորս. — Ասոնք երկու հրեշտակներ էին այր մարդու կերպարանքով. Նախընթաց երկու Աւետարանիչք մէկ հրեշտակ կը յիշեն, բայց սոյն հրեշտակներու երբ մէկի մը հրեշտակ երեւար՝ անշուշտ անոր քիչ առենէն մեռնիլը կը նշանակէր. —Ընդ մեռեալս. Այսինքն՝ մեռելներու յատուկ տեղերը, գերեզմաններու մէջ: Իբր թէ ըսել ուզէր. Ինչ եկած էք փնտռելու հոս գերեզմաններու մէջ, այն՝ որ կենդանութիւնը՝ կեանքն իսկ է:

10. «Մարիամ Մագդաղենացի նշանաւոր հանդիսացած է Աւետարանի մէջ՝ Փրկչին հանդիպած իր վառ սիրոյ զգացումներով, և եկեղեցական աւանդութեան մէջ՝ իր արցունքներով ու ապաշխարութեամբ: Մագդաղենացի ըսուած է, որովհետեւ Գալիլիոյ Մագդալա աւանէն էր, և որ աւանը շինուած էր Տիբերեայ լճակին եզերքը: Կը կարծուի թէ հարստութեամբ խիստ նշանաւոր ընտանիքէ մըն էր ան, բայց Աւետարանիչը անոր մեղաւոր տիպարը տալով, կ'ուզեն հասկցնել թէ հեշտասէր կեանքի մը անձնատուր եղած էր նա: Ծանօթ է արդէն Մարիամ Մագդաղենացիին մէկ քանի տարիներ կրած պատիժը. դեւերէ չարչրկուելէ յետոյ նա մինչեւ այն օրն որ, Փրկչին ներման արժանանալով, այդ անտանելի դիւական իշխանութենէն ազատեցաւ: Այդ օրէն ի վեր շարունակ ապաշխարհոդի կեանք մ'ուներ, իր գլխու մազերն ու իր անուշահոտ իւղն Տիրոջ ոտքին առչեւ դնելէ ետքը, որով կ'ուզէր ցոյց տալ թէ ինք կը հրաժարէր ամէն անոտի բաներէ, Փրկչին ընկերացող այն սուրբ ու ազնուական կանանց միացաւ՝ որոնք կը լսէին ան՝ որ քարոզութիւններն, և անոր կ'օգնէին քարոզութեան պահուն իրենց դրամներով: Մարիամ Մագդաղենացի ալ միւս Ս. Կանանց հետ Գալիլեայէ ընկերացաւ Յիսուսի մինչեւ Երուսաղէմ, ու չլքեց զանի նոյն իսկ ատենը մահուան միջոցին որ կը պատահէր ատկէ վեց ամիս ետքը: Մարիամ իր ընտանիքով կը բնակէր Բեթանիայ աւանը: [Հո՞ն էր որ կը մեռնէր անոր եղբայրը Ղազարոս, և Յիսուս ալ կը յարուցանէր զանի: Ասկէ քիչ ետքն ալ, բորոտութենէ

11. Եւ երեւեցան առաջի նոցա չաղփաղփութիւն բանքն նոցա՝ և չհաւատային նոցա:

12. Բայց Պետրոս յարուցեալ ընթացաւ ի գերեզմանն, և հայեցեալ տեսանէ զկտաւսն լոկ՝ զի կային, և գնաց՝ ընդ միտս զարմացեալ թէ ինչ եղեւ:

11. Եւ անոնց այս խօսքերը զառանցանք մը երեւնալով առնոնց առջեւ՝ չէին հաւատար:

12. Բայց Պետրոս ոտքի ելնելով գերեզման վազեց, ու ծռելով՝ տեսաւ որ սոսկ կտաւները կային հոն, ու մեկնեցաւ, զարմանալով ինքնիրեն՝ եղած բանին վրայ:

Յիսուս կ'երեւի Եմմաուս գնացող իր երկու աշակերտներուն.

13. Եւ ահա երկուք ի նոցանէ երթային ի նմին աւուր ի գիւղ մի, որ հեռի էր յԵրուսաղէմէ հարիւր և վաթսուն ասպարիսաւ, և էր անուն նորա Եմմաուս: Մարկ. ԺԶ. 12:

13. Եւ ահա անոնց մէջէն երկու հոգի՝ նոյն օր գիւղ մը կ'երթային՝ Եմմաուս անուն, որն որ Երուսաղէմէն հարիւր վաթսուն ասպարէզ հեռաւորութիւն ունէր:

նոր բժշկուող մէկը Բեթանիոյ մէջ հացկերոյթ մը կու տար Յիսուսի, ուր կը գըտնուէր հաեւ Ղազարոս իր քոյրերով, որ պահուն դարձեալ Մարիամ շիշ մը անուշահոտ իւղ կը թափէր Յիսուսի ոտքերուն վրայ]; Հակառակ իր սիրտհատնումին՝ Մարիամ ուզեց ընկերանալ Յիսուսի նաեւ մինչեւ Գողգոթա: [Թաղման վերաբերեալ իր վերջին պարտքն ալ ըրաւ անոր՝ ու արժանի եղաւ որ, Յիսուսը իր յարութենէն վերջը տեսնողներուն մէջ ինք առաջիններըէն մին ըլլար]: Այս վայրկենէն սկսեալ, Մագթաղենացւոյն հետքը այլ ևս չտեսնուիր Աւետարանի մէջ, Հաւանական է որ, նախ գնաց Գալիլեայ՝ ուր Յիսուս աշակերտներուն երեւնալ խոստացած էր, Նախնեաց կարծիքն ան էր թէ, Ս. Հոգւոյն իջնալէն և Առաքելոց ցրուելէն ետքը՝ Մագթաղենացին ալ ձգեց Երուսաղէմն ու Պաղեստինը, Ամենէն վստահելի աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ, Մագթաղենացի իր քրոջ Մարթայի և եղբօր Ղազարոսի հետ անցաւ ի Բրօվանս [Ֆրանսա]. և թէ՝ Ղազարոս Մարսիլիոյ եպիսկոպոսն եղաւ և հոն մեռաւ: Մարթա Թարգմանութիւնը 160 ասպարէզ դնելով կը

Դարասգոն երթալով հոն ճանչցուց Աւետարանը, և Մագթաղենացի քաշուեցաւ քարայր մը՝ որ ծանօթ էր Սէնդ-Պոմ անուամբ, և հոս կնքեց իր մահկանացուն ապաշխարանքի կրթութիւններով»: [Մօնս. Տարպուա յիշատակուած Պագիւեզէ.]: — Ծոլհանեան ալ, Հերովդէս Անդիպասի մատակարարին կամ գանձապետին՝ Խուզայի կինն էր [Ղուկ. Ը. 3]:

13. Երկուք ի նոցանէ. — Անոնք Յիսուսի երկու աշակերտներէն էին, ու չէ Թէ Առաքեալներէն, որոնք լսած էին Ս. Կանանցմէ Յիսուսի յարութիւն առնելուն մասին [հատար 9]: Անոնց միոյն անունն էր Կղէովպաս՝ զոր յիշատակուած կը գտնենք ստորեւ [հատար 18]. իսկ միւսն՝ հաւանականօրէն Ս. Ղուկաս ինքն էր, կ'ըսեն շատ մը մեկնիչներ, —Հարիւր եւ վարսունն ասպարէսաւ. Մէկ ասպարէզը կը համապատասխանէր յունական 600 ոտքին, և հետեւաբար 185 մէդրի. որով՝ 160 ասպարէզը պիտի ընէր 29 քմ. 6 մ. [Տե՛ս, A. Rich, *Dict. des antiq.*]. Մեր հայ թարգմանութիւնը 160 ասպարէզ դնելով կը

14. Եւ նոքա խօսէին ընդ միմեանս վասն ամենայն անցիցն անցելոց:

15. Եւ եղեւ ընդ խօսել նոցա և ընդ վիճել՝ և ինքն իսկ Յիսուս մերձեցաւ՝ և երթայր ընդ նոսա:

16. Եւ նոցա աչք կալեալ էին առ ի չճանաչելոյ զնա:

17. Եւ ասէ ցնոսա. Զինչ են բանք զոր՝ վասն որոց վիճիք ընդ միմիանս մինչ դեռ գնայք, և տրտմեալ էք:

18. Պատասխանի եւ մի ումն ի նոցանէ որում անուն էր Կղէովպաս

14. Եւ իրենք իրենց մէջ եղած դէպքերուն վրայ կը խօսէին անոնք:

15. Եւ հանդիպեցաւ որ, երբ անոնք կը խօսէին ու կը վիճէին, Յիսուս ինք ալ մօտեցաւ ու անոնց հետ սկսաւ քալել:

16. Բայց անոնց աչքը փակուած էր որպէս զի չճանչնային զայն:

17. Եւ անոնց ըսաւ. Ինչ նիւթի վրայ է որ այսպէս կը վիճէք քալած ատեննիդ, և ինչո՞ւ տրտում էք:

18. Անոնցմէ մին՝ որուն անունը Կղէովպաս էր, պատասխանեց՝ ա-

համաձայնի շատ մը նշանաւոր ձեռագիրներու և ի մասնաւորի Սինայական ըսուած ձեռագրին հետ: Մինչդեռ կան ուրիշ ձեռագիրներ ալ՝ որոնք Վուլկատայի հետ 60 ասպարէզ միայն կը դնեն, Ասով հնախոյզներու միջեւ մեծ վէճ մը ծագած է Եմմաուսի նոյնութիւնը ստուգելու համար:

Մինչեւ ԺԴ. Դարու սիրգրները միահամուռ կ'ընդունէին քննադատ Եւսեբիոսի և Ս. Հերոնիմոսի կարծիքը, ըստ որում Եմմաուս՝ երրորդ դարու մէջ ճանչցուած Նիկոպոլիս ըսուածն էր, որ այսօր ծանօթ է Ամուսա անունով, և որ Երուսաղէմէ 176 ասպարէզ հեռու էր [Մակաբ. Դ. 40. 57, Թ. 50. Յովսէպոս. Պատ. Հր. Բ. 20. 4]: Բայց յետոյ, շատեր Վուլկատայի վրայ յենլով՝ Յողուցին այն կարծիքն ու նոյնացուցին Եմմաուսը՝ Էլ-Քուպէպէ ըսուած գիւղին հետ, որ կ'իյնայ Երուսաղէմի Հիւսիս-Արեւմտեան դին՝ և անկէ 60 ասպարէզ միայն հեռու է: Խաչակրաց ժամանակէն ըսկսեալ մեծ համբաւ մ'ունեցաւ այս տեղ իրը ուխտատեղի: Վերջին տասնեակ մը տարուան ֆրանսուհի մը, Տիկ. տը Նիոլէ, Ջեղեց կերպիւ վերանորոգեց Էլ-Քուպէպէի տի և բոլորովին անտես մնացած է:

ուխտատեղին. և Փրանկիսկեան կրօնաւորք՝ որոց հսկողութեան տակ կը գտնուի այդ ուխտատեղին, աւելի իրենց ազդեցութեամբ՝ քան ո՛ և է գիտական լուրջ փորձերով ուզեցին յաղթանակել տալ Էլ-Քուպէպէի բուն իսկ Եմմաուսն ըլլալու սխալ կարծիքը: Բայց երեւելի գիտուններ ու հնախօսներ, ինչպէս էին Dr. Robinson [Neue bibl. Forschungen in Palaestina], և Guérin V. [*Descrip. géogr. hist. et archéol. de la Palestine: Judée*, t. I.]. Լուրջ կերպով մաքառեցան ու վերջնական կերպով փորձեցին Թէ Եմմաուս՝ աւելի հաւանական անունով, և որ Երուսաղէմէ 176 ասպարէզ հեռու էր Մակաբ. Դ. 40. 57, նախանօրէն Նիկոպոլիս կամ Ամուսա ըսուածն էր, Սոյն կարծեաց ջերմ պաշտպանն է նաեւ M. Vigouroux. [Տե՛ս, *Dict. Biblique*]: Հետաքրքրութեան համար յիշենք նաեւ մէկ քանի հեղինակներու սա երրորդ կարծիքն ալ՝ ըստ որում, Քուլօնիեն ըսուած գիւղն է Եմմաուսը, որնոր Եռուսաղէմէ եօթա երթալիք ճամբուն վրայ կը գտնուի՝ ու Ս. Քաղաքէն միայն 35 ասպարէզ հեռու է: Յայտնի է Թէ, այս կարծիքը ո՛ և է մէկ կռուան մը չունի, ուսումնասիրութեան մը չէ հիմնուած:

պաս՝ և ասէ ցնա. Դո՞ւ միայն կաս յԵրուսաղէմ որ ոչ գիտացեր զինչ գործեցաւ ի նմա յաւուրսս յայսոսիկ:

19. Եւ ասէ ցնոսա. Զի՞նչ: Եւ նոքա ասեն. ԶՅիսուսէ Նազովրեցւոյ՝ որ եղեւ այր մարգարէ, հզօր արդեամբք և բանիւք առաջի Աստուծոյ և ամենայն ժողովրդեան.

20. Ո՞րպէս մատնեցին զնա քահանայապետքն և իշխանքն մեր՝ ի դատաստան մահու, և հանին զնա ի խաչ:

21. Մեք աին ունէաք՝ թէ նա է որ փրկելոցն իցէ զԻսրայէլ. այլ և հանդերձ այսու ամենայնիւ, այս երրորդ օր է՝ յորմէ հետէ այն գործեցաւ:

22. Այլ եւ կանայք ոմանք ի մէնջ զարմացուցին զմեզ. որք կանխեալ ընդ առաւօտս չոգան ի գերեզմանն,

23. Եւ ոչ գտին զմարմինն նորա. եկին և ասեն՝ թէ և'ս տեսիլ ևս հրեշտակաց տեսին, որք ասէին զնմանէ՝ թէ կենդանի է:

24. Եւ գնացին ոմանք ի մէնջ ի գերեզմանն, և գտին նոյնպէս որպէս և կանայքն ասացին. բայց զնա ոչ տեսին:

25. Եւ նա ասէ ցնոսա. Ո՛վ անմիտք և հեզդասիրտք ի հաւատալ յամենայնի՝ զոր խօսեցան մարգարէքն:

26. Ո՞չ զնոյնս պարտ էր չարչարիլ Քրիստոսի, և մտանել ի փառս իւր:

18. Դո՞ւ միայն կաս յԵրուսաղէմ. — Ծունարէն Σὺ μόνος εἶ պայց կը նշանակէ նոր բնակութիւն նստաստեղ, պանդուխտ ըլլալ, ու չէ՛ թէ կեսար. բնակիմ: Որով այս ըսել կ'ուզէ Յիսուսի խօսակիցը թէ. Ինչպէս կրնաս տգիտանալ անցած դարձածը. Երուսաղէմ գտնուող ուխտաւորներն անգամ տեղեկութիւն ունին. Դուն դեռ նո՞ր եկող մըն ես որ չես գիտեր:

30. Առեալ զնացն օրհնեաց . . . — Թէպէտ շատ մը հեղինակներ, ինչպէս են Ս. Ոգոստինոս, Թէոփիլակտոս, Մալտոնացիուս, Պիսիին, կը պնդեն թէ Յիսուս Հաղորդութեան կամ պատարագի խորհուրդը կատարեց այդ պահուն, վասն զի, կը յաբեն, Յիսուսի խօսքերը խիստ կը նմանին սրբագործութեան բառերուն. բայց աւելի զօրաւոր խորհրդածութիւններ՝ հակառակը կը հաստատեն թէ, պարզ սեղանի օրհնութիւն մըն էր զոր Յիսուս կ'ընէր: Եւ յիրաւի, հրեայք երբ առ նուազն երեք հոգի սեղանի վրայ ըլլային՝ ասոնց մէջէն է'ն մեծը օրհնութեան աղօթքը կ'ընէր հացին վրայ և յետոյ կտրելով իւրաքանչիւրին իր բաժինը կու տար [Տե'ս, Traité Berachoth, f. 45. 1]: Բացի ասոնք, ինչպէս դիտել կու տայ Նազարիոս Ագէբսանդր «Մէկ մը չի կրնար ապացուցանել թէ, Փրկիչն առանց դինւոյ՝ սոսկ հացի տեսակին ներքեւ Հաղորդութեան խորհուրդը նուիրագործած ըլլայ»: Եւ յիրաւի, Եմմաուսի սեղանին վրայ գինիի խօսքն անգամ չի գըտնուիր: Երրորդ որ, Պատարագի Խորհրդոյ էական մասն է ճաշակումը, արդ՝ լսե'լ չենք տեսներ թէ, երբ Յիսուս հացն օրհնեց, ինք կամ աշակերտներն անկէ ճաշակեցին. ո'չ, այլ ինք իսկոյն անտեսանելի եղաւ, և աշակերտներն ալ ընդհուպ սեզանէն ելնելով Երուսաղէմ դարձան: Ուստի, Յիսուս, Եմմաուսի աշակերտաց հետ

27. Եւ սկսեալ ի Մովսիսէ և յամենայն մարգարէից, մեկներ նոցա որ ինչ յամենայն գիրս գրեալ է զնմանէ:

28. Իբրեւ մերձեցան ի գեօղն յոր երթային, և նա պատճառէր հեռագոյն ևս ուրեք երթալ:

29. Եւ բռնադատեցին զնա և ասեն. Առ մեզ ագի'ր, զի ընդ երեկս է՝ և տարաժամեալ է օրս: Եւ եմուտ ագանել անդ ընդ նոսա:

30. Եւ եղեւ ի բազմիլն նորա ընդ նոսա, առեալ զհացն՝ օրհնեաց, երեկ և ետ նոցա:

31. Եւ նոցա բացան աչք և ծանեան զնա. և նա եղեւ ի նոցանէ աներեւոյթ:

32. Եւ ասեն ցմիմեանս. Ո՞չ իսկ և սիրտք մեր ճմլէին ի մեզ՝ մինչ խօսէրն ընդ մեզ զճանապարհին, և ո՞րպէս բանայր մեզ զգիրս:

27. Եւ, Մովսեէն ու բոլոր մարգարէներէն սկսելով, կը մեկնէր անոնց ինչ որ գրուած կայ բոլոր գրոց մէջ անոր մասին:

28. Երբ մօտիկցան իրենց գնացած գիւղին՝ Յիսուս աւելի հեռու տեղ մը երթալ կեղծեց:

29. Եւ ստիպեցին զանի ըսելով. Մեր քով մնացիր, որովհետեւ իրիկուն է՝ և մութը կը կոխէ: Եւ անոնց հետ ներս մտաւ որ հոն անցնէ:

30. Ու երբ սեղանի բազմեցաւ անոնց հետ, հացն առնելով՝ օրհնեց, կտրեց և անոնց տուաւ:

31. Այն ատեն բացուեցան անոնց աչքերն ու ճանչցան զինք. բայց անիկա անհետացաւ անոնց առջեւէն:

32. Եւ սկսան իրարու ըսել. Արդէն մեր սիրտերն ալ չէի՞ն ճմլուեր մեր մէջ՝ երբ ճամբան կը խօսէր մեզ հետ, ու կը բացատրէր գրուածքները:

Եմմաուսի ալակերտներն Երուսաղէմ դառնալով կը պատմեն եղածը.— Յիսուս կը տեսնուի Առաքեալներուն եւ ցոյց կու տայ իր վերքերը. —Յիսուս կը ճաշէ անոնց հետ եւ կը խոստանայ Սուրբ Հոգին. — Յիսուս երկինք կը համբառնայ:

33. Եւ յարուցեալ նոյնժամային՝ դարձան յԵրուսաղէմ, և գտին սաղէմ դարձան, և հաւաքուած ժողովեալ զմեհատասանսն՝ և զորս գտան տանուտէրկ առաքեալները և որոնք որ անոնց հետ կը գըտնուէին,

34. Եւ ասեն թէ, Ա՛ւդարեւ յարեաւ Տէր և երեւեցաւ Սիմովնի:

35. Եւ նոքա պատմէին զայն որ ճանապարհին, և թէ զի՛նդ ետ ծանօթս նոցա ի բեկանել հացին:

36. Մինչ դեռ զայն խօսէին, ինքն իսկ Յիսուս եկաց ի մէջ նոցա և ասէ ցնոսա. Խաղաղութիւն ընդ ձեզ. է՛ս եմ, մի՛ երկնչիք: Մարկ. ԺԶ. 14; Յովհ. Ի. 19:

37. Եւ զահի հարեալ երկնչէին. և համարէին ոգի մի տեսանել:

38. Եւ ասէ ցնոսա. Զի՞ խռովեալ էք, և ընդէ՞ր խորհուրդք ելանեն ի սիրտս ձեր:

39. Տեսէք զձեռս իմ և զոտս՝ զի ես նոյն եմ, չօշափեցէք զիս և տեսէք. զի ոգի՝ մարմին և ոսկերս ոչ ունի, որպէս զիս տեսանէք զի ունիմ:

33. Եւ իսկոյն եղնելով՝ երուսաղէմ դարձան, և հաւաքուած գտան տանուտէրկ առաքեալները և որոնք որ անոնց հետ կը գըտնուէին,

34. Եւ ըսին թէ, Ստոյգ է որ Տէրը յարութիւն առած է ու երեւցեր է Սիմովնի:

35. Եւ անոնք կը պատմէին ինչ որ իրենց հանդիպած էր ճամբան, և թէ ի՛նչպէս Յիսուս յայտնած էր իրենց ինքզինք՝ հացը կոտրած մէջտեղին:

36. Մինչ անոնք այս բաները կը խօսէին, նոյն ինքն Յիսուս անոնց մէջ երեւցաւ ու ըսաւ անոնց. Խաղաղութիւն ձեզի. է՛ս եմ, մի՛ վախնաք:

37. Բայց անոնք սոսափիլ կը վախնային, ու ոգի մը տեսնել կը կարծէին:

38. Եւ անոնց ըսաւ. Ինչո՞ւ խռոված էք, և ինչո՞ւ այս կերպ մտածումներ կուննանաք:

39. Տեսէք ձեռքերս ու ոտքերս, ես նոյնը եմ. չօշափեցէք զիս ու տեսէք. ոգին՝ ոչ մարմին կունենայ, ո՛չ ալ ոսկրեր, ինչպէս դուք կը տեսնէք թէ ես ունիմ:

40. Եւ զայս ասացեալ՝ եցոյց նոցա զձեռսն և զոտս:

41. Եւ մինչդեռ տակաւին չհաւատային ի խնդութենէն՝ և զարմացեալ էին, ասէ ցնոսա. Ունի՞ք ինչ կերակուր աստ:

42. Եւ նոքա ետուն նմա ձկան խորովելոյ մասն, և խորիսխ մեղու:

43. Եւ առ՝ եկեր առաջի նոցա, և զմնացորդսն ետ նոցա:

44. Եւ ասէ ցնոսա. Այս բանք են՝ զոր խօսեցայ ընդ ձեզ մինչ առ ձեզն էի, թէ պարտ է լնուլ ամենայն գրելոցն յօրէնսն Մովսէսի և ի մարգարէս և ի սաղմոսն վասն իմ:

45. Յայնժամ եբաց զմիտս նոցա իմանալ զգիրս:

46. Եւ ասէ ցնոսա թէ, Այսպէս պարտ էր չարչարիլ Քրիստոսի, և յառնել ի մեռելոց յաւուր երրորդի. Սղմ. ԺԶ. 6,

40. Եւ ասս ըսելով՝ անոնց ցոյց տուաւ իր ձեռքերն ու ոտքերը:

41. Ու երբ դեռ անոնք չէին հաւատար իրենց ուրախութենէն, ու զարմացած էին՝ անոնց ըսաւ. Ուտելիք բան մը ունի՞ք հոս:

42. Եւ անոնք կտոր մը խորոված ձուկ տուին անոր՝ ու պան մը մեղր:

43. Եւ անիկա առնելով՝ կերաւ անոց առջեւ, իսկ մնացորդները անոնց յանձնեց:

44. Եւ անոնց ըսաւ. Այս բաներն էին որ ես ձեզի կը խօսէի երբ ձեզ հետ կը գտնուէի, թէ պէտք էր որ կատարուէին ինչ որ գրուած կար իմ մասիս Մովսէսի օրէնքին, մարգարէներուն ու սաղմոսներուն մէջ:

45. Այն ատեն բացաւ անոնց միտքերը՝ Սուրբ Գիրքը հասկնալու համար:

46. Եւ անոնց ըսաւ թէ, Այսպէս պէտք էր որ Քրիստոս չարչարուէր, և երրորդ օրը յարութիւն առնէր մեռելներէն.

սեղանի նստած պահուն ո՛չ թէ սրբագործութեան խորհուրդը կատարեց, այլ պարզապէս սեղանի օրինութիւն մըն էր որ ըրաւ: Այս կարծիքէն են նաեւ Եւթիմիոս, Յանսենիոս, Եստիոս, Մ. Շեկկ, Հ. Գուրմ. չի ևլեւ:

34. Ա՛ւդարեւ յարեաւ Տէր. — Այս ուղղախութեան աղաղակն է՝ զոր մեք ալ կը կրկնենք Զատկի առթիւ երբ զիրար բարեւենք. Քրիստոս յարեա՛ւ ի մեռելոց ըսելով, Քրիստոնէական առաջին դարերուն, միշտ այսպէս կ'ողջունէին քրիստոնեայք զիրար Զատկին, բայց այս գեղեցիկ սովորութիւնն այժմ արեւմուտքի մէջ բոլորովին մոռցուած ըլլալով, մեք արեւելցիքս միայն պահած ենք:

43. Եկեր առաջի նոցա. — Յիսուս իր նոյնութիւնը հաստատելու համար՝ անոնց առջեւ կ'ուտէ իրեն տրուած ձուկն ու մեղրը: Անշո՛ւշտ, յարութիւն առնող մարմինը իր ամենակատարեալ վիճակին հասած ըլլալով, ամենեւին անուղղ առնելու պէտք չունի, բայց կարողութիւնն ունի ուտելու և իր կերածն ալ կերպով մը իւրացնելու: Ես'ս, Ս. Օգոստ. Ցաղագս խաղաք. Աստ. ԺԳ. 22; D. Calmet. h. l.:

44. Եւ ասէ ցնոսա.— Պէտք չէ կարծել թէ Յիսուս իր այս խօսքերը նոյն այն պահուն կը շարունակէր, զորս ուսարտելէ ետք կ'երթայ իր աշակերտներուն հետ մինչեւ Բեթանիայ՝ հոն երկինք համբառնալու համար: Վասն զի, գիտենք թէ Յիսուսի Համբարձումը իր յարութիւն առնելէն 40 օր ետքը միայն տեղի կ'ունենար՝ ինչպէս կը պատմէ նոյն ինքն Ս. Ղուկաս [Գործ. Ա. 3]. Բացի ասոնից, գիտենք թէ Քրիստոս յարութիւն առնելէն ետքը, աշակերտները Գալիլեայ գնացին, և Համբարձումէն առաջ անոնք Երուսաղէմ եկած էին [Մատթ. ԻԸ, 16; Յովհ. ԻԱ. 1...], մինչ հոս Քրիստոս կ'արգելու իր աշակերտաց [հետեւ. 49] որ Երուսաղէմէ դուրս չելնեն: Ուստի, յայտնի բան մըն է թէ, Ս. Ղուկաս հոս զանց կ'ընէ ժամանակագրական կարգաւ դէպքերը յիշելու, և անմիջապէս՝ իր պատմութեան վերջ տալու համար, կը փոխադրէ իր ընթերցողները, յարութենէն 40 օր ետքը պատահած իրերուն: Եւ յիրաւի, Գործոց

47. Եւ քարոզել յանուն նորա ապաշխարութիւն և թողութիւն մեղաց յամենայն ազգս՝ սկսեալ յԵրուսաղէմէ:

48. Եւ դուք էք վկայք այսոցիկ: Գործ. Ա. 8:

49. Եւ ահա ես առաքեմ զԱ-ւետիս Հօր իմոյ ի ձեզ. և դուք նստարուք ի քաղաքիս Երուսաղէմ, մինչեւ զգենուցուք զօրութիւն ի բարձանց: Ցովհ. ԺԴ. 26:

50. Եհան զնոսա մինչեւ ի Բեթանիա, և ամբարձեալ զձեռս իւր՝ օրհնեաց զնոսա:

51. Եւ եղեւ յօրհնելն նորա

47. Եւ անոր անունովը քարոզէին ապաշխարութիւն ու մեղքերու թողութիւն բոլոր ազգերու մէջ՝ սկսեալ Երուսաղէմէն:

48. Դուք ալ այս բաներուն վկաներն էք:

49. Եւ ահա ես ձեզի պիտի ղրկեմ իմ Հօրս խոստումը. ու դուք նստեցէք այս քաղաքը Երուսաղէմ, մինչեւ որ վերէն զօրութիւն ղգենուք:

50. Մինչեւ Բեթանիա տարաւ զանոնք, և ձեռքերը վեր բռնած՝ օրհնեց զանոնք:

51. Եւ եղաւ որ, երբ կ'օրհ-

մէջ կը կարդանք հոս յիշատակուած [հմմտ. 47—49] Յիսուսի պատուէրները [Գործ. Ա. 8], որոնք հրաժեշտի ձեւ մ'ունէին Յիսուսի բերնին մէջ տակաւին երկինք չվերացած:

49. Եւ ահա ես առաքեմ զԱւետիս Հօր իմոյ. — Յոյն բնագրին մէջ կը կարդանք ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρός իմ Հօրս աւետիքը, խոստումը: Յայտնի է թէ այս խօսքերով կ'ակնարկուի Ս. Հոգւոյն, ինչպէս բացայայտ է Գործք Առաքելոցի [Ա. 5—8] և Ս. Պօղոսի [Գաղ. Գ. 14] խօսքերէն: Ս. Հոգւոյն այս անունը տրուած Ընկալուն պատճառը կրկին է. նախ՝ որովհետեւ մարգարէներէ աւետուած էր, ինչպէս կը կարդանք Յովէլի գրքին մէջ [Բ. 28]. «Եւ իմ հոգիս պիտի ղրկեմ ամէն մարմնոյ վրայ. ու պիտի մարգարէանան ձեր ուստրերն ու դուստրերը...», Գարձեալ այլ անոր մեծակայքն ալ, եւ պիտի՝ Գործ. Ա. 8], որոնք հրաժեշտի ձեւ մ'ունէին Յիսուսի բերնին մէջ տակաւին երկինք չվերացած:

49. Եւ ահա ես առաքեմ զԱւետիս Հօր իմոյ. — Յոյն բնագրին մէջ կը կարդանք ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρός իմ Հօրս աւետիքը, խոստումը: Յայտնի է թէ այս խօսքերով կ'ակնարկուի Ս. Հոգւոյն, ինչպէս բացայայտ է Գործք Առաքելոցի [Ա. 5—8] և Ս. Պօղոսի [Գաղ. Գ. 14] խօսքերէն, Ս. Հոգւոյն այս անունը տրուած Ընկալուն պատճառը կրկին է. նախ՝ որովհետեւ մարգարէներէ աւետուած էր, ինչպէս կը կարդանք Յովէլի գրքին մէջ [Բ. 28]. «Եւ իմ հոգիս պիտի ղրկեմ ամէն մարմնոյ վրայ. ու պիտի մարգարէանան ձեր ուստրերն ու դուստրերը...», Գարձեալ այլ անոր մեծակայքն ալ, եւ պիտի՝ Գործ. Ա. 8], որոնք հրաժեշտի ձեւ մ'ունէին Յիսուսի բերնին մէջ տակաւին երկինք չվերացած:

49. Եւ ահա ես առաքեմ զԱւետիս Հօր իմոյ. — Յոյն բնագրին մէջ կը կարդանք ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρός իմ Հօրս աւետիքը, խոստումը: Յայտնի է թէ այս խօսքերով կ'ակնարկուի Ս. Հոգւոյն, ինչպէս բացայայտ է Գործք Առաքելոցի [Ա. 5—8] և Ս. Պօղոսի [Գաղ. Գ. 14] խօսքերէն, Ս. Հոգւոյն այս անունը տրուած Ընկալուն պատճառը կրկին է. նախ՝ որովհետեւ մարգարէներէ աւետուած էր, ինչպէս կը կարդանք Յովէլի գրքին մէջ [Բ. 28]. «Եւ իմ հոգիս պիտի ղրկեմ ամէն մարմնոյ վրայ. ու պիտի մարգարէանան ձեր ուստրերն ու դուստրերը...», Գարձեալ այլ անոր մեծակայքն ալ, եւ պիտի՝ Գործ. Ա. 8], որոնք հրաժեշտի ձեւ մ'ունէին Յիսուսի բերնին մէջ տակաւին երկինք չվերացած:

49. Եւ ահա ես առաքեմ զԱւետիս Հօր իմոյ. — Յոյն բնագրին մէջ կը կարդանք ἐπαգγελίαν τοῦ Πατρός իմ Հօրս աւետիքը, խոստումը: Յայտնի է թէ այս խօսքերով կ'ակնարկուի Ս. Հոգւոյն, ինչպէս բացայայտ է Գործք Առաքելոցի [Ա. 5—8] և Ս. Պօղոսի [Գաղ. Գ. 14] խօսքերէն, Ս. Հոգւոյն այս անունը տրուած Ընկալուն պատճառը կրկին է. նախ՝ որովհետեւ մարգարէներէ աւետուած էր, ինչպէս կը կարդանք Յովէլի գրքին մէջ [Բ. 28]. «Եւ իմ հոգիս պիտի ղրկեմ ամէն մարմնոյ վրայ. ու պիտի մարգարէանան ձեր ուստրերն ու դուստրերը...», Գարձեալ այլ անոր մեծակայքն ալ, եւ պիտի՝ Գործ. Ա. 8], որոնք հրաժեշտի ձեւ մ'ունէին Յիսուսի բերնին մէջ տակաւին երկինք չվերացած:

49. Եւ ահա ես առաքեմ զԱւետիս Հօր իմոյ. — Յոյն բնագրին մէջ կը կարդանք ἐπαγ

ԳԼԽԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ս. ՂՈՒԿԱՍ.—ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.—ՀԱՐԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ.—Ե՞ՐԲ ԵՒ Ո՞ՒՐ ԶԸՐ-
ՈՒԱԾ Է.—Ի՞ՆՉ ԱՂԲԻՒՐԻ ՀԵՏԵՒԱԾ Է. ՈՐՈ՞ՆՑ ՈՒՂՂԱԾ Է ԵՒ Ի՛ՆՉ ՆԱՊԱՏԱԿԱԻ.—Ի՞ՆՉ ԼԵԶ-
ՈՒԱՒ ԶՐՈՒԱԾ Է . . . . . Դ

ԳԼՈՒԽ Ա.—ՆԱԽԱԲԱՆ.—ՋԱԲԱՐԻԱ ԵՒ ԵՂԻՍԱԲԵԹ.—ԴԱԲՐԻԷԼ ՀՐԵՇՏԱԿԻ ԱՒԵՏՈՒ-
ՄԸ ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ.— ՅՈՒԶԻՒՆ ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏՉԻՆ.— ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ ԱՒԵՏՈՒՄՆ ՈՒ ԲԱՆԻՆ
ՄԱՐՄՆԱՑՈՒՄԸ.—ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ ԱՅՑԵԼՈՒԻՒՆԸՆ ՈՒ ՄԵԾԱՑՈՒԱՑԵ ԵՐԳԸ.— ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏՉԻ
ԾՆՈՒՆԴՆ ՈՒ ՔԼԻԱՏՈՒՄԸ.—ՋԱՔԱՐԻԱՅԻ ՕՐՀՆԱՒԱՂ ՏԿՐ ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՐԳԸ 15

ԳԼՈՒԽ Բ.— ՅԻՍՈՒՍԻ ԾՆՈՒՆԴՆ ՈՒ ՀՈՎԻՒՆԵՐՈՒ ԵՐԿՐՊԱԳՈՒԻՒՆԸ.— ՅԻՍՈՒՍ ՏԱՆԱՐ
Կ'ԸՆԾԱՅՈՒԻ.— ՍԻՄԷՈՆ ԾԵՐՈՒՆԻ ԵՒ ԱՐԴ ԱՐԱՒԱԿԱՒ ԵՐԳԸ.—ԱՆՆԱ ՄԱՐԳԱՐԻԷ.— ՅԻՍՈՒՍԻ
ՄԱՆԿՈՒԱՆ ՎՐԱՅՈՎ ՀԱԿԻՐՃ ՏԵՍՈՒԻՒՆ ՄԸ.— ՅԻՍՈՒՍ՝ ԻՐ 12 ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՍԱԿԻՆ ՄԷՋ
ԵՐՈՒսաղէմ ԿԸ ՏԱՐՍԻ ՈՒ ՀՈՆ ԿԸ ԿՈՐՍՈՒԻ.— ՅԻՍՈՒՍ՝ ՕՐԻՆԱՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ
ԿԸ ՎԻՃԷ.—ՅԻՍՈՒՍԻ ՅԱԳՈՒՆ ԿԱՆԱՊԸ ՄԻՆՉԵՒ ԻՐ 30ԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻՆ 29

ԳԼՈՒԽ Գ.—ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ Կ'ԵԼՆԷ ԻՐ ԱՌԱՆՁՆԱՑԱԾ ՎԱՅՐԷՆ ՈՒ ԿՈՒԳԱՅ ՔԱՐՈԶԵԼՈՒ
ՅՈՐՁԱՆԱՆՈՒ ԿՈՂՄԵՐԸ.—ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱԶԳԱՐԱՐՈՒԻՒՆՆԵՐՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ, ՄԱՔԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ
ՈՒ ԶՕՐՔԵՐՈՒՆ.—ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ԿԸ ՎԿԱՅԷ ՅԻՍՈՒՍԻ՝ ՄԵՍԻԱՆ ԸԼԼԱԼՈՒՆ.—ՀԵՐՈՎԴԷՍ ԲԱՆՏ
ԿԸ ՆԵՏԷ ԶԱՆԻ.—ՅԻՍՈՒՍԻ ՄԿՐՏՈՒԻՒՆԸՆ.—ԱԶԳԱՓԱՆՈՒԻՒՆ ՅԻՍՈՒՍԻ 43

ԳԼՈՒԽ Դ.—ՅԻՍՈՒՍԻ ԺՈՂՈՎԱՓՈՒԻՒՆՆ ՈՒ ՍԱՏԱՆԱՅԷ ՓՈՐՁՈՒԻԼԸ.— ԳԱԼԻԼԵԱ ԿԸ
ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՅ ՅԻՍՈՒՍ, ԵՒ ԱՆԿԷ Կ'ԵՐԹԱՅ ՆԱԶԱՐԷԹ՝ ՈՐՈ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ Կ'ՈՒԶԷՆ ԳԱՀԱՎԷԺ
ԸՆԵԼ ԶԻՆՔ ՒԱ ՍՊԱՆՆԵԼ.—ՅԻՍՈՒՍ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻ ԿԱՓԱՌՆԱՈՒՄ.—ԿԸ ԲԺՇԿԷ ԴԻՒԱՀԱՐ ՄԸ ՈՒ
ՋԵՐՄԷՆ Կ'ԱԶԱՏԷ ՊԵՏՐՈՍԻ ԶՈՔԱՆՉԸ.—ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԲԺՇԿՈՒԻՒՆՆԵՐ ԸՆԵԼԷ ԵՏՔ Կ'ԱՌԱՆՁՆԱ-
ՆԱՅ ԳԱԼԻԼԻՈՅ ԼՃԱԿԻՆ ԵԳԲԵՐԸ. 53

ԳԼՈՒԽ Ե.—ՅԻՍՈՒՍ ԿԸ ՆՍՏԻ ՊԵՏՐՈՍԻ ՄԱԿՈՅԿԸ.— ՀՐԱՇԱԼԻ ՁԿՆՈՐՍՈՒԻՒՆ ՄԸ.—
ԲՈՐՈՏԻ ՄԸ ԵՒ ԱՆԴԱՄԱԼՈՅԾԻ ՄԸ ԲԺՇԿՈՒԻԼԸ.—ՄԱԹԷՈՍԻ ԿՈՉՈՒՄԸ.—ԱՍՈՐ ՏՈՒԱԾ ԽՆՋՈՅՔՆ
ՈՒ ՓԱՐԻՍԵՑԻՆԵՐՈՒ ԳԱՅԱԿԱԴԻԼԸ.—ՆՈՐ ԼՈՒԻՆ ԿՏՈՐԸ.—ՆՈՐ ՏԻԿԵՐՆ ՈՒ ՆՈՐ ԳԻՆԻՆ 62

ԳԼՈՒԽ Զ.—ՅՈՐԵՆԻ ՀԱԿԵՐՆ ՈՒ ՇԱԲԱԹ ՕՐԸ.— ԴՕՍԱՑԱԾ ՁԵՌՔԻՆ ԲԺՇԿՈՒՄԸ.—
ԱՌԱՔԵԼՈՑ ԸՆՏՐՈՒԻՒՆՆ.—ԼԵՐԱՆ ՔԱՐՈԶԻՆ ՀԱՄԱՌՕՏԱԳՐՈՒԻՒՆԸ 68

ԳԼՈՒԽ Է.—ՀԱՐԻՒՐԱՊԵՏԻ ՄԸ ԺԱՌԱՅԻՆ ԲԺՇԿՈՒՄԸ.— ՆԱՅԻՄԻ ՄԷՋ ԱՅՐԻ ԿՆՈՋ ՄԸ
ՁԱՒԿԻՆ ՅԱՐՈՒԻՒՆ ԱՌՆԵԼԸ.—ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՈՎ ԿԸ ՂՐԿԷ ԻՐ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԷՆ
ԵՐԿՈՒՔԸ.—ՅԻՍՈՒՍԻ ԳՈՎԵՍԱՆ ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏՉԻ ՄԱՍԻՆ.— ՅԻՍՈՒՍ ԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԵՐԺՈՒԱԾ
ՀՐԷՒԻՑՄԷ.— ՅԻՍՈՒՍ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻ ՍԻՄՈՆ ՓԱՐԻՍԵՑԻԻ ՏՈՒՆՆ՝ ԵՒ ՀՈՆ ՄԵԶԱՒՈՐ ԿԻՆԷ ՄԸ
ՄԵԾԱՐԺԷՔ ԻՒՂՈՎ Կ'ՕԾՈՒԻ 77

ԳԼՈՒԽ Ը.—ՅԻՍՈՒՍ ՔԱՐՈԶՈՒԻՒՆԱՆ Կ'ԵԼՆԷ ԻՐ 12 ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ. — ՍԵՐՄԱ-
ՆԱՑԱՆԻՆ ԱՌԱՒՆ ՈՒ ԱՆՈՐ ՄԵԿՆՈՒԻՒՆԸ.— ՅԻՍՈՒՍ ԿԸ ՊԱՏՈՒԻՐԷ ԻՐ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՈՐ

ՄՏԱՂՐՈՒԻԵԱՄԲ ԼՍԷՆ ԻՐ ԽՕՍՔԵՐՈՒՆ.— ՈՐՈ՞ՆՔ ԵՆ ՅԻՍՈՒՍԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸՆ ՃՇՄԱՐԻՏ ԱՆ-
ՊԱՏԻՒԸ.—ՅԻՍՈՒՍ ԿԸ ՀԱՆԴԱՐՏԷ ԳԵՆՆԵՍԱՐԷԹԻ ԼՃԱԿԻՆ ԱԼԻՔՆԵՐԸ.—ԿԱՏԱՂԻ ԴԻՒԱՀԱ-
ՐԻ ՄԸ ԲԺՇԿՈՒՄԸ.—ՏԵՌԱՏԵՍ ԿՆՈՋ ԲԺՇԿՈՒՄՆ ՈՒ ՅԱՅՐՈՍԻ ԱՂՋԿԱՆ ՈՂՋՈՒՆԱԼԸ. . . 85

ԳԼՈՒԽ Թ.—12 ԱՌԱՔԵԱԼՔ ՔԱՐՈԶԵԼՈՒ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻՆ.—ՀԵՐՈՎԴԷՍԻ ԿԱՐԾԻՔՆ ՅԻՍՈՒ-
ՍԻ ՄԱՍԻՆ.—ԱՌԱՔԵԼՈՑ ՎԵՐԱԴԱՐԶՆ ՈՂ ՀԱՑԵՐՈՒ ԲԱԶՄԱՆԱԼՈՒՆ ՀՐԱՇՔԸ.—ՅԻՍՈՒՍ՝ ԻՐ Ո՛Վ
ԸԱԼԼՈՒ ՄԱՍԻՆ ԿԸ ՀԱՐՑԱՊՆԴԷ ԻՐ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԸ.—ԿԸ ՆԱԽԱՏԵՍԷ ԻՐ Ի՛ՆՉ ՄԱՌՈՎ ՄԵՌ-
ՆԻԼԸ.—ՋՅԻՍՈՒՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆԵԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿԸ.—ՅԻՍՈՒՍԻ ՊԱՅԾԱՌԱԿԵՐՊՈՒԻՒՆԸ.—ԱՅՍԱՀԱՐԻ
ՄԸ ԲԺՇԿՈՒԻԼԸ.—ՅԻՍՈՒՍ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ ՄԸՆ ԱԼ ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԻ ԻՐ ՀԱՐՅԱՐՈՒԻԼԸ.—ԽՈ-
ՆԱՐՈՒԻԵԱՆ ՈՒ ՆԵՐՈՂԱՄՏՈՒԻԵԱՆ ԴԱՍ ՄԸ.—ՅԻՍՈՒՍ՝ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ԵՐՈՒսաղէմ ԵՐԹԱ-
ԼՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻԻՆԸ.—ՍԱՄԱՐԱՑԻ ԳԻՒՂ ՄԸ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՀԻՒՐԱՍԻՐԵԼ ՁՅԻՍՈՒՍ.—ԹԷ Ի՛ՆՉ
ԸՆԵԼ ՊԷՏՔ Է ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ 94

ԳԼՈՒԽ Ժ.—ՅԻՍՈՒՍ ՔԱՐՈԶՈՒԻԵԱՆ ԿԸ ՀԱՆԷ ԻՐ 72 ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԸ.— ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ-
ԻԵԱՆ ՀԱՍՆԵԼՈՒ ՓԱՓԱՔ ԿԼՂԱՂ ՕՐԷՆՍԳԷՏԻՆ ԱՌ ՅԻՍՈՒՍ ԸՐԱԾ ՀԱՐՑՈՒՓՈՐՁԸ.—ՍԱՄ-
ԲԱՑԻ ԲԱՐԵՍԻՐԱ ԱՆՁԻՆ ԱՌԱԿԸ. ՅԻՍՈՒՍԻ ԱՅՑԵԼՈՒԻՆՆ ԱՌ ՄԱՐԹԱ ԵՒ ՄԱՐԻԱՄ 103

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.—ՀԱՅՐ ՄԵՐ ԱՂՕԹՔԸ.—ԱՂՕԹՔԻ ՄԸ ՈՒՆԵՆԱԼԻՔ ԶԷՈՒԻԱՆՆԵՐԸ.—ՀԱՄՐ
ԴԻՒԱՀԱՐԻ ՄԸ ԲԺՇԿՈՒԻԵԱՆ ՈՒ ՀՐԷԻՑ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԻԻՆԸ. — ՅԻՍՈՒՍ ԿԸ ՉՐԷ ԱՆՈՆՑ ԱՌ-
ՈՂՐԿՈՒԻԻՆԸ.—ՀՁՕՐԻՆ ԱՌԱԿԸ. ՍԱՏԱՆԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԾԱԾ ՀՆԱՐԱՄՏՈՒԻԻՆԸ. — ՅՈՎՍԱ-
ՆՈՒ ՆՇԱՆԸ.—ԿԱՆՁԵՂԻ ԼՈՅՆ ՈՒ ՀՈՂԱՅ ԼՈՅԸ.—ՅԻՍՈՒՍ ՀԱՑԻ ԿԸ ՆՍՏԻ ԱՆԼՈՒԱՅ ՁԵՌՔԵ-
ՆՈՒ ՆՇԱՆԸ.—ԿԱՆՁԵՂԻ ԼՈՅՆ ՈՒ ՀՈՂԱՅ ԼՈՅԸ.—ՅԻՍՈՒՍ ՀԱՑԻ ԿԸ ՆՍՏԻ ԱՆԼՈՒԱՅ ՁԵՌՔԵ-
ԲՈՎ՝ ՓԱՐԻՍԵՑԻԻ ՄԸ ՏՈՒՆԸՆ, ԵՒ ԱՅԴ ԱՌՁԻ ՎԵՐ ԿԸ ՀԱՆԷ ՓԱՐԻՍԵՑՒՈՑ ՈՒ ԴՊՐԱՑ ԿԵՂԾ
ՈՒ ՊԱՏԻՐ ԸՆԾԱՑՔԸ 113

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.—ՅԻՍՈՒՍ ԿԸ ՊԱՏՈՒԻՐԷ ԻՐ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՈՐ ՁՁՈՒՇԱՆԱՆ ՓԱՐԻՍԵՑԻՆԵ-
ՐՈՒ ԿԵՂԾԱՒՈՐՈՒԻԵՆԷՆ.—ՄԻԱՅՆ ԱՍՏՈՒԾՄԷ ՊԷՏՔ Է ՎԱԽՆԱԼ.—Ս. ՀՈՂԱՅ ԴԷՄ ԳՈՐԾԱԾԱԾ
ՄԵՂՔԸ.—ՀԱՐԿ Է ՁՁՈՒՇԱՆԱԼ ԱՁԱՀՈՒԻԵՆԷ.—ԱԶԱՀ ՀԱՐՈՒՍՏԻՆ ԱՌԱԿԸ.— ՄԱՐՄԻՆԷՆ ԱՒ-
ԵԼԻ ՊԷՏՔ Է ՀՈՂԱՅ ՀՈԳ ՏԱՆԻԼ, ԶԻ ԱՍՏՈՒԱԾ ԿԸ ԼՐԱՑՆԷ ՄԵՐ ՄԱՐՄՆՈՅ ՊԷՏՔԵՐՔ՝ ԻՆՉ-
ՊԷՍ ԿԸ ՀՈՂԱՅ ՎԱՅՐԻ ՇՈՒՇԱՆԸ.— ՈՂՈՐՄՈՒԻԵԱՆ ԳԵՐԱԶԱՆՑՈՒԻԻՆԸ. — ՊԷՏՔ Է ԱՐԹՈՒՆ
ՄՆԱԼ ՄԻՇՏ.—ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ՈՒ ԱՆՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԾԱՌԱՅԻՑ ՎԻՃԱԿԸ.—ՓՐԻՍՏՈՆԷՈՒԻԵԱՆ ԴԵՐՆ՝
ԱԶԳԵՐՈՒ ԵՒ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒ ՄԷՋ. — ՄԵՍԻԱՅԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀՐԷԻՑ ՏԳԻՏՈՒԻԻՆԸ.—
ՊԷՏՔ Է ՄԱՐԴ ԺԱՄ ԱՌԱՋ ՀԱՇՏՈՒԻ ԻՐ ՔՇՆԱՄԻՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ 126

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.—ԱՌԱՔՇԱԿԱՐՈՒԻԵԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԻԻՆԸ. — ԱՆՊՏՈՒՂ ՔՀԵՆՈՒՅՆ ԱՌԱ-
ԿԸ. — ԱՅՍԱՀԱՐ ՈՒ ԿՈՒԶ ԿՆՈՋ ԲԺՇԿՈՒԻԻՆԸ. — ՍԻՆԱԿՈԿԱՅԻ ՊԵՏԻՆ ՅԱՈՒՄՆ՝ ՅԻՍՈՒՍԻ
ՇԱԲԱԹ ՕՐ ԲԺՇԿՈՒԻԻՆ ԸՆԵԼՈՒՆ ՀԱՄԱՐ ԵՒ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ. — ՄԱՆԱՆՈՒԽԻ ՀԱ-
ՏԻԿՆ ՈՒ ՔՁՈՒ ԽՄՈՐԻՆ ԱՌԱԿԸ.—ՓՐԿՈՒԻԵԱՆ ՅԱՄԲՈՒՆ ՆԵՂՈՒԻԻՆԸ. — ՀԱՊԱՐՏԻՆ ՈՒ ԽՈ-
ՆԱՐՀԻՆ ՎԱԽՃԱՆԸ. — ՀԵՐՈՎԴԷՍԻ ՀԱՐ ԳԱՂԱԹԱՐՆ. — ԵՐՈՒսաղէմի ԴԷՄ ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԱՆԱԾ
ՎՐԷԺԻՆԴՐՈՒԻԵԱՆ ԱՂԱՂԱԿԸ 137

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.—ՋՐԿՈՂ ՀԻՒԱՆԴԻՆ ԲԺՇԿՈՒՄԸ.—ԽՈՆԱՐՀԻԼ ՊԷՏՔ Է ԲԱՐՁՐԱՆԱԼՈՒ ՀԱ-
ՄԱՐ.— ԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՊԷՏՔ Է ՕԳՆԵԼ ԱՐԺԱՆԻՔ ՎԱՍՏԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ. — ՄԵԾ ԽՆՋՈՅՔԻՆ ԱՌ-
ՈՂԿԸ.— ՊԷՏՔ Է ՀՐԱԺԱՐԼ ԱՄԷՆ ԲԱՆ ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ.— ՊԷՏՔ Է ԽՕԺԱՐԱ-
ԿԱՄ ՏԱՆԻԼ ԱՄԷՆ ՎԻՃԻ.—ԱՂԸ՝ ՈՐ ԿԸ ԿՈՐՍՆԳՆԷ ԻՐ ԶՕՐՈՒԻԻՆԸ 144

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.—ՓԱՐԻՍԵՑԻՔ ՈՒ ԴՊՐԸ ԿԸ ԳԱՅԱԿԱԴԻՆ՝ ՄԵՂԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՊ ՅԻ-
ՍՈՒՍԻ ՅՈՅՆ ՏՈՒԱԾ ՀԱՄԱԿՐՈՒԻԵԱՆ ՄԱՍԻՆ.—ՄՂՈՐԱԾ ՈՉԽԱՐԻՆ ԱՌԱԿԸ. — ԿՈՐՍՈՒԱԾ 10
ԴՐԱՄՆԵՐԸ.—ԱՆԱՌԱԿ ՈՐԴԻՆ 153

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.—ԱՆՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ՏՆՏԵՍԻՆ ԱՌԱԿԸ.—ՓԱՐԻՍԵՑԻՔ Կ'ԱՆԳՈՍՆԵՆ ՅԻՍՈՒՍԻ
ԸՍԱԾՆԵՐԸ ԵՒ ՅԻՍՈՒՍԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ. 161

ԳԼՈՒԽ Ժէ.—Դայթակղութեան ծանրութիւնը.—Ներողամտութեան ոգին.—Պէտք է գիտակից ըլլանք մեր վիճակին և ըստ այնմ գործենք.—Տասն բորոտներու առակը.—Աստուծոյ արքայութիւնը.—Փրկչին երկրորդ գալուստը 169

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.—Աղօթքին ոյժն ու այրն, կնոջ և անիրաւ դատաւորին առակը.—Փարիսեցին ու Մաքսաւորը.—Ցիսուս և փորրիկ տղայք.—Հարուստ երիտասարդին առակը.—Ցիսուս կը նախատեսէ երրորդ անգամ իր չարչարուիլը.—Մուրացիկ կոյրին բժշկութիւնը երիքովի մօտերը 179

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.—Ցիսուս հիւրընկալուած Զաքէոսին տունը.—Տասն մնասներու առակը.—Ցիսուս յաղթական կերպով կը մտնէ Երուսաղէմ.—Կ'արտաքսէ տաճարէն առուտուր ընողները.—Ցիսուսի վերչին զրաղումները 187

ԳԼՈՒԽ Ի.—Սանհէտրինի անդամներուն հարցապնդումն Ցիսուսի ծագումին և իշխանութեան վրայ.—Տիրապան այգեպաններու առակը.—Կայսեր տրուելիք հարկը.—Մեռելոց յարութեան վարդապետութիւնը.—Հրեշտակային կեանքը արքայութեան մէջ.—Մեսիա, Դաւթի որդին՝ ու միանգամայն անոր Տէրն է.—Դպիրներու խրոխտ ընթացքն ու փառասիրութիւնը 200

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.—Այրի կնոջ լուման.—Ցիսուս կը նախատեսէ Երուսաղէմայ տաճարին կործանումը.—Անոր երբ պատահիլը.—Երուսաղէմայ կործանումին և աշխարհի կատարածի նախագուշակ նշանները 210

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.—Բաղարջակերաց տօնը և Յուդայի մատնութիւնը.—Ցիսուսի վերջին ընթրիքը.—Ս. Հաղորդութեան խորհրդոյ հաստատութիւնը.—Առաքելոց փառասիրութիւնն ու Ցիսուսի վեմ պատասխանը.—Փրկչի աղօթքն Սիմոն Պետրոսի հաւատքը փըրկելու համար.—Ցիսուս կը նախատեսէ Պետրոսի ուրացութիւնը.—Ցիսուս Գեթսեմանի պարտէզին մէջ.—Յուդայի համբոյրը.—Ցիսուս՝ Կայիափայի առջեւ.—Պետրոսի ուրացումն ու զղջումը.—Ցիսուս լուտանքներու կ'ենթարկուի ու կը դատապարտուի . 218

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.—Ցիսուս Պիղատոսի առջեւ.—Կը ղրկուի առ Հերովդէս ու կրկին կը բերուի առ Պիղատոս.—Ասիկա կը վկայէ Փրկչին անմեղութեանը.—Ցիսուս և Բարաբբա.—Պիղատոս Հրէից ձեռքը կը յանձնէ զՅիսուս.—Ցիսուս խաչ ի յուս կ'ուղղուի Golgոթա.—Սիմոն Կիւրենացի.—Երուսաղէմի կանանց լացն ու կոծը.—Ցիսուս կը խաչուի երկու աւազակներու միջեւ.—Բարի աւազակին փրկութիւնը.—Մէկ քանի հրաշալի դէպքեր.—Ցիսուս կ'աւանդէ իր Ս. Հոգին.—Յովսէփ Արիմաթացի և Ցիսուսի անշնչացած մարմինը 236

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.—Ցիսուս յարութիւն կառնէ.—Ս. Կանայք և յարութեան հրեշտակը.—Ցիսուս՝ և Եմմաուս գնացող իր երկու աշակերտները.—Երկու աշակերտները վերադառնալով Երուսաղէմ՝ կը պատմեն իրենց հանդիպածը.—Ցիսուս կը տեսնուի իր Առաքեալներուն ու ցոյց կուտայ իր վէրքերը.—Կը ճաշէ ու կը խոստանայ անոնց Ս. Հոգին.—Ցիսուս երկինք կը համբառնայ 250

ՎԱԽՃԱՆ

Գ. ՀԱՑՈՐԵՆ